

T.C. KAZAN BELEDİYESİ
VE
HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI KURUMU

2

ULUSLARARASI ANKARA-KAZAN VE ÇEVRESİ HALK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU VE ULUSLARARASI SANAT ÇALIŞTAYI

Kazan, 02-04 Ekim 2013

T.C KAZAN BELEDİYESİ
KÜLTÜR VE SOSYAL İŞLER
MÜDÜRLÜĞÜ
KÜLTÜR YAYINLARI

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Hızla küreselleşen dünyada bilim ve teknoloji muhakkak çok önemlidir. Ancak kültürlerine sahip çıkmayan toplumların bilim ve sanatta çok ilerde olsa da, sanatına ve kültürüne sahip çıkan toplumların egemenliği altında yaşamaya mahkûm olduğu tarihsel bir gerçektir. Kültürler o toplumun kişiliği ve kimliğidir. Kendi kültürümüzü ve sanatımızı korumak ülkenin başındaki yöneticilerden çok yerel yönetimlere düşüyor.

Bu sorumluluğun bilinci ile kendi kültürümüzü tanımak, tanıtmak gayretiyle yola çıktık. Bu yolculuğa Türkiye'nin tek müstakil Bocce Salonunda yaptığımız uluslararası Bocce turnuvalarıyla başladık. İtalyanlar tarafından dünyaya tanıtılsa da, Bocce bizim atalarımızdan kalan ve çocukluğumuzda sermayesiz tek oyuncağımız olan bilye oyununun bir versiyonu. Bocce turnuvalarında yurtdışından birçok sporcuyla Kazan'da misafir ettik, bu spor sayesinde onlarca çocuğumuz milli gururumuz oldu, ülkemizi yurtdışında temsil etmenin mutluluğunu yaşadı ve bizlere de yaşattı.

Yine kültürümüze sahip çıkmak adına, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarımızı yöresel yemeklerimizi, kültürel değerlerimizi bunun yanında tarihi mekânlarımızı doğa güzelliklerimizi belgelemek ve gelecek nesillere aktarmak için, 7 farklı ülkeden 7 fotoğraf sanatçısıyla 7 gün Kazan'da fotoğraf çekimi yaptık. "Uluslararası 7 Cihan Kazan" projesi ülkemizde ve yurtdışında çok ses getirdi.

İlk kadın milletvekillerimizden ilçemizin gururu olan Satıkadın'ı ölümsüzleştirmek için Satıkadın evini bir müzeye dönüştürdük. Müzemizde sergilenmek üzere "Uluslararası Sanat Çalıştay"ı yaptık. 8 ülkeden 19 resim sanatçısı bize en güzel eserleriyle destek verdiler. En güzel fırça darbelerini Kazan için attılar.

Kazan, yeni ilçe olmasına rağmen son 6-7 yıl içerisinde gerek alt yapı gerekse üstyapıda almış olduğu büyük yatırımlarla gelişmişlik sıralamasında Türkiye'de ilkler arasında yer almayı başarırken, son 2 yıl içerisinde sanat alanında yaptığımız çalışmalar sonucunda bu alanda da adını yüksek sesle duyurdu.

İlk yıl 9 ülkeden 44 akademisyenin katılımıyla yapmış olduğumuz Uluslar arası Kazan-Ankara ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumunu bu yıl 13 ülkeden 60 akademisyenin katılımıyla gerçekleştirdik. Özellikle ilçemizle ilgili bilimsel ve çok güzel bildiriler dinledik.

Eserleriyle sanat çalıştayına ve bildirileriyle sempozyumumuza iştirak eden tüm misafirlerimize, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Genel Başkanı Prof.Dr.İrfan Ünver Nasrattınoğlu'na, kültürel ve sanatsal çalışmalarımızda bize her zaman destek olan Öğr.Gör.H.Nurgül Begiç'e ve emeği geçen tüm çalışanlarıma teşekkür ediyor, Sempozyum Kitabımızın kültürümüze, ilçemize ve ülkemize hayırlı olmasını diliyorum.

Lokman Ertürk
Kazan Belediye Başkanı

SUNUŞ

İrfan Ünver NASRATTINOĞLU

HKAK Genel Başkanı

Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu İLE Kazan Belediyesinin birlikte düzenlediği, II.Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, 02-04 Ekim 2013 tarihlerinde, başkent Kazan ilçesinde gerçekleştirildi.

Sempozyum eşbaşkanları HKAK Genel Başkanı Prof.Dr.İrfan Ünver Nasrattinoğlu ve Kazan Belediye başkanı Dr. Lokman Ertürk'ün açış konuşmalarından sonra, Kazan Kaymakamı Veysel Beyru protokol konuşması yaptı. Türkiye dışından sempozyuma katılan delegeler adına, Azerbaycan Asya Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Celil Nagiyev'in konuşmasından sonra sempozyum çalışmalarına geçildi.

Ancak, ondan önce, H.Nurgül Begiç'in koordinatörlüğünde yapılan sanat çalıştayında ortaya konulan eserlerden oluşan serginin açılışı yapıldı.

Üç gün süren sempozyum programında 13 ülkeden 60 bilim adamı ve uzmanın bildirileri yer aldı. Ancak, birkaç uzman, çeşitli nedenlerden dolayı Kazan'a gelerek bildirilerini sunamadılar. Bunlardan bazıları, daha sonra bildiri metinlerini gönderdiler. Elinizdeki kitap, bize yazılı olarak teslim edilen bildirileri içermektedir. Görüleceği gibi, doğrudan Kazan ilçemizle ilgili bildirilerin yanısıra, Ankara ilimize bağlı olan kimi ilçelerin kültürlerini içeren bildiriler de vardır. Türkiye dışından gelen kimi akademisyenler, geldikleri ülkelerin kültürlerini konu alan bildiriler sundular.

Kazan Belediyesi Kültür Merkezinde yapılan sempozyum çalışmalarının yanısıra, çeşitli ülkelerden ve ülkemizin çeşitli kentlerinden gelen katılımcılar, fırsat

buldukça Kazan kentini dolaşarak, başkentini hızla gelişmekte olan bu güzel ilçesine hayran kaldılar.

Sempozyum üyeleri bir ara Belediye Başkanı Sayın Dr. Lokman Ertürk ve İlçe Kaymakamı Sayın Veysel Beyru'yu makamlarında ziyaret ettiler. Ziyaret edilen bir makam ise, ilçenin Cumhuriyet Başsavcılığı idi. Başsavcı Sayın Mehmet Karabidek'in o sırada makamında olmaması nedeniyle delegasyonumuzu Savcı Sayın Mesut Üzüncü kabul ettiler. O esnada yanlarında Kazan Hakimi Sayın Nedim Acu da bulunuyordu. Burada önemli belirtmek isterim ki, sempozyum çalışmalarını sürekli izleyen Sayın Belediye Başkanı, Kaymakam, Başsavcı ve Hakim beyefendilere çok teşekkür ediyoruz. Orada gördük ve tespit ettik ki, Kazan ilçemiz son derece aydın, kültürlü ve genç bir kadro ile yönetilmektedir. Herhalde, elde edilen başarıların sırrı da budur.

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da, Kazan'ın Kılıçlar Köyü'nü ziyaret ederek, köylülerle samimi görüşmeler yaptık. Onların hazırladıkları unutulmaz güzelliklerle dolu sofraya oturup, yemek yedik. Mahalli sanatçının sazını ve sesini dinledik ve bizler de sempozyum günlerinin stresini üzerimizden atmayı başardık.

Biz 40 yıldır ülkemizin çeşitli il ve ilçelerinde çok sayıda bilimsel toplantıya katıldık. Birçok toplantıyı da HKAK olarak biz düzenledik. Bu toplantılarda zaman zaman vali veya belediye başkanı açış konuşmaları yaptılar, ama bir daha onları görmedik! Bunlardan bazıları, ara sıra salonu teşrif ettiler ya da toplu yenilen bir yemekte aramızda bulundular. Ama bir-iki yönetici hariç, hiç birisi toplantıyı sürekli izlemedi. Oysa Kazan'da gerçekleştirdiğimiz bu son bilimsel toplantıda başka Belediye Başkanı ve Kaymakam olmak üzere, yukarıda adlarını andığımız değerli zevat ile birlikte, ilçede görevli kimi bürokratlar ve aydın Kazanlı'lar, sempozyum çalışmalarımıza büyük ilgi gösterip, toplantının her aşamasında yanımızda oldular. Diyebilirim ki, özellikle Türkiye dışından gelenlerin, dağarcıklarından götürdükleri en önemli hayranlık, ilçe yöneticilerinin milli kültürümüze bu denli duyarlı oluşlarıydı.

Ankaralı'lar Kazan ilçemizi bilirler. Hatta zaman zaman Kazan pazarına giderek çeşitli ürünlerle beraber özellikle et alıp, Ankara'ya dönerler. Fakat ne yazık ki, yakın zamanlara kadar ülkemizde, Kazan'la ilgili bilgi yok denecek kadar azdı. Beş yıl önce Dr.Lokman Ertürk'ün Belediye Başkanlığına seçilmesiyle birlikte Kazan'ın kaderi değişti ve her alandaki gelişim süreci başladı.

Dr.Ertürk'ün bize göre en önemli özelliği ilçedeki kültürel kalkınmayı da başlatmış olmasıdır. Sadece 2013 yılında gerçekleştirdiği uluslararası kültür ve sanat etkinliklerinin sayısı üçten fazladır.

İşte birlikte gerçekleştirdiğimiz II.Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu bunlardan birisidir ve böylesi bir sempozyum, dünyanın her yanındaki benzerlerine nazaran daha görkemli olmuştur. Düzenlemedeki başarı bir yana, bildirilerin içeriği de, kültürümüzün ne denli zengin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Başarıdaki en büyük pay elbette Dr.Lokman Ertürk ve belediye çalışanlarıdır. Fakat ben cansiperane mesai yapan Kültür Müdürü Sayın Hüseyin Yüce ile Sayın Dilşad Taş Polat duyduğum hayranlığı içtenlikle belirtmek isterim.

Önemli belirtmek istediğim bir başka husus ise, başkent Ankara'da. Salt Ankara ve Çevresini konu alan bu denli geniş kapsamlı bir bilimsel düzenlemenin yapılmamış olduğudur. Bu husustaki iddiamı test etmek amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığımızın eski genel müdürlerinden Sayın Nail Tan'a sorduğumda, onun da aynı fikirde olduğunu öğrendim. Benim hatırladığım salt Ankara sempozyumu yıllar önce merhum Mehmet Altınsoy'un belediye başkanlığı döneminde, benim de bir bildiri ile katıldığım, 15 kadar bildirinin sunulduğu bir günlük bir sempozyum idi. Bu itibarla, Kazan, Başkent Ankara ili sınırları içerisinde bir ilk'i gerçekleştirmiştir. Kazan'da gerçekleştirilen bir başka ilk ise, Belediye Başkanı Dr.Lokman Ertürk'ün "Kazan'da Delikanlı Örgütü" konulu bildiri sunmuş olmasıdır.

Tüm bu başarılarda ve anılan etkinlikte Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu'nun payı var mıdır? Bunun takdirini başkaları yapadursun, biz Kurum olarak milletimiz için bir kültür faaliyetinin daha içerisinde olmanın tatlı gururunu duymaktayız.

ANKARABESK TARZI TÜRKÜLERİN ANKARA HALK MÜZİĞİNİ YOZLAŞTIRMASINA KARŞI ALINMASI GEREKEN BAZI ÖNLEMLER

Nail TAN^{1*}

¹ * Kültür ve Turizm Bakanlığı Emekli HAGEM Genel Müdürü, Halk Bilimci

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

A nkarabesk tarzı (Ankara türkülerinin ezgileri, ritimleri, bazı mısraları kullanılarak müstehcen sözlerle ve biraz farklı ezgilerle Ankara havaları adı altında yaratılan halk müziği ezgi tekniği) türkülerin, son yirmi yıldır gerçek Ankara halk müziğini tehdit ettiği, yozlaştırdığı olgusu, gerek bilimsel toplantılarda gerekse yazılı ve görsel basınımda sık sık dile getirilmekte ancak önlem konusunda nedense ağırdan alınmaktadır. Yakın dönemde Ankara Kulübü Derneğince, KTB Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüyle iş birliği yapılarak 24 Kasım 2012 tarihinde Abidinpaşa Köşkü'nde "Geçmişten Günümüze Ankara Halk Müziği Sempozyumu" düzenlenmişti. Sempozyumun ana konusu; "Geleneksel Ankara Halk Müziğinin Temel Özellikleri ile Son Dönemlerde Yaşanan Değişim Süreçleri" olarak belirlenmişti. Sempozyumda Ankarabesk tarzı müzik çarpıcı örnekleriyle enine boyuna tartışıldı, yarattığı tehlike açık seçik ortaya konuldu. Önlemler konusunda çok az konuşuldu. Sempozyumun kapanış oturumunda yaptığım değerlendirme konuşmasında sorunun çözümüne dair önerilerimi iki başlık altında toplayıp sunmuştum. Sorunun eğitim yoluyla ve kanun/yasa çıkararak çözülebileceği hakkındaydı bu başlıklar. O tarihten bu yana sorunun çözümü için alınabilecek önlemler konusunda daha yoğun şekilde çalışarak önlem önerilerimi dört başlık altında toplamış bulunmaktayım. Kazan'da düzenlenen 2. Uluslararası Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu'nda yeni çalışmamı bilim çevrelerine ve kamuoyuna açıklama fırsatını yakaladığım için çok memnunum. Bize bu imkânı, fırsatı hazırlayan Kazan Belediye Başkanlığı ile Halk Kültürü Araştırmaları Kurumunun değerli yöneticilerine teşekkürü bir borç biliyorum.

Elli yılı aşkın bir sürede Türk halk kültürüyle ilgili araştırmalar yapan, bürokraside halk bilimi hizmetlerini uzun süre yöneten bir kişi olarak kazandığım bilgi ve tecrübelerle göre, Ankarabesk tarzı müziğin yurda yayılıp gerçek Ankara halk müziğinin yerini alma tehlikesine karşı alınması gereken önlemler şunlardır:

1. Devletçe alınmış veya alınabilecek önlemler

Devletimiz; Türk Ceza Kanunu (5237), Basın Kanunu (5187), Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu (1117) ve Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmeti Hakkında Kanun (6112)'nla toplumun millî ve manevî değerlerine aykırı, genel ahlakı bozucu, müstehcen, zararlı her türlü yayıma karşı gerekli hukuki altyapıyı TBMM'de hazırlamış, uygulamaya koymuştur. Lakin, kanun çıkarmakla sorun çözülmemektedir. Kanunların uygulanması, ancak şikâyet/suç duyurusu veya cumhuriyet savcısının yetkisini kullanarak soruşturma açmasıyla mümkün olabilmektedir. Ülkemizde, şikâyet/suç duyurusu yolu, ancak kişisel, ailevi zararlar söz konusu olunca işlemektedir. Toplumla ilgili konularda; "Bana ne?" anlayışı hâkimdir. Cumhuriyet savcılarının iş yoğunluğu dolayısıyla ikinci yol da nadiren uygulanmaktadır. Bu durumda; Ankarabesk sanatçıları ünlerine ün katmakta, keselerini tıka basa doldurmaktadırlar. Yapılacak iş suç duyurusu mekanizmasının Kültür ve Turizm Bakanlığı kuruluşları ile

Ankara kültür STK'larınınca işletilmesidir.

Türküler, tıpkı eski mimari eserler gibi atalarımızın bize miras bıraktıkları değerli kültür varlıklarıdır. Her türkü, bir Zeus heykeli, İznik çinisi değerindedir. Nasıl ki, mimari yapılar devletçe koruma altına alınmış, onarımları bazı esaslara bağlanmış ise türkülerimiz de aynı muameleye tâbi olmalıdır. Nitekim, üyesi bulunduğumuz UNESCO Genel Kurulunda 2003 yılında kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi” ile türküler ve pek çok halk kültürü unsuru koruma altına alınmış, yaşatılmaları için de tavsiyelerde bulunulmuştur. Devletimiz, 2006 yılında TBMM’de kabul edilen bir kanunla bu sözleşmeyi uygulayacağını ilan etmiştir. Sözleşmeyi uygulama çalışmaları, KTB Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir. Özetle, türkülerimizi koruma ve yaşatma artık bir devlet görevidir. Devlet, vatandaşlardan oluştuğuna göre, bu görev aynı zamanda bizindir.

Sözleşmeyi etkili bir şekilde uygulamak için 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’na bir-iki madde ekleyerek türkülerin telif haklarını Kültür ve Turizm Bakanlığına vermek gerekir. 1997-1998 yıllarında KTB HAGEM Genel Müdürlüğüm sırasında (altı ay), sanatçı Yavuz Top bu öneriyi bana ilettiler. Birlikte Bakan İstemihan Talay’a aktardık. Olumlu karşıladı. “Bir çalışma yapın, ilgili yerlerde inceleyelim.” dedi. O tarihteki adıyla Sinema ve Telif Hakları Genel Müdürlüğüne bir yazı yazıp Bakan’ın talimatını ilettiler. Konu bir sempozyumda da ele alındı. EMLEK Halk Ozanları Kültür Derneğinin 18-19 Aralık 1999 tarihleri arasında Ankara AKM’de düzenlediği “2000’li Yıllara Doğru Medyadaki Dilimiz ve Halk Ozanları” sempozyumunda türkülerin telif hakkı konusunu gündeme getirdim. Salondan büyük destek geldi. Sempozyum sonunda Başbakanlığa ve Kültür ve Turizm Bakanlığına hitaben bir dilekçe yazıldı. Katılımcılar, halk şairleri dilekçeyi imzaladılar (156 imza)¹. Dernek Başkanı Ali Dinçal, dilekçeyi Bakanlığa götürdü, görüşmeler yaptı; ancak bir sonuç alınmadı. Çünkü Bakanlık bürokratlarına yeni bir görev eklenecekti. Tecrübemle söylüyorum. Devlet memurları görevlerinin artmasını hiç istemezler. Bu öneri gerçekleştiği takdirde, devlet Ankara ve diğer illerin türkülerini ticari amaçla kullanıp yozlaştırana, sözlerini değiştirenlere karşı tazminat, ceza yolunu kullanma yetkisine sahip olacaktır.

Devletimiz; Devlet Türk Müziği Konservatuvarları kurarak, Belediyeler Türk Müziği Konservatuvarları açarak, MEB Halk Eğitimi Merkezleri, KTB Kültür Merkezleri Müdürlükleri Türk Müziği kursları düzenleyerek çok sayıda nitelikli halk müziği sanatçısının yetişmesini sağlamışlardır. İçinde yaşadığımız olumsuzluklara bakarak henüz yeterince sanatçımızın yetişmediğini söyleyebiliriz. Azerbaycan’da olduğu gibi her ailede bir çalgı çalan veya hiç olmazsa iyi şarkı, türkü söyleyen bir kişinin yetişmesi hâlinde sorun aile içinde çözülmüş olur. Başka önlem almaya gerek kalmaz.

2. Sivil Toplum Kuruluşlarınınca alınabilecek önlemler

Ankara Kulübü Derneği ve benzeri Ankara halk kültürünü koruma ve yaşatma amacıyla kurulan Ankara STK’leri ve Türkiye genelinde halk kültürünü koruma ve yaşatmayı amaçlayan diğer halk kültürü STK’leri eğitim ve tanıtım çalışmaları yaparak Ankarabesk tarzı müziğin çirkinlerini, zararlarını, gerçek Ankara halk müziğinin ise güzelliklerini halka, yeni nesillere açıklamalı, öğretmelidir. Ankara Kulübü Derneğinin 24 Kasım 2012 tarihinde düzenlediği Ankara Halk Müziği Sempozyumu, bu göreve, çalışmaya en güzel örneklerden biridir. Halk Kültürü Araştırmaları Kurumunun Kazan’daki bu sempozyumu ve Ankara’yla ilgili diğer çalışmaları da Ankara halk kültürünü koruma ve tanıtmaya yöneliktir. Bu çalışmalar, Türkiye’nin ikinci nüfusu en kalabalık şehri için ne yazık ki yetersiz kalmaktadır. Belediye STK iş birliğiyle daha etkili çalışmalar yapılabilir.

Ankara Valiği-Altındağ Belediyesi iş birliğiyle Ankara Hamamönü’nde çok güzel bir kültürel doku onarımı yapılmıştır. Ancak, restore edilen mekânlarda Ankara halk kültürüne ait el sanatları, halk oyunları ve müziği yönünden çok yetersiz hizmet verilmektedir. Abidinpaşa Köşkü’ndeki sempozyumda da belirttiğim gibi her gece Ankarabesk havaları dinleyebileceğimiz en az 20-30 pavyon, gazino, bar varken Ankara halk müziği konseri dinleyebileceğimiz bir mekân yılda bir-iki kere görebiliyoruz. Bırakın Ankara halk müziğini, Başkent Ankara’da kaliteli Türk müziği dinleyebileceğimiz hiç müzikevi, gazino kalmamıştır denebilir. Özel konserlerle TRT’nin seyircili program çekimleriyle avunamayız. 1,5 milyon nüfuslu Azerbaycan’ın başkenti Bakü’de her gece Azerbaycan mahnı ve mugamlarını dinleyebileceğiniz en az elli mekân olduğunu söylersem şaşır kalırsınız, yalan söylediyimi sanırsınız.

Başkent Ankara nüfusu, önemli ölçüde Türkiye’nin her ilinden göçüp gelmiş ailelerden oluştuğu için ne yazık ki “Ankaralılık ruhu”ndan yoksundur. Ankarabesk olayı, Gaziantep, Tokat, Aydın veya Mardin’de

¹ Ayrıntılı bilgi için bk.

Tan, Nail (2012), “Türk Halk Bilimi Tarihimiz Açısından Önemli Bir Belge”, *Türk Halk Edebiyatı Dediğin Bir Sarp Kale*, Ankara, s. 203-214; *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 14, 3/2011, s. 184-210.

meydana gelse söz konusu şehirlerin halkı STK’ler tarafından ayağa kaldırılır, çok ciddi önlemler alınır. 30-40 yıldan fazla Ankara’da yaşayan taşralılarda artık iki hemşehrilik bağı oluşmak zorundadır. Köken olarak doğduğu toprağa bağlılık zayıflamalı; doğduğu, yaşadığı toprağa bağlılık bağı güçlenmelidir. Ben kendimi; “Kastamonu kökenli Ankaralı” diye tanımlıyorum. Şu an Çankaya nüfusuna kayıtlıyım. STK’ler, taşralı Ankaralılara Ankaralılık bilincini, ruhunu aşılama konusunda da yararlı olabilirler. Bu bilinç, bu ruh yaratılmadığı takdirde, Ankara türkülerine yapılan tecavüzü önlemek, “Bana ne?”ci göçmen Ankara halkı karşısında asla başarısız olacaktır.

3. Basın yayın kuruluşlarınınca alınabilecek önlemler

TRT ve özel TV, radyo kuruluşları, RTÜK Kanunu çerçevesinde Ankarabesk müziğe kapalıdır. Yine de bu denetimi, zararsız sözlerle delip ezgi yönünden tecavüzü gizleyemeyen yayımlara rastlanmaktadır. RTÜK, TV kanalı ve radyo sayısının çok yüksek olması dolayısıyla haklı olarak denetim açısından yetersiz kalmaktadır. Aşırı denetimin de zararlı yönleri vardır.

Ne yazık ki uluslararası medya (İnternet), sosyal medya kontrolsüzdür. Kanun yoluyla da bu medyayı denetlemek mümkün değildir. Bu durumda tek çıkar yol, halkı eğitmek, iyi kötü müziği ayırt edebilir duruma getirmektir. Uzun zaman alsın da bu yol sürekli kullanılmak zorundadır. Eğitim kesintisiz bir süreçtir. Diğer önlemlerin hepsi eğitimi destekleyici, pekiştirici araçlardır.

Yazılı ve görsel medya daima iyiyi, doğruyu, güzeli yansıtsa sorun kendiliğinden çözülmüş olur. O hâlde, bilinçli medyaya ihtiyacımız büyük. Büyük gazetelerin Ankara ekleri, Ankara hemşehrilik ve Ankara halk kültürü değerlerini korumayı, yaşatmayı amaçlayan yazı ve haberlerle donatılmalıdır.

4. Sanatçıların görev ve sorumlulukları

Başta TRT ve KTB’de görevli ses ve saz sanatçıları başta olmak üzere, halk müziğiyle ilgilenen sanatçılar konserlerinde gerçek Ankara halk müziğinin güzelliklerini başarılı bir icra ve geniş bir repertuvarla halka sunmalıdır. Bu iş, sık sık yapılmalıdır. Diğer illerin halk müziğinde ciddi bir tehlike yoktur. Ankara halk müziğinden, bu pozitif ayrımcılık esirgenmemelidir.

Halk müziği sanatçıları, konserlerinin yanı sıra halkla, basınla temaslarında Ankarabesk müziğin yarattığı tehlikeye de işaret etmelidirler. Bu konuda THM sanatçısı Sümer Ezgü’nün basına yansıyan açıklamalarını takdirle karşıladığımızı belirtmeliyim. Bu hassasiyeti, diğer THM sanatçılarından da bekliyoruz.

Sanatçı sorumluluğuna en iyi örneği, türkülerimizin derlenip radyolarda yayımlanmasında en büyük hizmeti yapan Muzaffer Sarısözen vermiştir. Derlenen türkülerdeki müstehcen kısımların yerine, türkünün genel yapısını bozmayan sözler koymuştur. Söz gelimi; 20 Temmuz 1938 tarihinde Gaziantep’te Hüseyin Yıkıcı’dan derlediği “Bahçalarda Zerdali” türküsündeki “Ben sana git mi dedim / Ellerle yat mı dedim?” mısralarındaki *ellerle* kelimesini *ellerde* yaparak repertuvara almıştır.

Halk, aynı türkülerini dinlemekten zamanla sıkılacaktır. Bu olay, müziğin doğal özelliğidir. Ankara halk müziği denilince, az sayıdaki türkü gündeme getirilmektedir. Oysa, Ankara’nın konserlerde icra edilmeyen daha pek çok türküsü vardır. Sanatçılar, repertuvarın tamamını icraya önem vermelidir.

Belirli repertuvarın sıkılan dinleyiciyi, ister istemez yeni türküler kucaklamaktadır. İşte bu noktada; Ankarabesk halk müziği ürünleri gündeme gelmektedir. Gerçek THM sanatçılarına düşen bir başka görev de, türkü havalandırabilen, besteleyebilenlerin Ankara halk müziği usul ve tekniklerini kullanarak yeni türküler yaratmaları, bu işi Ankarabeskçilere bırakmamalarıdır. Aynı ezgilerin durmadan çalınıp söylenmesi daima bıkkınlık yaratır. Yeni türkülerde de ihtiyaç vardır. Çalışmalarına katıldığım 1988 TRT THM Danışma Kurulu Toplantısında beste türkülerin de repertuvara alınması kabul edilmişti.

Sonuç

Ankara halk müziği, Ankarabesk müzik karşısında ciddi bir tehlike altındadır. Bir zamanlar Arabesk müziği tehlikesiz bulup göz yuman TSM sanatçıları, bugün TV ve radyolarda neredeyse üvey evlat durumuna düşmüş, hatta konser repertuvarlarına “Halk istiyor, beğeniyor.” diye Arabesk eser alır hâle gelmişlerdir. Bugün ülkemizde Arabesk müzik TSM’nin önüne geçmiş, onu tamamen silmek için ağır topları ekranlara sürmüştür. TRT dışında TSM kalmamıştır. Özel kanallar Arabesk müziğin kontrolündedir. TSM’nin perişan hâli karşısında THM yükselişe geçmiş, gençliğin büyük sevgisine kavuşmuştur. Bu güzel ortamda Ankara dışında diğer illerimizde herhangi bir sıkıntı yoktur. Ankara’daki sıkıntı; önce eğitim sonra da doğduğu, yaşadığı toprağı memleket bilen vatandaşlarımızda Ankaralılık bilincinin uyanmasıyla kısa zamanda aşılabilecektir. Bunu başaramazsak yirmi yıl sonra Ankara halk müziği, sadece Ankarabesk türküler ile Misket’ten ibaret olacaktır.

MUHTELİF AÇILARDAN 'KAZAN' ADI (The name of Kazan in different aspects)

Doç.Dr.Fyaridya TAGİROVA 1
(Tataristan)

1 Tataristan İlimler Akademisinin G. İbrahimov ad. Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Lexikografi Bölümü,
Kazan, Tataristan / Rusya

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Kazan şehrinin coğrafik yerleşimi Rusya'nın Orta İdel (Srednyeye Povoljye) bölgesinde, İdel'in sol kıyısındadır. Tataristan Cumhuriyetinin başkenti, Rusya'nın en büyük iktisadi, siyasi, fenni, kültür, eğitim ve spor merkezlerinden birisidir. Brend olarak kaydedilmiş 'Rusya'nın üçüncü başkenti' adı da var. Kazan şehri Uluslararası tarihi şehirler teşkilatına üye olarak, Kazan kremlini de UNESCO'nun Tüm dünya kültür miras objektleri listesine alınmıştır. Nüfusu – yaklaşık 1,5 million kişi (Rusya'da 6 yerde). Millet olarak kazanlıların 48,6 % – Ruslar, 47,6 % – Tatarlar. Meydanı – yaklaşık 1 bin km².

Tarihi bakımdan Kazan şehir olarak İdil Bulgarı devletinin kuzeyinde en geç X asrda kurulur. Moğol saldırılarına kadar Bulgar devletinin küçük şehirlerinden olup, 1236 yılından sonra Bulgar ve Biler gibi büyük şehirler Moğollar tarafınan yıkıldıktan sonra devletin başkenti olarak büyümeye ve önem kazanmaya başlar. Bir dönem 'Bulgar El Cedid' yani 'Yeni Bulgar' adını taşır. Bu Kazan'ın doğrudan doğruya Bulgarın mirasçısı ve devamcısı olduğunu deliller. Zaten Tatar halkı dilinde memleketini 'Bulgar-Kazan ilimiz' demek yerleşmiştir. XIII – XIV asrlarda Kazan büyür ve Altın Ordu devletinin önemli siyasi ve ticari merkezi rolünü oynar. 1438 yılında Altın Ordu hanı Ulu Muhammed tarafınan işgal edildikten sonra yeni oluşan Kazan Hanlığı devletinin başkenti rolünü oynamaya başlar. 1552 yılında Moskova Büyük Knezi Müthiş İvan (İvan IV) askerleri tarafından alındıktan sonra Rus şehri olarak gelişmeye devam eder.

Dil objektleri olarak 'Kazan' adı ilmi araştırma için birkaç açıdan ele alınabilir.

Tarihi-etimolojik yandan yaklaşırsak 'Kazan' kelimesi üzerinde birçok araştırma yapılmış ve onun oluşumu ve gelişimi hakkında birçok hipotez yaşamaktadır. Efsanelerden ve Kazan şehrinin ve bölgesini ziyaret eden Ortaçağ seyyahlarından başlayarak bugünkü dil, tarih, arkeoloji v.b. araştırmacıları Kazan kelimesinin anlamını çözmeye çalışıyorlar. Hipotezler sayısı sadece Tatar araştırmacılarında onlarca. M.Z. Zekiyev Kazan adını *Kosan Kusan Kuşan* etnonimine dayalı sayıyor [10: 281]. G.F. Sattarov – Kazansu – 'kendine yatak kazan ırmak' hipotezini ileriye sürdüyor. Etimologlarda şehrin adını yemek pişirilen kazan, Çingizlilerden bir şahıs adı v.b. hipotezler de yaşamaktadır. En yenilerinden İ.G. Dobrodomov'ın bakışıdır. Onun fikrine göre Alan dilinden *Hadzang* 'menderes' kelimesinden değişmiştir [2: 213]. Bu bakışların hepsi de eleştirilebilir ve kabul edilmiş sayılmaz.

'Kazan' toponimi ilk defa şehir adı olarak 1391 yılına ait Rus vakainamelerinde kaydedilmiştir. Novgorod ve Ustyug şehirlerinden Vyatka nehri ile gelen gemili soyguncuların (eski Rusçada uşkuynıkların) iki Bulgar şehrine saldırdığı tasvir edilmektedir: 'взяша Жукотинь и пограбиша весь, и Казань, и пакы выидоша на Волгу' (Yüketav'ı aldılar, ve tümünü soydular, ve Kazan'ı da, ve böyle Volga'ya çıktılar). [2: 205].

Tatar folklorunda da Kazan tipi yansıtılmış. Mesela: şehrin kuruluşu konusu birçok efsanelerde yansıtılmıştır. Beyit, tarihi cır gibi janrlarda da Kazan sık sık anılmaktadır. Örneğin, 'Esir Süyümbike cıru'nda:

*Сөембикә ак жулыгын
Тоткан учлап кулына;
«Хуш, Казаным, каласың»,- дин
Үкереп елый буена.
Ия башын, түгә яшен,
Казанга таба карап;
Миннән башка ничек итеп
Көн итәрсең дин аяп. [9: 48].
Сүйümbike beyaz mendilini
Tutmuş eline;
Elveda Kazan'ım, kalıyorsun diye
Hıçkıra hıçkıra ağlıyor.
Başını eğiyor, yaşını döküyor,
Kazan yönüne bakarak;
Bensiz nasıl yaşayacaksın
Diye üzülerek.
Казан каласы – таш кала,
Күп калага баш кала. [9: 125].
Kazan şehri – büyük şehir,
Çok şehirlere baş şehir.*

Kazan adı languokültür açıdan şimdiye kadar incelenmemiştir. Oysa Tatar dilinde 'Kazan' adı Tatar halkının mentalesini, onun dünya görüşünü yansıtan özel kavramları ifade etmede önemli unsurların birisidir. Tatar dilinin frazeolojisinde, deyim ve atasözlerinde bu kelimeye sık sık rastlanmaktadır. Örneğin: *Казан кайда – сүз шунда, Сылу кайда – күз шунда* (Kazan nerede – söz orada, güzel nerede – göz orada); *Казан суы - каты су* (Kazan suyu – sert su); *Казан суы ташлыдыр, Ташлы түгел, ашлыдыр* (Kazan suyu taşlıdır, Taşlı değil aşıldır (verimli anlamında)); *Юлы казандай чокыр булса да, Казанга илтеп эжиткерсен* (Yolu kazan gibi çukur olsa olsun, Kazan'a getirsin); *Казанга килеп Хан мәчетен күрмәс* (Kazan'a gelir, Han camiini göremez (en açık, gözün önünde olan şeyi bulamaz anlamında)); *Казан иле – гөлбостан* (Kazan bölgesi – gül bahçesi) v.b. Bunun gibi frazeolojiyi inceleme gösterdiğine göre onlarda kullanılan Kazan unsuru 'kaliteli', 'değerli', 'asıl', 'güzel' anlamını içermektedir. Etnografik kavramların birçoğunu ifade etmek için kullanılan deyimlerde de aynı: *Казан сөлгесе* Kazan peşkiri (iki ucunda beyaz üzerine kırmızı ile dokulmuş, işlemeli, Tatarların tüm gelenek-göreneklerinde ve güncel yaşantısında kullanılan silgi); *Казан яулуғы* Kazan şalı (tığla örülmüş büyük ince beyaz başörtüsü); *Казан итеге* Kazan eteği (düz biçimli, birkaç sıra farbalası olan etek) v.b.

Bu yalnız Tatar dili için geçerli değil. Başka dillerin, örneğin, Tatarların komşuları olan Finn-Uğor halklarından Mari, Mordva, Udmurtların v.b. terimlerinde, frazeolojisinde ve folklorunda, deyim ve atasözlerinde de Kazan kelimesi sık kullanılmaktadır:

Кузон майтал кадъ кылыз Udm. (*tam tercümesi*: Dili Kazan sabunu gibi) 'tatlı dilli' [6: 187]; *В Астрахани гора высокая, в Казани базар велик* Udm. (*tam tercümesi*: Astrahan'da dağ yüksek, Kazan'da pazar büyük) [6: 178]; *Атым кеи Азаньшкы Шим алашам налши*. Mari türküsü (Babam Kazan'a gitti yağız at almaya). *Кыцкымы имни шукы шалгаат, Азан пүгьлан нелы лиеш*. Mari türküsü (Atlar uzun süre koşumlu kalsa Kazan boyunduruğuna güç olur) [7: 417]. v.b.

Rus languokültüründe de *Казан* unsuru yaşamaktadır. Deyim ve atasözlerinde: *Ехал в Казань, а попал в Рязань*. (Kazan'a giderken Rязан'a gelmiş); *Сирота Казанская* (Kazan öksüzü) v.b.

Rusya'nın toponimisinde de *Казан* köküne rastlanır. İdil (Volga) bölgesinde, Sibiryа'da ve Rusya'nın başka bölgelerinde *Казанка, Kazanskoye* v.b. yer adları yaşamaktadır: Tömen vilayetinde Kazan ilçesi ve Kazanskoe kasabası; aynı vilayetitin İşim ilçesinde Kazanka köyü, Perm vilayetitin Ohan ilçesinde, Orenburg vilayetitin Şarlık ilçesinde, Başkurdistan'ın Alşı ilçesinde Kazanka köyü v.b. yer adları yaygın olup, onların hepsi Kazan bölgesinden göç etmiş ya da sürgüne sürülmüş Tatarların yaşadığı yerlerdir.

Rusya'da *Казан* kökünden türetilmiş soyadlar yaygın sayılır: *Казан, Казановиç, Казановский,*

Казанский, Казанов, Казанев, Казанин gibi soyadlar *Казан* kökünden Rus dili ekleriyle türetilmiştir. *Казанли, Казанлей, Казанлий, Казанлиев: Казанлов* v.b. soyadlar ise Türk dilleri kalıbında türetilmiş *Казанли* kökünden olup daha sonra Rus ve başka halklara dağılmıştır.

Zaten, Rus languokültüründe Kazan unsurunun kavramı çok geniş ve farklı anlamları içermektedir.

Böylelikle, *Казан* Tatar ve başka komşu halkların dilinde, tarihinde ve kültüründe derin iz bırakması Kazan'ın büyük şehir, devlet, büyük kültür ve siyasi merkez olarak eskiden beri Tatar halkı için ve başka komşu halklar için büyük bir önem taşıdığını göstermektedir.

Кайнакча

- 1) Ahmetyanov, R.G. Tatar Telenen Kısaça Tarihi-etimologik süzlege, Kazan: Tat.kit.neşr., 2001, 272 b.
- 2) Dobrodomov İ.G. Тірі поселеніе Ранніх Тыурок. İstorіçeskaya Evolyutsiya // Prirodnoye Okrujenіе і Materialnaya Kultura Pratyurkskih Narodov / otv. Red. A.V.Dıbo; İn-t Yazıkoznaniya RAN. – M. Vost. Lit., 2008. – 342 s.
- 3) İsenbet N.S. Tatar Halık mekallere. Öç tomда. – Kazan: Tat.kit.neşr., 2010. – I tom. – 623 b.
- 4) İsenbet N.S. Tatar Halık mekallere. Öç tomда. – Kazan: Tat.kit.neşr., 2010. – II tom. – 749 b.
- 5) İsenbet N.S. Tatar Halık mekallere. Öç tomда. – Kazan: Tat.kit.neşr., 2010. – III tom. – 799 b.
- 6) Kitikov A.E. Poslovitsı i Pogovorki Finno-Ugorskih Narodov. – Yoşkar-Ola: Mar. Kn. İzd-vo, 2004. – 171 s.
- 7) Pesni Gornıh Mari. Svod Mariyskogo Folklorı. – Yoşkar-Ola: MarNİİYLİ im. V.M. Vasilyeva. – 512 s.
- 8) Tatar Halık İcatı: Tarihi hem Lirik Cırlar. Tomlarını Tözüçe, İskermelerne Hezerleüçe hem Kereş Mekalene Yazuçı İ.N. Nadırov. – Kazan: Tat. Kit. Neşr., 1988
- 9) Urmançeyev F.İ., Minnullin K.M. Kemde Mon Bar, Kemde His Bar. – Kazan: 'Megarif', 2001. – 184 b.
- 10) Zakiyev M.Z. İstorіya Tatarskogo Naroda (Etnіçeskiye Kornı, Formırovaniye і Razvitiye). M.Z. Zakiyev. – M.: INSAN, 2008. – 560 s.

KAZAN (ANKARA) YÖRESİNDE BAZI GELENEKSEL KÜLTÜR DEĞERLERİ VE BİR TASNİF DENEMESİ

(KAZAN "ANKARA" REGION OF SOME TRADITIONAL VALUES AND CULTURE GRADING OF A TRIAL)

Alparslan SANTUR *

Etnolog, Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara. alparslansantur@hotmail.com
Halk Kültürü Belgeliği Kümeleme Kılavuzu, 2001

Giriş

Bilindiği üzere;

- Bir yörenin, bir bölgenin ve sonuçta bir ülkenin kültürel kimliğini geleneksel kültür değerleri oluşturmaktadır.
- Diğer yandan kültürün dinamik yapısı sürekli değişimi, özellikle maddi kültür değerlerinin hızlı kaybını gündeme getirmektedir.
- Bu nedenle söz konusu değerlerin sürekli araştırmalarla tespit edilip derlenmesi, belgelenmesi, arşivlenmesi, değerlendirilmesi ve müzelenmesi gerekmektedir.

Ayrıca "...Bilgiye en kısa ve en güvenilir ulaşımı sağlayıcı düzenleme ile küme, sıra ve sınıflandırmaların yapılması gerekliliği..."¹ yani belgelerin tasnifi, yayın ile birlikte konunun değerlendirme bölümünü oluşturmaktadır.

Dolayısıyla ancak bu çalışmalar sonucunda geleneksel kültür değerleri bir anlam ifade etmekte ve gelecek kuşakların da bilgilenmeleri ile milli kültür bilincine sahip olmaları sağlanmaktadır.

Günümüzde, yukarıdaki ilkeler doğrultusunda çalışmalarını sürdürmeye çalışan Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, 1966 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak oluşturulan Milli Folklor Enstitüsü'nün bir devamı niteliğindedir. Söz konusu enstitü ile birlikte, halk kültürü konulu çalışmalar sonucunda elde edilen belgelerin muhafaza edildiği bir arşiv de oluşturularak, bu belgelerin "Kümeleme Kılavuzu" adı verilen belirli bir tasnif sistemine göre sınıflandırılarak, değerlendirilmeleri öngörülmüştür. Kurum araştırmacıları tarafından 1979 yılında hazırlanan bu kılavuzun zamanla yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğinden hareketle, kurum araştırmacıları ve konuyla ilgili bilim insanlarından oluşturulan bir çalışma grubunun çalışmaları sonucunda kılavuz 2001 yılında son haline getirilmiş ve yayımlanmıştır.¹

Bu kılavuzdaki sınıflama, aşağıda bir şema ile gösterilmiştir:

A	Kadro
A 100	Kategori
A 100.1	Küme
A 100.1.1	Sınıf
A 100 1.1.1	Bölüm
A 100 1.1.1.1	Alt Bölüm

¹ *Etnolog, Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara. alparslansantur@hotmail.com
Halk Kültürü Belgeliği Kümeleme Kılavuzu, 2001

Kümeleme kılavuzunun esasını oluşturan kadrolar ise şu şekilde sıralanmıştır:

A Genel Halkbilim (Folklor), **B** Dil, **C** Bibliyografya, **D** Aşık-Tekke Edebiyatı, **E** Anlatmalar, **F** Halk Şiirleri (Yaratıcısı Belli Olmayanlar), **G** Kalıplaşmış Sözler, **H** Yaşamın Dönüm Noktaları, **İ** Halk Bilgisi (Günlük Yaşam- Geleneksel Kurumlar), **J** Bayramlar-Törenler-Kutlamalar-Özel Günler, **K** İnanışlar, **M** Geleneksel Türk Tiyatrosu, **O** Oyun-Spor, **P** Halk Oyunları (Dansları), **R** Halk Müziği-Diğer Müzik Türleri, **T** Geleneksel Halk Sanatları (Giyim-Zanaat-Halk Resmi), **U** Mimari (Halk Yapı Sanatı), **V** Beslenme (Yiyecek-İçecek-Mutfak-Kiler), **Y** Dünya Dilleri, **Z** Coğrafya

Konunun “değerlendirme” bölümüyle ilgili olan bu çalışmada da, Kazan (Ankara) yöresine ait seçmeli haber, bilgi ve fotoğraflardan oluşan bazı geleneksel kültür değerleri ile ilgili doküman belirtilerek, bu doküman yukarıda belirtilen tasnif sistemine göre değerlendirilecektir.

Kazan (Ankara) Yöresine Ait Bazı Geleneksel Kültür Değerleri ve Tasnifi

Bilgi: “Sülale İsimleri” (Fethiye Köyü) ²

“Göcenogulları, Kavakçioğulları, Yaşasınogulları, Alemdarogulları, Hatipoğulları, Cansızogulları, Ateşogulları, Kırdırmazogulları, Tiryakioğulları, İmamoğulları, Bostancılar, Karaosmanoğulları, Şüküroğulları.”

Tasnif: B Dil→B 500 Sözcük Hazinesi→B 500.1 Adlar→B 500.1.2 Özel Adlar→B 500.1.2.7 Soy-Sülale

Duyuru: “Yağmur Duası” (Ahi Köyü) ³

“27 Mayıs 2012 Pazar günü sabah köyümüzde yağmur duasına çıkılacaktır. Tüm köylülerimiz Ahi Köyü Muhtarlığı tarafından yağmur duasına davetlidir.”

Tasnif: K İnanışlar→K 700 Doğa Olaylarını Etkilemek İçin Yapılan Dualar ve Pratikler (Yağmur Yağdırma-Güneş Çıkarma vb.) →K 700.1 Yağmur Yağdırma

Bilgi: “Garip Dede Türbesi” (Fethiye Köyü) ⁴

“1700 yılında köylüler konuklarıyla birlikte köy odasında sohbet ederlerken içeriye nur yüzlü, ak sakallı yaşlı birisi selam verdikten sonra “İki yol arasında bir garip ölmüş.” der. Bunun üzerine koşarak iki yol arasına varırlar bir de ne görsünler köy odasında kendilerine selam veren “Bir garip kişi ölmüş.” diyen zatın cesediyle karşılaşır. İşte Garip Dede’nin mezarının öldüğü yerde bulunuşunun efsanesi böyle geçmektedir. (1) Fatih’a’nın okunup, yalnızca mum yakılan Garip Dede’ye sıtmal hastalar ile karın ağrısından rahatsız olanlar ziyaret ederek şifa bulurlar. (2)”

Tasnif:

E Anlatmalar→E 200 Efsaneler→E 200.3 Olağanüstü Özellikleri Olan İnsanlar, Menkıbeler→E 200.6 Varlıklar→E 200.6.3 Yer→E 200.6.3.5 Harabeler, Ev, Mezarlık, Yatır, vb. →E 200.6.3.5.4 Yatırlar (1)

İ Halk Bilgisi→İ 300 Halk Sağaltıcılığı→İ 300.4 Şifalı Olduğuna İnanılan Yerler→İ 300.4.1 Türbe-Yatır, vb. Ziyaret Yerleri (2)

² www.ankarafethiye.com

³ www.ahikoyu.com

⁴ www.ankarafethiye.com

Bilgi: “Köy Hakkında Bilgi” (Güvenç Köyü) ⁵

“...1947 yılının Temmuz ayında bölgede bir sel felaketi yaşanır ve Güvenç Köyü’nden 18 kişi vadide tarlalarda çalışırken sel sularına kapılarak boğulur...”

Tasnif: Z Coğrafya→Z 300 Coğrafi Bilgiler→Z 300.4 Afetler

Bilgi: “Sancı Taşı, Öksürük Kayası” (Tekke Köyü) ⁶

“Sancı Taşı” ve “Öksürük Kayası”nın yörede ayrı bir önemi vardır. Caminin yanında bulunan Sancı Taşının etrafında, sancılanan ve hastalanan hayvanlar yedi kere dolaştırılır. (1) Öksürüğü geçemeyenler ise önce cami hocasına uğrayıp bir adakta bulunur ve Abdullah Deresi yolu üzerindeki Öksürük Kayası’ndaki delikten ihlas okuyarak üç kez geçer. Allah’tan şifa ister. (2)”

Tasnif:

İ Halk Bilgisi→İ 300 Halk Sağaltıcılığı→İ 300.1 Sağaltma→İ 300.1.3 Sağaltmada Kullanılan Yöntemler→İ 300.1.3.2 Hayvan Hastalıkları→İ 300.1.3.2.1 Dinsel Büyüsel (1)

İ Halk Bilgisi→İ 300 Halk Sağaltıcılığı→İ 300.1 Sağaltma→İ 300.1.3 Sağaltmada Kullanılan Yöntemler→İ 300.1.3.1 İnsan Hastalıkları→İ 300.1.3.1.1 Dinsel Büyüsel (2)

Her iki uygulamada da, halk arasında kutsal olarak değerlendirilen taş ve kayanın şifalı olduğuna inanılan gücünden temas ve sayı büyüleri yardımıyla yararlanılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca cami, hoca ve dua ile uygulamalar dinsel/büyüsel bir görünüme bürünmektedir.

Bilgi: “Asker Uğurlama” (Peçenek Köyü) ⁷

“Askerliğe (1) çağrı pusulası gelen delikanlı köydeki akrabaları ve arkadaşlarını davet ederek asker yemeği (2) verir. Yemek yendikten sonra oyun havaları eşliğinde seymen oyunları oynanır (3) ve birtakım temsiller (4) çıkarılır. Sorulan soruyu bilemeye veya temsildeki oyunu gerektiği gibi yapamayana ceza verilir. Kemer ya da kalın bir iple sopa atma oyunlarına tura oyunu (5) denir. Burada amaç davete gelenleri eğlendirmek, askerler adaylarına moral vermek ve ceza vererek herkesin uyanık ve disiplinli olmasını sağlamaktır. Ayrıca askerin yakın akrabaları da onu özel olarak yemeğe davet ederler.”

Askere gidecek delikanlı akrabalarına ve komşularına giderek helalleşir, onlar da cebine uğur parası koyarlar ve “Ne en önde git, ne de en arkada kal, ortada git” diyerek nasihatle bulunurlar. Çıkış günü eğer köyde dede mezarı varsa burası ziyaret edilir ve köy halkı caminin önünde veya köy meydanında toplanır. İmam tarafından dua yapıldıktan sonra askerler büyüklerin ellerinden öperek, küçüklerle de tokalaşarak helalleşirler. Buradaki arkadaşları da cebine uğur parası koyar. Bundan sonra dualarla “Peygamber Ocağı” olarak inanılan Asker Ocağına uğurlanır.”

Askerden izine gelen kişiyi köy çocukları görür görmez hemen koşarak ailesine haber vererek muştularlar. Asker muştulayan çocuğa hediye verilir. Askerlik dönüşünde ise, askerlik ettiği yerin neyi meşhursa ondan getirilip bütün akraba ve köylülere asker armağanı olarak dağıtılır. Asker armağanını alan kişiler de buna karşılık götürürler.”

Tasnif:

⁵ www.guvenckoyu.com

⁶ www.kazantekkekoyu.com

⁷ www.pecenekkoyu.org

H Hayatın Dönüm Noktaları (Gelenek-Görenek) →H 500 Askerlik ve Gurbetlik→H 500.1 Askere Uğurlama ve Karşılama→H 500.1.1 Askere Uğurlama→H 500.1.2 Karşılama→H 500.1.3 Asker Dönüşü Ziyaret→H 500.1.4 Hediyeleşme→H 500.1.4.1 Gidene Hediye Verme→H 500.1.4.2 Gelenin Hediye Getirmesi (1)

V Beslenme Kültürü→V 700 Belirli Zamanlara Özgü Yemek-Yiyecek İçecekler, Toplu-Törensel Yemekler→V 700.9 Özel Gün Yemekleri (2)

P Halk Oyunları (Dansları) →P 100 Halk Oyunlarının Oynanış Nedeni, Yeri, Oyuncu Seçimi, Oyuncu Hazırlığı→P 100.1 Halk Oyunlarının Oynanış Nedeni→P 100.1.2 Askere, Gurbete Uğurlama ve Karşılama (3)

M Geleneksel Türk Tiyatrosu→M 300 Köy Seyirlik Oyunları→M 300.1.4 Seyirlik Oyun Oynama Geleneği→M 300.2 Oyunlar→M 300.2.1 Sözlü Oyunlar→M 300.2.1.3 Eğlence Ürünü Olarak Oynanan Oyunlar (4)

O Oyun-Spor→O 400 Sportif Oyun ve Karşılaşmanın Zamanı, Nedeni→O 400.2 Nedeni→O 400.3 Yapılma Yeri→O 400.4 Kullanılan Araç-Gereç, Giysi→O 400.4.1 Araç-Gereç (5)

Bilgi: “**Duvak**” (Peçenek Köyü) ⁸

“Gerdek gecesini takip eden gün, duvak töreni günüdür. Tören yalnız kadınlar arasında olur. Törenin gereği, gelinin yüz akı ile kadınlığa geçişinin kutlanmasıdır. Köyde sakin bir yerde bütün kadınlar toplanırlar. Gelin baş elbisesini giyer. Burada kadınlar kendileri çalar, kendileri oynarlar. Kızlıktan kadınlığa dönüşü işaretlemek üzere gelinin uzun saçlarını ön taraftan biraz kesip alınının üzerine düşürürler, kakül yaparlar (zülüf). Gelin kız ortaya alınır. Gelin oyuna kaldırılmışsa, oyun bitince önce kaynanasından başlayarak orada bulunan herkesin elini öper. Gelinin yanı başına gelen yaşlı bir kadın, elindeki ince bir sopayı gelinin duvağının üzerinde hafifçe sallayarak gelini kutlar ve nasihat verici deyişler söyler.

Kutlamadan sonra gelinin başörtüsüne bir düğüm atılır (bu düğümü akşam kocası çözer) ve dua yapılır. Gelin kız çıkış kapısında herkesin elini öptükten sonra duvak dağılır. Bu törende de yine duvaklık adı altında hediyelerin dağıtılması ihmal edilmez.”

Tasnif: **H Hayatın Dönüm Noktaları** (Gelenek-Görenek) →H 400 Evlenme→H 400.8 Gerdek Sabahı→H 400.8.4 Yapılan Tören→H 400.8.4.1 Katılanlar→H 400.8.4.2 Gelinle İlgili Uygulamalar

Bilgi: “Devrini Çevirmek” (Peçenek Köyü)⁹

“Ergenlik çağından sonra ölenler için yapılır. Ölenin geride bıraktığı mallarından bir miktar para ölünün adına hocalara verilir. Hocalar usulüne uygun olarak devrini çevirdikten sonra para fakirlere dağıtılır.”

Tasnif: **H Hayatın Dönüm Noktaları** (Gelenek-Görenek) →H 600 Ölüm→H 600.7 Ölü Gömüldükten Sonra Yapılan Uygulamalar→H 600.7.1.5 Ölünün Giysileri ve Kullandığı Eşyalarla İlgili Uygulamalar

Bilgi: “**Zimba**” (Yakupderviş Köyü) ¹⁰

“Gurup halinde oynanan bir oyundur. İkidenden fazla gurup vardır. Ebe seçilen gurup yere çizilen bir çember içinde beklerler. Grubun bir başkanı olur. Grup üyeleri çember dışına çakarken (--Zimbabaaa) diye bağırıp tek ayak üstünde sekkeleyerek zıplarlar. Çevrede bulunanlardan birisine yere basmadıkları ayakları ile vurmaya çalışırlar. Eğer birisine vurursa o kişi hangi guruptan ise o gurup ebe olur.

Zıplayan bu kişiyi çember dışındaki diğer kişiler iterek düşürmeye çalışırlar. Eğer kişi diğer ayağını

⁸ www.pecenekkoyu.org

⁹ www.pecenekkoyu.org

¹⁰ www.yakupdervis.com

yere basacak olursa çevredekiler onu sırtına vurarak döverler. Dayaktan ancak çember içine kaçarak kurtulabilir. Çember emniyet alanıdır. Bu alanda kimse ona dokunamaz. Tabi ayağı yere basan ve dayak yeme ihtimali olan arkadaşını kurtarmak için çemberdeki bir diğer arkadaşı (-- Zimbaa) diye seslenerek arkadaşına doğru tek ayak üzerinde zıplayarak yardıma gider. Oyun böyle devam eder.

Bu oyun özellikle gençler arasında çok oynanırdı.”

Tasnif: **O Oyun-Spor**→O 200 Çocuklara Özgü Oyunlar→O 200.2 Atlama-Sıçrama-Sekme Oyunları→O 200.2.1 Oyunun Adı→O 200.2.2 Oynanma Zamanı→O 200.2.2.1 Yaş→O 200.2.3 Oyunun Oynanma Yeri→O 200.2.3.1 Açık Alan→O 200.2.4 Oyuncu Sayısı→O 200.2.5 Oynayanların Cinsiyetleri→O 200.2.5.2 Erkek→O 200.2.7 Oyunun Bölümleri→O 200.2.7.1 Oyuna Başlangıç→O 200.2.7.2 Oyunun Oynanışı→O 200.2.7.3 Oyun Sonu Ödül-Ceza→O 200.2.7.3.2 Ceza→O 200.2.8 Oyunun Yöresi

Bilgi: “**Yaba**” (İnceğiz Köyü) ¹¹

“Daha çok saman savurmada kullanılan çatal şeklinde tarım aracı. (1) Ağzının geniş olması sebebiyle daha çok samanı römorka yükleme ya da samanlığa atma işinde kullanılır. Daha önceleri yaba ağaçtan yapılırken,(2) demirin tarımda daha çok kullanılmasından sonra çelik yabalar yaygınlaşmaya başlamıştır. (2) Aba köy hayatımıza o kadar yerleşmiştir ki; atasözlerimizde bile yer almıştır.

*Örneğin: Aba zamanı yaba, yaba zamanı aba alınır. (3)
Bir başka atasözü; Yabayı yiyen sığa bi daha gelir mi ota.” (4)*

Tasnif:

İ Halk Bilgisi→İ 700 Halk Ekonomisi→İ 700.1 Tarım ve Rençperlik→İ 700.1.5 Hasat→İ 700.7 Araç-Gereçler→İ 700.7.1 Tarım ve Rençperlikte (1)

G Kalıplaşmış Sözler→G 200 Atasözleri→G 200.2 Bir Yargı, Gözlem Belirten (4) →G 200.4 Öğüt, Akıl Verme, Yasaklama→G 200.4.1 Öğüt (3)

T Geleneksel Halk Sanatları→T 200 Geleneksel Halk Sanatları→T 200.4 Hammaddesi Ağaç Olanlar→T 200.4.2 Tarım Araçları (2)

Bilgi: “**Gözleme Festivali**” (Tekke Köyü) ¹²

“...Köyde geleneksel olarak her yıl Gözleme Festivali düzenlenmektedir...”

Tasnif:

J Bayramlar-Törenler, Kutlamalar, Özel Günler→J 100 Bayramlar→J 100.4 Mahalli Bayramlar, Festivaller

V Beslenme Kültürü→V 700 Belirli Zamanlara Özgü Yemek-Yiyecek, İçecekler, Toplu-Törensel Yemekler→V 700.9 Özel Gün Yemekleri

Bilgi: “**Köstek Kesme**” (Peçenek Köyü) ¹³

“Çocuk emeklemeden kurtulup adım atmaya başlayınca düzgün yürüyen bir erkek veya kadın çağrılır, bu kişi üç ihlas okuduktan sonra çocuğun bacak bileklerine gök boncuklu birer iplik bağlar. Bu iplikler kendiliğinden düşene kadar durur. “Köstek kesme” denilen bu adet cami önünde de yapılır. Camiden ilk

¹¹ www.incegiz.com

¹² www.kazantekkekoyu.com

¹³ www.pecenekkoyu.org

çıkan kişiye çocuğun bileklerine bağlanan ip kestirilir. Bu işlem yapılmazsa çocuk adım atmaktan çekinir, rahatlıkla yürüyemezmiş. Önünde uçurum veya deniz var zannedermiş.”

Tasnif:

H Hayatın Dönüm Noktaları→H 200 Çocukluk Çağı→H 200.2 Çocuğun Emeklemesi ve Yürümesi→H 200.2.1 Yürüyemeyen, Basamayan Çocuk

İ Halk Bilgisi→İ 300 Halk Sağaltıcılığı→İ 300.1 Sağaltma→İ 300.1.3 Sağaltmada Kullanılan Yöntemler→İ 300.1.3.1 İnsan Hastalıkları→İ 300.1.3.1.1 Dinsel, Büyüsel

Çocuğun yürümesini engellediğine inanılan güçlerin kesme işlemi ile ortadan kaldırılmasına yönelik taklit büyü ile dini objelerin birlikte kullanımından oluşan dinsel/büyüsel bir uygulama söz konusudur.

Bilgi: *“İnceğiz’in Tarihçesi”* (İnceğiz Köyü) ¹⁴

“Köyün kuzeyindeki yamaçta hamamın yıkık denilen yerde İnce Beyler denilen bir sülalenin yaşadığı ve köyün adının buradan geldiği söylenir. Bunlara ait mezarlar hala köy okulunun bahçesindedir.”

Tasnif: **Z Coğrafya**→Z 200 Yerleşim Yeri Seçimi, Yerleşme→Z 200.1 Yerleşim Yeri ve Adlandırma

Sonuç Yerine

Kazan ilçesi ve köyleri resmi ve özel web sitelerinde yer alan bilgiler başta olmak üzere, bu toplantının 2012 yılında düzenlenen birincisinde sunulan bildirimler, geleneksel kültür değerleri bakımından yörenin oldukça zengin olduğunun birer göstergesidir.

Başta geleneksel mimari olmak üzere, geleneksel sanatlar, zanaatlar gibi maddi malzemenin yanında, manevi kültür değerlerinin de sergileneceği yerel bir açık hava müzesi ile konuyla ilgili her türlü dokümanın yer alacağı bir arşiv, bu zenginliğin kalıcı olmasını ve gelecek kuşaklara da ulaşmasını sağlayacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

Kitap

-Halk Kültürü Belgeliği Kümeleme Kılavuzu
Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 2001, 174 S.
“Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü: 319”
“Kılavuzlar El Kitapları Tarihçeler Dizisi: 12”

Web Siteleri (Erişim: 19/06/2013)

Ahi Köyü Web Sitesi : www.ahikoyu.com
Fethiye Köyü Web Sitesi : www.ankarafethiye.com
Güvenç Köyü Web Sitesi : www.guvenckoyu.com
İnceğiz Köyü Web Sitesi : www.incegiz.com
Peçenek Köyü Web Sitesi : www.pecenekkoyu.org
Tekke Köyü Web Sitesi : www.kazantekkekoyu.com

Yakupderviş Köyü Web Sitesi: www.yakupdervis.com

¹⁴ www.incegiz.com

KAZAN (Ankara/Türkiye) YÖRESİNDEKİ “PAZAR DUASI” RİTÜELİNİN ANADOLU ŞEHİRLERİNDEKİ PRATİKLERİ (Practics of “Bazaar Pray” ritual of Kazan Province (Ankara/Turkey) in the Anatolian Cities

Ergün VEREN1*

1 * (ergunveren@hotmail.com) Ankara/Türkiye, 15 Mayıs/19 Eylül 2013

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ÖZET

Kazan (Ankara/Türkiye) yöresinde uzun yıllardır uygulanan “Pazar Duası” ritüeli pratiği bulunmaktadır. Çalışmamızda bu ritüel incelenmiş ve bazı Anadolu şehirlerindeki “Pazar Duası” pratikleriyle birlikte değerlendirmeleri yapılmıştır. Hazırlık aşamasında kaynak kişilerden, yazılı ve görsel kaynaklardan, medyadan ve sahada bizzat tanık olduğumuz pratiklerden faydalanılmıştır.

ABSTRACT

There has been an application of Bazaar Pray in Kazan Province for long years. In this study this ritual is analysed and is evaluated along with some other applications of “Bazaar pray” in some Anatolian Cities. During the preparation stage resource people, written and visual sources, media and experiences of ritual practices witnessed on site has been utilized.

ANAHTAR KELİMELER

Kazan, Pazar, Halkbilim, halk kültürü, dua.

KEY WORD

Kazan, Bazaar, Folklore, folk culture, prayer.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşundan itibaren hayatını sürdürmek için toplayarak, avlayarak ya da üreterek elde ettiği ürünlerinden başka ihtiyaç duyduğu ve başkalarının elinde bulunan maddeleri de elde etmek için çeşitli yöntemler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu yöntemlerden biri de Pazar yerleri oluşturarak buralarda takas usulü ticaret yapmaktır.

İlk insanlar Pazar yerlerinde ihtiyaçlarını takas usulü ile satın almışlardır (Bilim ve Kültür 2013:13). Bu uygulamalar da zamanla “Halk Ekonomisi”ni oluşturmuştur. Halkbiliminin konularından biri olan Halk Ekonomisi halkın geçimini sağlamak için giriştiği çabaların tümüdür. Diğer yandan halk ekonomisi inançlara da yansımaktadır (Artun 2009:222). Halk ekonomisinin bu uzantılarına “Pazaryeri” ve “Pazaryeri Satıcılığı” nı da eklemek mümkündür.

Pazaryeri ve satıcılığında da inançlara yansıma görülmektedir. Bunlardan en belirgin olanı “Pazar Duası” ritüelidir (Veren 2013:37;39).

Türkiye’nin birçok yöresinde olduğu gibi “Pazar Duası” ritüeli (dinsel tören) Ankara’nın Kazan yöresinde de varlığını sürdürmektedir.

2. PAZAR VE DUA KAVRAMLARI İLE İLİŞKİLENDİĞİ DALLAR

2.1. PAZAR

Farsça *bâ=yemek, -zâr=yer ekinden türeyen bâzâr* > Pazar (ML 1972:952) “*kayı yanında yapılan iş*” anlamında belirli malların geçici bir süre için satışa sunulduğu sergi alanıdır (AB. 1994:138). Anlam genişlemesiyle şehrin bir plana göre düzenlenmiş geleneksel iş bölgesini veya caddesini/sokağını yahut bunun belli meslek erbabınca işletilen dükkânlar kümesinin oluşturduğu kesimini ifade etmektedir. (İA 2007:194).

Pazar kavramının tanımına uygun şekilde İslam, Yahudi ve Hıristiyan dinlerinin kutsal kitapları Kur’an¹, Tevrat² ve İncil³’de “Pazar” sözcüğü ile buna dayalı konular bulunmaktadır.

Mevlevilikte ise “Pazar” kavramı ilahi nurların ortaya çıktığı yer, Kesret ve tefrika mertebesi anlamındadır. Aşk pazarı (Allah aşkına düşen kişiyi), melanet pazarı (çile ve belalar), gönül pazarı (gönül hoşluğu, razılık), rıza pazarı (tasavvufi yolda her şeyin Allah’ın rızalığına bağlı olduğu) şeklinde de kullanılmaktadır. (Cebelioğlu 2009:34;218).

İlk insanlar Pazar yerlerinde yiyecekte kâr, çömlerden tohuma kadar birçok şeyi takas usulü ile satın almışlardır. Dönemin en değerli maddesi ise tahıl olmuştur. Yeterince tahılı olan süs eşyası dahi alabilmiştir (Bilim ve Kültür 2013:13). Tarihte özellikle takas ekonomisinden para ekonomisine geçildikten sonra pazarlar canlanmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte Pazar ve piyasa kelimeleri serbest rekabet şartlarında mal hizmet ve iş gücü arz ve talebinin bulunduğu en geniş alanı belirtmek üzere kullanılmaya başlanılmıştır (İA 2007:194).

Eskiden surlarla kuşatılmış kentlerin içinde tarım ürünlerinin satışı yasak olduğundan, çevredeki kırsal yerleşim yerlerinden gelen satıcılar mallarını kale kapılarının yanında, kendileri için ayrılan yerlerde satarlardı. Zamanla kentler bu alanları da içine alacak biçimde büyüyünce, üstü açık alışveriş yerleri olan pazarlar toplumsal odak noktaları durumuna gelmiştir (AB. 1994:138).

Eski Türklerle ilişkin araştırmalar ve kaynaklar incelendiğinde “**Türklerde Pazar**” olgusuna dair birçok bilgiye ulaşmak mümkün olmaktadır. Bunlara göre:

- Orhun yazıtlarında geçen “*ötükan yer olurup arkiş tirkış isar nan bunug yok*” (Ötüken topraklarında oturup⁴ kervanlar gönderirsen, hiç derdin olmaz), (Kül Tegin Yazıtı, Güney-8), (Bilge Kağan Yazıtı, Kuzey-8), (Şen 2007:1’den Tekin 1995:36;37) ifadesi bulunmaktadır.

- Birinci Göktürk Kağanlığı Bizans ile düzenli ticari ilişkiler kurmuş ve sürdürmüştür. VI. Yüzyılın ikinci yarısında ipek yolunun en başta gelen tüccarları olan Türkler zamanın İstanbul’unda “**Mitata**” (bazı kaynaklarda **Mitaton**⁵) adı verilen, aynı zamanda yüzden fazla tüccarın kalabildiği bir ticaret kolonisinin bulunduğu semte sahip olmuşlardır (Şen 2007:126’dan Haussing 2001:113).

- Eski Türklerde ticaret, hanların karargahlarında ve sınır boylarında kurulan pazarlarda yoğun olarak sürdürülmüştür (Şen 2007:129’dan Baykara 1975:97).

- Uygurlarda kişiler arasındaki antlaşmaları “**Pazar yeri**” arzuhalcileri yazıya geçirmişlerdir (Şen 2007:184’dan Adams 1989:59).

- MS 840 yılı sonrasında Turfan bölgesine göç eden Uygurlar (Toğuz-Guz) kurdukları adalet sisteminde hırsızları sopa vurarak cezalandırıp “**Pazar**” da dolaştırmışlardır (Şen 2007:241’dan Şeşen 2001:80).

- Hun Türkleri MS 52 yılında Çin’e çok miktarda sığır sevk etmişler ve bu malları Çin pazarlarında satmışlardır (Balaban 2006:77).

1 “(7) Dediler ki:[Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda, pazarda dolaşır. ...](*Furkan Suresi 7*)”

“(20) Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda gezerlerdi. ... (*Furkan Suresi 20*)”

2 “**Pazarlardaki** mallara karşılık güzel giysiler, lacivert kumaş, işlemler, sık dokunmuş, iplerle sarılmış renkli halılar verdiler (*Hezekiel (24/27)*).”

3 “(13) Yahudiler’in Passah kutlaması yakındı. İsa, Yeruşalim’e çıktı. (14) Tapınakta sığır, koyun, güvercin satıcılarıyla para değiştirenleri kurulup oturmuş buldu. (15) İplerden bir kamçı yapıp tümünü-koyunları, sığırları da- tapınaktan dışarıya attı. Para değiştirenlerin paralarını çevreye saçıp masalarını devirdi. (16) Güvercin satıcılarına, [*Bunları buradan kaldırım*] dedi. [*Babam’ın Evi’ni pazar yerine dönüştürmeyin.*] (İsa Tapınağı Arıtıyor 13-22 (*Matta 21:12,13; Markos 11:15-18; Luka 19:45,46*))”

“(5) Ne var ki, Yahudiler bunu kışkırdı. Çarşı pazardan topladıkları bazı ipşizlerden bir kalabalık oluşturdu ve kentte kargaşalık çıkardılar (*Selânik’teki Saldırı 1-9*).”

“(25) Et pazarında satılan her şeyi vicdanınız rahatsız olmadan yiyin (*Mesih İnanlısının Belirgin Gücü: Sevgi 23-33; 11:1*).”

4 “*ötükan yer olurup arkiş tirkış isar nan bunug yok*” (Ötüken topraklarında oturup ‘Çin’e ve diğer ülkelere’ kervanlar gönderirsen, hiç derdin olmaz) (Şen 2007:1’den Tekin 1995:36;37).

5 Kaynaklar, Latin tacirler ile birlikte başta Suriyeliler olmak üzere Müslüman tacirlerin de Bizans başkentinde faaliyet gösterdiklerini kanıtlamaktadır. Müslüman tacirlerin kullandığı yer olarak anılan **Mitaton**, **camii işlevinin yanı sıra, barınma ve mal depolama mekânlarını da içeren yapı ya da yapılar topluluğu** olarak kabul edilmektedir. Bazı araştırmacılara göre ise “**Müslüman Mahallesi**”dir. **Mitaton’un Halici’in güney sahilinde, sur dışında, Perama rıhtımında Venediklilerin elinde bulunan San İrene Kilisesi’ne yakın bir konumda bulunduğu** anlaşılmaktadır. Müslüman tacirlerin Bizans başkentindeki varlıkları ile ilgili araştırmalarda Konstantinopolis’te Mitaton dışında başka bir İslam mabedinin varlığından da söz edilmektedir (Ağır 2013:Yayımlanmamış Bildiri).

- İlk serbest ticaret pazarı 734 yılında Asya Hun Devleti ile Çin arasında yapılan anlaşma ile Ling-çu’daki So-fang şehrinin ortak **Pazar** yeri olmasına karar verilmiştir (Balaban 2006:81).

- Göktürk MS 545 yılından itibaren Bumin’in boyunun kuvvetlenmeye başlamasından sonra Çin dışındaki **pazarlarda** da ipek alışverişine başlamışlardır (Balaban 2006:126).

- MS 593 yılında Göktürk beylerinin isteği üzerine Çin İmparatoru tarafından sınır boyunca **Pazar** yerleri tayin edilmiş ve Göktürklerle Çin’liler ticaret yapmıştır (Balaban 2006:128).

- Bilge Kağan’da Çin imparatoru ile kurduğu dostluk sonucu Çin’in Ordos Bölgesinin kuzeyinde bulunan bir Çin şehrinde serbestçe alışveriş yapabilmeleri için İmparator tarafından Göktürlere izin vermiştir (Balaban 2006:128).

Kutadgu Bilig’de “Pazar” kavramıyla ilgili olarak “**Satıg** (Satış, Ticaret)”, “**Satıgçı** (Satıcı, Tüccar)” terimleri ve dizeleri bulunmaktadır⁶ (Can vd.2012:96;98).

Divanü lügati’t Türk’te de günümüz Türkiye Türkçesinde **satış, satıcı, alış, alıcı** anlamlarına karşılık gelen “*sattacı*”, “*sart*”, “*satguç*”, “*satıg*”, “*satıglık*”, “*satışgan alışgan*”, “*satışgan tawışgan*”, “*satışmak*”, “*alışberiş*” sözcükleri bulunmaktadır.

Kıpçak Türkçesinde “Pazar” kavramı ile ilgili “**bakkal**”, “**çerçi** (parakendeci, çerçi, bakkal)”, “**bâzâr-cı** (pazarıcı, ticaretle uğraşan)”, “**bâzârgân/bâzergân/bezirken** (pazarıcı, tacir)”, “**satıcı/satuhuç** (satıcı, satış yapan, tacir)”, “**tâcir** (tüccar)”, “**yolçı** (tüccar, satıcı)”, “**taçik** (bezirgân)”, “**bezzâz** (kumaş tüccarı)” (Güner 2010:1435) terimleri bulunmaktadır ki bu da Kıpçak Türkçesinin konuşulduğu coğrafyada pazarların bulunduğu ve pazaryeri ticaretinin yapıldığına delil olmaktadır .

Anadolu’da Pazar olgusunun izlerini M.Ö.II-III. Binde bulmak mümkündür. Tunç Çağı’ndan beri antik çağlarda ve günümüzde ticaret hayatının vazgeçilmez aracı olan teraziler, kullanılmaya başlandığı ilk günden itibaren çeşitli tiplerde üretilmiştir. Anadolu’da M.Ö. III-II. Binde kullanılan eşit kollu terazilere ait bulgular Bozüyük (Bilecik), Troya (Çanakkale), Küllüoba (Eskişehir), Tültepe (Kayseri), Boğazköy (Çorum) ve Sirkeli Höyük (Adana)’te ele geçirilmiştir. (Ekmen 2011:35). Bu bulgularda **Bozüyük (Bilecik), Troya (Çanakkale), Küllüoba (Eskişehir), Tültepe (Kayseri), Boğazköy (Çorum) ve Sirkeli Höyük (Adana)’te M.Ö. III-II. binden itibaren “Pazar” olgusunun varlığının kanıtı niteliğindedir.**

Eski Yunan’da “**Agora**” adı verilen pazaryerleri alışverişten başka dinsel törenlerin düzenlendiği, yönetim sorunlarının tartışıldığı, gençlerin eğitildiği hatta spor karşılaşmalarının yapıldığı alanlar olmuştur. Zamanla bu işlevler kendilerine özgü yapı ya da alanlara kayınca agoralar toplumsal buluşma yerleri olarak kalmıştır. Bu işlev Roma forumlarında da sürmüştür (AB. 1994:138).

Cahiliye devri Arabistan’ında kurulan pazarların bölge halkının ticari ve sosyal hayatı bakımından önemli bir yere sahip olmuştur (İA 2007:194).

İslam dininin kabulü ve coğrafyasının genişlemesiyle (-fethedilen Basra, Kûfe, Fustat gibi) birlikte yeni kurulan şehirlerde (Bağdat gibi [ki bu şehir kurulmadan önce Badüreye adlı bir köy bulunmakta idi]) Pazar yeri oluşturulması ve bunların bir düzen içinde işlemesine önem verilmiş, cami ile pazarın aynı yerde ve iç içe olması üzerinde hassasiyetle durulmuştur (İA 2007:196).

İran pazarları tarih boyunca Hintli, Türk, Yunan ve İtalyan gibi birçok milliyetten yabancı tüccarın düzenli ziyaret ettiği yerler olmuştur (İA 2007:200). Afganistan ve Hint coğrafyasında kurulan pazarlarda birçok yabancı tüccarın uğrak yerleri arasında olduğu yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (İA 2007:200;202).

Selçuklular döneminde Bağdat pazarlarının önemini yitirdiği Basra pazarlarının bunun yerini aldığı bundan başka Horasan, Harizm ve Maver-ünnehir’de çok sayıda Pazar bulunduğu; Büyük Selçuklu Devletinin başkenti Merv’de sebze, meyve ve ekmek satan çarşılarla ulu caminin yakınında tahıl pazarının mevcut olduğu bilinmektedir (İA 2007:204).

Artuklular döneminde önceleri bir Pazar yeri olan Mardin’in güneyindeki Koçhisar (Kızıltepe) zamanla yerleşim yeri ve şehir haline dönüşmüştür (İA 2007:204)

İlhanlılar döneminde de önceleri Ziyaret Pazarı olarak bilinen Kırşehir yakınlarındaki pazarın çevresinde zamanla hanların kurulmasıyla birlikte kasaba ve önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir (İA 2007: 204).

Osmanlı döneminde Pazar kelimesi hem alışveriş yapmaya hem de alışveriş yapılan mekânı ifade etmektedir. XVI. Yüzyıl sonlarına kadar kaynaklarda çoğunlukla Pazar kelimesi geçerken daha sonra çarşı kelimesi ön plana çıkmış ve Pazar kelimesi kırsal kesimlerde mevsimlik oluşturulan alışveriş mekânları, köy ve kasaba-

6 “**Satıg** (Satış, Ticaret)”a ilişkin olarak eserdeki örnek beyitlerden biri şöyledir: “*satıgçı gerek bilse törlüg satıg / satıg bilme er kulamaz asıg*” (Kutadgu Bilig 2801) (O “Hazinedar” tüccar olmalı ve her türlü ticaretten anlamalıdır/insan ticaretten anlamazsa kar edemez). (Can vd.2012:96;98).

larla şehirlerde haftanın belirli günlerinde kurulan açık alışveriş yerleri için kullanılmıştır. Özellikle kırsal kesimlerde ticari faaliyetler haftalık pazarlarda yürütülmüş, Sipahiler aynı olarak aldıkları oşür vb. mahsülleri bu pazarlarda satmışlardır. Pazarlardan “bâc” adıyla vergi tahsil edilmiş bunun yanında **duhûliye** ve **hurûciye**, **avâid resmi**, **gümrük rûsûmu**, **ruhsaâtiye resmi**, **duhan resmi** gibi vergilerde alınmıştır. Ancak **kadınların köylerden getirip sattıkları gıda maddelerinden de bir şey alınmamış**, hafta boyunca pazarda satış yapanlardan vergi talep edilmiştir (İA 2007:206;208).

Eski Türk kentlerinde de çeşitli günlerde kurulan pazarlar alışverişin yanı sıra birer iletişim merkezi işlevi de görmüştür. Günümüzde kent, kasaba, belde ve köylerde kurulan pazaryerleri (semt pazarları) hala ucuz alışverişin yapılabildiği yer olma özelliğini korumaktadır. Buralar yerel yönetimler tarafından belirlenip, denetlenmektedir (AB 1994:138).

2.2. DUA

Genel olarak “*yakarış tanrıya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin olarak*” olarak tanımlanan (TDK 2012) dua “*çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek*” manasındaki **da’vet** ve **da’vâ** kelimeleri gibi mastar olup, “*küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz*” anlamında isim olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca tanrıya sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. Duanın ana hedefi insanın tanrıya halini arz etmesi ve O’na niyazda bulunmasıdır. Dolayısıyla kul ile tanrısı arasındaki diyalogu ifade etmektedir. Bu nedenle insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır (İA. 1994:529).

Dinlerde dua içerik, şekil ve anlatım biçimine göre bazı türlere ayrılmaktadır. Asıl ve en yaygın olanı yalvarıp yakarmadır. Bu tür duada insan bir kötülükten kurtulmayı veya bir iyiliğe kavuşmayı diler. Diğer bir tür de şükür ve hamdetmedir. Bu ise kabul ettiği bir dilek ve istekten dolayı Tanrı’yı üstün vasıflarını sayarak yüceltmektir. Şükür ve hamd genelde yalvarış duasının başında yer almaktadır (İA. 1994:529).

İlkel toplumlarda görülen müşterek dua aile reisi, kabile başkanı veya rahibin yakarışlarına cemaatin katılımı (âmin demesi) şeklinde olmaktadır. Hint mistizminde, Budizm’de, Şintoizm’de, eski Meksika, Sümer, Babil, Mısır ve Yunan dinlerinde, Maniheizm’de, Romalılar’da, Cermen dininde, Yunan dininde, Sümerler’de dua geleneği bulunmaktadır (İA. 1994:529).

Yahüdilikte dua Allah’a yaklaşma vesilesi kabul edilmektedir. İbranice “tephillah” dua demektir. Tevrat’ta dua altmış altı cümle doğrudan veya dolaylı olarak dua ile ilgilidir. Yahudiler ayakları bitişirmek, diz çökmek, baş eğmek, elleri göğe açmak ve Kudüs’e yönelmek suretiyle dua ederler. (İA. 1994:529).

Hıristiyanlıkta da dua dini hayat açısından büyük önem taşımaktadır. Dua tanrıya ulaşma, O’nu tanıma ve vicdanın sesi olarak nitelendirilmektedir. İnciller’de Hz.İsa’nın tavsiye ettiği belli birdua şekli yoktur; sadece putperestler gibi dua edilmesi yasaklanmıştır (Matta, VI, 7). İncillerin tamamında duayı ilgilendiren yetmiş beş kadar cümle tespit edilebilmektedir. (İA. 1994:529).

Eski Türklerin dini Şamanizm’de “Dua” ritüeline ilişkin çeşitli pratiklerin bulunduğu tarihi kaynaklardan öğrenilmektedir (Develi 1994:88’den Moğolların Gizli Tarihi I, S:40;41), (Develi 1994:88’den Turan 1978:108;109;114), (İnan 1976:5).

İslam dininde ise dua Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutf ve yardımını dilemesini ifade eder. Arapça’da kullanıldığı edatlara göre bir kimse için hayır duada veya bedduada bulunmak manalarını da taşımaktadır (İA. 1994:529;530). Kur’ân’ı Kerim’de yirmi ayrı yerde geçen dua kelimesiyle birlikte bazı ayetlerde da’va ve da’vet kelimeleri de aynı anlamda kullanılmış; ayrıca pek çok ayette dua kökünden fiiller yer almıştır. Bu ayetlerde dua ve türevleri Allah’a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O’nun lutfunu dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yardım çağırma, bir durumu arz etme, Allah’ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme anlamlarında kullanılmıştır. Dua ve türevleri bu anlamlarıyla hadislerde de sık sık tekrarlanmıştır. İbn Manzür *dua etmenin başlıca üç şeklinin* bulunduğunu belirterek bunları şöyle sıralamaktadır: **1. Allah’ın birliğini dile getirme ve O’nu övgüyle anma. 2. Allah’tan af, merhamet gibi manevi isteklerde bulunma. 3. Allah’tan dünyevi nimetler isteme. Bundan başka Kur’an-ı Kerim’de (Yunus 10/10) müminlerin cennetteki dualarının Allah’ı tazim ve tenzih sözleriyle (sühbhanekallahümme) başlayacağı, yine onların dualarının övgü sözleriyle (el-hamdü lillahi rabbi’l-alemin) biteceği** bildirilmektedir (İA. 1994:529).

2.3. PAZAR VE DUA KAVRAMLARININ AHİLİK İLE İLİŞKİSİ

Ahilik, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla dek Anadolu’da Balkanlarda ve Türkistan’da yaşamış olan Türk-

lerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir müessesenin adıdır (Soysal, Tan 2013:187’den Demir 1994). Amacı, zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” gerçekleştirmek olan Ahilik, bu amacına, sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır (Soysal, Tan 2013:187’den Öztürk 2002:1).

Arapçada “kardeşim”, Divan-ı Lügat-it Türk’te ise; (akı:) “eli açık”, “cömert” anlamında kullanılan ahi kelimesi (Soysal, Tan 2013:187’den Akça 2001:1) özellikle; erdem, kardeşlik, mertlik, dürüstlük, ılımlılık, akılcılık, verimlilik ve olgunluk gibi kavramlarla özdeşleşmektedir (Soysal, Tan 2013:187’den Şahin vd. 2009: 802). Ahiliğin, Anadolu’da kurulup gelişmesinde Ahî Evran’ın büyük rolü olmuştur. Bilhassa sanat erbâbı arasında çok sevilen Ahî Evran, bugünkü manada esnaf teşkilatı diyebileceğimiz Ahilik (kardeşlik) müessesesini kurarak birçok şehir ve kasabada teşkilatlanmasını sağlamıştır (Soysal, Tan 2013:187’den Sancaklı 2010:3).

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan, Ahiliğin nizamnamelerine Fütüvvetnâme adı verilir (Soysal, Tan 2013:187’den Solak 2009:3). Ahiliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılıdır (Soysal, Tan 2013:187’den Tatar, Dönmez 2008:199).

Ahilik sisteminde düzen, intizam ve tedbir de önemli olmuştur. Örneğin, her esnaf grubunun bir bekçisi vardı. Çarşayı süpürür, akşam kapanan dükkânların kontrolünü yapar kilitlenmeden unutulmuş olanları sahibine haber verir, geceleri çarşayı beklerdi. **Her esnaf grubunun bir de duâcısı vardı. Sabah namazından sonra mütevellinin (şeyh adı verilen esnaf grubunun başkanı) dairesi önünde toplanan esnafa duâ eder, bundan sonra herkes dükkânına dağılırdı.** (Soysal, Tan 2013:187’den Sancaklı 2010: 9). Yine her esnaf grubunun, semâvî dinlerin bir peygamberini veya ileri gelenlerinden birisini kendisinin ilk kurucusu, başka bir ifadeyle piri kabul edilmiştir (Tekin 2006:230’dan Tuş 1998:45).

2.4. PAZAR VE DUA KAVRAMLARININ EDEBİYAT İLE İLİŞKİSİ

Pazar kavramı üzerine Türk edebiyatında birçok atasözü ve deyim bulunmaktadır ⁷ (<http://tdk.gov.tr/>). Bunlarla birlikte şiir⁸, koşma, mani, ninni, türkü, fıkra, öykü, roman, tiyatro, efsane vb. metinlerinde “Pazar” kavramının bulunduğunu ya da “Pazar”ın konu edildiğini literatür incelendiğinde görülecektir.

Dua kavramı ile ilgili de Türk dilinde çeşitli deyimler ve atasözleri bulunmaktadır⁹. Bunlardan başka Türk edebiyatında şiir, koşma, mani, ninni, türkü, fıkra, öykü, roman, tiyatro, efsane vb metinlerde “Dua” kavramının bulunduğunu ya da bu kavramın konu edildiğini literatür incelendiğinde görmek mümkündür.

Türk edebiyatında en güzel örneklerini “Dede Korkut Kitabı”nda¹⁰ gördüğümüz “alkış” ve “kargış”lar vardır ki bunlar **dua (-alkış)** ve **beddua (-kargış)** terimlerinin karşılıklarıdır (Aça-Ercan 2006:153;154).

Şükrü Elçin “**dua**” terimini kullandığı **alkışlar** hakkında görüşlerini aktarırken alkışların sadece hayır dua ve minnet duygularının ifadesi anlamına gelmediğini de ifade etmektedir. Alkışlar, iyiyi ve güzeli meydana getirebilecek güçleri harekete geçirme arzusunun da bir ifadesi olduğunu belirtmektedir. (Aça-Ercan 2006:153;154).

Elçin, “**beddua**” terimini kullandığı **kargışları** da şu şekilde tanımlamaktadır: “**Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan la’net, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. Hayatta adaletsizliğe uğramış, küfran-ı nimetle karşılaşmış insanın vicdanında uyanan isyan ve hiddeti susturma çarelerini araması gayet tabiidir**” (Aça-Ercan 2006:153;154).

2.5 PAZAR VE DUA KAVRAMLARININ HALKBİLİM İLE İLİŞKİSİ

Pazar ve dua kavramlarını, Türk folklorunun (halkbiliminin) konularını belirleyerek derlenen malzemenin

⁷ Ağzını burnunu çarşamba pazarına (çanağına) çevirmek: aşırı bir biçimde döverek perişan duruma getirmek (Deyim). Ak köpeğin (itin) pamuk pazarına (pamuğa, pamukçuya) zararı vardır: kötü şey, görünüşte iyi şeye benziyorsa iyi şeyin değeri azalır (Atasözü (<http://tdk.gov.tr/>)).

⁸ “Elif üstün ötürü, Pazar eyle götürü / Yaradılan hoş gör, yaradandan ötürü (Yunus Emre)” (Cebelioğlu 2009:122).

⁹ Borçlunun duacı alacaklıdır: borçlunun ölmemesi ve para kazanması için en çok dua eden alacaklıdır (Atasözü). Dua (duasım) almak: iyi yapılan bir işle birinin hoşnutluğunu kazanmak (Deyim). (<http://tdk.gov.tr/>).

¹⁰ Dede Korkut Kitabında alkışlar “yöm vermek” sözü ile başlanmaktadır. Dede Korkut’un “*yöm vereyim hanım!*” cümlesinden sonra genellikle şu ve benzeri sözler gelmektedir: “*Yırlı kara tagların yıkılmasın. Kögelüçe kaba ağacın kesilmesün, kamın akan görlü suyun kurımasın, kanatların uçları kırılmasın, çapar-iken ağ boz atun biürimesün. Çalışanda kara polan öz kılıcın gedilmesün, dürtişür-iken asla gönderün ufanmasın, ağ pörçeklü anan yiri behiş olsun, ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun. Hak yanduran çırağın yana tursun, tadir Tanrı seni namerde muhtac eylemesün hanım hey*” (Aça-Ercan 2006:153;154).

arşivlenmesinde kullanmak üzere en geniş ve bütün konuları içine alan *Halk Kültürü Belgeği Kümeleme Kılavuz'*una göre *“G. Kalıplaşmış Sözler / G.500 Dualar (Dilekler)”* ve *“İ. Halk Bilgisi / İ.900 Halk Ekonomisi”* sınıflandırmaları altında incelemek mümkündür (HKBKK 2001).

3. KAZAN İLÇESİ

Kazan ilçesi, İç Anadolu Bölgesi'nin “Yukarı Sakarya Bölümü”nde olup, kuzeyinde Kızılcahamam, doğusunda Çubuk, güneydoğusunda Keçiören, güneyinde Yenimahalle ve Sincan, batısında da Ayaş ilçeleri bulunmaktadır. Arazisinin büyük bir bölümü Akıncı (Mürted/Murtad/Murtaza) Ovası'nda bulunan Kazan, 47.800 hektar yüzölçüme sahiptir (Erdoğan 2009:19). Tarihi M.Ö.2000 yıllarına kadar dayanan Kazan bölgesinde birçok medeniyetin yaşadığı ve önemli eserler bıraktıkları yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Roma döneminde Roma yol sisteminin önemli geçiş noktalarından biri olarak bilinen (Veren 2013b:20;30'dan Göktaş 2003:12 vd) Kazan bölgesinin yanı başındaki Çubuk Ovasında Asya tarihini ve özellikle Osmanlı Devletinin varlığını ve devamını yakından etkileyen “Ankara Savaşı” yapılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti ve İlhanlılar Devletinin hâkimiyetinde kalan topraklar daha sonra Osmanlı Devleti sınırları içerisine girmiştir. Osmanlı döneminde Murtaza-Abad adıyla Ankara sancağına bağlı bir kaza konumunda olan Kazan bölgesi varlığını günümüze kadar isim ve idari yapı değişiklikleri geçirerek sürdürmüştür. Bugün Ankara iline bağlı ilçedir (Veren 2013b:20;30).

4. KAZAN YÖRESİNDE PAZAR VE PAZAR DUASI RİTÜELİ

Çalışmamızda **“Kazan Yöresi”** olarak tanımladığımız Ankara-Kazan ve çevresindeki yerleşim yerlerinden olan *Kızılcahamam, Beypazarı* ve *Beypazarı-Macunköy*'de kurulan hafta pazarlarında da “Pazar Duası” ritüeli yapılmaktadır.

4.1 Kazan

Kazan yöresinde “Pazar” olgusunun tarihi derinlikleri **Asur Ticaret Kolonileri Çağı**¹¹ (M.Ö. 1950-1750)'na kadar uzanmaktadır. Amaçları sadece ticaret olan Asurlu tüccarlar Anadolu beylerinin oturduğu şehirlerin dışında **“Karum”** adını verdikleri pazar mahallelerine yerleşmişlerdir. Suriye yöresinden getirdikleri malların ticaretini yapmak amacı ile Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar Karum'da yerli halk ile birlikte yaşamışlardır. Yapılan kazılarda açığa çıkarılan tüccarlara ait evlerdeki arşivlerde bu ticaretleri ile ilgili çivi yazılı tabletler bulunmuştur. Kazan bölgesinde bu döneme ait buluntular **Bitik Höyük** kazılarında çıkarılmıştır (Göktaş 2003;55). Bu da göstermektedir ki bugünkü **Kazan ve çevresinde Asurlu tüccarlar Karumlar kadar olmasa da “Pazar” ticareti gerçekleştirmişlerdir ve Kazan yöresinde ‘Pazar’ ticareti M.Ö.1950 yıllarına kadar dayanmaktadır.**

Yine Kazan'ı da içine alan bölgede yaşayan **Galatlar** (M.Ö 277-M.S. 1000)'ın¹² yağma ve haraç yoluyla büyük miktarda para getirerek Gordion (Yassihöyük-Polatlı) şehrinde bulunan pazarlarda harcadıkları bilinmektedir. Kazan çevresinde **Karyağdı ve Ayaş dağlarının Akıncı ve Hatip ovalarına bakan yamaçlarında Galatlar döneminde yapılmış karakol (Örencik) ve kaleler çoğunluktadır** (Göktaş 2003;58). Bu bilgilerden hareketle **Kazan yöresinde de pazarlar kurulduğu ve bu pazarlarda Galatların Gordion şehrinde bulunan pazarlardaki gibi bol para harcamış olabilecekleri ihtimal dâhilindedir.**

Kazan'da Osmanlı döneminde yöre köylerinin “Pazar yeri” nin Cimşit ve Bitik köylerinin yakınında kurulduğu 1530 yılı Osmanlı kayıtlarından anlaşılmaktadır. Günümüzde **Bitik köyünün kuzeybatısında ve Ova**

11 **Asur Ticaret Kolonileri Çağı: (MÖ 1950-1750):** Bu dönemin başlangıcı aynı zamanda Anadolu'da yazılı tarihin ve Orta Tunç Çağı'nın başlangıcıdır. Kuzey Mezopotamya'daki Eski Asur Devleti, Anadolu halkları ile gelişmiş bir ticaret sistemi kurar. Bu dönemde Anadolu'da Geç Hattiler'in oluşturduğu feodal şehir krallıkları bulunur. Asurlu tüccarlar gidiş ve gelişlerinde ulaşım aracı olarak eşek kervanları kullanır. Anadolu'ya gelirken kullandıkları yol; Diyarbakır, Malatya, Urfa, Maraş veya Adana-Toros kapılarıdır. Asur'dan Anadolu'ya kalay, keçi kılı, dokuma ürünleri, elbise kumaşı, süs eşyası, bazı kokular getirilir ve karşılığında altın, gümüş eşya satın alınır. Bu tüccarlar yaptıkları iş karşılığında kira ve vergi verirler. Anadolu'da hakim beyler de bu tüccarların iş yerlerini, mallarını ve yollarını korur. Anadolu beylerinin oturduğu şehirlerin dışındaki pazar mahallelerine yerleşen tüccarların, sayıları yirmiyeye yakın pazarları “karum” vardı. Ticaret yapmak amacı ile Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar Karum'da yerli halk ile birlikte yaşarlar. Kazan bölgesinde bu döneme ait buluntular Bitik Höyük kazılarında bulunmuştur (Suavi Aydın vd., *“Küçük Asya'nın Bin Yüzyı: Ankara”*, Ankara 2005 , S:48), (Göktaş 2003;19).

12 Galatlar ve “Galatia” (MÖ 277 den MS 1000 arası): Helenistik dönemin ortalarında, Hint-Avrupalı bir kavim olan Galatlar (Keltler), Orta ve Batı Avrupa'nın Ren-Tuna havzasındaki yurtlarını terk ederek Anadolu'ya gelmeye başlar. Üç kabile halinde gelen Galatlar, Sakarya ve Kızılırmak havzasına yerleşir. Bu bölgeye “Galatya” adını verirler. Galatlar Anadolu'da Aliassos (Afşar), Ankyra, Aspona (Şedithöyük), Balbadon (Bala), Germa, Germia, Gorbous (Oğulbey), Gordion, Kinna (Yarışlı), Malos, Myrikion, Papira (Kedikayası), Pessinous, Rosolodiako (Ahiboz), Tavion (Büyüknefes) gibi şehirler kurarlar. Karyağdı ve Ayaş dağlarının Akıncı ve Hatip ovalarına bakan yamaçlarında Galatlar döneminde yapılmış karakol (Örencik) ve kaleler çoğunluktadır (L. Egemen Vardar, *“Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüzye Araştırmaları”*, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayımları)(Göktaş 2003;58).

Çayı yakınında “Pazar Yeri” diye bilinen bir mevki bulunmaktadır. Yine eski adı “İstanoz” olan “Zir” adlı yerleşim yerinin 1958 yılındaki sel felaketi öncesindeki “Zir Deresi”ndeki yerleşim yerinde de Pazar kurulduğu 1571 tarihli Osmanlı kayıtlarından öğrenilmektedir (Erdoğan 209:64;332).

Cumhuriyet döneminde 1950'li yıllarda Murtaza Ovası'nın kuzeyinde bulunan köyler, üretim ve tüketim mallarını **“hafta pazarı”** denilen bölgesel panayırlarda alıp satmışlardır. Bunun içi de Kızılcahamam ilçesine bağlı **Pazar veya Çeltikçi nahiyyelerinde kurulan haftalık pazarlara** gitmişlerdir. Kazan Köyü'nün yakınından geçen Ankara-İstanbul karayolunun ulaşımına açılması ve her geçen gün karayolu ulaşım araçlarının artması üzerine trafik yoğunlaşmış, karayolu üzerine akaryakıt istasyonları açılmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında 8-9 haneli küçük bir yerleşme olan Kazan Köyü, muhtarları Satı Çırpan'ın beşinci dönem Ankara milletvekili olmasıyla adını Türkiye'de duyurmasıyla bölgede bulunan tarihi **“Çeltikçi”, “Şorba (Pazar)” ve “Zir (İstanoz)”** pazarları önemini yitirmiş, daha cazibeli bir pazar (panayır) yeri için Kazan köyü gündeme gelmiştir. **1958 yılında**, Kazanlıların gayretleri ile **Kazan Köyü'nde haftalık “Salpazarı” kurulmuştur.** Kurulan pazara Kızılcahamam, Çamlıdere, Ayaş ve Çubuk bölgesi köyleri gelmeye başlamış, pazar esnafı için panayır yerinde sabit alanlar tahsis edilmiştir. Böylelikle Kazan Köyü bölgede önemli bir ticari merkez olmuş ve nüfus artışı başlamıştır (Erdoğan 209:64;332).

Kazan ilçesinde Belediye teşkilatının kurulmasıyla birlikte 1971 yılından bu yana her hafta Salı günleri Satı Kadın Mahallesindeki önceleri açık alan iken 2006 yılında yapılan kapalı pazar yerinde kurulan hafta pazarında (sebze-meyve pazarı) (K-11) çevre köylerden gelen üreticilerin sınırlı miktarda yetiştirdiği sebze, meyve ve süt ürünleri ile profesyonel satıcıların sebze, meyve, süt ve süt ürünleri, giyim eşyası, temizlik maddesi vb. alış veriş yapılmaktadır. Müşteri kitlesini ise başta ilçede yaşayanlar olmak üzere çevre ilçe, köy ve beldelerden alışveriş için gelen vatandaşlar oluşturmaktadır.

Kazan ilçesindeki kapalı Pazar yeri diğer günler ücretsiz otopark ve iki hafta da bir ilçeye gelen gezici araç muayene ekibince istasyon olarak kullanılmaktadır (K-11).

Kazan ilçesinde zaman zaman beş-altışar yıllık kesintilere uğramasına rağmen kuruluşundan bu yana ve kesintisiz olarak da 1999 yılından itibaren “Pazar Duası” ritüeli yapılmaktadır (K-5). Kazan pazarında “Pazar duası” na önem verilmekte ve esnaf dua yapılmadan satışa başlamamaktadır (K-12).

Kazan'da pazar duası ritüeli ve pratiği için pazarın kurulduğu Salı günü 08:00 sıralarında İlçe Müftülüğünden görevlendirilen bir din görevlisi Pazar yerindeki Zabıta Amirliği binasına gelerek anons cihazından **“Pazarımızın hayırlı ve mübarek olması için dua edeceğiz, hep birlikte amin diyelim!”** diye seslenmektedir. Bunun üzerine pazar yerinde bulunan esnaf ve müşteriler ellerini yukarı doğru açıp yapılan duaya katılmaktadırlar. Dua Arapça olarak okunan giriş bölümünden sonra Türkçe şu sözlerle devam etmektedir: **“Ey bizleri yaratıp, sayısız nimetler bahşeden yüce Rabbimiz! Senin mübarek isminle pazarımızı ve tezgâhımızı açıyorum. Bizlere bereketli kazançlar ihsan eyle. Tartı ve ölçüde hata yapmaktan, aldatmak ve aldanmaktan bizleri muhafaza eyle. Pazarda geçen zamanımızı hayırlı, bugünkü alışverişimizi karlı eyle. Şu günümüzün evveline iyilik, ortasına güzellik, sonuna hayırlı genişlik vermeni niyaz ederiz. Bizi borçlarımızı ödemeye, bol ve bereketli kar etmeye muvaffak eyle. İnançta güvenip işimize başladık. Pazarımızı, rızıkımızı vereceğine inanarak açtık. Bizi mahcup ve mazlum eyleme ya Rabbi! Zarar ve ziyana uğramaktan, hırsızlar tarafından soyulmaktan muhafaza eyle. Pazarımızın başta Kazan'ımıza ve ülkemize hayırlar getirmesini nasip eyle. Dualarımızı kabul eyle.”** Bu metnin seslendirilmesinden sonra yine Arapça olarak okunan son sözlerin ardından **“El-Fatiha”** denilerek bitirilmektedir. Duaya katılanlar içlerinden “Fatiha” suresini okuyarak birbirlerine “Hayırlı pazarlar” dileğinde bulunmaktadırlar.

4.2 Beypazarı

Beypazarı ilçesinde her hafta Çarşamba günleri kurulan pazarda 1994 yılında dönemin Belediye Başkanı tarafından başlatılan Pazar duası geleneksel olarak devam etmektedir. Her çarşamba günü 08:30-09:00 saatleri arasında Belediye hoparlöründen bir din görevlisi tarafından okunan duaya pazarcılar ve vatandaşlar ellerini açarak katılmaktadırlar. Dua da **“aldanmaktan ve aldatılmaktan, alışverişte hile yapmaktan sana sığınırız”** denilmektedir (Beypazarı Haber: 25.07.2012).

4.3 Kızılcahamam

Kızılcahamam ilçesinde her hafta Pazar günü Pazar kurulmaktadır. Bu pazarda dönemin Belediye Başkanı Yaşar Yıldırım tarafından Pazar duası uygulaması başlatılmıştır. Her Pazar günü 09:30 sıralarında Belediye Zabıta Amirliğinin ses yayın cihazından okunan duaya tüm pazarcılar ve hak katılmaktadır (Kızılcahamam

Belediyesi: 15.11.2009).

4.4 Beypazarı-Macunköy

Beypazarı ilçesine bağlı Macun köyünde de Çarşamba günleri kurulan pazarda hoparlörden dua okunmakta ve o an bu duayı duyan herkes ellerini açarak duaya iştirak etmekte ve sonunda Fatiha suresini okumaktadır (VİKİPEDİA: ?).

5. TÜRKİYE'DE PAZAR DUASI RİTÜELİ

Kaynak kişilerden, yazılı ve görsel kaynaklardan, medyadan ve sahada bizzat tanık olduğumuz pratiklerden yararlanarak tespit edebildiğimiz kadarıyla Kazan yöresinden başka Türkiye'de **Afyonkarahisar**'ın İncehisar (Haberler: 11.01.2011),(Haber 7: 14.03.2011) ve Başmakçı ilçesinde (Aksit: 2013); **Antalya**'nın Gazipaşa ilçesinde ve (Alanya Haber: 30.04.2012) Korkuteli (Korkuteli Gündem: 09/04/2013); **Aydın** şehir merkezinde (Çezik:2009), (Youtube:2013) ve Nazilli (Youtube:29.03.2012), İncirliova (İncirliova Müftülüğü: 2013), Sultanhisar, Köşk, Yenipazar (K-3), Karpuzlu ilçesinde (Youtube:2009), Aydın-Merkez Umurlu beldesinde (Veren 2013:37;39), Atça beldesinde (K-3), Kuyucak ilçesinin Horsunlu, Pamukören, Kurtuluş ve Yamalak köyleriyle beldelerinde (K-4); **Bilecik**'in Gölpazarı ilçesinde (K-10); **Burdur** şehir merkezinde (Türkel:17.05.2012); **Bursa** Karacabey ilçesinde (Haber 5:10.08.2008); **Çanakkale**'nin Biga (Biga Haber:11.07.2011) ve Çan (Youtube:2013a) ilçesinde; **Çorum**'un Sungurlu (Haber 3:16.08.2011) ve Bayat ilçesinde (Çorum:28.11.2011); **Denizli**'nin Senirkent (Son Senirken:17.02.2012), Honaz (Hizmet:03.05.2013) ve Çal ilçesi (K-7), (K-8) ile Serinhisar ilçesine bağlı Yatağan beldesinde (Youtube: 2010); **Erzincan**'ın Tercan ilçesinde (Tercan Müftülüğü:23.01.2013); **Eskişehir**¹³'in Mihalıççık (K-7), (K-8), (Haber 3:26.6.2011) ve Sivrihisar (K-7), (K-8) ilçelerinde; **İzmir**'in Torbalı (Torbalı Belediyesi:10.02.2012) ve Tire ilçesinde; **Isparta** şehir merkezinde (K-13) ve Isparta'nın Yalvaç ilçesinde (Yalvaç Belediyesi:2013); **Kahramanmaraş**'ın Ekinözü ilçesinde (Youtube: 2013c); **Kırşehir**'de (Öz: 01.04.2013), (Youtube:2013b); **Konya**'nın Meram (Milliyet:21.12.2005), Beyşehir (Zaman "Mürsel Çetin":04.12.2011) ve Kulu ilçesinde (K-6); **Kütahya**'nın Emet (T24:11.01.2011) ve Simav ilçesinde (Haberoku:19.09.2012); **Manisa**'nın Selendi ilçesinde (Selendi Posta:04.05.2013); **Nevşehir**'in Ürgüp ilçesinde (Fibhaber:29.10.2012); **Samsun**'un Kavak ilçesinde (Kavak Ajans:04.05.2012); **Şanlıurfa** ilinde (Kürkçüoğlu:2007); **Tokat**'ın Zile (Cebeci:?) ve Turhal ilçesinde (Forum:20.03.2006); **Yozgat** şehir merkezinde (Yozgat Yeniğün:04.07.2012), (Doğu Rehberi:03.07.2012) kurulan hafta pazarlarında "**Pazar Duası Ritüeli**" yapılmaktadır. Bu pazarlarda "**Pazar Duası Ritüeli**" hafta pazarının kurulduğu gün sabah 08:30-09:00 saatleri arasında belediye hoparlöründen yada Pazar yerindeki ses yayın cihazından bir din görevlisi tarafından dua edileceği uyarısının ardından okunan dua metnine esnaf ve vatandaşlar buldukları yerde durup avuçlarını göğüs hizasında yukarı doğru açık vaziyette katılarak her cümle sonunda "Amin" demekle, dua bitiminde din görevlisinin "el-Fatiha" sözü üzerine de sessizce "Fatiha" suresini okuyup birbirlerine "Hayırlı pazarlar" dileğinde bulunmak şeklinde gerçekleştirilmektedir.

6. PAZAR DUASI RİTÜELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızda da ortaya konulmaktadır ki, insanoğlu yaradılışından itibaren başlangıçta yiyecekte kürke, çömleklerden tohuma kadar birçok şeyi takas usulü ile satın almışlardır. Bu alışverişi de kolay, pratik ve çabukça oluşturup adına "Pazar" dedikleri açık alanda yapmışlardır. Oluşturdukları bu Pazar yerleri zamanla hayatlarının parçası haline gelmiş; takas ekonomisinden para ekonomisine geçişle birlikte de önemleri daha da artmış; halk ekonomisini oluşturmuş ve inançlara yansımıştır.

Her millette olduğu gibi Türklerin tarihine bakıldığında da Pazar olgusuna ilişkin birçok uygulama ile karşılaşılacaktır.

Türkiye'deki yerleşim yerlerinde, açık alanlarda belirli günlerde kurulan ve halkın günlük yiyecek, içecek, giyecek ile basit araç ve gereç ihtiyaçlarının para karşılığı satıldığı pazaryerlerinin bir çoğunda "Pazar duası" okunmaktadır ki bu dinsel bir törendir (ritüel).

Kazan yöresinde olduğu gibi Türkiye'nin (22) şehrinde (5)'i şehir merkezinde, (38)'i ilçe merkezinde ve (8)'i de beldelerde olmak üzere toplam (51) yerleşim yerinde "Pazar Duası" ritüeli yapılmaktadır

13 Çifteler ilçesinde Cuma günleri; Mahmutiyeli ilçesinde Perşembe günleri ve Kırka ilçesinde Pazar günleri kurulan hafta pazarlarında da sabah erken saatlerde 1980'li yıllarda pazar duası ritüelinin yapıldığı kaynak kişilerce anlatılmaktadır (K-9).

(Harita: Pazar duası yapılan yerler).

Kazan ilçe pazarında uygulanan Pazar duası ritüeli "**İslami**" özelliklere ve temalara sahiptir. Pazar duası ritüelini unsurları ve aşamaları yönleriyle; dua metnini de içerik, bölümleri ve öğeleri yönleriyle incelediğimizde şu tespitleri yapmak mümkün olmaktadır:

1) Pazar duası ritüelinin

a. **Unsuruları:** Ritüelin gerçekleşmesi din görevlisi, dua metni, Pazar yeri, esnaf, vatandaşlar (alışverişe gelenler) ve kıraat (Kur'an'ı Kerim'den her hangi bir bölümün okunması) unsurlarının bir araya gelmesi ile olmaktadır.

b. **Aşamaları:** Ritüel üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar: (1) Dua için çağrı yapılması "duayı yapacağını din görevlisi tarafından"; (2) Aynı din görevlisi tarafından dua metninin okunması; (3) Duayı okuyan tarafından "el-Fatiha" denilmesi üzerine avuçlarını yukarı doğru göğüs hizasında açıp dua okunması boyunca "amin" diyerek katılanların sessizce "Fatiha" suresini okuyup ellerini yüzlerine sürerek birbirlerine hayırlı işler!, iyi pazarlar! temennilerinde bulunmaları şeklinde gerçekleşmektedir.

2) Pazar duası metninin

a. **Bölümleri:** Pazar duası metni dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar: (1) Giriş; (2) Şükür ve hamd içeren sözler "**Allah'ın üstün vasıflarının sayılarak yüceltilmesi**"; (3) Allah'tan manevi ve dünyevi isteklerde bulunulması ve (4) Bitiriş.

b. **İçeriği:** Dua metninin içeriği **Maddi Kişisel İstekli Yakarışlar (Bizlere bereketli kazançlar ihsan eyle. Tartı ve ölçüde hata yapmaktan, aldatmak ve aldanmaktan bizleri muhafaza eyle. Pazarda geçen zamanımızı hayırlı, bugünkü alışverişimizi karlı eyle. ... Bizi borçlarımızı ödemeye, bol ve bereketli kar etmeye muvaffak eyle. İnanetine güvenip işimize başladık. Pazarımızı, rızığımızı vereceğine inanarak açtık. Bizi mahcup ve mazlum eyleme ya Rabbi! Zarar ve ziyana uğramaktan, hırsızlar tarafından soyulmaktan ...); Manevi Kişisel İstekli Yakarışlar (... Şu günümüzün evveline iyilik, ortasına güzellik, sonuna hayırlı genişlik vermeni ...); Manevi Yerel İstekli Yakarışlar (... başta Kazan'ımıza ... hayırlar getirmesini nasip eyle...)** ve **Manevi Ulusal İstekli Yakarışlar (ve ülkemize hayırlar getirmesini nasip eyle...)**'dan (Tablo-1) oluşmaktadır.

c. **Öğeleri:** "**Ey bizleri yaratıp, sayısız nimetler bahşeden yüce Rabbimiz! Senin mübarek isminle pazarımızı ve tezgâhımızı açıyorum**" (Dini). "**Bizlere bereketli kazançlar ihsan eyle**" (Mali). "**Tartı ve ölçüde hata yapmaktan, aldatmak ve aldanmaktan bizleri muhafaza eyle**" (Ahlaki-Güvenlik). "**Pazarda geçen zamanımızı hayırlı, bugünkü alışverişimizi karlı eyle**" (Ahlaki-Dini-Mali). "**Şu günümüzün evveline iyilik, ortasına güzellik, sonuna hayırlı genişlik vermeni niyaz ederiz**" (Ahlaki). "**Bizi borçlarımızı ödemeye, bol ve bereketli kar etmeye muvaffak eyle**" (Ticari-Mali). "**İnanetine güvenip işimize başladık**" (Dini-Psikolojik). "**Pazarımızı, rızığımızı vereceğine inanarak açtık**" (Dini-Psikolojik). "**Bizi mahcup ve mazlum eyleme ya Rabbi!**" (Psikolojik). "**Zarar ve ziyana uğramaktan, hırsızlar tarafından soyulmaktan muhafaza eyle**" (Güvenlik). "**Pazarımızın başta Kazan'ımıza ve ülkemize hayırlar getirmesini nasip eyle**" (Aidiyet). "**Dualarımızı kabul eyle**" (Dini) sözle-

rinden oluşan dua metni “Dini”, “Mali”, “Ahlaki”, “Güvenlik”, “Ticari”, “Psikolojik” ve “Aidiyet” özellikli istek ve beklenti öğeleri içermektedir (Tablo-2).

Kazan İlçesindeki Pazar Duasının İçerik Analiz Tablosu (Tablo-1)						
Duanın Tespit Edildiği Yer	Kişisel İstekli Yakarışlar		Yerel İstekli Yakarışlar		Ulusal İstekli Yakarışlar	
	Maddi İstekler	Manevi İstekler	Maddi İstekler	Manevi İstekler	Maddi İstekler	Manevi İstekler
Ankara - Kazan	Bizlere bereketli kazançlar ihsan eyle. Tartı ve ölçüde hata yapmaktan, aldatmak ve aldanmaktan bizleri muhafaza eyle. Pazarda geçen zamanımızı hayırlı, bugünkü alışverişimizi karlı eyle. ... Bizi borçlarımızı ödemeye, bol ve bereketli kar etmeye muvaffak eyle. İnayetine güvenip işimize başladık. Pazarımızı, rızığımızı vereceğine inanarak açtık. Bizi mahcup ve mazlum eyleme ya Rabbi! Zarar ve ziyana uğramaktan, hırsızlar tarafından soyulmaktan ...	Şu günümüzün evveline iyilik, ortasına güzellik, sonuna hayırlı genişlik vermeni başta Kazan'ımıza ... hayırlar getirmesini nasip eyle.		... ve ülkemize hayırlar getirmesini nasip eyle.

Kazan İlçesi Pazarında Okunan “Pazar Duası” Metindeki İstek ve Beklenti Öğelerinin Tasnifi (Tablo-2)	
Dua Metni	Metindeki Öge
Ey bizleri yaratıp, sayısız nimetler bahşeden yüce Rabbimiz! Senin mübarek isminle pazarımızı ve tezgâhımızı açıyorum.	Dini
Bizlere bereketli kazançlar ihsan eyle.	Mali
Tartı ve ölçüde hata yapmaktan, aldatmak ve aldanmaktan bizleri muhafaza eyle.	Ahlaki-Güvenlik
Pazarda geçen zamanımızı hayırlı, bugünkü alışverişimizi karlı eyle.	Ahlaki-Dini-Mali
Şu günümüzün evveline iyilik, ortasına güzellik, sonuna hayırlı genişlik vermeni niyaz ederiz.	Ahlaki
Bizi borçlarımızı ödemeye, bol ve bereketli kar etmeye muvaffak eyle.	Ticari-Mali
İnayetine güvenip işimize başladık.	Dini-Psikolojik
Pazarımızı, rızığımızı vereceğine inanarak açtık.	Dini-Psikolojik
Bizi mahcup ve mazlum eyleme ya Rabbi!	Psikolojik
Zarar ve ziyana uğramaktan, hırsızlar tarafından soyulmaktan muhafaza eyle.	Güvenlik
Pazarımızın başta Kazan'ımıza ve ülkemize hayırlar getirmesini nasip eyle.	Aidiyet
Dualarımızı kabul eyle.	Dini

Dua metnine Eski Türk edebiyatındaki “Alkış-Kargış” kavramları yönünden bakıldığında kötü istek ve dilek beklentili söz bulunmadığından “Kargış-İlenç” değil, “Alkış-dua” olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Edebi bir metin olarak bakıldığında da “Nesir” dir. Günümüz Türkçesidir ve anlaşılırdır.

Pazar Duası ritüeli Ahilikteki “her sabah işe dua ile başlanması” geleneği ile benzeşmektedir.

7. SONUÇ

Pazar duası halk ekonomisinin inançlara yansımaları ve etkilemesi sonucu ortaya çıkmış bir ritüelidir.

Türk kültüründe İslamiyet’ten öncede, sonrada varlığını sürdüren ve ilahi bir güçten yardım isteme şekli olan “dua”; yaşamın temel ritüeli olarak ve “Pazar Duası” da *Halk Ekonomisinin inançlara yansımaları haliyle* Kazan yöresinde de Anadolu’nun birçok şehrinde de karşımıza çıkmaktadır.

Kazan yöresi insanının kabullenip içselleştirdiği ve uygulamasından hoşnut olduğu anlaşılan “Pazar duası ritüeli” nesilden nesile aktarılacak bir **dini ve folklorik değer** olduğu izlenimini vermektedir.

KAYNAKLAR

- A.B (1994), “Pazar” maddesi, Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C:25, İstanbul.
- AÇA Mehmet, ERCAN Müge.A vd. (Ed:OĞUZ M.Öcal) (2006), “*Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*”, Grafiker Yayıncılık, 4.Baskı, Ankara
- ADAMS B. S. (1989), “Bir Uygur Metni Üzerine Notlar”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten.
- AĞIR Aygül (2013), “*Bizans Başkentinde Müslüman Tacirler İçin Mimarlık: Mitaton*”, III. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu (24 – 27 Haziran 2013 Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi-İstanbul),Yayımlanmamış Bildiri, <http://sgsymposium.ku.edu.tr/tr/aygulagir> (Erişim: 14.07.2013).
- AKÇA Bayram (2001), “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla’da Debağ (Tabakçılık) Esnaf Teşkilatı*”, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Sayı4.
- AKSİT Vehbi (2013), “*Pazar Duası*”, <http://www.vehbiaksit.com/?pnum=161&pt=Pazar%20Duas%C4%B1> (Erişim 02.05.2013)
- ARTUN Erman (2009), *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- BALABAN Ayhan (2006), “İskit, Hun ve Göktürklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- BAYKARA Tuncer (1975), “Eski Türk İktisadi Hayatı ve Şehir”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S:6, İstanbul.
- BEYPAZARI HABER (2012), “*Ondokuz Yıllık Gelenek*”, 25 Temmuz, http://www.beypazarihaberajansi.com/haber/kultur-sanat_1/19-yillik-gelenek/268.html (Erişim 02.05.2013)
- BİGAHABER (2011), “*Pazar Dualarla Açılıyor*”, 11 Temmuz, http://www.bigahaber.net/haber_detay.asp?haberID=483 (Erişim 19.06.2013)
- BİLİM VE KÜLTÜR (Yayın Kurulu) (2013), “*10 Soruda Karanlık Çağ İnsanları*”, Bilim ve Kültür Dergisi, Haziran 2013, Yıl 1, Sayı 2, Balıkesir.
- CAN A.V.,KARABINAR S., KÜÇÜKER M. (2012), “*Kutadgu Bilig’de Muhasebe, Ticari Hayat ve Etik İle İlgili Beyitler ve Güncel Yorumu*”, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 2012, Sayı 2.
- CEBECİ Ali (yayın tarihi yok), “*Zile’de Kırk Hatim ve Pazar Duası*”, <http://www.zileweb.com/dokumano-ku.asp?id=213> (Erişim 02.05.2013).
- CEBELİOĞLU Ethem (2009), “*Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*” Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul
- ÇEZİK Güçlü (2009), “*Aydın Sali Pazarında “Pazar Duası” Geleneği Sürüyor.*” Mücadele Gazetesi, 14 Ekim, <http://www.mucadele.com.tr/haber/ozel-haber/aydin-sali-pazarinda--pazar-duasi--gelenegi-suru->

yor/16476 (Erişim 02.05.2013)

ÇORUM (2011), “*Bayat’ta Pazar Duası*”, 28 Ekim, <http://www.corumbayat.com/forum/showthread.php/1397-Bayat-ta-Pazar-Duas%C4%B1> Erişim 02.05.2013

DEMİR Galip (1994), “*Ahilik*”, Ahilik Yolu Dergisi, S.86, İstanbul, Nisan.

DEVELİ Hayati (1997), “*Dua ve Yas Motifi Olarak ‘baş aç-’ Tabiri*”, Türkiyat Mecmuası, XX .

DOĞU REHBERİ (2013), “*Esnafın Pazar Duası Geleneği Devam Ediyor*”, 03 Temmuz, (Erişim 02/05/2012). <http://www.dogurehberi.com/ekonomi/esnafin-pazar-duasi-geleneği-devam-ediyor-h114352.html>

EKMEN Gülden F. (2011), “*M.Ö.II. Bin Anadolu Terazî Kefeleri Hakkında Gözlemler*”, Hitin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 4, Sayı 2, Aralık.

ERDOĞAN Abdulkerim (2009), “*Geçmişten Günümüze Kazan*”, Kazan Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.

FİBHABER (2012), “*Ürgüp’te Esnafın Pazar Duası Geleneği*”, 29 Ekim, <http://www.fibhaber.com/kultur/urgupte-esnafin-pazar-duasi-geleneği-h1504.html> (Erişim 02.05.2013)

FORUM (2006), “*Pazar Açılış ve Kapanış Duası*”, 20 Mart, <http://www.aleviform.com/showthread.php/15741-pazar-açılış-ve-kapanış-duası-siz-Turhallı-canları-rahatsız-ediyormu> (Erişim 02.05.2013).

GALİP Güner (2010), “*Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi*”, Turkish Studies, International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/3 Summer.

GÖKTAŞ Numan (2003), “*Murtaza-Abad’dan Kazan’a Kazan 2003*”, Kazan Belediyesi Yayınları, Ankara

HABER 3 (2011), “*Sungurlu’da Asırlık Pazar Duası Geleneği*”, 16 Mayıs, (Erişim 02.05.2013) <http://www.haber3.com/sungurluda-asırlık-pazar-duasi-geleneği-989069h.htm#ixzz2S8VgvpvZP>

HABER 3 (2011a), “*Mihalıççık Pazarı Dualar İle Açılıyor*”, 26 Haziran, <http://www.haber3.com/mihalic-cik-pazari-dualar-ile-aciliyor-917758h.htm> (Erişim 01/05/2013)

HABER 5 (2008), “*Pazardaki Dua*”, 10 Ağustos, <http://m.haber5.com/haber/49382> (Erişim 02.05.2013)

HABER 7 (2011), “*Pazarcılar Tezgahlarını Dua İle Açıyor*”, 14 Mart, <http://www.haber7.com/yasam/haber/722398-pazarcilar-tezgahlarini-dua-ile-aciyor> (Erişim 02.05.2013).

HABER ALANYA (2012), “*Pazarcıya Özel Bereket Duası*”, 30 Nisan, <http://www.haberalanya.com.tr/root.vol?exec=page&nid=393601> (Erişim 02.05.2013).

HABERLER (2011), “*İscehisar’da Her Hafta Pazar Duası Yapılıyor*”, 11 Ocak, <http://www.haberler.com/iscehisar-da-her-hafta-pazar-duasi-yapiliyor-2469241-haber/> (Erişim 02.05.2013)

HABEROKU (2012), “*Simav’ın Pazarı Duayla Açılıp Kapanıyor*”, 19 Eylül, <http://haberleroku.com/haber/93878/simavin-pazari-duayla-acilip-kapaniyor.html> (Erişim 02.05.2013)

HAUSSIN Hans Wilhelm (2001), “*İpek Yolu ve Orta Asya Kültürü Tarihi*”, Çev: Müjdat Kayayerli, Ötüken Yayınları, İstanbul.

HİZMET (2013) “*Honaz’da Bir Gelenek: Pazar Duası*”, 03 Mayıs, <http://www.hizmetgazetesi.com.tr/?-Sayfa=HaberDetay&id=15147> (Erişim 19.06.2013)

HKBKM (2001), “*Halk Kültürü Belgeligi Kümeleme Kılavuzu*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Halk Kültürü Araştırmaları Genel Müdürlüğü Hagem Yayınları, Ankara

İ.A (1994), “*Dua*” maddesi, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C:9, İstanbul.

İ.A (2007), “*Pazar*” maddesi, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: 34, İstanbul.

İNAN Abdülkadir (1976), “*Eski Türk Dini Tarihi*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.Bsk., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

İNCİRLİOVA MÜFTÜLÜĞÜ (20..), “*Pazar Duası*”, <http://www.incirliovamuftulugu.gov.tr/?Sy-f=18&Hbr=472968&/CUMA-G%C3%9CNLER%C4%B0-KURULAN-HALK-PAZARI,-BELED%C4%B0YE-HOPARL%C3%96R%C3%9CNDEN-YAPILAN-PAZAR-DUASI-%C4%BOLE-BA%C5%9ELI-YOR> (Erişim 02.05.2013)

K-1 (Kaynak Kişi) Süleyman AKGÜN, Aydın-Umurlu doğumlu, Lise mezunu, aynı yerde yaşar ve Umurlu Beldesi Belediye Başkan Yardımcısı (Görüşme: Umurlu Belediyesi, 13.07.2012)

K-10 (Kaynak Kişi): Tijen İNALTONG, 1964 yılı Eskişehir doğumlu, Yüksek lisans, Araştırmacı Yazar, Antalya’da yaşıyor (Görüşme: 20.06.2013 e-posta ile)

K-11 (Kaynak Kişi): Ünal ARAÇ, Kazan Belediyesi Zabıta Müdürü (Görüşme: Kazan, 25.06.2013).

K-12 (Kaynak Kişi): Lokman ERTÜRK, Kazan Belediye Başkanı (Görüşme: Kazan, 25.06.2013)

K-13 (Kaynak Kişi): Bülent BAYRAM, 1964 Isparta doğumlu, aynı yerde yaşar, üniversite mezunu (Görüşme: Isparta, 21.08.2013)

K-2 (Kaynak Kişi) Hasan ŞARK, Aydın-Köşk-Gündoğan köyü doğumlu, Umurlu Merkez Camii İmam Hatibi (Görüşme: Umurlu Belediyesi, 13.07.2012).

K-3 (Kaynak Kişi) Tunay SEVİNGÜLER, Aydın-Sultanhisar 1945 doğumlu, Üniversite mezunu, Emekli Fen Bilgisi öğretmeni, aynı yerde oturur (Görüşme: Didim, 31.07.2012).

K-4 (Kaynak Kişi) Hatice CESUR, Aydın-Horsunlu 1964 doğumlu, Üniversite mezunu, Öğretmen, halen Ankara’da yaşıyor (Görüşme: Didim, 31.07.2012).

K-5 (Kaynak Kişi) Bayhan SARI, Kazan Belediyesi Başkan Yardımcısı (Görüşme: Kazan, 06.11.2012)

K-6 (Kaynak Kişi) Ahmet YILDIZ, Kulu Belediye Başkanı (Görüşme: Kulu, 19.10.2012 – 25.06.2013)

K-7 (Kaynak Kişi) İlyas BALKAN, Eskişehir-Mihalıççık Lütfiye köyünden,1964 doğumlu, ilkokul mezunu, ilçe de esnaflık yapar (Görüşme: Mihalıççık, 21.06.2013).

K-8 (Kaynak Kişi) Halime ARIK KORKUT, 1967 Sivas-Zara ilçesi doğumlu, 1976 yılından bu yana ailesi ile göç ettiği Eskişehir’de yaşıyor, lise mezunu, evli (eşi Eskişehir Mihalıççık ilçesi Lütfiye köyünde doğan ve üç kuşak öncesinden Yugoslavya (Bosna Hersek bölgesi) göçmeni, (Görüşme: Eskişehir, 21.06.2013).

K-9 (Kaynak Kişi) Bülent BURAT, 1955 Eskişehir doğumlu, üniversite terk, pazar esnafı, Eskişehir’de yaşıyor (Görüşme: Ankara, 14.04.2013).

KAVAK AJANS (2012), “*Kavak’ta Pazar Yeri Dualarla Açılıyor*”, 04 Mayıs, (Erişim 02.05.2013) http://www.kavakajans.com/haber/kavak-haberleri_1/kavaktaki-pazar-yeri-dualarla-aciliyor/97.html

KIZILCAHAMAM BELEDİYESİ (2009), “*Pazarların Bereketi Pazar Duası*”, 15 Kasım, <http://www.kizilcahamam.bel.tr/?mod=detay&id=1457> (Erişim 02.05.2013)

KORKUTELİ GÜNDEM (2009), “*Pazar Duası*”, 09 Nisan, <http://www.korkuteligundem.com/haber-2061-Gokceden-pazar-duasi.html> (Erişim 02.05.2013)

KÜRKÇÜOĞLU Sabri (2007), “*Urfa’da Ahilik Kültürü*”, 10 Eylül, <http://www.sanliurfasembol.com/ydetay.php?id=214> (Erişim 02.05.2013)

M.L (1972), “*Pazar*” maddesi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınevi, C:9, S:952, İstanbul.

MİLLİYET (2005) “*Pazar Duayla Açılıyor*”, 21 Aralık, <http://www.milliyet.com.tr/2005/12/21/guncel/ax-gun01.html> (Erişim 02.05.2013)

ÖZ Enderhan (2013). “*Halk Pazarında Ahi Geleneği*”, 01 Nisan, İhlas Haber Ajansı, <http://www.iha.com.tr/halk-pazarında-ahi-geleneği-20130401AW000756-kirsehir-haber/> (Erişim 01.05.2013)

ÖZTÜRK Nurettin (2002), “*Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş ahlakı Açısından Değerlendirilmesi*”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:7

SANCAKLI Saffet (2010), “*Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi*”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1).

SELENDİ POSTA (2013), “*Pazar Duası*”, <http://www.e-selendi.com/haber/92/pazar-duasi.html> 04 Mayıs, (Erişim 19.06.2013).

SOLAK Fahri (2009), “*Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:2009-56, Erkam Matbaası, İstanbul

SONSENİRKENT (2012), “*Dua İle Başlayan Cumartesi*”, 17 Şubat, <http://www.sonsenirkent.com/senirkent-haber/dua-ile-baslayan-cumartesi-7675.html> Erişim 02.05.2013

SOYSAL Abdullah, **TAN** Mehmet (2013), “*Ahilik İlkelerinin Günümüz İşletmelerine Yansıması: Kilis Küçük Sanayi Sitesi İşletmeleri Örneği*”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2013, Cilt 6, Sayı: 1.

ŞAHİN Ş., Ş. **ÖZTÜRK** ve M. **ÜNALMIŞ** (2009), “*Profesyonel Ethics and Moral Values in Akhi Institution*”, Procedia Social and Behavioral Sciences 1

ŞEN Serkan (2007), “*Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun

ŞEŞEN Ramazan (2001), “*İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*”, Türk Tarih K. Yayınları, Ankara.

T24 (2011), “*İmamdan Pazar Duası*”, T24 Bağımsız İnternet Gazetesi , 11 Ocak, <http://t24.com.tr/haber/imamdan-34pazar-duasi34-kutahya-aa/121631> (Erişim 02.05.2013)

TATAR Taner ve M. **DÖNMEZ** (2008), “*Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu*”, D.Anadolu Bölge Araştırmaları.

TDK (2011), *“Türkçe Sözlük”*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11.inci baskı, Ankara

TEKİN Mustafa (2006), *“Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri”* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 21, Konya.

TEKİN Talat (1995), “Orhun Yazıtları –Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk-, Simurg Yayınları, İstanbul.

TERCAN MÜFTÜLÜĞÜ (2013), *“Tercan Müftülüğü Çarşı Pazar Duası Uygulaması Başlattı”*, 23 Ocak, <http://www.tercanmuftulugu.gov.tr/habergoster.asp?id=296> (Erişim 02.05.2013)

TORBALI BELEDİYESİ (2012), *“Dualarla Açılan Pazar”*, 10 Şubat, <http://torbali.bel.tr/dualarla-aci-ilan-pazar> Erişim 02.05.2013)

TURAN Osman (1978), *“Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi”*, C:I-II, 2.Baskı, İstanbul.

TUŞ Muhittin (1998), *“Konya’da Esnaf Teşkilatı”*, Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi 1, Konya.

TÜRKEL Hasan (2012), *“Tuzu Kurular Pazartesi Sabahı, Toplayıcılar Salı Akşamı”*, 17 Mayıs, <http://www.burdurgazetesi.com/kose-yazilari/item/2227-tuzu-kurular-pazartesi-sabah%C4%B1-toplay%C4%B1c%C4%B1lar-sal%C4%B1-ak%C5%9Fam%C4%B1.html> (Erişim 02.05.2013)

VEREN Ergün (2013), *“Aydın-Umurlu Beldesinde Pazar Duası”*, Aydın Efesi Dergisi, Yıl 3, Sayı 13, Mart-Nisan, Aydın.

VEREN Ergün (2013b), *“Kazan İlçesinin İsmi Kaynağı Üzerine Bir İnceleme”*, I.nci Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kazan Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara

VİKİPEDIA (?) (Yayın tarihi yok), *“Beypazarı, Macunköy”*, http://tr.wikipedia.org/wiki/Macun,_Beypazar%C4%B1 (Erişim 02.05.2013)

YALVAÇ BELEDİYESİ (2013), *“Pazar Duası”*, <http://www.yalvac.bel.tr/index.php?p=682&l=1> (Erişim 02.05.2013)

YOUTUBE (2009), *“Aydın Karpuzluda Pazar Duası”* 22 Eylül, <http://www.youtube.com/watch?v=3L12B-5M2e4E> (Erişim 18.06.2013)

YOUTUBE (2010), *“Denizli-Yatağan’da Pazar Duası”* <http://www.youtube.com/channel/UCdOm7WpP-kqW6FPh23JA2mag> 18 Mayıs, (Erişim 18.06.2013)

YOUTUBE (2012), *“Nazilli Pazar Duası”*, 29 Mart, <http://www.youtube.com/watch?v=dfW-fHiNWZA> (Erişim 02.05.2013)

YOUTUBE (2013), *“Aydın’da Pazar Duası”* http://www.youtube.com/watch?v=VWYVlIV_w78 18 Mayıs, (Erişim 18.06.2013)

YOUTUBE (2013a), *“Çanakkale Çan Pazarı Duası”* <http://www.youtube.com/watch?v=75B5w5pXaDM> 29 Nisan, (Erişim 18.06.2013)

YOUTUBE (2013b), *“Kırşehir’de Pazar duası”* <http://www.youtube.com/watch?v=RIfnaBPBMjM> 01 Nisan, (Erişim 18.06.2013)

YOUTUBE (2013c), *“Kahramanmaraş-Ekinözü’nde Pazar duası”* 03 Mayıs, (Erişim 18.06.2013) <http://www.youtube.com/watch?v=64ciPt6uSh0>

YOZGAT YENİGÜN (2012), *“Pazarda Bereket Duası”*, 04 Temmuz, <http://www.yozgatyenigun.com/guncel/pazarda-bereket-duasi-h429.html> (Erişim 02.05.2013)

ZAMAN (2001), *“Pazar Duası”*, 04 Aralık, <http://arsiv.zaman.com.tr/2001/12/04/haberler/haberlerdevam.htm> (Erişim 14.06.2013).

İLETİŞİM ÇAĞINDA KÜLTÜREL TANITIM SORUNU ANKARA KAZAN ÖRNEĞİ

Dr. Burak Erhan TARLAKAZAN

*Gazi Üniversitesi Ankara Meslek Yüksekokulu
Tasarım Bölümü, Grafik Tasarım Programı,

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ÖZET

İnsana ilişkin bir kavram olarak kültür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemidir. Bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları inançlar ve adetler bütünüdür.

Türk dil kurumu tanımlamasıyla kültür; tarihsel toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür. Bir başka tanımda ise bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü olarak ifade edilmektedir.

Sosyolojik olarak, kültür bizi saran, insanlardan öğrendiğimiz toplumsal mirastır. Bireyler için ise yargılama, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenme ve tecrübeler yoluyla geliştirilmiş olan biçimine o kişinin kültürü denir. Bireyin edindiği bilgileri anlatmak için de kültür sözcüğü kullanılır.

Kültür toplumların maddi değerlerinin nesillerce saklı kalarak ve gelişen yaşam koşulları ile birlikte güncellenerek yüzyıllarca hatırlanan yaşanan ve gelecek kuşaklara aktarılan bir unsurdur.

Günümüz iletişim çağında bu kültür aktarımını gerçekleştiren en önemli özellik; bilgi-iletişim teknolojileri ve son günlerde adı sıkça telaffuz edilen sosyal medyadır.

Yapılan bu araştırmada bir başkent ilçesi olan ve başkente çok yakın bir coğrafi konumda yer alan Kazan ilçesinin kültürel varlıklarının ve değerlerinin tanınırlık-bilinirlik durumunu ortaya koymak için yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda bilgi iletişim çağı adlandırmasını yaptığımız günümüz yaşantısında Kazan ilçesinin sahip olduğu değerlerin tanıtımının nasıl yapıldığı ve bu tanıtımın etkisinin ne olduğu üzerinde durulmuştur.

Araştırmaya bilgi iletişim tasarım ve el sanatları alanlarında eğitim gören üniversite öğrencileri de dâhil edilerek, yapılan anket ve sonuçlarına göre önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, İletişim, Sosyal Medya

ABSTRACT

As a concept of human culture, history, meaning and significance created within the system. Understanding of individual and collective lives of a group of people, beliefs and practices they use a set of editing and configuration.

Institution of the Turkish language definition of culture, historical, social development, created in the process of creating them with all the material and spiritual values, is used to transmit to future generations of human domination of the natural and social environment is a set of instruments that measure. If another definition of a community or community of people is expressed as a set of specific ideas and works of art.

Sociologically, culture that surrounds us, the people have learned the social legacy. For individuals in the trial, and enjoy learning and critical thinking skills developed through experiences that shape the culture of the person called. The knowledge gained in the culture, the word is used to describe an individual.

Without prejudice to the culture of communities and developing the material conditions of life for generations with values updated in centuries remembered and transmitted to future generations is a key element.

The most important feature that performs the transfer of this culture in today's age of communication, information and communication technologies and the most pronounced in recent days called social media.

In this research, which is a capital city and the capital district geographically located very close to the town of Kazan recognition of cultural assets and values-focused to reveal the status of bilinilirlik. At the same time we did it in today naming the age of information and communication with the town of Kazan, and how to promote the values that focused on what the impact of this promotion.

Information and communication research in the fields of design and crafts, including college students were studying, according to the results of the survey and recommendations are made.

Key Words: Culture, Communication, Social Media

GİRİŞ

İnsana ilişkin bir kavram olarak kültür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemidir. Bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları inançlar ve adetler bütünüdür.

Kültür toplumların maddi değerlerinin nesillerce saklı kalarak ve gelişen yaşam koşulları ile birlikte güncellenerek yüzyıllarca hatırlanan yaşanan ve gelecek kuşaklara aktarılan bir unsurdur. Günümüz iletişim çağında bu kültür aktarımını gerçekleştiren en önemli özellik; bilgi-iletişim teknolojileridir.

İnsanoğlu varoluşuyla beraber birbiriyle iletişim kurma ihtiyacı ile karşı karşıya kalmış ve bu ihtiyacı tarihsel süreç içerisinde çeşitli yöntem ve tekniklerle giderme gayretinde olmuştur. Birlikte yaşama olgusu kültürleri yaratmış, iletişimin biçimine ve niteliğine göre toplumlar bir olma birlikte hareket etme kabiliyetine kavuşmuştur.

İletişim, gönderici ve alıcı olarak adlandırılan iki insan ya da insan grubu/kitleleri arasında gerçekleşen bir duygu, düşünce, davranış ve bilgi alışverişi olarak tanımlanabilir (Becer, 1997: 11)

İletişimin gelişimi insanlık tarihinin derin köklerine kadar uzanmaktadır. İlk insanlar ve topluluklar birtakım araçlar ya da işaretlerle birbirleriyle iletişimde bulunurlardı. Toplumsallaşmayla birlikte eski Yunan'da agoralarda toplanan bireylerin birbirleriyle iletişime geçtikleri görülmektedir. Günümüzde ise toplumsallaşma ile birlikte yaşanan gelişmenin sonucunda, iletişimin daha sistematik araçlarla ve sembollerle yapılmaya başlandığı görülmektedir. Böylece iletişimin kendisi bu haliyle toplumsal yaşamı düzenleyici ve insanlar arası ilişkinin belirlenmesinde bir araç haline gelmiştir. Ayrıca iletişim halindeki insanın mutlaka başka bir kişiyle etkileşimde bulunması gerekli değildir (Karlı ve Değirmencioğlu, 2011: 143).

Tarihsel süreç içerisinde insanlık; ilkel toplumdaki başlayarak sırasıyla, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve oradan teknolojinin hızla gelişmesi sonucunda bilgi ve iletişim çağı diye adlandırdığımız günümüzde, bilgi toplumuna geçmiştir.

Bilgi toplumu, 1950 ve 1960'lı yıllarda Amerika, Japonya, Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanımıyla meydana gelmiş bir aşamadır. Gelişmiş ülkelerde biçimlenen bu aşamanın en önemli özelliği, bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi, hizmetler sektörlerinin yanı sıra eğitim, sağlık, iletişim gibi her alanda kullanılabilir olmasıdır. Bu sebeple, bilgi toplumundaki gelişmeler kısa sürede üretimin ve verimliliği artırmasına yol açmakta ve yeni teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de teşvik etmektedir. Bilgi toplumundaki tüm bu gelişmeler diğer dünya ülkelerini de kısa zamanda etkisi altına almış ve uluslararası alanda ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda uyumu beraberinde getirmiştir (Selvi, 2012: 192)

(Kesici,1993)'ye göre bilgi toplumu; her tür bilgiyi üreten, bilgi ağlarına bağlanan, hazır bilgilere erişen, erişilmiş bilgileri kolaylıkla yayabilen ve bu bilgileri her sektörde kullanabilen bir toplum olarak tanımlanabilir (Uçkun ve Diğ., 2002:251).

Bilgiye ulaşmanın ve onu kolaylıkla yayabilmenin mümkün olduğu günümüzde, devlet sınırları dışında, artık erişilemeyecek herhangi bir bilgi, kaynak, olay ve kavram hemen hemen yok gibidir. Bu anlamda kurumlar,

organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları ve bu gibi birçok alanda amaca göre bilgi ve iletişim uygulamaları yapılmakta ve kaynaktan çıkan bilgi kitlelere rahatlıkla ulaştırılabilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının teknolojik evrimiyle, "uzak" sözcüğü tek bir tuş la "yakın" olmuştur. Bu sayede insanlar sadece kendi etraflarında olan biteni değil tüm dünyada neler oluyor diye çok kısa sürede bilgi sahibi olabilmektedir.

Bu bilgi iletişimin kullanıldığı önemli alanlardan biriside; bölgeye ait tanıtımların yapılabildiği, kültürel, tarihi, coğrafi, turistik bilgilerin paylaşılabilirdiği ve verilen hizmet ve çalışmaların anlatıldığı yerel yönetimlerdir.

Bu araştırmada Ankara Kazan ilçesine ait kültürel değerlerin; iletişim ile ilgili kaynaklar ve konuyla ilgili alanda eğitim gören ön lisans öğrencilerinin görüşlerine göre ne derece tanındığına yönelik bir alan çalışmasıdır.

YÖNTEM

Bu Araştırma bilgi-iletişim çağı diye adlandırdığımız günümüzde, Ankara Kazan ilçesinin ve kültürel değerlerinin tanınma-tanıtma ve farkındalık boyutlarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle kültür ve iletişim kavramları ile ilgili literatür taraması yapılarak yapılan çalışmalar ve bilgi kaynakları doğrultusunda betimlemeler yapılmıştır.

Araştırmanın nicel verileri Gazi Üniversitesi Ankara Meslek Yüksekokulu, Grafik Tasarım, El Sanatları ve Bilgisayar programlarında öğrenim gören ön lisans öğrencilerinden elde edilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden gönüllü 100 birey seçkisiz-rastlantısal olarak belirlenmiş ve araştırmaya alınmıştır.

Verilerin toplanmasında kullanılan anket uygulamasında bazı demografik bilgilerin yanı sıra internet ve bilgi iletişim teknolojileri kullanımı ile ilgili de bilgileri içermektedir. Veri analizinde SPSS 16.0 programı kullanılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin anket sorularına verdikleri cevapların sayı ve yüzde dağılımları verilmiş, cinsiyet değişkeni ile arasında ilişki olup olmadığı "t-testi" ile incelenerek elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Verilerin toplanmasında kullanılan anket katılımcıların kişisel özellikleri ve internet kullanımları ile ilgili likert tipi 5'li derecelendirme ölçekli (5- Kesinlikle katılıyorum, 4- Katılıyorum, 3- Kararsızım, 2-Katılmıyorum, 1-Kesinlikle Katılmıyorum) on yedi sorudan oluşmaktadır.

KÜLTÜR, KÜLTÜREL AKTARIM VE İLETİŞİM

Kültür, insan ve toplumun hayatını biçimlendiren değerler ve pratikler bütünü olarak sosyoloji ve antropolojinin yakından ilgilendiği kavramlar arasındadır. Bir anlamda modern çağda insanlara yol gösteren, hayatı anlamlandırma ve şekillendirmede rehber olan kültür kavramı çok yönlü ve boyutludur (Küçükcan ve Diğ. 2011:28).

Kültürün etimolojik açıdan kökenine inildiğinde, Latincece tarım anlamına gelen Cultura kelimesinden geldiği görülmektedir. Batı dillerinde daha sonra Culture olarak kullanılan bu kelimenin zamanımıza kadar gelen Osmanlıca karşılığı hars kelimesidir, (Çeçen:1984: 9).

Kültür kavramı, ilk olarak 1793 yılında basılan bir Alman sözlüğünde yer almıştır. Duverger kültürü, bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden rolleri oluşturan, düzenlenmiş davranışlar, düşünceler ve duygular bütünü olarak tanımlamıştır. Taylor ise kültürü; Bilgisi, imanı, sanatı, ahlakı, örf-adetleri, ferdin mensubu bulunduğu cemiyetin bir uzvu olması itibarıyla kazandığı itiyatlarını ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet iç içe bir bütün" olarak tanımlar (Demir, 2012: 1454)

Avrupa'da kültür terimini 19.Yüzyılın sonunda İngiliz Antropologları, etnografya tarafından incelenen toplumlara özgü olan düşünce, eylem biçimleri, inançlar, değer sistemleri, simgeler ve tekniklerin tümünü anlatmak üzere kullanmışlardır. Sosyolojide kültür kavramı, etkileşimlere yön veren senaryo ve rollerin işleyişinin daha iyi anlaşılmasına yardım eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. (Kocadaş, 2005:2)

Dünyanın ilk antropologlarından Edward Taylor tarafından yapılan tanımda ise kültür, "insanoğlunun toplumun bir üyesi olarak sahip olduğu ahlak, inançlar, bilgi (knowledge), sanat, gelenekler gibi alışkanlıkları ve becerilerini kapsayan bir bütün"dür (Taylor, 1958, s.269).

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer alan kültür tanımına göre "en geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin

maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu”dur (UNESCO, 1982).

Kültür, insanlarca yaratılan değer sisteminin, örf-adet, tutum, İnanç, ahlâk, sanat ve sembollerin bileşimini ifade eder. Bu da Raymond Williams’ın kültür tanımını akla getirmektedir. Williams da kültürü, bir toplumu oluşturan insanların bütün bir yaşam biçimi olarak tanımlar, (İnceoğlu, 2010: 127).

Kültür kelimesinin tanımlanması en güç kavramlardan biri olduğunu ileri süren Raymond Williams, buna neden olarak da kelimenin birbirinden farklı düşünce sistemlerinde ve entelektüel disiplinlerde önemli kavramlar için kullanılmaya başlanmasını belirtmiştir (Oğuz, 2011:125)

Williams’a göre, tarihsel süreçte kültür kavramının kullanımında gözlenen farklılıklar kendisini günümüzde kültür kelimesinin üç farklı şekilde kullanımıyla göstermektedir. Bunlar,

1. Bireyin, toplulukların ya da toplumların düşünsel, dinsel ve estetik gelişimini ifade etmek,
2. Düşünsel ve sanatsal etkinliklere ve bunların ürünlerine (sinema filmi, tiyatro vb.) sahip çıkmak. (Bu özelliği ile kültür sanat ile eşanlamli kullanılmaktadır.)
3. Bireyler, topluluklar ve toplumlar için bir yaşam tarzı, etkinlikler, inançlar ve gelenekler oluşturmak. (Oğuz, 2011:130)

Kültür kavramının çeşitli tanımlarına bakıldığında bu kavramın ne denli geniş kapsamlı olduğu görülür. Tanımların birlikte getirdiği süreklilik, birikim, aktarılma, değişebilirlik ve dinamizm gibi karakteristik ve nitelikler yanında, gelenek ve görenekler, inançlar, kurumlar ve dil gibi somut kültür ürünleri yer alır. Daha da somut yani fiziksel maddesel anlamda somut olan kültür ürünleri ise, araç gereç, giyim kuşam gibi varlıkların yanı sıra ve asıl, sanat ürünleridir (San, 1982: 137).

Toplumsal yapının korunması ve sahip olunan değerlerin yaşatılması nesillerce kalıcı olarak sürdürülmesi, kültürün genç kuşaklara aktarılması ile mümkündür. Kültür; inanış, gelenek-görenek, eğitim, hukuk, ahlâk gibi toplumsal birtakım normlar ile bir kuşaktan diğerine aktarılır.

Bir toplumun devamlılığını sağlaması için, o toplumu meydana getiren bireylerin tarih, kültür, dil gibi ortak özellikleri taşınmaları, paylaşmaları ve bunları gelecek nesillere aktarmaları gerekir. Bu olgu ulusal eğitim politikamızda da yer almaktadır. Buna göre: “Ulusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulması, milli eğitimimizin temel görevleri arasındadır...” (Temel Eğitim Programı 1982: 6)

Cevizci, kültürün nesilden nesile aktarıldığını, doğuştan kazanılan bir değerler sistemi olmadığını, sonradan yaşanılarak öğrenildiğini belirtmektedir: “Kültür, insan toplumunun, biyolojik olarak değil de, sosyal olarak kuşaktan kuşağa aktardığı maddî ve maddî olmayan ürünler bütünü, sembolik ve öğrenilmiş ürünler ya da özellikler toplamıdır” (2000: 586). Tural’a göre (1988:52) kültür, “Tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevi ve maddi yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi ve sonucu açısından ise ferde ve topluma mensubiyet şuuru, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir.”

Halk kültürünün en iyi şekilde korunabilmesi için yaşatılması zaruridir. Kültür, M. Öcal Oğuz (2009: 63)’un “Kültürel miras, ‘kulaktan kulağa’ veya ‘kuşaktan kuşağa’ aktarılacak üretilen ve yaşatılan ve gelecek kuşaklara devredilen canlı bir mirastır.” şeklinde ifade ettiği gibi, nesiller arası bir aktarımla değişerek ve dönüşerek yaşamını sürdürmektedir.

Birey kültürü farklı yollarla edinilmektedir. Bu anlamda kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında da “gelenek, görenek, eğitim, öğretim, iletişim, hukuk, siyasal kurumlar” önemli rol oynarlar (Ozankaya, 1986: 113).

Günümüz iletişim çağında bu kültür aktarımını gerçekleştiren en önemli özellik; bilgi-iletişim teknolojileri çağımızda adı sıkça telaffuz edilen sosyal medyadır.

Toplum içindeki iletişimin boyutlarını anlamaya çalışırken hem kendimizi hem de başkalarını görme biçimlerimizin hangi bileşenlerden oluştuğunu sorgulamaktayız. Nasıl bir yerde yaşıyoruz? Kimlerle, ne tür araçlar kullanarak ilişki kuruyor kendimizi nasıl ifade etmeye çalışıyoruz? Başkalarından nasıl haberdar oluyor onları nasıl görüyor ve onlar tarafından nasıl görünülüyor? Kullandığımız araçlar değiştikçe iletişim kurma biçimlerimizde değişiyor mu? (Türkoğlu,2000:9) Tüm bu soruların cevabını iletişim kavramında bulmak

mümkündür.

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana doğası gereği, toplumsal bir varlık olarak çevresiyle iletişim kurma ihtiyacı ve mücadelesi içinde olmuştur. Bu mücadelede birey, içinde bulunduğu zaman, mekân ve fiziki koşullara uygun olarak farklı yöntem, araç ve sistemler geliştirmiş ve bunun sonucunda da bugün 21. yüzyılın uzağı yakın eden modern iletişim teknolojilerine sahip olmayı başarmıştır. İnsanoğlunun dumanla ve mağara duvarlarına basit figürler çizmesiyle başlayan haberleşme macerası aslında her dönemde ve kullanılan her yöntem ve teknikte bireyin kendini anlatma, duygu ve düşüncelerini dile getirme, görüş ve kanaatlerini paylaşma ve diğerlerini anlama ihtiyacının doğal bir sonucudur (Gürcan, H., İ., ve Diğ. 2012:3)

İletişim sözcüğü dilimize Latince’deki communis sözcüğünden türetilmiş communication kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Kolayca anlaşılacağı gibi Türkçe’deki karşılığı Latin kökenli dillerdeki anlamının en önemli kısmını içermemektedir. Oysa Latince’deki anlamı, commune, de communis, communicare gibi sözcüklerin içerdiği bir ortaklığı, toplumsallaşmış olmayı, birlikteliği, ortak katılımı vb. içermektedir. Birey ile birey -ya da bireyler- arasında yapılan anlam(lar) yüklü simgeler gönderimi, alımı, işlenimi, yeniden gönderimi, yeniden alımı ve yeniden işlenimi... süreci olarak ifade edilen iletişim, bu süreçlerin temelindeki toplumsallaşmayı ifade etmektedir. Dolayısı ile iletişimi, hem bireyler arası (interpersonal) bir süreç olarak, hem de bunlar aracılığı ile, toplumsal düzeyde bir süreç (interactif) olarak almamız gerekir (İnceoğlu, :166-167).

İletişimde bulunmak için mutlaka bir sözel eylemde bulunmak da gerekmez. İnsan ile insanın karşılaştığı ya da ilişki kurduğu her yerde, her durumda, her mekânda ayrı bir dil biçimi içinde kodlanmış iletişim süreci yaşanır. Kimi zaman yazılı, kimi zaman sözlü ya da sözsüz, yalnızca jest ve mimik hareketlerimizle iletişimde bulunuruz. Susmak bile konuşmak demektir ve bu yüzden “iletişimsizlik mümkün değildir” ifadesi iletişimin temel kuralı haline gelmiştir (Yüksel E. ve Diğ. 2013:6).

İnsanların iletişim kurmadan yaşaması daha doğrusu herhangi bir iletişim aktivitesi içinde olmadan yaşaması zor görünmektedir. Gazete okumak, televizyon haberlerini dinlemek, yoldaki trafik işareti, reklam panoları ve benzeri diğer unsurlara maruz kalmamız aslında iletişimin bir parçası olarak görülebilir. Bu noktada iletişim kavramı olarak içerisinde paylaşım ve etkileşim edimlerini içermektedir (Güngör, 2011:37).

Toplumsal yaşam içinde iletişimin kullanım biçimlerini bu hikâyenin içinde görmek mümkündür. Örneğin iletişimi (1) kişinin içsel iletişimi (kendisiyle iletişim), (2) bireyler (kişiler) arası iletişim, (3) grup iletişimi, (4) örgüt iletişimi, (5) kitle iletişimi, (6) reklamcılık, (7) halkla ilişkiler, (8) ulusal iletişim, (9) uluslararası iletişim, (10) kişi dışı iletişim, (11) bilgisayar ve internet iletişimi gibi toplumsal kullanım biçimlerine göre çeşitlendirebiliriz. (Yüksel E. ve Diğ. 2013: 8).

İletişim toplumların dönüştürülmesinde; gelişmeleri, bilgileri diğer insanlara ve sonraki nesle aktarabilme adına önemli bir rol oynamaktadır. Bilgilerin yazı yoluyla kayıt altına alınması, insanlardan insanlara aktarılması zaman içerisinde değişen teknolojik araçlarla sağlanmaktadır. Mağaralarda bulunan duvar yazılarından, bugün sinema, televizyon, radyo bilgisayar ve kullandığımız cep telefonları gibi iletişim teknolojileri ile bilginin yayılması ve aktarılması daha etkin ve katılımlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir (Tuna, 2012:5).

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde “İletişim Çağında Kültürel Tanıtım Sorunu. Ankara Kazan Örneği” konusunun çözümlenmesinde yer verilen anket bulgularına ait sonuç ve değerlendirmeler yer almaktadır. Buna göre;

Öğrencilerin demografik profiline ilişkin bulgular

Öğrencilerin % 67’si kız, %33’ü ise erkektir ve % 17’si 18, % 28’i 19, % 43’ü 20, % 5’i 21 ve % 7’si 22 yaşındadır.

Öğrencilerin iletişim araçlarını kullandıklarına ilişkin bulgular

Tablo 1. İletişim araçlarını kullanmaya ilişkin görüşler ve cinsiyete göre dağılımı

	n	x	S	Sd	t	p
cep telefonu	kadın	1,00	,000	98	.000	.001
	erkek	1,00	,000			
e-Posta	kadın	1,29	,461	98	.046	.001
	erkek	1,30	,466			
sosyal medya	kadın	1,29	,461	98	.058	.001
	erkek	1,24	,435			
ev telefonu	kadın	1,32	,473	98	4.74	.001
	erkek	1,78	,415			
mektup ve fax	kadın	1,58	,496	98	3.49	.001
	erkek	1,90	,291			

Tablo 1'de görüldüğü gibi iletişim araçlarından cep telefonunu %100 [$t_{(000)}=000$, $p<0.01$] tüm katılımcılar kullanmaktadır. Ancak ev telefonu % 48 [$t_{(473)}=4.74$, $p<0.01$] ile mektup ve fax % 69 [$t_{(496)}=3.49$, $p<0.01$] kullanmadıkları görülmektedir.

Tablo 2. Bilgiye erişmek için kullanılanlara ilişkin görüşlerin dağılımı

	n	x	S	sd	t	p
televizyon	kadın	1,56	,499	98	,771	,442
	erkek	1,48	,507			
gazete	kadın	1,49	,503	98	,638	,525
	erkek	1,42	,501			
internet	kadın	1,05	,238	98	1,930	,002
	erkek	1,18	,391			
dergi	kadın	1,70	,461	98	2,776	,007
	erkek	1,93	,242			
radyo	kadın	1,76	,429	98	1,003	,318
	erkek	1,84	,364			
insanlar	kadın	1,62	,487	98	1,063	,290
	erkek	1,51	,507			
fuvar,kongre sempozyum	kadın	1,86	,343	98	1,104	,272
	erkek	1,93	,242			

Tablo 2'ye göre bilgiye ulaşmak için internet % 90 [$t_{(98)}=1.930$, $p<0.01$] ve gazetenin % 53 [$t_{(98)}=6.38$, $p<0.01$] kullanıldığı görülmektedir. Radyo % 79 [$t_{(98)}=1.003$, $p<0.01$] ve fuar, kongre, sempozyum % 89 [$t_{(98)}=1.104$, $p<0.01$] kullanılmadığı görülmektedir.

Tablo 3 İnternet kullanımına ilişkin görüşlerin dağılımı

	cinsiyet	x	s	sd	t	P
nadiren	kadın	1,76	,429	98	-3,185	,002
	erkek	2,00	,000			
haftada birkaç sefer	kadın	1,88	,326	98	-2,094	,039
	erkek	2,00	,000			
hergün 1-2 saat	kadın	1,62	,487	98	-,686	,494
	erkek	1,69	,466			
hergün 4-5 saat	kadın	1,79	,409	98	,707	,481
	erkek	1,72	,452			
gün içinde sürekli	kadın	1,76	,429	98	1,919	,058
	erkek	1,57	,501			
hiçbiri	kadın	1,92	,264	98	-,872	,385
	erkek	1,96	,174			

Tablo 3'e göre interneti % 30 [$t_{(98)}=1.919$, $p<0.01$] gün içinde sürekli ve her gün 1-2 saat % 35 [$t_{(98)}=,686$, $p<0.01$] seçenekleri cinsiyet değişkenine kullanım oranı açısından çıkan görüşleri belirtmektedir.

Tablo 4. İnterneti kullanma amacına ilişkin görüşlerin dağılımı

	n	x	s	sd	t	P
iletişim(e-posta)	kadın	1,26	,446	98	1,68	,096
	erkek	1,12	,331			
alışveriş	kadın	1,77	,419	98	-,845	,400
	erkek	1,84	,364			
eğitim amaçlı araştırma	kadın	1,44	,501	98	1,38	,168
	erkek	1,30	,466			
çevrimiçi eğitim	kadın	1,94	,238	98	1,51	,134
	erkek	1,84	,364			
bankacılık işlemleri	kadın	1,92	,264	98	1,202	,232
	erkek	1,84	,364			
haber alma	kadın	1,58	,496	98	3,687	,000
	erkek	1,21	,415			
oyun/eğlence	kadın	1,62	,487	98	4,566	,000
	erkek	1,18	,391			
sohbet-sosyalleşme	kadın	1,65	,478	98	3,841	,000
	erkek	1,27	,452			

Tablo 4'e göre interneti; iletişim (e-posta) amaçlı % 78 [$t_{(98)}=1.68$, $p<0.01$] kullanırken, çevrimiçi eğitim, alışveriş ve bankacılık işlemleri için kullanmadıkları görülmektedir.

Tablo 5. İnternet sitelerine ulaşım görüşlerinin dağılımı

	cinsiyet	x	s	sd	t	P
Arama motoru ile	kadın	1,10	,308	98	1,942	,055
	erkek	1,00	,000			
web sitelerinden	kadın	1,86	,343	98	2,382	,019
	erkek	1,66	,478			
Arkadaş tavsiyesi ile	kadın	1,94	,238	98	3,824	,000
	erkek	1,66	,478			
Bilgisayar dergilerinden	kadın	1,98	,122	98	3,990	,000
	erkek	1,75	,435			
Medyadaki reklamlar ile	kadın	1,94	,238	98	1,930	,056
	erkek	1,81	,391			

Tablo 5'te göre internet sitelerine ulaşımı en çok arama motoru ile belirli bir konuda araştırma yaparak % 93 [$t_{(98)}=1.94$, $p<0.01$] seçeneği ile iletişimin sağlandığı görülmektedir.

Tablo 6. İnternet kullanımında karşılaşılan zorluklara ilişkin görüşler

	cinsiyet	x	s	sd	t	P
erşimin yavaşlığı	kadın	1,41	,496	98	1,414	,161
	erkek	1,27	,452			
erişim pahalılığı	kadın	1,95	,208	98	4,206	,000
	erkek	1,66	,478			
bilgiye ulaşamama	kadın	1,47	,503	98	-,350	,727
	erkek	1,51	,507			
karışık olması	kadın	1,85	,359	98	-1,280	,203
	erkek	1,93	,242			
bilgisayar kullanım zorluğu	kadın	1,98	,122	98	1,257	,212
	erkek	1,93	,242			

Tablo 6'ya göre internet kullanımında karşılaşılan zorluklar ile ilgili görüşlerde % 63 [$t_{(98)}=1.414$, $p<0.01$] erişim yavaşlığı ve % 51 [$t_{(98)}=.350$, $p<0.01$] ile bilgiye ulaşamama en büyük zorluklar olarak görülmektedir.

Tablo 7. İnternetin önemine ilişkin görüşlerin dağılımı

	n	x	s	sd	t	P
İnternetsiz yaşayamam	kadın	1,89	,308	98	5,01	,000
	erkek	1,48	,507			
İnternet sayesinde gelirim var	kadın	1,95	,208	98	2,28	,024
	erkek	1,81	,391			
Oyun aracım	kadın	1,80	,398	98	2,80	,006
	erkek	1,54	,505			
Bilgi edinme aracım	kadın	1,31	,467	98	-1,38	,170
	erkek	1,45	,505			
Hiçbir önemi yok	kadın	1,89	,308	98	2,05	,042
	erkek	3,06	4,636			

Tablo 7'de % 24 [$t_{(98)}=5.01$, $p<0.01$] internetsiz yaşayamam ve oyun aracım % 28 [$t_{(98)}=2.8$, $p<0.01$] seçenekleri kadın ve erkek katılımcıların olumsuz yanıt verdiği bilgi edinme aracım % 64 [$t_{(98)}=1.38$, $p<0.01$] oranında olumlu yanıtlar görülmektedir.

Tablo 8. İnternette üyelik durumuna ilişkin dağılım

	cinsiyet	x	s	Sd	t	p
msn/skype	kadın	1,35	,483	98	-,345	,515
	erkek	1,39	,496			
facebook/myspace/linkedin/hi5	kadın	1,19	,398	98	,145	,771
	erkek	1,18	,391			
twitter	kadın	1,74	,438	98	2,66	,002
	erkek	1,48	,507			
Arkadaş bulma	kadın	2,00	,000	98	3,82	,000
	erkek	1,81	,391			
Online oyun	kadın	1,92	,264	98	3,12	,000
	erkek	1,69	,466			
Online bloglar	kadın	1,95	,208	98	3,07	,000
	erkek	1,75	,435			
Hiçbir topluluğa üye değilim	kadın	1,89	,308	98	-2,76	,084
	erkek	2,18	,726			

Tablo 8'e göre internet üyeliği; kadın ve erkek katılımcılarda facebook/ myspace/ linkedin/ hi5 % 81 [$t_{(98)}=.145$, $p<0.01$] ve msn/skype % 63 [$t_{(98)}=.345$, $p<0.01$] kullandıkları görülmektedir.

Tablo 9. İnternette ilgili görüşlere göre dağılımı

	n	x	s	sd	t	p
İnternet hayatımı kolaylaştırır	kadın	3,91	1,069	98	-1,34	,181
	erkek	4,24	1,323			
İnternet sitelerini rahatça dolaşırım	kadın	4,00	,887	98	-1,05	,294
	erkek	4,21	1,053			
Eş zamanlı olarak insanlarla görüşüp bilgi paylaşımında bulunabilirim	kadın	3,88	,961	98	-,81	,415
	erkek	4,06	1,170			
İnternet üzerinden kendimi daha rahat ifade ederim	kadın	2,61	1,242	98	-3,70	,000
	erkek	3,60	1,297			
İnternet üzerinden oyun oynamayı severim	kadın	2,80	1,539	98	-2,85	,005
	erkek	3,69	1,310			
İletişim için internet kullanmayı telefona tercih ederim	kadın	2,88	1,430	98	-2,36	,020
	erkek	3,57	1,275			
İnternet üzerinden bilgi araştırmak benim için zevktir	kadın	3,85	,941	98	-1,06	,292
	erkek	4,09	1,283			
İnternet üzerinden aradığım bilgiye kolayca ulaşabilirim	kadın	3,79	,929	98	-1,20	,233
	erkek	4,03	,951			
İnternet üzerinden eğitim içerikli web siteleri yeterince bilgi içermektedir	kadın	3,13	1,126	98	-3,63	,000
	erkek	3,96	,983			
İnternette araştırma yapmayı kütüphanelerde araştırma yapmaya tercih ederim	kadın	2,73	1,377	98	-2,98	,004
	erkek	3,66	1,652			
Ödev sitelerinden ödev indiririm	kadın	3,17	1,254	98	-2,157	,033
	erkek	3,75	1,275			
İnternet benim için önemlidir	kadın	3,70	,937	98	-1,502	,136
	erkek	4,06	1,434			

Tabloya 9'a göre % 42 internet hayatımı kolaylaştırır, % 33 internet üzerinden oyun oynamayı severim, % 41 araştırma yapmak benim için zevklidir, % 37 bilgiye kolayca ulaşabilirim önem derecesi olarak üst sıralarda yer almıştır. Buna karşın % 27 interneti telefon kullanmaya tercih ederim, % 26 internet üzerinden kendimi daha rahat ifade ederim seçenekleri en az öneme sahip seçenekler olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10. İnternetin Rekabet durumu oluşturma durumuna göre dağılımı

	n	x	s	sd	t	P
İnternet ve iletişim uygulamaları yaşadığınız yere, rekabet avantajı sağlar mı?	kadın	2,1493	,90877	98	1,09	,279
	erkek	1,9394	,89928			

Tablo 10'a göre % 45 oranında belki, % 37 oranında evet seçenekleri ile [$t_{(98)}=1.09$, $p<0.01$] rekabet durumu belirtilmiştir.

Tablo 11. Yerel-kültürel tanıtımlarda internetin faydalarına yönelik dağılım

	n	x	s	sd	t	p
Yerel kaynaklar daha etkili ve etkin kullanılabilir	kadın	1,38	,490	98	1,446	,002
	erkek	1,24	,435			
Kentte çalışan kişilerin verimliliği artabilir	kadın	1,80	,398	98	,554	,283
	erkek	1,75	,435			
Yerel firmaların rekabet gücü ve esnekliği artabilir	kadın	1,61	,490	98	3,33	,015
	erkek	1,27	,452			
Yerel firmaların verimliliği ve yaratıcılığı artabilir	kadın	1,70	,461	98	3,37	,228
	erkek	1,36	,488			
Kentin daha iyi tanıtılmasını sağlayarak daha fazla yatırımcı ve turist çekebilir	kadın	1,49	,503	98	1,21	,025
	erkek	1,36	,488			
Kentlilik bilinci, sosyal yardımlaşma, kültürel, sanatsal ve sportif aktiviteler artabilir	kadın	1,64	,483	98	3,01	,619
	erkek	1,33	,478			
Halk arasında internet kullanımını artırarak iletişimi sağlayabilir	kadın	1,50	,503	98	1,065	,085
	erkek	1,39	,496			
resmî kurumların halka hizmet etmesinde daha yaratıcı olmasını sağlayabilir	kadın	1,61	,490	98	1,204	,205
	erkek	1,48	,507			

Tablo 11'e göre % 66 [$t_{(98)}=1.44$, $p<0.01$] yerel kaynakları daha etkin ve verimli kullanabilir, % 50 [$t_{(98)}=3.32$, $p<0.01$] yerel firmaların rekabet gücü ve esnekliği artabilir, % 55 [$t_{(98)}=1.21$, $p<0.01$] kentin daha iyi tanıtılmasını sağlayarak daha fazla yatırımcı ve turist çekebilir, % 53 [$t_{(98)}=1.06$, $p<0.01$] halk arasında internet kullanımını artırarak iletişimi sağlayabilir seçenekleri, yerel kültür tanıtımlarında olumlu yönde fikir belirttikleri bulunmuştur.

Tablo 12. Ankara'nın ilçelerinin dağılımı

ANKARANIN İLÇELERİ	n	%	X ²	sd	P	
Akyurt	biliyorum	4	4,0	1.94	98	0.05
	bilmiyorum	96	96,0			
Altındağ	biliyorum	5	5,0	1.82	98	0.05
	bilmiyorum	95	95,0			
Ayaş	biliyorum	9	9,0	1.91	98	0.05
	bilmiyorum	91	91,0			
Bala	biliyorum	19	19,0	1.85	98	0.05
	bilmiyorum	81	81,0			
Beypazarı	biliyorum	21	21,0	1.79	98	0.05
	bilmiyorum	79	79,0			
Çamlıdere	biliyorum	6	6,0	1.91	98	0.05
	bilmiyorum	94	94,0			
Çankaya	biliyorum	17	17,0	1.82	98	0.05
	bilmiyorum	83	83,0			
Çubuk	biliyorum	23	23,0	1.80	98	0.05
	bilmiyorum	77	77,0			
Elmadağ	biliyorum	13	13,0	1.89	98	0.05
	bilmiyorum	87	87,0			
Etimesgut	biliyorum	6	6,0	1.97	98	0.05
	bilmiyorum	94	94,0			
Evren	biliyorum	2	2,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	98	98,0			
Güdül	biliyorum	3	3,0	1.95	98	0.05
	bilmiyorum	97	97,0			
Gölbaşı	biliyorum	14	14,0	1.85	98	0.05
	bilmiyorum	86	86,0			
Haymana	biliyorum	6	6,0	1.91	98	0.05
	bilmiyorum	94	94,0			
Kalecik	biliyorum	5	5,0	1.95	98	0.05
	bilmiyorum	95	95,0			
Kazan	biliyorum	15	15,0	1.83	98	0.05
	bilmiyorum	85	85,0			
Keçiören	biliyorum	27	27,0	1.68	98	0.05
	bilmiyorum	73	73,0			
Kızılcahamam	biliyorum	27	27,0	1.73	98	0.05
	bilmiyorum	73	73,0			
Mamak	biliyorum	12	12,0	1.83	98	0.05
	bilmiyorum	88	88,0			
Nallıhan	biliyorum	1	1,0	1.98	98	0.05
	bilmiyorum	99	99,0			
Polath	biliyorum	13	13,0	1.80	98	0.05
	bilmiyorum	87	87,0			
Pursaklar	biliyorum	3	3,0	1.95	98	0.05
	bilmiyorum	97	97,0			
Sincan	biliyorum	20	20,0	1.79	98	0.05
	bilmiyorum	80	80,0			
Şerefikoçhisar	biliyorum	8	8,0	1.97	98	0.05
	bilmiyorum	92	92,0			
Yenimahalle	biliyorum	29	29,0	1.70	98	0.05
	bilmiyorum	71	71,0			

Tablo 12'ye göre araştırmaya katılan 100 katılımcının Ankara'nın çoğu ilçesini bilmedikleri görülmektedir: % 95 Altındağ, % 81 Bala, % 88 Mamak, % 94 Evren, % 83 Çubuk, % 73 Keçiören, % 71 Yenimahalle, % 85 Kazan, % 79 Beypazarı, % 80 Sincan, % 94 Kalecik, % 92 Şereflikoçhisar... gibi.

Tablo 13. Ankara'nın Kültürel-Doğal özelliklerinin zengin olduğu bilinen ilçeleri dağılımı

ANKARANIN KÜLTÜREL-DOĞAL ÖZELLİKLERİNİN ZENGİN OLDUĞU İLÇELERİ		n	%	X ²	sd	P
akyurt	biliyorum	2	2,0	1.97	98	0.05
	bilmiyorum	98	98,0			
altındağ	biliyorum	4	4,0	1.94	98	0.05
	bilmiyorum	96	96,0			
ayaş	biliyorum	3	3,0	1.95	98	0.05
	bilmiyorum	97	97,0			
bala	biliyorum	1	1,0	1.98	98	0.05
	bilmiyorum	99	99,0			
beypazarı	biliyorum	37	37,0	1.59	98	0.05
	bilmiyorum	63	63,0			
çamlidere	biliyorum	4	4,0	1.94	98	0.05
	bilmiyorum	96	96,0			
çankaya	biliyorum	14	14,0	1.91	98	0.05
	bilmiyorum	86	86,0			
çubuk	biliyorum	4	4,0	1.97	98	0.05
	bilmiyorum	96	96,0			
elmadağ	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			
etimesgut	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			
evren	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			
güdül	biliyorum	31	31,0	1.73	98	0.05
	bilmiyorum	69	69,0			
gölbaşı	biliyorum	26	26,0	1.80	98	0.05
	bilmiyorum	74	74,0			
haymana	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			
kalecik	biliyorum	1	1,0	1.98	98	0.05
	bilmiyorum	99	99,0			
kazan	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			
keçiören	biliyorum	5	5,0	1.98	98	0.05
	bilmiyorum	95	95,0			
kızılcahamam	biliyorum	23	23,0	1.70	98	0.05
	bilmiyorum	77	77,0			
mamak	biliyorum	1	1,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	99	99,0			
nallıhan	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			

polatlı	biliyorum	3	3,0	1.95	98	0.05
	bilmiyorum	97	97,0			
pursaklar	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			
sincan	biliyorum	5	5,0	1.98	98	0.05
	bilmiyorum	95	95,0			
şereflikoçhisar	biliyorum	2	2,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	98	98,0			
yenimahalle	biliyorum	0	0,0	2.00	98	0.05
	bilmiyorum	100	100,0			

Tablo 13'e göre Elmadağ, Eimesgut, Evren, Haymana, Kazan, Nallıhan, Pursaklar ve Yenimahalle ilçeleri % 100 oranında kültürel-doğal güzellik açısından hiç bilinmeyen ilçelerdir. Beypazarı % 37, Çankaya % 14, Gütül % 31, Gölbaşı % 26, Kızılcahamam % 23 ilçelerin kültürel-doğal güzellik açısından bilindiği görülmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Araştırma verilerine göre bireylerin tamamının iletişim aracı olarak cep telefonu kullandığı ve ev telefonu, mektup ve fax gibi iletişim araçlarını kullanmadığı görülmüştür. Bilgiye ulaşmak için çoğunlukla internetin ve kısmen gazetenin kullanıldığı buna karşın fuar, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklerin çok fazla tercih edilmediği ortaya çıkmıştır.

Araştırma grubunun çoğunluğu; interneti büyük oranla gün içinde mutlaka kullandıklarını ve her gün ortalama bir iki saat internette gezindiklerini belirtmişlerdir. Anket bulgularından ortaya çıkan sonuçlara göre internet kullanım amacının iletişim ve e-posta olduğu, çevirim içi eğitim, alışveriş ve bankacılık işlemlerinin kullanılmadığı görülmektedir.

Katılımcılara göre arama motorları en çok kullanılan site türlerinden olup, internet erişim yavaşlığı en çok karşılaşılan zorluk olarak belirtilmiştir.

İnternetin önemine ilişkin görüşlerin dağılımına bakıldığında, bilgi edinme aracı olarak kullanımın en önemli seçenek olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre Facebook; büyük çoğunlukla üye olunan sosyal paylaşım sitesidir. Katılımcıların internetin önemi ile ilgili görüşlerine bakıldığında ise önem sırasına göre "hayatımı kolaylaştırır", "oyun oynarım", "araştırma yapmak" ve "bilgiye kolayca ulaşabilmek" seçeneklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Buna karşın en az önemli olan özellikler ise "interneti telefona tercih ederim" ve "internet üzerinde kendimi daha rahat ifade ederim" olmuştur.

"İnternetin ve iletişim uygulamalarının yaşanılan yer açısından bir rekabet ortamı oluşturma" oranına bakıldığında % 45'lik oranla belki seçeneği ön plana çıkmış, % 37'lik kesimde rekabet ortamı oluşturmada internet ve uygulamalarının kullanılabilirliğini belirtmiştir.

Araştırma bulgularına göre; yerel ve kültürel tanıtımlarda internetin faydalı olacağı, yerel kaynakların daha verimli kullanılabilirliği, yerel firmaların rekabet gücünü arttıracacağı ve etkili tanıtımlarla bölgeye gelecek yatırımcı ve turist sayısının artabileceği sonucuna varılmıştır.

Ankara'nın ilçelerini tanıma oranı ile ilgili verilere bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğunun, Ankara'nın ilçelerini bilmedikleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte araştırmaya konu olan Kazan ilçesi, ilçeler arasında en az bilinen ilçe olarak öne çıkmaktadır.

Son olarak, kültürel doğal güzellikler açısından bilinen ilçeler oranlarına bakıldığında, Kazan ilçesi yine bu alanda da hiç bilinmeyen ilçeler arasında yer almıştır. En fazla bilinen ilçeler ise % 37 oranla Beypazarı, %26 oranla Gölbaşı, % 21 oranla Kızılcahamam olmuştur.

ÖNERİLER

Ankara Kazan ilçesine yönelik yapılan ve teknolojik gelişmeler sonucunda iletişim çağı diye adlandırılan günümüzde gerek tanınma-farkındalık anlamında ve gerekse kültürel anlamda ilçenin tanıtımı ile ilgili verilerin ve araştırmanın sonuçlarına bakıldığında;

Bilgi-iletişim teknoloji ve uygulamalarının bireyler tarafından yoğun bir şekilde kullanılmasına rağmen bu olanakların Ankara Kazan ilçesinin tanınmasında kültürel tanıtımında çok fazla etkisi olmadığı görülmektedir. Bu anlamda bölgeye ait kaymakamlık ve belediye başkanlığı internet siteleri güncellenerek ilçenin tanıtımı ile ilgili daha geniş çaplı bilgi ve görsellere yer verilebilir. (Araştırma süresince Kazan Kaymakamlığı sitesi turizm-kültür linkinin aktif olmadığı görülmüştür.(Erişim: Nisan- Haziran-Temmuz-Ağustos 2013),(Araştırma için “kazana ait festivaller, tanıtım faaliyetleri ve ilçenin doğal, tarihsel, kültürel değerleri ile ilgili” belediye ve kaymakamlık siteleri bilgi edinme bölümü kullanılmış, kaymakamlıktan bilgi gelmemiş, belediyeden ilk başvuru cevaplanmış, ikinci talebe cevap verilmemiştir). (Bilgi için erişim: 10 Mayıs2013)

İlçeye özgü özelliklerin ön plana çıktığı; fuar, festival gibi etkinliklerin çoğaltılması ve bu etkinliklerin bilgi iletişim teknolojilerinin ve sosyal medyanın da kullanıldığı geniş çaplı tanıtımlarla duyurulması ilçenin tanıtımında olumlu katkılar sağlayabilir.

Yerel yönetimlerce üniversitelerle işbirliği çerçevesinde etkinlik ve organizasyonlar yapılabilir. Ankara üniversite açısından önemli bir şehir olup, bu potansiyelden faydalanmak ilçenin tanıtımına katkı yapabilir. Bu anlamda üniversite öğrencilerine yönelik yarışmalar (fotoğraf, tanıtım afişleri, kısa film vb.) olumlu anlamda geri dönüşler sağlayabilir.

İlçeye ait doğal, tarihsel, kültürel değerlerin ortaya çıkarılmasında ve tanıtımında iletişim teknik ve uygulamalarıyla ve de sosyal medya ile duyurusu ve tanıtımı yapılacak aile katılımlı organizasyonlar hazırlanabilir. (Foto ralli gibi katılımcıların aileleri ile birlikte verilen fotoğraftaki yerleri bulmaları gibi). Bu tip faaliyetlerle hem ilçenin tanıtımı sağlanabilir, hem de alış-veriş anlamında bölge esnafına olumlu katkılar sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- BECER, E., (1997), “İletişim ve Grafik Tasarım” Dost Kitabevi, Ankara
- CEVİZCİ, A. (2000). Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- ÇEÇEN, A. (1984), Kültür ve Politika, Hil Yayınları, İstanbul
- DEMİR, S. (2012) “Çok Kültürlü Eğitimin Erciyes Üniversitesi Öğretim Elemanları İçin Önem Derecesi” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, ANKARA
- GÜNGÖR, N. (2011). İletişim Kuramlar, Yaklaşımlar Siyasal Kitabevi, Ankara
- İNCEOĞLU, M. (2010), “Tutum Algı İletişim” Beykent Üniversitesi Yayınları, No. 69, İstanbul.
- KARLI, İ., Değirmencioglu, G., (2011) “Siyasal İletişim Açısından Siyasal Partilerin İnternet Mecrasından Yararlanma Biçimleri Ve Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Marmara İletişim Dergisi, Sayı 18, Ocak, İstanbul
- KOCADAŞ, B., (2005), “Kültür ve Medya” bilig, Yaz / 2005, sayı 34 Ankara
- KÜÇÜKCAN, T. Albayrak, E., Albayrak, Ş., Küçükyılmaz, M., Güven, S., (2011), “Toplumun, Kültür Politikaları ve Medyanın Kültürel Süreçlere Etki Algısı Araştırması”, Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı İktisadi İşletmesi Yayını Ankara
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (1982), Temel Eğitim Programı, MEB Basımevi, İstanbul.
- OĞUZ, M. Ö. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?, Geleneksel Yay. Ankara.
- OĞUZ, S.E., (2011). “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı” Hacettepe Ü. Edebiyat F. Dergisi, Cilt 28, Sayı: 2, Aralık, Ankara.
- SAN, İ. (1983) “Kültür Aktarımı ve Çağdaş Kültür Sorunu İçinde Sanat Eğitiminin Yeri” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt: 16 Sayı: 2, Ankara
- SELVİ, Ö., (2012), “Bilgi Toplumu, Bilgi Yönetimi Ve Halkla İlişkiler” Gümüşhane Ü. İletişim F. e-dergi, Sayı:3 Mart 2012
- TAYLOR, E.B. (1958). The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture. New York: Harper&Brothers.
- TUNA, Y., (2012), “İletişim Kavramı Ve İletişim Süreci” VURAL E., (Ed.). “İletişim” (s. 1-10) PagemA Yayınları, Ankara.

- TURAL, S. (1988). Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Ecdat Yayınları, Ankara.
- TÜRKOĞLU, N. (2000), “Görü-Yorum, Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü” DER Yayınevi 277, İstanbul.
- UÇKUN, S., Uçkun, G., Latif, H. (2002)i “Bilgi Toplumu ve Türkiye” 1. Ulusal Bilgi
- YÜKSEL, E., Cangöz, İ., Özer, Ö.,Uzun, R.,Dağtaş, B.,Erdoğan, İ., 2013 İletişim Kuramları T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2803,Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1761 Eskişehir
- Ekonomi ve Yönetim Kongresi, KOU, Kocaeli
-

SEMBOLLERİN İLETİŞİMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ: KAZAN İLÇESİ ÖRNEĞİ

PLACE AND IMPORTANCE OF SYMBOLS COMMUNICATION: EXAMPLE OF KAZAN COUNTY

*Dr. Elif TARLAKAZAN

* Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ÖZET

Görsel iletişimin temelini oluşturan semboller gelişen teknolojiyle; hem kendi içinde hem de evrensel anlamda söz sahibidir. Öyle ki hiç tanımadığınız bir coğrafya da bilindik bir sembole rastlamak mümkündür. Örneğin; trafik işaretleri, hastane sembolleri...v.b. gibi.

Mağara duvarlarındaki resimlerde av sahneleri ve el resimleri imgelerin insan üzerinde etkisine ilişkin şekil çizilerek yapılmış ilk görsel iletişim örnekleridir. Tarih sürecinde çoğu topluluk ve kültürlerde haberleşme ve iletişim dili olarak semboller kullanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı Ankara İli Kazan İlçe'sinin yerel sembollerinin evrenselliğe geçişteki rolünü belirleyerek neler ifade ettiği üzerinde durmaktır.

Anahtar kelimeler: iletişim, sembol.

ABSTRACT

Symbols, developing technology that forms the basis of visual communication, both within their own sense of universal arbiter. It is a symbol that can be found in the familiar to the unfamiliar geography. For example, traffic signs, symbols, hospital ... etc.

Photos pictures images of hunting scenes on the walls of the cave and hand made drawing the human figure on the impact on the first examples of visual communication. Communities and cultures throughout the history of some of the symbols have been used as a language of their own.

The aim of this study was determining the role of Ankara Kazan's expressed local symbols to stand on the transition to universality.

Key words: Communication, symbol

GİRİŞ

Sembol; belli bir şeyi gösteren işaret, duyu organlarıyla anlaşılması imkansız herhangi bir şeyi hatıra getiren veya belirten her türlü işaret, ya da bir niteliğin soyut bir şeyin canlı ya da cansız göstergesi, simgenin eş anlamlısı olarak tanımlanmaktadır.

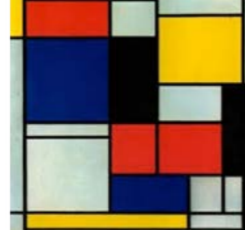
Sembolle ilgili kavramlar; stilizasyon; bitki ve hayvanların doğadaki biçimlerinin şematikleştirilip yalınlaştırılarak betimlenmesidir. Bu betimleme de belirli bir oranda deformasyona da rastlanır. Yaratıldığı betinin ayrıntılarda olmasa bile ana özelliklerde tanınabilir olmasını amaçlar. Bu aynı zamanda bir döneme yansır ki toplumsaldır, bireysel değildir. (Sözen- Tanyeli, 1992:247)

Soyutlama; stilizasyondan çok daha öte yöntemleri içerdiği gibi mantıksal olarak da stilizeden ayrılır. Yüzey ya da hacim sanatlarında gerçek varlıklara gönderme yapan betinleri tanınmayacak derecede yakınlaştırılmasıdır. Soyutlaştırma tümüyle bireysel bir etkinliktir (Sözen- Tanyeli, 1992:219)

Geometri; kendi yapısı içinde zaten soyuta yönelmektedir. Hangi amaçla olursa olsun geometrinin sanata girmesi, temel geometrik birimlerin (kare,daire,üçgen) tarih öncesi dönemlerden bu yana yüklendikleri anlam ile açıklansa gerektir. Doğa ilk insan için her zaman gerek formu, gerek anlamı ile çıkış noktası olmuştur. Doğadaki en temel biçimler kare, daire, üçgendir. Geometri denilen tüm diğer sistemler ve formlar, bu üç temel birimin ekleme ve çıkarmaları ile oluşmuştur.

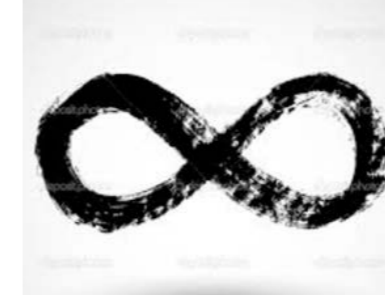
Bir başka belirlemeyle (Akar ve Keskiner, 1978: 20) Türk sanatında da geometrik desenlerin (kare,dikdörtgen,üçgen,dairesi,polygon,baklava,yıldız, vb.) ve yalın formların, anlam olarak evrenin sonsuzluğunu simgeledikleri anlaşılmaktadır. Aynı zamanda daire gökyüzünün en temel formu olduğundan (ay,güneş) kozmik ve astrolojik olarak da anlamlar taşımıştır.

Sembolizmin, simgesel anlatışın hedefi gerçeği yeniden yoğurmak, tek tek eleyip gerçekleştikleri zamandan ve mekandan ayırıp ayıklayarak insan kuşaklarına kazandırmaktır. Bu aynı zamanda her gerçek sanat yapıtının başardığı bir şeydir (Kuçuradı, 1979: 59). Ancak, sembollerin simgeler yoluyla açıklanması çoğu kez çok zor ve karmaşık bir süreçtir. Çünkü sembolleşme çift yönlüdür. Bir yandan taşıdığı temel ve yan anlamlar ile, bir yandan da bunları simgeler yoluyla dışa vurumu açısından kullandığı yöntemler gereği çoğu kez soyutlamaya varır. Ayrıca sembolizmdeki anlam durağan değildir. İlk ortaya çıkış zamanındaki anlamı ile daha sonradan eklenmiş anlamlardan ötürü belli bir zamana ve mekana bağlı kalmazlar. Semboller kendi başlarına buyrukturlar ve kendi anlamlarını içlerinde taşırlar. Bu nedenle, çözümlemeleri oldukça güçtür.

Semboller nereden çıkıp, neyi anlatırsa anlatsın, insandaki düzen kurma, ritm arama yetisinden doğan biçime yönelişin, kavramlarla donatıldığından sembolizme gittiği süreçtir. Bugün için anlaşılabilir görünen biçimlerin bile anlamsız olarak nitelenmesi, onların anlamsızlıkları içindeki anlamı ortaya koymakta ve özellikle de bu yönüyle semboller araştırılmayı beklemektedirler.

Sembol ilk çağlardan bu yana filozof, sanatçı, sanat tarihçilerinin önemle üzerinde durdukları bir kavramdır. Semboller doğrudan açıklanamayan yönleri ile salt bir nesne ve olguyu işaret etmezler. Çoğu kez birden çok anlam ve kavramı kapsarlar. Bu yönüyle sembol, zaman ve mekânın ötesinde evrensel bir dile

sahiptir.

İnsanoğlu ile koşut bir süreçte gelişme gösteren sembol, taşıdığı anlam ve bu anlamın ifade edilmiş biçimi ile var olur. Sembol, sembolik anlatım ve sembolik formlar, tarih öncesi dönemlerden günümüze dek değişik ifade edilmiş biçimleri ile ortaya konmuştur. Bu ifade edilmiş biçimi her dönemin kültür, yaşantı ve sanata bakışı ile gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermiştir. Sembolün ifade biçimi değişse de taşıdığı anlam ve kavramlar tüm insanlığın ortak üretimi olmuştur.

Sembol, anlam ve kavramların ortaya çıkışı insan duygu, beyin, yaşantı ve ihtiyaçlarının gelişimi ile ortak nitelikler taşır. İlk insan için korku, din, büyü ve bu çerçevede gelişen bir dizi ritüel, doğadan yola çıkılarak oluşturulan ilk çizimler sembolleşmenin temelini oluşturmuştur. Bu anlamda ilk nesne ve biçimler artık doğanın değil, insanın yeni anlam ve kavramlar yüklediği sembollerle donanmıştır. İnsanoğlunun süreç içerisinde gelişen zihinsel, duygusal ve sosyal yönü ve ihtiyaçları doğrultusunda sembol aynı zamanda bir iletişim aracı olmuş, yazı, alfabe ve resimler bu iletişimin somut belgeleri olan semboller dizisine dönüşmüştür. Sembollerin kullanımındaki en önemli unsur iletişimdir. Farklı dil, kültür ve coğrafyadaki insanlar yardımıyla iletişime girerek birbirlerini anlayabilirler.

İletişim; insanların birbiriyle algısal, kültürel vb. alışverişini paylaşımın gerçekleştirilmesi için yapması gereken bir ihtiyaçtır. Sembollerin insanlık tarihinde kullanılmaya başlandığı ilk çağlardan günümüze kadar bir çok alanda çeşitli amaçlar için iletişim kurulmaktadır. Bütün iletişim biçimleri doğumdan ölüme kadar hayatın önemli kesimlerini oluşturmaktadır. İletişim öğrenilebilir bir faaliyettir. İletişimin nasıl öğrenileceği için bile iletişim kurulmaktadır. İletişim denince hemen aklımıza insan ile insan arasındaki sözel bir süreç şeklinde işleyen konuşma gelir(Oskay, 1999:7).

“Stilize semboller kullanılarak yapılan iletişim, doğrudan iletişim biçimlerine göre çok daha farklı, derin ve algılama seviyelerine göre şekillenen zengin bir boyutta gerçekleşmektedir. Bu yüzden sembolizm; resim, din, edebiyat gibi dallarda yoğun şekilde kullanılmıştır. Sembollerin bu özellikleri kullanım alanının genişlemesine, anlam ve iletişimin yeni boyutlarının keşfedilmesine sebep olmaktadır. Bu sayede tüm din kitaplarında sembolik anlatımlar bulunmaktadır. Stilize semboller işaretlere göre çok daha yoğun, derin bir anlam ve içerik zenginliğine sahiptir. İşaretler genelde bir şeyi işaret etmek gibi bir işleve sahipken, stilize semboller bu iletişim boyutunun çok ötesinde anlamlandırmaya çalışmaktadır. Yaygın ve etkin iletişimi hedefleyen işaretlerin aksine semboller daha kapalı, izleyeninin niteliklerine, bilgi ve kültürüne deneyimlerine ve algı gücüne göre şekillenmektedir. Sembolleri kullanarak sanatsal eserler yaratan insanoğlu sembolizmi de bir yaklaşım biçimi, bir tarz olarak benimsemektedir” (Uçar, 2004, s. 25).

İnsan düşünmeye ve düşündüklerini başkalarına aktarma ihtiyacı hissettiği günden bu güne

çeşitli tasarımlar, semboller yaratmıştır. Yaratmış olduğu sembollerle kendini ifade edip iletişim ihtiyacını karşılamıştır. İletişim kurma ihtiyacı da insanı diğer canlılardan ayıran en temel farktır. İletişim kurmak için yapılan stilize sembollerde belli bir zaman ve emek harcanarak tasarlanmıştır. Notalar; evrensel anlamlandırma boyutuna sahip işaretlere iyi bir örnektir. Bu sayede ses kâğıt üzerinde görselleştirilmekte ve bilgi olarak saklanabilmektedir. Piktogramlar da aynı şekilde resimle evrensel bir anlatım sergilemektedir. Örneğin, trafik işaretleri, hastane işaretleri... gibi.

İletişimi, bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci olarak tanımlayabiliriz. Bu durumda pek çok etkinlik iletişim sayılacaktır. Örneğin bu tanıma dayanarak iki insanın karşılıklı konuşmasını iletişim sayabileceğimiz gibi arıların bal bulunan yeri birbirlerine bildirmeleri de iletişim olarak kabul edebiliriz (Gürgen, 1997:9)

İnsanlar toplum içinde doğan ve toplum içinde insanlık derecesine yükselen varlıklardır. Toplum içinde doğumdan itibaren girdikleri çeşitli iletişim ve etkileşimler sonucu kimliklerini bulmaktadırlar. Yaşamımızda iç içe geçmiş her an ve her yerde birlikte olduğumuz iletişimle insan toplumsal bir varlık olarak kendisini gerçekleştirmekte başka bir deyişle biyolojik bir varlık olmaktan çıkarak toplumun bir üyesi olmaktadır (Dökmen, 2000:19)

İletişim bir çeşit düellodur. Bütün iletişim medyaları, okuyucuyu cezbetmeye ve sürekli olarak kendi mesaj alanları içine çekmeye çalışırlar. İletişim organları, dikkat çekmeye çalışan bir çok mesaj arasından sadece birini seçecek olan izleyiciyi ayartmak için oldukça zorlu bir mücadele içine girerler (Becer, 1997:11,12,13,14, Usluata, 1997: 11,12,13)

Semboller insanlar arasındaki iletişimi hızlandırmak ve kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuş ve her sembole bir anlam verilmiştir. Bir kavramı gerçek nesnelere yardımcı olarak göstererek anlatmak yerine o nesnelere sembollerle ile göstererek anlatmak daha kolaydır. Böylelikle semboller bir nesneye kimlik vermekte, hatta sürekli kullanımda o nesneye özdeşleşmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin sembolünün T.C., barışın sembolünün beyaz güvercin olması gibi.

Görsel iletişimin önemi ve gerekliliği ortak dil üretme çabaları açısından işaret ve sembollerden oluşan çalışmalara diğerlerine göre hız kazandırmıştır. Yaşamsal bir işleve sahip olan dil, iletişimin vazgeçilmez bir aracı olarak çağlar boyu dağılarak geliştirmiştir. Önceleri ortak dil üretmeye çalışan insanoğlu yazı ve konuşma dilini daha basitleştirerek daha büyük kitlelerle iletişim kurma yolunu da araştırmışlardır. Böylece duvar resimlerinden başlayarak piktogramlara, oradan logo ve amblemlerle evrensel iletişimin temelleri atılmıştır.

Kazan, başkent Ankara'ya 47 km uzaklıkta tarih, doğa ve kültür hazinesine sahip, şirin bir Anadolu ilçesidir. Yörede bulunan eski yerleşim alanları (ören yerleri), kale buluntuları ve kral mezarları, bir tarih müzesi niteliğindedir. Değişik dönemlerde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan buluntular ise müzelerde sergilenmekte, ilçenin tarihi değerlerinin tanıtımında önemli bir yer tutmaktadır. Bakır çağından itibaren,

değişik medeniyetlerin iz bıraktığı Kazan'ı tanımak ve tarihi eserleri görmek için birçok yerli ve yabancı ilçeyi ziyaret etmektedir.

Kazan ilçesinin geçim kaynağını, ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Buğday, arpa, nohut, şeker pancarı, kavun ve yeni gelişmekte olan seracılık önemli gelir kaynaklarının başında gelmektedir.

Belediye, ünü tüm Türkiye'yi sarmış olan Kavunu markalaştırmak ve tescil etmek amacıyla Türk Patent Enstitüsü'ne başvuruda bulunmuştur. Kara kavun olarak bilinen ve ünü Ankara sınırlarını da aşan Kazan kavunu, özellikle İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinden gelen toptancılar tarafından tercih edilmektedir.

Kazan ilçesinin önemli sembollerinden biri olan kavun bugün görsel iletişim alanında birçok firmanın logolarında marka olarak yer almaktadır. Böylece kültür aktarımının görsel iletişim boyutunda karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki örneklerde görsel medyada kavun ögesiyle ilgili logo, bilgilendirme sayfası gibi örnekler bulunmaktadır. Ancak bunlardan sadece biri Kazan İlçesinde kavunla ilgili bir etkinliği simgelemektedir.

Ticaretin başlamasıyla bir malın, bir ürünün diğerlerinden ayırdedilmesi gerekliliği de doğmuştur. Zamanla bazı ürünlerin taşıdıkları özellikleriyle rakiplerinden ayrılmaya, aranılır olmaya başlaması, bunların kolay ayırdedilmesi gerekliliğini, üzerlerine bazı işaretler koyma zorunluluğunu getirmiştir. Eski çağlarda okur yazar kitlenin fazla olmaması bu işaretlerin, yani markaların daha çok semboller şeklinde oluşmasına neden olmuştur.

Satıcı ile alıcının karşı karşıya gelmediği günümüzde; bir ürünün tüketiciye ulaşması için araçlara gereksinim duyulmaktadır. Haberleşmenin, ulaşımın bu denli gelişmesi, bir pazarda aynı ürünün pek çok çeşidinin bulunması, buna bağlı olarak self-servis satış ünitelerinin artması, insanları satış öncesi karar vermeye zorlamamıştır. En önemlisi pek çok ürünün ambalajlı olarak satılması nedeniyle tüketicinin tatma, dokunma, deneme şansı kaybolmuştur. Eski deneyimlerine, alışkanlıklarına ya da reklamın etkisine bağlı olarak seçim yapmaya başlamıştır. Bu nedenle ürünler arası ayırdedici işleviyle marka, markayı oluşturan simge, özgün yazı ve işaretlerin önemi her geçen gün daha da artmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının tümünü kapsayan, o halkı oluşturan insanların yaşam biçimi, bir dizi beceri, beğeni, yaratı, töre ve inancı bir ucuyla geçmişe bir ucuyla bugüne bağlayan gelenek-görenek, adetler zincirini saptamada, halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunlardan özgün ve çağdaş yaratımlar çıkarmak halkbilim açısından büyük önem taşımaktadır (Örnek, 1995:16).

Çağdaşlaşma yolunda Türk Kültürü ve sanatı ile Anadolu insanının geleneksel kültürünü ve yaşantısını daha iyi anlayabilmek için, maddi kültür ürünlerinde önemli bir birikimi kapsayan sembolik iletişimin araştırılması gerekli görülmektedir.

Kültür aktarımı ve tanıtımında en etkili yol olan yaygın ve örgün eğitim kurumları ile üniversitelerde; halkbilim, sanat tarihi, iletişim, el sanatları, sanat ve kültür konularında sempozyumlar, paneller düzenlenmesinde fayda görülmektedir.

Ayrıca Kazan, Ankara'nın 24 ilçesinden hızla gelişen ve değişen, tarihi, ekonomik ve coğrafi yapısı ile ilçe tanıtımında görsel iletişim ürünlerinden yararlanarak ilçenin en önemli görsel sembolü haline gelen kavunun tanıtımıyla ilçenin tanıtımı paralellik göstermelidir.

KAYNAKLAR

- ALP K. Ö. (1998). "Konya ve Yöresi Kilimlerinde Semboller" Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Resim Eğitimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- AKAR A., KESKİNER C. (1978). Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif. İstanbul.
- BECER E. (1997). İletişim ve Grafik Tasarım. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- DÖKMEN Ü. (2000). İletişim Çatışmaları ve Empati. 14.b.İstanbul.
- GÜRGEN H. (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi. İstanbul: Der Yayınları.
- KUÇURADI I. (1979). Sanata Felsefeyle Bakmak. Ankara.
- OSKAY Ü. (1999). İletişimin ABC'si 2.b. İstanbul: Der Yayınları.
- ÖRNEK S.V. (1995). Türk Halkbilimi. Ankara.
- PEKTAŞ H. (1988). "Basın İlanlarında Grafik Tasarımın Yeri ve Önemi Bir Basın İlanı Tasarımı" Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- SÖZEN M., TANYELİ U. (1992). Sanat Terimleri Sözlüğü. İstanbul.
- UÇAR T. F. (2004). Görsel İletişim ve Grafik Tasarım. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- USLUATA A. (1997). İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÜNLÜ İ. (1992). "Medya Planı", Reklamcılık ve Satış Yönetimi. Eskişehir: A.Ü.Yayınları, 1.Fasikül, Mart.

XV. YÜZYIL ANKARA ÜMERASINDAN

TURASAN BEY VE TÜRBESİ

Ali KILCI*

Sanat Tarihi Uzmanı - Vakıflar Genel Müdürlüğü/Ankara
İ.Hakkı Konyalı, Erzurum Tarihi, İstanbul, 1960, s. 480.

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

T

ürklerin Anadolu'ya yönelişleri ve gelmeleri fetihten çok önce başlamıştır. Bunun yazılı belgelerinden biri 1048 tarihli Erzurum, Horasan'da bulunan Yağan Baba Zaviyesi vakfiyesidir¹. XI. Yüzyıl sonlarında fethedilen Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması asırlarca süren çalışmalardan sonra tamamlanmıştır. Türkler 1071'ten itibaren kabileler halinde gelerek yavaş yavaş Anadolu'yu doldurmaya başlamışlar, bu göçler Osmanlı devrinde son bulmuştur. Anadolu fatihleri ve torunları tarafından Ülkenin çeşitli yerlerinde kurulmuş olan tekke ve zaviyeler bu toprakların vatan haline gelmesi için birer üs vazifesi görmüştür². Fetihden sonra Anadolu'nun ıssız yerleri, şehir, kasaba ve köylerine kurulan tekke ve zaviyelerin halkı hakka yaklaştırmak için yürüttükleri manevi eğitimin yanı sıra ülkedeki ulaşım ağlarının konaklama merkezleri olan kervansaray ve hanlar gibi yolcuları barındıran birer misafirhane vazifesi de görmüşlerdir³.

Anadolu'nun her köşesinde bulunan alp eren türbe ve yatırları o günlerin birer hatırası olarak günümüze miras kalmıştır. Bunların etrafında anlatılan sayısız efsane ve destanlarda "Horasan Ereni - veli - dede - baba - sultan" gibi kutsal lakaplar öne çıkmaktadır. Bu kişileri ülkenin manevi sahipleri olarak bilen halkımız bu türbelerin yanında onların yaşadığı yerlerdeki ulu ağaçlara, dağlara ve ovalara da birer manevi kimlik kazandırmıştır⁴.

Bu kapsamda Osmanlı devri başlarında XIV ve XV. Yüzyıllarda Ankara-Kızılcahamam ve çevresinde yaşayan Turasan Bey üzerinde duracağız⁵.

Dağ başında bir orman içinde kurulmuş olan Kazan Tekke Köyü, Osmanlı devrinde idari birim olarak genellikle Yabanabad (Kızılcahamam) Kazasına bağlı olmuştur. Cumhuriyet devrinde Kızılcahamam'a, 1987 yılında ilçe olunca Kazan'a bağlanmıştır.

Tekke Köyü tarih boyu çeşitli isimlerle anılmıştır. Osmanlı

2 Kadir Özköse, Anadolu'nun Türkleşmesi Ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre Ve Akımların Rolü, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VII / 1, S. 249-279 Haziran-2003-Sivas, s.250.

3 Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", Vakıflar Dergisi II, Ankara, 1942, s.279-386.

4 Bu kapsamda Kazan çevresinde Çakmak Dede, Ese Dede, Garip Dede, Hüllem Dede, Şeyh Mehdi Hazretleri, Zilve Dede kutsiyetleri sebebi ile çeşitli hastalıklara şifa için ziyaret edilen yerlerdir. Alpaslan Santur, "Kazan(Ankara) yöresinde Bulunan Şifa Amaçlı Bazı Ziyaret Yerleri ile İlgili İnançların Etnolojik Değerlendirmeleri", 1. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Ankara 2013, s.43-50. Kazan çevresinde Çakmak Dede, Ese Dede, Garip Dede, Hüllem Dede, Şeyh Mehdi Hazretleri, Zilve Dede çeşitli hastalıkların şifa ziyaretleridir.

5 Turasan kelimesi "dur hasan" kelimelerinin kaynaştırılmasından türetilmiş olmalıdır. Anadolu'da çocukları yaşamayan aileler bu ölümlerdeki çaresizliklerinden kurtulmak için bir dilek olarak "yaşar ve dursun" gibi isimler vermişlerdir. Bazen de bir evliya veya dede türbesinin kutsiyetine güvenilerek "satı" ismi konulmaktadır. Bkz. Orhan Acıpayamalı, "Türk Kültüründe "Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, C.IV. Ankara 1992, s.1-15.

devrinde Akçakavak, Beyköy ve Tekke isimlerini almıştır. Cumhuriyet devrinde “Tekke “ şeklindeki ismi beğenmeyen devlet memurları burasının ismini “Verimli” olarak değiştirmişlerdir. Yakın zamanlarda köy halkı “verimli” kelimesinin yerine köyün eski ismini istemiş, bunun üzerine “Tekke“ olarak değiştirilmiştir.

Tekke Köyünün 1960 yılında 685 olan nüfusu, göç sebebi ile 1990 yılında 295, 2000 yılında 176 kişi olmuş, 2009 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre 121 nüfusu olmuştur⁶.

Tekke Köyü Kazan’a 15 km. uzaklıkta olup, Kazan’dan bu köye, Yassıören, Soğucak yolu ile gidilmekte, Kızılcahamam’dan da köye ulaşılabilir. Çam ormanı içinde yer alan Tekke Köyünün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Kuru tarım ürünlerinden arpa, buğday ve nohut ekilir. Halkın bir kısmı sütçülükle uğraşmaktadır. Köyde bir adet tavuk üretme tesisi bulunmaktadır⁷. Köyde bazı yıllarda geleneksel Gözleme Festivali düzenlenmektedir.

Tekke köyünde iki adet cami vardır. Birisi köy merkezindeki vakit namazları kılınan çatılı sade görünümlü, tuğla minareli cami, diğeri köy mezarlığındaki cuma ve bayram namazları kılınan Turasan Beyin yaptırdığı sade camidir. Köyün içinde iki adet tarihi çeşme vardır.

Konuya girerken Tekke köyü ve Turasan Bey üzerine şimdiye kadar yapılmış olan ilmi çalışmalara değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Tekke Köyü etnografyası hakkında müstakil bir doktora çalışması yapılmıştır. Bu çalışma Ali Rıza Balaman tarafından 1971- 1973 yıllarında yapılmıştır. Araştırmacı köyde yaptığı incelemeleri bir taraftan çeşitli dergilerde makaleler halinde⁸ ve tezini tamamladıktan sonra da bir kitap olarak yayınlamıştır⁹.

Turasan Bey Türbesi konusunda da yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır¹⁰. Anadolu’daki kümbetleri ele alan O. Cezmi Tuncer eserinin 2. cildinde türbenin mimari özelliklerini tanıtmıştır¹¹. Yabanabad tarihine ait A.Nezihî Turan tarafından yapılan bir çalışmada Turasan Bey ve Tekkesi konusunda doyurucu tarihi bilgiler verilmiştir¹². Abdülkerim Erdoğan’ın Kazan İlçesi hakkındaki çalışmasının çeşitli bölümlerinde Tekke Köyü, Turasan Bey ve Türbesi konusunda bilgiler vardır¹³.

1. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumunda sunulan bazı bildirimlerde Tekke Köyü ve Turasan Türbesi’ne değinilmiştir. Kazan çevresindeki şifa amaçlı ziyaret yerleri konusunda yapılan bir çalışmada Turasan Türbesi’nden bahsedilmekle birlikte, şifa yönü ile ilgili bir tespit yapılmadığı görülmektedir. Yazar, Tekke Köyünde Abdullah Deresi yolu üzerindeki “Öksürük Kayası” ve “Sancı Taşı” konularını ele almıştır¹⁴. Diğer bir çalışma Kazan ve çevresinde yapılan yağmur duası hakkındadır¹⁵.

6 Abdülkerim Erdoğan,Geçmişten Günümüze Kazan,Kazan Belediyesi yayını,Ankara,2004. s.238.

7 http://www.kazantekkekoyu.com/TekkeKoyuTarihi_Konumu.aspx (6.6.2013)

8 Ali Rıza Balaman, “Verimlide Asker Uğurlama Töreni”, Türk Folkloru Araştırmaları, 15, (273) 4.1972, s.6280-6282; Ali Rıza Balaman,“Köyde Hacı Ziyareti(Verimli)”,Türk Folkloru Araştırmaları,15, (276)4.1972, s.6364-6367; Balaman, Ali Rıza, “Te-ve’de Uğur Kesme(Verimli Köyü)”, Türk Folkloru Araştırmaları,15, (279)4.1972, s.6440-6441. Balaman, Ali Rıza, “Verimli Köyünde Ölüm”, Türk Folkloru Araştırmaları, 15,(282).I.1973, s.6521-6522, Balaman, Ali Rıza, “Teve’de Otura Kalma(Verimli Köyü)”,Türk Folkloru Araştırmaları,15, (282).3.1973, s.6575-6576; Balaman, Ali Rıza, “Teve’de Yağmur Duası”, Türk Folkloru Araştırmaları,16 (292).II.1973, s.6799-6801;Balaman, Ali Rıza, “Köyde Gün Bilgisi (Verimli Köyü)”, Köken,(I), 3.1975, s.16-17.

9 Yazar 1966 yılında Bozkurt Güvenç yönetimindeki tezin alan çalışmasını yapmak için elektrik, yol, su,-kanalizasyon gibi altyapı kurumlarından hiç birine sahip olmayan Tekke Köyünü seçmiştir. Köyün ismini, eski ve yeni isimlerinin ilk hecelerini birleştirerek “ Te-ve “ şeklinde kullanmıştır. Ali Rıza Balaman, Te-ve Köyü Genel Etnografyası, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1982. s.17.

10 Turasan Bey hakkında hazırladığımız çalışma yayınlandığında, kendisi, ailesi, vakıfları ve eserleri konusunda geniş bilgileri bulunacağını umuyoruz.

11 O.C. Tuncer, Anadolu Kümbetleri 2, Beylikler ve Osmanlı Dönemi, Ankara, 1993, s.127.

12 A.Nezihî Turan, Yabanâbâd Tarihini Ararken,(Kızılcahamam-Çamlıdere). Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Bir Genel Tasvir ve Tahlil Denemesi Mart 1999, Ankara, s. 62.

13 A. Erdoğan, Age, s.146, 149, 512.

14 Alpaslan Santur, “Kazan(Ankara) yöresinde Bulunan Şifa Amaçlı Bazı Ziyaret Yerleri il İlgili İnançların Etnolojik Değerlendirmeleri”, 1. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Kazan Belediyesi Ankara, 2013, s.43-50.

15 Burhanettin Baykurt, “Ankara Kazan İlçesi ve Çevresinde Yapılan Yağmur Duası”, 1. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Ankara, 2013, s.111.

TURASAN BEY

Turasan Bey Ankara’nın Osmanlılar tarafından ikinci defa fethinde sırasında önemli rol oynamış, askeri ve manevi yönleri olan ümera sınıfından bir kişidir.¹⁶. Fetihden sonra kendisine “bey” sıfat verilmiştir. Ankara ve çevresinde söz sahibi olan Turasan Bey, “alp eren” diye nitelenebilecek bir ulu kişidir¹⁷. Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında Bey Köy’de(Tekke Köyü) oturan Turasan Bey, Kızılcahamam, Çamlıdere ve Kazan yöresine sahiptir. Devlet adına bu bölgeyi yöneten Turasan Bey bu bölgeyi muhtemelen I. Murad (1362–1389) devri sonları veya Yıldırım Bâyezid zamanında(1389–1402) mülk edinmiş olmalıdır¹⁸. Turasan Bey’in vakfettiği yerler vakfiyesinde “Turasan Bey Memleketi “ şeklinde isimlendirilmiştir¹⁹. Yöredeki vakfettiği geniş arazilerin bir kısmının padişah (Murad -1362-1389) tarafından kendisine verilmesine karşılık daha fazlası çeşitli zamanlarda kendisi tarafından satın alınmıştır²⁰.

Köyün yaşlıları tarafından Turasan Bey hakkında anlatılan bilgileri aktaralım. Osmanlılardan önce yapılan Kırım savaşında²¹ ün kazanmış Horasanlı Duman Ağa’nın oğlu Durasan Şah, “Bey” ünvanıyla Ankara yöresine yerleşmek istediğinde; ormanın sıklığı, kar suyunun soğukluğu ve bolluğu, havasının temizliği nedeniyle nüfusu on haneyi geçmeyen ve o zaman Ağa kavak adını taşıyan köyü, kendisine mesken olarak seçmiş ve köyün adını da “Bey Köy” olarak değiştirmiştir²².

Yine köyde dinlediğimiz bir rivayete göre Turasan Bey, Tekkesinde kesilen hayvanların derisini buradan geçen “Ulu Yol” üzerindeki kiraz ağacına asar, yoldan geçen çarığı olmayan yolcular, asılan deriden ihtiyacı kadar alarak çarık yaparlarmış²³.

TURASAN BEY (Yeğen Bey) VAKFI

Turasan Beyin tarihi bir kişilik olarak günümüzde tanınmasının en önemli belgesi onun kurduğu vakıftır. Turasan Bey, vefatından önce, yaptırdığı hayır eserlerinin vakfiyesini hazırlatmış, Şevval 826 / Eylül 1423 tarihinde tescil edilmiş olan vakfiyesinde kız kardeşi Fatma’nın oğlu Yeğen Bey diye meşhur Hızır Bali’yi vakfına müteveli olarak tayin etmiştir. Vakfiye de Yeğen Bey adına düzenlenmiştir²⁴. Arapça aslı ve tercümesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’ndedir. Turasan Bey’in vakfının kendinden sonraki idaresini Yeğen Bey’e bırakması ile vakfa ait mülk ve arazilerin yönetimi, vakfa el konulan 1922 yılına kadar Yeğen Bey ahfadının elinde kalmıştır²⁵. Yeğen Bey Turasan Bey vakfını yönetirken kendisi de Ankara’da Ulus Adliyesi yerindeki Sen Klemens Kilisesini camiye çevirerek ayrı bir vakıf daha kurmuş ve her iki vakfı birlikte yönetmiştir²⁶. Turasan Bey’in Ankara Yenişehir Mahallesi’nde bir mescit yaptırdığı tahrir defterlerinde kayıtlıdır. Bu mescidin yeri ve vakıf kayıtları konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

Turasan Vakfının gelir kaynakları; Ankara’da Bendderesinde bulunan Turasan Hamamının yarı hissesi, bu hamamın yanındaki karlığı da olan buzluk, Kalaba’da üzüm bağı, Çakmak Divanına tabi: Bahçekavak Köyü, Sarıyalak Köyü, Firuz Köyü, Çeklik ve Virancık Köyü, Erdem Divanına tabi: Aşağı Gümele Köyü ve Bağviran Köyü, Pazar Divanına tabi Ovakay Köyü, Mürtet Ovası Nahiyesine tabi Yundband Köyü, Yabanabad Nahiyesine tabi Ağcain Köyü başlıca gelirleridir. Bu gelirleri Çakmak Nahiyesi Ağcakavak Köyünde aydın ve şerefli bir yerde yaptırdığı cami, zaviye ve kendine ait türbesinin gideri için vakfetmiştir²⁷.

16 İlki Orhan Gazi zamanında olmuştur.

17 A.N. Turan, Age, s.62

18 A.N. Turan, Age, s.60.

19 A.N. Turan, Age, s.59.

20 A.N. Turan, Age, s.60.

21 Selçuklu devrinde Sinop Limanından Kırım’a seferler yapılmıştır. Burada söz edilen Kırım Savaşı’nın ne zaman yapıldığı konusunda bir bilgi bulunamadı.

22 Balaman, Age, s. 28.

23 Tekke Köyünden Çetin Taşkoparan’dan alınan bilgi.

24 :Vakfiye VGMA, 2113 numaralı defter, s. 326, sıra 631’de kayıtlıdır.

25 Her iki vakıf beraber idare edilmekle birlikte her iki vakfın hayrat ve akarları ile gelir ve giderleri ayrıdır. Ancak yönetimlerinin aynı kişide toplanması sebebiyle bunları birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı durumlar da olmuştur.

26 Turasan Bey, ailesi, vakıfları ve eserleri hakkında hazırladığımız çalışmada Yeğen Bey Vakfına da yer verilmiştir.

27 Vakfın Ankara’daki hayrat ve akarlarının akıbeti konusunda detaylı bir bilgiye sahip değiliz.

Vakfiyedeki bazı ilginç hükümlere değindikten sonra esas konumuza geçelim. “Vakfın gelirleri önce gelir getiren yapıların tamirine, yıkılan yerlerin yapılmasına, bozulan yerlerin ıslahına, sarf olunur. Zaviyenin kapısı daima açık bulunacaktır. Giren girer, çıkan çıkar. İsteyen misafir olur gider, dileyen mücavir olarak kalır. Geceyi geçirmek isteyen yatar, gitmek isteyen gider. Oradan misafir kovulmaz, azarlanmaz, men olunmaz, nasıl isterse öyle yapar. Misafire tabi olunur.

Zaviyede günde iki defa yemek pişirilir. Misafirler, mukim, mücavir olanlar ondan yerler. Orada binek hayvanı ile misafir gelir ise hayvana da yulaf verilir. Eğer şanlı şerefli bir kimse misafir olarak gelirse, onun şanına layık suretle en güzel şekilde ona izaz ve ikram olunur. Güzel yüzlü, güzel huylu, iyi geçim ehli zahit hür kimse şeyh tayin olunup, ona mütevellinin münasib gördüğü ve şanına layık nispette bir maaş verilir.”

Turasan Bey Vakfından Zaviye ve Cami hakkında çok sayıda arşiv belgeleri bulunmaktadır.

Turasan Bey vakfının Tekke Köyündeki zaviyesi Osmanlı devri sonlarında yıkılmıştır. Günümüzde yeri belli değildir. Vakıftan sadece cami ve türbe günümüze kadar gelebilmiştir.

Vakfın arazilerinin tapusu uzun süre kullanan kişilere belli bir bedel alınmak suretiyle devredilmiştir.

TURASAN BEY TÜRBESİ

Turasan Bey Türbesi ve Camisi korunması gerekli tarihi kültür varlığı eserlerdir. Türbe ve Mescid köy mezarlığının içinde yer alır.

Çatılı, sade küçük, minaresiz bir yapı olan Turasan Bey Camisi aslı değişerek günümüze gelmiş olabilir. İlk şeklinin üstüne çatı eklenerek şimdiki şeklini almış olması da mümkündür.

Kare planlı bir yapı olan Turasan Bey Türbesi içten sivri bir kubbe, dıştan piramidal bir külâh ile örtülüdür. Türbenin beden duvarlarında kırmızı, gri, siyah ve beyaz renkli iri devşirme taşlar görülmektedir. Kasnakta moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Türbenin kare planlı kesme taş gövdesi üzerine almaşık teknikte örülmüş sekizgen bir kasnak oturtulmuş, onun da üzeri tuğladan piramidal bir külâhla örtülmüştür. Külâh halen bakır kaplıdır. Türbenin kuzey hariç her cephesinde ortada dikdörtgen formlu birer pencere vardır. Pencerelemin kırmızı renkli söve ve lentolarının çevresine konulan beyaz renkli taş çerçeve cephelemlerini hareketlendirmektedir. Kuzey cepheleminde giriş geniş sivri bir kemer içinde ortada yer alır. Kapının üstünde mermer bir inşa kitabesi yer alır. Beden duvarları sade bir taş silme ile sekizgen kasnak tek sıra tuğla kirpi saçak ile bitmektedir.

Türbenin iç mekanında kare plandan kubbeğe geçiş tromplarla sağlanmıştır. Giriş kapısı içten C ve S kıvrımlarından oluşan bir kaş kemer şeklinde sonuçlanmaktadır. Kubbenin tam ortasında bir yıldız motifi yer almaktadır.

Türbenin kitabesi

1-Ammere haze'l-ravzat'ül-emir'ül-kebir Turasan Bey

2-bin Duman Ağa fi şehri Ramazan sene erbaa işrin ve semani mic

Kitabesine göre türbe, (Ramazan 824) Eylül 1421 tarihinde ölen Duman Ağa'nın oğlu büyük emir Turasan Bey için yapılmıştır.

Türbenin ilk onarımı 1990 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılmıştır. Daha sonra 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce hazırlatılan onarım projelerine göre 2012 yılında cami ve türbe Özel İdarenin maddi katkısı ile onarılmıştır..

Türbedeki mezarların Turasan Bey, kız kardeşi ve yeğenine ait olduğu söylenir.

Turasan Cami ve Türbesi yaklaşık 600 yıl yaşayarak günümüze gelen canlı bir tarihtir. Caminin ilk şekli ile veya değişerek günümüze ulaşmış, Türbe asıl şeklini korumuştur.

TEKKE KÖYÜ VE TURASAN TÜRBESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI

Tekke Köyü ve Turasan Türbesi yöre halkının manevi merkezidir. Çevreden öğrendiğimize göre türbe, Turasan Bey'in tarihi kişiliği sebebi ile ziyaret edilmesinin yanında çeşitli halk inançlarına göre adak ve çeşitli niyetlerle ziyaret edilmektedir.

Çeşitli hastalar ve sakatlar tedavi için, çocuğu olmayanlar çocuk sahibi olmak için türbeyi ziyaret etmektedirler. Çocuğu olmayan veya düşük yapan hanımlar Turhasan Bey Türbesine gelerek dua ederler ve kurban keserek köyün fakirlerine dağıtırlar.

Günümüzde nüfusu oldukça azalmış olan “Köyün o eski kalabalık günlerini bayramlarda tekrar görmek mümkündür. Arefe gününden köyüne gelen köylüler (ertesi sabah) sabah türbede kılınan bayram namazı ile

namaz sonrası bayramlaşma ve bayram gezen çocukları görmek mümkündür”²⁸.

Cuma ve kalabalık olan Bayram namazları komşu köylülerle birlikte Türbe Mescidinde kılınmaktadır²⁹.

Türbe ve Mescid köy mezarlığının içinde yer alır. Hacı adaylarını uğurlama törenleri mezarlıkta yatan geçmişlere ve Türbeye (Tekke) veda edilerek yapılır. Ziyaretçiler tarafından türbede kesilen adak kurbanları fakir köylülere ikram edilmektedir. Bazen tavuk horoz gibi hayvanların kesildiği de oluyormuş.

Eskiden türbenin pencerelerindeki demir parmaklıklara ve burada bulunan büyük dut ağacına da çaput bağlanmış. Zamanla ve bilhassa türbenin onarıldıktan sonra bu adetten vazgeçilmiş.

Tekke Köyünde “Öksürtük Kayası” ile “Sancı Taşı”nın kutsiyetine inanılmaktadır. Köy camisi yanındaki Sancı Taşı etrafında sancılanan hayvanlar yedi kere dolaştırılmaktadır. Köyde Öksürüğü olanlar önce cami hocasına uğrayıp adakta bulunduktan sonra, dua okuyarak üç kere Abdullah Deresi yolu üzerindeki Öksürtük Kayasındaki delikten geçmektedirler.³⁰

Tekke Köyünde yağmur duası merasimi yapılmaktadır. Kuraklık olduğunda köyün ihtiyarları ve hocası toplanarak yağmur duası yapılmasına karar verirler. Şayet kuraklık olduğu halde Tekke köyünden yağmur duasına çıkılmazsa çevre köylüleri Turasan Tekkesinin kutsiyetine inandıklarından onlardan yağmur duasına çıkmalarını isterlermiş. Tekke Köyü ve çevresindeki köylerin yağmur duası köyün yakınındaki Hızır Dağında yapılmaktadır. Yağmur duasına çıkmaya karar verilince önce kesilecek kurban Hızır Dağına gönderilmiştir. Köyde Turasan Türbesi ve çevredeki “çevlik” denilen yerler ziyaret edilmiştir. Köyde 70.000 küçük taş toplanır, köyün hocası bunlara okuduktan sonra bir çuvala konularak Hızır Dağına götürülür, kurban kesildikten sonra oradaki çeşmeye dökülmüş. Daha sonra köyden herhangi bir ailenin ilk çocuğu bu suya sokulurmuş. Yapılan yağmur duasından sonra genellikle yağmur yağar bazen sel bile geldiği olurmuş³¹.

Hızır Dağı'nın tepesinde(1668) Hızır Dedenin mezarı ve mezarın başında Dede Çamı denilen ulu bir ağaç vardır. Yağmur duasına çıkılırken köy meydanında toplanan köy halkı en önde çocuklarla beraber Turasan Bey Türbesine gelerek dua ederler. Buradan topluca Hızır Dağının zirvesine çıkılır, Dedenin bulunduğu yerde kurban kesip yağmur duası yaparlar. Kesilen kurban eti ile yemek pişirilerek birlikte yenilir³².

Tekke Köyü ve türbe konusunda yaptığımız bu çalışma ile bir boşluğun kısmen doldurulduğuna inanıyoruz. Yine de bu konuda yapılacak daha yeni çalışmalarla köy ve türbenin bütün yönleriyle araştırılması gerekir. Tarihi yönünün yanında burada devam eden adet, gelenek ve görenekler konusu üzerinde de durulması gereklidir. Ayrıca çevreki insanların çeşitli gruplar halinde Türbeyi ziyaret etmesi ve burada yapılan ritüeller, Tekke köyü halkının Turasan Bey ismine olan ilgisi araştırılması gerekli bir hususlardır.

Ankara Tarihi için önemi olan şahsiyetlerin halkımıza yeterli ve onların dikkatini çekecek bir şekilde tanıtılması araştırmacılar ve ilgililere düşen görevdir.

KAYNAKÇA

Ali Rıza Balaman, Te-ve Köyü Genel Etnografyası,Ege Üniversitesi İzmir, 1982.

Zeynep Erdem Açoğlu, Dini Ziyaret Yerleri Ve Halk İnanışları Açısından Kızılcahamam-Çamlıdere,A.Ü. Sos.Bil.Ens.,Yüksek Lisans Tezi,Ankara-2009

Kadir Özköse, Anadolu'nun Türkleşmesi Ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre Ve Akımların Rolü, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VII / 1, S. 249-279 Haziran-2003-Sivas, s.250.

Balaman, Ali Rıza, "Verimlide Asker Uğurlama Töreni",Türk Folkloru Araştırmaları,15, (273) 4.1972, s.6280-6282.

Balaman, Ali Rıza, "Verimli Köyünde Ölüm",Türk Folkloru Araştırmaları, 15,(282).I.1973, s.6521-6522.

6; Balaman, Ali Rıza, "Teve'de Yağmur Duası",Türk Folkloru Araştırmaları,16 (292).II.1973, s.6799-6801.

O.Cezmi Tuncer,Anadolu Kümbetleri 2,Beylikler ve Osmanlı Dönemi,Ankara, 1993.

28 <http://kazantekkekoyu.com/12.06.2013>

29 A.Santur.Agm, s.43-50.

30 A.Santur.Agm, s.43-50.

31 Tekke Köyünden Çetin Taşkoparan'dan alınan bilgi.

32 B. Baykurt, Agm, s.111. vd. Burada Kazan ve çevresindeki dede, yatır ile kutsal ağaç ve sular hakkında bilgiler verildikten sonra, Kazan köylerinde yapılan Oyağmur duası merasimi detaylı olarak anlatılmıştır.

A.Nezihi Turan, Yabanâbâd Tarihini Ararken, (Kızılcahamam-Çamlıdere) XIV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Bir Genel Tasvir ve Tahlil Denemesi, Ankara Mart 1999.

Abdülkerim Erdoğan, Geçmişten Günümüze Kazan, Kazan Belediyesi yayını, Ankara, 2004.

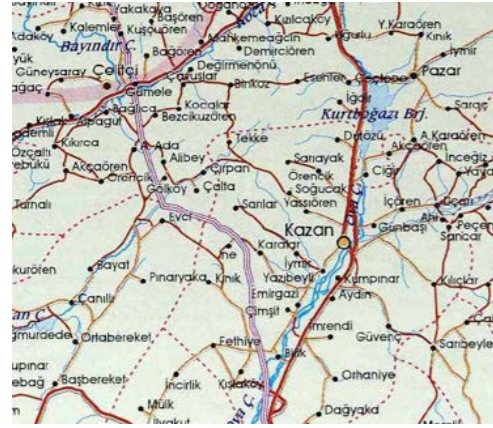
Alpaslan Santur, "Kazan(Ankara) yöresinde Bulunan Şifa Amaçlı Bazı Ziyaret Yerleri ile İlgili İnançların Etnolojik Değerlendirmeleri", 1. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Ankara 2013, s.43-50.

VGMA,2113 numaralı defter, s. 326,sıra 631de kayıtlı vakfiye.

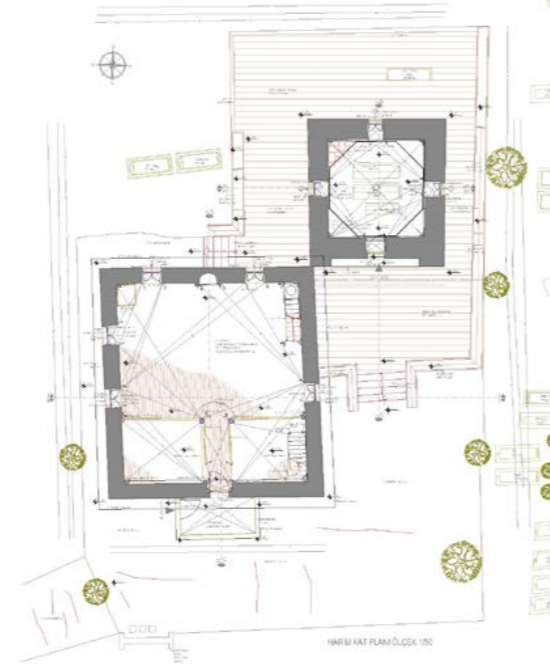
Burhanettin Baykurt, "Ankara Kazan İlçesi ve Çevresinde Yapılan Yağmur Duası", 1. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, Ankara 2013, s.105-.119.

Ahmet KÖÇ, " XV. Yüzyılda Ümerâ Vakıfları Ve Ankara'nın Kentsel Gelişmesi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (22), s.179-191.

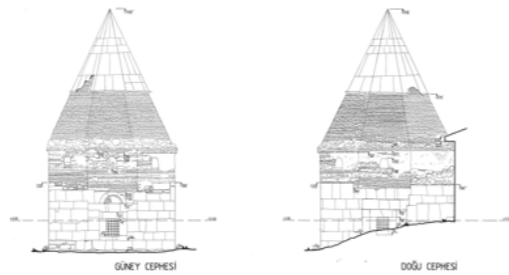
EKLER

Kazan Tekke Köyü ve çevresi

ANKARA-KIZILCAHAMAM-VERİMLİ KÖYÜ-DUR HASAN SAH TÜRBESİ-RÖLÖVE-ÖLÇEK:1/50

Turasan Bey Türbesi ve Camisi Rölövesi (VGMA)

Türbe Kitabesi

Türbe kuzey Cephe

Türbenin içi

Türbenin güney cephesi

Cami ve Türbeye güneyden bakış

Caminin içi

Tekke Köyü Turasan Bey Türbesi ve Camisi (VGMA, A.Erdoğan, N.Göktaş)

ANKARALI MAHALLİ SANATÇI MEHMET DEMİRTAŞ, ANKARA YÖRESİNE AİT TAVIRLA İCRA EDİLEN KIRIK HAVALARIN İNCELENMESİ

Prof.Dr Nezihe ŞENTÜRK
*Tanju OZANOĞLU

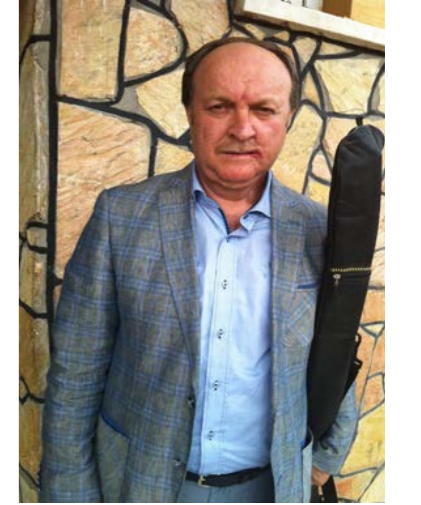
*Prof.Dr. Gazi Eğitim Fakültesi / Güzel Sanatlar Eğitimi / Müzik Eğitimi Bölümü
*Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü/ Folklor Araştırmacısı
Ankara türkülerinden fidayda türküsünü ele alacak olursak, (Fidayda Tavrı);

1

966 Yılında Ankara'da doğan Demirtaş müzisyen bir ailenin çocuğu olarak kaval ile müzik hayatına başlamış, daha sonra abisinden el alarak bağlamaya geçmiş, 15 yaşında Ankara'nın civar köylerinde düğünlerde bağlama icra etmeye başlamıştır.

İcra yanında derleme özelliği de bulunan Demirtaş, bozlaklar ve yöre kırık havalarında abisi ve diğer ustalarından aldığı birikimle Anadolu klasikleri adı altında Bağlama sanatçısı Mehmet Erenler ile ilgili olarak 5 albümde birikimlerini toplamıştır. 1997 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının mahalli sanatçı değerlendirme komisyonunda mahalli sanatçı olmaya hak kazanmış, ayrıca Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Arşivine kaydı yapılmıştır. Sanatçı çeşitli yörelerde kültür konserleri vererek yöre tavrılarının aktarıcısı olarak da bilinmektedir.

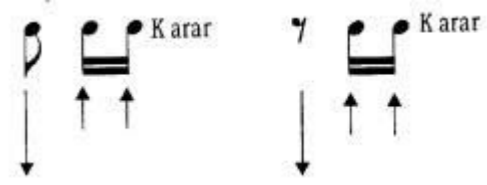

Mahalli sanatçı Mehmet Demirtaş

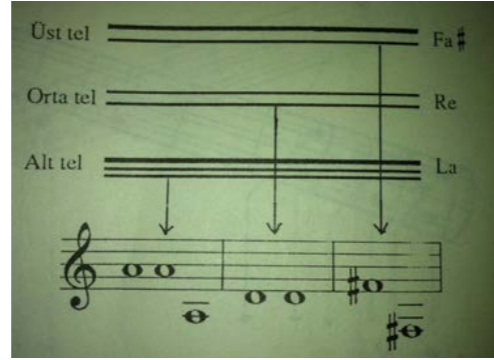
Geleneksel Türk Halk Müziğimizin en önemli özelliklerden birisi de yörelere has söyleniş ve çalınış biçimleridir. Bağlama ile yörelerin tezene özelliklerini çalmaya, o yörenin tavrı denilmektedir. Bu tavrılar tezene kullanımı ile ilgilidir. Yani tezenenin alttan vurulması, üst tele taktırma, senkoplu çalış gibi özellikleri olan bu tezene çeşitlerine, kısaca tavrı denilmektedir. Tavrılar birkaç küçük ayrıntı ile birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrıntıların en önemeli göstergesi ise görsel olmalarıdır. Yani tezenenin yukarıda ve aşağıda bitmesi gibi. fakat genelde bağlamada kullanılan tavrılar, yörelere göre özellikler taşımalarına rağmen, bazen bir tavrı içinde diğeri tavrının mızrabını görmek mümkündür.

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Adımı Fidayda türküsünden alan bu tavrın en önemli özelliği karar sesinin çokça duyurulmak istenmesidir. Bazen bu ses yerine bir es de eklenebilir. Daha sonra gelen tezeneler ise çalınacak nota ile tekrar karar sesinin duyurulması şeklindedir.

Görülebileceği gibi bugün kullanılmakta olan tavrılar kullanıldıkları yörenin ismi veya yörede söylenen bir türkünün adı ile anılmaktadırlar. (Fidayda Tavrı gibi). Tavrıların uygulanışı esnasındaki diğer önemli bir konu da çalınacak tavra uygun düzendir. Bağlamanın düzeni çalınacak tavrın özelliklerini gösteremeyecek yapıda ise, atılacak tavrın hiçbir önemi yoktur. Örneğin; Ankara tavrının uygulanabilmesi için gerekli en iyi düzen Fidayda düzenidir. Türkülerin çalınmada iyi bir icra yapılabilmesi için bağlama üzerindeki düzenlerin ve yöresel tavrıların çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TMM - NO: 106 - 20.1.1973

DERLEYEN
NİDA TÜFEKÇİ

YÖRESİ
ANKARA
KİMDEN ALINDIĞI
SADIK ERGUN - BAYRAM ARACI

DERLEME TARİHİ
1964
NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

FİDAYDA (HÜDAYDA)

FİDAYDA - 2

BİZ DE A DET BÖY LE DİR A MAN BİZ DE A DET

BÖYÜ LE DİR GÜ ZE Lİ AĞ LA DİR LA RI

A MA NI ÇİR Kİ Nİ SÖY LE DİR LER

Fİ DAY DA DA AN KA RA LIM Fİ DAY YI DA

BEŞ YÜZ AL TIN YE Dİ Rİ DİM Bİ RA YI DA

GİT Tİ DE GEL ME Dİ NE FAY YI DA

BA ŞI NI DA YE SİN BU SE V DA

AMAN DAMA ÇIKMA BAŞAÇIK
 HAYDİ " " "
 ARPALAR GARA GİLÇİK
 AMAN " " "

EĞER GÖNLÜN VAR İSE
 AMAN " " "
 GEY GALUÇU YOLA ÇIK
 AMAN " " "

BÖYLE OKUNACAK : FİDAYDA - 3 (Saz.....)

A MAN E ĞER GÖN LÜN VAR RI SE

OYUN KISMI

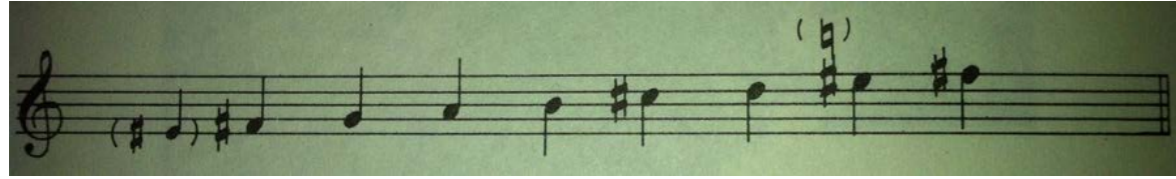
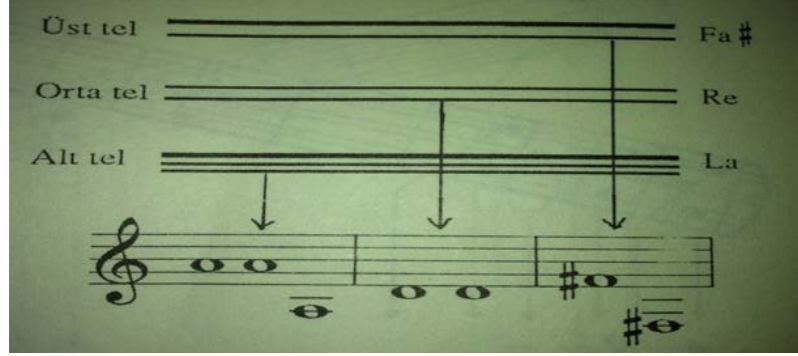
(Son)

BİR KAÇ DEFA

MİSKET DÜZENİ

Misket, halk müziği ile ilgili tarifinde ayak (dizi) ve düzen adı olarak geçmektedir. Ankara Misket oyun havasının çalındığı düzen olduğu için misket düzeni denilebilmektedir. Misket adı ve oyunu hakkında bazı hikâyeler anlatılmaktadır. “Ankara efelerinden biri kendinden yaşca çok küçük bir kıza aşık olur. Kızın yanakları misket elması gibidir. Efe kıza yanaklarının güzelliğinden dolayı misket adını vermiştir. Fakat kız efe’yi bir baba, bir büyük gibi sevmektedir ve efenin seğmenlerinden birine aşıktır. Efe kıza olan aşkını sineye çekmiştir. Sevdiği gençle düğünü yaparlar. Bu düğünde misket türküsünü söyleyerek oynar.”efe misketin hikayesi böyle anlatılır.

Misket düzeni dizilere bağımlı bir düzendir. Ancak belli diziler için yapılır. Bu dizi misket dizisidir.

Bu dizilerde çalınacak parçalar için yapılan düzene de Misket düzeni denir.

ANKARA YÖRESİ TÜRKÜLERİNDEN TAVIRLA İCRA EDİLEN BAZI TÜRKÜLER AŞAĞIDIR.

YÖRESİ	EZGİ ADI	DERLEYEN
ANKARA	ZİYBEK MİSİN ZİYBEK DONU GİYECEK	H.B.Yönetken/M. Sarısözen
ANKARA	BÜLBÜLE SU VERDİM ALTIN TASINAN	Muzaffer Sarısözen
ANKARA	GARŞI BAĞDA SIRA SIRA BADEMLER	Cemalettin Gençtürk
ANKARA	KEZİBAN'IN ALT ODASI SEKİLİ	Ali Canlı
ANKARA	OĞLAN KOLUNU SALLAMA	Nida Tüfekci
ANKARA	ATIM ARAPTIR BENİM	Nurettin Çamlıdağ
ANKARA	GAYADAN BAKAN OĞLAN	Burhan Gökalg
ANKARA	YÜRÜ DİLBER YÜRÜ(Ankara Koşması)	TRT Müzik Dairesi Başk.
ANKARA	AYAŞ YOLLARINDAN AŞTIM DA GELDİM	Plaktan
ANKARA	KAYALRIN ARINI	Nida Tüfekci
ANKARA	ASLIN PAKTIR HIÇ KİN YOKTUR ÖZÜNDE	TRT Müzik Dairesi Başk
ANKARA	ALTIN YÜZÜK YAPTIRDIM (Garanfilli Yar)	Nida Tüfekci
ANKARA	İNDİM KOCA BABAYI TAVAF EYLEDİM	Burhan Gökalg
ANKARA	TREN GELİR GIŞLADAN	TRT Müzik Dairesi Başk
ANKARA	ASKER OLDUN VATANA(Zalifim)	Burhan Gökalg
ANKARA	OYALI YAZMA BAŞINDA	Muzaffer Sarısözen
ANKARA	MEŞELER GÖVERMİŞ VARSIN GÖVERSİN	Muzaffer Sarısözen
ANKARA	KARA KAŞ ALTINA ÇEKMiŞ SÜRMELER	Muzaffer Sarısözen
ANKARA	BULGURU KAYNATIRLAR (Fidayda)	Nida Tüfekci

ANKARA	FİDAYDA HÜDAYDA	Nida Tüfekci
ANKARA	GÜVERCİN UÇUVERDİ	Muzaffer Sarısözen
ANKARA	HER SABAH HER SEHER GELİR GEÇERSİN	Muzaffer Sarısözen
ANKARA	HÖYÜKLÜ'NÜN EDİRAFI KÖŞK OLSUN	Rıfat Balaban
ANKARA	MADDEM DİLBER MEYLİN YOĞIDI BENDE	Muzaffer Sarısözen
ANKARA	MOR KOYUN MELER GELİR	Ahmet Yamacı
ANKARA	ASALET BİR ALTIN İDİ	Rıfat Balaban
ANKARA	DENİZE DALMAYINCA	TRT Müzik Dairesi Başk
ANKARA	SUYA GİDER ALLI GELİN HAS GELİN	Adnan Şeker

Sonuç;

1920 yılından sonra başta Muzaffer Sarısözen olmak üzere birçok derlemeci Anadolu'dan Geleneksel Türk Halk Müziği ezgilerini kayıt altına almış ve notalamışlardır.

Geleneksel Türk Halk Müziğimiz özellikle çalgı icra ve okunuştaki özellikler dinlenerek kuşaklar arası aktarım ile bu zaman kadar gelmiştir. Ülkemizde T.R.T, çeşitli kurumların devlet arşivleri, milli kütüphane, konservatuar ve müzik bölümlerindeki arşivlerde geleneksel halk müziklerimizi icra eden (vefat eden ve yaşayan)sanatçıların ses ve çalgı kayıtları bulunmaktadır.

Teknoloji ve elektronik müziğinde gelişmesiyle halk müziğimizdeki yöre okuyuş ve tavır özellikleri gitgide kaybolmakta, ya da anonim türkülere sözler eklenerek bozulma gerçekleşmektedir. Doğru ağızlardan dinlenen türkülerini icra etmek ve gelecek kuşaklara aktarmak geleneksel halk müziğimizin bozulmaması bakımından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

EMNALAR Dr. Atıncı Türk Halk Müziği ve Nazariyatı
KURT İrfan Bağlamada Düzen ve Pozisyon
Müzik ansiklopedisi. Ankara 1985
ÖNALDI Prof.Dr. Şenel, Türk Telli Çalgılarda Düzenler
TÜFEKÇİ Nida, İ.T.Ü Devlet Konservatuarı Folklor Ders Notları

KAZAN FETHİYE MAHALLESİ CAMİSİ

(THE MOSQUE OF FETHİYE PARISH IN KAZAN)

Filiz CANYURT*

1 Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi.
ERDOĞAN, Abdülkerim., Geçmişten Günümüze Kazan, Kazan Belediye başkanlığı Yayınları 2009, s:51-67.

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ski adı Girendos olan Fethiye mahallesi antik dönemlerden itibaren bir iskan sahası olmuştur. William Ramsay , eserinde bölgenin kutsal hac yolu üzerinde olduğundan bahsetmiştir. Her dönemde önemini korumuş olan bölge 1530 lu yıllarda Murtazaâbad kazasına bağlıdır ve bu tarihte köyün yıllık geliri Ankara'da bulunan Meleki (Melike) Hatun Medrese'sine kayıtlıdır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Fethiye Mahallesi Camisi, Osmanlı'nın son döneminde inşa edilmiş sanat tarihi açısından değerlendirildiğinde döneminin özelliklerini yansıtmaya bakımından önemli bir yapıdır. Dikdörtgen planlı üzeri çatı ile kapalı olan yapı 1905 yılında restorasyon geçirmiştir.Caminin 1126 tarihli hurufat defterinde kaydı bulunmaktadır. Yapı içerisinde yer alan kalemişi süslemeler ile hatların, kapı üzerinde bulunan osmanlıca kitabeden Mucurlu Nakkaş Hacı Ahmedzade Mehmed Efendi tarafından H. 1323 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Cami içerisinde orjinal ahşap bir minber bulunmaktadır. Minber üzerinde yer alan süslemeler dönemini yansıtmaya bakımından önemlidir.

Kazan ve çevresinde yer alan kültür varlıkları hakkında başlamış olduğumuz kapsamlı çalışmamızın ilk örneğini oluşturan bu yapı gerek mimari özellikleri gerek süsleme programıyla kendi dönem örnekleri ile karşılaştırılarak önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

Giriş

Kazan, İç Anadolu bölgesinin yukarı Sakarya bölümünde yer almaktadır. İlçe doğuda Çubuk, batıda Ayaş, kuzeyde Kızılcahamam, güneyde Yenimahalle ve Sincan, güneydoğuda ise Keçiören ilçeleri ile komşudur.

Ankara'nın batısında bulunan Akıncı Ovası(Mürted) üzerine kurulmuş olan ilçenin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir¹. Ancak günümüze kadar yapılmış araştırmalar ile arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan bulgular ilçenin farklı medeniyetleri bünyesinde barındırmış eski bir yerleşim alanı olduğu göstermektedir. Tarihi Bakır Çağına kadar uzanan ilçenin Osmanlı dönemine ait ilk kayıtları 1463 tarihli Ankara tahrir defterinde karşımıza çıkmaktadır². Bu tarihte ismi Murtadova olarak anılan ilçeden,1530 yılında Murtazaâbad ismiyle kaza olarak bahsedilirken 1571 tarihli defterde yine aynı isimle ancak nahiyeye olarak bahsedilmektedir³. 1463 tarihli defterden anlaşıldığı üzere nüfus Ankara'nın kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde

2 ARIKAN, Muzaffer., (H.867 Tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklamalarla Metin Tesbiti) Yayınlanmamış Doktora Tezi, MCMLVIII, Ankara 1958, bu konu ile ilgili yapılan ilk çalışmadır teze ulaşmak mümkün olamamıştır ancak ERDOĞAN , Emine., Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterlerinin Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004 , adlı eserden konu ile ilgili geniş bilgiler almak mümkündür.
GÖKTAŞ, Numan., Murtaza-abad'dan Kazan'a, Ankara 2003.s:41-55.

3 ERDOĞAN , Emine., a.g.t. s:25,

daha yoğundur. Bu da Mürted ovasının 15.yüzyılda önemli bir yerleşim alanı olduğu sonucunu vermektedir.

Bildirimizin konusunu oluşturan caminin yer aldığı Fethiye Mahallesi Kazan ilçesinin güneybatısında, ilçe merkezine 13 km. uzaklıktadır. Eski adı Girindos (Girendos) olan bölge Ramsay'in eserinde de bu isimle yer almaktadır. Bu eserde bölgenin Ankara'dan kuzeybatıya giden ulaşım yolu olan Kutsal Haç Yolu üzerinde bulunduğundan söz edilmektedir⁴. Galatların önemli bir kasabası olan "Girindos" mahallenin yakınında bulunan bir ören yeridir.

1530 yılında Murtazaâbad kazasına bağlı bir köy olan mahallenin yıllık geliri bu dönemde Ankara Sultan meydanında bulunan Meleki Hatun Medresesi'ne kayıtlıdır⁵. Tahrir defterlerinden edindiğimiz bilgiye göre Fethiye mahallesinde 1463 yılında 85,1530 yılında 73 ve 1571 yılında ise 151 hane mevcuttur⁶. Buradan da anlaşıldığı üzere bölge o dönemlerde de yoğun bir yerleşim merkezidir. Günümüzde sonradan mahalleye çevrilmiş olan köyler içerisinde en kalabalık olanlardan biridir.

Antik çağlara ait kültürel zenginliğinin yanında Osmanlı dönemi eserlerini de barındırıyor olması bakımından önemli bir yerleşimdir. Cami dışında mahallede tarihi çeşme ve konaklarda bulunmaktadır.

Kitabesi:

Mahalle merkezinde düz bir arazi üzerine kurulmuş olan yapının harime giriş kapısı üzerinde iki satırdan oluşan talik hatlı bir kitabesi bulunur.

Kitabede ;

**"Hitamı camii budur tarihi mühim,
Hoş oldu bu kiblegâh-ı Müslim"** yazılıdır. (foto.nu:1)

Son satırında ebced hesabıyla caminin bitiş tarihi olan H.1308/ M. 1890 yılı düşülmüştür.

Yapı içerisinde yine kapı üzerinde kalem işi ile yazılmış bir kitabe daha yer almaktadır. Kitabede ;

"Mucurlu Nakkaşî Hacı Ahmed zade Mehmed Esad sene 1323" yazılıdır. Buradan da anlaşıldığı üzere caminin kalem işi süslemeleri H.1323 / M.1905 yılında Mucurlu Hacı Ahmed zade Mehmed Esad tarafından yapılmıştır. (foto.nu:2)

Caminin kapı kanatlarının iç yüzünde farklı bölmelere yerleştirilmiş üç adet kitabe parçası vardır. Kapının sağ kanadında iki parçaya ayrılmış bir vaziyette bulunan kitabede;

"Benee haze'l mescid-i eş-şerif el mubarekat ?..." yazmaktadır.

Sol kanadında dikey olarak yerleştirilmiş olan kısımda ise ;

"El-Hac Hasan İbn Suluca ? lillahi ma'an ? tarih-i sene sitte ve sittun" ifadesi yer alır. Buradan H.1066 M.1655/1656 tarihli olduğu anlaşılmaktadır.(foto.nu:3)

Yazı üç parçaya bölünüp birbirinden kopuk bir vaziyette yerleştirildiği için harflerde eksilmeler olmuştur. Bu nedenle okunuşu oldukça zorlaşmıştır⁷. Kitabe parçalarının eksikliği ve kapı yüzeyine düzensiz bir biçimde yerleştirilmesi bu parçaların başka bir yere ait olma düşüncesi uyandırmıştır. Ancak M.1714 tarihli Hurufat kaydında köyde bir camiden bahsediliyor oluşu, bu parçaların burada bulunan önceki bir yapıya ait olma ihtimalini de düşündürmektedir. Fakat elimizde bunu ispatlar nitelikte başka bir bulgu yoktur.

Çalışmamız esnasında ulaşılmış olduğumuz kaynaklar içerisinde H.1126 / M. 1714/15 tarihli Hurufat kaydında Girendos ismiyle anılan bu köyde bir camiden bahsedilmektedir⁸.

Plan ve Örtü Düzeni

Cami, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır ve üzeri düz ahşap tavanlı kırma çatılıdır. Yapının kuzeyinde beş ahşap direğin taşıdığı dört bölümlü bir son cemaat yeri vardır. Günümüzde bu bölüm yarıya kadar duvar örülerek camekân ile kapatılmıştır. Harim kısmında olduğu gibi bu bölümün üzerinde düz ahşap tavanlıdır. Yapının kuzeybatı köşesinde 1962 yılında inşa edilmiş kare kaideli bir minaresi vardır. Moloz taş ile inşa edilmiş olan yapının duvar kalınlıkları 70 cm. dir. İki kat pencere sisteminin uygulanmış olduğu yapı toplamda yirmi dört adet pencere ile aydınlatılmaktadır. (çizim:1)

4 RAMSAY,W.M., Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev.Mihri Pektaş), İstanbul,1960, s:265-269.

5 ERDOĞAN, Abdülkerim, a.g.e, s:138

6 ERDOĞAN, Emine., a.g.t. s:246

7 Kitabe, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hamza KELEŞ tarafından okunmuştur. Emeği için hocamıza teşekkürlerimi sunarım.

8 V.G.M. Arşivi, 1157-78 numaralı hurufat defteri.s:78. Sıra.21" *Murtazaabadda Girendos nam karyede camide bir akçe ile kayyım Hacı Hasan mahlulünden Süleyman bin Ahmede kadısı Mustafa arzıyla 1 Receb 1126*".

Cephe düzeni

Caminin her cephesinde simetrik bir biçimde yerleştirilmiş olan alt ve üst kat pencereler yer almaktadır. Üst kat pencereler alt sıra pencerelerin aksı üzerine yerleştirilmiş durumdadır. Doğu ve batı cephesi düzenleniş itibariyle aynıdır. Alt sırada dörder adet büyük pencere ile üst sırada daha küçük olan dörder adet pencereye yer verilmiştir. Bütün pencereler yuvarlak kemerlidir. Kemerlerde ve pencere sövelerinde kırmızı renkli kesme taşlar kullanılmıştır. 19. Yüzyılda inşa edilen yapılarda pencerelerin böyle vurgulanıyor olması dönem özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı cephesinde doğu cephesinden farklı olarak kadınlar mahfiline çıkışı sağlamak için cepheye demir bir merdiven eklenerek üst kat pencerelerden kuzeydeki de kapıya dönüştürülmüştür. (foto. nu:4)

Güney cephede mihrabın bulunduğu orta kısımda pencere açıklığına yer verilmemiş bunun yerine mihrabın sağına ve soluna birer adet alt ve birer adet üst pencere uygulanmıştır. Aynı düzenlemeyi giriş kapısının bulunduğu kuzey cephede de görürüz. Güney cephede mihrabın üstünde sonradan kapatılmış olan yuvarlak pencerenin izleri görülmektedir. Son cemaat yerinin bulunduğu kuzey cephede bu bölümün kapatılmış hatta imam evi olarak inşa edilen ev ile birleşmiş durumdadır. (foto.nu:5)

Moloz taştan inşa edilmiş olan yapının alt kısımlarında iki- üç sıra büyük kesme taşlar kullanılmıştır. Pek çoğu devşirme malzeme olduğu anlaşılan bu taşlara her cephede yer verilmiştir. Ayrıca yapı duvarlarının birleşme noktası olan köşe kısımlarında düzgün kesme taşlar kullanılmıştır. Pencere kemer ve sövelerinde olduğu gibi köşelerde kullanılan kesme taşlarda kırmızı renktedir.

İç Mekan

Harim kısmı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. Düz ahşap tavanla örtülü olan yapının tavanı enli tahtaların yan yana sıralanıp aradaki boşluklara ince çıtalar çakılarak oluşturulmuştur. (foto.nu:6) Harimde mihrap bölümü diğer kısımlardan 20 cm. yükseltilmiş durumdadır. Kuzeyde ahşap mahfil bölümü yer almaktadır. Mahfilin iki yanında müezzinlikleri vardır. Ortada yer alan yarım daire şeklindeki kısım ile kenarlardaki müezzinlikler dışa doğru taşırılarak birer balkon görünümü verilmiştir. Mahfil iki tanesi ortada bağımsız durumda diğerleri duvarlara bitişik olarak yapılmış sekiz adet kare kesitli ahşap direklerle taşınmaktadır. (foto.nu:7)

Güneyde sonradan mermer ile kaplanmış yarım daire planlı bir mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap sıva üzerine yapılan kalem işi süslemeler ile bezenmiştir. Yapının bu duvarında mihrabın hemen üstünde eksende önceden pencere olan ancak kapatıldığı için günümüzde niş şeklini alan bölme yer almaktadır. Mihrabın batısında ahşap minber yer almaktadır. Yapı duvarlarına kalem işi süslemeler simetri oluşturacak bir biçimde yerleştirilmiştir. İlk kat pencere aralarında ortaya gelecek şekilde yerleştirilmiş dikdörtgen yazı levhaları vardır. Bir zincir ile duvara asılmış izlenimi yaratan bu levhalar doğu ve batı duvarında üçer adet bulunmaktadır. Bütün alt kat pencerelerinin alınlık kısımları "S" kıvrımlarından oluşan bitkisel motiflerle birer taç şeklinde süslenmiştir. Alt ve üst sıra pencereler arasında kuzey duvarı hariç diğer üç duvarı dolaşan ve çeşitli ayetlerin yazılı olduğu bir yazı kuşağı vardır. Üst pencereler arasındaki boşluklara sekizgen levhalar içine Allah, Muhammed ve dört halifenin isimleri yazılmıştır. Bu levhalar doğu ve batı duvarında üçer tane iken güney duvarında dört tane olarak karşımıza çıkmaktadır. Üst sıra pencerelerin hemen yukarısında Allah'ın doksan dokuz isminin yazılı olduğu bir şerit ile tavan ve duvarın birleştiği kısımda tüm duvarları dolaşan bitkisel süslemelerden oluşan üçüncü bir bezeme kuşağı yer almaktadır.

Süsleme

Camide taş, kalem işi ve ahşap süslemelere yer verilmiştir.

Ahşap süsleme minber, kapı kanatları, mahfil ve tavanlarda kullanılırken duvarlarda sıva üzerine yapılmış kalem işi süslemeler oldukça dikkat çeker. Taş süslemeyle giriş kapısının kemeri üzerinde karşılaşırız. Yapının tavanına baktığımızda enli tahtaların yan yana dizilerek aralardaki boşluklara ince çıtaların çakılmasıyla oluştuğunu görürüz. Bu tahtalar kırmızı ve yeşil renkte boyanarak bir hareketlilik kazandırılmıştır. (foto.nu:8) Tavanın ortasında yirmi sekiz dilimden oluşan yuvarlak bir göbek kısmı bulunmaktadır. Göbeğin ortasında yuvarlak bir sarkıt bulunmaktadır. Bunun etrafında "s" kıvrımlı yapraklar arasına yerleştirilmiş küçük çiçekler bulunur. Yirmi sekiz dilimin her birinin içerisinde "c" ve "s" kıvrımlarından oluşan yaprak motifleri bulunmaktadır (foto.nu:9). İki dilim mavi iki dilim sarı olarak renklendirilen kısımların aralarına ince çıtalar yerleştirilmiştir. Son cemaat yeri tavanı, mahfil altlığında ve tavanında aynı şekilde göbekler kullanılmıştır. Mahfilin müezzinlik kısımları ile ortada yer alan yarım daire biçimindeki balkon altlığında bu göbekler

yarım bir şekilde kullanılmıştır. Bunlar on dörder dilimden oluşmaktadır ve süsleme olarak diğerleriyle aynı özellikleri sergilemektedir. Tavan köşelerinde kalan bölümler ise tavan göbeğinin çeyreği büyüklükte yelpaze şeklindeki yedi dilimli süslemelerle doldurulmuştur. (foto.nu:10-11)

Yapının minberine baktığımızda süslemelerinin oyma tekniği kullanılarak yüzeysel bir biçimde kabartılmış olduğunu görürüz. Minber yüzeyi çeşitli boyutlarda dikdörtgen levhalara bölünerek bu levhalar iç ve dışbükey silmelerle zeminden ayrılmıştır. Levhaların ortasına iki kat yaprakları olan çiçek motifi işlenirken yine köşelerinde yelpaze formunda soyut yapraklara yer verilmiştir. Bu süslemeler mahfil altlığındaki tavan göbeklerinin ortasında da kullanılmıştır. Minber korkuluğunda ise bu levhalar baklava dilimi şeklini almıştır. Korkuluğun alt kısmında uzanan bordürde “s” kıvrımları ile oluşturulmuş bitkisel yaprak motifleri kullanılmıştır. (foto.nu:12-13-14)

Tüm bunlar doğrultusunda incelendiğinde yapının minberi ve tavan süslemeleri giriş kapısı üzerinde yer alan kitabede verilen M.1890 yılı ile bağdaşır durumdadır.

Kapı kanatlarının dış yüzüne bakıldığında her kanadın aşağıdan yukarıya dört bölüme ayrıldığı ve bu bölümlerinde yatay dikey levhalar şeklinde düzenlenip hareketlendirildiği görülmektedir. Kanatların iç kısmında düzensiz olarak yerleştirilmiş süslemeler dikkati çekmektedir. Bunlardan üç tanesi yazı şerididir. Ancak buraya oturtulurken bir kısmı ters yerleştirilmiştir. Bu da buraya ait olmadığı düşüncesini uyandırmaktadır. Bunun dışında kapıda bir daire içerisinde altı köşeli yıldız ve bu yıldız motifinin kollarından dağılan rumi motifleri yer almaktadır. Dairenin üst kısmında sivri ucu yukarı doğru olan bir damla motifi içerisinde merkezde büyük bir palmet ve yanlarında Rumilerden oluşan kompozisyon dikkat çekmektedir. Muhtemelen bir bütünlük teşkil eden bu süslemelerin kapıya düzensiz bir biçimde yerleştirilmiş olması dikkat çekicidir. (foto.nu:15-16)

Yapı duvarlarında gördüğümüz kalemişi süslemeler 1905 yılında yapılmıştır. Her duvara simetrik bir biçimde yerleştirilmiş olan süslemelerde mavi, sarı, siyah, kırmızı ve yeşil renkler kullanılmıştır. Alt sıra pencerelerin alınlık kısımlarına “s” ve “c” kıvrımlarına sahip yaprak motiflerinden oluşan birer taç yerleştirilmiştir. Bu düzenleme bütün pencerelerde aynıdır. Kırmızı rengin kullanıldığı bu süslemelerden kuzey duvarındakiler mavi olarak yapılmıştır. Alt sıra pencereler arasındaki boşluklara yerleştirilen yazı levhalarının çerçeve kısımları mavi renkle boyanırken zemin bej renginde tutulup yazılar siyah renkte yazılmıştır. Alt ve üst pencereler arasında yer alan ayetlerden oluşan yazı kuşağında da durum aynıdır. Üst pencereler arasındaki boşluklara sekizgen levhalar yerleştirilmiştir. Levhaların çerçevesi yine mavi renkte olup, içinde bulunan siyah renkli yazıların zemini sarı renge boyanmıştır. Bu levhaların hemen üzerinde duvarları boydan boya dolaşan doksan dokuz ismin yer aldığı yazı kuşağında da diğer yazı şeritlerindeki özellikler görülmektedir. Tavan ile bu yazı şeridi arasında kalan kısımda siyah zemin üzerine kırmızı renkte işlenmiş ince bir palmet dizisi yer alır. Bu şeridin üzerinde diğerlerinden daha geniş tutulmuş olan bordürde kıvrık dallar ile birbirine bağlanmış çiçek demetleri işlenmiştir. Kapı üzerindeki kalemişi ile yazılmış kitabenin iki yanına yerleştirilmiş olan vazodan çıkan çiçek demetleri buradakilerle aynı özellikleri yansıtmaktadır. (foto.nu:17-18)

Yapıda taş süsleme giriş kapısının yuvarlak kemeri üzerinde yer alan ok, stilize edilmiş güneş ve iki yanında bulunan çarkifelek motiflerinden ibarettir. (foto.nu:19)

Değerlendirme

Türk- İslam mimarisinde özel bir yeri olan ahşap direkli ve düz tavanlı camiler ilk örneklerini Karahanlılar ve Gazneliler’ de vermiştir⁹. Anadolu’da Selçuklular zamanında görülen ve oldukça büyük boyutlarda yapılan bu tarz camiler, Beylikler devrinde daha yoğun kullanılan bir sistem olmasına rağmen ebatları küçülmüştür. Osmanlılar döneminde de varlığını sürdüren yapılar 19.yüzyılda yoğunluk kazanmıştır¹⁰.

Çalışma konumuzu oluşturan camiyi plan ve örtü düzeni bakımından boyuna dikdörtgen planlı düz ahşap tavanlı camiler grubunda değerlendirdik. 19. yüzyılda Anadolu’nun pek çok bölgesinde bu tür yapıları görmek mümkündür. Yapımızla aynı plan özelliklerini taşıyan örneklerden birkaçını sıralayacak olursak; Niğde, Sarı Abdurrahman Paşa Camisi(1714-tamiri 1913) ile plan olarak benzer ancak farklı olduğu noktalarda vardır. Bu camide tek sıra pencere kullanılırken konumuzu oluşturan camimizde iki kat pencere düzenlemesine yer verildiği görülür. Bunun dışında yine Niğde Dörtayak Camisi (18. Yüzyıl ortası) ve Niğde Kemal ümmi

9 ERDEMİR, Yaşar., “Tokat Yöresindeki Ahşap Camilerin Kültürümüzdeki Yeri”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, 2-6 Temmuz 1986,s:295-297.

10 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. K.Otto-Dorn, “Seldschukische Holzsaulenmoscheen in Kleinasien”, Aus Der Welt Der Islamischen Kunst, Festschrift für Ernst Kühnel, Berlin 1959,s:59-88,ÖNEY,G., Ankara’da Türk Devri Yapıları, Ankara 1971; ASLANAPA,O., Türk Sanatı, II., İstanbul 1973,s:72-79

Camisi plan bakımından benzer özellikler sergilemektedir¹¹. Yozgat Cevahir Ali Efendi Camisi (1788), Yozgat Başçavuş Camisi(1800) plan bakımından yapımızla benzer ancak burada farklı olan bu iki yapının mahfil kısmının U biçiminde yapılmış olmasıdır¹². Yozgat Nakipzade (Hoşyar Kazdın) Camisi, Kıyımzade (Ali Efendi, Demircilik M.1804) Camisi hem plan bakımından hem de cephelerde kullanılan iki kat pencere sistemi bakımından yapımızla benzer özellikler sergilemektedir¹³. Çorum Çakır Camisi(19.yüzyıl) plan ve cephe düzenlemesi açısından örnek olarak verilebilir¹⁴.

Yapıyı süslemeleri bakımından ele aldığımızda düz tavanlı camilerin pek çoğunda gördüğümüz tavan göbekleri dikkat çekmektedir. Döneminin süsleme özelliği olan “s” ve “c” kıvrımlarının da kullanıldığı yapımıza tavanda yer alan göbek kısmının dilimlere ayrılması bakımından Yozgat Başçavuş Camisini (1800) örnek olarak vermek doğru olacaktır. Yalnız burada dilimlerin içerisi boş tutulmuş bizim incelediğimiz yapıda ise yaprak motifleri ile doldurulmuştur. 19.yüzyılda pek çok camide değişik örneklerini gördüğümüz tavan göbekleri aynı dönemlerde ev mimarisinde de kullanım alanı bulmuştur. Örneğin aynı düzenlemeyi Tokat Bey Sokağı 23 numaralı evin tavanında görmek mümkündür¹⁵. Bunun dışında Yozgat Nizamoglu Konağı üst kat güneydoğu odasının tavan göbeği dilimlere ayrılması yönünden benzerlik göstermektedir¹⁶.

Yapıda ahşap süslemenin kullanıldığı diğer bir bölüm de kapı kanadıdır. Giriş kapısının iç kısmında bulunan daha öncede bahsetmiş olduğumuz kitabenin yer aldığı bölümde oyma tekniği ile yapılmış süslemelerle karşılaşmak mümkündür. Kitabeden de anlaşıldığı gibi M.1655 tarihli bu kapının benzer fakat daha detaylı bir şekilde işlenmiş erken tarihli bir örneği olan Merzifon Sultan II. Murat Camisi(1426) kapı kanatlarını kompozisyonun gelişimi açısından vermek uygun olacaktır¹⁷. Kompozisyonun oluşturuluş şekli bakımından benzemektedir. Ancak burada daire ve damla motiflerinin dışında kalan tüm yüzey bitkisel motiflerle süslenmiştir. Ahşap eserlerde olduğu kadar taş süslemelerde de gördüğümüz bu kompozisyonla Kastamonu müzesinde yer alan 6 ve 9 numaralı mezar taşlarına karşılaşmaktayız. 9 numaralı(1369) mezar taşına bitkisel bezemenin kullanılması bakımından benzerken, 6 numaralı (1430) örneğe ise form itibarıyla benzemektedir. Aynı bezeme kompozisyonu ve işleniş formuyla Kastamonu Kasabaköy Mahmut Bey camisi (1364) kapısında da karşılaşmak mümkündür¹⁸. Bu örnekler doğrultusunda değerlendirdiğimizde elimizde bulunan kapı kanadı işçilik olarak diğerlerine nazaran zayıftır. Ancak bulunduğu coğrafyada geleneği yansıtmaması bakımından önemlidir.

Yapı duvarları sıva üzerine yapılmış kalem işleri ile süslenmiştir. Batılılaşma döneminde yoğun bir biçimde görmeye başladığımız kalem işi süslemelere verilecek pek çok sayıda örnek vardır. Bunların hepsini burada sıralamanın zor olacağı için birkaç örnekle sınırlamaya çalıştık. Duvarlarda yazı panolarının kullanılması bakımından Manisa derviş Ali Camisi(1896) örneklenirebilir¹⁹. Ancak bu camide yazı panoları daha büyük tutulmuş ve zemin rengi olarak siyah tercih edilmiştir. Yozgat Başçavuş Camisi (1800)hem duvarlarda yazı panolarının kullanılması hem de pencere alınlıklarının “c” ve “s” kıvrımlı süslemeler ile taçlandırılmış olması bakımından camimizle benzer özellikler sergilemektedir. Fark olarak incelemiş olduğumuzda mavi renk hâkimken burada yeşil ve sarının hakimiyeti görülmektedir. Yozgat Kayyımzade Camisi (1804) duvarlarında da pano kullanımı ve pencere alınlıklarındaki süslemeler örnek olarak verilebilir.

Sonuç itibarıyla plan özellikleri, örtü sistemi, cephe düzeni ve süslemeleri bakımından ele almış olduğumuz yapı 19. yüzyılda yoğun bir biçimde inşa edildiğini gördüğümüz düz ahşap tavanlı cami özelliklerini yansıtan güzel bir örnektir. Taşrada yer alıyor olmasına rağmen dönem özelliklerini bu derece yansıtıyor olması onu önemli kılmaktadır.

11 ÇAL, Halit., Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler, Ankara 2000, s:78-98

12 ARIK, Rüçhan., Btılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu’da Üç Ahşap Cami., Ankara,1973,s: 23-28. ACUN,Hakkı., Bozok Sancağı’nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi, Ankara 2005, s:57-80.

13 ACUN,Hakkı., a.g.e. s:123-130.

14 DÜNDAR,Abdulkadir., Çorum Camii ve Mescitleri, Ankara 2004,s: 15-19.

15 ÇAL, Halit., Tokat Evleri, Ankara 1988, s:41.

16 ACUN,Hakkı., a.g.e. s:239

17 ÇERKEZ, Murat., Merzifon’da Türk Devri Yapıları, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi,2005, s:185-189.

18 ÇAL, Halit., “Kastamonu Müzesi’ndeki Türk Mezar Taşları”, Konya Kitabı, Konya2007, s:199-224.

19 ACUN,Hakkı., Manisa’da Türk Devri Yapıları, Ankara1999, s:185.

KAYNAKÇA

ACUN,Hakkı., Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi, Ankara 2005, s:57-80.

ACUN,Hakkı., Manisa'da Türk Devri Yapıları, Ankara1999, s:185.

ARIK, Rüçhan., Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami., Ankara,1973,s: 23-28.

ÇAL, Halit., Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler, Ankara 2000, s:78-98

ÇAL, Halit., Tokat Evleri, Ankara1988, s:41.

ÇAL, Halit., "Kastamonu Müzesi'ndeki Türk Mezar Taşları", Konya Kitabı, Konya2007, s:199-224.

ÇERKEZ, Murat., Merzifon'da Türk Devri Yapıları, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi,2005, s:185-189.

DÜNDAR,Abdulkadir., Çorum Camii ve Mescitleri, Ankara 2004,s: 15-19.

ERDEMİR, Yaşar., "Tokat Yöresindeki Ahşap Camilerin Kültürümüzdeki Yeri", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, 2-6 Temmuz 1986,s:295-297.

ERDOĞAN , Emine., Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tahrir Defterlerinin Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004 ,

ERDOĞAN,Abdülkerim., Geçmişten Günümüze Kazan, Kazan Belediye başkanlığı Yayınları 2009, s:51-67.

GÖKTAŞ, Numan., Murtaza-abad'dan Kazan'a, Ankara 2003,s:41-55.

K.Otto-Dorn, "Seldschukische Holzsaulenmoscheen in Kleinasien", Aus Der Welt Der Islamischen Kunst, Festschrift für Ernst Kühnel, Berlin 1959,s:59-88,

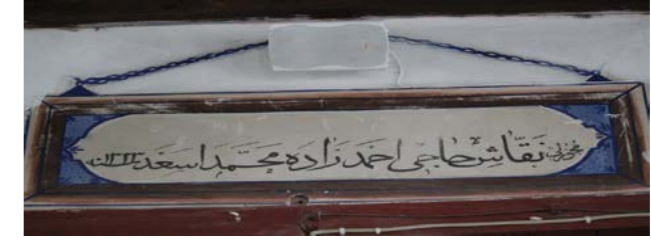
ÖNEY,G., Ankara'da Türk Devri Yapıları, Ankara 1971; ASLANAPA,O., Türk Sanatı, II., İstanbul 1973,s:72-79

RAMSAY,W.M., Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev.Mihri Pektaş), İstanbul,1960, s:265-269.

V.G.M. Arşivi, 1157-78 numaralı hurufat defteri. s:78. Sıra.21

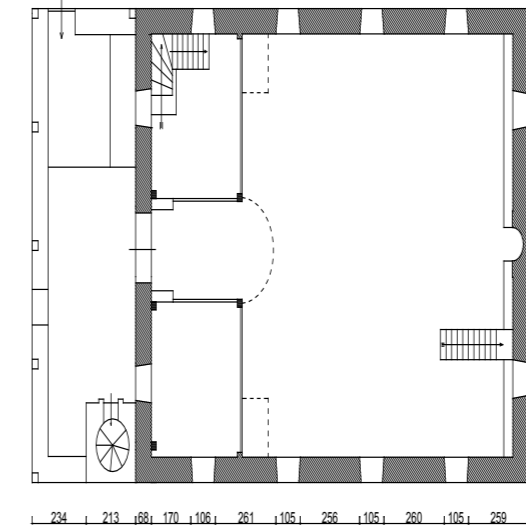
1-Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe

2. Kalem İşlerinin Yapım Kitabesi

3.Kapı Kanatlarının İç Yüzeyinde Yer alan Kitabe

Kazan Fethiye Mahallesi Camisi
Röleve Çizim : Filiz CANYURT

4.Doğu Ve Güney Cephesi

5.Batı Cephesi

6. Harim Genel

7. Mahfil

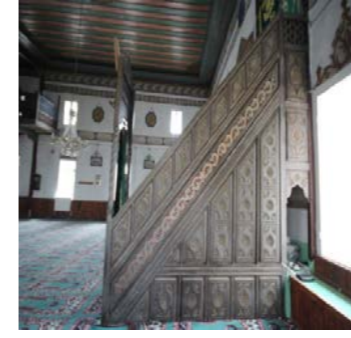
8.Tavan Genel

9.Tavan Göbeği

10- 11 .Müezzinlik Kısımının Altında Yer Alan Yarım Süslemeler

12. Minber Genel

13. Minber Süsleme Detay

14. Minber Korkuluğu Detay

15 Kapı Süsleme Detay

16. Kapı Genel

17.Kalem İşi Süslemeler

18.Kalem İşi Süslemeler

19.Giriş Kapısı Üzerindeki Taş Süsleme

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ve ANKARA/KAZAN YÖRESİ ÇOCUK OYUNLARI

Araş. Gör. Petek ERSOY İNCİ

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

S

omut Olmayan Kültürel Miras kavramı, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan UNESCO'nun geliştirdiği bir kavramdır. "Somut olmayan kültürel miras" (intangible cultural heritage) terimi, "somut kültürel miras" (tangible cultural heritage) çalışmalarının doğal bir sonucu olarak UNESCO'nun kültür varlıklarının korunması için yürüttüğü programlar sırasında doğmuştur. (Oğuz 2008:9). UNESCO, 16 Kasım 1972'de "Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi"ni imzalamış, Türkiye bu sözleşmeye 1983 yılında taraf olmuş ve UNESCO'ya bu bağlamda şu liste ile eklenmiştir:

1. Divriği Külliyesi
2. Göreme
3. Tarihî İstanbul
4. Hattuşa
5. Nemrut Dağı
6. Pamukkale
7. Xanthos-Lettoon
8. Safranbolu
9. Truva

Sonuç olarak 1972 sözleşmesinin amacı, tarihsel yapıları, eski uygarlıklara ait sit alanlarını, güzel ve kültürel özellikleriyle ön plânda olan doğal mekânları koruma altına almak istemektir. Ne var ki bir müddet sonra, bu sözleşmenin eksik tarafları fark edilmiştir. Bu eksiklikler, sözlü kültür çalışmaları sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu anlamda UNESCO, eleştirileri kısa zamanda dikkate alarak, "mimarî veya doğal çevre gibi somut olan kültür ve doğal mirasının yanında çoğu dille aktarılan, kuşaktan kuşağa usta çırak ilişkisi içinde ve okul dışı koşullarda yani geleneksel ortamlarda görerek öğrenilen "somut olmayan" kültürel mirasın da korunması gerektiği tezini benimsedi" (Oğuz 2008:9) ve önce 1989'da "Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı"nı, sonra da 2003 yılında imzalanan "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"ni kabul etmiştir. Bu yıldan itibaren korunması gereken unsurlar şöyle sıralanmıştır:

1. Sözlü gelenekler ve anlatımlar
2. Gösteri sanatları

3. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler
4. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar
5. El sanatları geleneği

Çocuk oyunları ve oyuncakları, bu listede gösteri sanatları dalında anılmaktadır. Bu bildiri, 2013 yılının Nisan ayında Kazan'ın Yassıören ve Örencik köylerinde yapılan derlemeler sonucunda ortaya çıkan bilgiler ışığında hazırlanmıştır. İki bölümden oluşan bildiride öncelikle çocuk oyunları ve oyuncaklarının kültürel önemi ortaya konup, Ankara'nın Kazan ilçesinde derlenen çocuk oyunları hakkında bilgiler verilecektir. Ardından da sonuç ve öneriler kısmına geçilecektir.

Oyun Kavramı ve Kazan'dan Derlenen Çocuk Oyunları

Johan Huizinga, oyun kavramını bugüne kadar belki de en ayrıntılı şekilde inceleyen kişilerden biridir ve kitabının daha ilk cümlesinde "Oyun, kültürden eskidir." (Juizinga 1995: 16) der. Huizinga burada oyun kavramının her ne kadar kültürle ve dolayısıyla insanla olan bağının yanında bir başka canlı türü olan hayvanların da doğasında olduğunun altını çizer ve gerçek olan şudur ki hayvanlar oyun oynamak için insanları beklememiştir. Oyun, sanıldığı gibi aksine sadece fiziksel olarak değerlendirilemez. Oyun psikolojik bir tepkinin bile ötesinde bir şeydir. (Huizinga 1995:16-17).

Yapılan araştırmalar sonucunda Ankara'nın Kazan ilçesinde çocuk oyunları ile ilgili bilimsel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Böylelikle 2013'ün Nisan ayında yapılan derlemeler sonucunda farklı yaş ve cinsiyetten 8 tane kaynak kişiyle görüşme yapılmış ve sadece Yassıören ve Örencik köylerinde toplamda 24 adet çocuk oyunu derlenmiştir. Kaynak kişilerin oyun ve oyuncaklar konusunda bilgi vermeye hevesliken, sözlü kültürel miras olan tekerlemeler hakkında birkaç örnek vermek konusunda son derece çekingen oldukları tespit edilmiştir. Derlenen çocuk oyunları, Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ ile beraber hazırladığımız *Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları* kitabındaki tasnife bağlı kalınarak şu şekilde sıralanmıştır:

1. Kayışla Oynanan Oyunlar

Yağlı Kayış: Kullanılmayan kemerler bu oyunun tek oyuncuğudur. Oyuncular iki gruba ayrılır ve ardından biri ebe seçilir. Ebe, oyun alanının tam ortasında yer alan dairenin içine yerleşir. Herkes kayışının ucunu çizginin hizasına gelecek şekilde koyar. Oyuncular hem kendi kayışlarını hem de ortada yer alan ebenin kayışını korumak zorundadır. Karşı gruptaki oyuncular, koruma altında olan kayışları almaya çalışır. Oyunda amaç, çizgiden dışarıya çıkmadan karşıdaki kişiye dokunabilmektir. Dokunulduğu takdirde o oyuncu yanar, oyun dışı kalır ve kayışını da rakip tarafa kaptırmış olur. Tüm kayışları ele geçiren grup, oyunun gâlibi olur. (K1)

2. Geniş Alanda Oynanan Oyunlar

Saklambaç: Birkaç oyuncu biraraya gelir ve ebe seçilir. Ebe önceden belirlenen sayının bitimine kadar sayar. Bu esnada diğer oyuncular saklanırlar. Ebe saklananları ararken birini gördüğünde hemen sobelemek için koşar. Diğer oyuncuya göre erken davranabilirse ebelikten kurtulur. (K1), (K2), (K4)

Uçurtma: Uçurtma yapılır ve geniş bir alanda rüzgârın elverişli bir ortamda uçurulur. (K1), (K4)

Birdirbir: Birkaç oyuncu bir araya gelir. Ebe seçilen oyuncu dışında herkes eğilir ve elleriyle dizini tutar. Oyunda amaç, tek kalan oyuncunun eğilmiş olan tüm oyuncuların üstünden atlamasıdır. (K1)

Uzun Eşek: Oyuncular iki gruba ayrılır. Gruplardan biri atlayıcılar, diğeri de eğilecek olanlardır. Eğilecek olanlardan biri sırtını yıkılmayacak bir yere yaslar, ayakta durur ve bacaklarını açar. Bu oyuncunun adı oyunda "yastık"tır. Eğilecek olan oyuncular yastığa kafalarını dayar ve arkasındakiler de bir öncekinin bacaklarından tutarak eğilir. Böylelikle "uzun eşek" tamamlanmış olur. Diğer grubun oyuncuları da sırayla atlamaya başlarlar.

Birkaç kişinin atlamasıyla "uzun eşek" çökerse ya da atlayanlardan birinin eli yere değerse yatan grup atlama hakkı kazanır. Eğer tüm grup elemanları başarılı bir şekilde eşeğe binerse, atlayanların en önündeki kişi "tek mi çift mi" deyip parmaklarıyla 1 veya 2 gösterir ve eşeğin en arkadaki oyuncusu tahmin eder. Bilirse atlama hakkı el değiştirir. (K1)

Sek Sek: Kazan'a bağlı Yassıören köyünde "Çizgi" ismiyle anılan sek sek oyunu, Örencik'te "Settenemeç" olarak bilinir. Oyunun oynanışı iki köyde de aynıdır. Taşı sürterek oynanan bu oyun sadece kızlar tarafından oynar. (K1, K3, K7)

Körebe: Daha çok kızlar arasında ve birkaç oyuncuyla oynanan Körebe oyununda ilk olarak ebe seçilir. Ebenin gözleri koyu renkte bir mendil ya da tülbentle bağlanır. Ebe gözleri bağlı şekilde diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Ebenin diğer oyuncuları rahat bir şekilde bulabilmesi için ya çeşitli seslerin nereden geldiğine dikkat etmesi ya da kendine dokunup kaçmaya çalışan oyuncularından birini yakalaması gerekmektedir. Oyunun sonu, ebenin diğer oyuncularından birini yakalamasıyla ya da sesini tanımasıyla sona erer. (K3)

3. Topla Oynanan Oyunlar

İstop: İstop oyununda oyuncular bir daire oluştururlar. Ebe olan oyuncu topu hızla dikey olarak havaya atar ve top yükselirken bir isim söyler. İsmi söylenen kişi topu tutmaya çalışır. Topu havada (yere düşmeden) tutabildiği takdirde o da hemen bir isim söyler. Tutamazsa bu kez bir renk söyler ve oyuncular oyun alanında bu rengi bulmaya (ve genellikle o renkteki nesneye temas etmeye) çalışırlar. Aynı esnada ebe elindeki topla diğer oyuncularından o rengi henüz bulamayanlardan birini vurmaya çalışır. Vurabilirse o kişi ebe olur ve oyun yeni ebeyle aynı şekilde devam eder. Eğer herkes rengi bulabildiyse eski ebe ebeliğe devam eder. (K1)

Galgan: Günümüzdeki beyzbol oyununa benzeyen bir oyundur. El yapımı bir top ve bir de sopa olur. Oyuncular kalenin karşısına geçer ve her oyuncuya üçer el atış hakkı verilir. Oyuncu bu haklarının hiçbirinde başarılı olamazsa ölür. Sıra diğer oyuncuya geçer. Atış yapılır ve karşı taraf topu tutarsa kaledeki "galgan" der ve oyun kazanılır. (K8).

4. Kiremitle Oynanan Oyunlar

Dalya (Congul): 5-6 adet kiremit kırıkları üst üste gelecek şekilde dizilir. Belirli bir mesafeden topla atış yapılır ve kiremitler devrilmeye çalışılır. (K1, K5, K7, K8)

5. Misketle Oynanan Oyunlar

Misket: Sadece erkekler tarafından oynanır. Her oyuncunun 1 tane büyük misketi, birkaç tane de küçük misketi olur. Bir çukur kazılır ve oyuncu sayısı kadar misket içine atılır. Oyunda amaç, yapılan atışla küçük misketleri en hızlı şekilde dışarı çıkarmaktır. (K1)

6. Kemikle Oynanan Oyunlar

Sütlü Kemik (Öttü): 8-10 kişi ile oynanır. Akşam namazından sonra ay ışığında oynanan Sütlü kemik oyunu için davar kemiğinin iyisi (omurgası) kullanılır. Yazı tura yoluyla ebe seçilir. Ardından kemik gömülür. Ebe, kemiği bulduğu takdirde ebelikten kurtulur. (K7, K8)

7. Tahtadan Yapılan Büyük Oyuncaklar

Tornet: "Tornet oyuncuğu, bir tahtanın iki tarafına yere degecek şekilde rulmanları monte edip beton zeminde hareket ettirme prensibine dayanmaktadır. Bunun için bir tahta parçası gerekmektedir. Yaklaşık 25-30 cm. genişliği 60-70 cm. uzunluğu olmalıdır. Ardından bir dingil içine bir tane 2-3 cm. civarında bir çıta bulmak gerekir. Onun ucuna iki tane rulman monte ettikten sonra bir de hareketli ön dingil yapılır. Ön dingil bazen tekli bazen de ikili olabilir. Önemli olan tornetin hareket etmesini sağlamaktır." (Oğuz-Ersoy 2004:109). Tornet, her ağaçtan yapılır. Yarışmak için oynanan bir oyundur. (K6)

Kızak: Kar yağdığında yüksek bir yere çıkılır ve kayılır. Yarışmak için oynanan bir oyundur. (K6)

8. Küçük Tahta Parçalarıyla Oynanan Oyunlar

Aşık: Tüm Türk dünyasında aşık oynamak denilince küçükbaş hayvanların dizinden çıkan ve dört ayrı tarafı olan kemik akla gelir. Bilindiği gibi aşık oyununda her oyuncunun aşıkları olur ve bunlar dizilir. Belirli bir mesafeden her oyuncuda hazır olan aşıkla atış yapılır. Oyunda amaç, aşıkları yerinden oynatmak ve en çok aşığa sahip olmaktır. Bu oyunun gündelik yaşamımızda sıkça kullandığımız “aşık atmak” deyiimiyle de bağı olduğu şüphesizdir.

Kazan'da Nisan 2013'te yaptığım derlemelerde kaynak kişilere “aşık oyununu bilir misiniz?” diye sorduğumda olumlu cevap almama rağmen bambaşka bir oyuncak ve oyun olduğunu tespit ettim. Söz konusu oyun için belirli bir kalınlığa sahip tahtalar alınır ya da ağaçtan kalınca bir dal kesilir.

Kesilen dalın kıymıkları çakı ile temizlenir.

Düzeltilen dal parçası, çakı ile ortadan ikiye ayrılır.

Oyunda dal parçalarının (aşıkların) dördü de kapalı gelirse kazanılır. Aynı durum dördünün açık olduğunda da geçerlidir.

3 açık, 1 kapalı olduğu zaman yenilir. Bu pozisyona “kırık” denir. Aynı durum üçünün kapalı, birinin açık olduğunda da geçerlidir.

Oyunda ikisi açık ikisi kapalı gelme ihtimali de vardır. Bu pozisyona “alık” denir ve oyun kazanılır. (K2),(K4),(K7).

9. Cevizle Oynanan Oyunlar

Ceviz: Bilye yokken ya da alınmazken oyun malzemesi olarak cevizler kullanılırdı. Aynı bilye oyununda olduğu gibi cevizler dizilir ve dizilenlerden daha büyükçe olanlarla atış yapılır. Hangi oyuncu yaptığı vuruşlarda daha çok cevizi yerinden oynatırsa o cevizlerin sahibi olur ve sayıca çok cevizi elde eden oyuncu, oyunu kazanır. (K7).

10. Sopayla Oynanan Oyunlar

Kazgıç: 3-4 kişiyle oynanan bir oyundur. Her oyuncunun dairesi ve sopası olur. Sayışmaca yoluyla ebe seçilir. Oyunda amaç, ebenin sopasına vurup onun uzağa gitmesinin sağlanmasıdır. Bu olduğu takdirde ebe sopayı getirene dek onun dairesi diğer oyuncular tarafından çukur haline getirilmeye çalışılır. Hangi oyuncunun çukuru en derinse, oyunu kaybeder ve ceza olarak içine gömülür. (K8)

Çelik Çomak: Birkaç oyuncu ile oynanan oyununa başlamadan önce sayışmaca yöntemiyle ebe seçilir. Ardından çeliğin konulacağı çukur kazılır. Daha sonra oyuncular kendi bölgelerini belirlemek için etraflarına sopayla daire çizerler. Çelik, çukura konduktan sonra vuruşu yapacak olan oyuncu, çeliği yaklaşık 1 mt yüksekliğe getirerek onu çomakla olabildiği kadar uzağa vurarak gönderir. Bu sırada diğer oyuncular, çelik kendilerine isabet etmesin diye vuruş yapan oyuncunun arka tarafındaki bölgelerinde daire şeklinde beklerler. Vuruşu yapamayan oyuncu yeni ebe olur. Tam tersi olursa ebe olan oyuncu, çeliği almak için onun peşinden koşar. Bu süre zarfı içinde diğer oyuncular onun çukurunu kazarlar. Bu nedenle ebe olan oyuncunun en kısa sürede kendi yerine dönmesi gerekmektedir. Çeliği alan oyuncu kendi bölgesine gelip hâlâ yerine gelmeyen bir oyuncu görürse yeni ebe yine başkası olur. (K4)

11. Topaçla Oynanan Oyunlar

Topaç: Kabarası olan ve iple dönen oyuncaktır. (K2)

Katır: Değnekle döndürülür. (K2) Katırın sağlam olması için kuru çamdan yapılması gereklidir. (K4)

Katırın yapımı için istenilen ölçüde kuru çam kesilir.

Çakı yardımıyla kuru çama katır oyuncağının şekli verilir.

Ucu makbul ölçüde sivrileşen katır, artık oynanacak haldedir.

12. Sapanla Oynanan Oyunlar

Sapan: Bu oyuna “çatal lâstik” de denir. Kuşları vurmak için kullanılan bir oyun malzemesidir. (K7, K8)

13. İple Oynanan Oyunlar

İp Atlama: Kızların oynadığı bir oyundur. (K3)

14. Bezden Yapılan Oyuncaklar

Bez Bebek: Kızların oynadığı bir oyundur. Kullanılmayan bez parçalarından bebekler yapılır. (K3)

15. Telden Yapılan Oyuncaklar

Tel Araba: Oyuncağın yapılışı şöyledir: Tel araba iki parçadan oluşmaktadır. İlkinde aliminyumdan tel, direksiyon yapımı için oyuncunun boyuna göre oluşturulur. Ardından bir ucu direksiyon yapmak için daireye dönüştürülür. Başka bir parça ise tekerlek yapımı için kesilir ve uzatılır. Aynı birinci parçada olduğu gibi bir ucu tekerlek için daire şekline getirilir. İki dairenin yani tekerleğin ortasında düz olarak tel kalır ve buna direksiyonun kancası geçirilerek sabitlenir. Oyunda amaç, tel arabası olan herkesle yarışmak ve daha önceden belirlenmiş bitiş çizgisine varabilmektir. (K6)

Gazoz Kapağı Oyunu: 5-6 oyuncunun bir araya gelmesiyle oynanan bir oyundur. Parayla satılan misketin yerine bu oyun bedava gazoz kapaklarının biriktirilip taş yardımıyla düzleştirilmesiyle oynanır. Oyun oynanışı şöyledir: Düzleştirilmiş gazoz kapakları dizilir ve her oyuncu tarafından atış yapılır. Dizili yerden gazoz kapaklarını en çabuk oynatan oyuncu oyunun gâlibi olur. (K1)

16. Yüzükle Oynanan Oyunlar

Yüzük: Oyun, 8 kişi tarafından oynanır. 4 kişiden oluşan iki gruba ayrılır. Kullanılmayan eski yün çoraplardan dördü bir tarafa, kalan dört parça da diğer gruba verilir. Oyunda amaç, ebe seçilen taraftan herhangi bir oyuncunun karşı tarafa hissettirmeden yüzüğü çoraplardan birine saklamasıdır. Saklama işlemi tamamlandıktan sonra tek seferde yüzüğü bulan “dimyat” olur ve 10 puan kazanır. Bulamadığı takdirde kaçınıcı seferde yüzüğü bulursa o kadar sayı kazanır. Oyuna başlamadan önce 50 ya da 100 gibi belirli bir sayıda anlaşılır. Bu sayıya ilk ulaşan, oyunun galibi olur. (K7, K8)

Sonuç ve Öneriler

Kazan’ın sadece iki köyünde yapılan derlemeler sonucunda şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır:

1. Kazan’da cinsiyete göre değişen çocuk oyunları vardır. Sek Sek, ip atlama, körebe, saklambaç, bez bebek gibi oyunları kızlar oynarken; diğer oyunların hepsini erkeklerin oynadığı tespit edilmiştir.
2. Aşık ve yüzük oyunu Kazan’da yetişkinler tarafından köy odalarında hâlâ oynanmaktadır.
3. Kazan’da dünyaca bilinen Türk zekâ oyunu olan Mangala’ya rastlanmamıştır. Ne var ki bundan sonra yapılacak olan derlemeler sayesinde ortaya çıkabilme ihtimali de vardır.
4. 1990 ve sonrasında doğan kuşak topacı duymuş; ama hiç çevirmemiştir, aşık oyununu ise hiç duymamıştır. Bu da çocuk oyunları ve oyuncakları alanında kültürel mirasın Kazanlı yetişkinler tarafından çocuklara hiç aktarılmadığının göstermektedir. Öte yandan bu kültürel aktarım noksanlığında köyden şehre göç olgusu da belirgin bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Neticede derleme yapılan köylerde sadece yaşlılar bulunmakta, sokaklar oyun bir kenara dursun çocuk yokluğu olduğu gözlenmiştir.

Geçen seneden sonra bu sene ikincisi düzenlenen bu toplantının amaçlarından biri, hızlı bir şekilde sözlü tarih çalışmaları yaparak bunları bir yandan yazıya dökmek bir yandan da bir Cumhuriyet figürü olan Satı Kadın Müzesi’nde arşivlenmesini sağlamaktır.

Bildirinin başında da belirtildiği gibi UNESCO, kurulduğu günden bu yana barışçı tutumundan kaynaklanan dünya kültürel mirasını korumaya yönelik çalışmalar içindedir. Bunlardan biri 1972 sözleşmesine bağlı olarak geliştirdiği Somut Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesidir. Bu sözleşmeye bağlı olarak yıllarca arkeolojik alanlarda pek çok çalışmalar yapılmış, bu uğurda sayısız yer koruma altına alınmıştır. Ne var ki sözlü kültürel unsurlar koruma altına alınmamış, dolayısıyla da kimi sözel miraslar yitip gitmiştir. Bu eksikliği fark eden UNESCO, 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ni imzalamıştır. Türkiye de buna 2006 yılında taraf olmuş ve bugüne şu listeyi Türkiye’nin somut olmayan kültürel mirası olarak kabul ettirmiştir:

1. Meddah (2003)
2. Mevlevi Sema Törenleri (2005)
3. Karagöz (2009)
4. Nevruz (2009)
5. Sohbet Toplantıları (2010)
6. Kırkpınar Yağlı Güreşleri (2010)
7. Alevi Bektaşî Törenleri (2010)
8. Keşkek (2011)

Türkiye, bu listeye maalesef bir oyuncak kültürü ile girememiştir. Öte yandan Hırvatistan, birkaç

yıl önce kuzey bölgesinde hâlen geleneğini sürdürdüğü ahşap oyuncaklarıyla UNESCO’nun koruması altına girebilmeyi başarmış tek ülke olarak liderliği sürdürmektedir. İşte bu noktada çocuk oyunları ve oyuncakları konusunda yapılmış ve yapılacak olan çalışmaların önemi ortadadır. Unesco, somut olmayan kültürel miras ve oyuncak üçgeninde Kazan çocuk oyunları düşünüldüğünde ivedilikle Kazan’a bağlı tüm köy ve ilçelerde derlemelerin yapılmaya başlanması gerektiği ortadadır. Oyun, oyuncak ve somut olmayan kültürel miras olan tekerlemeler kayda alınıp değerlendirilmeli ve son olarak bir kent müzesinde yaşatılmalıdır.

KAYNAKLAR:

HUIZİNGA, Johan, Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995. (Çeviren: Mehmet Ali KILIÇBAY)

Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2008. (Editör: M. Öcal OĞUZ).

KAYNAK KİŞİLER:

K1: Yusuf ALTINDAĞ, 1990 doğumlu, Muhasebeci. (Derlemenin yeri: Yassıören köyü)

K2: Celal VARHAN, 1930 doğumlu, Çiftçi. (Derlemenin yeri: Yassıören köyü)

K3: Emine METİN, 1963 doğumlu, Ev hanımı. (Derlemenin yeri: Yassıören köyü)

K4: Ali ÜNAL, 1926 doğumlu, Çiftçi. (Derlemenin yeri: Yassıören köyü)

K5: Fatma ALTINDAĞ, ?, Ev hanımı. (Derlemenin yeri: Yassıören köyü)

K6: Fatih ALTINDAĞ, 1979 doğumlu, Emekli. (Derlemenin yeri: Yassıören köyü)

K7: Hasan PEKER, 1927 doğumlu, Çiftçi. (Derlemenin yeri: Örencik köyü)

K8: Fethi PEKER, ?, Ziraat mühendisi. (Derlemenin yeri: Örencik köyü)

GELENEKSEL LEZZETİMİZ “KAZAN KAVURMASI”

Öğr.Gör. H. Nurgül BEGİÇ*

Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi. Öğr.Gör.e-mail: begicnurgul@gmail.com

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ÖZET

İnsanoğlu dünyaya geldiği günden itibaren önce anne sütüyle beslenerek yiyeceklerle tanışır. Bundan sonra ömür boyunca sürecekle ve onun yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayacak beslenme yolculuğu başlar. Devamında ise, yemek ve içmek bazıları için “yaşamak için yemek” bazıları için ise “yemek için yaşamak” gibi ifadeler ile bunun yadsınamaz önemi vurgulanır. Yaşantımızın bir vazgeçilmezi olarak hayatımızın sonuna kadar devam eder.

Yaşamış olduğu toplumun geçmişten bugüne aktarılan örf, adet, gelenek ve göreneklerinin içinde yemek ve sofrada adabını da öğrenir ve gelecek kuşaklara aktarır. İnsanoğlunun kültürel kodları, damak tadının birleşimi ile birlikte dünya mutfakları kültürünü ortaya çıkarmaktadır. Bir kültürde yasaklanan bazı yiyeceklerin diğer kültürlerde muhteşem tatlar olarak karşımıza çıkması da bu yüzdendir.

Yurdumuzda ise, coğrafi bölgelere göre yöresel yemek kültürünün ortaya çıkmasına sebep olur ve bu kültür tarihsel süreç içinde devam eder. Bu kodlar, Güney doğu ve Doğu Anadolu'nun bol baharatlı acılı et ve bulgur ile yapılan lezzetli yemekleri, Ege bölgesinin zeytinyağlı ve sebze ağırlıklı yemekleri, İç Anadolu'nun hayvansal ve tahıl ağırlıklı yemeklerini üzerinde taşır. Bunun yanı sıra Adana, Antep, Antakya gibi illerin adıyla anılan yemekler ününü dünyaya duyurur.

Bu bağlamda etiyle meşhur olmuş Ankara Kazan ilçesinin yaklaşık yarım asırlık kavurmasını da ünlü yemekler grubuna almamızın zamanı gelmiş olduğunu düşünerek bildirimini hazırladım.

Anahtar kelimeler: Geleneksel mutfak, yemek kültürü, et kavurma, Kazan

GİRİŞ

Türk Milleti, köklü bir tarih ve zengin bir kültürel yapıya sahiptir. Türkler de tarih sahnesinde var oldukları günden bugüne kadar toplumu oluşturan aile olgusunu korumuş, yaşam tarzları ve inançlarına uygun bir biçimde değişimlere uğratmış ve bugünlere aktarmıştır. Bu olguların içerisinde olan sofraya kültürü Türk aile yapısı için önem arz eder.

Aile fertlerinin hep birlikte sofraya oturması, yemeklerin israf edilmemesi, komşusu açken tok yatmanın günah sayılması gibi kurallar yemek yemenin sadece insan yaşamını devam ettirmenin yanında aile fertlerinin bağlarını ve toplumun dayanışmasını da perçinler. “Sofran bereketli olsun.” “Allah bereketini artırsın.” gibi atasözlerimiz kültürümüzde yemek ve beslenmeye verilen önemi açıklar. Yemek ve beslenme alışkanlıklarımız kültürel kodlarımızla bağlantılı olarak hayat tarzımızı oluşturur. Buna bağlı olarak ta damak tadımızı ve yiyecek çeşitliğini meydana getirmiştir. İklim ve coğrafi özelliklere bağlı olarak yeme içme alışkanlıkları oluşmuştur. Coğrafi bölgeler temel alındığında yemek ve sofrada adetlerinde farklılıklar meydana getirmektedir. Bu zengin coğrafyada pek çok uygarlık iç içe geçmiş, birbirleri ile etkileşerek çok zengin bir mutfak kültürümüzün oluşmasına sebep olmuştur.

Türklerin izlerini sürdüğümüz Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen yemek kültürünü tarihsel bir süreçte takip edebilmekteyiz. Asya ve Anadolu topraklarının bereketi, bu topraklarda yetişen ürünlerin çeşitliliği, tarihsel süreç boyunca diğer kültürlerle yaşanan etkileşim, Selçuklu ve Osmanlı saraylarında sultanlara yeni tatlar sunabilme arzusu ile yeni geliştirilen tatların varlığı Türk mutfağının renkliliğini ve çeşit zenginliğini sağlayan unsurlardır. İskit, Hun, Göktürk ve Uygurların yaşadığı Orta Asya'daki göçebe kültüründen Anadolu topraklarında yerleşik düzene geçişle devam eden Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'na uzanan tarihsel süreçte Türk Mutfak kültürü Dünya'da kabul gören birkaç mutfaktan birisi olmuştur.

Dünyanın en önemli üç mutfağı Çin, Fransız ve Türk mutfağıdır. Türk mutfağını dünyanın önde gelen mutfaklarından biri olmasında en önemli etkenler; mutfaktaki çaba, yemeğin pişmesine gösterilen özen, yemeğin yapımında kullanılan malzeme ile meydana getirilen lezzet, yani damakta bıraktığı eşsiz tattır.

Türk mutfağının en belirgin özelliği, et, un ve hayvanî gıdalara dayanmasıdır. Bu mutfak, özellikle Türklerin Anadolu'ya göç etmesinden sonra birtakım etkileşimlerle zaman içinde çeşitlenmiş ve rafine hale gelmiştir. Türk mutfağının yemeklere lezzet veren en önemli özelliği pişirme şeklidir. Tencere yemeği adı verilen ve eskiden kömür ateşi ve bakır tencere kullanılarak yapılan ve asıl malzemesi soğan, et özellikle kuzu eti olan yemeklerin Türk mutfağında önemli bir yeri vardır (Kut. 2002. c.4.s.215).

Yemekte lezzet faktörünün yanında, zaman faktörü de çok önemlidir. Zamanı müsait olan insan daha zahmetli, dolayısıyla daha lezzetli yemekler hazırlar. Bir yemekte lezzeti temin etmek için kullanılan malzemenin iyi seçilmesi şarttır. Zira en ufak bir malzeme ihmal edildiği veya değiştirildiği takdirde o yemekten beklenen tat ve lezzeti almak mümkün olmaz. Uzun ve zahmetli süreç içinde yapılmakta olan yemekler için lezzet veren baharatlar ve kullanılan diğer malzemeler büyük bir itina ile seçilir.

ANKARA KAZAN YEMEK KÜLTÜRÜ

Ankara İline bağlı Kazan İlçesinin eti yörede yetiştirilen hayvanların meralarda yetişen taze otlarla beslenmesi sonucu hak ettiği üne kavuşmuştur. İlçede her hafta kurulan yöresel et pazarı çevreden gelen insanların rağbet ettiği önemli pazarlardandır. Asırlardır bu Pazar devam ettirilmektedir. Halkın geçim kaynağı ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıktır. Kazan mutfağında bu üretime bağlı olarak yemekler un ve et ağırlıklıdır. Özellikle kırmızı et diye tabir edilen büyükbaş ve küçükbaş hayvanların etleri çokça tüketilmektedir.

MEŞHUR KAVURMANIN HİKÂYESİ

Kazan'ın ünlü lokantası olan "Meşhur Kavurmacı" nın yaptığı Kazan Kavurmasını; meşe kömürü, bakır tencere ve lezzetli Kazan Eti'nin birbiriyle buluşması olarak tanımlayıp sizleri lezzet yolculuğuna çıkarmak istiyorum. Bu lezzeti miras olarak alan kardeşlerden Erol Ünlütürk yapılan mülakatta;

Meşhur Kavurmacı lakaplı dedem Ahmet Çavuş 1956 yılında metruk tek katlı bir yapı olan lokantasını satın alarak bu işe başlamış. Dedemin önceleri açıcılıkla alakası yokmuş. Lokantada Mengenli bir aşçı varmış. Bir süre sonra aşçı işten ayrılınca dedem önlüğünü takıp serüvene başlamış. O yıllarda erkek ve koyun etinden haşlama ve kavurma yaparmış. Ayrıca Kazan ve çevresinde hindi çokça bulunurmuş. Dedemin hindi haşlaması da çok meşhurmüş. Özellikle Salı günleri kurulan Kazan Pazarı'na çevreden çok gelen olurmuş. Lokanta'da servis sabah saat 5.00 te başlar ve 11.00 de yemekler bitermiş.

1970 yılında dedem rahmetli olunca babam Hüseyin Ünlütürk işi devir almış. Uzun yıllar sürdürmüş. 4 yıl önce babam vefat edince bu görevi kardeşim Ahmet ile birlikte yürütmeye başladık. Böylece 1956 yılında başlayan ve 3 kuşaktır kesintisiz sürdürülen bir lezzet ortaya çıktı. Bizler de bu lezzetin devamı için evlatlarımıza öğretiyoruz.

Meşhur Kavurmacı lezzetinin sırrını verirken; En önemli olan etimizi Kazan ve çevre köylerden alırsak. Eskiden oğlak ve koyun etinden yapılırken müşterilerin bu kavurmayı yağlı bulması nedeniyle biz de dana etinden yapmaya başladık. İnsanlar eskiden beden gücüyle çalışırken özellikle yağlı kavurma isterlerdi. Çalışarak yediklerini yakarlardı. Zamanla bedenle çalışma azaldı. Yağlı besinleri yakamıyorlar. Bu da bizim daha az yağlı büyükbaş hayvana geçmemize neden oldu.

Erol usta kavurmanın yapımını anlatırken;

Çevre köylerden aldığımız danaları kasaba kestirerek 1-2 gün etleri dolapta soğutarak dinlendiririz. Burada lezzete etki eden en önemli şey, etlerin şoklanmaması ve herhangi bir terbiye işlemine tabi tutulmamasıdır. Dinlenen etler lokantamıza gelir ve sinirlerinden temizlenir. Bu işlemi iki kardeş birlikte yaparız. Diğer taraftan soğanlar doğranarak etle birlikte dededen kalma dövme bakır tencereye koyarız. Baharat dahil hiçbir şey koymayız. Ocakta meşe kömürünü yakıp tencereyi üzerine yerleştiririz. Meşe kömürünün ateşinde 3-4 saat civarında pişiririz. Sabah saat 5.30 gibi başlayan bu işlem saat 10.00 civarı hazır hale gelir. Saat 11.00 de servise başlarız.

Kazan Kavurmasının yumuşak ve lezzetli olmasının başlıca sırlarından birisi, Kazan ve çevresindeki meralarda yetişen genç hayvanların etleridir. Kapalı damlarda tutularak muhtelif yapma yemlerle yetişen hayvanların etlerine nazaran doğada dolaşarak taze çeşitli otlarla beslenen hayvanların et kaliteleri bu farkı ortaya koymaktadır. Ankara ve civarında Kazan etlerinin meşhur olması ve tercih edilmesi bu tespitimizi doğrulamaktadır. Ayrıca kavurmaya uygun etlerin ustaca seçimi, dinlendirilmesi ve sinirlerinin temizlenmesi bu lezzete katkı yapan önemli faktörlerdendir.

Erol Usta sözüne devam ederek; Her gün 40 kg. et kavururuz. Nasıl olsa satılır düşüncesiyle daha çok yapmayı uygun görmedik. Lezzetin devamı çok önemlidir. Hala dededen kalma dövme bakır tencereyi kullanıyoruz. Bakır tencere etin sası kokusunu alır ve etin kendi eşsiz kokusunu ortaya çıkarır. Pişme sırasında içine ne

su koyarız ne de etin suyunu alırız. Ancak biz etin meşe kömürü ateşinde ne kadar süre kalacağını yılların tecrübesi ile biliriz. Eğer zamanını geçirirsek et helmelenir ve dağılır. Herkes kavurmaya bu lezzeti veremez.

Erol Usta bu sözleriyle, kavurma yapmanın ustalık ve tecrübe işi olduğunu ifade etmektedir. Etin seçimi, dinlendirilmesi, sinirlerinin alınması, pişme süresi gibi birçok faktörün ustaca yapılması gerektiğini söylemektedir.

Erol Usta sözlerine devamlı; 40 kilo et pişince 25-30 kilo kalır. Bu etin içine 3-4 kg. soğan doğrarız. Soğan etin içinde kaybolup gider. Pişen kavurmanın ateş üzerinde çok beklememesi gerekir. Kısa sürede servis edilmesi önemlidir. Müşteriler yaklaşık 2 saat içinde hazırlanan kavurmamızı bitirirler. Lokantamıza gelen müşterilerin yaklaşık %10' u Kazan'ın yerlisi, %90' ı ise dışarıdan kavurmamızın ününü duyan yabancı konuklardır.

Erol Ustanın anlatımlarından kavurmaya lezzet veren birçok faktörün yanında içine konan soğan, pişirme süresinin iyi ayarlanması ve hızlı servis edilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Usta sözüne devam ederek; Bizim ülke boyutunda ünlenmemizin en önemli olayı televizyon programcısı Vedat Milor'un gelerek bizi tanıtmasıdır. Özellikle lezzet ve fiyat olarak beş yıldız vermesi müşterilerimizin %50 artmasına sebep olmuştur. Sadece karın doyurmak için değil, damak tadı arayanların uğradığı bir yer haline getirmiştir. Kavurmamızı tatmak için İstanbul'dan, çevre illerden, hatta yurt dışından gelen müşterilerimiz vardır.

Erol Usta'nın bu anlatımlarından hala mütevazı ve utangaçlığını anlatmadan geçemeyeceğim. Vedat Milor'un programına aldığı birçok lokanta onun bu ilgisini her tarafta ilanlarla duyururken, lokantada bu ziyaretle ilgili hiçbir fotoğraf ve haber görüntüsü olmaması dikkatimden kaçmadı.

SONUÇ

Küreselleşmenin etkisi yöre mutfağımızda da gözlenmektedir. Pek çok yemek çeşidimiz hatta pişirme yöntemimiz de unutulmuştur. Pek çoğu da sadece büyüklerimizin hatırlarında kalmıştır. Halen birçok geleneğimizi devam ettirmekte olduğumuz yemek kültürümüzün özünü dokunmadan gelecek nesillere aktarılmasını sağlamalıyız. Değerlerimizin kıymetini bilip bunlara sahip çıkmalıyız. Yemeklerin özünü değiştirmeden tanıtılması için elimizden geleni yapmalıyız. Küreselleşmenin etkisi ile diğer dünya mutfaklarından etkilenmeler, fastfood gibi bazı akımların etkili olduğu günümüzde, Türk Mutfak kültürünün yaşaması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda gerekli önlemler alınmalı ve kültürü devam ettiren bu tür ustalar cesaretlendirilmeli ve kayıt altına alınarak yaşatılması ve her alanda yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

KUT Günay, (2002). *Türklerde Yemek Kültürü*. Türkler Ansiklopedisi, 4.cilt.s.215, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Erol Ünlütürk ile mülakat; (1960)

Ahmet Ünlütürk(1972)

Elfize Doğan(1935)

Adem Aydın(1974)

Hüseyin Yüce (1965)

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANKARA'NIN SOFRA VE YEMEK KÜLTÜRÜ

(FROM PAST TO PRESENT, ANKARA'S TABLEWARE AND FOOD CULTURE)

Şeyma DEVRİM

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ÖZET

Y

aşamımızın bir parçasıdır yemek. Yemek yemek, kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan bir olaydır. Mutfağımızın bu kadar zengin çeşitli olmasının nedenleri arasında, birçok medeniyete beşiklik etmemiz, birçok

millet ile kültürel olarak iç içe olmamız ve hammadde kaynakları olarak yiyecek ve içeceklerin bol miktarlarda bulunması vardır.

İnsan fizyolojik yapısı itibarıyla yemekle doğrudan ilgisi olduğu gibi sosyal yönüyle de yaşadığı kültürün etkisi altında bir yemek anlayışına sahiptir.

Yaşam şeklinin değişmesi, beslenme kültürünün de zamanla değişmesine neden olmaktadır. İlk çağlarda insan, yaşamını sürdürebilmek için doğada bulunan hayvanları avlamak; bitkileri toplamak zorunda kalmıştır. İnsanoğlu zamanla bunları kendi yetiştirmeyi öğrenmiştir. Yeni tatlar bulma çabası ilkçağdan başlayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ateşin bulunuşu, insanlık tarihinin yükselişini gösteren en önemli bulgudur. Böylelikle insanlar kendi yetiştirdiklerini pişirerek daha lezzetli hale getirmişlerdir.

Türkler, özellikle Anadolu'da diğer kültürlerden de beslenerek yeme-içme kültürlerini zenginleştirmişler ve daha rafine hale getirmişler, fakat aslı yeme biçimlerini ve damak tatlarını değiştirmemişler, renklendirmişler ve tat alma duyularını geliştirmişlerdir.

Ankara'nın geleneksel mutfağı İç Anadolu yöresinin karakteristik özelliklerini barındırır.

Ankara evleri genellikle iki katlı olarak yapılırdı. Alt katlar kışlık olarak kullanılırdı. Üst katlar ise yazlık olarak kullanılırdı.

Eskiden mutfağa çok önem verilirdi. Görücüler, kız almaya geldikleri evin önce mutfağını görmek isterlerdi. Eski Ankara mutfağı evin en büyük kısmını meydana getirirdi. Mutfak alt katta bulunurdu. Bir köşesinde ocak ve tandır, bir köşesinde de erzak konulan kiler vardır. Bu mekanda raflar, turşu, peynir, pekmez, yağ ve su küpleri bulunurdu. Tavanda et, sucuk, pastırma asmak için çengeller bulunurdu. Yemek pişirmek için ocak bulunurdu. Ocaklar önceleri kerpiçten, daha sonraları da tuğladan üç tarafı kapalı, ağız kısmı açık olarak yapılırdı, dumanı bacaya gidecek tarzda bağlanırdı. Mutfak büyük olarak inşa edildiğinde ocağın yakınına halı ve minderler konup oturulurdu. Mutfak hiçbir şekilde yatma mekanı olarak kullanılmazdı.

Türk evinde ocak öylesine önemlidir ki, çoğunlukla "ev" ile eş anlamlıdır. "Ocağını söndürmek", "ocağını şenlendirmek" deyimlerinin ifade ettiği gibi.

Eski dönemlerde sofrada aile üyelerinin bir araya gelmesi önemlidir. Ailenin bir bütün olduğunu simgelerdi birlikte yemek yemek. Kültürümüzde yemek genelde evde yenir. Evde yenilmesinin ana nedeni, temizlik, lezzet ve ekonomik faktörlerdir.

Belli bir sofrada düzeni vardır, sofraya ilk erkekler oturur. Yemeğe, sofrada oturan en büyük kişinin başlamasıyla başlanırdı. Evde gelin varsa sofradakilere hizmet eder en son o yemeğini yerdi. En yaşlı kişi sofradan kalkmadıkça hiç kimse yerinden kalkıp sofrayı terk etmezdi. Sofrada gereğinden fazla konuşulmazdı.

Yemekler yerde yenirdi. Yere sofraya bezi serilir, sofraya bezinin

üzerine basılmazdı. Sofrada yer yoksa sofraya bezinin üzerine konulurdu ekmekler. Sofra bezi dizlerin üzerine çekilir böylelikle etrafa kırıntıların dökülmemesi sağlanırdı. Sofra bezinin üstüne ayaklı bir tabla konulur, tablanın üzerine de sini konulurdu. Kişi sayısına göre tahta kaşıklar sofraya yerleştirilirdi.

Ekmek hiçbir zaman atılmaz. Bayatlayan ekmeğin birçok değerlendirilme şekli vardır. Çorba ve sütle yenir, köfte hamuruna katılır, tirit, papara, ekmek tatlısı yapılır.

Tahta çorba kaşıkları çorba tasını çevreleyecek şekilde veya tepsinin kenarına dizilirdi. Sofrada yenilen yemeğe uygun çatal, kaşık bulundurulurdu. Yemek yerken tahta kaşıklar tercih edilmekteydi.

Çünkü tahta kaşığın yemeğin tadını bozmadığı şeklinde bir inanış vardır. Yağlı yemek kaşıkları şimşir, kemik veya tek parça fildişinden yapılır, uçları mercan yahut sedefli olurdu. Sofranın yakınına bir tepside bardak, sürahi gibi malzemeler bulundurulurdu.

Sofraya oturmadan önce eller mutlaka yıkanır. Yemeğe başlarken besmeleyle başlanırdı. Yemek çorbayla başlar, ardından ana yemek olarak etli bir yemek gelir, yanında pilav ya da börek verilirdi. Buğday unundan yapılmış olan hamurun ince olarak açılmasıyla yapılan çeşitli börek türleri de sofrada bulunurdu. Sebze yemeği ve tatlı da olurdu sofrada. İçecek olarak hoşaf veya ayran konulurdu. Sofrada ekmek, bazlama veya yufka mutlaka olurdu. Sofrada ekmek olmazsa olmazlardandır. Yemekte su içilecekse ilk önce sofrada bulunan aile büyüğüne ikram edilir sonra kim susadıysa o içerdi.

Yemektan kalkmadan önce sofradaki aile büyüğü sofraya dua yapar, duadan sonra birkaç lokma daha yenir sofradan öyle kalkılırdı. Yemeğin bitiminde şükretmek, İslam dininin etkisinin yeme içme alışkanlıkları üzerindeki etkisini göstermektedir.

Yemektan sonra da eller yıkanır. Yemeğin üzerine kahve içilirdi.

Misafirlığe verilen önem dolayısıyla yemek sırasında gelen konuk mutlaka sofraya buyur edilir aç olmasa bile karnının doyurulması istenilirdi. Türklerde misafirlere önemli kişilerdir. Misafire yoğurt ikramı şarttı. Sofrada her çeşit yemek bulunsada dahi yoğurt yoksa misafire ağırlanmış sayılmazdı. Sofrada yemeğe ilk önce hane sahibi başlar fakat misafire kalkmadan sofradan kalkılmazdı.

Çok yememek, sofradan biraz aç kalkmak geleneği benimsenmiştir. Geleneksel davranışlarından bir tanesi de, yemeğin çabuk yenmesidir.

Ekonomik durumu iyi olmayan aileler tahıl ağırlıklı beslenirdi. Pişirilen yemek genellikle gün içinde bitirilirdi.

Ramazan sofralarında ise, sahur vakti sofrada, söğüş etler, pilav veya börek türünden tok tutucu destek yemekleri, her sahura eşlik eden kurutulmuş meyve hoşafı, armut kurusu, kayısı kurusu, elma kurusu ya da taze meyve kompostosu olurdu. İftar topuyla birlikte artık asıl yemek başlamıştır. Çorbasız bir iftar yemeği düşünülemez. Çorbadan sonra ana yemek gelir. Ve sonrada tatlı gelirdi.

Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, kandiller, hacca gidiş- gelişler, cenaze, doğum, sünnet düğünü, söz, nişan, kına gecesi, düğün, asker uğurlama gibi özel günlerde de sofralar özenle zengin bir şekilde donatılır ve gelen herkes yedirilip içirilirdi.

Yiyecek kültürümüze baktığımız zaman buğday ve türevleri, etler, sebzeler, yağlar, süt ve süt ürünleri, kurubaklagiller önemli bir yer tutar. Bunun sebebi de Ankara'da hayvancılık ve tarıma dayalı bir yapı olduğu için mutfakta da buna uygundur.

Tereyağı, içyağı ve kuyruk yağı eskiden yemeklerde çok kullanılan yağ çeşitlerindedir.

Yemeklerle birlikte tüketilen içeceklerin başında ayran, çeşitli şerbetler ve hoşaf gelir. Soğan ve sarımsağın yemeklerde en çok kullanıldığı yerlerden biri kuşkusuz Türkiye'dir. Bu ürünlerin yemeklere güzel çeşni vermesi bir yana, bazı durumlarda olmazsa olmaz, kimi kez de tek başlarına görev de üstlenirler ve bazı yemekler de onların adıyla anılır.

Bir de Zekeriya Sofrası geleneği vardır, tarih olarak Cumhuriyet sonrası Ankara'sında başlayan ve 1930-40'lı yıllarda yaygınlaşan bir gelenek. Adak adama, adağını yerine getirme, yeni dileklerde bulunmak için yapılan yemekli bir toplantıdır. Söz konusu sofraya daha çok çerez, yemiş ve yeşilliklerden oluşuyor.

Zekeriya Sofrası, diğer adıyla Peygamber Sofrası kadınlar arasında düzenleniyor. Akşamla yatsı namazı arasında gerçekleştiriliyor ve sofrayı dileği yerine gelmiş bir kadın hazırlıyor. Sofradaki yiyeceklerin sayısı 41'e tamamlanıyor; katılanlar ise bu 41 çeşit yiyecekte muhakkak tadıyor.

Mutfakta bulunan kap kaçaqlardan bazıları şunlardır: Lenger, sini, çeşitli boyda tepsiler, taslar, çorba tasları, su tasları, kulplu maşrapa, tavalar, sahanlar, tencereler, bakraç, kazan, güveç, sefer taşı, toprak çömlek, su kaynatmak için saplı kaplar, güğüm, ibrik, çeşitli boyda testiler, cam kavanozlar, kepeçe, tahta kaşıklar, kevgir, süzgeç, kalbur, elek, havan, sepetler, seleser, sofraya altı, sofraya bezi, sac, sac ayağı, hamur teknesi, bazlama

tahtası, oklava, semaver, patlıcan demiri, maşa, tel ızgara, bıçak çeşitleri, et nacakları, tokmaklar, bez torbalar, tavşan ayağı (gözleme yağlamak için), gaz lambası, fener, vb.

Yaşam şeklimizin değişmesiyle yediklerimiz içtiklerimizde değişmektedir. Küreselleşme, fast food gibi bazı akımlar, diğer dünya mutfaklarından etkilenmeler, nüfus artışı, teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının etkisi gibi nedenlerle mutfaklarımızda değişimler görülmeye başlanmış olsa da, yemek kültürümüzün halen bir çok geleneğini devam ettirmekteyiz. Kuşaklar boyu aktarılan lezzetli yemeklerin hepsi olmasa bile günümüzde bir kısmı halen yapılmaktadır. Çorbalar, pilavlar, börekler, et yemekleri, dolmalar ve tatlıların alışılmışın dışında yeni tarifleri ortaya çıksada halen geleneksel şekilde yapılmaya da devam edilmektedir.

Sofra kültürümüzde ise birçok değişiklikler söz konusudur. Artık yemekler çoğunlukla yemek masalarında yenmektedir ve herkese özel servis takımları sofrada bulunmaktadır. Beraberce yenen yemeklerin sayısı azalmaktadır. Günümüzde, şehir hayatının koşuşturmacasının artmasıyla insanların dışarıda yemek yeme alışkanlıkları da artmaktadır. Masada ayrı kaptan yemek yeme alışkanlığı her geçen gün artmaktadır. Bu değişimin nedeni, sofradaki herkesin eşit miktarda yemeklerden yararlanması ve bireyler arasında hastalık yayılmasının en aza indirgenmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Bugün bile hala, kırsal kesimin büyük bir çoğunluğunda, sini etrafında yemek yeme alışkanlığı bulunmaktadır.

Eskiden, düğün sahibi kendi evinde gelen konuklara yemek ikram ederken, günümüzde yemekli düğünler yapılmaya başlanmıştır.

Artık hoşafın yerini çoğunlukla asitli içecekler almaktadır.

Eskiden ekmek yapımında taş değirmenlerde öğütülen tam buğday ve çavdar unu kullanılırken, günümüzde artık kepeği ve özü alınmış un kullanılmaya başlanmıştır.

Yapılan bir araştırmada; gelir düzeyi arttıkça ekmek ve diğer buğday ürünlerine olan talebin azaldığı, pirinç tüketiminin ise arttığı ortaya konmaktadır.

Mutfakta kullanılan araç-gereçlerin bir kısmında değişiklik olmuştur. Birçok araç-gereç artık kullanılmamaktadır. Eskiden sofrada sadece kaşık bulunurken zamanla yaşanan kültürel gelişmeler sonucu çatal ve bıçakta sofrada yerini almıştır.

Eskiden odun yakılarak kullanılan ocaklar yerine günümüzde elektrik ile çalışan fırınlar kullanılmaya başlanmıştır. Toprakta, bakırdan yapılan tavalar yerine artık teflondan, çelikten yapılan tavalar kullanılmaktadır. Kalaylanarak kullanılan birçok mutfak eşyası artık günümüzde nadiren kullanılmaktadır.

Yemeğe başlamadan besmele çekmek ve yemek sonunda sofraya dua yapmak gibi alışkanlıklar geçmişten günümüze kadar devam etmiştir.

Kuşaklar boyu gelen geleneksel yemeklerimizin ve bu mutfak kültürümüzün özünü bozmadan gelecek kuşaklara aktarılması için elimizden geleni yapmalıyız. Kıymetini bilip değerlerimize sahip çıkmalıyız. Yemeklerin özünü değiştirmeden tanıtılmasına katkı sağlamalıyız.

KAYNAKLAR

1. Aras, Nilhan, (2009), "Atatürk ve İstiklâl Yolu'nun Mutfakları", Gastro Dergisi, Sayı 52.
2. Araz, Nezihe, (1999), "Meyve Odaları" Ankara Mutfak Kültürü ve Yemekleri, Ankara.
3. Araz, Nezihe, (1999), "Ramazan Sofralarının Nostaljisi" Ankara Mutfak Kültürü ve Yemekleri, Ankara.
4. Berkok, Nimet, (1999), "Refika Teyze'nin Belleğinde 'Ankara Mutfakları'" Ankara Mutfak Kültürü ve Yemekleri, Ankara.
5. Beşirli, Hayati, (2010), "Yemek, Kültür ve Kimlik", Milli Folklor, Sayı 87.
6. Güler, Sibel, (2010), "Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 26.
7. Karpuz, Emine, Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi.
8. Kut, Günay, (2002), Türklerde Beslenme Biçimi: Dünü-Bugünü, V. Türk Kültürü Kongresi Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği 17-21 Aralık 2002 Beslenme Kültürü.
9. Ustaer, Celal, (2005), Yemek ve Kültür Dergisi, Sayı 3.
10. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-23839/geleneksel-beslenmemutfagimiz.html>
11. http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr/halk-kulturu/detay/envanter_id/114

KARABÜK- BULAK KÖYÜ DANTELLERİNİN GRAFİKSEL AÇIDAN İNCELENMESİ VE ANKARA İLİ DANTELLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Öğr. Gör. Hatice SOMÇAĞ

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

A

Adolu'nun zengin tarihi, coğrafi ve kültürel yapısı, el sanatları ürünlerinden olan örücülük sanatına da yansımış, her yörede fark ve çeşitlilik yaratmıştır. İpliğin araç yardımı ile ilmeklerin içinden geçirilerek üst üste tutturulması ile elde edilen yüzeyler örgü olarak tanımlanmakta ve kullanılan aracın adını almaktadır. Tığ ile ilmeklerin sıra ile gidiş-dönüş şeklinde çift yönlü örülenleri iki boyutlu olup, dantel olarak isimlendirilmekte, basit bir araçla yapılmalarına rağmen zengin teknik ve desenleriyle çeşitli gereksinimleri karşılamakta ve çeyiz geleneği içinde yer almaktadır.

Bu araştırmada; Karabük ili Bulak köyünde üretilen danteller sınıflandırılarak, dantelin yüzeyini oluşturan motiflerin özellikleri belirlenmiş, şemaları çıkartılmış ve Ankara'da üretilen danteller ile karşılaştırılarak desenlerin, hangi tasarım ilke ve yöntemlerine göre oluşturulduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda; 79 örnek Bulak köyünde, 51 örnek Ankara ili ve ilçelerinde olmak üzere 130 örnek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örücülük, dantel, şema ¹

xxx

Gereksinimlerinizi karşılarken çeyiz geleneği içinde teknolojik gelişmelere rağmen varlığını devam ettiren aynı zamanda kültürel kimliğimizi yansıtan, el sanatları içinde örücülük ayrı bir yere sahiptir.

Örücülük sanatının gelişimine bakıldığında, çok eski çağlara uzanan bir geçmişi olduğu ve Türklere ait ilk tarihi belgelerin Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında ortaya çıktığı görülmektedir (Akpınarlı, 1995: 4). Geleneksel sanatlar içinde yer alan el örücülüğü düğüm örgülerinin dışında basit araçlarla yapılarak, kullanılan aracın ismi ile anılmaktadır. Bu araçlardan tığ yardımı ile yapılanları tığ örgüleri adını almakta, renk, motif, desen ve süslemedeki zenginlikleri ile göz doldurmaktadır. Anadolu'nun hemen her yerinde yapılan tığ örgülerinin kullanımı çeşitlenerek devam etmektedir. Geçmişte yatak takımlarında, sedir ve sedir yastıklarının örtülerinde kenar ve ara danteli olarak görülmekte iken değişen yaşam biçimlerine ve moblelerin çeşitlenerek artması sonucu tığ örgülerinin de aynı paralelde kullanım alanı genişlemiştir. Günümüzde danteller; sedir döşemelerinin yerine sehpa, sergenlikler yerine vitrinlerde ve perde, masa, yatak vb. örtülerinde, giysilerin yaka ve kol kısımlarının süslenmesinde, bluz, yelek gibi giysilerin yapımında kullanılmaktadır.

¹ Abant İzzet Baysal Üni. Gerede Mes. Yük. Okulu Gerede/Bolu

Düşük maliyeti, kolaylıkla sağlanan malzemeleri, her zaman her yerde uygulanabilmesi tığ örgülerinin yaygın biçimde yapılabilmesini sağlamıştır (Toktaş, 2007: 10). İplik kalınlığına uygun kalınlıkta seçilen tığ yardımı ile örgü gerçekleştirilmekte olup, tığlar incelik ve kalınlıklarına göre numaralandırılmışlardır. İplik ve tığ kalınlıklarının uyumlu olması düzgün ve kaliteli bir örgü yüzeyi oluşturmaktadır (Atay, 1987: 339-340).

İplik ile yapılan halka içinden tığa sarılı ipliklerin geçirilmesi ile “zincir” adı verilen ilmekler oluşmakta ve ilmeklerin sıralar biçiminde üst üste örülmesi ile yüzey ortaya çıkmaktadır. Bazı örneklerde ilmeklerin araları ve içi farklı sayı ve dolama çeşitleri ile boş bırakılmakta veya doldurulmaktadır. Böylece boş ilmekler ve dolu yüzeylerin yanında farklı atlamalar ve değişik boyutta delikler ile çeşitli motifler oluşturulmaktadır (Anonim, 2001:8).

Tığ örgülerinin temeli zincir olmakla beraber, tığ örücülüğü teknikleri basit ilmek, çift ilmek, üçlü ilmek, sarma ilmek, salkım ilmek, halka ilmek ve Tunus ilmeği olarak sınıflandırılmaktadır (Akpınarlı, Tozun ve arkadaşları, 2012: 215). Tığ örücülüğü ile yapılan ürünlerde Türk halkının sanat zevkini, renk anlayışını, desen ve süslemedeki zenginliklerini görmek mümkündür. Desenlerin içinde özellikle çiçeklerden oluşan bitkisel bezemeler en çok görülenlerdendir (Ortaç, 2007: 20). Tığ örgüleri oya ve dantel olarak ayrılmakta, örgülerin iki boyutlu ve oyaya göre geniş yüzey halinde olanları dantel olarak isimlendirilmektedir. Anadolu'nun bazı yörelerinde “tentene” olarak ifade edilmekle birlikte günümüzde çoğunlukla “dantel” sözcüğü yaygın olarak kullanılmaktadır.

Ülkemizin birçok yöresinde olduğu gibi Karabük iline bağlı Bulak köyünde ve Ankara ili ile çevresinde de evlenme gelenekleri içerisinde söz kesme, nişan, düğün gibi adetlerde damat, gelin ve aileleri ile yakın akrabalarına köşeleri dantel ile süslenmiş söz ve nişan bohçaları, karşılıklı armağan edilmektedir. Bu bohçaların içinde dantel ile süslenmiş seccade, yatak takımları vb. örtüler bulunmakta, çeyiz geleneğinin devam etmesi ile günümüzde de dantellerin yapımı ve kullanımı sürdürülmektedir.

Dantellerden genellikle iki yanı düz çeşitli genişliklerde uzun şeritler, ara danteli olarak kumaşın kesilerek pencere açılan kısmına tuturulmaktadır. Bir tarafı düz diğer tarafı üçgen, yarım daire vb. şekillerde olup, halk arasında “divlimli” olarak tanımlanan ve “uç danteli” olarak isimlendirilen kenar dantelleri de kumaş örtülere dikilmektedir. Bazı danteller ise kumaş ile birleştirilmeden tek başına kare, dikdörtgen, elips veya daire gibi geometrik biçimlerde örülürken, tepsi, sehpa, masa, yatak vb. eşyaların üzerinde kullanılmaktadır. Bazen de sıra ile bir veya çoğunlukla iki farklı motifin tekrarları ile örgü yüzeyler yapılmaktadır.

Motif, Fransızca bir kelime olup, Türkçe karşılığı “örge” dir. Motifler kendi başına bir bütün olmakla birlikte, süslemenin bütünü oluşturarak desenin bütün özelliklerini bir araya toplayan en küçük parçasıdır (Onuk, 2000:12). Motif; yaşanan güncel değerlerin, o değerler içinde kazanılan bir düşünce sisteminin biçimsel ilkelerle ifade şekli olarak değerlendirilebilir. Aslında kendi fikirlerimizi en yüksek değerde ifade etme çalışmasıdır. Motif dili, görsel sanatlar arasında en çok kullanılan, zaman, mekân kavramı tanımayan güçlü bir dildir. (Öztürk Tozun, 1995: 8-9). Çok eski alışkanlıklardan izler taşıyan, toplumun ortak inanç ve düşüncesini yansıtan bu motifler, farklı yüzeylerde farklı malzeme ve teknikler ile kullanılsa bile, tek düzeligi, büyük, küçük, dolu, boş, sık, seyrek, tek, grup, ulama, gibi farklı yapılarda görülmekte veya yansıma, kaydırma, çevirme gibi sonsuz çeşitlilikte olabilir. Plastik ve görsel sanatlarda insanların gördükleri, dokundukları, işittikleri hemen her şeyin biçimi bulunmaktadır. Çevremizde gördüğümüz pek çok obje birkaç parçadan oluşan, birleşik bir bütündür. Doğa simetriğe yakın olandan asimetrik olana kadar sınırsız çeşitlilikler sunmaktadır (Tozun, 2003: 15).

Grafik; Kökeni Latince'den gelen bir terim olup; yazı, resim ve çizgi anlamına gelmektedir. İnsanların birbiri ile anlaşabilme, çevreye uyum sağlayabilme çabası ile işaret, dil, yazı ve resmi iletişim aracı olarak kullandıkları çizimsel bir gösterimdir. Grafik sanatlar; Basım ve çoğaltma teknikleri ile yapılan resimsel veya yüzeyel gerecin tasarımı gerçekleştirilen sanat dalı olup, afiş, tekstil tasarımı, tipografi vb. bu sanatın kapsamına girmektedir (Öztürk Tozun, 1995:13-14).

Tasarım; Genel anlamda düşünsel yada maddi çalışmalar ile bir ürünün gerçekleştirilmesi sırasında yönlendirici olan proje, çizim v.b.ni kapsayan süreçtir (Ana Britannica, 1992: 422). En genel anlamı ile düşünme, karar verme, planlama ve çizim aşamalarının sonucunda ortaya çıkan ürün olarak ifade edilmektedir.

Bu bilgilerin ışığında Bulak köyünde ve Ankara ili ile çevresinde görülen dantellerde; daire, oval (elips), kare, dörtgen, dikdörtgen, üçgen, yıldız ve şerit halinde tekrar üzerine dayalı farklı biçimlerde düzenlenmiş 8 farklı sistem görülmüştür.

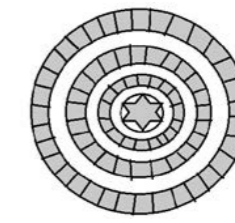
Bu çalışmada Karabük ili Bulak köyünde örülen 79 adet dantel ile Ankara ili ve Akyurt, Beypazarı, Çamlıdere, Çubuk, Elmadağ, Gütül, Haymana, Kalecik, Kazan, Kızılcahamam, Polatlı ve Ayaş ilçelerinde yapılan 50 adet, toplamda 130 dantel örneği incelenmiştir. 12 âdeti Ankara ilinde görülen, 28 âdeti Ankara ilini ve ilçelerini kapsayan “Ankara İli El Sanatları Ve Beslenme Kültürü” isimli eserde görülen örneklerden, 11 âdeti ise “Ayaş Ve Çevresi Kültür Sanat Araştırmaları” sempozyumunda sunulan “Ankara İli Ayaş İlçesi Tentenelerinden Örnekler” ve “Ayaş Tenteneleri Üzerine” isimli bildirilerde sunulan örneklerden incelenmiş, bu eserlerdeki fotoğraflardan ve orijinal ürünlerden karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu araştırma ve incelemeler ışığında belirlenen dantel örneklerinin şemaları çıkartılarak, orijinal ve sözü edilen kaynaklardan alıntı fotoğrafları ile sunulmaktadır.

Temel geometrik formlardan olan daire, kumaş süslemeleri ve birçok alanda eski tarihlerden beri çok kullanılmaktadır. İncelenen örneklerde daire formu dantellerin çoğunluğunun ortasında yıldız motifinin görüldüğü, bazılarında ise iç içe geçmiş çemberlere ve çarkifelek motiflerine rastlanılmıştır. Daire biçimli ürünlerin bazılarının kenarları düz iken bazılarının üçgen formlarla tamamlandığı, bazılarının ise halk arasında “divlim” olarak ifade edilen yarım daire şeklinde yelpaze biçimli dalgalı formuyla konturlandığı gözlenmektedir. Daire form çoğunlukla masa ve sehpa örtülerinde kullanılmaktadır.

Fotoğraf 1’de görülen masa örtüsünde yıldız biçimli merkezden kenarlara doğru dağılan içleri baklava şeklinde dörtgenler ve dikdörtgen formu desenlerin ardışık biçimde tekrarları ile oluşturulmuş çemberler görülmektedir. Koram sistemindeki formun kenarları düz çizgi ile sınırlandırılmıştır.

Fotoğraf: 1

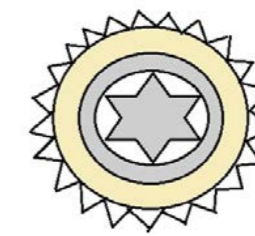

Çizim: 1

Fotoğraf 2’de görülen örnekte ortada yıldız motifinin çevresi, içleri sıralı yarım daire ve kaydırmalı eksenle kare formları ile dolgulanmış bir dar ve bir geniş çember ile çevrilmiştir. Dairenin dış kısmında içlerinde kare form görülen sıralanmış üçgen basamaklar bulunmaktadır.

Fotoğraf: 2

Çizim: 2

Bazı örneklerde ortada çemberler yer almakta, üzerinde yıldız motifleri görülmektedir. Yıldızın köşelerinin üst üste üç sıra dolu ve boş olarak hazırlanmış daire kesiti ile birleştirildiği ve kenarlara yelpaze gibi dalgalı bir görünüm verdiği dikkati çekmektedir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf: 3

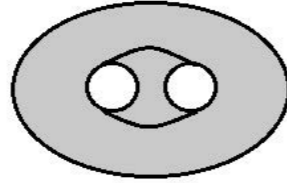
Çizim: 3

Kumaş süslemelerinde, çini ve işlemelerde sıklıkla kullanılan oval form dantellerde de görülmekte olup, bu formda hazırlanmış ürünler çoğunlukla sehpa ve tepsi örtülerinde kullanılmaktadır. Daire biçimli örneklerde olduğu gibi genellikle tek parçadan oluştuğu gözlenmektedir.

Oval formlardan bir grubunun, kenarları düz çizgi halinde olup orta kısımlarında gül, üzüm ve yaprak gibi çiçek ve meyvelerden oluşan bitkisel motifler veya çeşitli yazılar ile kalp, yıldız figürlü, motiflere rastlanılmaktadır. Örtünün orta kısmında görülen gül motifinin daire biçimli olduğu, yaprak motifleri ile birlikte oval formu oluşturduğu dikkati çekmektedir (Fotoğraf 4).

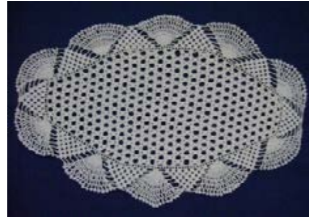

Fotoğraf: 4

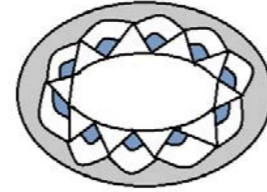

Çizim: 4

Oval formlu bazı ürünlerin orta kısmı göz şeklinde olup, kenarlara doğru daralarak, sivrilme göstermekte ve içlerine bir dolu bir boş kareler yerleştirilmiş üçgen motiflerle çevrenmektedir (Fotoğraf 5).

Fotoğraf: 5

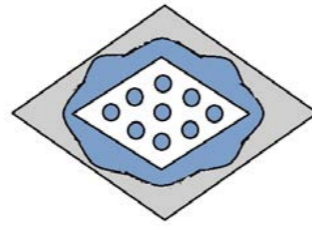

Çizim: 5

Bazı örneklerde dörtgen şeklinde “baklava” olarak da bilinen örtülere rastlanılmıştır. Orta kısmının daire biçimli motiflerin yan yana ve üst üste kaydırmalı eksende yerleştirilmesi ile dörtgen formu alarak, kenarları dalgalı bir kontur ile sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf: 6

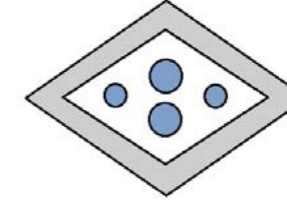

Çizim: 6

Bazı dörtgen formların orta kısmında da dörtgen, altıgen gibi formlar oluşturulmakta ve içlerinin simetrik çiçek ve yaprak desenleri ile bezendikleri gözlenmektedir. Örtünün ortasında gül ve yaprak bezemeleri ile dörtgen formu tekrarlanmaktadır (Fotoğraf 7).

Fotoğraf: 7

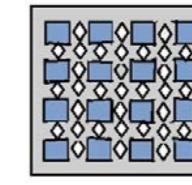

Çizim: 7

Kare ve dikdörtgen formlarda yapılan ürünlerde motiflerin yan yana ve üst üste birleştirilmesi ile elde edilen yüzeylerden istenilen büyüklükte ürünler elde edilmekte, çoğunlukla sehpa, vitrin ve masa örtüleri ile yastık yapıldığı gözlenmektedir. Motiflerin örülmesinde uygulanan teknikler ile farklı görünüm ortaya çıkabilmektedir. Fotoğraf 8’de görülen ürün, kare motiflerden yapılmış ve ardışık tekrar sistemi üzerine kurulmuştur. Sıralı karelerin içinde ve aralarında dörtgen motifler görülmektedir.

Fotoğraf: 8

Çizim: 8

Gidiş- dönüş sistemi ile tek parça örülen kare ve dikdörtgen formlarda gül, lale, altın kadeh çiçekleri ve yaprak gibi bitkisel formlar ile saksı, vazo gibi nesneli bezemeler, melek ve kuş gibi figürlü bezemelere rastlanılmaktadır. Bitkisel, geometrik ve nesneli bezemelerin aynı form üzerinde uygulandığı da gözlenmekte olup, köşelerde içlerine kare yerleştirilmiş üçgen formlar dikkati çekmektedir (Fotoğraf 9).

Fotoğraf: 9

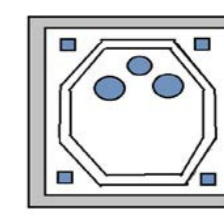

Çizim: 9

Kare formun içinde eşkenar dörtgen, üçgen ve sekizgen biçimleri sık kullanılmakta olup, yastık örneğinde kare formun içinde bulunan altıgen formun kenarlarında kare, içinde bitkisel bezemeler görülmektedir. Geometrik ve bitkisel bezeme aynı kompozisyonda yer almıştır (Fotoğraf 10).

Fotoğraf: 10

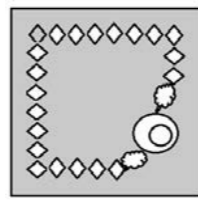

Çizim: 10

Fotoğraf 11’de kare içinde baklava ile daire biçimli gül ve yaprak bezemelerinden oluşan bitkisel ve geometrik form ile kompozisyon görülmektedir.

Fotoğraf: 11

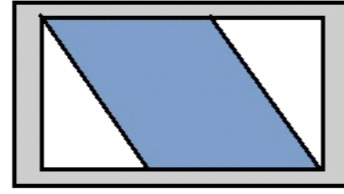

Çizim: 11

Dikdörtgen örtülerin bazılarında bir veya daha fazla motifin yan yana ve üstüste sıralanarak Fotoğraf 8 örneğinde olduğu gibi yüzey oluşturulduğu veya fotoğraf 12’de görüldüğü gibi tek parça üzerinde kompozisyon hazırlanmıştır. Dikdörtgen form kendi içinde bölünerek dörtgen ve üçgen formlar ile biçimlenmiş, çiçek ve yaprak bezemeleri ile kompozisyon tamamlanmıştır.

Fotoğraf: 12

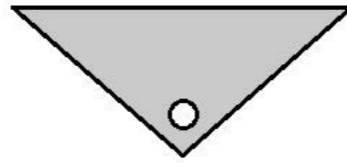

Çizim: 12

Üçgen biçimli karşılaşılan örneklerde, gidiş-dönüş sistemi ile tek parça örüldüğü ve çeyiz bohçası, veya örtü amaçlı kumaş kenarlarına tutturuldukları görülmektedir. Çoğunlukla gül, lale çiçekleri, dal ve yapraklar ile simetrik düzende desenlendirilmektedir (Fotoğraf 13).

Fotoğraf: 13

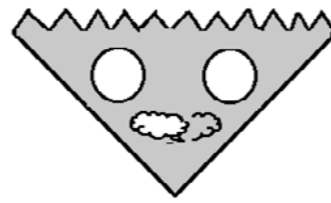

Çizim: 13

Üçgen formların kenarları düz olduğu gibi, bazılarının kumaşa dikilecek kenarında, bazılarının iki kenarında zikzak basamaklar bulunmaktadır. Fotoğraf 14’de görüldüğü üzere daire formunda karşılıklı konumlandırılmış iki gül deseni ile simetri sağlanmıştır. Fotoğraf 15’de iki kenarı zikzak ortası tek gül motifli üçgen formunda örnek görülmektedir.

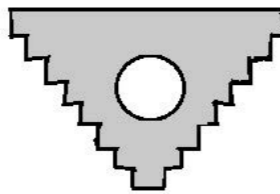
Fotoğraf: 14

Çizim: 14

Fotoğraf: 15

Çizim: 15

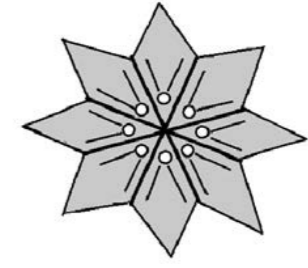
Bazı danteller parçalar halinde örüldükten sonra birleştirilerek yıldız formunu almakta, masa örtüsü gibi büyük yüzeyler 8-9 parçadan oluşmaktadır.

Ancak yıldız formunun, daire içinde köşe açılarının belirlenmesi ile oluşturulduğu bilinmektedir. Bu nedenle yıldız, daire formu ile birlikte değerlendirilebilir.

Fotoğraf 16’da görülen masa örtüsünde bitkisel ve geometrik formların bir arada kullanıldığı ve parçaların ortada birleşmesi ile biçimlendiği görülmektedir.

Fotoğraf: 16

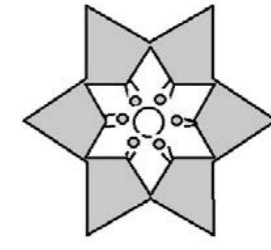

Çizim: 16

Daire formulu motifin etrafında küçük çiçekler ile yaprak formunda dörtgenlerin, ardışık tekrar ile dizildiği, yaprakların aralarında, küçük daire motiflerin artarak ve eksilerek sıralandıkları gözlenmektedir. Bu kompozisyonla altı köşeli yıldız formu çıkmıştır (Fotoğraf 17).

Fotoğraf: 17

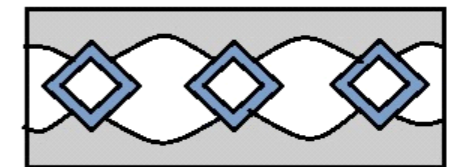

Çizim: 17

Dar kenardan başlanılarak istenilen boyuta kadar uzatılabilen, şerit halinde biçimlendirilen danteller her iki dar kenarı düz çizgi halinde devam etmektedir. Fotoğraf 18’de görülen ara dantelinde, silitize edilmiş çiçeklerin geometrik formda tam tekrar sistemi ile sıralanarak tasarlandığı görülmektedir.

Fotoğraf: 18

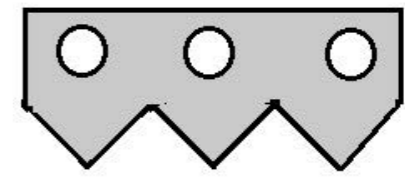

Çizim: 18

Kenar danteli örneklerinde kumaşa dikilecek kenar genellikle düz çizgi halinde devam ederken diğer tarafı üçgen biçiminde zikzak veya dalgalı formda ilerlemektedir. (Fotoğraf 19).

Fotoğraf: 19

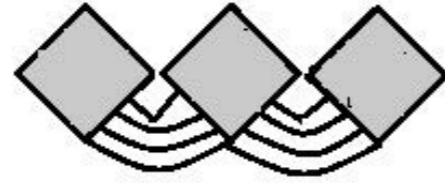
Çizim: 19

Bazı örneklerde kumaşa dikilecek kısım zikzak biçiminde diğer kenarı düz veya üçgen ya da yuvarlak çizgilerle sınırlandırılmaktadır. Örnekte dörtgenlerin arasında konumlanan daire kesiti dantelin kenarına

yuvarlak bir görünüm vermektedir (Fotoğraf 20).

Fotoğraf: 20

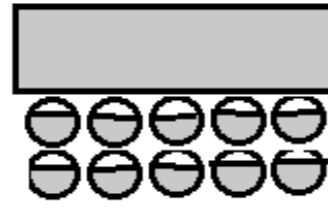

Çizim: 20

Bazı sıralı sistemlerde önce istenilen genişlik ve uzunlukta örülen düz parçadan sonra üzerine çeşitli formlarda motiflerin üst üste, yan yana dizilerek tutturulmaları ile yüzey elde edilmektedir. Fotoğraf 21’ de daire formunda motifler ile oluşturulan kenar danteli görülmektedir.

Fotoğraf: 21

Çizim: 21

Karabük ili Bulak köyünde üretilen dantellerin incelenerek grafiksel şemalarının çıkartılmasından sonra, çalışmanın başında sözü edilen eserlerdeki örnekler ile iki yörenin tasarım yöntemleri karşılaştırılmış ve bazı saptamalarda bulunulmuştur.

Bulak köyü ile Ankara ili ve ilçelerinde örülen dantellerde; kafes, üçlü ilmek gibi aynı tekniklerin kullanıldığı belirlenmiştir.

Her iki yörenin dantellerinde görülen bezemelerin ağırlıklı olarak bitkisel ve geometrik motiflerden oluştuğu, bitki motiflerinin stilize edildiği ve / veya geometrik formlarla bir arada kullanıldığı gözlenmiştir (Fotoğraf 22).

Fotoğraf: 22-a Bulak Köyü 22-b Çamlıdere (Onuk ve arkadaşları, 2005:10)

Her iki yöre dantellerinin desen yönünden aralarında benzerlikler bulunduğu, görülmüştür. Bulak köyünde “elmas küpe” olarak isimlendirilen ve geçmiş en az 70 yıl öncesine dayandırılan örnek ile Ankara ili Ayaş ilçesinde bulunan benzeri, fotoğraf 23’ de görülmektedir.

Fotoğraf: 23-a Bulak Köyü

Fotoğraf: 23-b (Küçükural, 1997:16)

Bulak köyünde çok eski yıllardan beri örülen “küpeli” olarak isimlendirilerek, kumaş üzerine dikilmiş perde dantelinin benzerine yine Ayaş ilçesinde perde danteli olarak rastlanılmıştır (Fotoğraf 24).

Fotoğraf:24-a Bulak Köyü

Fotoğraf: 24-b (Küçükural, 1997: 12)

Bulak köyünde çeyiz bohçası olarak saten kumaş üzerine altı oyularak geçirilmiş, üçgen formunda bitkisel bezemeli ürünün benzeri, Çamlıdere ilçesinde görülmektedir. Saten kumaş üzerine yerleştirilmiş dantelin, yaprak ve zambak desenlerinin simetrik yerleştirilmesi ile bezendiği “Ankara İli El Sanatları Ve Beslenme Kültürü” isimli eserde belirtilmektedir (Fotoğraf 25).

Fotoğraf: 25-a Bulak Köyü

Fotoğraf: 25-b (Onuk ve arkadaşları, 2005:189)

Ankara ve çevresinde görülen formlarla Karabük’ün Bulak köyünde üretilen dantellerin form benzerliği saptanmıştır. İki yörede de daire, oval, kare, dikdörtgen, yıldız, üçgen gibi geometrik biçimlerde ve şeritler halinde uzayan tekrara dayalı, aynı sistemlerle tasarlandıkları görülmüştür. Fotoğraf 26’da Kalecik, Akyurt, Beypazarı ve Ayaş ilçelerinde yapılan çeşitli formlarda örnekler görülmektedir.

Fotoğraf: 26-a

Fotoğraf: 26-b

Fotoğraf: 26-c

Fotoğraf: 26-d

(Onuk ve arkadaşları, 2005- a: 324; b: 77; c: 160; d: Küçüktural, 1997: 10)

Fotoğraf 27’de Ankara ilinde üretilen iki farklı formda örtülerden ilki, içleri daire formunda iki farklı yıldız biçimli motifin sıra ile yan yana ve üst üste kaydırmalı ekseninde yerleştirilmesi ile, diğeri tek motif üzerinde stilize edilmiş laleler ile desenlendirilerek düzenlenmiştir.

Fotoğraf: 27 Ankara ili

Fotoğraf 28-a’ da Kazan ilçesinde yapılmış kenar dantelinde üçgen motiflerin tekrarı ile zikzak devam eden, bir kompozisyon görülmektedir. 28-b’de ortaları daire formundaki dantelin bütününe bakıldığında yarım daire biçiminde olup motiflerin tam tekrarı ile düzenlendiği dikkati çekmektedir.

Fotoğraf: 28 -a

Fotoğraf: 28 -b

(Onuk ve arkadaşları, 2005- a: 346; b: 347)

Sonuç olarak; Karabük ili Bulak Köyü ile Ankara ili ve ilçelerinde üretilen dantellerde; çoğunlukla beyaz rengin tercih edildiği, aynı tekniklerin ve formların kullanıldığı görülmüştür. Oval formu ve motiflerden oluşturulan kare veya dikdörtgen yüzeylerin sehpa ve tepsi üzerlerinde, kare formunda tek parça örülen

dantellerin genellikle yastık yapıldığı, şeritler halinde örülen dantellerin çoğunlukla yatak takımlarına dikildiği, üçgen motiflerin bohça köşelerinde tercih edildiği saptanmıştır.

Yıldız motiflerinin tek parça veya motiflerin farklı şekillerde sıralanması ile oluşturulduğu, 8-9 parçanın birleştirilmesi ile yıldız formu verilen dantellerin ve daire formunun masa örtülerinde, küçük boyutta olanların sehpa üzerlerinde kullanıldığı ve koram sistemi ile bezedikleri, orta kısımlarının geometrik formlarda desenlendirilerek kompozisyon oluşturulduğu saptanmıştır.

Bazı bezeme biçimlerinin bir arada ve tam tekrar ile ardışık tekrar sisteminin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir.

Farklı geometrik formların aynı kompozisyonda kullanıldığı ve formun bazı kısımlarında bütün olarak değil, parçalanarak kesitler çıkartıldığı, dolu-boş, büyük-küçük, sık-seyrek, tek veya grup halinde, yan yana, üst üste, aralıklı, kaydırmalı, simetrik biçimlerde ya da motif tekrarları ile ürünlerin tasarlandığı belirlenmiştir.

Nerede olursa olsun insanın doğadaki biçimleri gözlemleyerek motiflere kaynak oluşturduğu, tasarımlarda en önemli çıkış noktalarından birinin doğadaki çeşitli biçim ve desenler olduğu, çiçek, yaprak, dal ve meyvelerin hepsinin bir formunun bulunduğu ve doğanın taklit edilerek her iki yörede de yapılan dantellerde kompozisyona yön verdiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- ANA BRITANNICA, (1992), *Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.20, İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş.
- ATAY, Ayten (1987), *Örücülük*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ANONİM, (2001), *Türk Oyaları Katoloğu*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 2190, Cilt 1.
- KÜÇÜKTURAL, Zeynep (1997), *Ankara İli Ayaş İlçesi Tentenelerinden Örnekler*, Ayaş Ve Çevresi Kültür-Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ayaş: Ayaş Belediyesi Yayınları.
- ORTAÇ, H. Serpil (2007), *Tığ Örücülüğünün Günümüzdeki Kullanım Alanları Ve Çağdaş Tasarımların Medyada Tanıtılmasının Önemi*, Motif, S: 50, s. 20-21.
- ONUK, Taciser (2000), *Osmanlıdan Günümüze Oyalar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ONUK, Taciser; H. Feriha AKPINARLI, H.Serpil ORTAÇ; Deniz AYDA; Saime KÜÇÜKKÖMÜRLER; Hülya KÖKLÜ (2005), *Ankara İli El Sanatları Ve Beslenme Kültürü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ÖZBAĞI, TEVHİDE (1997), *Ayaş Tenteneleri Üzerine*, Ayaş Ve Çevresi Kültür-Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ayaş: Ayaş Belediyesi Yayınları.
- TOZUN, Hatice (2003), *Döşemealtı Halılarının Grafikselsel Açısından İncelenmesi*, Motif, S.34, s. 14-15
- TOZUN ÖZTÜRK Hatice (1995), *Gördes Halılarında Kullanılan Motiflerin Morfolojisi, Grafikselsel Açısından İncelenmesi Ve Yeni Tasarımlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Tarama Merkezi, Ankara.
- TOKTAŞ, Pınar (2007), *Kütahya Tığ Oyaları*, Motif, S: 49, s. 10-12.

KAYNAK KİŞİ

- Emine ALBAYRAK. 54 yaşında, ev hanımı. Görüşme tarihi (Ekim 2012)
- Gül GİRGİN 54 yaşında, ev hanımı. Görüşme tarihi (Temmuz 2013)
- Hacer ERGİN. 53 yaşında, ev hanımı. Görüşme tarihi (Ekim 2012)
- Hafize ERER. 68 yaşında, ev hanımı. Görüşme tarihi (Ekim 2012)
- Pakize ÇETİN. 88 yaşında, ev hanımı. Görüşme tarihi (Ekim 2012)
- Latife UYGUR 47 yaşında, öğretmen. Görüşme tarihi (Ekim 2013)
- Yıldız MUMCU. 72 yaşında, ev hanımı. Görüşme tarihi (Temmuz 2013)

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE KADAR BALKAN TÜRKLÜĞÜ¹

Prof.Dr. Yusuf HAMZAOĞLU
(Makedonya)

Bu metin, 2-4 Ekim 2013 tarihleri arasında T.C.Kazan Belediyesi ve Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu tarafından düzenlenen II. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Sayın Başkan, Sayın Başkanlık Divanı, Sempozyumun sayın üyeleri, hepinizi saygıyla selâmlıyor, iyi günler diliyoruz. Efendim, sunacağımız bildirinin konusu “Başlangıcından Günümüze Kadar Balkan Türklüğü”dür”. 87 sayfa, 136 dipnot ve 95 bibliyografik nottan oluşan bu bildiriye hazırlarken, Avrupa ve Balkan arşivlerinde ulaştığımız yayınlanmamış ve yayımlanmış arşiv belgeleri, literatür ve neşriyattan faydalandık.

Balkan Türklüğü'nün çok uzun bir tarihi vardır. Bu tarih, Osmanlı'dan önceki dönem, Osmanlı dönemi ve Osmanlı'dan sonraki dönem olmak üzere üç bölümde araştırılmış ve incelenmiştir.

Avrupalılar tarih boyunca Balkan Yarımadası için Grek, Roma, Bizans, İlyr, Şar ve “Büyük Türk”ün yarımadası adlarını kullandılar. Balkan kelimesini ilk kez 1809 yılında Alman coğrafyacısı A.Zeune kullandı. Amacı bu yarımada da Apenin ve Pirinei yarımada gibi en yüksek dağlara göre bir isim vermektir. Balkan kelimesini, Karadeniz'in kuzeyindeki topraklar üzerinden Avrupa'ya gelen Türk boyları getirmişlerdir. Onlar, ata yurtları Orta Asya'da bıraktıkları toponim, mikrotoponim ve hidronimleri yerleştikleri Avrupa ve Balkan topraklarına taşımışlardır. “Balkan” kelimesi de bu toponimler arasında bulunmaktadır.

372 yılından itibaren Balkan Yarımadası'nda yerleşmeye başlayan ve 375-469 yılları arasında kağanlık kuran Hun Türkleri, Roma ve Bizans, VI. yüzyılın ikinci yarısından sonra Bizans, Türk ve Slav, VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk, Müslüman Türk ve diğer Müslüman ve Bizans ile Slav, IX. yüzyılın başından ve özellikle XIV. yüzyılın ortasından itibaren Bizans, Slav ve Müslüman Türk kültürleri arasında çok büyük bir yarışma ve çatışma meydana geldi. Osmanlı'dan önceki dönemde de yapılan bu kültür yarışması ve çatışmasında çoğunlukta olan Bizanslılar, Slavları ve diğer kavimleri etkilerine alarak Balkan Yarımadası'nda bir Ortodoks Bizans kültür hâkimiyeti kurdular.

Avrupa'ya ve Balkan Yarımadası'na Hun Türkleri'nin ardından Avar, Proto Bulgar, Peçenek, Oğuz, Kuman, Hazar, Selçuklu ve Osmanlı Türkleri geldi ve oralarda çok değerli eserler ve kültür izleri bıraktılar.

Bazı Avrupa ve Balkan kavimlerinin hâlâ pagan oldukları dönemde, 679 yılında kuzeyden Asparuh Han'ın yönetimindeki Proto Bulgar Türkleri, güneyden ise Müslüman Araplar, İslâm'ı Avrupa'ya ve Balkan Yarımadası'na getirdiler. Kaynaklar, Hamid Al Garnati'nin büyük oğlunun Macaristan, Sırbistan ve Hırvatistan Müslümanları'na müftülük yaptığını ve o yıllarda Doğu Hırvatistan'da ve Sirem'de 30'dan¹ fazla, Pannonia Düzluğu'nde ise Tisza ve Tuna ırmakları arasındaki topraklarda çok sayıda Müslüman Köyü'nün bulunduğunu göstermektedirler.² Bu yüzyılda yoğun Türk nüfusunun yaşamasından dolayı, Avrupa Macaristan'a “Turkia” veya “Tyrkia”, Macaristan'ın doğusundaki topraklara ise “Turkia'nın öbür tarafında bulunan

² Ibidem, 396

topraklar”³ diyordu. Aynı yüzyılda, Türk nüfusu yoğunluğundan dolayı, Bizans, İtalyanlar ve Haçlılar Anadolu’ya “Turchia” diyorlardı.

679-852 yılları arasında geçen 173 yıllık dönem içerisinde Avrupa’da Proto Bulgar Türk Devleti adıyla ilk Müslüman Türk Devleti kuruldu. Ancak bu devlet maruz kaldığı Bizans ve Ortodoks Kilisesi’nin baskılarına dayanamayarak çöktü. Onun nüfus çoğunluğunu oluşturan Müslüman Proto Bulgar Türkleri, Müslüman Türk olarak hayatlarına devam ettiler. Türkçe konuşular, evlerinde veya mescitlerde namaz kıldılar, Kur’ân okudular ve diğer ibadetlerini yaptılar. Ancak giderek artan Ortodoks Slav nüfusunun ortasında kalan Müslüman olmayan Proto Bulgar Türkleri yapılan baskılara dayanamayarak önce Ortodoksluğu daha sonra ise Slavlığı kabul etmiş oldular. Böylece Müslüman olmayan Proto Bulgar Türk-Ortodoks Slav karışımından bugünkü Ortodoks Bulgar Slav halkı meydana geldi.

372-469 yılları arasındaki dönemde Hazar Denizi ve Karadeniz’in kuzeyindeki topraklardan Avrupa’ya ve Balkan Yarımadası’na birkaç milyon Hun, 562-803 yılları arasındaki dönemde aynı yol üzerinden Avrupa’ya birkaç milyon Avar, 679 yılında Romanya’dan Bulgaristan’a 800 bin Proto Bulgar, 1048/49 yılında Aşağı Tuna Havzası’ndan Bulgaristan’a 800 bin Peçenek, 1064 yılında Aşağı Tuna Havzası’nda Bulgaristan’a 600 bin Oğuz,⁴ 1064/65 yılında yine Aşağı Tuna Havzası’ndan Bulgaristan’a 600 bin Kuman Türk’ü de geldi. Gelen Türkler Bulgaristan üzerinden Avrupa ve Balkan Yarımadası’nın diğer bölgelerine de yerleşmişlerdir.

Bizans ve diğer kaynaklar, 372-1345 yılları arasındaki dönemde Orta Asya’dan Karadeniz’in kuzeyindeki topraklara ve oradan Avrupa’ya ve Anadolu üzerinden Balkan Yarımadası’na 10 milyondan fazla Türk’ün yerleştiğini göstermektedirler.⁵ Bu rakamdan 679-1065 yılları arasındaki dönemde Kupa, Sava ve Tuna ırmaklarının güneyindeki topraklara 5 milyondan çok fazla Türk geldi.⁶ Avrupa’nın diğer topraklarına gelen Türklerin nüfusu ise en azında bu rakam kadar kalabalıktı. Osmanlı’dan önceki dönemde Avrupa’ya gelen Türk nüfusu Avrupa nüfusunun yarısını oluşturuyordu. Bu dönemde Avrupa topraklarına yerleşen Türklerin nüfusu Fransız, İngiliz, İtalyan, Macar, Romen, Çek, Leh, Sırp, Hırvat, Sloven, Yunan, Arnavut ve diğer kavimlerin nüfusundan daha kalabalıktı.

Hun, Avar, Proto Bulgar, Peçenek, Oğuz, Kuman ve Hazar Türkleri 45’ten fazla Avrupa kavmini hâkimiyetlerine aldılar. Onlara her bakımdan hocalık ve rehberlik ettiler. Sosyo-ekonomik, askerî ve kültürel hayatla ilgili çok şey öğrettiler. Günümüzde bu kavimlerin kan, gen, kemik yapısı, kafatasları ve fizyonomilerinde Türk izleri görülmektedir. Onların çoğu Türklere benzemektedir.

372-1352 yılları arasında Avrupa’ya 10 milyondan fazla Hun, Avar, Proto Bulgar, Peçenek, Oğuz, Kuman, Hazar ve Selçuklu Türkleri yerleşti. Bu rakama 1352-1912 yılları arasında geçen 560 yıllık Osmanlı dönemi içerisinde söz konusu topraklara Anadolu Türkleri’nin nüfusu de ilâve edilince, Avrupa’ya 25-30 milyondan fazla Türk’ün geldiği görülmektedir. Avrupa nüfusu kadar kalabalık olan Türk nüfusu, Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan, İspanyol ve diğer bazı kavimlerin nüfusundan kıyaslanamayacak kadar daha çoktu. Balkanlar’da ise söz konusu yıllarda sadece 60-70 bin Sırp, 40-50 bin Hırvat, 30-40 bin Sloven, 100-150 bin Macar, 100-150 Yunan, 200-300 Romen ve 100-200 bin Arnavut, Ulah, Kıptî ve diğerler kavimler yaşıyordu.⁷

Osmanlı Türkleri Balkanlar’a 1352 yılında Bizans İmparatoru II. Kantakuzenos’un ve kendi idarecilerinden çok büyük eziyet gören Balakan halklarının çağrısı üzere geldiler. Bu halklar tarafından kurtarıcı olarak karşılandılar. Balkan halklarını kötü yöneticilerden kurtardılar.

Osmanlı Türkleri’nin Balkan topraklarına yerleşmeye başlamasıyla her şey temelinden değişti. Türk ve İslâm kültürünün etkisine düşen Bizans, Slav, İlyr, Ulah, Yahudi, Alman, Macar, Romen, İtalyan ve diğer kültürler duraklamaya, gerilemeye, Türkleşme’ye ve İslâmlaşma’ya başladılar. Türk ve İslâm kültürünün etkileri Balkan milletlerinin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasî hayatlarının her kesiminde görüldü. Türk kültürü Balkan milletlerinin kültürlerine yeni nitelikler ve değerler kazandırdı. Balkan milletlerinin dilleri ve diğer özellikleri Türk dili, edebiyatı ve sanatına sonuna kadar açık kaldılar. Türk dili, medeniyet ve devlet dili,

3 Y.Hamzaoğlu, Balkan Türklüğü. Cilt: II. Üsküp, Logos-A 2010, 500

4 Bizans müellifi Attalates 600 bin Oğuz Türk askerinden, Bizans müellifleri Scylitzes-Continuatus ise 600 bin Oğuz Türkü’nden söz etmektedirler. Bkz.: Милан Бошковски, Македонија во XI и XII век. Надворешни упади на територијата на Македонија. Скопје, ИНИ 1997, 51. 600 bin Oğuz Türk askerinin olması, Avrupa’ya ve Balkanlar’a gelen Oğuz Türk nüfusunun en az 3-4 milyon civarında olduğunu göstermektedir. Ibidem, 51

5 Söz konusu dönemde Orta Asya’dan dünyanın dört bir yanına dağılmayan Türklerin nüfusu Çinlilerin nüfusu kadar kalabalıktı. Türkler, Orta Asya’dan doğu, batı, güney ve kuzeye gitmeselerdi, sayıları bugün Çinlilerin nüfusu kadar veya onlardan daha kalabalık olacaktı.

6 Y.Hamzaoğlu, Op.cit., 108

7 Y.Hamzaoğlu, Sırbistan Türklüğü. Üsküp, Logos-A 2004, 72-74; aynı: Y.Hamzaoğlu, Balkan Türklüğü. C.II, 109

“lingua franca”⁸ olarak Osmanlı Devleti’nde en çok itibar edilen bir dil oldu. Balkan milletlerinin dillerinde kullanılan Türk kelimelerinin sayısı giderek arttı. Bazı dillerde bu sayı on binden çok oldu. Balkan milletleri, farklı ırklardan olmalarına rağmen, aralarında Türkçe konuşarak anlaşılabilirler. Bazı müellifler “Türkçe’nin onların ikinci ana dili olduğunu”⁹ öne sürmektedirler. Türk dili ve medeniyetinin etkisi İslâm’ın en çok benimsendiği topraklarda yaşayan milletlerin sözlükleri ve kültürlerinde görüldü.

1548 yılında Anadolu’nun Türk nüfusu,¹⁰ Fransız, İngiliz ve İtalyanların nüfusundan en az 6’şar defa daha kalabalıktı. Bugün 62 milyon nüfusa sahip olan Fransa’nın nüfusu 6 ile çarpılınca 372 milyon elde edilmektedir. Buna göre Anadolu nüfusunun bugün en az 372-400, bu rakama söz konusu devletlerin nüfus artışından çok daha yoğun olan Anadolu’nun nüfus artışı da eklenince, Anadolu nüfusunun bugün 400-450 milyon civarında olması gerekiyordu. Aynı yıllarda Fransa, İngiltere ve İtalya 2’şer buçuk milyon, Roma 70, Paris 40, Londra 50, Moskova 8, İstanbul ise 500 binden fazla nüfusa sahipti.

Balkan Yarımadası’nın başlangıcından günümüze kadar geçen dönem içerisinde çok karışık bir etnik, ırk, din, demografik ve kültürel yapısı vardı. Osmanlı döneminde adı geçen yarımada’nın etnik ve din yapısı Türk milletinin ve İslâm’ın lehine değişti. Bu değişime en çok Kupa-Sava-Tuna ırmaklarının güneyindeki topraklarda göze çarptı. Söz konusu dönemde oralarda nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturdu.

Türk tarihi bir bütündür. Bu yüzden bir bütün olarak araştırılmalı, incelenmeli ve okutulmalıdır. Ancak Balkan ülkelerinde 8 bin yıllık Türk tarihinin bütün gerçekleri göz ardı edilerek sadece Osmanlı dönemi okutuldu. Osmanlı öncesi Türk tarihi ve Türk medeniyeti tarihinin okutulması istendiği andan itibaren, Balkan Türkleri çeşitli sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasî baskılara maruz kaldılar. Balkan milletleri, önyargı, kin, nefret ve düşmanlık duygularıyla Türk tarihi hakkında araştırmalar ve incelemeler yaptılar. Türk milletini medeniyet yıkan, azınlıkları zorla Türkleştiren ve İslâmlaştıran, onların haklarını esirgeyen ve esarete bulduran bir millet olarak göstermeye çalıştılar. Halbuki Osmanlı Devleti’nde bütün temel hak ve hürriyetlere sahip olan, huzur ve refah içinde yaşayan gayr-i Müslim Balkan milletleri, konumundan memnun olduklarından dolayı, XIX. yüzyılın ilk yıllarına kadar bir „terra incognita“¹¹ devleti olan Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmadılar. Onlar, Avrupa devletlerinin ve özellikle Rusya’nın kışkırtmasıyla söz konusu yüzyılın başından itibaren isyanlar çıkarmaya ve birbirleriyle çatışmaya başladılar. Böylece son iki yüzyılda Balkan Yarımadası’nı Avrupa’nın bir “kaynayan kazanı”, “barut fıçısı”, “yanardağı” ve “cehennemi”ne dönüştürdüler. Tarih boyunca Türk, Alman, Macar gibi büyük ve güçlü devletlerin ve milletlerin hâkimiyetinde bulduklarından dolayı kendi başarılarına yaşama kabiliyeti, devlet yönetme geleneği ve tecrübesine sahip olamadılar. Küçük ve güçsüz olduklarını unutarak, saptadıkları “megali idealar”¹² uğrunda büyük devletler ve imparatorluklar kurma hayaline kapıldılar.

Batı bilim insanları ve milletleri, Avrupa’da Türk varlığı ve kültürünün Osmanlı Türkleri’nin gelişimiyle başladığını öne sürmektedirler. Ancak dil, edebiyat, tarih, arkeoloji, antropoloji, etnoloji, sosyoloji, sanat, güzel sanatlar, folklor, müzik folkloru, toponomastik ve diğer ana bilim dallarının ulaştıkları neticeler, adı geçen kıtada Türk varlığı ve kültürünün Saka Türkleri’nin gelişimiyle başladığını göstermektedirler.

1990 yılından sonra Türkiye Cumhuriyeti’nde “Dış Türkler” veya “Türkiye’nin dışında yaşayan Türkler” tabiri çok büyük önem kazandı. Türk Dünyası’nın bilim adamları dağılan Sovyetler Birliği, Balkan Yarımadası, Çin, Irak, İran, Afganistan, Pakistan, Suriye ve diğer ülkelerde yaşayan Türkler hakkında araştırmalar ve incelemeler yapmaya başladılar. Bu bağlam içerisinde, dünyanın en eski ve medenî milletlerinden olan Türklerin isim kökenlerinin nereden geldiği ve ne anlamda olduğu, Türklerin anavatanları, nitelik ve değerleri ile anavatanlarından neden çıktıkları, nerelere göç ettiklerinin tarihleri araştırıldı, incelendi ve bu sırada Türk adının kelime anlamı da açıklanmış oldu. Bilim adamlarının “Türk” adına değişik anlamlar verdikleri görülmektedir. “Türk” adı geçmişte bazen siyasî, bazen ise etnik açıdan bir milletin adı olarak kullanıldı. Türk kelimesini siyasî anlamda ilk olarak Göktürkler kullandılar. “Türk” adı başlangıçta her ne kadar siyasî anlamda bir devlet ismi olarak kullanıldıysa da, sonradan bir ırkın adı olarak, “Türk milleti” için kullanılmaya başladı. “Türk” kelimesi, Göktürk Kitabeleri’nde, “türiyen” partisipi ve “türümek” infinitifinden gelen “Türük Budunu” olarak geçmektedir. Söz konusu yazıtlarda Türük adı bir ırkı ifade etmektedir. “Türük” kelimesi, Göktürk Kitabeleri’nde etnik açıdan “bir soydan gelen”¹³ anlamında kullanılmıştır. Bu anlamın dışında

8 Frank, Avrupa veya Batı dili.

9 Bkz.: Melahat Pars, Makedon Dram Eserlerinde Türk İzleri ve Türkler. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları 1998

10 Osmanlı döneminde Anadolu’da az sayıda Rum, Ermeni, Yahudi, Süryani ve diğer gayr-i Müslim unsurlar da yaşıyordu.

11 “Bilinmeyen toprak, bilinmeyen ülke”

12 “Büyük fikirler, büyük idealler”

13 Daha geniş bilgiler için bkz.: Talât Tekin, Orhon Yazıtları. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları 2008, 20-69

“devletine bağlı halk, teb’a, güçlü, kuvvetli millet”¹⁴ anlamına da gelmektedir.

Avrupa Rönesans döneminin bilim insanları, yazarlar, şairler, komutanlar ve devlet adamları, Türklerin Truvalılar’dan geldiğini öne sürüyor ve Truvalılar anlamına gelen Teucri diyorlardı. Türkleri Truvalılarla eşleştiren XV. yüzyıla ait ortografik, edebî ve tarihî gelenekleri tutarlı bir bütün olarak yorumlama eğiliminde olmuşlardır.¹⁵ Onlar, “Türkler Franklar ile aynı soydan geldiklerini ve kendileriyle Frankların dışında hiç kimsenin doğuştan asker olmadıklarını savunmaktadırlar.”¹⁶ Truva Kralı Priamos’un büyük oğlu Hektor’un oğlunun adı Francio, küçük oğlu Paris’in oğlunun adı ise Turcus olduğunu, Francio’dan Frankların, Turcus’tan ise Türklerin meydana geldiğini öne sürmektedirler.¹⁷ Amcaoğulları Francio ve Turcus, Truva’dan kaçarak, aradan uzun bir süre geçmesine rağmen iki krallık kurmuşlardır.¹⁸ Bu teze göre bugünkü Türkler ve Fransızlar, Truva Kralı Priamos’un torunlarından meydana gelen milletlermiş. Bu tezin hiçbir bilimsel dayanağı yoktur. Bu tezin esas amacı Türklerin Grekler-Hellenler’den meydana geldiğini göstermektir.

Türk milleti Avrupa’nın en eski milletlerindendir. Bu millet M.Ö.700-1912 yılları arasında geçen 2612 yıllık dönem içerisinde söz konusu topraklarda kağanlıklar, hanlıklar, beylikler, sultanlıklar ve cumhuriyetler kurdu, eserler ve izler bıraktı, Avrupalıların sosyo-ekonomik ve kültürel hayatını etkiledi, medeniyetlerinde ise yeni çığır açtı. Bu millet binlerce yıl önce dil, soy, kültür ve ekonomik birliği ile toprak bütünlüğü meydana getirdi. Ziya Gökalp bu gerçeği, “Sorma bana oymağımı boyumu./ Beş bin yıldır millet gibi yaşarım”¹⁹ mısralarıyla dile getirmiştir. Avrupa milletleri ise 1789 Büyük Fransız İhtilâli’nden sonra dil, soy, kültür ve ekonomik birliği ile toprak bütünlüğü meydana getirmeye başladılar. Avrupalılar ve diğer batılılar millet meydana getirme konusunda Türk milletinden asırlarca geride kaldılar.

Avrupalılar, Türklerin Avrupa’ya XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren barbar, işgalci, istilâcı, esaretçi, sömürücü, kan emici, medeniyet yıkıcı, katliamcı, soykırımcı, din değiştirici, tecavüzcü ve diğer kötülük edici olarak geldiğini öne sürmektedirler. Avrupalıların öne sürdükleri bu tezin asılsız olduğunu günümüze kadar tarih ve diğer ana bilim dallarının yaptıkları araştırmaların ve incelemelerin neticeleri göstermiş oldular. Deliller, Türklerin Avrupa’ya barışı, dostluğu, adaleti, hak ve özgürlüğü, merhameti, hoşgörüyü, insancılığı ve diğer değerleri götürdüğünü göstermektedirler.

Osmanlı Devleti bir hukuk devletiydi. Bu devlette yaşayan gayr-i Müslim unsurlara bütün temel hak ve hürriyetler, hattâ imtiyazlar bile sağlandı. Onlara karşı hiçbir baskı yapılmadı. Onlar askere alınmadı. Devlete istedikleri kadar vergi verdiler. Türkler’den ve diğer Müslümanlar’dan çok daha rahat ve iyi yaşadılar.

Osmanlı toplumunda gayr-i Müslimlerden oluşan Osmanlı zümresi en büyük Türk düşmanı, katliamcısı ve soykırımcısıydı. 623 yıl zarfında savaştan savaşa götürerek 350 milyondan fazla Türk’ün şehit olmasına neden oldu. 1352 yılında 10 milyon olan Anadolu nüfusundan 1922 yılında sadece 8 milyon kaldığı tespit edildi. Bu nüfus 623 yıl zarfında hiç “artmadı.”

Osmanlı Devleti, gayr-i Müslimlere eğitim ve kültür asimilasyonu, katliam ve soykırımı yapmadı. Avrupa ve Balkan topraklarında hiçbir gayr-i Müslim toplu mezarı bulunmadı. Çünkü Türk milleti katliamın, soykırımın ne olduğunu bilmiyor. Toplu mezarın da ne olduğunu bilmiyor. Hâkimiyetine aldığı milletleri katletmiş olsaydı, eski Osmanlı topraklarında bugün sadece Türkçe konuşulacaktı.

Osmanlı Devleti, Avrupa ve Balkan Yarımadası’nda İslâmlaştırma ve Türkleştirme politikası uygulamadı. Türk olmayanlar şahsî sosyo-ekonomik, kültürel, siyasî ve diğer çıkarlar yüzünden hiçbir baskı görmeden Türkleştiler ve İslâmlaştılar.

Osmanlı döneminde, Panslavizm, Panhellenizm, Panalbanizm, Pangermanizm, Panhungarizm, Pansırbizm, Panbulgarizm, Katoliklik, Protestanlık, Ortodoksluk, Siyonizm, Masonluk ve diğer fikir cereyanları ve hareketler, Osmanlı Devleti’ni ve Türkleri yok etmeye çalıştılar. Avrupa, Kanunî Sultan Süleyman’ın ölümüne kadar Osmanlı Devleti’nden her bakımdan çok daha geri ve zayıf olduğundan dolayı bütün savaşları kaybetti. Avrupa, Türkleri savaş alanında yenemediğini görünce, “Türkleri içerden yıpratmak, yıkmak ve birbirlerine düşürmek gerekiyor”²⁰ fikrini ortaya attı ve o doğrultuda çalışarak plânlar ve programlar düzenledi. İspanya kraliçesi İsabella, Avrupa ve Vatikan’ın emri doğrultusunda hareket ederek, 31 Mart 1492 tarihinde ülkedeki bütün Yahudilerin 2 Ağustos 1492 tarihine kadar taşınır eşyalarını yanına alarak ülkeyi terk etmeleri için emir verdi. Bu emir uyarınca 300 bin kadar İspanyolı Yahudi çok zor duruma düşürüldü. Onların bir kısmı Avrupa

¹⁴ Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları. Ankara, TDKY 1987, 23-73

¹⁵ MM.,ISBN:878-975-6006-80-1/58

¹⁶ Ibidem,112

¹⁷ Ibid.,116

¹⁸ Ib.,116

¹⁹ Ziya Gökalp, Yeni Hayat - Doğru Yol. Hazırlayan: Mütîgân Cunbur. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları 1976, 12

²⁰ Daha geniş bilgiler için bkz.: Ercan Yesari Yiğit, Beni Öldürdüler Ey Halkım! Sıra Türkiye’de. Ankara, Öztepe Matbaacılık Ltd. Şti.,2009,13-14

ülkelerinden sığınma hakkı istedi. Ancak Türk Padişah’ı II. Bayazıt hariç hiçbir Avrupa ülkesi sürekli kalma hakkı tanımadı. Bu yüzden 150 bin Yahudi Akdeniz yolu üzerinden doğrudan, diğerleri ise Avrupa ülkeleri üzerinden Osmanlı topraklarına geldi.

Avrupa ülkeleri ve milletleri başlangıcından günümüze kadar geçen 2713 veya 1641 yıl içerisinde Avrupa’da çok büyük Türk ve Müslüman soykırımı ile Hıristiyanlaştırılması yaptılar.²¹ Hıristiyan devletleri ve milletleri Müslümanlardan insafsızca intikam aldılar.²²

Türkler hiçbir milletin ve dinin düşmanı değildir. Türkler, etnik, ırk ve inanç farkı yapmadan tarih boyunca bütün milletlere, dinlere ve devletlere hoşgörüyü baktılar. Onlara karşı hiçbir ayırım politikası uygulamadılar. Onlara karşı en medenî şekilde davrandılar.

Türk milleti 2713 yıl Avrupa’nın içinde oldu. Bu millet Avrupa’nın en Avrupalı milletidir. Türk milleti kadar hiçbir Avrupa milleti Avrupalı değildir.

Türk milletinin sağlam yol üzerinde yürütmesi, kalkınması, ilerlemesi ve yükselmesini sağladıklarından dolayı, Batı ülkeleri ve milletleri bugün, Türk, Türklük, Türkçülük, Turancılık, Türk Birliği, Atatürk ve Atatürkçülük değerlerini kullanılıştan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Ancak Türk milleti kendi kimliği olan Türklük’ten, eşsiz lideri ve kurtarıcısı olan Mustafa Kemal Atatürk’ten asla vazgeçmeyecektir.

Osmanlı Devleti 550 yıl yönettiği milletleri asimile etmedi. Yunanları, Arnavutları ve diğer Balkan milletlerini Lâtinleştirilmekten kurtardı. Avusturyalı etnolog K.Gersin bu gerçeği, “Türkler olmasaydı Yunanlar ve Arnavutlar bugün olmayacaktı”²³ sözleriyle dile getirmiştir.

Ermeni ırkçılığı I. Dünya Savaşı esnasında Doğu Anadolu’da bir milyondan fazla Türk katletti. Mart 1918 yılında Rus-Ermeni kuvvetleri Azerbaycan’da 100 binden fazla Türk öldürdü. 1990’larda ise Ermenistan, Mihail Gorbaçov’dan aldığı destekle 200 binden fazla Türk’ü sınır dışı etti. Bugün Ermenistan Cumhurbaşkanı olan Sarkasyan’ın emri doğrultusunda hareket eden Ermeni ordusu Yukarı Karabağ’da soykırım yaptı. Bu yüzden Mihail Gorbaçov ve Sarkasyan, La Hay Mahkemesi’nde yargılanmalı, soykırımcı Ratko Mladić, Radovan Karaciç ve diğer barbarlar gibi müebbet hapis cezasına mahkûm edilmelidir.

Sırp, Hırvat, Bulgar, Macar, Alman, Avusturya, İngiliz, Fransız, Romen, Rus, Bulgar, Gürcü, Arap ve diğer ırkçılıklar da Türklere katliamlar ve soykırımı yaptılar. Ancak tarih boyunca, Balkan, Orta Avrupa, Kafkasya ve Yakın Doğu milletlerinin kaderini, katliam ve soykırımı yapmayan Türk milleti ve Türk devletleri belirledi. Gelecekte de bu milletlerin, hattâ Avrupa milletlerinin bile kaderini Türk milleti belirlemiş olacaktır. Söz konusu milletler bir kez daha Türk hâkimiyetine alınacaklardır. Fakat bu defa Türk hâkimiyeti 550 veya 1550 yıl değil, kıyamete kadar sürecek ve bütün milletler kendi isteğiyle Türkleşecek ve İslâmlaşacaklardır. Onlar için Türkleşmek ve İslâmlaşmak bir gurur ve şeref meselesi olacaktır. Çünkü Türk ırkı, güçlü, kuvvetli, itibarlı, âdil, insafı, merhametli, cengâver, yiğit, iyi niyetli, sabit, sadık, sözünde duran, barışsever, vatansever, yardımsever, Allah, Hz. Muhammed ve Kur’ân-ı Kerîmsever, ağırbaşlı, mütevazı, hoşgörülü, insancıl, çalışkan, dürüst, anavatanı Orta Asya’dan çıktıktan sonra dünyanın bütün yönlerine yayılarak devletler kuran, dört uygarlık kuşağına damgasını vuran, dünyanın bütün medeniyetlerine önderlik eden çok kalabalık nüfuslu, binlerce yıllık parlak geçmişe sahip olan, dünyanın en köklü, en âsil, en püriten, en seçkin, IQ’su en yüksek, beyaz ve arı ırkıdır. Türk ırkıyla kimse ölçüşemez, kimse eşit olamaz, çünkü Türk ırkı bütün ırklardan üstündür. Tarihte Türk ırkı kadar büyük ve hayırlı işler yapan, ancak ırkçılık yapmayan başka bir ırka rastlanmamaktadır. Bu yüzden tarih boyunca sadece kaçakçılık, yağmacılık, eşkıyalık, terör, katliam, soykırımı ve diğer kötülükler yapan milletleri, yaptığı hayırlı işlerle insanlık tarihinin yönünü ve olayların akışını değiştiren yüce Türk soyuyla aynı saymak, eşitlemek, bu soya çok büyük haksızlık yapmak ve hakaret etmek demektir.

İsyanlar ve savaşlar, özellikle II. Viyana Kuşatması, Büyük Doğu Bunalımı, Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı esnasında milyonlarca Türk’ü katleden, gözlerini oyan, vücutlarını balta, kasatura, hançer, süngü, kürek ve diğer araçlarla parçalayan, kalplerini, ciğerlerini, tırnaklarını, dişlerini ve böbreklerini söken, dillerini, kafalarını, kol, bacak, parmak, kulak, dudak ve diğer vücut azalarını kesen, kafataslarında rakı ve şarap içen, kadın ve kızların ırzından geçen, çarmıhlara çakan, alınlarına kızgın şiş veya süngüyle haç çizen, katran kazanlarında kaynatılan, ekmek ve kireç fırınları ile köy ve şehir meydanlarında yakılan büyük ateşlerde, camiler, evler, samanlıklar ve diğer yerlerde yakan Ermeniler, Sırlar, Hırvatlar, Bulgarlar, Romenler, Ruslar, İngilizler, Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar ve diğer gayr-i Müslim milletler ile 1983-2013 yılları arasında 40

²¹ Nikola Dugandija, Religija i nacija. Uvodna istraživanja. Zagreb, Izdanje Centra za kulturu djelatnost 1983, 234

²² Vladimir Đuro Degan, Međunarodno-pravno uređenje položaja muslimana sa osvrtnom na uređenje položaja drugih vjerskih i narodnosnih skupina na područja Jugoslavije. – Prilozi (Sarajevo). God.8 (1972).Br.8, 74

²³ K.Герсин, Маѳедонија и турско питање.Превео с њемачког: М.Оливије.Београд, Издање Савића и Комп. 1903, 9-10

binden fazla Türk askeri, subayı ve sivil katleden PKK teröristleri ve onların soydaşları Türk ırkıyla eşit olamaz.

Dünyada sadece Türk ırkçılığı olumlu bir ırkçılıktır. Türk ırkçılığı etnik kökene dayalı bir ırkçılık değildir; ırk, dil, din ve mezhep ayrımı yapmamaktadır. Türk ırkçılığı kafatasçılık değildir. Türk ırkçılığı “tatlı ırkçılıktır”. Türk ırkçılığı insana güç, kuvvet, ilhâm ve güven veren, insanı mutlu eden, huzura kavuşturan bir ırkçılıktır. Bu ırkçılık önyargı, kin, nefret ve düşmanlıkla dolu olan Avrupa, Balkan ve diğer ırkçılıklarla özdeşleştirilmemelidir. Çünkü onlarla hiçbir ilgisi ve ortak noktası yoktur. Türk ırkçılığı önyargı, kin, nefret ve düşmanlıkla yüklü olan bir ırkçılık değildir. Saldırgan bir ırkçılık da değildir. Bu ırkçılık Türkiye ve diğer Türk ülkelerinde yaşayan gayr-i Türk unsurları kendi hizmetkârları veya köleleri yapma fikrinde değildir. Onlara her bakımdan rehberlik, hocalık edecek, bütün hak ve özgürlüklerini sağlayacak, bütün ırklardan üstün olduğundan dolayı, her bakımdan onlara örnek olacaktır. Türk ırkının çok önemli meselelerinden birini oluşturan “Türk kimdir, nedir ve kim olabilir?” konularına temas eden Ziya Gökalp, “Türk olmak için, yalnız Türk kanı taşımak, Türk ırkından olmak kâfi değildir. Türk olmak için her şeyden evvel Türk harsı ile terbiye görmek ve Türk mefkûresi için çalışmak şarttır. Bu şartları haiz olmayanlara, kanca ve ırkça Türk olsalar bile ‘Türk’ unvanını veremeyiz”²⁴ diyordu. Etilerin, Sümerlerin, Roma’nın kurucuları Etrüsk asıllı ikiz kardeşler Romulus ve Rem’in, Bulgarların, Yunanların, Macarların, Finlilerin ve çok sayıda diğer milletlerin, hattâ Sırların ve Hırvatların²⁵ bile Türk kökenli olduğunu kanıtlayan Türk Tarih Tezi’nin,²⁶ bütün dillerin ise Türkçe’den türediğini kanıtlayan Güneş Dil Teorisi’nin²⁷ okullarda ve üniversitelerde okutulması gerekmektedir. Çünkü Türklük bugün, içerden ve dışardan, Masonların ve gizli gayr-i Müslim Türk düşmanlarının taarruzuna maruz kalmış bulunmaktadır. Türklük bugün çok zor durumdadır. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Onun adı, dili ve diğer nitelik ile değerleri yeniden alınmaya çalışılmaktadır. Türk gençliğinin millî ödevlerini yerine getirmek, Batı’nın hazırladığı büyük taarruza karşı gelmek ve onu bertaraf etmek için muhtaç olduğu kudreti damarlarındaki âsil kanda bulacağını bildiren Mustafa Kemal Atatürk’ün “Gençliğe Hitabesi”, “Cumhuriyetin 10. Yıl Marşı” ve diğer Türk değerleri, hattâ Türk İstiklâl Marşı bile kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Türk ırkçılığı faydalı, ilerici ve yapıcı bir ırkçılıktır. Başka etnik köken, ırk ve inançtan olanların düşmanı değildir. Olanlara karşı hakaret, küçümseme ve saygısızlık tavırlarında bulunmamaktadır. Onları dışlamaya, yıpratmaya ve yok etmeye çalışmamaktadır. Hiçbir ırkçılık Türk ırkçılığı kadar başka etnik köken ve ırktan olanların dilleri, dinleri, âdet, gelenek, görenek ve diğer nitelik ve değerlerine saygı göstermemiştir. Türk ırkçılığında başka ırk ve dinden olanlara karşı hürmet vardır. Onların nitelik ve değerlerini riâyet eden sadece Türk ırkı ve ırkçılığıdır. Türk ırkçılığının onlara karşı ön yargısı kini ve nefreti yoktur. Onların düşmanı değildir. Onların en iyi dostudur. Türk ırkçılığı, en çok Türk ırkını sevmek, Türk ırkının ilerlemesi, yükselmesi ve yücelmesi için çalışmak, onun geçmişi, bugünü, geleceği ve bütün nitelik ve değerlerine bir bütün olarak sahip çıkmak, onlar hakkında bilimsel araştırmalar ve incelemeler yapmak, elde edilen neticeleri Türk ve dünya bilimine sunmak anlamındadır. Türk ırkçılığı diğer ırkçılıklarla eşitlenmemelidir. Çünkü Türk ırkçılığı başka etnik köken, ırk ve dinden olanların sosyo-ekonomik, kültürel ve ilerlemesini engellememektedir. Onların ilerlemesi ve yükselmesini teşvik etmekte ve desteklemektedir. Türk ırkçılığı, tarih boyunca en çok kınanan, saldırılara maruz kalan ve suçlanan Türk ırkının en iyi savunucusudur. Onun Seddi’dir. Nükleer silâh kadar, hattâ ondan daha iyi bir savunma sistemidir.

24 Bkz.: Z.Gökalp, Makaleler IX. Yeni Gün-Yeni Türkiye-Cumhuriyet Gazeteleri’ndeki Yazılar. Hazırlayan: Şevket Beysanoğlu. İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları 1980, 33

25 Sırlar ve Hırvatlar Karpat Dağları’nın arkasındaki topraklara göç etmeden önce Güney Azerbaycan’da Türkler arasında yaşıyorlardı. Türklerle sıkı sosyo-ekonomik, kültürel ve diğer münasebetlerde bulunuyorlardı. Onların bu dönemi hakkında günümüze kadar araştırmalar ve incelemeler yapılmamıştır. Hırvatlar, Karpat Dağları’nın arkasındaki topraklara göç ettikten sonra “Beyaz” ve “Kara” Hırvatistan’ı, Sırlar ise “Büyük” ve “Küçük” Sırbistan’ı kurdular. Daha sonra ise çoğunlukta olan Ruslar’dan Slavlığı kabul etmek zorunda kaldılar. 560 yılından itibaren Avar Türkleri Avrupa’ya ve Balkan Yarımadası’na yerleşmeye başlayınca, beraberinde söz konusu Slav kabilelerini de getirdiler. Onlara rehberlik, hocalık ettiler. Bulgarlar, Sırlar ve Hırvatlar kendi soyundan çıkarak başka soya girdiklerinden dolayı tarih boyunca kötülüklerden başka hiçbir şey yapmamışlardır. Bu konu hakkında daha geniş bilgiler için bkz.: Josip Vidmar, Izrodjeni ljudi i narodi. Ljubljana 1972

26 Sinan Meydan, Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi.2.Baskı. İstanbul, İnkılâp Yayınları 2010, 276-295

27Eflatun’a kadar uzanan bu teori, bütün dillerin “tek bir dilden” geldiğini savunmaktadır. Batı kökenli bilim insanları bu teoriye “Monogeniste” dil teorisi adını vermişlerdir. 1935 yılında Atatürk, Dr.H.F.Kvergie’nin “La Psychologie de Quelques des Ques Turques” henüz basılmamış Fransızca eserinden esinlenerek ferdi çalışmasıyla geliştirdiği Türk Dil Tezi’ni ortaya atmıştır. “Güneş Dil Teorisi” adını verdiği bu teze göre Türk dili de tıpkı Güneş gibidir; Güneş nasıl dünyada hayatın başlamasında ve gelişmesindeki ilk ve sürekli etkiyi yaratmışsa, Türkçe de dünyada dillerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde ilk ve sürekli etkiyi yaratmıştır. Güneş nasıl doğudan doğup tüm dünyayı aydınlatıyorsa, Türk dili de tıpkı Güneş gibi doğudan doğarak tüm dünyayı aydınlatmıştır. Güneş Dil teorisi’nin birinci prensibi, bu gerçekten ilham almakta, ilk Türk dilinin Güneş’e ait olarak kullanılan bir kökten doğduğunu kabul etmektedir (İbidem, 276-295).

Dünya, Türk ırkçılığını saldırgan bir ırkçılık olarak nitelemektedir. Ancak Türk ırkçılığı dünyada barışı, dostluğu, istikrarı, huzuru, refahı, hoşgörüyü, hümanizmi, güveni, mutluluğu ve diğer değerleriyle bütün dengeleri sağlamış olabilecek tek olumlu ırkçılıktır. Bu ırkçılık günümüze kadar hiçbir millete karşı saldırı düzenlemedi. Türk bilim ırkçılığı Batılıların Türkler hakkında öne sürdükleri yalanlar, iftiralar, kınamalar ve suçlamalara karşı gelmeye ve onları doğrulamaya çalışmaktadır.

Türk ırkçılığının amacı, Türk dili, edebiyatı, tarihi, felsefesi, sosyolojisi, antropolojisi, etnolojisi, arkeolojisi, ekonomisi ve diğer bilim disiplinleri ile kültürü, sanatı, güzel sanatları, mimarisi ve diğer nitelik ve değerlerine sahip çıkmak, araştırmak, incelemek ve elde edilen neticelerden faydalanmaktır. Türk insanının gen ve kan yapısında başka etnik kökenden ve inançtan olanlara karşı önyargı, kin, nefret, düşmanlık ve saldırganlık olmadığından dolayı, tarih boyunca hiçbir yerde, hiçbir millete ve dine karşı baskı ve eritme politikası uygulamadı. Türk milleti Osmanlı döneminde ırkçı değil, azıcık milliyetçi olsaydı bugün Balkanlar, Kafkaslar, Yakınoğu ve Karadeniz’in kuzeyindeki topraklarda sadece Türkler yaşayacaktı.Bu bölgelerde savaşlar olmayacak, milyonlarca insan hayatını kaybetmeyecekti. Türk ırkçılığı diğer ırkçılıklara benzetilemez. Diğer ırkçılıklar Türklerin ve İslâm’ın korkunç düşmanlarıdır. Türkleri ve İslâm’ı yok etmeye çalışmaktadırlar. Türk ırkçılığı ise onlara karşı barış, dostluk, iyi komşuluk, yapıcılık, işbirliği, hoşgörü ve diğer olumlu açıdan bakmaktadır. Onları desteklemekte, millî varlık ve kültürlerini yaşatmak için imkânlar sağlamaya çalışmaktadır.

XI. yüzyılda başlayan, günümüzde ise her zamandan daha saldırgan hale gelen Avrupa ve diğer Batılıların etnik ve din ırkçılığını sadece Türkçülük,²⁸ Türk ırkçılığı, Turancılık²⁹ veya Türk Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti’nin bir an evvel kendi nükleer silâhının ve nükleer silâh taşıyan balistik füzelerinin üretmesi durdurmuş olabilir. Türkiye Cumhuriyeti nükleer silâh ve balistik füzeler ürettikten sonra NATO’dan çıkmalı ve kendi liderliğinde Türk ülkeleriyle birlikte Türk “NATO”sunu kurmalıdır. Bunun ardından Türkiye ve Azerbaycan arasında “apandisit” gibi uzanan Ermenistan devletçığının varlığına son verilmelidir.

Türk milleti tarih boyunca üç kıtada 16 cihan kağanlığı, hakanlığı, hanlığı ve 200’den fazla beylik, atabeylik, sultanlık ve cumhuriyet kurdu. Milyonlarca insanı en âdil şekilde yönetti. Onlara bütün temel hak ve hürriyetleri sağladı. İslâm’ın bayrağını Orta Avrupa’ya kadar taşıdı. Tarih boyunca yaptığı hayırlı işler için Yüce Allah ve Hz. Muhammed (S.A.S.) tarafından takdir edilen ve hayır dua alan tek millet oldu. Türk milleti İslâm’ın kılıcı, Türk ordusu ise Allah’ın ordusudur.

Türk milleti ile ilgili Ulu Allah demiştir ki: “Benim bir ordum vardır, ona Türk adını verdim ve doğu cihetine yerleştirdim. Herhangi bir kavme öfkelenmediğim zaman Türkleri onların üzerine musallat ederim.”³⁰

Hz. Muhammed (S.A.S.) ise bir hadis-i şerifinde Türkler hakkında, “Türkçe’yi öğreniniz çünkü Türklerin çok parlak bir geleceği olacaktır. Ümmetimin idaresi sonunda Türklerin eline geçecektir”³¹ buyurmuşlardır.

Hz. Muhammed (S.A.S.), Türk ordusu ve İstanbul’u fetheden Fatih Sultan Mehmet ile ilgili diğer bir hadisi şerifte, “Letüftehannel Konstantiniyye felenimel emirü emirühâ ceysi zâlikel ceys”³² demişlerdir.

Kaşgarlı Mahmut, Türk’ün Allah’ın indindeki yerini şöyle izah etmektedir: “Tanrı’nın devlet güneşini Türk burçlarından doğurduğunu ve onların yurtları üzerinde göklerin bütün feleklerini döndürmüş olduğunu gördüm. Tanrı onlara Türk adını verdi ve onları yeryüzüne ilbay kıldı.”³³

Allah, Türk milletini, İslâm’ın yayılmasında bulunduğu büyük katkılardan ve yürüttüğü cihâttan dolayı, Mâide Sûresi’nin 54. âyetinde şöyle övmektedir: “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihât ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırılmazlar). Bu, Allah’ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah’ın lütfu ve ilmi geniştir.”³⁴

28 Türk ırkının ilerlemesi, yükselmesi ve yücelmesi için çalışmak anlamındadır.

29 Turancılık bütün Ural-Altay kavimlerinin birliğini savunan siyasî bir görüştür. Finliler, Macarlar, Rusya Federasyonu içindeki Fin-Ugor kavimleri, Tunguzlar, Moğollar ve Türklerin birleşmesi için ortaya atılan bir fikirdir. Ancak bugünkü Türk Siyasî Literatürü’nde diğer Turanî kavimleri dışarıda bırakarak, dünyada bütün Türklerin tek ay yıldızlı bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan Türk Birliği, Türk Birleşik Devletleri, Türk Devletleri Federasyonu veya Konfederasyonu’nun kurulması anlamındadır.

30 Bkz.: Kaşgarlı Mahmut, Divan-ü Lûgat-it Türk.Cilt:I.Çev.:Besim Atalay.Ankara,Türk Dil Kurumu Yayınları 1985, XVII; aynı: Sine nomino, Türk ve Türklük. Ankara, Türk Standartları Enstitüsü 1994, 28

31 Bkz.: M.Turhan Tan, Tarihte Türkler İçin Söylenene Büyük Sözler.2.Baskı. İstanbul, Boğaziçi Yayınları 1994,72

32 “Konstantiniye (İstanbul) elbet bir gün fetholunacaktır; onu fetheden kumandan ne güzel kumandandır ve onu fetheden asker ne güzel askerdir.” İbidem, iç kapak. Türkçe meâli için bkz.: M.Fetullah Gülen, İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nûr. C.I.İstanbul, Feza Yayınları 1994, 112-113

33 K.Mahmut, Op.cit.XVII; aynı: Sine nomino, Türk ve Türklük, 28

34 Bkz.: Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî. Haz.: A.Özer, H.Karaman, A.Turgut, M. Çağrıncı, I.K.Dönmez, S.Gümüş. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1993,116. Bu âyetin altında açılan parantez içinde şöyle yazmaktadır: “...Tarih boyunca birçok toplum İslâm’ın bayraktarlığını yapmış, onun bayrağı hiç yere düşmemiştir. İnsanlar yeryüzünde yaşadıkları müddetçe de İslâm ümmetinden bir topluluk daima hakkı ayakta tutacak ve bayrağı

Geçen 30 yıl içerisinde teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın emri doğrultusunda hareket eden PKK teröristleri tarafından şehit edilen on binlerce Türk evladı için sokaklara dökülmeyen vatandaşlar, Ermeni asıllı gazeteci Hrant Dink'in ölümü nedeniyle, İstanbul, İzmir, Ankara ve diğer şehirlerde ellerinde, "Hepimiz Hrant Dink'iz", "Hepimiz Ermeni'yiz", "Hepimiz Hıristiyan'ız" pankartlarıyla sokaklara ve meydanlara döküldüler. O günlerde sadece Hüseyin Nihal Atsız'ın yolunda yürüten gençler, "siz Ermeni .içisiniz", "siz Hıristiyan .içisiniz" pankartlarıyla onlara karşı yürüyüş düzenlediler. Atsız'ın fikirlerini benimseyen gençlerin bu hareketi takdire şayandır. Onları kutlamamak, desteklememek ve yanında yer almamak elde değildir. Atsız'ın düşünce sistemine bağlı kalan bu kahraman gençler Türk milletinin gururu ve geleceğidir.

Balkan Yarımadası, Osmanlı'dan önceki ve sonraki dönemde bütün nitelik ve değerleriyle, Anadolu'nun Avrupa'daki devamı ve uzantısıydı. Avrupa'nın "Anadolusu"ydü. Avrupa Türklüğü'nün ayrılmaz parçasıydı.

Balkan Türkleri'nin az bir kısmını Hun, Avar, Proto Bulgar, Peçenek, Oğuz, Kuman, Hazar ve Selçuklular'dan kalan Türkler oluşturmaktadır. Avrupalılar tarafından "Büyük Türkler" ve "Tanrı'nın Kırbaçları" olarak ilân edilen Osmanlı sultanları Türk milletinin genç evlâtlarını muharebeden muharebeye götürerek katlettiler. Yıllarca askerlikte bulundurarak yuva kurma, baba olma, sevinme, mutlu olma, huzurlu bir hayat geçirme hakkından yoksun bıraktılar. Gayr-i Müslimlere Türk'ten fazla önem, hak ve özgürlük verdiler. Onları askere almadılar. Sermayenin %40'ını Rumların, %25'ni Ermenilerin, %23'nü ise Musevîlerin, Slavların, Ulahların ve diğer gayr-i Müslimlerin eline teslim ettiler.³⁵ Türklerin ve diğer Müslümanların elinde ise sermayenin sadece %12'ni bıraktılar. Ülkenin sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi ve diğer değerleri gayr-i Müslimlerin elinde bulunuyordu. Ülkenin iç ve dış politikasını onlar dikte ediyor ve yönetiyordu. Sultanlar Türk milletinin adını ve diğer nitelik ve değerlerini aldılar, dilini anlaşılabilir hale getirdiler, toplumda dışlayarak, kendi öz vatanında bir köle durumuna düşürdüler. Anaları ve eşleri gayr-i Müslim olduğundan dolayı saraylarda gayr-i Müslim havası "estirdiler." Avrupa ve gayr-i Müslim hayranlığı içerisinde yaşadılar. 623 yıl Türk ırkının Anadolu ve Avrupa'da yaşayan parçalarının nüfus çoğalmasını sifıra veya sifırın altına indirdiler.

Türk milleti, kendi kimliği olan Türk adını ve Türklüğü yok etmeye çalışan Batı Dünyası'na ve Türk olmayan yerli düşmanlarına karşı daha cesaretli ve sert tutum sergilemelidir. Türklük, Türkçülük, Turancılık, Türk Birliği, Türk Birleşik Devletleri veya Türk Federasyonu-Konfederasyonu, Türk milletinin geleceğine yönelik olan bir fikir sistemidir. Türk milleti, asırlarca kendi toprağı olan Avrupa, Balkan, Kuzey Irak, Kuzey Suriye, Ermenistan, Gürcistan ve diğer topraklardan vazgeçmemiştir. Bugün işgal altında bulunan bu toprakları er ya da geç kurtarmış olacaktır.

TBMM, Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Anayasası'nda Türk ırkından olmayanlar, "cumhurbaşkanı, TBMM başkanı, başbakan, bakan, genelkurmay başkanı, kuvvet komutanları, MİT müsteşarı, vali, büyükelçi, büyük şehir belediye başkanı ve diğer önemli görevlerde bulunamaz" maddesini yerleştirmeliydi. TBMM'nin, İlk Anayasa'ya söz konusu maddeyi yerleştirmemekle, Yunanistan'la mübadeleyi gerçekleştirmekle, Selânik de dâhil Meriç ile Haliakmon³⁶ ırmakları arasında nüfusun %80'nden fazlasını oluşturan Türklerin yaşadıkları topraklardan vazgeçmekle üç tarihî hata işlemiş oldu. İlk hatanın sonuçlarını sadece Anadolu, diğer iki hatanın sonuçlarını ise Balkanlı Türkler kadar Anadolu Türkleri de hissetmiş oldular.

Türk olmak güçlü, kuvvetli, âdil, sabırlı, savaşçı, efsanevi kahraman ve diğer değerlere sahip olmak demektir. Türk olmak bir gurur ve itibar meselesidir. Türk bir isim değildir. Türk bir unvandır. Bu unvana herkes lâıyk olamaz. Bu unvana Rabbimiz sadece sevdiği kullarını lâıyk görmüştür. Türk olmak, Yüce Allah'ın ve Hz. Muhammed'in sevgisini kazanmış olmak demektir. Bu sevgiyi sadece Türk ırkı, milleti kazanmış olmuştur. Türk milletiyle kimse eşitlenemez, kimse ölçüşemez, kimse özdeşleştirilemez. F.N.Çamlıbel ve B.K.Çağlayan bu gerçeği Cumhuriyetin 10. Yıl Marşı'nda, "Türk'üz, bütün başlardan üstün olan başlarız./ Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız..." sözleriyle dile getirmişlerdir.

Kazan Belediye Başkanı Dr. Lokman Ertürk'ün ve Halk Kültürü Araştırmalar Kurumu Başkanı Prof. Dr. İrfan Ünver Nasrattinoğlu'nun himayesinde gerçekleşen bu sempozyuma 43'ü Türkiye Cumhuriyeti'nden ve 21'i yabancı ülkelerden olmak üzere toplam 64 bilim insanı katıldı.

Yoğun çalışmalarla geçen sempozyumda, Ankara-Kazan ve çevresi halk kültürü hakkında çok sayıda özgün bildiri sunularak büyük bilimsel birikim sağlanmış oldu. Sempozyumda bazı tarih konulu bildirilerle

taşıyacaktır". Burada hakkı ayakta tutan ve İslâm'ın bayraktarlığını yapan Türkler ve Araplar kastedilmektedir. Çünkü onlar İslâm'ın bayrağını Orta Avrupa'ya ve dünyanın diğer yerlerine kadar taşıdılar (Ibidem,116).

35 Bkz.: Вера Ивановна Шпилькова, Младотурецкая революция 1909 гт. Москва, Наука 1977, 28

36 Türkçe adı İnce Karasu'dur.

Türk tarihini yanlış bilgilerden arındıran, gerçek belgeleri sunan, önemli olayları aydınlatan, Türk milletinin tarihini gerçeklere dayanan şerefli geçmişini dünyaya ve Türk milletine hatırlatan bildiriler sunuldu. Avrupa ve diğer Batı müelliflerin Türkler hakkında öne sürdükleri asılsız tezler, görüşlere, kınamalara, suçlamalara, yalanlara, iftiralara ve düzenledikleri taarruzlara cevap verilerek gerçekler aydınlığa kavuşturulmaya çalışıldı.

Gösterdikleri hassasiyetten dolayı Düzenleme ve Yürütme Kurulu Eş Başkanı ve Belediye Başkanı Dr. Lokman Ertürk, Düzenleme ve Yürütme Kurulu Eş Başkanı ve Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Başkanı Prof. Dr. İrfan Ünver Nasrattinoğlu, Kazan Kaymakamı Veysel Beyru, Genel Sekreter Dr. H. Nurgül Begiç, üyeler Dr Salih Ünver, Hüseyin Yüce, Yrd. Doç. Dr. H. Serpil Ortaç, Yrd. Doç. Dr. Meral Büyükyazıcı, Yrd. Doç. Dr. Hatice Öztürk Tozun, Gönül Öner, Ergün Veren, Halkla İlişkiler Sorumlusu Dilşad Taş Polat, Basın Danışmanı Kâmil Renan Nalçacı, Kılıçlar Köyü'nün Muhtarı ve sakinleri ile II. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu'nun hazırlanmasında ve düzenlenmesinde katkıları olan bütün soydaşlarımızı kutlar, şükranlarımızı ifade eder ve başarılarının devamını dileriz.

BALKAN GÖÇLERİNDE BİR İSKÂN MERKEZİ OLARAK KAZAN

(A SETTLEMENT CENTRAL FOR BALKAN MIGRATIONS: KAZAN)

Yrd. Doç. Dr. Galip ÇAĞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

iriş

Osmanlı Devleti'nin önce Balkanlardan akabinde de tarih sahnesinden çekilmesi ile birlikte, geçmişte sınırları dâhilinde kalan bölgelerdeki dindâş ve soydaşlarımız öz vatanlarında esir durumuna düştüler. Bu durum etkileri bugüne dek süren bir göç dalgasını kaçınılmaz kıldı. Bitmek bilmeyen bu göçler 3.500.000'dan fazla aileyi ata yurtlarından ana yurtlarına doğru sürdü adeta. Göçler o günkü şartlarda büyük bir travma yarattı. Bir yandan gelenlerin iskânı bir yandan da iskân edilenlerin bölgelerine entegre edilmeye çalışılması devleti büyük bir sıkıntıya soktu. Salgın hastalıklar, konut problemleri, sosyal düzensizlik ve uyum sorunları kısa zamanda halledilmesi gereken problemlerin sadece bir kaçı idi.

Kazan da bu göç dalgasından nasibini almış ve özellikle 1923 sonrasında Bulgar Türklerinin göçleri sırasında bir iskân bölgesi olarak belirlenmiştir. Buraya gelen göçmenlerden yeni yerleşim merkezleri oluşturulmuş ve kısa zamanda gerçekleşen iskânlarla Kazan nüfusunda belirgin bir artış gözlenmiştir.

Bu bildiri bir mikro Balkan kültürü merkezi olarak Kazan ve civarını göçler, göçmenlerin entegrasyonu ve Balkan halk kültürünün buradaki yansımaları bağlamında inceleyecektir.

Anayurtta Atayurduna Göçler ve Göçmenler

Göç, Türk tarihinin, Türklerin makus talihi... Yaşar Nabi şöyle anlatır göçün Türkler için ne manaya geldiğini¹:

“Göç denince Türkün kafasında canlanan hazin ve trajik manzara, öyle sanıyorum ki başka milletten hiçbir ferdin tasavvur edemeyeceği bir şeydir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunun inkıraz devri aynı zamanda bir devamlı göçmenin tarihidir ve çünkü biz bu neslin çocukları babalarımızdan dinlediğimiz geriye doğru acıklı akınların hikâyesini bütün o çıplak korkunçluğuyla kendi gözlerimizle de görmüş ve seyrettiğimiz sonu gelmeyen trajedi, kalplerimizde bir daha oradan silinemeyecek derin izler bırakmıştır.”

Bu izler, etkileriyle kendi kuşaklarının acılarını, hüznelerini ve kültürel miraslarını bugün dahi gözler önüne sermeye devam ediyor şüphesiz.

Osmanlı idaresinin iyiden iyiye zayıflamaya başladığı 19.

¹ Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük*, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s. 235.

yüzyıl boyunca göçler Türk milletinin makus talihi haline geldi. Anadolu'nun her türlü göç ve sığınmada, kurtarılmış bir bölge gibi algılanması da buna eklenince göç dalgaları hiç durmadı. Bu süreçte en yoğun göç şüphesiz ki Batı'dan, Balkanlardan geldi.

Bahsi geçen göç dalgası sadece Rumeli Türklerini kapsamıyordu şüphesiz ki. Buna Kırım Harbi sonrasında Batı'ya hareket eden Kafkas halkları da eklenince durum iyiden iyiye içinden çıkılmaz bir hale dönüştü. Bu göç hareketi sırasında Anadolu'ya göç edenlerin mislinin anlaşılması açısından Ağanoğlu'nun bugün Anadolu ahalisinin 1/5'inin Rumeli kökenli olduğu iddiası önemlidir².

93 Harbi ırmak misali gerçekleşen göç dalgasını bir insan seline çevirdi. Rus ilerlemesinin bir türlü engellenememesi sivil halkın bir şekilde güvenlik altına alınmasını kaçınılmaz kıldı. 25 Nisan 1877'de Tuna Valisi Sadık Paşa'dan Tulça mutasarrıfına ulaşan bir telgrafta Rusların Rusçuk ve Vidin arasında bir bölgeden Tuna'yı geçecekleri dolayısıyla bölgenin acil olarak tahliye edilmesi gerekliliğini ortaya koyması bunun en net göstergesidir³. Telgrafta sadece buradaki Müslüman ahali değil, Hıristiyan Osmanlı ahalisinin de Köstence'ye kadar çekilmesi isteniyordu. İşte bu telgraf Rumelinden Anadolu'ya doğru başlayan göçün ilk emri ve başlangıcı idi. Özellikle göçmenlere taşıyabilecekleri kadar eşya ve erzakın alınması konusunda uyarılarda bulunuluyordu.

Rusların ilerlemesi bir türlü durdurulamayınca bu kez Varna ve Silistre bölgesi ahalisi bölgeden göçe mecbur oldu ve Şumnu ile Osmanpazarı civarına çekilmek zorunda kaldı. Özellikle bu bölgeye yapılan göçler sırasında önemli kayıplar yaşandı.

Rus birliklerinin geride kalanlara uyguladığı zulmün haber alınması ile birlikte bölgeden yaşanan göçün şiddeti de artıyordu. Bu sırada sadece Şumnu şehrinde yaşanan göçün bilançosu 25.000 kişiydi⁴. Bunu 26-27 Haziran 1877'de Rusların Zıstovi'ye girmesi ile başlayan Plevne, Niğbolu ve Tırnova göçleri izledi. Bu göçler sırasında geride bıraktıklarının yaşadığı ıstırap dışında yol boyunca Rus, Kazak ve Bulgar çetelerinin gerçekleştirdiği saldırı ve tacizler de hayatı göçmenler için iyice zorlaştırıyordu.

Rus ilerlemesinin önünde kalan Balkan halkları adeta bir insan seli gibi Anadolu topraklarında doğru harekete geçtiler. Osmanlı ordusu sadece Ruslarla değil göçmenlerin güvenlik problemleri ile de mücadele etmek zorunda kaldı. Buna bağlı olarak, 23 Eylül 1877 tarihi itibarı ile 40.000 den fazla muhacirin Sofya'ya yerleştirildiği kaydedilmektedir⁵.

1878 yılı başlarına gelindiğinde göçler iyice hızlanmış, sadece Anadolu yönlü değil diğer Osmanlı topraklarına örneğin Üsküp'e doğru da göçler artmıştı. Balkanlarda adeta bir can pazarı yaşanıyor. Zira Sofya ile Edirne arasında yığılan 150.000 kadar göçmenden 73.000'i ölüm tehlikesi ile karşı karşıya idiler. Devlet gerekli önlemleri kurdukları yardım komisyonları ile sağlamaya çalışıyorsa da imkanlar bunun için kifayetsiz kalıyordu.

1878 yılının kış şartlarında, 12 Ocak 1878'de, Filibe'den Edirne Valisi'ne gönderilen telgrafta durumun vahameti net bir şekilde görülmekteydi. Filibe Mutasarrıf Vekili Nafız Bey, Edirne Valisi Cemil Bey'e üç günden beri Filibe Tren İstasyonu'nda bekleyen muhacirlerin karlar üzerindeki bekleyişlerinin kritik düzeye ulaştığını ve Edirne'ye nakillerinin gerekliliğini adeta yalvarır bir eda ile anlatıyordu⁶. Zira Rusların buraya ulaştığı sırada, buradaki göçmenlerin 10.000 kadarının açlık ve soğuktan ölmesi yaşananların acı gerçekliğini ortaya koymaya yetiyordu.

Nedim İpek'in araştırmaları sonucunda vardığı sonuçlara göre 93 Harbi boyunca Balkanlarda

2 H.Y. Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Yay., İstanbul, 2001, s. 343.

3 Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, TTK, Ankara, 1994, s. 22.

4 İpek, a.g.e., s. 23.

5 İpek, a.g.e., s. 25.

6 İpek, a.g.e., s. 27.

500.000'e yakın halk göçler ve uğradıkları katliamlar sebebiyle hayatını kaybetti. Bu zor şartlara rağmen sağ kalmayı başaran 1.000.000'dan fazla göçmen ise Balkanlarda belirli bölgelerde sıkıştı, yığıldı ve uzun zaman boyunca Anadolu'ya sevk edilmek için beklemek zorunda kaldı.

93 Harbi ile başlayan kopuş Balkan Harpleri sonrasında gelenlerle karıştığında artık önü alınamayan bir kaos kaçınılmaz oldu. Zira daha 40 yıllık bir göçün bilançosu dahi ortaya çıkmamışken yeni bir dalga Devlet-i Aliye'nin kudretini iyice bitirdi. Bu keşmekeşi olayların şahitlerinden biri şöyle nakleder:

“Evet... Tekrar edeyim. Savaş meydanından daha müthiş bir şey varsa o da çevresidir. Hendeklerdeki cesetler, yolların alt tarafındaki insan kafaları kadar etkilemiyor. İlk kabileye İstanbul'un 20 kilometre ötesinde rastladım. Ondan sonra ardi arkası kesilmedi. Bazı fakirler, ihtiyarlar, kadınlar ve çocuklar ufuktan bize doğru; kendilerini kovalayan görünmeyen güçten korkarak, şaşkın ve telaşlı kaçıyor, kaçıyorlardı. Hepsinin iki üç parça ıvır zıvrı vardı. Kimi eşyasını omuzunda, kimi el arabasında taşıyor, götürüyordu. Bazısı da eski bir manda arabasına doldurmuş, sürüp gidiyordu. Hepsinin yüzünde korku izleri, hepsinin halinde şaşkınlık vardı. Köyler hemen hemen boştu. Halkal'dan geçerken sokaklarda on kişi görmedim. Acaba halk terk edip gitmiş mi, yoksa evlerine mi kapanmıştı? Şehirden çıktığımız zaman oldukça iyi bir yolu takibe başladık. Yol düz bir ovayı geçiyor ve iki yerde tren yolunu kesiyordu. Hat boyu ile geçtiğimiz yol istisna edilirse çevrede hiç kimse yoktu. Bu boşlukta ve yalnızlıkta rahatsızlık veren bir şey vardı. Toprak bile ölmüş gibiydi. Hiç bir tarla ekilmemiş, sürülmemişti. Göz alabildiğine kararmış, yanmış otlardan başka bir şey görünmüyordu...”⁷

İşte bu hengâmede en önemli sıkıntı şüphesiz ki muhacirlerin iskânı idi. Devlet hâlihazırda Anadolu topraklarında yığılmış bulunan göçmenleri iskân etmekte sıkıntılar çekiyorken, bu yeni göç dalgası ile birlikte iyice çıkmaza girdi ve yeni düzenlemeler yapmak zorunda kaldı. Buna göre 13 Mayıs 1913'te kabul edilen İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi ile yeni göçmenlerin iskân işi Dâhiliye Nezareti'ne verildi, ayrıca sivil toplum kuruluşlarından da yardım talep edildi. Bu noktada muhacirlerin iskânı ile ilgili olarak *Rumeli Muhacirîn-i İslâmiye Cemiyeti*'nin faaliyetleri oldukça önemlidir⁸.

Osmanlı Devleti 1877 yılına kadar gelen göçmenlerden yüksek memur, ilmiye sınıfı mensubu veya zanaatleri ancak kentlerde yapılabilenlere kentlerde yerleşme izni vermiş, diğerlerinin kent merkezlerinde yerleşmesini istememiştir. Ancak göçmenlerin sayısının artması sonucu birçok kunduracı, marangoz, berber ve benzeri küçük esnaf ile kent hayatına ve ticarete alışmış olan çok sayıda göçmen yerleştirildikleri köy ve kasabalara uyum sağlayamadıkları için kentlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca özellikle kırsal kesimdeki yerli halkın tepkisinin giderek büyümesi ve rahatsız edici boyutlara ulaşması Devleti 1878 yılında yeni bir karar alma gereği ile karşı karşıya bırakmış ve yayınlanan bir talimatla göçmenlerin kentlerin çevresine yerleşmelerine izin verilmiştir⁹. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında üzerinde duracağımız Kazan'ın bir iskân merkezi haline gelişindeki ana unsurlardan birinin bu olması da muhtemeldir.

Rumeli'den göç 93 Harbi sonrasında silsileler halinde devam ettiğinden Balkan Savaşlarına bağlı olarak gerçekleşen göç ile ilgili net bir rakam vermek oldukça zordur. Zira devam eden göç hareketi yeni katılımlarla artmış ancak bunların ne kadarının Balkan Harpleri sebebiyle gerçekleştiği net olarak tespit edilememiştir. Tevfik Bıyıklıoğlu'na göre Balkan Harbi sırasında ve sonrasında özellikle Sırp işgaline uğrayan Makedonya ve Bulgar zulmü altında büyük bir hayat memmat mücadelesi veren Batı Trakya'dan Anadolu'ya 440.000 kişi göç etmiştir. Bu göçmenlerin önemli kısmı Doğu Trakya ve Batı Anadolu'ya yerleşmiştir¹⁰. Balkan Savaşı'na bağlı olarak gerçekleşen göçlerle ilgili verilen diğer bir rakam ise 413.922'dir. Ölüm ve Sürgün isimli çalışmasında konuya önemli bir parça ayıran Justin Mc Carthy, göçmen sayısının iskân

7 Stephane Lausanne, *Balkan Acıları*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990, s. 47-48.

8 Cemiyetin faaliyetlerine dair örnek bir çalışma için bakınız; Mehmet Okur, “Bulgaristan Türklerinin Maruz Kaldığı Uygulamalarla İlgili Olarak Rumeli İslam Muhacirleri Cemiyeti'nin Bir Talebi”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. M. Fahrettin Kırcıoğlu Özel Sayısı, Sayı 28 Erzurum 2005, ss. 351-361.

9, F Özbay, H. Balpınar, “Türkiye'ye Yapılan Göçler ve Göçmen Olayı Üzerine Araştırma”, Öğrenci Çalışması, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1982, s.4.

10 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, Ankara, 1992, s. 92-93.

edildiği bölgelere göre dağılımını şu şekilde verir¹¹:

İskan Edilen Merkezler	Göçmen Sayısı
İstanbul	3.609
Edirne	132.500
Adana	9.059
Ankara	10.008
Aydın	145.868
Halep	10.504
Bursa	20.853
Sivas	10.805
Suriye	3.187
Kastamonu	257
Konya	8.512
Elazığ	242
İzmit	6.771
Eskişehir	9.088
Bolu	258
Samsun	3.875
Çatalca	7.500
Balıkesir	14.687
Biga	4.033
Kayseri	6.140
Afyon	280
Menteşe	855
Maraş	5.031
Toplam	413.922

Bahsi geçen dönemdeki muhacirlerin daha evvel (1909-10) tarihleri arasında Ankara'ya gelenlerinden bahsederken Muhacir Gazetesi ilginç ifadeler kullanmaktadır¹²:

“Bosna ve Bulgaristan'dan hicret eden İslâmlar devr-i hamîdiyede, Ankara'nın susuz, kurak, ormansız çöllere ikâme ediliyorlardı. Biçareler, vatanlarının saf, berrak, sağlam âb ve havasını terk ettikten sonra Ankara'ya gidiyor. Lisânî örf beldeye alışmadıklarından dolayı bir iki ay zarfında on kişiden ibaret olan ailesi külliye perişan oluyor”. Muhacir Gazetesi'nin bu ifadelerinin belki de göçü engelleyici bir motivasyon sağlayabileceği de açıktır. Ancak o zaman ki Ankara'nın göçmeler için bir cazibe merkezi olmadığı düşüncesi de kullanılan üsluptan çıkarılabilir. Yine de gazetenin bir başka haberine göre 1909'da Ankara'ya gönderilen Rumeli muhaciri sayısı 44 hane, 198 kişi¹³ olması ve göçmen hareketliliğinin Ankara'ya yönlü olarak sürmesi; şehir ve civarının iskan bölgesi hüviyetini koruduğunu göstermektedir. Bu tarihlerdeki göçlerde yaşanan sıkıntılar sırasında gerçekleşen bir hadiseye binaen Muhacir gazetesinin verdiği bilgi Ankara'nın iskan bölgesi haricinde muhacirler için farklı bir manasını da ortaya koymaktadır. Buna göre Konya'dan gönderilen ve kaymakamın arazi sebebiyle halk üzerinde baskı kurduğunu anlatan mektubunu aynen yayımlayan gazete, mektubu Konya valisinin dikkatine sunmuş ve şu yorumda bulunmuştur:

11 Justin Mc Carthy, Ölüm Ve Sürgün, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1998, s. 184.

12 Züriye Çelik, Osmanlı'nın Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi: 'Muhacir' Gazetesi (1909-1910), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 44.

13 Muhacir, 23 Mart 1910, nr. 27, s. 4.

“Rumeli muhâcirlerinin aslımı arar isek ya Konyalı veya Sivahlı veyahut Ankaralı çıkarlar. Bunları yabancı gibi telakki etmek Anadolu Türk kavm-i necibine[soyu temiz Türk kavmi] yakıştırılmaz. El-cins maa'l- cins [cins cinsine çeker] hükmünü unutmamalı ve hele vakt-i saadette Ensârın [koruyucuların] şerefe takaddüm [ileri geçme] etmelerinin muhâcirîne hürmetten ileri geldiği hiç hatırdan çıkarılmamalıdır”

Kırım, 93 Harbi ve Balkan Harpleri sonrası göçler öyle yoğun bir göç dalgası ortaya koydu ki göçmenlerin yerlerinin ve rakamlarının tespiti neredeyse imkansız hale geldi. Deniz, Kara ve demiryolu ile gelenler zaman zaman İstanbul'a getirilip buradan dağıtılırken zaman zaman başkente hiç uğramadan Anadolu'ya nakledildiler. Bu süreçte yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere sadece Ankara ve civarına Balkan Savaşları sonrasında 10.008 göçmen nakledildi. Ancak bunların Ankara'nın neresine kaçının Kazan'a yerleştirildiğine dair kayıtlara rastlanılmamaktadır. Fakat cumhuriyet sonrası dönemdeki göçler incelendiğinde eldeki veriler çok daha net bir tasavvur sağlamaktadır. Ancak yine de en azından Ankara ve civarına dair kaynaklar bölgeye yapılan göçlerle alakalı fikirler vermektedir. Örneğin 1915'te gayrimüslimlerden kalan ev ve arazi miktarı önceden öğrenilerek buralara gönderilecek Boşnak muhacirlerin miktarı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ekim ayında, arazi durumuna göre Arnavut ve Boşnak muhacirlerin Ankara'da iskân edileceği İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından dile getiriliyordu. Aynı şekilde Hüdavendigâr vilayetindeki Boşnaklar'ın Sivas'a gönderilmek üzere öncelikle Ankara'ya sevklerinin gerektiği, 10 Ağustos 1915 tarihinde İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti tarafından Hüdavendigâr valiliğine iletiliyordu¹⁴. Buradan Boşnak muhacirlerin bir süre de olsa Ankara'da kaldıkları anlaşılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte yapılan anlaşmalara bağlı olarak ve baskılarla birlikte Anadolu yeni bir göç dalgası ile karşı karşıya kaldı. Ancak bu kez göçler çok daha çeşitli bölgelerden ve kısa zaman zarfında gerçekleştiğinden etkileri günümüze dek sürdü. Genel manada mübadele ile Yunanistan'dan, baskılar sonucunda Bulgaristan ve Yugoslavya'dan ve Romanya'dan gerçekleşen göçlerle Türkiye 1923'ten 1990'a dek yaklaşık 2.000.000 göçmeni iskân etme zorunluluğu karşı karşıya kaldı.

Bu çalışmanın konusu tüm Balkan göçmenlerinin iskanını değil, önce Ankara sonrada Kazan civarına gerçekleşen göçlerdir. Dolayısıyla bu doğrultudan bakıldığında iskânların bahsi geçen bölgeye olan dağılımı konusunun bugüne dek neredeyse hiç çalışılmadığını söylemekte fayda vardır. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivleri eski Genel Müdürü Yusuf Sarımay'ın 2011'de yayınlanan makalesinde verdiği bilgiler bu noktada önemli bir ihtiyacı karşılamıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında sıklıkla faydalanılacaktır.

1923 ile 1960 arasında Balkanlardan Anadolu'ya gelen göçmenlerin sayısının 1.200.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu ilk kafiye çoğunlukla Ege ve Marmara civarına yerleştirilirken en çok tercih edilen kentler *Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, İstanbul, İzmir, Bursa, Balıkesir, Kocaeli, Samsun, Çanakkale, Manisa* olmuştur. Ancak bunun yanında az da olsa İç Anadolu bölgesinin de bu dönemde bir iskan alanı olarak kullanıldığına dair kayıtlar mevcuttur. Buna göre bahsi geçen bu ilk dönemde *Niğde, Kayseri, Çorum, Konya, Yozgat, Sivas ve Eskişehir* vilayetleridir. İklim ve tabiat şartları bakımından göçmenlerin geldikleri bölgelere çok fazla benzemeyen bu vilayetlerin seçiminde; Niğde, Kayseri, Konya gibi yerlerden mübadele ile Yunanistan'a Ortodoksların gitmesi ayrıca Sivas, Kayseri ve Yozgat'tan tehcir sonucu Ermenilerin ayrılmış olması ve bu bölgelerdeki tarıma elverişli arazilerin bulunmasının rol oynamış olabileceği değerlendirilmektedir¹⁵.

Sarımay'ın Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara İl Müdürlüğü, **İskân** Defterleri üzerine yaptığı bir araştırma sonunda 1924 ile 1960 arasında Ankara ve ilçelerine yapılan Balkan göçmen iskanını şu şekilde belirlemiştir:

Göç Yılı	Geldiği Yer	İskan Edildiği Yer	Aile	Nüfusu
----------	-------------	--------------------	------	--------

14 Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 126.

15 Yusuf Sarımay, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XXVII / 80, Ankara, 2011, s. 363.

1924-1928	Yunanistan	Ankara Merkez	185	925
1926	Romanya	Polatlı	53	267
1928	Bulgaristan	Etimesgut	50	300
1936	Bulgaristan	Haymana	210	785
1929	Bulgaristan	Polatlı	45	248
1936-38	Romanya	Sincan	100	411
1938	Romanya	Yenikent	5	22
1940	Bulgaristan	Ankara Merkez	6	8
1940	Yugoslavya	Ankara Merkez	4	5
1940	Romanya	Ankara Merkez	1	1
1941	Bulgaristan	Ankara Merkez	9	11
1941	Yugoslavya	Ankara Merkez	1	1
1941	Romanya	Ankara Merkez	2	2
1942	Bulgaristan	Ankara Merkez	12	18
1942	Yugoslavya	Ankara Merkez	1	3
1942	Yunanistan	Ankara Merkez	1	3
1943	Bulgaristan	Ankara Merkez	4	7
1943	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1944	Bulgaristan	Ankara Merkez	10	16
1944	Romanya	Ankara Merkez	3	4
1945	Bulgaristan	Ankara Merkez	6	7
1945	Romanya	Ankara Merkez	3	3
1945	Yunanistan	Ankara Merkez	2	2
1946	Bulgaristan	Ankara Merkez	10	29
1946	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1947	Bulgaristan	Ankara Merkez	10	20
1947	Yugoslavya	Ankara Merkez	4	5
1947	Yunanistan	Ankara Merkez	2	8
1947	Romanya	Ankara Merkez	1	1
1948	Bulgaristan	Ankara Merkez	6	12
1948	Yugoslavya	Ankara Merkez	12	12
1948	Yunanistan	Ankara Merkez	7	25
1948	Romanya	Ankara Merkez	1	1
1949	Bulgaristan	Ankara Merkez	4	7
1949	Yunanistan	Ankara Merkez	6	6
1949	Arnavutluk	Ankara Merkez	1	1
1950	Bulgaristan	Ankara Merkez	7	13
1950	Yugoslavya	Ankara Merkez	1	1
1950	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1950	Bulgaristan	Polatlı	91	366
1951	Bulgaristan	Ankara Merkez	1	1
1951	Yugoslavya	Ankara Merkez	3	5
1951	Yunanistan	Ankara Merkez	6	12
1951	Bulgaristan	Kızılcahamam	47	208
1951	Bulgaristan	Kırıkkale	75	301
1951	Bulgaristan	Polatlı	155	661
1951	Bulgaristan	Halkavun (Kazan)	29	145
1950-51	Bulgaristan	Ankara Merkez	226	758
1950-51	Bulgaristan	Beypazarı	47	212
1950-51	Bulgaristan	Bağlum	31	98
1950-51	Bulgaristan	Etimesgut	49	176
1950-51	Bulgaristan	Keçiören	3	10
1950-51	Bulgaristan	Çankaya	53	217
1950-51	Bulgaristan	Ayaş	56	281
1950-51	Bulgaristan	Kalecik	49	240
1950-51	Bulgaristan	Haymana	341	1362

1950-51	Bulgaristan	Keskin	63	284
1950-51	Bulgaristan	Şerefli Koçhisar	70	375
1950-51	Bulgaristan	Bala	49	206
1950-51	Bulgaristan	Çubuk	67	305
1950-51	Bulgaristan	Nallıhan	33	140
1952	Bulgaristan	Ankara Merkez	1	5
1952	Yugoslavya	Ankara Merkez	1	2
1952	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1952	Bulgaristan	Polatlı	10	35
1953	Bulgaristan	Ankara Merkez	1	1
1953	Yugoslavya	Ankara Merkez	1	4
1953	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1953	Bulgaristan	Polatlı	8	26
1954	Yugoslavya	Ankara Merkez	45	163
1954	Yunanistan	Ankara Merkez	1	5
1954	Bulgaristan	Polatlı	20	100
1955	Yugoslavya	Ankara Merkez	123	522
1955	Bulgaristan	Ankara Merkez	1	1
1955	Yunanistan	Ankara Merkez	4	16
1956	Yugoslavya	Ankara Merkez	164	404
1956	Yunanistan	Ankara Merkez	2	2
1956	Bulgaristan	Polatlı	1	5
1957	Yugoslavya	Ankara Merkez	151	497
1957	Bulgaristan	Ankara Merkez	1	1
1957	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1958	Yugoslavya	Ankara Merkez	87	363
1958	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1959	Yugoslavya	Ankara Merkez	33	134
1959	Yunanistan	Ankara Merkez	2	2
1960	Yugoslavya	Ankara Merkez	21	57
1960	Yunanistan	Ankara Merkez	1	1
1960	Romanya	Ankara Merkez	1	1
		TOPLAM	3016	11.907

Cevat Geray'ın verdiği bilgiye göre bu dönemde Ankara'nın nüfusu 1927'de 444.000 iken 1960'da 1.317.000'e çıkmış; bir başka ifade ile %196 artmıştır. Ancak ona göre göçmenlerin bu artıştaki payı %1,2 kadardır¹⁶. Yine Geray özellikle çiftçi göçmenler için Ankara Haymana'da bu tarihler arasında *Devecipınarı* (96 hane) ve *Sıranlı* (26) ismi ile iki köy kurulduğunu belirtmektedir¹⁷.

Bir İskân Merkezi Olarak Kazan

Yukarıda verilen tabloda da görüleceği üzere Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Balkanlardan birçok göçmen Ankara'ya gelmiş ve buraya yerleşmiş/yerleştirilmiştir. Bu süreçte neredeyse kesintisiz olarak her yıl peyderpey gelen göçmenler başta Ankara Merkez olmak üzere şehrin civarında iskân edilmişlerdir. Bu dönemlerde illere gelen göçmelerin takipleri Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı İl Müdürlüklerince yürütüldüğünden göçmen hareketlilikleri en doğru şekilde bu kayıtlardan incelenmektedir. Ancak yakın zamanda birçok merkezde depolama ve muhafaza imkânlarının kısıtlı olması sebebiyle bu kayıtlar imha edilmiş dolayısıyla bugün artık göçmen sayılarının sağlıklı bir tespitinin yapılması imkansız hale gelmiştir.

Bir diğer problem de Kazan'ın idari konumu ile alakalıdır. Ancak 1961'de Bucak Merkezi olan Kazan'a dair kayıtların ihtimal ki Ankara Merkez ibaresi ile yapılmış olabilme ihtimali doğru tespitlerin yapılmasını engellemektedir. Ancak Kazan bu noktada biraz daha şanslı gibidir. Zira özellikle 1951 yılında

¹⁶ Cevat Geray, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri Ve Göçmenleri Yerleştirilmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. I, Sayı 1-4, Aralık 1970, s. 33.

¹⁷ Geray, a.g.m., s. 35-36.

gerçekleşen Bulgaristan göçlerinden nasibini almış, gelenlerin kayıtları oldukça iyi tutulmuştur. Sarınay'ın **BCA**, 271 V 06 16, 271 V 06 19, 271 V 06 32, **Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara İl Müdürlüğü, İskan Defterleri**, Defter no: 16, 19, 32 'den yola çıkarak hazırladığı tabloya göre bahsi geçen yılda Kazan'a gelen ve yerleştirilen Bulgaristan göçmenlerinin dökümü şu şekildedir:

Yılı	Geldiği Yer	İskan Edildiği Yer	Hane	Nüfus
1951	Bulgaristan	Ahi	1	6
		Aydın	1	3
		Bitik	1	6
		Cimşit	1	2
		Emirgazi	1	2
		Fethiye	2	7
		Güvenç	2	10
		Halkavun	2	9
		İçviran	1	8
		İğmir	1	5
		İmrendi	1	6
		İncirlik	2	8
		Karalar	1	7
		Kayı	1	2
		Kazan	1	3
		Kınık	1	7
		Mehti	1	4
		Orhaniye	1	8
		Örencik	1	9
		Saray	1	6
Soğulcak	2	9		
Teşrek	1	5		
Uçarı	1	6		
Yassıören	1	7		
		TOPLAM	29	145

Ayrıca bu göç sırasında 643 dekar tarla, 12.940 metrekare arsa, 6500 kg. tohumluk buğday, 15645 lira ev parası yardımı yapılmış, 9480 lira kredi desteği sağlanmıştır¹⁸.

Üçüncü büyük göç hareketi 1980'lerde meydana geldi. **Todor Jivkov** rejimi, 1980'lerde şiddete başvurarak Türklere zorla "asimilasyon" politikası uygulamaya başladı. Bu politika birçok Türk'ün ölümüyle sonuçlandığı gibi 300.000'i aşkın Bulgaristan Türkünün Türkiye'ye göç etmesine yol açmış ve yeni dramlar yaşanmıştır. Bulgaristan Türklerinin yıllardır yaşadığı bu göç hareketi 1990'lardan itibaren yavaşlayarak günümüze kadar gelmiştir¹⁹. Bu göç dalgası sırasında 3.417 göçmenin Ankara'ya yerleştirilmesi kararlaştırıldı²⁰. Bu muhacirlerin önemli bir kısmı çiftçi olduğundan (2,136 kişi) Kazan bölgesine yerleştirilmiş olmaları muhtemeldir.

18 Sarınay, a.g.m., s. 380.

19 Filiz Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-51)", *Tarih Okulu*, İlkbahar-Yaz 2013, Sayı XIV, ss. 139.

20 Ali Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi(1950-1951)", *İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası*, c:14, Ekim 1952-Temmuz 1953, s. 128-161. (Çolak, a.g.m. 139'dan naklen)

Sonuç

Ankara ve dolayısıyla Kazan civarı Balkan göçmenlerinin geldikleri bölge ile benzer özellikler taşıması sebebiyle çok zaruri olmadıktan sonra göçmen iskânına tabi tutulmamıştır. Ancak göçmenlerin bitmek bilmeyen hareketliliği ve devletin kıyı bölgelerdeki iskânda kifayetsiz kalması sonucu İç Anadolu bölgesi de göçlerden nasibini aldı. Özellikle Balkan Harpleri sonunda göçlerin bilançosu daha net ortaya çıkmaya başladı. Ankara ve civarının aldığı göç azımsanmayacak bir sayıya ulaştı. Lakin bu göçlerin ana merkezleri net bir şekilde bir türlü ortaya konamadı.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında göçmenlerin kayıtları daha sağlıklı tutulmaya başlandı. Köy Hizmetleri'nin sorumluluğuna giren süreç oldukça güzel işledi. Ve kayıtlar gitgide ayrıntılanmaya başladı.

Kazan göçlerden nasibini belirli ölçülerde aldı. Ancak Ankara'nın bozkır iklimi göçmenleri hiçbir zaman tam manası cezbetmedi. Yine de 1951'deki Bulgar göçleri hemen hemen tüm Kazan köylerine etki etti.

Bu çalışmanın Ankara ve Kazan'da Balkan Halk kültürünün tespiti ve yaşatılması konusunda cılız da olsa bir başlangıç olması önemli bir temennidir. Zira hemen hemen tüm yapısına bir şekilde nüfus eden Rumelilik etkisinin izlerinin bugün Kazan'da bir yerlerde halen yaşadığı konusunda şüphe yoktur.

KOSOVA'DA TÜRK LÜK VE İSLÂMİYET

Şecaettin KOKA
(Kosova)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

2

7 Ağustos 1389 tarihinde gerçekleşen Birinci Kosova Meydan Savaşı ile Kosova Osmanlı imparatorluğu idaresine geçmiş ve 1912 tarihine kadar Osmanlı İdaresinde kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan Tito Yugoslavya'sında da Yugoslavya devletinin dediği gibi Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türklerin en yoğun yaşadıkları bölgelerde, Kosova ve Batı Makedonya'da (Kalkandelen, Gostivar, Debre) varlıkları kabul edilmemiş, Türklerin yoğun baskısı sonucu dönemin Yugoslavya Komünist Partisi 1951'de Kosova'da Türklerin varlığını tanıma kararı almıştır.

Kosovalı Türkler beş yüzyıldan fazla bir dönem Kosova'nın efendisi iken 1912 yılından sonra bu özelliğini tamamıyla yitirdi. Bu Kosova'nın yeni sahiplerine birkaç kez değişmesine karşın ta 1951 yılına kadar sürdü.1951 yılına kadar tanınmayan Kosovalı Türkler devletin aldığı bir kararı ile 'siz varsınız' kararı alınarak Kosovalı Türkler tanındı.

Dolayısı ile 21 Mart 1951 günü o zamanki tabiri ile Kosova-Metohiya'da Eyalet Meclisi Kosova'da Türkçe eğitimin yapılması için gündem dışı olan Komisyon Önerisinin görüşmeye zorunlu kalmıştır. Kosova Metohiya Eyalet Meclisi Kosova'da Türklerin yaşadığı yerleşim yerlerinde Türk Dilinde eğitim yapılacak sınıfların açılmasını da öneriyordu. Bu öneri karşıt düşünenler tarafından sert tartışmalara neden olmasına karşın Mecliste oy çoğunluğu ile (Halk Kurulu üyeleri –milletvekili düzeyinde temsilciler tarafından) kabul edilmiş oldu. Ardından Kosova'da Türklerin yaşadıkları şehir ve köylerde Türk Dilinde büyük ilgi ile öğrenci kayıtları yapıldı eğitim yapılacak sınıflar açılmaya oluştu.

Priştine,Prizren, İpek, Mitroviça,Gilan gibi şehirlerde çok büyük önemden olacak ve müzik,halk oyunları,tiyatro kültürünü geliştirecek Türk Kültür Sanat dernekleri kurulmuştur.Piştine radyosunda Türkçe programlar yanı sıra,Radyo Türk Sanat Müziği orkestrası de kuruldu.

1956-1958 yıllarında Türkiye istikametine doğru göç olageldi. Bu göçler rejim tarafından halkın gördüğü çeşitli baskılar nedeniyle, toplum tarafından iş olanaklarının kasıtlı kısıtlanması ile ortaya çıkan geçim imkânsızlıklarından olageliyordu. Kâğıtta olan hakları tatbik etmek giderek zorlaşıyordu.

Sonrasında bu durum olumlu yönde değişti. Kosovalı Türkler eski Tito Yugoslavya'sında gerçekleşen reformlar sonucu Kosova Türk Topluluğu, milli benliğini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini korumada pek başarılı olan ve bu savaşım gücüne teşekkür ederek Balkanlarda en fazla sesini duyuran, kendi topluluğunun eğitim ve

öğretim, kültürel ve edebiyat ile dernekçilik alanında geliştiren olmuştur.

Bu tarih Kosovalı Türkler için bir dönüm yılı olmuştur. En önemli merkezlerde anaokulları, ilkokullar, Türk kültür-sanat dernekleri açılmıştır. Priştine Radyosu'nda Türkçe yayınlar başlamış, Kosova'da 1953 yılında yapılan nüfus sayımında Türklerin sayısı 34 bin civarında olduğu tespit edilmiştir. Yugoslavya Anayasası'nda değişiklikler yapılarak hazırlanan yeni 1974 Kosova Anayasası'na göre Kosova'da Arnavutça ve Sırpçanın yanı sıra Türklerin yaşadıkları yerlerde Türkçe de resmi dil olmuştur.

Tito'nun 1980 de ölümünden sonra Slobodan Milošević yönetimindeki Yugoslavya'da 1989 yılında, 1974 Federal Anayasası'nın güvence altına aldığı Kosova'nın özerklik hakkını iptal ederek, özerkliği alınan Kosova sıradan bir Sırp bölgesine dönüştürülmüştür. 1990 yılında Yugoslavya'da çok partili düzene geçilerek ilk seçimler yapılmıştır. Arnavutlar, seçimleri boykot etmiş, 2 Temmuz 1990 günü Kaçanik kasabasında Kosova Cumhuriyeti, 7 Eylül 1990 günü de Kaçanik Anayasası ilan edilmiştir. 1991'de yapılan referandumda halkın % 99,87'si bağımsızlık için oy kullanmış ve tek taraflı Kosova'nın bağımsızlığı ilan edilmiştir.

Sırp rejiminin bütün baskılarına rağmen, 1992'de Arnavutlar Kosova'da genel seçim düzenlemiştir. Bunun neticesinde Kosova Cumhuriyeti parlamentosu oluşmuş ve İbrahim Rugova Kosova Cumhuriyeti'nin ilk başkanı seçilmiştir. Kosova'nın bağımsızlığını Arnavutluk tanımış, Bosna, Hırvatistan ve Slovenya ise desteklemiştir

Aslında Arnavutların Slavlara karşı direnişi Osmanlıların Balkanlar'dan çıkışıyla birlikte başlamıştır. Bu direniş Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında da devam etmiş, gerçek anlamıyla bir özerklik olmasa da komünizm döneminde Arnavutlara verilen özerkliğin 1989'da Milošević rejimi tarafından geri alınmasıyla, Kosova halkına daha önce görülmedik siyasi baskı ve şiddet uygulamaları artmış ve bununla direniş güçlenmiştir.

Bütün bu baskılar sonucunda Arnavutlar Sırlara karşı askeri bir örgüt olan Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) tam bir gizlilik içinde 1993 yılında kurulmuştur.

Kosova'daki gerçek durumu gözetlemek amacıyla, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Gözetleme Misyonu 1998 yılında Kosova'da göreve başlamıştır. Reçak adlı bir köyde 15 Ocak 1999 tarihinde bir grup Arnavut sivilin Sırp güvenlik güçlerince katledilmesi, Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi tarafından soykırım olarak değerlendirilerek, dünya kamuoyunun Milošević rejimine son verilmesi, Kosova halkının kurtarılması yönünde ciddi adım atmasını sağlamıştır.

Fransa'daki Rambouilet Konferansı'nda 5 Şubat 1999'da Sırp ve Arnavut heyetleri arasında anlaşma sağlanamaması sonucu, barışçıl yollar tükenmiş ve Milošević rejimine karşı sıra askeri güç kullanılması noktasına gelinmiştir. Bu arada, şiddet eylemleri artmış, Sırp güvenlik güçleri Arnavutlarla birlikte Türk ve Boşnakları da Kosova'dan sürmeye başlamış ve yaklaşık 700.000 kişi Kosova'dan göçe zorlanmıştır.

Uluslararası topluluğun Milošević rejimiyle bir türlü anlaşma sağlayamaması sonucu, 24 Mart 1999 günü NATO güçlerinin Sırbistan'a hava harekâtı başlatmıştır. 78 günlük hava harekâtının sonunda Makedonya'nın Kumanova şehrinde imzalanan Askeri Teknik İşbirliği Anlaşması ile Sırp güvenlik güçleri Kosova'dan geri çekilmesi üzerine, 10 Haziran 1999 günü NATO güçleri Kosova'ya girmiş akabinde BM Güvenlik Konseyinin çıkardığı 1244 sayılı karara göre Kosova'da uluslararası yönetim oluşturulmuştur.

Baş müzakereci Marti Ahtisaari'nin yönetiminde tam bir yıl süren Belgrat ve Priştine arasında Kosova'nın nihai statüsüyle ilgili müzakerelerde uzlaşma sağlanamamıştır. Bunun üzerine Kosova, 17 Şubat 2008 günü bağımsızlığını ilan ederek dünyanın en yeni bağımsız ülkesi olmuştur.

Kosovalı Türklerin de Arnavut kardeşleri gibi en büyük dertleri 1992 yılında başladı. 1991 yılında Kosova Özerk Bölgesi Meclisini fesih eden Sırbistan ve Karadağ yani yeni şekli ile Yugoslavya'yı ele geçiren Balkanların canisi Slobodan Milošević rejimine karşı direnen Arnavutlar Sırbistan müfredatına göre çalışan eğitim kurum ve kuruluşlarından çekilerek sadece sekiz yıllık sınıflar kamu okul binalarında ders görmeye devam etmiş Priştine Üniversitesi dâhil paralel eğitim kurumlarına dönüşmüştür. Sırbistan'a bağlı bütçeden okullara ayrılan paralardan mahrum bırakıldıkları için Batı ülkelerinde çalışan Arnavut diasporası tarafından finanse edilerek Arnavutlar Sırbistan müfredatını reddettiler ortaokul ve üniversiteler evlere taşındı. Bu durumu Arnavutlar 1999 Kosova Savaşı sırasında NATO tarafından Sırlar kovulana kadar sürdürdü.

Bunun için gücü yetmeyen Türkler ortada kaldı ve Türk Dilinde eğitim öğretimi kamu binalarında Sırp himayesi altında sürdürmek zorunda kaldı. Kosova Türk Topluluğu ve genel olarak Müslüman Arnavutlar da 1999 Kosova savaşı başlar başlamaz Türkiye'ye dönük olduğu kadar Türkiye'de son yirmi küsur yıldır Kosova'dan asla dikkatlerini çekmemiştir. Türkiye en son 1999 Kosova Savaşı ile soykırıma tabi tutulan Müslüman ahalie kapılarını ardına kadar açmış onları kıyımdan kurtarmıştır.

1999 Kosova Savaşı Milošević'in yenilgisi ile sonuçlandıktan sonra, Birleşmiş Milletler Barış Gücü çerçevesinde Türk askerinin Kosova'da Prizren'de konuşlanmıştır. Türkleri ne yazık Sırp yanlısı olarak göstermeye ye kalkışan erek iftira eden bazı ırkçı Arnavutlardan da korumasını bilmiş, Sırların gitmesinden sonra okullarda beraber kalan Arnavut ve Türklerin arasına girerek arabuluculuk yapmış ve iki topluluk arasında güven yaratarak olumlu katkıda bulunmuşlardır.

1992 yılında Kosova'nın özerkliği alınmış Sırbistan çerçevesindeki Kosova'da Kosovalı Türklere de kendilerine üniversite kapıları tamamen kapanmıştı. Kosovalı Türk gençlerinin Üniversiteye kayıt olmaları (Türkoloji kürsüsünden başka) mümkün değildi. Yine Türkiye Cumhuriyeti Türk Dünyasının önemli bir etmenini oluşturan ve sesini duyuran Kosova Türk Topluluğuna tüm Türk Dünyasına olduğu gibi Türkiye kucak açarak özel kontenjanlar temin ederek devlet burslusu olarak öğrenci kabul etmeye başladı. Bu olanak Kosovalı Türklerin kurtuluşu oldu. Kosova Türk Topluluğu arasından gençlerin eğitim öğretim alanında yükselme hızı kesilmedi. Bugün yüzlerce mezun Kosova'da görev başına geçmiş ya da iş aramaktalar ve daha yüzlercesi de Türkiye'nin birçok üniversitelerinde okumaktadırlar. Mezun olanlar memleketlerine dönünce sözü edilen ortamda yan yana yaşadıkları öteki kardeş milliyetler Arnavutlar ve Boşnaklar arasında başı eğik değil onurunu koruyarak karşılıklı saygı görme imkânına sahip olmaktadır.

Balkanlardaki bu çalkantılı dönemde Türkiye Cumhuriyeti sadece bu yönde değil, her alanda Kosova Türk Topluluğuna olduğu kadar hatta fazla bile kardeş Arnavutlara ve Boşnaklara destek olmakta, en yüksek görevlileri ile de desteğini sürdürmektedir.

Kosovalı Türklerin 2013 yılında Osmanlı'nın çöküşünden sonra Kosova'da Türk Dilinde eğitim öğretimin başlamasının 62 yılını kaydederken yepyeni koşullarda sanatsal, haberleşme, kültürel gelişmelerin başlaması, hız alması yarım yüzyıl sürmüştü ama şimdi duraksama yılları yaşanmaktadır.

Kosova Türk Topluluğu, kendini genel Türk Millî Kültür ve Edebiyatı içerisinde görerek, Balkanlar'da eğitim, kültür ve edebiyat alanında didinemez ve emek veremez duruma gelmiştir. Mantıksal olarak Türk Millî Kültürümüz içerisine girerek, önemli bir ölçüde bir millî bilinç havası yaratmak, kendini daha da geliştirebilme platformunun yaratılmasına katkıda bulunmak istemektedir.

Ne yazık Kosova Türk Topluluğunu yönetmekte olan politikacılara mutlaka çok önemli görevler düşüyor. Bu yönde 1998-1999 yılında bu yana bu 14 yıl içerisinde Kosova'da siyasete bürünen Türkler başaramamıştır. Ne yazık bu yönde büyük boşluklar belirmektedir. Bundandır ki Kosova'da seçimlere katılan ve milletvekili olan Türkler görevlerini yapamadıkları bugünlerde yüksek sesle de haykırılmaya başlanmıştır.

Çünkü Eski Yugoslavya'da Kosova Anayasasında resmi dil olan Türkçe Kosova'nın Birleşmiş Milletler Himayesi altına girmesi ile ve sonrasında da Kosova Meclisinde alınan kararlarla ortadan kaldırıldı.

Daha 2008 Nisan ayı başında Sırbistan-Kosova Merdare Sınır Kapısında o dönemin Kosova Başbakanı mevcut durumda da Başbakan görevinde olan Hashim Taçi yeni doğan bir ülkenin sınır çizgisi noktasına yaftayı koyarken karşılamakta olduğu insanları Arnavutça, Sırpça ve İngilizce "Hoş Geldiniz" olarak selamlarken SINIR KAPISINDA TÜRKÇE 'HOŞ GELDİNİZ' dememişti. Kosova'da Sosyalist Tito döneminden kalan Türkçe Resmi Dil hakkımıza kapıların kapandığını oradan anlamak mümkündür.

Ve en yeni Kosova Anayasasında tartışılan maddenin kabul edilmiş hali:

Madde 5 (Diller)

1. Kosova Cumhuriyeti resmi dilleri Arnavutça ve Sırp'çadır.

2. Türkçe, Boşnakça ve Romca belediyeler seviyesinde resmi statüye sahiptir veya yasaya uygun şekilde her hangi bir seviyede resmi kullanımda olacaklardır.

**

Oysa elinden alınmış bir hakkı olmakla birlikte Kosovalı Türkler Kosova Anayasasında 5. maddenin şeklinin şöyle olmasını istemişti:

Madde 5 (Diller)

1.Kosova Cumhuriyetinde resmi diller Arnavut dili, Sırp dili ve Türk dilidir. Türk Dili Kosova Cumhuriyetinde Türk toplumunun yaşadığı yerlerde uygulanır.

Kosovalı Türklerin itiraz ettiği 5. madde anayasanın resmî diller bölümünü oluşturuyor: “Kosova Cumhuriyeti’nde resmi diller Arnavut dili ve Sırp dilidir, Türk dili ise merkezi düzeyde resmi kullanımda, Türk Topluluğu’nun yaşadığı Kosova Cumhuriyeti belediyelerinde ise eşit resmi kullanımdaki dildir.”

Kosovalı Türkler, Türk dilinin de Sırpça ve Arnavutçayla birlikte merkezi resmî diller statüsüne alınmasını istedi temsil eden politikacıları ısrarlı olmayarak bu konuda görevlerini yerine getiremediler.

TÜRKÇE KOSOVA’DA RESMÎ DİL İKEN RESMÎ DİLLER ARASINDA YOK:

Kabul edilen yeni anayasa ile Kosova’da resmi diller Arnavutça ve Sırpça oldu. Türkçe, bu anayasada da kaybeden olurken, Kosovalı Türklerin tek partisi olarak kabul edilen ama daha bir kez tek partiliğin faydalı olmadığını çalışmalarını ile doğrulayan Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) ve sivil toplum kuruluşlarının bu konu ile ilgili göndermiş olduğu öneriler dikkate alınmadı.

Anayasayı hazırlayan Komisyon Başkanı ve Kosova Başbakanı Yardımcısı Hajredin Kuçi, imza töreni ardından yaptığı açıklamada böyle bir anlamlı günde, böyle bir belgeyi imzalamanın onurunu yaşadıklarını söylemişti ama Türkler memnun değildi.

En yüksek hukuki belge sayılan anayasanın imza törenine katılım üst düzeyde gerçekleşti. Törene, Kosova Cumhurbaşkanı Fatmir Sejdiu, Başbakan Hashim Thaçi, Meclis Başkanı Jakup Krasniqi, milletvekilleri ve başkanlık kurulu üyeleri ile Avrupa Birliği Misyonu Sivil Temsilcisi Piter Feith, Kosova belediyeleri başkanları, (Birleşmiş Milletler) UNMIK yetkilileri ve Kosova’da görev yapan büyükelçilik ve eşgüdüm daireleri temsilcileri de hazır bulundu.

Kabul edilen yeni anayasa ile bundan böyle Kosova’da resmi diller Arnavutça ve Sırpça oldu. Türkçe, bu anayasada da kaybeden olurken, Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) ve sivil toplum kuruluşlarının bu konu ile ilgili göndermiş olduğu öneriler dikkate alınmadı.

Günümüzde insanları yanı sıra 20.000 kadar Kosovalı Türk’ü de yoran konu mevcut olan yasaların bile uygulanmaması oluyor. Türkçe’nin yasalarla eşit olduğu Prizren’de ne belediyeden ne de mahkemeden evraklar-belgeler Türkçe verilmiyor. Kosova Başbakanlığı çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren Diller Komisyonu Ofisi’nin başlattığı “İnsan haklarını tanıtarak ve azınlıkların dahil olmasına katkıda bulunarak Dillerin Kullanımı Yasası’nın etkili bir şekilde uygulanması için halkın bilinçlendirilmesine dair kampanyanın ” ikinci durağı Prizren’de düzenlenen oturumda, Diller Kullanımı Yasası’nın uygulanmadığı bir kez daha vurgulandı.

Diller Komisyonu, Diller Kullanımı Yasası’nın uygulanmadığını ve bunun üstesinden gelinmesi için hükümet Başbakanı çerçevesinde ofisin kurulduğunu belirtti. Yasanın uygulanmasında hem merkez hem de yerel düzeyde yetersizlikleri göz önünde bulundurarak açık oturumlarda da yerel düzey yetkilileri, sivil toplum kuruluşları ve medya temsilcilerinden durum tespiti yaparak öneriler beklediklerini, dillerin eşitliği alanında kurumlara kıyasen toplumumuzda bireylerin daha bilinçli olduğuna dikkati çekti. Diller Komisyonu Ofisi’nin bu ve buna benzer kampanya ve faaliyetlerle Dillerin Kullanılması Yasası ile öngörülen hakların kullanılması için bilinçlendirme çabalarını sürdürdüğünü belirtmiş, STK (Sivil Toplum Kuruluşları) ve medya temsilcilerine olduğu gibi vatandaşlara da gördükleri veya yaşadıkları olumsuzlukları şikâyetle bulunarak bildirmek çağrısında bulundu.

Toplantıya davet edilen Arnavut, Türk, Boşnak ve Rom temsilcileri merkezi ve yerel düzeyde Diller Kullanımı Yasası’nın uygulanmasında gördükleri eksikliklere işaret ettiler. Prizren’de Türk dilinin Anayasa ile eşit olmasına rağmen belediyede Türk dilinin eşit kullanılmadığına dikkat çekilen toplantıda, belediyeye yapılan tüm uyarılara rağmen hala evraklar-belgeler Türkçe verilmediği belirtildi.

Prizren Belediyesi’nin resmi web sayfasının da Arnavutça dışında gerektiği gibi yenilenmediğini söyleyen tartışmacılar, Prizren sakinlerinden birçoğunun Arnavutçayı iyi bilmediğine işaret ederken belediyede 3 dil bilen birkaç memurun bilgilendirme için işe alınmasının olacağını söylediler.

Not:Kosova’da yeni kurulmuş olan KTAP (Kosova Türk Adalet Partisi) çalışmalarını ciddi ve hızla sürdürüyor.Mamuşa’da ve Kosova’nın öteki yerleşim yerlerinde de önemi ilerleme kaydedilmiş ve önümüzdeki 3 Kasım yerel seçimleri alacaklarına emin olduklarını söylüyorlar.

Türklerin yoğun olarak yaşadıkları ve kanun ve yasalarla Arnavutça ve Boşnakça-Sırpça kullanımda eşit olan Türkçenin kullanılmaması için KDTP (Kosova Demokratik Türk Partisi) nı suçluyorlar.Çünkü mevcut durumda bir bakan (Mahir Yağcılar) 3 milletvekili Fikrim Damka,Enis Kervan,Müffera Şinik ve daha birkaç bakan yardımcısı ile Prizren’de Türkçeyi adminstrasyonda Mamuşla’da olduğu gibi tatbik etmesini sağlayamazlarsa ki sağlamayamamışlar yeni yerel seçimler sonrasında evvelce tahminlere göre daha az kuvvetlerle Prizren’de Arnavutça-Boşnakça-Sırpça ile kanunen eşit olan Türkçenin idarede doğrusu Belediye ortganlarında ve mahkeme organlarında kanunun gerketirdiği gibi Türklerin hakları alınmadan kalacaktır.

Bu arada şunu da söyleyeyim ben de bir vatandaş olarak Prizren’de tapu alırken Türkçe tapu alma hakkım olmasına karşın Arnavutça tapu almak zorunda kaldım.Belediye Mahkemesine de bir dava ile ilgili dilekçeyi avukat sunareken Sırpça dilinde sunmak zorunda kaldım.Ben ve benim gibi Prizrenli vatandaşların kendi anadillerinde belediye hizmetlerinde ve adalet organlarında Türkçe dokümanlar ve yazışma yasayla belirlenmiş hakkıdır.

Bir Türk olarak Prizren Belediyesine girerken atılan ilk adımdan Türkçe’ye ağır bir tepkinin olduğu müracaat sırasında görülmektedir.Devamında da bu ağır durum sürdürülmektedir.Tabi ki aldığınız evrakın Arnavutça ya da Sırpça sunulmasına kadar.Çünkü Prizren Belediyesinde kanunla Türkçe de eşit dildir.İşte bu kanuni hakkı KDTP’den koltuklarda oturan bunca Türk siyasetçi tatbik etmeye beceremiyor.Çünkü belediye organlarında ve adliye organlarında birkaç Türk’ü işe almak gerekiyor.Türklerin işe girmesi pek makbul değil. Bundan olacak ki 14 yıldır sözünü ettiğim ihtiyaçlara karşın Prizren Belediyesine bir tek Türk bile alınmamış.

Şunu söylemek gerekiyor ki Prizren Belediyesinde öyle bir değişme olmuş ki artık Arnavut-Türk anlaşmazlığı yani milli bazda anlaşmazlık ortadan kalkmış “yeni iki milliyet oluşmuş” kasabalı ve köylü olarak Türk-Arnavut farkı nyapılmadan Türkçe konuşanlar ve konuşamayanlar olarak ikiye bölünmüş durum oluşmuş.Daha eskiden Arnavut milliyetçiliğini ortaya çıkaran bazı kasabalı -şehirli Arnavutlar’dan iz kalmamış,mevcut durumdan şehirli Arnavutlar ve Türkler aynı çizgide büyük memnuniyetsizlik yönünde fikirlerini belirtmekte ve olaylara tepki vermektedirler.

Bu yönde etkin olan üç Kosova Türk partisi (KDTP (Kosova Demokratik Türk Partisi),ikincisi tabela partisi olan Mamuşa merkezli Kosova Türk Birliği-KTB gölgeden yazar-gazeteci Reşit Hanedan tarafından yürütülen bir parti. Prizren merkezli denilen aslında tabanını yitirmiş ve başkan Mahir Yağcılar ile akrabalarından oluşan etrafında üç beş kişi yer alan Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) ile başarısızlıklara tahammül edemeyen Kosova Türk Adalet Partisi (KTAP) arasında yerel seçimlerde nasıl bir çekişme olacaktır diye Soruluyor. Her iki parti örgütlendikleri tüm belediyelerde seçimlere katılacak tabela partisi Mamuşa merkezli Kosova Türk Birliği-TKB’nin ise Mamuşa çerçevesinde kalacağı tahmin edilmektedir.

3 Kasım 2013 tarihinde Kosova yerel seçimleri düzenleniyor. Bu seçimlerde de Kosova Türk toplumunu temsil etmek için bu partiler çalışmalara başladılar. Yarıştıkları tüm Kosova belediyelerinde yerel seçimlerde hedef belediye meclis üyelikleri ve Mamuşa’da Belediye Başkanı koltuğu olacaktır.

Şu anda Kosovalı Türkler yerel düzeyde bir tek başkanlıkla Mamuşa Belediye Başkanı koltuğu ile övünebilirler. Bu koltukta da geçenlerde KTAP’ın kurucusu ve sonrasında oybirliğimle Başkan da seçilen Arif Bütüç bulunmaktadır. Arif Bütüç yönetiminde Mamuşa’da elde edilenler ile övünmeleri çok yerinde olur.

Mevcut durumda KTAP nüfusun %98’ini Türklerin oluşturduğu Mamuşa’da belediye düzeyinde vatandaşların istedikleri dilde yani Arnavutça ve Boşnakça yazılı olarak evrak-belge verilirken Türkçe de verilmesinde direnmektedirler ve bu yönde önemli başarılar kaydetmiş bulunuyorlar.

Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları ve kanun ve yasalarla yazışmada kullanımda eşit olan Arnavutça ve Boşnakça-Sırpça gibi Türkçenin kullanılmaması için KDTP’yi ve başında ısrarla kalmak isteyen Mahir Yağcılarını suçluyorlar. Çünkü mevcut durumda Prizren’den hükümette ortaklık sayesinde yer

alan bir bakan (Mahir Yağcılar) 3 milletvekili Fikrim Damka, Enis Kervan, Müffera Şinik ve daha birkaç bakan yardımcısı ile Prizren'de Türkçeyi idare organlarına kanunların istediği gibi taşıyamamalarını çok büyük zaaf olarak gösteriyorlar. Tahminlere göre yeni genel seçimlerde Kosova Meclisinde Türklerin böyle güçlü olamayacaklarından daha az kuvvetlerle Prizren'de Arnavutça-Boşnakça-Sırpça ile kanunen eşit olan Türkçenin idare organlarında yani belediye müdürlüklerinde ve mahkeme organlarında kanunun gerektirdiği gibi kullanılması gibi Türklerin hakları alınmadan kalacaktır.

Bu arada şunu da söyleyeyim geçenlerde ben de (bu yazının yazarı) bir Kosova vatandaşı olarak tapu alırken anadilim Türkçe belge alma hakkım olmasına karşın b irini Arnavutça ötekini Sırpça-Boşnakça tapu almak zorunda kaldım. Yani Belediye Mahkemesine de bir dava ile ilgili dilekçemi avukatım sunarken Sırpça dilinde sunmak zorunda kaldım. Ben ve benim gibi Kosovalı Prizrenli vatandaşların kendi anadillerinde belediye hizmetlerinde ve adalet organlarında Türkçe belge almak ve yazışması yasayla belirlenmiş hakkıdır.

Bir Türk olarak Prizren Belediyesine girerken atılan ilk adımdan Türkçeye ağır bir tepkinin olduğu müracaat sırasında görülmektedir. Devamında da bu ağır durum sürdürülmektedir. Tabi ki aldığımız belgenin hakkın olan dilin Türkçe değil de Arnavutça ya da Boşnakça-Sırpça sunulmasına kadar.

14 yıl içerisinde KDTP Kosovalı Türklerin aydınlanmalarında görevini yapamadı onları kültürel kucaklamadı sadece idari görevini yaptı. Birleşmiş Milletleri Örgütünün UNMİK himayesi altında Kosova'ya el atması ile Kosovalı Türklerin kaybettikleri hakları (Türkçe gazete ve dergileri) ve kültür sanat derneklerine hem maddi hem de ruhi destekler yolundan şaştı. KTAP'ın iddia ettiğine göre ki bu gerçektir 'Eğer Kosova'da yaşayan bütün Türkleri Yağcılar (KDTP Başkanı) kucaklayamazsa, aynı çatı altına toplayamıyorsa, çoğulcu, katılımcı teşvik edici olmuyorsa, demek ki burada bir sorun var. Derler ya ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Bunun nedenini KTAP etrafında toplanan siyasetler ve Kosovalı Türk halkının büyük bir çoğunluğu Yağcılarda aramaktadır. Mevcut KDTP (Yağcılar) yönetimi parti içindeki aydın, genç, dinamik kadroları ihraç ederken asıl bölücülüğü yaptılar. KTAP'ın temel ilkeleri de ötekileri arasında şöyle sıralanmaktadır:

Bizler Kosova Türk Adalet Partisi olarak bu bölücülüğe karşı bütün Kosova Türk Toplumunu KTAP çatısı altında toplama hedefiyle yola koyulduk ve bu günden görülmektedir ki hedefimize ulaşma yolunda çok iyi bir şekilde ilerlemekteyiz.

Yağcılar KDTP (Kosova Demokratik Türk Partisi) başında 14 senedir. KDTP'nin yapılan olağanüstü Meclis toplantısında Yağcılar için güvenoyu yapılmıştı. Yağcılar oylamayı kendi isteği ile açık oylama şeklinde yapmıştı. Oylama sonucunda 36 evet, 23 hayır olarak Yağcılar aleyhine olay gerçekleşmişti. Yağcılar oylamada kaybetmiştir. Ondan sonrasında Yağcılar kanunsuzluklara başvurarak korsan delegelerle tüzük değiştirmiştir. Paralel Şubeler kurmuştur. Yüzde 86 oyla seçilmiş bir Belediye Başkanı olarak Mamuşa belediye Başkanı Arif Bütüç'ü partiden ihraç etmeye kalkışmıştır. Yüksek Yargıda bu dava açık. Kanunun üstünlüğü olmadığından siyaset bu işe el atarak süreci frenlemeye kalkışmıştır. Elbette bir gün bu dava yapılacaktır. Ve bütün pislikler ortaya çıkacaktır.

Kosovalı Türklerin Anayasal eşit haklarını yaşatma ve ileriye yönelik taşıyarak genişletme amacı olan Kosova Türk Adalet Partisi'nin yapısı, siyasi eylemin desteklendiği ilkeleri içeriyor. KDTP'nin önemsemediği yapmadığı gerçekleştiremediği Türk Dili ve resmîyetini, eğitimini, kültürünü, sanatını, edebiyatını, özgürlüğünü, medya faaliyetlerini (eskiden mevcut olan gazeteler ve dergiler radyo ve TV yayınlarımız bu 14 yıl içerisinde kapanmış ve açılması için bir adım bile atılmamıştır).eşit bir şekilde kullanımını sağlamayı taahhüt eder.

Türk toplumunun ve parti üyelerinin inanç ve kültür, tarih, örf ve adetlerinin korunması ve geliştirilmesini için çaba sarf edecektir.

Kosova'da Türk toplumunun ve siyasetinin yaşam tarzına, hoşgörüsüne, sevgisine, adaletine, kısaca Türk değerlerine önem veren siyasi teşkilatlarla birlikte çalışılabileceğini de taahhüt eder. Özellikle Milli İrade'nin belirleyici güç olduğunu ilke olarak bilir. KTAP kurumsallaşmayı temel amaçlardan biri olarak gördüğü için her yerleşim yerinin yapısına uygun olarak kısa, orta ve uzun vadeli politikalar üretmek halkın refah içinde yaşayabilmesi için olanaklar yaratacaktır. Bunların içinde sağlık, ekonomi, eğitim, tarım alanlarında bölgesel kalkınma planlarımıza göre ihtiyaç niteliğinde projeler üretmek ihtiyaçların karşılanmasına çalışılacaktır.

Olmazların olmazı olan kurumsallaşmayla Kosova'da tabana inilerek, halkın sorunları teker teker dinlenerek, çözüm yolları bulunarak inandırıcılık ispatlanmış olacaktır.

Tüm bu iddialar KTAP'ın tüzüğü ve programında yer almıştır. İddia şöyle: KDTP'nin şimdiye dek çalışmalarında yaptığı yanlış politikalar sonucunda Kosova Türk Toplumunda siyasi güvenini kaybetmiş ve anti-demokratik tavırlarla Kosova Türk Toplumunun diktatörce yönetebileceklerini sanmışlardır. Çok şükürler olsun ki artık Kosovalı Türkler çoğunluk olarak bütün olup bitenleri görmekte ve KDTP yönetimine cevaplarını seçimlerde vereceklerini söylemektedirler.

Kosova'nın yeniden yapılanmasında, Kosova'nın her yanlı kalkınmasında, çok uluslu, çok dinli, çok kültürlü, Kosova'da yaşayan Türk Ulusal Kimliği'nin korunmasına, gelenek-göreneklerimizimizin yaşatılması ve tanıtılması Kosova Türk Adalet Partisi temel hedef olarak koymuş bulunmaktadır. İslam ahlakı ve şuurunun, Türklük, ailevi ve insani değerlere önem vermek KTAP'ın atar damarı olacaktır.

Kaynakça:

- 1.Kosova Türk Toplumunun ve üyelerinin hakları: Altay Suroy
2. Yeni Türkiye Dergisi sayı 43 Makale: Kosova'da Türkçe Eğitim Öğretim: Şecaettin Koka
3. Haber Akademi: makale:' TÜRKÇE RESMİ DİLLER ARASINDA YOK :Şecaettin Koka '
- 4.Monografi (1951-1956) Türk Öğretmenler Derneği, Prizren.1996 yılı
- 5.Kosova Gerçekle ve Rakamlar, Kosova Enformasyon Komitesi
- 6.Kosova haber'den güncel makaleler kaynak olarak kullanılmıştır: Raif Kırkul 'dan

ANKARA'NIN BULGARİSTAN TÜRKÜ İÇİN DEĞERİ VE ÖNEMİ

Dr. Sabri ALAGÖZ
(Bulgaristan)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Bildiride önce birkaç satırla Türk boylarının, sonra Osmanlı Türklerinin Balkanlara yerleşmesinden, oraları kendilerine vatan edinmelerinden, o topraklarla tüm varlıklarıyla kaynaşmasından söz edilmektedir. Konu özellikle Bulgaristan Türklerinin buralarla ilgili tarih ve talihini anımsatan yaklaşık altı yüz yıllık bir yükseliş ve çöküş dönemi üzerinde durmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun bu topraklarda iskan eden halkları huzur içinde, adaletli bir surette hakimiyeti altında yaşattığı yıllar Rusya'nın panslavist politikası ve bazı batı devletlerinin de desteği sayesinde Osmanlı İmparatorluğu onaltıncı yüzyılın sonlarında ve onyedinci yüzyılda zirveden inerek çöküşe yüz tutmuştur. Sürekli Osmanlı-Rus savaşları sonucu geniş saha daralmaya başlar, Osmanlı gittikçe büyük toprak kaybına uğratılır. Kırımdan ve Kafkaslardan Anadolu'ya göçler patlak verir. Tarihte 93 Savaşı diye anılan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ve bunun bir nevi devamı olarak Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan birleşerek Türkiye'ye açtıkları 1912-1913 yılları Balkan Savaşları Osmanlı'yı en büyük toprak kaybına uğratır. Sözü geçen savaşların amacı bir nevi soy kırımını, etnik arındırmadır, Türkleri Avrupa topraklarından atmaktır. Ardı arkası gelmeyen insanlık dışı katliamlara, Rumeli'den Anadolu'ya gerçekleştirilen dalga dalga göçlere rağmen Balkanlarda Türk varlığına son verilememiştir. Balkanlardan Türkü silme düşüncesi bile büyük bir mantıksızlıktır. Yüz otuz küsur yıldan beri, yani Üçüncü Bulgar devletinin sahneye çıkmasından bu yana kah zorunlu, kah Türkiye ile Bulgaristan arasında türlü göç anlaşmalarına rağmen bugün Bulgaristan'da bir milyonun üstünde Türk ve toplam 2 milyonun üstünde Müslüman mevcuttur. Varlık sürdürmekte, çünkü arkalarında güvendikleri ve bel bağladıkları bir güç, başkenti ANKARA olan Anavatan Türkiye vardır. Bulgaristan Türkü söylemesi yerinde ise geceli gündüzlü dedelerinin dedelerinin Anadoludan kopup Balkanlara gelmiş oldukları düşünceyle yatıp kalkmaktadırlar. İhtiyarlarımızın bizim küçüklüğümüzde aralarında muhabbet esnasında veya bizlere nasihat olarak sık sık tekrarladıkları bir düşünce vardır: "Herkes kendi sancağı altında!" Bir de "Türkiye'ye göç olacak mı?"

Meryem Akgöl adında bir kızımız "Ankara" başlıklı şiirinde şu dizeleri de kaleme almıştır:

Ankara`dan doğdu gün
Öğün, Türkoğlu, öğün
Tan yeridir Türklüğün
Bahtı ak, taşı kara
Ak büyük Ankara!

ANAHTAR KELİMELER: Bulgaristan Türkleri, 93 Savaşı, Balkan Savaşları, Türkiye Cumhuriyeti, Ankara, Kazan, Pursaklar, Göç.

GİRİŞ

Bazı tarih kitaplarında belirtildiğine göre,Türk boyları Balkanlarda IV.yüzyıldan beri Atilla Hunlarıyla varlık göstermiştir.Halbuki,müellifi Bulgaristan zorunlu göçmenlerinden ve bugün Ankara Pursaklar`da oturan Mehmet Özgür olan “Bir Köyün Anatomisi –Turpçular (Orlak)” (kitap Pursaklar Belediye Başkanı Selçuk Çetin`in desteğiyle dünyayüzü görmüştür) kitabının takdim yazısında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi sabık öğretim görevlisi Dr.Ahmet Cebeci`nin ileri sürdüğü belgesel iddiasınca “Türkler ta M.Ö.altıncı yüzyıldan beri ,yani Saka Türklerinin Kırımdaki Batı kolunun Dobruca ve Deliorman`a yerleşerek yurt tutmalarından ve Batı Saka hakanı Tunga Eralp Hanın Silistre`nin bugünkü Mecidiye Tabyası tepesine “Tunga Balık” kalesini kurmasından beri Balkanlarda varlık göstermişlerdir.”Tunga Hanın adı Tuna olmuştur.Romenler bu adı Dunga olarak çocuklarına vermişler,Tuna nehrine de Türkçeden Dunau,Bulgarlar Dunav,Almanlar da Danube demişlerdir.Bundan dolayı eski Yunanlılar Dobruca – Deliorman bölgesine Küçük İskitya (Küçük Saka ülkesi) adını vermişlerdir.Eyaletin merkezi de Marsianapol denilen bugünkü Devnya kasabasıdır.

Türk Tarih Kurumu eski başkanlarından Prof.Dr.Yaşar Yücel “Tarihte bir “Şark Meselesi” vardır.”Şark Meselesi” Osmanlının Gerlibolu Yarımadasına sızmasıyla başlar.Önce Türkler karşısında Avrupa topraklarını nasıl koruyabilmek ve 1683 Viyana bozgunundan sonra Türkleri Avrupa topraklarından nasıl atabilmek sorularına cevap arama endişesiyle ortaya çıktığından söz etmektedir.Türkün gücünden korkan Hristiyan dünyası bu yüzden de edebiyat ve sanatında Türkün simasını çirkin gösterebilmek için çaba harcamıştır.Onsekizinci yüzyılın sonunda ekonomik,kültürel ve teknolojik güç kazanmış olan Rusya,Fransa ve İngiltere ile birlikte “Şark Meselesi”ne çözüm getirmeye koyulurlar.Artık onları gerilemekte olan Osmanlı İmparatorluğunun geleceği ilgilendirmektedir.XIX yüzyılın sorunu Türkü Avrupadan atmaktır.Osmanlı için yenilgiyle sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı sonunda ,31 Ekim 1918-de başlayarak 21 aydan fazla süren pazarlıkların esası Türkiye`nin topraklarını paylaşmaktır.Fakat Mustafa Kemal Atatürk ve savaş arkadaşları başta olmak üzere Türk milletinin “Ya istiklal,ya ölüm!” kararlılığıyla başlattığı İstiklal mücadelesi batıların bu sinsî planlarını suya düşürmüştür. Düşmana ağır darbe indirerek Osmanlı devletinin enkazları üzerinde yepyeni bir devlet,Türkiye Cumhuriyeti kurulur.

Ulu önder M.K.Atatürk`ün: “Mesuliyet mevkiini yüksek karakterli ve yüksek moralli,vicdanlı insanları eline tevdi zamanı gelmiştir!” anlayışıyla sahnededir.Böyle bir seti aşmaksa düşmanın haddine değildir.

BALKANLAR VE TÜRK LÜK

1352 yılında Süleyman Paşa Gelibolu yarımadasına geçer.Bizansın mecalsizliğinden yararlanarak sürekli bu topraklarda kalırlar.Süleyman Paşanın ölümünden sonra (1357) 1361-de Edirne fethedilir.Fethedilen yerlere de Anadolu`dan göçmenler yerleştirilir.Göç hızlanır ve XV.yüzyılda bölge ahalisinin yüzde 80 -90-ı Müslüman Türklerden oluşmaktadır.Çünkü Osmalılar Selçuklu Türkler usulü kolonizasyon ve sürgün yöntemini uygulamada gecikmemilerdir.Türkmen gruplarını istila edilen önemli yerlere yerleştirmişlerdir.Yeni iskancılar da Hristiyanlardan ayrı yeni yeni köy ve kasabalar kurarlar. Kolonizasyon genişledikçe genişler.Gümölcine,Selanik illeri ele geçirilir,Filibe ve Sofya yönünde ilrleme kayd edilir.Osmanlılar Zağra ve Karınabad`dan sonra Dobruca ve Silistre yörelerine dayanırlar.Velhasıl,Balkanların başlıca mntakalı,Meriç vadisi,Tunca vadisi,Kocabalkan etekleri 1366 yılında ele geçirilmiş olur.1385-te Sofya,bir sene sonra Niş (1386) istila edilir.

Osmanlıların Balkanlara kolay yerleşmesine Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıklar da kolaylaştırır. Örneğin,Bulgaristanın Macarlar ve Eflak baskısı altında kalması Bulgar çarı Şişmanı Osmanlılara teslim olmaya neden olur.Osmanlılar Balkanlarda birleştirici rol oynamışlardır.Toprağı devletin denetimi altına alarak köylüleri toprak sahiplerine ağır angarya ve vergilerden,tahammül edilemez yükümlülüklerden kurtarır.Sosyal sorunlar ancak yeni koşullarda 22 akçeden oluşan bir vergiyle çözüme bağlanır.Feodal sisteme son verilir.Timar sistemi uygulanmaya başlar.Bu tür yönetim istila edilen bölgelerin göçü hızlandırır ve Türkleşmeyi kolaylaştırır.Yer ve kişi adlarının olduğu gibi,ibadet yerleri manastırlar,kiliseler ve keşişlikler korunur.Nüfus işlerine müdahale edilmez.Örneğin,İpek gibi bazı yerlerde gayri müslim mahalleleri Müslüman mahallerinden fazladır.Ünlü Avusturyalı tarihçi ve şarkiyatçı

Hammerin de belirttiği Osmanlılar hakimiyeti Altına aldıkları topraklarda halkların dillerine,dinlerine ve ırk meselelerine müdahale etmemilerdir,ancak İslamiyeti teşvik etmek amacıyla bazı kıstaslar (ölçüt) koyarlar.Yerli ahalini bazı görevlere,yani askeri kadroya alınmaları için Müslüman olmaları şarttır.Bunun

neticesi,Arnavutluk ve Bosna`da zorlamaya başvurulmadan dikkata şayan İslamlaşma görülmektedir.Bununla beraber milliyet değişikliğine gidilmemiştir.Arnaut tarih uzmanı Selami Pulahanın da tasdiklediği gibi ahali Türkleştirilmemiştir.Bu yöndeki veriler Dr.Gyula Kaldy Nagy,Machiel Kiel gibi uzmanların Budin ve Sofya Tahrir Defterlerinden kaynaklanmasıyla da doğrulanmaktadır.Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda Sofyanın 39 mahallesinden 21-i Müslümandır.Diğer mahalleler de gayri müslimlerle Müslümanların beraber yaşadıkları mahallelerdir.Öyle ki,Osmanlı hakimiyeti döneminde yönetimin din ve vicdan özgürlüğüne saygısını kanıtlayan yeter derecede belge mevcuttur.Fakat bunun aksi,XX yüzyılda Müslümanların camileri,ibadet yerleri saldırılara uğrarken veya kapatılıp yıkılırken Osmanlılar XVI –XVIII yüzyıllarda Hristiyanların ibadet yerlerini,kilise ve manastırlarını tamir ettirmektedir.

ANADOLUDAN BALKANLARA,BALKANLARDAN ANADOLUYA GÖÇLER

Bulgaristan Türkleri önce Anadoludan Balkanlara göç etmişlerdir.XIV yüzyılda Osmanlılar Balkanları istila edince Anadolu ahalisinden bazıları gönüllü kolonizasyon usulü,bazıları da sürgün edilerek dalga dalga gelip Bulgaristan topraklarına yerleştiklerini bunu Bulgar tarihçilerinden Osmanlı döneminde doğmuş olan Nikola Stanev de “Boyunduruk Altında” başlıklı eserinde belirtmektedir.Bugünkü Bulgaristan Türkleri bu toprakları 500 yıl elinde tutarak gerçek Türk vatani haline getiren evlad-ı fatihandır.Ünlü diplomat ve tarihçi Bilal Şimşirin “Bulgaristan Türkleri “ eserinde belirttiği gibi fatihlerin çocuklarıdır.Osmanlı İmparatorluğunun kurucu unsurlarıdır.Bulgaristan Türkleri kökleri Oğuz Türklerine dayanan , XIV ve sonraki yüzyıllarda Balkanlara ,özellikle Bulgaristan topraklarına yerleşen Anadolu Türklerinin öz kardeşleridirler.

Tarihi olaylar öyle gelişir ki,XIX yüzyılda Balkan Türkleri,bu cümleden Bulgaristan Türkleri tekrar Anadoluya göç etmeye başlarlar.Bu da bu veya şu nedenle Osmanlıların bu Toprakları boşaltması anlamına gelir.Tekrar ordu ve yönetimle birlikte ahali de beş asırlık yurdundan,yerinden ayrılmak zorundadır.Özellikle 93 Savaşından bu yana,yani 135 yıldan beri süregiden göçlere rağmen bu yerlerdeki Türk nüfusu tükenmemiştir.Resmi verilere göre,halen Bulgaristanda 800 bini üstünde,aksi takdirde 1.5 milyon Türk ve toplam 2 milyon üstünde Müslüman yaşamaktadır.Göçler biz Bulgaristan Türklerinin onmaz bir yarasıdır.Göçler denizlerin met ve ceziri misali kah şahlanır,kah alçalır,ama sızmaya devam eder.Rus panslavizminin bir ürünü olan 1877-1878 Rus – Türk Savaşı sonucu ,Ayasofya (Yeşilköy) antkaşmasının iptalinden sonra düzenlenen Berlin Kongresinin kararlarıyla Bulgaristan toprakları üçe bölünür.Tuna nehri ile Kocabalkan arasındaki havalide kurulan Prenslik Bulgaristan,Şarki Rumeli ve Makedonya.

Rusya Türklerin ve Müslümanların çoğunluk oldukları yerde bir Bulgar devletinin kurulması mümkün olamayacağını anlayınca savaşla bu topraklardan (toprağın da % 70-i Türklerin elindedir) Türkleri kovmakla olacağına kanaat getirince faaliyete geçer.Panslavistler doğrudan doğruya doykırımına gitmeyi kararlaştırırlar. Panslavist Prens :erkaski hatta bununla ilgili olarak:”Yumurta kırmayı göze alamayan omlet yiyemez!” demiştir. Tuna ve Edirne vilayetlerindeki Türkleri ya kovmak,ya da kılıçtan geçirerek yoketmek kararını verir.Nihayet Don kazakları ve Bulgar çeteleri elele vererek akla fikre sığmayan katliamlar yaparlar.7 ay Kadar süren savaşta 1.5 milyon Balkan Türkü yerlerinden yurtlarından kopararak göçe zorlanırlar.Bunlardan 45= bini göç yollarında hayatlarını kaybederler.Velhasıl üçüncü Üçüncü Bulgar Devleti bu masum şehitlerin kemikleri üzerinde kurulur.Büyük katliama bir örnek :Mustafa Paşa ile Filibe arasında 50 000 arabalı bir Türk göçmen kafilesi top ateşine tutularak imha edilmiştir.Şehitlerin geride bıraktıkları mal, mülk,toprak da gaspedilir1880 yılında yürütülen müzakerelere Türk temsilcilerinin anlaşma yerine götürdükleri yüz sandık tapu ve diğer belgeler de anlaşmaya olumlu çözüm getirememiştir.

1881 yılında bile Türklerin oranı Eski Cuma`da % 82,Pravadi`da % 62.3, Razgrad`da %68.8,Ruscuk`ta %52.4,Silistre`de %71,Şumnu`da % 67.9 dur.

Berlin An tlaşması bu topraklarda kalan Türkleri eşit haklı vatandaş gibi görüyordu.Ama 1879-da Rus orduları Bulgaristan topraklarınıter edince işler tamane değişti.Baskı,işkence,zulüm aldı yürüdü.Türkler silahsızlandırılmıştı,Türk bölgelerinde sıkı yönetim ilan edildi.Ve her gece bir Türk köyü basılıyor,hali vakti yuerinde olanların parasıpu,serveti elinden alınıyor,hayvan hasaneti de gasp ediliyordu.Bu barbarca davranışları yabancı arşivler de yeterince belge ile kanıtlamaktadırlar.Örneğin,Fransanın Varna konsolosu Henrih Muttet raporunda şunları belirtmektedir:éBulgar zulümlerini sebep oldukları gerçek göçler Mayıs 1879-daRus işgali sona erdikten sonra bailadı.Yalnız Varna limanından 18033 Türk Türkiyeye göç eder.

Haziran 1879-dan Eylül 1880-e kadar Varna limanından haftada birkaç defa uğrayan Avusturya,Fransa,Rus ve Türk gemileri ayrıyeten İstanbula göçmen taşıyorlardı.Tuna nehri limanlarından yola çıkan göçmenler gene başka.Kara yollarıyla Edirneye gidenler kabileler üç ay zarfında 200 bini aşmıştır. Garibanlar her şeyinden vazgeçerek doluğu Anadolu da almışlardır.Bütün bunlar Fransanın Edirne konsolosu tarafından tastklenmektedir

Fransanın Sofya temsilcisi 3 Nisan 1884 raporunda,Bulgaristandan 600 binden fazla Türkün göç ettiğini yazmaktadır.1896-1890 yılları arası 74 753 Türk,Bulgar istatiklerine göre 1893-1902 yılları arasında 70603 kişi göç eder.Göçün en durgun yıllarında bile yılda ortalama 7 bin Türk evnden yerinden olmuştur,ata yurdundan,ecdat yurdundan zorunlu olarak koparılıp atılmışlardır.Buna rağmen Amerikan bilim adamı Castin Makkarti “Ölüm ve Sürgün” kitabında Türklerin 1911 yılındaBalkanlardaki oranını % 51 olarak göstermektedir. Yunanlılar %25,Bulgarlar %19 ve geri kalan azınlıklar da %5-tir.1912-1913 Balkan Savaşları esnasında ve daha sonra Türklerin sayısının azalmasında “Trakiya” ve “Rodna zaştita”(Yurdu Savunma) örgütlerinin de halledici rolleri vardır.Onların esas sloganı

“Bulgaristan Bulgarlar içindir.Bulgaristanda başka ırklardan olan kimselere yer yoktur!”

Bulgaristandan Türkiyeye göçler Cumhuriyet döneminde de devam edegelmiştir.Ne Bulgaristan Türkleri Türkiyeyi,ne de Türkiye Bulgaristan Türklerini unutmıştır.29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ilan edilir.Cumhuriyet döneminde de Bulgaristan Türklerini durumuna çözüm aramaya devam edilmiştir.1925 yılındaki Türkiye –BulgaRİSTAN Dostluk Sntlaşması neticesi 1925-1930 dönemi 50 bin kişi göç eder.1930-1933 yılları arası ekonomik krize rağmen 4500 dolayında insanımız Anavatana sığınmıştır. 1935-te 25 bin,1938-de 20500 ve 1939-da da 18 bin göçmen alır Türkiye.

Sovyet ordusunun Bulgaristanı işgali neticesi 9 Eylül 1944 tarihinde komünistler iktidar sahibi olur ve sosyalist rejime geçilir.Yeni rejim göçü engellemeye başlar.

Nedeni de ayan.Ülkenin ağır işlerini ancak Türkler icra etmektedir.Onlarsız ekonominin Belkemiği kırılır.Ta ki,bu gerçeği daha sonra bahsedeceğimiz 1989 yazı zorunlu göçü en İyi surette kanıtlamıştır.

1946 yılında özel Türk okullarının devletleştirilmesi,Türk aydınları yetiştiren Şumnu Nüv vap okulunun kapatılması,bazı dini yasakları getirilmesi ve nihayet köylünün elinden tarlası,hayvan hasenatı elinden alınıp güç kullanarak kooperatifleşmeye gidildi.Bütün bunlarla yanyana Temmuz 1948-de Rodoplardan Dobrucaya 50 vagonluk 5 katar Türk sürgün edildi.Ekim 1949-da Mestanlı,Koşukavak,Darıdere bölgelerinden 28 katar Türk ailesi Kuzey

Bulgaristana,Eylül 1950-de benim doğup büyüdüğüm yine Koşukavaktan 63 yük Vagonu Türk ailesi Troyan,Razgrad ve Şumnu köylerine sürülür.Bu hal elbette Bulgarisyan Türkünü etkilememesi mümkün değilTürklerin kıpırdanışı memnuniyetsizliği,gelecek için bilinmezlik karşısında bir nevi bunalıma girmesi Ankara ile Sofya arasında göç anlaşması imzalanmasına neden oldu.1950-1951 göçü. Bu büyük göçlerden biridir.Bu süre içersinde yaklaşık 156 bin Türk Türkiyeye göç etti. Bulgar hükümeti ise 250 bin Türkün alınmasında ısrarlıydı.

Türkiye hükümeti 8 Ekim 1951 tarihinde ,Bulgar tarafının sahtekarlığa başvurarak göçmen kafilesine çok sayıda Çingene katmasına karşılık sınırı kapatmaya mecbur kaldı..

Komünist rejim 1959-1960 ders yılında ülke çapında bütün Türk okullarını kapatarak Bulgar okullarına kattı.Ana dilimiz Türkçemiz programdışı bırakıldı .Fakültatif okunmaya başlandı: Merkez gazetelerden bazıları ve sancak gazeteleri durduruldu.Bütün bunlar Türkleri rahatsız etti.Türklerin bu veya şu yolla asimile ,eritilme havası hisedilmeye başladı.1964 -1965 yıllarında göç etmek isteyen yüzbinlerce Türk Sofya,Plovdiv ve Burgaz konsolosluklarına dilekçelerini sundular.Onlar Türklüğünü savunabilmek,çocuklarının mutlu yarınlarnı sağlayabilmek için biricik sığınak ve barınak umutlarını ancak Ankaraya,Anavatan Türkiyeye bağlıyorlardı. Ankara bu defa da devreye girdi.1968-1978 göç anlaşması imzalandı.Bunun neticesi”Tek sosyalist Bulgar ulusu “ yaratma peşinde koşan totaliter komünist rejim ifa edilmekte olan bu göç esnasında ,bilhassa 1972-1973 yıllarında gizli planlarını tamamen ortaya atmış oldu.1969-1978 döneminde Türklerin sayısı 130 binle azalmış oldu.1972-1973 yıllarında Kornitsa,Breznitsa ve Ljnitsa Pomak köyleri cenk meydanına dönüştü.Milis ve asker silah gücüyle tüm Pomakların Müslüman adlarını Hristiyan adlarıyla değiştirdiler. Direnenler kurşuna dizildi.Nice fertler,nice aileler sürgün edildi,cezaevlerine tıkıldı.Bunun devamı olarak 1975 yılında Smolyane bağlı Borino (Karabulak) köyü başta olmak üzere ildeki Türk köyleri de “bulgarlaştırıldı”. Bu yıllarda Türkçe yasaklandı,Türkçe kitap ve gazete basılmaz oldu.Türk ve Müslüman adetleri,gelenek ve

göreneklere yasaklandı.1980 -1981 yıllarında Müslüman Çüngenerler de “Tek sosyalist Bulgar ulusuna” katıldı. Sonra sınır boylarında iskan edenler,sonra karışık aileler (1982-1983) derken sıra Bulgaristandaki en büyük milli azınlığı oluşturan Türklere geldi.1984 yılı Aralık ayının son haftasında milis,ordu,kızıl bereliler ve gönüllü müfrezeler Kirli,Mestanlı ve Gruevo (Hayranlar) köyünü kana boyadılar.Dinine,diline,gelenek ve göreneklerine sadık olan insanımız Türklük ve Müslümanlık adına şehitler verdi. “Biz vardık,varız ve var olacağız!”

diye bağırırken şehitlerimizin kanlı gömleklerini bayrak misali gökkubbe altında dalgalandırdı

1985 yılı başında Hristiyanlaştırmaya karşı emsalsiz direnişiyile kahramanlık bayrağına Gelovo eyaleti Yablanovo (Alvanlar) köyü sakinleri sarıldılar.Tanklarla,zırhlularla üstüne gelen askere üç gün dayattılar.Ama çare...

Ocak ve Şubat aylarında Kuzey Bulgaristan Türklerini de “teslim” aldılar.Ve dünyaya “Bulgaristanda Türk yoktur” diye beyanatta bulundu Todor Jivkov ve ekibi.Ama Bulgaristan Türkü kül altında kıvılcım misali üzerindeki külün herhangi bir rüzgarla savrulmasını bekliyordu.Nice milletlerin onlarca yılda çözüm bulamadığı sorunu beş yıla bile vardiirmeden,1989 Mayıs yürüyüşleriyle,açlık grevleriyle Anavatan Türkiyeye,Ankaraya ve bütün insanlığa seslendiDönemincumhur başkanı Kenan Evrene,Başbakan urgut Özala “Büyük Türkiye kurtar bizi!” diye mektuplar yazdı,çağrılarda bulundu.Bilhassa yağlılar:

Ankaranın taşına bak/ Gözlerimin yaşına bak

diyen Ankara marşı ile yeri gökü çınlattı.Bu mukavemet karşısında,bütün dünya ülkelerince izole edilen totaliter komünist rejimin totaliter lideri 29 Mayıs akşamı Bulgaristan Ulusal Televizyonuna koşarak Türkiyeyi sınıtlarını açmaya davet etti.Anavatan Türkiye,Ankara hükümeti Bulgaristan Türklerinin tümünü kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi.Ve iki buçuk ay zarfında Bulgaristan istatiklerine göre 365 bin Türk Anavatanın bağrına atıldı.Büyük Türk ulusu tümüne de sığınak ve barınak sağlamayı başardı.Aniden bu kadar kişinin yiyeceğini,içeceğini,yatıp kalkmasını dünyanın en zengin olan devleti Amerika Birleşik Devletleri bile üstüne alamamaktadır.Zamanında planlı programlı olarak yılda ancak 50 bin Yahudiye sığınak veriyordu.

RODOP DAĞLARINDAN DELİORMANDAN ANKARAYA

Türkiye Cumhuriyetinin başkenti Ankaraya Bulgaristandan göçler Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü,Ankara İl Müdürlüğü İskan Defterine göre 1928 yılından itibaren göçmen yerleşmektedir.1928 yılından 1951 yılına kadar Ankaraya ve çevresine toplam 2033 kişiden oluşan 548 aile yerleşmiştir.Ankara Merkezde 149 kişilik 85 aile iskan etmiştir.1950-1951 göçünde 3896 neferi barındıracak 908 aile burayı vatan olarak seçer.Ankara 1989 zorunlu göçte de münasebetsiz kalamaz.Bu defa defa 3417 Bulgaristan Türkünü kabul eder.

Bu dönemde ilçelerden en çok göçmen alan Polatlı ilçesidir.1929-da 45 aile (248 kişi),1950-de 91 aile (366 kişi) ve 1951-de 155 aile (661 kişi) ,1954-te 20 aile (100 kişi) ve 1956-da 5 kişilik bir aile kabul etmiştir.1950-51 göçmenlerinden toplam 1362 kişiden oluşan 341 aileyi ev yer sahibi yapan ilçe Haymana ilçesidir.

KAZAN VE BULGARİSTAN TÜRKÜ

Günümüzde güzelim şirin bir şehir halini almış olan Kazan 1951 göçünde Bulgaristandan 145 kişiyi içeren 29 aileye bağrını açmıştır.Göçmenler 24 yerde iskan tutmuşlardır.1989 zorunlu göçünde Kazan tarımla meşgul olmak isteyen 2136 kişiyi basırdırmayı üzerine almıştır.Şunu da belirtmek yerinde olacaktır zannediyorum ki.buraya göç edenler daha Bulgaristanda iken Ankara Marşını bilen ve söyleyen kişilerdir.

Ankara,Ankara.güzel Ankara

Seni görmek ister her bahtı kara

Senden yardım ister her düşen dara

Yetersin onlara güzel Ankara.

Bunu Ankaranın eski göçmenlerinden Hasan Basri Yeşilyurt “Osmanpazarı Türkleri” kitabında kanıtlamaktadır.

BULGARİSTANLI GÖÇMENLER VE PURSAKLAR

Pursaklar Ankaranın yeni ilçelerindedir.Kısa sürede modern bir şahir haline getirilmiştir.Eski Devlet Bakanı Güneş Müftüoğlu beyanatına göre,zorunlu göçle Türkiyeye gelenler için 21560 konut 2 yıl zarfında sahiplerine teslim edilecektir.Bu amaçla Avrupa

İskan Fonundan gereken kredi sağlanmıştır.Göçmen konutları yanında ilköğretim okulları da açılmıştır

Pursaklarda 4 bin Bulgaristanlı soydaş oturmaktadır.Bu göçmen kardeşlerimiz için 1244 konut inşa

edilmiştir.Düne kadar çıplak Pursaklar tepesinde bugün mamur yepyeni bir kent hayat sürmektedir.Adına göçmenlerimiz ömürboyu özledikleri Ay ile Yıldızın adlarını vermişlerdir.Mahalle Ayyıldız Mahallesi adını taşımaktadır.Bu Anavatana sonsuz sevgi ve saygının bir ifadesi ve itirafıdır.Sokakları,yolları asfalt.Geceli gündüzlü belediye otobüsleri,dolmuşlar mekik dokuyarak insanımıza hizmet veriyorlar.Su projesi,ticaret merkezi,çocuk parkları,sağlık evi,cami,eczaneler,türlü mağzalar,hele de okul.Bir okul yeterli olmadığından şu anda ikincisi de inşa ediliyor.

Daha eski belediye başkanı Hacı Şahin zamanında HALTER sporu için kapalı salon yapılmıştır. Bulgaristanlı göçmenlerin gururlandığı olimpiyat ve dünya şampiyonları Halil Mutlu ile Taner Sağır adlarını taşıyan sokaklar var.

Pursaklar göçmen konutlarında oturanlardan çoğunluğu Deliormanlı göçmenler oluşturmaktadır. Yaşlıların tatlı tatlı kahve içmeye,iki tatlı söz etmeye,televzyon programları izlemeye kültür kulüpleri de var.Bazı göçmenlerin ağzından”Bu dünyada yaşamak da varmış!” ifadelerini işitince geçmişin içkencelerini,zulümlerini anımsıyor insan.

Ankaranın Sincan semtinde de 300 üstünde göçmen konutu var.Bu bilgilerin büyük bir kısmını “Bulgaristan Türklerini Sesi” Dergisinin Ağustos 1994 sayısında buluyoruz.Ve dahası var.Göçmenlerden sorumlu Bakanlık her göçmenin eğitimine,diplomasına ,mesleğine göre iş sağlandığından gururla söz etmektedir.

ANKARA`DA BULGARİSTAN`LI AYDINLAR

Ankara 1071 yılı Malazgirt savaşından bir iki yıl sonra Türklerin eline geçer.Bir zamanlar Beylerbeyliği merkezi olmuştur.I murat Osmanlılardan ayrılan Ankarayı savaşız ele geçirir.Timur 1402 yılında Ankara Meydan savaşından sonra ele geçirir.Yıldırım ve çocuklarını Ankara kalesine kapatır.Şehir Timurdan sonra sahibini değiştirir.

Ankara XIX yüzyıl sonlarında merkez sancağı olur.Sancak idari bakımdan 11 kaza ve 5 nahiyeye ayrılmıştır.1892 yılında şehir demiryolu ile İstanbula bağlanır.XX yüzyıl başında nüfusu 30 bin dolayındadır. Birinci Dünya Savaşından yenilgiyle çıkınca Mustafa Kemal ve çevresindekiler Ankarayı yeni devletin merkezi seçerler.Millet Meclisi 23 Nisan günü Ankarada toplanır.13 Ekim 1923-te Ankara devlet merkezi olur,29 Ekim günün de Cumhuriyet ilan edilir.

Ankara Bulgaristan kökenli göçmenler arasından da birçok aydın,bilim adamı,diplomat,yüksek okullarda öğretim görevlisi,gazeteci,araştırmacı yazar yetiştirmiştir.

Onlardan birkaçını tanıtmakta yarar olduğunu zannediyoruz.Zaten konumuz da “Ankaranın Bulgaristan Türkü için Değeri ve Önemi”dir.

Dr.Osman keskioglu (1907 – 1989)

22 Şubat 1907 tarihinde Bulgaristanın Karinabada bağlı Rupça köyünde doğmuştur.1936-da anılmış Şumnu Nüvvap okulunun yüksek bölümünden mezun olmuştur.Mısırdaki Camiül Ezherde eğitim görür.1940-ta Bulgaristana döner,Nüvvabın Tali ve Ali kısımlarında dersler okutur.Bulgaristan Türkleri için ders kitapları yazar.1950-de Anavatan Türkiyeye göç eder.11 yıl Ankara Vakıflar Müdürlüğünde Arapça mütercimliği yapar,16 yıl Diyanet İşlerinde görev alır,Ankara Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.Çeşitli gazete ve dergilerde yüzlerce makaleleri yayınlanmıştır.45 kitabı basılmıştır,20-nin üstünde de baskıya hazır eseri vardır.

Bulgaristan Türklüğünü yaşatmak için Bulgaristan Türkleri Fokloru ,Bulgaristan Türkleri Abideleri,Bulgaristan Müslümanları ve İslam Eserleri,Bulgaristanda Türkler –Tarih ve Kültür,Kur-an-ı

Oğuz Peltek

1908 yılında Bulgaristanın Kırcaaliye bağlı Yaşlı (Jenda) köyünde doğmuştur.İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünden mezundur.Hayatını belli bir kısmını Bulgaristan Türküne hizmete harcayanlardandır.Her zaman Türklerin haklarını savunmuştur.1925-te Türkiyeye göç eder.”Özdilek”,”Trakya Postacısı” gazetelerini çıkarır.

Oğuz Peltek 1954 yılında Ankarada Balkan Göçmenlerinin yayın organı olan”Anayurt” gazetesini çıkarmaya başlar ve çmrünün sonuna kadar bu hizmetini sürdürür.Fransız,Rus ve Bulgar dillerini mükemmel derecede konuşanlardandır.

Prof.Dr.Hasan Eren

Osman Pazvantoğlunun sultana isyan edip cephe aldığı Vidin şehrinde dünyaya gelmiştir.1936-1937 ders yılında Vidin Bulgar lisesini birincilikle bitirir.Daha öğrenci yıllarında “Prosveta (Eğitim) ve “Zora”

(Tan) gazetelerinde yazıları basılır.Aynı zamanda Bulgarcadan da birkaç öykü çevirisi yapar.Bulgarların Türk kökeninden geldiklerini “Bulgar Dil Tarihi”eserinde kabullenen hemşehrilisi Prof.Stefan Mladenova simpatisinden dolayı Sofya Üniversitesi Slav Filolojisinde eğitim görmek ister.Lakin bu zaman esnasında Macar Türkoloğu Prof.Güla NemetVidin yöresine Türk ağzını incelemeye gelir.Hasan da ona yardımcı olur. Nihayet ,1938/39 ders yılında Budapeşte Üniversitesinde Nemetin öğrencisi olur.Üniversitede prof.Layoş Feketeden.prof.Layoş Ligetiden de dersler alır.Orada mongoloji,Türkoloji ve Macaroloji uzmanı olarak mezun olurDoktorasını savunur.1945/46 der yıkında Segeti Üniversitesinde Türkoloji dersleri okutur.1948-de Ankara Üniversitesinde

Türk Dili Tarihi doçentliğine atanır.1955-te profesör olur.Orada Macar dili dersleri de okutur.1983 yılında Türk Dil Kurumu Başkanlığına sdeçilir.Ertesi yıl Radyo,Televizyon Yüksek Kurumuna seçilir.Ankarada da emekliliğe .ekilir.Şahsını evinde,ç.alşma bürosu başında ziyaret ettiğimde kendi imzasıyla “Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü” eserini sundu bana.Çok sayıda bilimsel ve çeviri eserler sahibidir.

Osman Kılıç (7 Haziran 1920)

Bulgaristan Razgrad a bağlı Kılıç köyünde doğmuştur.6 yaşında Kuranı hatim eder.Nüvvabın ali kısmından mezundur.Orada öğrenciyken “Niçin Geri Kaldık” konuşmasından sonra tutuklanır.Yaşının küçük olduğundan serbest bırakılır.Fakat Bulgar emniyetinin kara defterine girer.Nüvvabın lise bölümünden mezun olurken üçüncü bir konuşma yapar.Başmüftülük onu Sofya Üniversitesine yazdırmak ister.Fakat Türk olduğu için kabul olunmaz.Bu hal karşısında Nüvvabın ali kısmında eğitimini sürdürür.1942/43 ders yılında mezun olur.Daha sonra kendilerinin de belirttiği gibi,onu ateizme kazanamadıkları için suçlayamazlar,o yüzden de Türkiye lehine casuslukla suçlarlar.14 yıl hapste kalır.3.5 yıl

Ayağında prangalarla,ellerinde kelepçelerle idam infazını bekler.İdam cezası değiştirilince Türkiye cezaevlerinde bulunan bir casusla takas yapılır Bu zaman esnasında eşi Neziha ve biricik kızı Türkiyeye göç ederler.Ancak 1965 yılında o da Anavatanaa,ailesine 2 yaşında bıraktığı 19 yaşındaki kızına kavuşur.Önce Ankara radyosunda,sonra Dışişleri Bakanlığında,Askeri Dil okulunda Bulgarca öğretmeni olarak görev alır. Belgrad elçiliğinde müşavir olarak çalışır.

94 yaşında hala hayat kavgasını sürdürür.”Kader Kurbanı” başlığı altında anılarını kaleme almış ve yayınlamıştır.Bu kitap yılın eseri ödülüne layık görülmüştür.Eser 700 sayfadır ve Bulgaristan Türklerini atarih ve talihidir.Halkına gerçek hizmeti veren bir ağabeyimiz ve vatandaşımızdır.

Prof.Dr.Hayriye Yeniso

Filibeye bağlı Kriçim kasabasında dünyay gelmiştir.Sofya Üniversitesi Türk Filolojisi ve daha sonra Bulgar Filolojimezundur.Bulgaristan Türklerini,başlıca Rodop Türklerinin mani,türkü,masallarına sahip çıkıştır.Onları toplayıp yayınlamış ve kültür haznemize kazandırmıştır.Eski Zağra Öğrtmen Ulaşma ve Yetkinleşme Enstitüsünde görev alır.22 yıl Sofya Üniversitesinde ders vermiştir.Baküde ihtisas yapar.Bulgaristanda ad değiştirme yıllarında büyük zulme uğratıldı,hatta fabrikalarda hizmetçi olarak çalıştırıldı.Türkiyeye göç edince,AnkaraÜniversitesi Bulgarca kürsüsü şefi olarak çalıştı ve oradan da prof. Dr.olarak emekliliğe ayrıldı.Türk Dünyasına Hizmet ödülüne layık görülmüştür.Birçok eser sahibidir. Bulgaristan Türkleri kültürüne,edebiyat ve sanatına sonderece büyük hizmetleri vardır.

Prof.Dr.Hüseyin Memişoğlu

1937 doğumludur.Kırcaali il Kayaloba köyünde doğmuştur.Kırcaali Türk Pedagoji okulundan sonra Sofya Üniversitesi Tarih – Coğrafua fakltesinden mezun olmuştur.Sofya Yüksek Makina Elektroteknik Enstitüsünde doçentliği esnasında Türkiyeye iltica eder.Hakikatta soykırımından kaçmıştır. Türkiyede profesörlük kazanır,Hacettepe Üniversitesinde Tarih dersleri okutur.1989 yılında Ankarada “Bulgar zulmüne Tarihi Bir Bakış” kitabını yayınladı.En önemli eserlerinin başında “Bulgaristan Türk Eğitim Tarihi” eseri gelmektedir.

Dr.Bilal Şimşir

Seçkin Türk diplomatı,bilim adamı ve yazardır.Türk tarihine,kültür,edebiyat ve sanatına onlarca değerli eserler kazandıran saygın bir şahıstır.Bilal Niyazi Şimşir Bulgaristanın Omurtag ilçesine bağlı Yılancılar (Zmeyno) köyünde dünyaya gelmiştir.1933 doğumludur.Onun doğduğu bölgeye Osmanlı Türkleri 1388-1389 yıllarında Çndaroğlu AliPaşa komutasında yerleşmişlerdir.Osmanlı kroniklerinde Şumnu,Tırnova,Vır-Biçe,Dobruca ve Kreğçeden söz edilmektedir.eski vakıf defterlerinde ise Şimşir Ago Camii- nin adını bulmaktayız.Bilal Şimşir 1950 göçmenlerindendir.Soadını oradan almış olsa gerek.Yılancılar köyünden seçkin Nüvvab mezunları yetişmiştirBulgar lisesinin son sınıfındayken ailesiyle birlikte göç eder. Liseyi Türkiye Cumhuriyeti başkenti Ankarada tamlar.Yüksek eğitimini Ankara ÜniversitesiS

yasal Bilgiler Fakültesinde alır.Batı dillerini de iyi konuşan bir diplomat ve bilim adamıdır.Doğu ve Batı dünyasının gelişimini, sorunlarını.yakından izleyen ve tanıyanlardandır.1960 yılından başlayarak emekliliğe çekilinceye kadar Türkiye Dışişlerinde görev almıştır.Paris,Şam,Lahey elçiliklerinde görev almıştır.

22 Mayıs 1968 yılında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangel ile Bulgaristan Dışişleri Bakanı İvan Başev Türkiye ile Bulgaristan on yıllık göç anlaşmasını (1968 -1978) imzalarken Bilal Şimşir de hazır bulunmuştur.Tiranda,Pekin ve Sidneyde Büyükelçilik yaomıştır.41 yıllık devlet hizmetinin 38 yılını Türkiye Dışişleri Bakanlığına bağlı müesseselerde geçirmiştir.Çok sayıda değerli eserler kaleme alması münasebetiyle yöneltilmiş olduğum bir soruya cevabı :”Gündüzleri devlete,geceleri de kendime ayırıyorum” olmuştur.”Bulgaristan Türkleri” başlıklı kitabı hakkında Amerikan tarihçisi Castin Makkarti “ondan daha ciddi,güvenilir kaynak yoktur” demektedir.”Rumeliden Türk Göçleri” (üç cilt),”Türk Basımında Bulgaristan Türkleri”,”Türk Yazı Devrimi”Avusturalya Türk Edebiyatı Antolojisi”(2 cilt),”Ankaranın Başkent Oluşu” hep birbirinden üstün takdire şayan eserler arasındadır.Alla-ü Teala ömrünü uzatsın da seçkin diplomat,araştırmacı-yazar bizlere daha nice nice eserler sunsun.

Dr.Ahmet Cebeci

1940 yılında Bulgaristanın Hacıoğlu Pazarcık iline bağlı Pirli (Glavinitsa) köyünde doğmuştur. Hacıoğlu Pazarcık (Dobriç) Osmalının kurduğu bir kültür merkezidir.

Bu şehirde doğanlar arasında gazeteci ve tulumcu Mehmet Celil (1876 – 1939),Müstecip Ülküsal (1899 – 1996) İbrahim Vahdi Efendi (? - 1710),Mefküre Molla ,şair Sabahattin Bayram gibileri doğmuş ve yaratmışlardır. İşte bunların etkisinde yetişen Ahmet Cebeci Raz grad Türk Pedagoji Okulundan mezundur.1960 yılında Varnada askerlik borcunu ifa ederken dokuz arkadaşıyla birlikte gizli Türk Gençler Birliği örgütünü kurar. Bu örgüt daha sonra Hacıoğlu Pazarcık,Varna,Şumnu,Razgrad,Silistre,Ruşçuk,Eski Cuma ,merhum şairimiz Recep Küpçü sayesinde onun oturduğu Burgaz şehrini de kapsar.Faaliyet esnasında Bulgar Emniteince tutuklanır,örgüt yasaklanır.Ahmet Cebeci 1966 yılında kaşak yollardan Türkiyeye iltica eder.Gazi Eğitim Enstitüsünde ve Hacettepe Üniversitesi

Tesinde eğitimini tamamlar.Hayat biyografisi Başbakanlıkta müşavirliğe kadar dayanır.

1980-den itibaren Gazi Üniversitesinde eğitim görevlisi olarak hizmet vermiştir.Dr.Ahmet Cebeci tarih uzmanıdır.Kaleme aldığı eserlerin başında “Bulgaristan Türklerinin Dünü Bugünü ve Yarını” başlıklı eseri gelmektedir.

Prof.Dr.Emin Çarıkçı

1950 göçmenlerindedir.Kırcaali şehri yakınındaki Tuzluk (Solişte) köyünde 1939 yılında dünyaya gelmiştir.İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezundur.Eminin okulda üstün başarısını sezen Milli Eğitim Bakanlığı onu burslu olarak Amerika Birleşik Devletlerine eğitime gönderir.Orada 1968 yılında master,1975-te doktora tezleri savunur.Dönüşte 1985-te doçentliğe,1989-da da profesörlüğe yükselir.

Hacettepe Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışır.Sonderece değerli eserlerinin başında “Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye – ABD İlişkileri” kitabı gelmektedir.

Prof.Dr.Zeynep Zafer

1958 yılında Bulgaristan Nevrokop ilçesi Kornitsa köyünde doğmuştur.

1972-1973 yılları bölgede “bulgarlaştırma veya hristiyanlaştırma süreci” kol sallarken direniş gösterdiklerinden dolayı ailesiyle birlikte Kuzey Bulgaristana sürgün edilir.Ama Zeynep orada da Türklük ve İslamiyet adına yaşam mücadelesini sürdürür.Türlü zulüm ve işkencelere boyun eğmemiştir.Seksenli yıllarda ora ahalisini totaliter komünist rejime karşı ayaklandırıanların başında gelmektedir.O yüzden de ona “Bulgaristan Türklerinin Benazir Bhutusu” mahlası verilmiştir.1989 zorunlu göç neticesi sınır dışı edilir ve Türkiyeye sığınır.

Şumnu Üniversitesi BulgaR VE Rus Filolojisi mezundur.1992 yılında Ankara Üniversitesinde Bulgar Dili ve Edebiyatı uzman kadrosuna dahil edilir.Gazi Üniversitesinde de hizmet verir.1996 da Yüksek lisans,1998-de doktora tezleri savunur.2003-te doçentliğe,daha sonra profesörlüğe yükselir.Halen Ankara ÜniversitesindeBulgar Dili ve Edebiyatı Kürsüsünü yönetmektedir.Kimlik davasında,edebiyat ve sanat alanında Bulgaristan Türklerine büyük hizmetleri geçmiştir.

İsmail ve Servet Tunalı

1957 yılından bu yana dostluğumuzu sürdürdüğümüz ve Bulgaristan Türk kültürüne,Türklüğe hizmetlerimizde gayret gösterdiğimizİsmail ve Servet Tunalı ailesi çocuklarıyla birlikte Batı Almanya üzerinden Türkiyeye iltica eder

İsmail Tunalı1933 Nisanında Rusenin Svalenik köyünde dünyaya gelmiştir.Haskovo tıp Enstitüsünden möezun olarak eşi Servet hanımla birlikte Bulgaristan halkına sağlık hizmetlerinde

bulunmuşlardır.O,felşer (köy doktoru),Servet de ebe.Devlet Demir Yolları Müdürlüğünde,Gazi Üniversitesinde çalışır.Aynı dalda Suudi Arabistanda hzmette bulunmuştur.Fakat Bulgaristanda “soya dönüş süreci” patlak verince işini bırakır ve Ankaraya eşinin yanına dönerek dernekçilik ve dergicilik faaliteine atılırlar.Amaç Bulgaristan Türkünü bu kara beladan kurtamada katkıda bulunmaktır.

1989 zorunlu göçü esnasında Tunalıların dairesi 35-40 kişiye sığınak olmuş ve aş sağlamıştır. Bu aylarca sürmüştür.Önce Bulgaristan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği’ni kurarlar ve onun yayın organı “Bulgaristan Türklerinin Sesi “ dergisini yayınlamaya koyulurlar.Dergi vasıtasıyla bütün dünya önünde Bulgaristan Türklerinin kimliğini,dil,din,kültür,gelenek ve göreneklerini savunurlar.1988 yılında “Balkanların Sesi” dergisini çıkarmaya başlarlar.

1991 yılında”Balkan Türkleri İnsan Hakları derneğini çalıştırmaya girişirler.Bulgaristanda da Türk ve Bukgar kültürlerini Araştırma vakfı kurar ve bugüne dek onun yayın organı “Tuna Boyu” dergisini yayınlarlar.Toplumsal sorunlara eğilen ve iğneliyen ilk epigram yazarımızdır.İğnelŞakalar ve İki Arada Bir derede Kitalarının müellifidir.Hiciv ve mizah ustalarını kafilesini yönetmektedir.

Mehmet Ömer Özgür

1720 yıllarında büyük dedesi Anadolunun Konya-Çumra eyaletinde kopup ailesiyle birlikte butgünkü Bulgaristan topraklarına,daha doğrusu Hacıoğlu Pazarcık ilinin Turpçular köyünde mekan tutar.

Mehmet 18 Mart 1943-te doğmuştur.Lisedenb sonra Burgaz Yürkseğ Öğretmen Enstitüsünden mezun our.Bulgarlaştırma süreci esnasında il ahalisini ayaklandırıanların başında bulunur.Yörede 21989 yazı Mayıs olaylarını yönetir ve yönlendirir.Tutklanır ve birkaç zaman cezaevinde kalır.10 Kasım1989 –da komünist rejimin yıkılmasıyla genel aftan yararlanır,Türkiyeye ailesiylebirlikte göç eder.Halen Ankara –Pursaklarda oturmaKTADIR.Ankara’ya gelince Gazi Üniversitesinde eğitimde geçer ve öğretmenliğini sürdürür.17-si Ankarada olmak üzere 39 yıl öğretmenliği vardır.

Bulgaristda daha öğrencilik yıllarında öğretmeni Ahmet Cebecinin kurduğu gizli gençlik örgütü saflarında yer alır ve öğretmeni Türkiyeye iltica edince örgüt tamanümen onun üzerine kalır. Seçkin şairimiz merhum Recep Küpçü ile birlikte çalışırlar.Türklüğü yoketme girişimlerinde tanklara,silahlı güçlere tüm alesiyle brlkte göğüs germiştir.Hatta oğlu Semral da cezaevinde kalmıştır.Bu dava uğruna eşini kaybeder.Verilen mücadelenin tarih ve talihini “Bir Köyün Anatomisi -*Turpçular (Orlak) “ kitabıyla nesillere armağan etmiştir.Kitap Pursaklar Bedledisi Baikanı sayın Selçuk Çetin maddi ve manevi desteğiyle dünyayüzü görmüştür.

ANKARA VE BULGARİSTANLI HALTERCİLER

DÜNYAYA BEDEL BİR TÜRK – Naim Süleymanoğlu

Bu kitabın müellifi Bulgaristanda komşumdur.Koşukavakta ruştıyede okurken babası İsmail Tulum Türkçe ve Türklük öğretmenimizdi.

Enver Türkileri Bey halter sporu uzmanıdır.Daha on yşındayken Naim Süleymanoğlunu bu spora celbeder.Daha ilk podiyuma çıkışında çocuklar kategorisinde onu Şampiyonluk piyedistaline kondurur.Enver Bey Naim hakkında:”O bir cevher,o bir kabiliyet.. Ama o kabliyetin gelişmesi için ben de bir geyler verdim” demektedir.

Naim Süleymanoğlu 23 Ocak 1967 tarihinde Kırcaali ili Ahatlı (Ptiçar) köyünde doğmuştur.Ahatlı temiz Türk köyüdür.Kırcaali,Mestanlı,Koşukavak,Ortaköy ,Daridere,Eğridere,Paşmaklı (Smolyan) 1912-1913 Balkan savaşları sonucu Osmanlını elinden çıkıp yeni Bulgaristana bağlanır.Naim yalnız Bulgaristan Türklerinin değil,bütün insanlığın gururudur.O,15 yıl aralıksız dünyayı ayağa kaldıran,eşine rastlanmamış bir sporcudur.Kendi vücut ağırlığını üçmislini kaldıran tek haltecidir.Ü. defa ardısıra Olimpiyat,7 defa dünya ve 12 defa da Avrupa şampiyonu olmuştur.Şeref basamağının en yüksek noktasından önce Bulgaristan,sonra Avusturalya yoluyla Türkiyeye iltica ettiği andan itibaren Türkiye Cumhuriyetininin milli marşlarını tüm dünyaya dinletmiş ve bayraklarını semalarda dalgalandırmıştır.Türlük ve İslamiyet adına kalbinin ve vicdanının diktesiyle Melbirnda halter yarışlarını son günü kafileden ayrılır ve Anavatan Türkiyeye iltica eder(7Aralık 1986).Bu Bulgaristandaki totaliter komünist rejimin Bulgaristan Türklerine yaptıklarını dünya önünde protesto anlamındadır.

8 Aralık 1986 gecesi saat üç sularında müellif Enver İsmail Tulumun kapısı çalınır.Kırcaali Emniyet Müdürlüğünden üç görevli kapıya dayanmışlardır.Enveri alıp Emniyet dairesine götürürler.İlk soruları da Naimden hayır haber var mı? Olur.Avusturalyaya gitmezden önce seninle görüştüğünü biliyotuz,derler. Oraya harteket etmezden önce sana bir şeyler söyledi mi? Soruları üst üste yığılır.Enver işin farkına varır.Zaten ertesi gün bütün dünya haber ajansları

Naimin kafileden ayrılıp Türkiye elçiliğine sığınması haberiyle başarılar.Bu görüşmede,daha doğrusu istintak esnasında görevlilerden biri şöyle der:”Bugün Bulgaristandan Türkiyeye 450-500 bin Türk iltica etmiş olsaydı Bulgaristandaki rejime Şalamanovunki kadar ağır darbe indiremezdi(Adı Naum Şalamanov olmuştu).Onun için o bir vatan haini ve sosyalizme ihanetinden dolayı ölmesi gerekir.”

Zamanla iki devletin yöneticileri aralarında anlaşmaya varırlar.Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan Halk Cumhuriyetine 1 milyom 17o bin dolar ödeyerek Naimin Türkiye adına podyuma çıkması sağlanır.Ondan sonra Naim Pekin ve Atlanta olimpyatlarında Türkiyenin milli marşını şeref kürsüsünün en yüksek basamağından dinletirkenAy yıldızlı kızıl bayrak da semaların bağrını delmektedir. Onun ve onun izinden gelen Halil Mutlunun rekorları Gines defterinde yer almaktadır.

Yine Rodoplu –HALİL MUTLU

1973 yılında Kırcaali ili Uzuncalar (Devintsi) köyünde dünyaya gelmiştir.

,3 defa Olimpiyat,8 defa dünya ve 15 defa da Avrupa şampiyonu olarak şereef basamağını en şerefli noktasından dünyaya seslenmiştir.1989 zorunlu göçünde Ankarada mekan tutar.Pursaklara yerleşir.Akdeniz oyunlarında da 3 altın madalya ile Anavatan Türkiye ve büyük Türk ulusunu şerefendirir.1994 yılında İstanbulda düzenlenen yarışlarda 5 rekor kırar ve 3 altın madalya kazanır. Uluslararası Halter Federasyonu tarafındanYılın en genç ve en başarılı haltecisi şlan edilir.Atinada da dünya şampiyonluğunu kazanır.

Büyük Türk ulusu ve Pursaklılar büyük halreciye şükranlık ifadesi Pursakların Ayyıldız mahallesinde merkez sokaklatdan birinin adını vererek Halil Mutluyu ölümsüzlüğe emanet eylemişlerdir.

Halil Mutlu sokağının yakınında 1 defa olimpiyat,2 defa dünya ve 3 defa Avrupa şampiyonluğunu kazanmış olan TANER SAĞIR, adındaki Bulgaristan göçmeninin adını taşımaktadır.Birileri seni kovarken kendi sancağının altında ve kendi ulusunun arasında olmanın işte böyle mutlu tarafları ve üstünlüğü var.Sen milletini ve anavatanını içinde yaşatırsan milletin de vatanın da seni işte böyle yaşatır,böyle sever ve sayar..

ALİ DİNÇER- ANKARA BELEDİYE BAŞKANI

Ali Dinçer 1950 göçmenidir.Bulgaristanın Razgrad ili Işıklar (Samuil) köyünde doğmuştur.5 yaşında ailesiyle Türkiyeye göç eder ve Ankaraya yerleşirler.Liseyi bitirdikten sonra Ankarada Orta Doğu Teknik Ünivesitesinden Endüstri mühendisliğini kazanarak mezun olurçBirkaç dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekilliği yapar.1997 yılında Ankara Belediye Başkanlığına serçilir.Birçok kurum ve kuruluşların altına imzasını atanlardandır.

1993 yılında dünyaca anılmış caz müziği sanatöısı Bulgaristanlı Yıldız İbrahimova ile aile kurmuştur.

ANKARANIN YENİ KUŞAKLARA HİZMETLERİ

Anavatan Türkiye Cumhuriyeti Türk ulusunu yükseltecek onu hayatın her dalında zirvelere taşıyacak elemanlar yetiştirmeyi de amaç bilmektedir.Üniversite eğitiminden sonra niceler burada yüksek lisans ve doktora tezleri hazırlar ve savunurlar.Bursa Uludağ Üniversitesi Balkan Araırmaları Dergisi “Balkanlara Yönelik Türkiyede Yapılan Tezler Bibliyografyası yayınlamıştır.Bu bibliyografyada 11 Balkan ülkesinin genç uzmanları,bilim adamları yer almaktadır.

2010 yılına kadar Türkiye üniversitelerinde birçok Bulgarstanlı genç yüksek lisans yapmıştır.Onlardan 35-i Ankara üniversitelerinde hazırlık görmüşlerdir.Ankara Üniversitesinde 20 genç,Gazi Üniversitesinde 15,Orta Doğu Teknik Üniversitesinde 8,Bikent Üniversitesinde 3Hacettepede 2 ve Başkent üniversitesinde 1 uzman yüksek lisans tezi savunmuştur.Ayrı ayrı dallarda doktora hazırlayıp savunanların sayısı ise 24-tür.Onlardan Ankara üniversitesinde 6,Hacettepe üniversitesinde 6 ve Gazi üniversitesinde de 2 doktora tezi yazılmış ve savunulmuştur.

İlginç konulardan birkaçı şöyledir:Osmanlı İmparatorluğunda Bulgar İsyancıları,Osmanlı-İngiliz-İlişkilerinde Balkanları Yeri,Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, Bulgaristandaki Müslüman Türk Azınlığı,Bulgarların menşei tartışmalarında Orta Asya İhtimali v.s.

SONUÇ

Velhasıl,Anavatan Türkiye Cumhuriyeti ve onun başkenti Ankara Bulgaristandaki evladı fatihanın bir koruyucusudur.Kara günlerimizde daima bizimledir.O.bize nasıl analık ve babalık yapıyorsa biz de ona layıkevlatlar olarak onu

Sevip saymalıyız.icabında uğruna canımızı fedaya hazır olmalıyız.Bize bu Çanakkaleye ta Kırcaaliden,Koşukavak ve Mestanlıdan yaya gidip düşmanla cenge atıldıkları zamandan miras kalmıştır.Biz bu mirası hem korumalıyız,hem de devam ettirmeliyiz.

KAYNAKÇA:

- 1.Bulgaristanda Türk Varlığı,Bildiriler,Haziran 1985
- 2.Balkanlar ve Türklük,II,Yaşar Nabi
- 3.Türk Kültürü,Aylıkdergi,(Bulgaristan Türkleri sayısı) Mart 1985.
- 4.UlrihBüksensüti,Malsinstvenata politika v Bılgariya (1944-2000)
- 5.Castin Makkarti,Ölüm ve Sürgün,2010.
- 6.Refik Korkud,Komünist Bulgaristanın Dosyası,1986.
- 7.Tuna,Dergi,sayı 71-72,İstanbul,2003
- 8.Türk Basınında Bulgaristan Türkleri,Bilal Şimşir,1985
- 9.Göç Kaderi,Hayriye Süleymanoğlu Yenisoay,Ankara 2005.
- 10.Sami Kocaoğlu,Bulgaristan Türkleri,Ah,1998.
- 11.VeliçkoGeorgiev ve Stayko Trifonov,Pokristvaneto na bılgarite mohamedani
- 12.Balkan Türklerinin Sesi,Şubat 1991.
- 13.Göçmenlere Yardım Derneği Bülteni,,Ankara şubesi,s.10,2003.
- 14.Ümit,Dergi.Mart-Nisan 2000,Sofya
- 15.Bir Köyün Anatomisi –Turğçular (Orlak),2011.
- 16.Niyazi Hüseyin Bahtiyar,Balkanşarda Türk Ünlüleri,I,II,III kitap,İstanbul
- 17.Balkanların Sesi,Dergi,sayı 4,Ankara 1989.
- 18.Balkanlardan Anadoluya Göç,Vardar dergi,İzmir,2011.
- 19.Bulgaristan türklerinin Sesi,AnkaRA,1994.
- 20.Kaynak,Türk Kültür Merkezi,Sofya 2003.
- 21.Bilal Şimşir,Bulgaristan Türkleri (1878 -1985),Ankara,1986.
- 22.Osmanlı Şehirleri ,Pars Tuğlacı,İstanbul 1985.
- 23.Balkanlara Yönelik Türkiyede Yapılan Tezler Bibliyografyası,Bursa
- 24.Rumeli,dergi,Gebze,s.7,2009.
- 25.Ümit,Sofya,sayı 36,2001.
- 26.Osmanpazarı Türkleri,Hasan Basri Şenyurt,Ankara,2000.
- 27.M.Türker Acaroğlu,Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar,Ankara 1999.
- 28.Enver Türkileri,Dünyaya Bedel Bir Türk –Naim Süleymanoğlu,Ankara 1997

OSMANLI MİRASI : DOBRUCA TÜRKLERİ

(Tarihi Gelişimi İçerisinde
Kültürel açıdan inceleme)

Sheilla İAİA
(Romanya)

İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

G

iriş

Bir devletin oluşabilmesi için toprak, nüfus ve hükümetin varlığı gibi şartların yerine getirmesi yeterlidir; fakat bir milletin oluşması ve bundan öte, varlığını devam ettirebilmesi için kendi dil, din ve tarihine sahip çıkması gerekir. İkisinin ortak yönü ise geçmişin izini taşımalarıdır. Yani gerek idari, gerek kültürel açıdan toplumlar geçmişten gelen değer ve davranış biçimlerinin izlerini taşırlar.

Buradan yola çıkarak , Osmanlı Mirası: Dobruca Türkleri adlı sunacağım bildiride, Osmanlı'nın izlerini taşıyan, bugünkü Romanya sınırları içerisinde yaşayan Dobruca Türklerini kültürel açıdan incelemeye çalışacağım.

Dobruca Neresidir?

Dobruca, Karadeniz ile Tuna Nehri arasında bulunan, hem Romanya hem de Bulgaristan sınırları içerisinde uzanan bir toprak parçasıdır. Toplam 23, 626 Km karelik alanın , 14.492 Km karesi Romanya, 7.780 Km karesi ise Bulgaristan'a aittir¹. 'Dobrotiç'in ülkesi' anlamına gelen ismini, 1359 yılında, Kuzey Dobruca'yı işgal edip , burada ilk müstakil devleti kuran Dobrotiç adlı bir Türkten almıştır.²

Coğrafi ve iklim açısından, Dobruca'nın kuzey tarafını oluşturan Maçin'den Tulcea'ya uzanan bölge dağlık, ortaları düzlüktür, Mecidiye ve Cernavoda ise hafif yüksektir. Güney Dobruca ormanlıktır. Karasal iklim hakimdir, yazları sıcak kışları ise oldukça yumuşak geçer.

İçinde çeşitli etnik grupları barındırması, Karadeniz'e kıyısı bulunması ve Batı ülkelerine giden yollar için bir transit bölge olması, Dobruca'nın, Osmanlı öncesi de dahil, tarih boyunca çok büyük bir öneme sahip olmasına neden olmuştur.

Bölgeye ilk olarak, İskitler ayak basmış (MÖ 1000 yılında), ardından, Samsatlar, 5. yy itibariyle ise sırasıyla Hunlar, Avarlar(7. yy), Tuna Bulgarları(7yy), Uz (11.yy), Kuman ve Peçenek(12.14. yy) Türklerine rastlıyoruz.³ .

1241 Moğol İstilas, birçok bölgeyi etkilediği gibi, Dobruca'yı da etkisi altına almıştır. Selçuklu sultanı, İzzettin Keykavus'un Moğollara yenilmesiyle, 1263 yılında Bizans İmparatoru VIII Mihail Paleologos, Kumanlarla⁴ Hıristiyanlaşmış bölgenin İslamlaşmasına yol açmış olan, amcası, aralarında Sarı Saltuk'un da bulunduğu bir

1 Müstecip Ülküsal, Dobruca ve Türkler, Ankara,TKAE yayınları 1966, s.13.

2 Kemal Karpat, Dobruca, DİA, İstanbul 1994 IX,483.

3 Halil İnalçık, Türkler ve Balkanlar, İstanbul OBİV yayınları, 1993, s.9

4 Kemal Karpat,Agm.IX,483

grup Türkü, Kuzey Dobruca'ya yerleştirmiş. Babadağı başta olmak üzere bir sürü yerleşim yeri kurmuşlar. Bunu en önemli tanığı, Müslüman Türkler tarafından adeta bir ziyaretgah haline getirilmiş olan , Babadağı'nda bulunan Sarı Saltuk Türbesidir⁵.

Sarı Saltuk Dobruca bölgesinin sadece tarihinde değil aynı zamanda kültürel yaşamında da derin etkiler bırakmış bir âlimdir. Dolayısıyla bu dönemim kültürel açıdan incelenbilmesi için de tek kaynak yine Sarı Saltuk ve beraberindekilerin yaymaya başladığı tasavvuf kültürüdür. Daha çok efsanelerle anıldığı için ismi kesin olarak bilinmez, Muhammed Buhari olduğu söylenir⁶. Balkanlarda müslümanlığı yayan bir Türk düşünür olduğu savunulur. Başka bir rivayete göre ise Sarı Saltuk, Ahmet Yesevi tarafından, Hacı Bektaş Veli'ye yardım etmesi için Anadolu'ya gönderilmiş, Hacı Bektaş Veli ise onu İslam'ı yaymak üzere Dobruca bölgesine göndemiştir. Burada tasavvuffun gereklerini uygulamış, İslam'ın Avrupa'ya yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Hangi mezhebe mensub olduğu günümüzde halen tartışılabilir, o zamanlar Hıristiyan olan Dobruca gibi bir bölgenin Müslümanlaşmasına büyük katkısı olması yanında, Dobruca Türkleri olmak üzere tüm İslam alemi için önemli bir şahsiyettir.

Dobruca Türkleri ve Osmanlılar

Osmanlı'nın bölgeye girişi, 1393 yılında Yıldırım Beyazıt'ın buraları fethetmesiyle gerçekleşmiştir⁷.

Kısa bir süre sonra, aynı Beyazıt 1402 yılında Ankara Savaşı sonrası bölge üzerindeki hakimiyeti Rumen Voyvodası Mircea cel Batran'a devreder; ancak bu durum fazla sürmez ve 1417 yılında Mircea Tuna'nın öbür tarafına kovulduktan sonra, II Beyazıt bölgenin tamamını tekrar Osmanlı Devleti'nin hükmü altına sokar⁸.

Bölgedeki Müslüman unsurunu güçlü kılmak adına, Beyazıt, İtil suyu boyunda, Kıpçak bozkırında yaşayan Tatar Türklerini de buraya getirmiş; bunun dışında 1783 de Kırım'ın Rus hükümlerine altına girmesiyle, Kırım Türkleri'nin bir kısmı Türkiye'nin İstanbul, Eskişehir ve Ankara şehirlerine göçmüş diğer bir kısmı ise Dobruca'da kalmayı yeğlemiştir⁹.

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde durumu şöyle aktarır:

*'İkinci Sultan Beyazıt Dobruca'yı Bulgar, Ulah ve Moldovyalılardan aldıktan sonra, burasını Karadeniz'in kuzeyinden çağırdığı Tatarlar, Adadolu'dan getirdiği Türkler ve Yeniçeriler ile iskan etti. Bunların Ulahlar ve Bulgarlara karışmalarından Çitak'lar türemiştir ki bunlar Türkçe'yi ayrı bir şive ile konuşurlar'*¹⁰.

Buradan da açıkça görüldüğü şekilde bu dönemde de Dobruca'da sadece Türkler yaşamıyordu. Onların yanı sıra, Çingeneler, Rumenler, Bulgarlar, Ukraynalılar, Gagauzlar, Almanlar, Rumlar ve Yahudiler de vardı. O zamanlar da bugün de olduğu gibi Türkler birlikte yaşadıkları tüm diğer milletlerle karşılıklı yardımlaşmaya dayalı çok iyi ilişkiler kurmuş. Bu açıdan Dobruca bölgesi hiçbir zaman kaynayan bir kazana dönüşmeyip, aksine insanların birbirlerine saygı duyup birlikte huzurlu bir yaşam sürdürebildikleri nadir yaşam örneklerinden biri olmuştur. Bu yüzden de 'çokkültürlülüğün cenneti'¹¹ adını almıştır.

Bugünün Romanya'sında yaşayan Türkler işte o zamanlardan beri bölgeye yerleşenlerin torunlarıdır.

Osmanlı döneminde Dobruca Bölgesi, Silistre'den idare edilmekteydi, fakat Anadolu'dan gelen Türklerin çoğu Babadağı bölgesine yerleşince zamanla idari merkez buraya taşınmış böylelikle de Kuzey Dobruca bir serhad bölgesine dönüşmüştür.

Türk bilgini Nasuh Matraki "Fetihname-I Kara Bogdan" adlı eserinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın

5 Ali Aksu, Romanya Müslüman Türklerinin Dünü Bugünü, TİAD Yayınları, Bükreş, 2003, s. 6.

6 İbrahim Çubukçu, Sarı Saltuk'un Türk İslam Kültürlerindeki yeri, Bükreş 1995, s. 149

7 Müstecib Ülküsal, Dobruca dan, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 2007, s. 35

8 Halil İnalcık, The Ottoman Empire, New York-Washington, Priege Publishers, 1973, s.18

9 Constantin Giurescu, Ştiri despre Populatia Romaneasca in Hartile Medievale şi Moderne, Bucureşti 1996

10 Ülküsal S.37

11 Nicoara, Teodor „Istoria si tradițiile minoritatilor din România” 2005, on line basım www.aliantacivilizatiilor.ro/ro/.../minoritati.../

Boğdan seferi dönüşü, 1538 yılında ordusu ile birlikte, o zamanlar Türkçe isimler taşıyan tüm köylerden geçip Babadağı'na uğradığı, Sarı Saltuk'un mezarını ziyaret ettiğini aktarır¹²; Sultan Süleyman burada 4 gün kalmış, şehir halkı ile süre avına çıkmış, hatta burada bazı imar faaliyetlerinde bile bulunmuş.

Kültürel açıdan baktığımızda, bu dönemde kültürel faaliyetler çok yoğun değildi. Matbaanın bölgeye 1900'lerden sonra geldiğini düşündüğümüzde, bu pek de şaşılacak bir durum değildir. Bundan dolayıdır ki, o döneme ait, kültür faaliyetlerini belirten yazılı bir kaynağımız mevcut değil malesef. İstanbul'da yayımlanan gazeteler Dobruca bölgesine de gönderildiğinden, yerel halk arasında kendi gazete veya dergi çıkarma ihtiyacı oluşmamıştır.

Göçler Dönemi

1877-1979 Osmanlı Rus savaşı sırasında, Romanya'nın da savaşa katılmasıyla, 1878'de Osmanlı ordusu yenilgiye uğradı; 1878 yılında imzalanan Berlin Anlaşmasının sonucunda Dobruca'nın kuzeyi Romanya'ya, güneyi ise Bulgaristan'a verildi¹³. Bu dönem, Osmanlı'dan ayrılıp, azınlık konumuna düşen Dobruca Türkleri'nin varlık ve kimliklerini korumak için yoğun çabalar sarf ettikleri bir dönemdir.

1880'de çıkarılan kanunla, Dobruca'da yaşayan herkes Rumen vatandaşı olarak kabul edilince¹⁴, bu da artık Türk gençlerinin askere alınmaya başlayacakları yani Müslüman olmayan bir ülke adına savaşmak zorunda olacakları anlamına geliyordu; ardından 1882'de çıkarılan "Tarım Kanunu" ve 1885'te yapılan hukuki düzenlemeler sonucu birçok Osmanlı Türkü (240 bin) İstanbul'a göç etmiş, geriye kalanların ise, tapuları olmadığı gerekçesiyle topkraları ellerinden alınmış ve daha birçok haksızlığa uğramışlardır. Bu durum Türk nüfusunun gittikçe azalmasına, Romen nüfusunun ise artmasına yol açmıştır.¹⁵

Varklılarını korumak için, Bükreş Akademi Kütüphanesinde bugün dahi bulabileceğimiz, çeşitli dergi ve gazeteler¹⁶ yayımlamışlardır. Geniş bir kamuoyu kitlesine ulaşılabilmesi için o dönemin gazeteleri hem Romence hem de Osmanlı Türkçesi ile çıkmaktaydı. Bunun yanı sıra, Silistre, Pazarcık, Köstence ve Tulça'daki Türkleri temsil eden Müslüman Cemaat Teşkilatı'nı kurmuşlar ancak siyasi haklardan yeterince faydalanamayınca (Tükler sadece bu 4 şehirde yaşamıyordu; bununla beraber diğer köy ve kasabalarda yaşayan Türklerin haklarının yeterince korunmadığı düşüncesi oluşuyordu), kendi içlerinde kavga ve bölünmeler meydana geldi.

1913 yılında, Dobruca'nın Romanya ile Bulgaristan arasında el değiştirmesiyle, bölgede yaşayan Türk topluluğu resmi olarak azınlık konumuna getirilmiştir; Romen hükümeti onların, yönetim biçimi ve diğer bütün işlerini oluşturduğu bir azınlık statüsüne göre düzenlenmesini istemiş, o gün bugündür de bu durum aynı şekilde devam etmektedir.¹⁷(Ek 1).

1880 ile başlayan göçler, 1940'lara dek yoğun şekilde devam etmiştir. 1930 yılında yaklaşık 150 bin Türk ve 220 bin Tatar Türkün bulunduğu Dobruca'da, Türkiye ile yapılan göç anlaşmasıyla 130 ile 150 bin arası Türk, Türkiye'ye göç etmiştir.

Hitler'in empoze etmiş olduğu, 1940 Craiova Anlaşması sonucu Romenler Silistre ve Kaliakra'yı da boşaltıp, Kuzey Dobruca, Köstence ve Tulça'ya yerleşmeye başlamıştır¹⁸. Bulgarlar ise Güney Dobruca'ya göç etmiştir.

Müstecib Ülküsal bu durumu aşağıdaki şekilde anlatır:

"1937'li yıllarda Dobruca'daki Müslümanların sayısı 130 bin kadardı. Çoğunluğu iktidarda olan

12 Ülküsal, Age, s. 39

13 Mehmet Naci Önal, Romanya Türklerine Bakış, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 93, s:118

14 Önal, Age, s.180.

15 Ülküsal, Dobruca ve Türkler, Ankara 1966, s.40-44

16 Işık Gazetesi, Bükreş Akademi Kütüphanesi

17 Aksu, age, s.14; detaylar için Ek1.

18 Müstecib Ülküsal, Kırım Yolunda Bir Ömür, Ankara 1995, s.270.

partinin siyasetini takip etmektedir. Buna rağmen, hepsi aynı partide değillerdi...Aralarında iki farklı grup vardı. Bunlardan birisi Türkiye'ye, ikincisi Kırım'a göç etmek isteyenlerdendi."

Romen devleti, kendi ülkesinin menfaatiyle uyuşmadığından, bu duruma hiç sıcak bakmıyordu ve Türklerin göçünü engellemeye çalışıyordu. Yöneticiler artık bütçeden para ayırarak, cami ve okulları tamir etmeye başlamıştır ve aynı dönemde Türklere Parlamento'da temsil edilme hakkı verilmiştir¹⁹.

Savaşlardan dolayı her alanda olduğu gibi kültürel alanda da bir gerileme yaşanmıştır. Bu gerilemenin en büyük sebebi olarak, Türklerin o dönemde siyasi ve ekonomik kuruluşlardan yoksun olmaları gösterilir²⁰.

1900'lerde matbaanın getirilmesiyle, ve en önemlisi Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle, dergi ve gazetelerin yayımlanmaya başladığını görebiliyoruz. Milliyetçi duyguların pekişmesinden mi, yoksa Osmanlı ile bağların kopmasından dolayı mıdır, bilinmez Dobruca Türkleri ilk Türkçe gazetelerini yayımlamak için 1888 yılına dek beklediler. 'Dobruca Gazetesi', ismiyle basılan gazetenin ömrü 6 yıl olup, 1894'de kapanmıştır.

Dobruca Gazetesi yanı sıra, sırayla 'Hareket' (İbrahim Temo tarafından, 1896 yılında kurulmuştur), 'Sadakat'(1897'de kurulmuş, sadece 4 ay faaliyet göstermiştir), 'Şark' (1898'de Bükreş'te yayımlanmıştır), 'Saday-I Milliye'(İbrahim Temo tarafından Bükreş'te çıkartılmış birkaç ay sonra kapanmıştır), 'Dobruca'(1901'de Köstence'de çıkmış), 'Teşvik' (Mehmet Niyazi tarafından çıkartılmıştır), 'Işık' (1914'te Mehmet Niyazi önderliğinde Mecidiye'de çıktı), 'Mektep ve Aile'²¹ (Mehmet Niyazi tarafından 1915'te yayımlanmıştır), 'Hayat'(1921), 'Haber'(1922 de Mustafa Lütfi tarafından çıkartılmıştır), 'Tuna'(1924 Mecidiye Seminerinde öğretmenlik yapan Kadri Efendi tarafından Silistre'de yayımlanmıştır), 'Tan', 'Bizim Sözüümüz' (1929 da hem Türkçe hem Romence yayımlanmıştır), 'Hak Söz'(1929-1941 yılları arasında Mecidiye Semineri öğretmenlerinden biri tarafından yayımlanmıştır), 'Bora' (1938' de çıkmıştır), 'Emel'²² (Müstecip Ülküsal tarafından 1930 senesinde çıkartılmıştır) ve Türk Birliği (1930-1940 yılları arasında, Hamdullah Suphi Tanrıöver çıkartmıştır). Hamdullah Suphi Tanrıöver o dönemin Türkiye Büyükelçisi olduğundan, Türk Birliği Gazetesi'nin Rumen Türk ilişkilerinin gelişmesinde çok büyük payı olmuştur²³.

Aynı dönemde, kültür ve kültürel varlıklarını korumak adına çıkardıkları gazete ve dergilerin yanı sıra kültürel teşkilatlar da kurulmuştur.

En önemli olanlar: Dobruca Tamim-I Maarif Cemiyeti , Mecidiye Müslüman Semineri Mezunları, Azaplar Tonguç Kültür Cemiyeti ve Dobruca Kültür Birliği Teşkilatı'dır.

Dobruca Tamim-I Maarif Cemiyeti²⁴ 1909 yılında Jön Türklerin oluşturduğu, 250 üyesi olan bir Cemiyet idi. Mecidiye ve Hırşova'da şubeleri vardı. 1911'de kapanmıştır. Mecidiye Müslüman Semineri Mezunları²⁵, 1911 yılında, Mecidiye Seminerinden mezun olan tüm öğretmenlerin hak ve özgürlüklerini korumak, bölgede yaşayan Türklerin uyanışını sağlamak, dergi ve gazete çıkarmak, halkı bilgilendirmek için konferanslar yapmak amacıyla kurulmuştur.²⁶ Başta seminer mezunları olmak üzere üye sayısı 200 idi.

Azaplar Tonguç Kültür Cemiyeti, Azaplar köyünde ve Mecidiye Seminerinde okuyan öğrenciler ile birlikte Müstecip Ülküsal tarafından kurulmuş ancak uzun ömürlü bir dernek olamayıp, 1929 yılında üyelerin dağılmasıyla ortadan kalkmıştır.

Dobruca Kültür Birliği Teşkilatı 1930'da Azaplar Tonguç Kültür Cemiyeti'nin ortadan kalkmasından

19 Aksu, age, s.22

20 Aksu, age, s. 151

21 Prof.Dr Ali Aksu ile Prof. Dr. Erol Ülgen tarafından latince harflerine çevrilerek yayımlanmıştır

22 En uzun süreli gazetedir; ardından Türkiye'de dergi olarak çıkmaya başladı

23 Daha fazla bilgi için bkz . Ali Aksu, Romanya Müslüman Türklerinin Dünü Bugünü, s. 150-177

24 Societatea Generala de Învatamant din Dobrogea, geniş bilgi için bkz Aksu, s.154-177

25 Asociatia Absolventilor Seminarului Musulman din Medgidia

26 Müstecip Ülküsal, Dobruca ve Türkler, s. 166

sonra yine Müstecip Ülküsal tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacı, halkın dini inancını, şuurunu geliştirmek, toplumun milli ideal etrafında birlik ve beraberliğini sağlamak ve siyasi partilerin oyunlarına alet etmemektir²⁷.

Ne yazık ki tüm bu dergi, gazete ve teşkilatlar, komünistlerin başa gelmesiyle kapatılacaktır. Komünist dönemde, Dobruca Türklerinin dahil olmak üzere Romanya'da yaşayan hiçbir azınlığın kendi kültür ve kimliğini korumak adına sarf ettiği çaba ile ilgili hiçbir şey yazılmayacak, hiçbir teşkilat kurulamayacaktır.

Komünizm Dönemi

1928 yılında çıkartılan "5.7. Legea Pentru Regimul General al Cultelor"²⁸ Kanunu ile Romanya'da yaşayan tüm azınlıkların din ve dil özgürlüğü garanti adına alındı; artık dinlerinin gereklerini rahatlıkla yerine getirebileceklerdi. Ancak 1944'te komünistlerin başa gelmesiyle durum tamamıyla değişti.

Diğer komünist ülkelerin de yaptıkları gibi, Romenler de azınlıkların nüfusunu olduğundan az göstermeye çalışmıştır. Hatta bundan öteye giderek, azınlıkların başka yerlere göç etmeleri için, ayrımcılık, yurt dışına giriş çıkışlarını kontrol etmek, kültürel faaliyetlerini azaltmak, yaşadıkları bölgelerdeki okullarını, yayın organlarını kapatmak ve buna benzer pek çok organize faaliyetlere giriştiler.

Türklere özel, böl parçala politikasını uygulamaya çalıştılar ancak pek başarılı oldukları söylenemez; her ne kadar zengin fakir, Türk-Tatar ayırımı yaparak, bölgede yaşayan Türk ve Tatarları birbirlerine düşman etmeye çalışmışlarsa da bu iki topluluk İslam şemsiyesi altında birleşmiştir. Zaten diğer azınlıklardan farklı olarak, Dobruca Türklerinin asimile edilememelerinin en büyük sebebi Müslüman olmalarıdır.

Yine bu dönemde, daha önce kurulmuş olan Müslüman Cemaat Teşkilatı'nın statüsünün değiştiğini görebiliriz. Eskiden Türk toplumunu temsil eden bağımsız bir dernek statüsündeyken, şimdi, yıllık gelirinin %15'ni müftülüğe vermek zorunda kalıyor, birliğin yaptığı tüm işler için müftülük onayı zorunlu kınıyor, gönünlüğe bağımsız bir dernek olsa da özünde müftülüğün kontrolü altına giriyor.

En büyük darbe 1950-1951 yıllarında kollektiflerin kurulmasıyla yaşanmıştır. Türkler içine kapanık bir yaşam tarzından, kolektiflere katılmak mecburiyetinde kalınca, yeni bir yaşam biçimi benimsemek zorunda kalmışlardır²⁹. Burada eskisi gibi bir arada değil, ayrı bloklarda yaşamak zorunda bırakılmışlardır, bundan dolayıdır ki, Rumenlerle evlilikler, Rumenlerin yaşam tarzından etkilenme en çok bu dönemde yaşanmıştır.

Günümüzde dahi bir has Türk köyü olan Başpınar Köyü³⁰ bile kollektiflerle dışa açılmaya başlamış, köy sakinleri Rumen adet ve göreneklerinden etkilenmeye başlamıştır.

Üzerinde durulması değer başka bir nokta ise, Komünist dönemin en büyük kayıplarından biri de Adakaledir.

1923 Lozan Anlaşmasıyla Romanya'ya bırakılan ada, 1970'lerde yapılan hidro-elektrik santral ile sular altında kalmıştır. Adada yaşayan Türkler, Köstence veya Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılmıştır.

Adada bulunan, III Selim döneminde inşa edilen camii, Türkistanlı derviş 'Miskin Baba Tekkesi' ile taş ve tuğladan yapılmış kalenin, Romen yetkililer tarafından, Şimiyan adasına taşınacağı sözü verilmiş ancak bu proje bugün bile gerçekleşmemiştir³¹.

Türk okulları kapatılmış olsa dahi³², Türkiye ile var olan kültürel ilişkileri kesmeye çalışıp, İslam karşıtı propaganda yoğun bir şekilde yapılmış olsa (Camiye giden öğretmen veya memurlar işlerinden alınıp alt seviyedeki işlere verildi) da Dobruca Türkleri kendi dil ve adetlerine bağlı kalmış, varlıklarını günümüze dek sürdürmeyi başarmışlardır.

27 Ülküsal, age, s. 167-168

28 Dinlerin Genel Durumları Kanunu, Ekrem, s.230-240.

29 Önal, age, s. 182

30 Başpınar Köyü, Romanya'da nüfusunun tamamı Türk olan tek köy. 130 hane, 480 sakinden oluşur.

31 Budiş Monica, Ada-Kaleh, Aspecte Istoric-Etnografice, Aşezare, Gospodarie, Bükreş, 1968 s.409-420.

32 Önce anadilde eğitim yasaklanmış, buna bağlı olarak Türk okullarına giden öğrenci sayısı azalınca, okulları kapatıldı.

Bunu yaparken Rumenlerle olan ilişkilerine de çok dikkat etmişlerdir.

Krallık dönemi olarak da adlandırabileceğimiz, komünizm öncesi dönemde çok yoğun olan göçler, Rumen devletinin çıkarlarıyla uyuşmadığından, yetkililerce engellenmeye başlanmıştı. Alınan tedbirler arasında Türklere karşı daha anlayışlı olmak, onların da basın hayatında var olmalarını desteklemek gibi noktalar da vardı. O dönem çok sayıda gazetenin basılabilmemesinin en büyük sebebi budur.

Komünist partinin iktidara gelmesiyle, durum bu açıdan da değişti. Daha önce de belirttiğim gibi, bu dönemde azınlıklara tanınan haklar yok denilebilecek kadar kısıtlanmıştı. Artık kendi anadillerine okuma hakları ortadan kalktığı gibi, gazete, dergi, dernek kurma hakları da ellerinden alınmıştır. Bundan dolayı bu dönemde hiçbir gazete yayımlanamamış, resmi olarak hiçbir teşkilat kurulamamıştır.

1989 Devrimi Sonrası Dönem

1989 Devrimi Dobruca Türkleri için bir dönüm noktası olmuştur. Komünizmin sona ermesiyle birlikte Türkler artık eski özgürlüklerine kavuşabilecek, Osmanlı'dan kalan dil, din ve kültürel mirasına korkmadan, çekinmeden sahip çıkabileceklerdi.

Romanya Eğitim Bakanlığı'nın Eğitim Kanunu Değiştirme ve Geliştirmeyle ilgili, 1995/84 sayılı karar gereğince komünizm döneminde yasaklanan haklar yeniden tanınmıştır. Anadilde eğitim yapma hakkı tekrar geri verilmiştir³³. Bunun yanı sıra artık yollar açılmış, Özlem, Troya gibi yeni otobüs firmaları açılmış, Türkiye'ye gidiş eskisine göre çok daha kolay olmaya başlamıştır. Durum böyle iken, bölgede yaşayan tüm azınlıklar, dini ibadetlerini rahatlıkla yerine getirmeye başlamış, komünizm döneminde neredeyse ortadan kalkmış olan adet ve geleneklerinin yaşama ve yaşatma gayreti içerisine girmeye başlamışlardır.

1949 yılında Türklerin temsili için kurulan birlik³⁴ müftülüğe bağımlı iken, Aralık 1989 sonrası artık bağımsız hale geliyor. Hatta, Komünislerin çabasıyla Türkler ve Tatarlar diye ikiye ayrılan Müslüman toplum, siyasal temsil hakkını³⁵ da kazanınca, 'Romanya Türkleri Demokrat Birliği' ve 'Romanya Müslüman Tatar Türklerin Demokrat Birliği' adında iki ayrı birlik kuruldu ve Parlamento'ya iki ayrı temsilci göndermeye de başladılar. Bu ikilik, bir dönem bazı çekişmeler, Türkler ile Tatarların birbirleriyle anlamsız bir yarış içerisine girmelerine yol açmıştır.³⁶ Ancak bu durum sıradan insanları etkilememiştir. Onlar yine bir arada camiye gidip, bayram ve düğünlerini beraber kutlamaya devam etmişlerdir.

Her iki birliğin de ana amacı Romanya'da yaşayan bütün Türk ve Tatar asıllı vatandaşları biraraya getirerek onların haklarını korumaktır. Birlik merkezleri Köstence'dedir. Mecidiye, Tulcea, Braila, Bükreş'de de şubeleri vardır. Daha önce de belirttiğimiz üzere her birinin Romen Parlamento'sunda birer temsilcisi bulunmaktadır. Milletvekillerinin görevi ise Türk ve Tatar azınlığın problemlerini parlamentoya taşımak ve çözüm yolları bulmaya yardımcı olmaktır.

Anadilde eğitim yasağı ortadan kalkınca, Osmanlı Döneminde kurulan Mecidiye Medresesi de tekrar açıldı. Ancak Türk Dili Dersleri verilen okulların sayısı birden artınca³⁷, bu okulun verdiği mezun öğretmen sayısı yetersiz olmaya başlamıştır. Bundan dolayı, branşları Türkçe olmayan, Türkçe bilen öğretmenler de ders vermeye başlamıştır. Bu öğretmenlerin bazıları Türkçe, bazıları Tatarca ders veriyordu.³⁸

Kendi dil ve kültürlerini yaşatmak için bir sürü kapı açılmaya başlamıştır artık. Türkiye'den gelen öğretmenler, üniversite okumak için Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nın sağladığı burslarla Türkiye'ye giden soydaşların sayısı gitgide artmaya başlamıştır.

Azınlıkların hak ve özgürlükleri güvence altına alınınca, Dobruca Türkleri dergi, gazete ve dernekler kurmaya başladıklarını yukarıda belirtmiştik. İki ayrı birlik söz konusu olunca, iki ayrı yayın organından da söz etmemiz gerekiyor.

1989'da Türk ve Tatarların Bükreş'te beraber kurdukları Romanya Müslüman Türk Demokrat Birliği'nin Karadeniz adında yayımladıkları tek gazete vardı. Türkler, Tatarlar hep beraber, her biri kendi dilinde makale yazıp yayımlıyorlardı. Birlikler ayrılınca, Karadeniz gazetesi Tatar Türklerini temsil eden Romanya Müslüman Tatar Türklerin Demokrat Birliği'ne geçmiştir. Gazete halen yayımlanmaktadır. Ancak artık tüm yazılar tatarcadır. Baskısı Köstence'de yapılır.

Durum böyle olunca, 1993 yılında, Şerif Ziadın önderliğinde Türkler de 'Romanya Türkleri Demokrat Birliği'³⁹ adlı yeni bir birlik kurmuşlardır. Buna bağlı olarak 1998 yılı itibarıyla 'Haksess' gazetesini yayımlamaya başlamışlardır. Gazete halen yayımlanmakta olup, Romence ve Türkçe yazılar kapsamaktadır. Yayımlanan makaleler genelde soydaşların kimlik ve kültürlerini muhafaza etme yolunda yaptıkları faaliyetleri anlatır. Bu iki gazetenin yanı sıra, her iki birliğin de gençlik kolları Çaş⁴⁰ ve Genç Nesil⁴¹ gazetelerini kurmuşlar, fakat ikisinde uzun ömürlü olmamış, basılmaya başladıktan birkaç yıl sonra kapanmıştır.

Bahs ettiğimiz tüm gazeteler Türklerin en yoğun olduğu Köstence bölgesinde yayımlanır. Sağlam bir dağıtım sistemi mevcut olmadığından diğer şubelere bağlı olan Türklerin eline geçmez. Bundan dolayı Köstence dışında yaşayan Türklerin kendilerini ifade etme kanalları kısıtlıdır. Diğer şubelere göre Galati ve Bükreş şubeleri biraz daha aktiftir.

Galati'da Gülten Abdula hanım efendi, 2000 yılında Aşağı Tuna Araştırma, Geliştirme, Eğitim ve Kültür Merkezini kurmuş aynı zamanda da Tuna Mektupları adında aylık bir dergi çıkartmaya başlamıştır. Bu dergi de diğerlerinde olduğu gibi çeviri, başka gazetelerden alınan Romence ve Türkçe yazılar yer almaktadır. Dergi Galati'da basıldığından başka şehirlerde yaşayan Türklerin eline geçmez.

Bükreş'te yaşayan Türk ve Tatarlar soydaşlarımızın durumu farklıdır. Çoğunluk üniversite okumak için Bükreş'e gelen gençlerden oluşur. Bütçe yetersizliğinden, şu an için yayımladıkları bir gazete veya dergi yoktur ancak sanal alanda çok aktiftirler. Gerek oluşturdukları Gençlik Bucureşti⁴² adlı online platformda, gerek birlik adına açtıkları facebook sayfalarında yazılar yazıp, dillerini canlı tutmak için yoğun çaba sarf ederler.

Ana amaçları gençler arasında milli duyguları uyandırıp, kendi dillerini öğrenmelerine yardımcı olmanın yanı sıra kendi örf ve adetlerini hayata döndürmektir. Bu yönde gönüllü Türkçe kursları⁴³, tarih ve adetlerinden bahsettikleri aylık toplantılar, özel günlerde geziler, çeşitli sempozyum ve konferanslar organize etmektedirler.

Soydaşların yayımladıkları gazetelerden ayrı, bir de Türkiye'den gelip Romanya'da iş kuran Türk İşadamlarının kurdukları Türk İşadamları adında bir dernek ve üç gazete mevcuttur: 'Hayat', 'Hey' ve 'Anayurt'.

'Hayat' gazetesi, 2001 yılında, Türk işadamı Erkan Eraysal tarafından, Romanya da yaşayan Türk ve soydaşları biraraya getirmek amacıyla kurulmuştur .

'Anayurt'⁴⁴ gazetesi Hamdi Yılmaz tarafından 2005 yılı itibarıyla yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin amacı, Romanya'daki Türk işadamlarının ve soydaşların sesi olmaktır. Yayınları ile Romanya'da Türkçe kurslarının başlatılmasında, geliştirilmesinde ve ilgili kurumların Romanya'ya getirilmesinde etkili olmuştur. Birara soydaşlara yönelik Türkses adında 15 günlük ayrı bir yayında gerçekleştirilmiştir. Anayurt

33 Aksu, Age, s. 43, Mektep ve Aile, s.53.

34 Müslüman Cemaat Teşkilatı artık Romanya Müslüman Türk ve Tatarların Birliği'ne dönüşmüştür

35Romanya'da yaşayan 13 azınlığın birer milletvekili çıkarma hakkı bulunmakta.

36Bu dönem birliklerin hiç ortak aktiviteleri olmamıştır

37 2 Ekim 1991'de çıkartılan 7642 kanunıyla, 5. Sınıf itibarıyla "Anadil Dersi" uygulaması başlatılmıştır

38 Bilgiler eski Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi Gelal Firdes hanımdan alınmıştır

39http://www.udtr.ro/index.php?l=ro&m=2

40 Tatar Birliği Gençleri tarafından hazırlanmıştır

41 Haksess gazetesini bir nevi devamı sayılabilir.

42 Kurucusu Ainur Ablai, sayfa yöneticileri ise: Gürhan Memet, Sheilla Iaia, Faruk Hairedin, Leila Carciumaru , Güler Salim.

43 Kurslar 2010 yılında Türkiye Büyükelçisi Ayşe Sinirlioğlu hanım efendinin desteği ile başlayıp, 2012 yılı itibarı ile proje yöneticileri Sheilla Iaia ve Ainur Ablai liderliğinde devam etmektedir. Dersler Inginur Rüstem tarafından verilmektedir.

44 Türkiye'de 23 yıl önce Kasım ayında yayın hayatına başladı. İlk sahibi Mehmet Altınsoy'dur.

2006 yılında Romen Devlet Televizyonu (TVR) ile 13 bölümlük Karadeniz Belgeseli hazırladı ve TVR'de yayımlattı.

Hamdi Yılmaz, 2008 yılında yaptığı 30 dakikalık ve 10 hafta süren Tv programında da soydaş kurum ve kuruluş yetkilileri ile Romanya'daki Türk kültürel varlıklarını (Saru Saltuk türbesi vb.) televizyon ekranlarına taşımış, dizi yazı ile Adakale üzerine dikkatleri çekmiş, başka kişi ve kurumların belgesel film yapmalarına fikir önderliği gibi yayınlar yapmıştır.

Hayat ve Anayurt gazeteleri tamamıyla Türkçedir.

Hey gazetesi, Serkan Erusysal tarafından 2012 de basılmaya başlamıştır. Bu gazete tamamıyla Romence olup, Romen Türk ilişkilerinin sağlamlaşması amacıyla kurulan bir gazetedir. Dili Romence olduğundan, Türkiye, Türkleri ve Türk kültürünü tanıtmak için önemli bir kanaldır.

Ayrıca Dobruca Türkleri ve Tatar Türklerine pek ulaşmasa da, Romanya Türk İşadamları Derneği (TİAD) sponsorluğunda İsmet Arsan tarafından "Kayıp Yurdun Ağrısı, Adakale" adlı belgesel film çekilmiştir.

Tüm bunlar, Dobruca Türkleri'nin, varlık ve kimliklerini bugüne dek muhafaza edebildiklerinin açık ispatıdır.

Kaanatimce, profesyonel sosyolog, psikolog ve dil bilimcilerinin danışmanlığında, her iki Türk topluluğunu hedefleyecek ve kucaklayacak, herkese ulaşımı sağlayacak özel haftalık bir yayına ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak Osmanlı ile doğan, krallık dönemi ile kimlik duyguları pekişen, komünist dönemle Türk kalabilmek için sarf ettikleri çaba, devrim sonrası kazanılan özgürlük bölgede yaşayan Türk halkının, Türkiye ve Romanya'nın destek ve yardımlarıyla daha güçlü konuma gelebileceğinin işaretidir diyebiliriz.

Kaynakça:

- Müstecip Ülküsal, 'Dobruca ve Türkler', Ankara,TKAE yayınları 1966
Kemal Karpat, 'Dobruca', DİA, İstanbul 1994 sayı IX
Halil İncelik, 'Türkler ve Balkanlar', İstanbul OBİV yayınları, 1993
Ali Aksu, 'Romanya Müslüman Türklerinin Dünü Bugünü', TİAD Yayınları, Bükreş, 2003,
İbrahim Çubukçu, 'Sarı Saltuk'un Türk İslam Kültürlerindeki yeri', Bükreş 1995
Müstecip Ülküsal, 'Dobruca dan', Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 2007
Halil İncelik, 'The Ottoman Empire', New York-Washington, Prieger Publishers, 1973
Constantin Giurescu, 'Ştiri despre Populatia Romaneasca in Hartile Medievale şi Moderne', Bucureşti 1996
Nicoara,Teodor 'Istoria si traditiile minoritatilor din România' 2005, on line basım www.aliantacivilizatiilor.ro/ro/.../minoritati.../
Naci Önal, 'Romanya Türklerine Bakış', Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 93
Müstecip Ülküsal, 'Kırım Yolunda Bir Ömür', Ankara 1995
Mehmet Ali Ekrem `Din Istoria Turcilor Dobrogeni`, Bükreş 1994

AZERBAYCAN VE TÜRK HALKLARININ ORTAK ETNİK, KÜLTÜREL OLUŞUMU VE AZERBAYCAN VE TÜRK FOLKLORUNUN ENTONASYON TİPOLOJİK BAĞLANTISI

(The similarity of ethnic and cultural genesis of Azerbaijani and Turkish people and tonally typological relationship in Azerbaijani and Turkish folklore)

Prof. Dr. RAHİMBEYLİ Naile¹

¹ Azerbaycan Milli Bilim Akademisi, Folklor Enstitüsü

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

A

zerbaycan ve Türkiye ziyalılarının bugün önündeki başlıca sorunlardan biri milli kültür ve manevi değerlerin geleneklerine olan tutumudur. Azerbaycan ve Türk bilim alanında bilinç süreci kolay değildir, çünkü araştırmacıların belli bir kısmı için milli kültür, onun manevi değerlerine dar ulusal yaklaşım, onları tüm dünya hümanist kültür değerlendirmesinde kontrastlik yapmak tipiktir. Ünlü Türk kültür teorisyeni Kafesoğlu İbrahim “ tüm ideolojik, felsefi kavramlar onların toplumun üreten özellikleri ile ve her hanki bir milletin tarihsel koşullarından doğan oluşumuyla ilgilidir ve sadece belirli bir millet ve toplum için değerli ola bilir, diğer milletler onu kabul etmez” diyor. Etnogenetik sorun her zaman, tarihin en karmaşık ve tartışmalı konulardan biri olmuştur, çünkü herhangi bir milletin ortaya çıkması uzun bir tarihsel sürecin sonucudur. Bu, toplumun sosyo-ekonomik gelişme, halkların hareketleri, doğal afetler, siyasi olaylar olarak, çok sayıda faktör tarafından etkileniyor. Türkçedilli halkların etnik kültürü çeşitli aşamalardan geçti: totem hakkında mitolojik hikayeler, doğaüstü varlıklar (tepeqez), Tenqri (Tknri), aşiret sistemi döneminde Umay tanrıları, mifik çarlar aşamasında Oğuz ve All Er Tayka ve ‘Kitabı Dede Kokutun’ destanının önde canlama süreci. Halkın etnosunun belirleyici özellikleri onun dili ve kültürüdür.

Türk kültürü iki medeniyetlerin karmaşık sentezidi, yani merkez Asya ile Anadolu kültürel etkiler karışığı kendisini göstermektedir. Türk dilinin dil ve kelime temeli son derece istikrarlığıyla farklıdır, yani binlerce yıllık eserlerde modern türk dilinden çok farklı değildir.

Konu, tabii ki, Azerbaycan ve Türk müzik ve melodik dil özelliklerinde de kendisini gösteriyor. Entonasyon süreçleri ve tipolojik paralelliklerin incelenmesi, modern Azerbaycan ve Türk kültürlerinin gelişmesinde türk dilli halklarının milli kültür değerlerinin önemlenmesi tarihin en zor ve tartışmalı sorunları gibi etnik yakınlık faktörü yüze çıkarıyor. Azerbaycan ve Türk müziğini birleştiren kural entonasyonun dizi üslupda hareketidi Azeri ve Türk müziğinin entonasyon gelişmesinin yoğunluğu kendi tektonik ortamlarda aynı değildir. Azerbaycan müziğinde hareketinin yoğunlaşması geçici istinadlar esnek değişimler hesapına oluşur. Türk müziğinde ise makam-entonasyon hareket daha da kromatikdi. Bir çok sayıda olan kromatik entonasyonlar sürekli olarak bu bir ve ya diğer fonksiyonel alanına yönelmeni organize eder. Böyle olduğu zaman melodi bir tarafdandan gergin, gelimli makam-entonasyon ifadelerle kendisini gösteriyor, diğer tarafdandan ise melodi makamtonal istinadlardan uzak oluyor ve fonksiyonel akıcılık, değişiklik veriyor. Aynen türk müziğinde geçici istinadların serbest ve kısa şekilde ötürülmesi müşahide ediliyor. Azerbaycan müziğinde ise şu süreç daha maksadlı üslupta geçiyor (yani fonksiyonel tanımlar). Ayrıca, burada bir diapazon boşluğunda makam kuruluşunun gelişmesi ve her hanki hissenin seçenek değişikliği adım adım, seri olarak inkişaf ediyor.

Böyle ki, Azeri müzik parçalarında kabulenmiş mantıklı inkişaf,

kanonluk, proklamlilik var. Her hangi yönelme baş verirse o seçim icraçı tarafından belirlenir. Türk halk müzik enenesinde daha çok improvizasyona vurgu ediliyor, yani melodinin inkişafı daha da özgürleşir ve kolaylaşır. Bildiğimiz gibi, kadensiya (sonluk) müzik formununun yaratışında en önemli ve belirleyici elemanıdır. Fakat Azeri müziğinde şu kadensiyalar açık özetlenen entonasyon-tipoloji karmaşıktır veriliyor. Türk müziğinde aynen, ama burada kadensiya 'hierarchy'nin ciddiliği, ardıcılığı yok.

Mesala türk müziğinde entonasyon hisseler kendi aralarında, bir birilerine örgülenir. Azeri müziğinde de aynen entonasyon inkişaf ve onun tüm bağıllık önemi çok büyüktür, fakat burada tüm azerbaycan halk müzik janrlarında kendisini ifade eden makamfonksiyonel netlik daha kesin, iyice ve ayrıntılı şekilde gösteriliyor. Aynı zamanda melodinin tüm halde aynı prensipce kuruluşu, müzik ifadeleri, onun makam hatları, ana ifadenin varyantlı tekrarlanma sonucunda aynı yöntemlerle melodik kuruluşu dikkat çekiyor. Ses yüksekliğindeki çizgilerin inkişafı toplam belli düzenliliğe bağlıdır. Başlangıç ifade genellikle, bütöv müziğin esas entonasyonu ortaya çıkarıyor ve mantıklı sesleniyor. Sonradan kısa ekspozisyona veriliyor ve hemen ifadenin genişlenmesi, onun inkişafı ve mutlaka sonucun tonik kadensiyası geliyor. Başka sözle söylesek, başlangıç entonasyon ifade zaman bakımından çok kısadır, ikinci ifade ilk ifadenin entonasyonundan faydalanarak başlıyor, bundan itibaren gelerek diapazon genişleniyor, yeni entonasyon zirveye doğru irelleniyor ve sonuç için tonikaya küçük enmeler başlıyor. Böylece, halk müziği için önemli olan melodik hareketin belli mantıklı inkişafı hem azeri, hem de türk müzik örneklerinde kendisini tipoloji aşkarlanmada gösteriyor.

Entonasyonun özel ifade türlerinden biri ardıcılıktır. Azerbaycan ve Türk müziğini aynı ortamda birleştiren parlak motiflerle seçilen ardıcılıkların fonksiyonel hareketidir. Melodik ifade ardıcılığın kompozisyon fonksiyonuyla açıklanıyor, yani her hanki şarkını ve ya folklor janrının tematik ana özeyini kararlaştırıyor. Fakat ana konu hem azerbaycan hem de türk müziğinde tonikanın (esas ses) oluşumuyla bağlı olduğu surede, o zaman, tipoloji birlik aynı zamanda konsenkvent ardıcılığda olan tonika oluşumunun özelliklerine de ait olur. Ardıcılık üslubuyla tonikanın melodik oluşumu final hisselerde de aynı şekilde görünüyor. Fakat bazı farklılıklar var. Bilindiği gibi Azerbaycan müziğinin sonluğunun tamamı kendisinde önce seslenen parlak makam - entonasyon unsurlarını konsantre ediyor, ama Türk müziğinde sonluğ esas mevzu tezisinde bitmeye bilir.

Aynı zamanda hem azerbaycan, hem de türk müziğinde kadensiyaya hazırlık süreci aynı şekile geçiyor. Genellikle sonucun kadensiyaları her örneğe tipik melodik dağıtımını yansıtıyor. Şarkının dar ses aralığı (diapazonu) tabii ki, kısa tonik kadensiyaya, daha geniş hareket belirletiyor ve sonluğ zamanca uzunsürekli ediyor. Genellikle tüm melodiden daha parlak entonasyon-tipoloji motif seçiliyor ve onun yüzünde kadensiya kuruluyor.

Azerbaycan ve türk halk müziğinde makam-melodik hareketlerini karşılaştıranda makamın daha da hefif ve akıcı gelişimini izlemek oluyor. Mesala, azerbaycan müziğine keskin modülasyon atlamalar, yönelmeler hasdır. Türk müziğinde ise iki katman san ki bir birini tamamlıyor: birinci kat- azeri müziğinde olduğu gibidir, yani ekspozisyon, temaik hisseler önde geliyor; ve ikinci- bir kadar spontan karakter taşıyor ve yeni tonallığa atlamalı geçidi eks etdiriyor.

Azerbaycan ve Türk müziğ kültüründe müziği ifade eden vasiteler aslında farklı doğasıyla, çoklu sanatsal etkiler ve çeşitli yönetici düzeyiyle seçiliyor. Fakat makam - entonasyon tipolojisi konusunda daha fazla stabil genel parametreler var. Şu melodilerin benzerliyi tarihen entonasyon bağıllıktan ireli gelen bir sonuçtur. Etnik ilgili halkların kültür çalışması tüm dünya ve çevresi hakta görüntüler yaratıyor ve gerçek, doğru olan değerlerin oluşumuna esas yaratıyor.

ANKARA SOLFASOL KÖYÜ-HACI BAYRAM VELİ- BAYRAMÎ MELAMÎLİĞİ'NİN TRAKYA ÖNDERİ SARBAN AHMED (AHMED-İ SARBAN)

Kenan OFLAZ*

*Eğitimci-Emekli İl Kültür Müdürü

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

GİRİŞ:

Bildiriminin başlığı her ne kadar uzun tutulduysa da, bildiri metnimizde esas olarak bayramîliğin kurulduğu köyün adı “Solfasol Köyü”nden kısaca söz edildikten sonra, Hacı Bayram Velî'nin yaşamı çerçevesinde Bayramîlik (Bayramî Melamîliği) tarikatının tasavvufî yönü ve Bayramî Melamîliği'nin Rumeli kolunun piri Sarban Ahmed (Ahmed-i Sarban) den söz edilecektir.

Türk İslam Tasavvuf kültüründe tarikatlar tarihinin önemli bir tarikatı, hatta ilk Türk tarikatı olan “Bayramilik-Bayramiye” kısa sürede Türk-İslam coğrafyasının geniş alanlarına yayılmıştır.

Kurucusu Hacı Bayram Velî'den ötürü Bayramilik ya da Bayramiye adını alan bu tarikat, Hacı Bayram Velî'den sonra Şemsiye, Üftade (Celvetiye) ve Melamiye kollarına ayrılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu ilk yüzyıllarda Bayramiye tarikatı, Osmanlı'nın yeni fethettiği Rumeli topraklarına da yayılmıştır.

Rumeli yakasında Bayramiye tarikatının en fazla yayılmış kolu Bayrami Melamîliği'dir. Bugünkü Türkiye Trakya'sında Tekirdağ'ın Hayrabolu İlçesi merkezinde 15. Ve 16. yüzyıllarda yaşamış Sarban Ahmed (Ahmed-i Sarban) bu tarikatın en büyük müridi ve piri sayılır. Hayrabolu'da Bayrami Melamîliği'nin o gün için dergahı, külliyesi mevcuttur. Sözünü ettiğimiz yüzyıllarda Hayrabolu Sarban Ahmed dergahı, Rumeli Bayrami Melamîliğinin merkezi sayılır. Günümüzde Sarban Ahmed külliyesinden yalnızca Sarban Ahmed'in türbesi çeşitli restorasyonlardan sonra ayakta kalabilmiştir.

Osmanlı döneminde Balkanlarda, özellikle bugünkü Makedonya topraklarındaki İştîp ve Üsküp şehirleri civarındaki Türk köylerinde Melami Tarikatı çok yaygın durumda idi.

HACI BAYRAM VELİ VE SOLFASOL KÖYÜ

Tasavvuf erbabınca “pîr” ismiyle isimlendirilen ve tasavvufun bayramiye yolunun kurucusu olan Hacı Bayram Velî 1352-1335 yıllarında Ankara'nın “Solfasol” (Zu'lfadl) köyünde dünyaya geldi. Asıl adı Numan ise de, müridi Bursa'da Somuncu Baba olarak tanınan Şeyh Hamid-i Aksarayî ile buluşmaları bir Kurban Bayramına rastladığı için şeyhi tarafından kendisine Bayram adı verilmiştir.

Hacı Bayram Velî kuvvetli bir tahsilden sonra Melek Hatunun inşa ettirdiği “Kara Medrese”ye müderrislik tayin edilmiştir. Ayrıca Bursa'da da müderrislik yaptığı rivayet olunur.

Hacı Bayram Velî daha sonra dünya nimetlerinden el etek çekerek tamamen tasavvufa yönelmiştir. Üç yıl Mekke ve Medine'de ikamet etmiştir. 1412 yılında hocası Hamüdüddin'in Aksaray'da ölümünden sonra Ankara'ya dönüp tamamen irşad çalışmalarında bu-

lunmuştur. Bu tarih (1412) ilk Türk tarikatı olan Bayramiye tarikatının kuruluş tarihi olarak kabul edilir. Hacı Bayram Veli uzun yıllar doğduğu köye yerleşti ve talebeler yetiştirmekle meşgul oldu. Sohbetleriyle kalplere şifa dağıttı. Öğrencilerini daha çok sanata ve ziraata yönlendirdi. Dergahı ünlü mutasavvıfların ziyaretgahı oldu. Damadı Eşrefoğlu Rumî, yazıcızadeler Ahmed ve Mehmed (Bican) kardeşler, Fatih Sultan Mehmet'in Hocası Akşemseddin, Hacı Bayram Veli Dergahında onun öğrencisi oldular.

Fatih'in babası II.Murad, Hacı Bayram Veli'yi Edirne'ye davet edip ilim ve manevi derecesini anlayınca ona hürmet göstermiş, Edirne Eski Camii'nde vaaz verdimiştir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethedeceğini II.Mehmed'in babası II.Murad'a bildirdiği rivayet olunur.

Bayramilik tarikatının kurucusu Hacı Bayram Veli 1429/1430 yılında vefat etmiştir. Türbesi Ankara'da Hacı Bayram Veli Camii'nin bitişiğinde bulunmaktadır.

Hacı Bayram Veli Camii Ankara'nın Ulus Semtinde Hacı Bayram Veli adına yaptırılan cami (1457) dikdörtgen planlıdır. Yapı, ana yapı ve asıl camiye sonradan eklenmiş olan son cemaat yerinden oluşur. Cami in güneydoğu köşesi AUGUSTUS Tapınağı'na bitişiktir. Bazı bölümleri ahşap olan caminin çini kaplamaları sonradan yapılmıştır. Kible duvarına bitişik olarak yapılan Hacı Bayram Veli Türbesi'nin gövdesi AUGUSTUS Tapınağı'ndan alınan malzeme ile yapılmıştır.

Hacı Bayram Veli'den Nasihatler

- Hiddet ve kin, hakikatler gören gözleri kör eder. Öfke, iyi düşünmeyi daraltır, yanıltır.
- Hiçbir günahı küçümsemeyin, çok çalışın. Boş gezenler zengin bile olsa, arkadaşları şeytan, kalpleri şeytanın konağı olur.
- İnsanların fitnesinden kurtulmak istiyorsanız, çarşı ve pazarlarda sık sık bulunmayınız.
- Dünya gamından, nefsin sıkıştırmasından hafifleyip kurtulmak istiyorsanız, kabristanları sık sık ziyaret ediniz.
- Ayıp ve kusurlarını gördüğünüz arkadaşlarınızın, komşularınızın sırlarını ifşa etmeyiniz. Çünkü gördüğünüz bu sırlar size emanettir. Emanete hıyanet ise, çirkin bir harekettir.
- Emaneti koruyunuz. Zira din de size emanettir, beden de.

Solfasol Köyü

Solfasol Köyü, bir çok kerameti bulunan, İstanbul'un kimler tarafından fetih edileceğini Allah'ın izni ile bilen, her türlü, ilmi talebelerine öğreten Bayramilik tarikatının kurucusu zamanın profesörü, fakirleri gözetken, imecenin en güzel örneğini veren Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin doğduğu köydür.

Ankara'nın kuzeyinde kalan bu köy, artık Altındağ ilçesinin çok kalabalık nüfuslu bir mahallesi konumundadır. Etrafında Bağlariçi, Karkum, Yıldıztepe ve Doğantepe mahalleleri bulunmaktadır.

Çubuk 1 Barajının ve çubuk çayının Solfasol topraklarında kalmasından dolayı zamanın en güzel piknik alanlarından birisi olarak anılırdı. Mahalleyi iki aşamalı olarak değerlendirebiliriz.

Merkez olan yerde Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin doğduğu ev bulunmaktadır. Hemen üzerinde 1900lü Yıllarında yapılan Merkez Cami bulunmaktadır. Eskiden Ankara'da meşhur olan Hacı Bayram Suyu cami önünde akmaktadır. Hacı Bayram Veli'nin annesinin çamaşır yıkadığı Atça deresi de muhafaza edilmektedir. Merkezde bulunan evler kerpiçten yapılmış gecekondü tipi evlerdir. 2010 yılı itibarıyla halen mahallede imar yapılmamıştır. En son alınan bilgilerin Altındağ Belediye Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda merkez mahallede kentsel dönüşüm projesi uygulanacağı yönündedir. Mahalle sırtını yaşlı kişiler tarafından "Dedelik" denilen bir tepeye dayamıştır. Orman alanı olarak ayrılan tepenin bir kısmı çamlarla kaplanarak mahalleye yeşil bir şapka giydirilmiştir. Bu alanın Ankara'ya kazandırılması çok isabetli olacaktır.

Solfasol arazisi şu andaki isimleri ile Baraj, Bağlariçi, Karakum, Doğu, Gülpınar, Ali Ersoy, Siteler ve Doğantepe mahalleleri gibi geniş bir alanı kapsamaktayken şu anda çoğu yer gecekondü görünümündedir. Hacı Bayram Veli bu arazilerde talebeleri ile birlikte imece usulü burçak ekerek onlarla beraber çorba içmiş ve fakir halka çalışarak geçinmeyi ve başkalarına ikram etmeyi öğretmiştir. Sadece Bağlariçi mahallesi sebze ve bağcılık yapıldığı için yeşil alan olarak muhafaza edilebilmiştir. Mahallenin sonradan katılan ve Karakum Mahallesi karşısında kalan bölümü Kuzey Ankara Kentsel dönüşüm projesi 2.etap kapsamında kaldığı için gecekondü görünümünde beklemektedir.

BAYRAMİLİK (Bayramiye) Tarikatı

15. yüzyılda Hacı Bayram Veli tarafından Ankara'da kurulan tarikattır. Nakşibendilikle Halvetiliğin birleşmesinden türediği söylenirse de, gerçekte safaviye tarikatının Anadolu'daki kollarından biridir. Vahdet-i vücud (varlık birliği) anlayışını izlediği gibi meamilik yapısı da taşır. Bayramiliğin başlıca özelliği, (ilm'el-yakiyn, ayn'el-yakiyn ve hakk'el-yakiyn) adı verilen varlıkbirliği aşamaları yalın bir Türkçeyle "bilmek, bulmak, olmak" diye adlandırılır. İnanca göre, bu tarikata giren, önce bütün edimlerin kaynağının Tanrı olduğunu öğrenerek (tevhid-i ef'al) her şeyin Tanrı olduğunun anlayacak (tevhid-i sıfat) ve sonunda Tanrı'sıyla birleşecektir (tevhid-i zat). Zikir denilen, Tanrı'nın ad ve sıfatlarını yineleme işlemi, gözler yumulup nefes tutularak yapılır. "Lailaheillallah"ın anlamı düşünülür, Tanrı'dan başka her şey gönülden çıkarılır. Tanrı'yı yürekte bulmak ve onunla birleşmek amaçtır. Buna "gönüle varmak" denir. Bayramilerin taçları, altı terekli (dilimli) ak çuhandandır. Tacın kubbesinde (tepesinde), birbiri içinde üç daire vardır. "Gül" adı verilen bu daireler, "tevhid" in üç derecesini gösterir. Hacı Bayram'ın ölümünden sonra tarikat üç kola ayrıldı. Bayrami şeyhlerinden Bursalı Ömer (Emir) Dede tarafından melamiye-bayramiye kolu türetildi. Ak Şemseddin Bayramiye-i Şemsiyye, Aziz Mahmut Hüdayi ise Celvetiye kollarını kurdular. Bayramiye-i Şemsiyye kolundan İbrahim Tennuri'nin kurduğu Tennuriyye ve Himmet Efendi'nin kurduğu Himmetiyye kolu çıktı. Tennuriyye kolundan da Saruhanlı İlyas'ın kurduğu İseviyye kolu türedi.

MELAMİLİK ve Bayrami Melamiliği'nin Özellikleri

Melamiyye (Melamet) nedir:

Hacı Bayram Veli'nin ölümünden ve Akşemseddin'in irşad makamına geçmesinden bir müddet sonra, Hacı Bayram'ın icazet verdiği talebesi Bursa'lı Bıçakçı Seyyid Ömer Dede (Emir Sikkini) de Göynük'e geldi.

Melametiyye yolunun kurucusu olarak bilinen Emir Sikkini ile Akşemseddin arasında şöyle bir hadise Melamiliğin zuhuruna sebep olarak gösterilmektedir.

Bayramiyye dervişleri hergün dergahta toplanarak zikrederler, sonra da birbirleriyle müsafaha (selamlaşma, tebrikleşme) ederek dağılırlardı. Emir Sikkini meclise geldiği halde zikir halkasına girmez, bir köşeye çekilir, kendi iç alemine dalarak, meclis dağılıncaya kadar bu hal üzere kalırdı.

Akşemseddin zikir halkasına iştirak etmediği takdirde hilafet tacının başından alınacağını ona hatırlattı. Emir Sikkini bu söz karşısında, Akşemseddin'e, Cuma namazından sonra talebeleriyle birlikte evine gelmesini, Allah Teala murad etmişse, tac ve hırkayı orada kendisine teslim edeceğini söyledi.

O gün Emir, bahçede büyük bir ateş yakırdı. Cuma namazından sonra Akşemseddin ve bağlıları oraya geldiler. Emir Sikkini başında tac ve sırtında hırkası olduğu halde yanan ateşin içine girdi. Çıktığı zaman tac ve hırkası yanmış, fakat kendisine hiçbir şey olmamıştı.

Bu hadiseden sonra ortaya çıkan Melamilik mensupları bu yüzden tac ve hırka giymezlerdi.

Bayramiyye-i-Melamiyye'nin özellikleri:

Bu yolun mensupları mürşid aramanın, her veli ve kamilin irşad dairesine girmenin doğru olmadığına inanırlar. Kendilerinin hak tarafından korunduğunu, hidayet ulaştığı zaman, kabiliyetleri nisbetinde hissedar olacaklarını düşünürler (Küllü iradeye teslimiyet).

Tasavvufi hayata giren kişi din ve Tasavvuf adabını öğrendikten sonra, bu prensiplere uymak mecburiyetindedir. Bu yolun mensuplarından iki kişi bile araya geldiği veya "Kelime'i Tevhid" sohbetine iştirak ettikleri zaman, halk ile olan münasebetlerinden dolayı, kalblerine Hakk'tan başka bir düşünce gelmişse meclise gelinceye kadar, bunların gönülden çıkması için gayret sarfederler, kendilerini zikre hazır hale getirirler.

Sohbete katılan her bağlı, orada bulunanlarla el sıkışır. Kişinin alçak gönüllü olması, büyük küçük herkese insanca muamele etmesi lazımdır.

Bağlı daha sonra "Gönül hali"ne varıp, Hakk'ın lutfunun ve muhabbetinin doğmasını bütün samimiyetiyle arzular. Dünya işlerini, lisanen, fikren ve haliyle yad etmeyip, bütün benliğiyle Allah Teala'yı zikreder.

Zikirden sonra dua edilir. Tasavvuf adeti üzere, herkes bulunduğu yerde oturur. İçlerinden güzel sesli olan Kur'an-ı Kerim'den bir sure veya birkaç ayet okur.

Peygamber veya velilerin menkıbelerinden ve ilahiyata ait meselelerden seçilmiş parçalar okunur. Bu meclislerde dünya ile ilgili sözler sarfedilmez. Bütün sohbetler aşk, cezbe ve muhabbete dairdir. Yabancılar

ilahi feyzin dağılacılabileceği endişesiyle bu meclislere alınmazlar.

Toplantı bittikten sonra herkes dağılır ve işlerinin başlarına dönerler. Bu yolun mensupları işleriyle uğraşırken bile “gönül hali”nden ayrılmamaya gayret ederler. Kalblerine dünya sevgisi sızmaya başladığı zaman, işlerini derhal bırakıp, gönül ehli birine koşarlar.

Tasavvuf mensupları Allah rızası için birbirlerini sever ve sırf O’nun hoşnutluğunu kazanmak için birbirleriyle görüşürler.

Bu yolda mürid olanlar kendilerini başkalarından üstün göremez, bilakis aşağı ve fakir görürler.

Melamiliğin özel şekli ve kıyafeti yoktur; fakat diğer yollarda olduğu gibi müridlerine teslimiyetleri tamdır. Gayeleri iç temizliğinin meydana gelmesini sağlamaktır. Olağanüstü hallere veya keramete fazlaca itibar etmezler. Farz ve sünnetleri yerine getirmekle yetinirler. Diğer akımlarda olduğu gibi özel zikirler bunlarda yoktur.

Cemiyet ve sohbetlere devama gayret ederler. Prensipler olarak gizli zikri (zikr-i hafi) benimsemişlerdir. Aleni zikirle ilgileri pek azdır.

Melamilerde Allah yolu gönüldür. O, dünya ve ahiret kaydıyla aranmaz. Allah Teala’ya gönülden yakın merci yoktur. Mü’minin kalbi beytullah’tır, arş-ı Rahman’dır.

Onlara göre yol gönüldür. Yolcu olan insanın son durağı, yine kendisidir. Gelmek, sensizlik yine senliğidir. Esas olan “benden içeru olan beni” bulmaktır. Bilmek, hakikatı anlamaktır. Bulmak şahid (şahitler) makamında O’nu görmektir. Olmak ikililsiz, ittisal (ulaşma, bitişme, yakınlık) ve infialsiz (kırılma, gücenme, dargınlık) birliğe gitmektir.

İkiliksiz birliğe ermek esastır. Gaye, Allah ile beraber olmanın zevkine varmak, O’nun sıfatlarıyla muttasıf (nitelemek, vasıf olmak) olmaktır.

Prof. Dr. Cavit SUNAR’ın “Melamilik ve Bektaşilik” (Ankara 1975) adlı kitabında belirttiğine göre Melamilik genellikle üçe ayrılır:

- 1- Melamiyye-i Kassariyye (Tarikat-ı Aliyye-i Sıddikiyye):
Bu, üçüncü hicri yüz yılda (Nişabur) da zuhur etmiştir. Hamdun Kassar’a mensuptur.
- 2- Melamiyye-i Bayramiyye (Tarikat-ı Aliyye-i Bayramiyye):
Bu, dokuzuncu hicri yüz yılda Bolu’nun (Gönyök) kazasında zuhur etmiştir. Emir Sikkini’ye mensuptur.
- 3- Melamiyye-i Nuriyye (Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiyye):
Bu, on üçüncü hicri yüz yılda (Üsküp)te zuhur etmiştir; Seyyid Muhammed Nur al-Arabi’ye mensuptur.

SARBAN AHMED Hayatı ve Eserleri:

Hayrabolu doğumlu olan Sarban Ahmed’in çocukluğu, gençliği ve tahsil hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip bulunmamaktayız. Bunun için kaynakların taranması gerekmektedir. Osmanlı ordusunda Ser-Sarbanlık (Ordunun deve kolları başkomutanlığı) yapmış ve Yeniçeri Ocağında 26’ncı ortayı meydana getiren Levazimat ve Ulaştırma Komutanlığına kaydolmuş ve subay rütlesi olarak Ser-Sarbanlıca kadar yükselmiştir (Sarbanbaşı sözüyle ifade edilen deve kolları komutanlığı bazı kaynaklarda “Şüturbanbaşı” olarak söylenir). Kanuni Sultan Süleyman’ın 1534 senesinde gerçekleştirdiği Irak seferine Sarbanbaşı olarak katılmış ve bu sefer esnasında daha önce de methini duyduğu Pir Ali Aksarayı ile Aksaray’da görüşmüştür. Burada zikredilmesi gereken bir durumda şudur ki:

Ahmed Sarban, Pir Ali Aksarayı ile görüşmesinde, Pir Ali O’na

“Sen dünya alakası ile paslanmaya layık bir kimse değilsin; sen bir cevhersin, dünyanın süsüne alayışına gönül verme”

Diyerek dua ettiği ve bu dua bereketiyle şeyhinden icazet aldıktan sonra memleketine dönerek, muhtemelen askerlikten de ayrılarak, hizmetine başlamış ve bu hizmet o’nun dünya ile kalbi bağının kesilmesine yol açmış, irşad faaliyetine ölünceye kadar Hayrabolu’da devam etmiştir.

Bayrami-Melamileri Ahmed Sarban’ı, Pir Ali’nin tam bir varisi kabul ederler.

La’lizade, Sergüzeşt-i Melamiyye adlı eserinde onu,

“Tarikat denizin gemisi, hakikat nurunun defnesi, ikan (kesin olarak bilmek) güneşinin pertevi (hakikat güneşinin ışığı)” olarak vasıflandırır.

Müstakimzade ise, Ahval-i Melamiyye-i Bayramiyye adlı risalesinde onu

“ırfan pınarının menbaı (kaynağı) ve ekvan dairesinin kutbu (kainatın merkezi)” olarak tanıtmaktadır.

Pır Ali’ye intisab ettikten sonra 17 sene tasavvufi irşad ve eğitimle meşgul olan Ahmed Sarban adına Hayrabolu’da Kanuni Sultan Süleyman tarafından bir harem dairesi, iki hamam, aşevi ve dergah’tan oluşan bir külliye yaptırılmış, Sarban Ahmed külliyeadaki harem dairesinde ikametle burada evlenmiş ve çocukluğa karışmıştır. Dergahında talebeleriyel çalışmalar yapmıştır.

Osmanlı’nın o çalkantılı döneminde zor durumda kalmış olan Bayrami-Melamilerini burunları kanamadan idare etmiş, fitne ve fesat tohumu ekmeye çalışan çevrelerin eleştirilerine göğüs germiş ve günümüze intikal eden eserlerini meydana getirmiştir. 1545 yılında vefatından sonra külliyein bahçesine yine Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan türbeye defnedilmiştir. Türbesinin eşik kısmında da hanımı medfun bulmakta olup, hanımının, Sarban Ahmed’in sağlığında kıymetini bilemediği ve kendisine gereği gibi hizmet edemediği gerekçesiyle böyle bir vasiyette bulunduğu anlatılmaktadır.

Ayrıca Türk geleneklerine göre vefatıyla beraber, daha önce dile gelerek konuştuğuna inanılan meşhur devesi de kesilerek türbenin bahçesine gömülmüştür.

Ahmed Sarban’ın Hayrabolu’daki hizmet süresi 12 yıl kadardır.

1886-1887 yıllarında Sultan II’nci Abdülhamit Han’ın emri ve tahsisatı ile türbe yeniden onarılmış, bir harem dairesi de eklenerek iki hamam, aşevi ve tarihi mezarlık gibi bölümleri bulunan büyük bir külliye özelliği kazandırılmıştır. Yine vakıflara ait kayıtlar incelendiğinde bu külliye sürekli görev yapacak resmi görevli (Türbedar) atandığı ve buna Hazineye maaş bağlandığı tespit edilmiştir. daha sonraki yıllarda dergah Gülşenilerce idare edilmiştir.

Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün 26.11.1982 gün ve EML.4-5-2796 sayılı yazısı ile arşivde çıkarılan kayıt örneğinde, son türbdar olarak, İbrahim Gülşeni Savran’ı görülmekte olup Hayrabolu’lular tarafından ailesi bilinmektedir.

Ancak külliye Osmanlı Devleti’nin başına gelen çeşitli felaketler, düşman işgalleri ve ilgisizlik neticesinde yıkılıp yok olmuş, arsaları ise iskan politikası nedeniyle gele göçmenlere verilmiştir. Bugün sadece II’nci Abdülhamit’in parasını verip tamir ettirdiği türbe kısmı ayakta durmaktadır.

Sarban Ahmed’in Dergahının bahçesinde gömülü olup bugün yerleri belli olmayan, tanınmış kişiler şunlardır:

Sarban Ahmed’in oğlu Şeyh Mehmed, oğlu Şeyh İbrahim Elifi (divan sahibidir), oğlu Şeyh Mehmed Mahvi (divan sahibi olup çok meşhurdur), Feyzullah oğlu Şeyh Mehmed emin, Şeyh Hacı Mehmed Emin.

Sarban Ahmed’in olağanüstü halleri:

O dönemde otlakların çokluğu ve üzüm bağlarının şöhreti sebebiyle Osmanlı Devleti’nin, Rumeli Beylerbeyliği’nin insan, erzak ve silahlarını taşıyan hayvanlarının kışlağı olarak kullanılan Hayrabolu’da, Sarbanbaşı olarak görev yaptığı sırada, o dönemin idarecesinin, develere gerekli ilgi ve ihtimamı göstermediği ve bu yüzden develerin ölmeye başladığı şeklinde şikayet edilince, ilgili makam tarafından durum incelemeye alınır ve Sarban Ahmed cezalandırılmak istenir. Ancak Sarban Ahmed durumun bir de develerinden sorulmasını isteyince kendisine inanılmaz, fakat inanmayarak da olsa develere sorulunca develer dile gelip, Sarbanbaşından şikayetçi olmadıklarını, o’nun kendilerine iyi baktığını, kendilerinin bir hastalığa yakalandıklarını ifade ederler. Bazı söylencelere göre, konuşan deve öldükten sonra Sarban Ahmed dergahının haziresine gömülmüştür.

Sarban Ahmed'in divanından bir örnek:

PERVERDIGAR

Ey nigarın hattı halin var iden perverdigar,
Gece zulmet gündüzü envar iden perverdigar.

Cem idüp bağ-ı safada enbiya cem'iyetin,
Çar-ı yarı Mustafa'ya yar iden perverdigar.

Okuyup miraca doksan bin kelamı söyleyüp
Kab-ı kavseyen ana güftar iden perverdigar.

Hem mübarek arkasındaki resulün gün gibi.
Ol risalet-i hatemin izhar iden perverdigar.

Nakş-ı zibaden haberdar eyleyen bir abdini,
Hem kemerinden ana zünnar iden perverdigar.

Bende-i asilere alemde sultanlık viren.
Aşık-ı didarını berdar iden perverdigar.

Erre-i hicr ile biçdürüp birin ser ta kadem,
Birin elde esasın mar iden perverdigar.

Kara deryada semek karnında birin hoş tutup,
Bir kulun eflakda bidar iden perverdigar.

Seng-i haradan bitirüp, la'li yakut eyleyen,
Verd-i hamranın yerini har İden perverdigar.

Hem imamının yemiin pişeva ettin bize,
Çardeh masumla hemvar iden perverdigar.

Bahr-i isyandan ne gam Ahmede ki, rahmet ider ol
Kullarını lütfunu her bar iden perverdigar.

Kurtarup narı cahiminden İlahi kıl halas,
Ateşi İbrahim gülzar iden perverdigar.

-
- *Perverdigar: Allah, yaratıp idare eden.*
 - *Kab-ı Kavseyin: Mirac'da Peygamberin, Allah'a çok yaklaşması.*
 - *Fir'avn, Nemrud, Karun vs.*
 - *Zekeriya Peygamber (A.S.) testere ile ikiye biçilerek şehit edilmesi*
 - *Musa A.S.'ın asasının yılan şekline dönüşerek Firavun'un sihirbazlarının yılanlarını yutması hadisesi.*
 - *Yunus Aleyhisselam'ın göğe kaldırılması.*
 - *Ondört masum Hazreti Ali, Fatma ve oniki ehl-i beyt evladı.*

Bugünkü Hayrabolu

Hayrabolu, bugün Tekirdağ'ı 45-50 km uzaklıkta Tekirdağ ilinin bir ilçesidir. Coğrafi konum olarak Türkiye Trakyası'nın tam ortasında yer alan Hayrabolu'nun bir yerleşim yeri olarak kurulması M.Ö. yıllara Trak kavimlerine kadar gitmektedir.

Tarih içinde Hayrabolu toprakları birçok ulusun istilasına uğramıştır. M.Ö. beşinci yüzyılda burada ilk yerleşenlerin bazı Trak kavimleri olduğu kabul edilir. M.S. 168 yılında Romalıların egemenliği altına giren Hayrabolu'da M.S. 249 yılında bir kale kurulduğu, Traklar döneminde adı bilinmeyen bu yöreye Romalılar döneminde rüzgarlı şehir anlamına gelen (Cheraopolis) adı verildiği bilinir.

Hayrabolu 1368 yılında Osmanlılar tarafından alınincaya kadar bu adla anılmıştır. Bu yöreye Anadolu'dan çok sayıda Yörük-Türkmen boyları iskan edilmiştir.

Civardaki topraklar tarıma çok elverişli ve verimli olduğu için, burada yetişen birçok ürün özellikle Osmanlılar döneminde, Osmanlı sarayına günlük ihtiyaçlar için gönderilmiş ve saraya çok yiyecek maddesi bu yöreden gönderildiği için Hayrabolu adı, devlete hayırı çok olan anlamında Hayırıbol (Hayrabolu) olarak söylenmiştir. Hatta Osmanlı Sultanlarının kuvvet macunu yapımında kullanılan bal, arıların Hayrabolu ovaları çiçeklerinden yaptıkları ballardan imal edildiği rivayet edilir.

Hayrabolu daha Roman ve Bizans döneminde önemli bir dinsel merkez hüviyetindeydi. O çağlarda Trakya'da bugünkü Marmara Ereğlisi (Perinthos) ile birlikte Hayrabolu'da Hristiyanlığın bir dini merkezi olduğu söylenmektedir. Osmanlılar döneminde çok sayıda camilerle süslenen Hayrabolu'da Trakya'nın ilk büyük camilerinden olan Paşa Camii I. Mehmet (Çelebi Mehmet) döneminde yapılmıştır. II. Bayezid döneminde yapılmış Güzelce Hasan Bey Camii vardır. Osmanlılar tarafından alındıktan sonraki yüz elli yıllık süre içinde Hayrabolu Anadolu'dan gelen göçlerle Osmanlı'nın Trakya'daki önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Yıllar içinde çeşitli dört büyük caminin ve kiliselerin bulunduğu Hayrabolu'da Müslüman ve Hristiyanlar bir arada huzur içinde yaşamışlardır.

17. yüzyılda Hayrabolu'yu ziyaret eden Evliya Çelebi Edirne'den sonra Hayrabolu'yu ve oradaki Bayındırlık eserlerini görünce: "Meğerse burası bir küçük Edirne imiş" ifadesini kullanmıştır.

Osmanlılar döneminde ilçede çok sayıda caminin yapılması yanında çeşitli tarikatlara ait on iki tarikat dergahların bulunduğu bilinir. Bu dergahlardan en ünlüsü Kanuni Sultan Süleyman'ın deve kolları komutanı olan, önceki bölümlerde hakkında bilgi verdiğimiz Sarban Ahmed'in piri olduğu Melami dergahıdır. Bu dönemde Osmanlı'nın fetihlerde ordunun mühimatinı nakletmekte kullanılan ve Hayrabolu civarındaki verimli çayırarda beslenen iki bin katar (on iki bin adet) devenin Hayrabolu'da var olduğu, bu develerin beslenmesi için o zamanlarda Hayrabolu Osmanlı Devleti için ne kadar önemli bir yer olduğunun göstergesidir.

Yararlanılan Kaynaklar:

- 1-Melamilik ve Bektaşilik: Prof. Dr. Cavit Sunar. (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. 1975).
- 2-Sarban Ahmed (Hayatı ve Eseri-Bir Kulun Özünde Sultanım): Zeki Özkan – Hayrabolu 2005.
- 3-2013 Hayrabolu Almanak: Şerif Baysalan – Hayrabolu 2013.
- 4-Büyük Larus

5-AXİS Hachette Ansiklopedik Sözlük – 2000.

Hayrabolu Sarban Ahmed Külliyesi ve Dergahının tek kalıntısı olan Sarban Ahmed Türbesi.

Hayrabolu Sarban Ahmed Türbesi'nde Sarban Ahmed'in sandukası.

TÜRKMENLERİN RUH VE KARAKTER YAPILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (Mahtumkulu Örneğinde)

AN EVALUATION OF THE SOUL AND
CHARACTER BUILDING TURKMENS
(Mahtumkulu Case)

Doç. Dr. Berdi SARIYEV,
Araş. Gör. Emrah YILMAZ
(Türkmenistan)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Seçtiğimiz konu genel olarak şu temel soruya yanıt aramaktadır: Millî şairlerin veya halk şairlerinin eserlerinden, şiirlerinden, kullandıkları deyimlerden hareketle bir halkın veya milletin beyin gücünü, bir başka deyişle karakteristik, tipik, psikolojik özelliklerini öğrenebilir miyiz?

Bu soruyu başka basit bir örnekle anlatmaya çalışalım; “*Uzun deneme ve gözlemlere dayanarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz*” diye açıkladığımız atasözlerimizin anlam denizinde kendimizi ne kadar görebiliyoruz? Eski dönemlerden itibaren ata sahip çıkan ve bugün devlet nişanında bile ata özel yer ayıran Türkmenler, atla ilgili şöyle atasözü kullanırlar: “*Ertir tur, atañı gör, atañdan soñra atıñı gör*” (*Sabah kalk önce babanı ziyaret et, babandan sonra atına seyret*). Ata binme ile ilgili yabancıların gözüyle bakıldığında karşımıza nasıl bir tablo çıkıyor acaba? Tam da bu noktada bir örnek vermeyi isabetli görüyoruz: “*At varsa üzerindeki ya yüküdür, ya da Türk’tür.*” Bir başka ifadeyle; “*Atın üzerindeki Türk değilse; yüküdür.*”

Bunların yorumunu sizlere bırakıyoruz...

Değerli dinleyenler! Yine bir başka hususun altını çizmek istiyoruz. Öğrenmek istediğimiz konunun temel kaynağının şiir olmasından dolayı; bildirimize başlamadan önce bazı bilginlerin şiir hakkındaki görüşlerini, sizlerle paylaşmayı isabetli gördük. İşte bunlardan bazıları: Edebiyatın her bir türünde eserler veren, 1921 yılında edebiyat dalında Nobel Ödülüne layık görülmüş Fransız yazarı Anatole France şiir ile insan ruhu arasındaki arkadaşlıktan söz açar ve şöyle der:

“*Şiir ile insan ruhu arasında çok eski bir arkadaşlık vardır. Bu yüzden şiirler, sevinçli ve hüznü zamanlarında daima insanların yanında olurlar.*”

Platon şöyle der: “**Şair uydurmaz, ne duyarsa onu dile getirir. Oysa ne duyduysa doğadadır, hayalinde değildir.** Bir alem yaratır kendine ve onun tadını çıkarır. Düşüncesi kendi dışında bir şey aramaz. İşte görevini böyle yerine getirir. Şair, evreni böyle anlatır. Gerçek şair bir filozoftur; çünkü felsefe yüksek şiirdir. (Platon)

“*Şiir veya şairden beklediğimiz, bizim duygularımıza tercüman olmasıdır*”. (Bentham)

“*Şairler eserlerini yaratırken sadece hayal dünyasından değil, gerçek dünyadan da yararlanırlar.*” (Hegel)

“*Şiir öyle bir orkestradır ki, bütün doğanın ve insanların sesini yansıtır.*” (Hugo)

“*Müzik sanatların en zevklisidir ama bir şey öğretmez. Buna karşılık*

şiiir hem ruhun gıdası, hem de iyi bir öğretmendir.” (Kant)

“ Mümkün olup bir şairin yüreğine girebilseydik orada heyecan, acı, gözyaşı ve hüznün görürdük.” (Watson)
“Bizce şiiir, mutlak hakikati arama işidir. Eşya ve hadiselerin, bütüin mantık yasaklarına rağmen en mahrem, en mahcup, en nazik ve en hassas nahiyesini tutarak ve nispetlerini bularak mutlak hakikati arama işi...” (Necip Fazıl Kısakürek)

Daima halkın sesini yansıtan Türkmen millî şairi Mahtumkulu, Türkmenlerin karakteristik özelliklerinden biri olarak; ilk sırada *birlik ve beraberliği* ileri sürmüştür. Türkmenler; bu özelliği, çok eski zamanlardan günümüze kadar taşımayı başarmıştır. Bir sofranın başında bir araya gelip; boylar arasında birliğin sağlanması, millî şair Mahtumkulu'nun şiiirlerinde şöyle yer alır :

Türkmenler bağlasa bir yere bili,
Gurudar Gulzumı, deryayı-Nili,
Teke, gökfen, yomut, yazır, alili,
Bir patışa gulluk etsek beşimiz. (**Döker Olduk Yaşımız**)

Köñüller, yüreklerler bir bolup başlar,
Tartsa yığın erer topraklar daşlar,
Bir suprada tayyar kılınsa aşlar,
Göteriler ol ikbali türkmenin. (**Türkmenin**)

Türkmenler bağlasa bir yere beli,
Kurudur Kulzumu, derya-yı Nili,
Teke, Gökfen, Yomut, Yazır, Alili,
Bir devlete hizmet etsek beşimiz.

Gönüller, yüreklerler bir olup başlar,
Ordu çıksa erir topraklar taşlar,
Bir sofrada hazırlanulsa aşlar,
Yaver gider şansı yüce Türkmenin.

Türkmenlerdeki Ağzıbirlik, birlik-beraberliktir.

Türkmenlerdeki Ağzıbirlik, beli bir yere bağlamaktır.

Türkmenlerdeki Ağzıbirlik, Teke, Gökfen, Yomut, Yazır, Alili gibi boyların bir ara gelmesidir, onlar huzur içinde birlikte yaşamasıdır.

DOGRUÇILLIK, DÜRSLÜK / GERÇEKLİK VE DÜRÜST OLMA

Allanı yat edip, hakı gözleseñ,
Deñme-deñ sövdaniñ üssesi bolmaz,
Dava kenarında yalan sözleseñ,
Gümansız yanar sen, tüssesi bolmaz. (**ÜSSESİ BOLMAZ**)

Allah'ı yâd edip, Hakk'ı gözlesen,
Eşit olan değerini üzeri olmaz,
Dava kenarında yalan söyleyen,

Şiiir hem ruhun gıdası, hem de iyi bir öğretmendir.” (Kant)
Gara daşdan gara gılı saylan göz,
Çöñneler göreciñ, göze mihmandır.
Gelen aş diyp gelmez, turşutmagıl yüz,
Nana mätäç dälidir, söze mihmandır. (**GÖZE MIHMANDIR**)
Kara taşta kara kılı gören göz,
Fer gider bebekten, göze mihmandır.
Gelen aş için gelmez, ekşitme sen yüz,
Nâna muhtaç değıl, söze mihmandır.

➤ Bu dörütlüğün son iki dizesinden genelde *Türk toplumunun*; özelde ise *Türkmen halkının* “**misafir ağırlama anlayışını**” kritik etmek mümkündür. Günümüz Türkiye Türkçesiyle;

Gelen aş için gelmez, ekşitme sen yüzün Nana
muhtaç değıl, söze mihmandır

Söze mihmandır ifadesini açalım;

O söz ki; **1)** Tanrı adına misafir ağırlamaktır. Bundan dolayı olsa gerek gelen misafir “Tanrı Misafiri” kabul eder misiniz diye ev sahibinden nazikçe bir ifadeyle müsaade ister. Ev sahibi de, misafire yumuşak davranır çünkü *halka hizmet Hakk'a hizmettir* anlayışıyla hareket eder.

2) o söz ki; Tanrı adına ağırlanan misafir vesilesiyle hayır ve dua alabilme, gönünü hoş etme ve Allah'ın rızasını kazanabilme inancına işaret eder. “*Misafir ağırlamak, misafire ikram etmek, güzel ahlâkın mühim bir tezahürüdür*”.

3) “*Tanrı adına misafir ağırlama geleneği*” Sadece 18.yy'da Mahtumkulu'nun eserlerinde değıl, bu geleneğin izlerine daha erken bir tarihte Göroğlu'nun dedesi olan Cıgalı Bey örneğinde de rastlamak mümkündür. Göroğlu Destanında, Cıgalı Bey; “Tanrı adına gelen misafir asla geri çevrilmez” der.

Değerli dinleyenler!

Göroğlu ile dedesi Cıgalı Bey arasında geçen diyaloga yakından bakalım;

- Bir gün eve yabancı misafir gelir ve;

-Göroğlu, dedesine sorar,

-Dede! misafir var. (“Tanrı adına misafir kabul eder misiniz?” diyor.)

Dede: “Evladım! Tanrı adından gelen misafir asla geri çevrilmez, bunu böyle bilesin” der.

Bu konuşma metninden de anlaşılacağı üzere misafire büyük önem atfedilmekte ve misafirin Tanrı adından ağırlanarak, adeta kutsandığı dikkati çeker. Ayrıca Türk-İslam medeniyetinin getirdiği bir yaklaşımdan kaynaklandığı düşünülen inanca göre; Türk dünyasında “ev” de kutsal kabul edilir. Buna örnek olarak; Türkmen kültüründe yaygın olarak izlerine rastladığımız bir alışkanlıktan bahsedelim:

“*Türkmenlerde misafir, bir eve girdiği vakit evde kimse olmasa bile selam verir.*”

Bu

retorik, Türkmen halkının “ev” gibi mekânları kutsadığına bir işaret olarak gösterilebilir. Ayrıca misafire verilen değeri göstermek açısından Türkmenlerde misafirle ilgili atasözlerine bakmak yerinde olacaktır:

Türkmen Türkçesinde: “Mıhman atadan uludur”

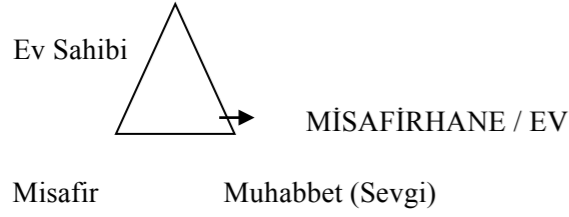
Türkiye Türkçesinde: “Misafir babadan değerlidir, büyüktür”

Türkmen Türkçesinde: “Mıhmana aş goy, iki elini boş goy!”

Türkiye Türkçesinde: “Misafire ikram et, yaptığın ikramdan karşılık bekleme!”

4) Misafir ağırlama anlayışını tetkik etmek için ele aldığımız dörütlüğün son mısrasında ise şair; “*Nana muhtaç değıl*” ibaresini kullanıyor. Değerli katılımcılar! Bu latif ifadenin ardında ev sahibine/misafir ağırlayan kişiye hitaben; “*Sakin ha! yüzün ekşitme; çünkü gelen misafir bereketiyle gelir*”, inancı hakimdir.

Dolayısıyla Mahtumkulu'ya göre; ev sahibi tatlı dil, güler yüzle muamele etmeli, rızık endişesi gütmemeli diyebiliriz. Bu inanç duygusunun getirdiği samimi bir yaklaşımla değil midir ki Müslüman Türk toplumu; “*Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer*” diye atasözünü söylemiştir.

Üç kavramın birleştiği doğal yaşam alanını **MİSAFİRHANE = İNSANLIĞIN ADRESİ** olarak düşünmek mümkündür. Kâinat Aynasına Mahtumkulu'nun gözünden bakılacak olursa bu üçgenin temelinde;

- İnsani Değerler (Muhabbet, Sevgi, Sadakat, Vefa vs...)
- Kalbi birliktelik ve ruh-i ahenk/ruh medeniyeti
- Paylaşmak ve kardeşlik duygusunun egemen olması
- Misafirperverlik, alçakgönüllülük, yardımseverlik gibi kâmil bir insanda olması gereken vasıflar vardır.

Değerli katılımcılar!

Takdir edersiniz ki; dünya milletlerinin karakter analizleri ve ruh betimlemelerini araştırmak, başlı başına bir makale konusudur. Ancak böylesi ayrıntılı bir konunun başlı başına bir sempozyum bildirisi olabileceğini, ayrılacak zamanın bu konuya yeterli olmayacağını düşündük. Dolayısıyla “*Dünya milletlerinin karakter analizleri ve ruh betimlemeleri*” konusunu sonraki çalışmalarımız arasına kaydettik. Bu konunun önemine binaen bir hakikate dikkat çekmekte fayda görüyoruz:

Bu hakikat, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün; (*Bir gecede okudum 14/15 Eylül. Çok enteresandı, tekrar dikkatle okunacak noktaları vardır*) dediği “*Avrupa Milletlerinin Karakter ve Psikolojileri*”: adlı kitaptan

milletlerin karakter ve ahlak yapılarına ilişkin bazı örnekleri siz değerli katılımcılara sunma hakikatidir:

❖ Hangi ırka mensup olursa olsun, milletler unutmamalıdır ki, milli gücün ve azametinin tek şartı, “*yüksek ideale ve buna ulaşmak için sağlam bir ahlaka sahip olmaktır.*”

❖ **Romalılar**, çiftçi idiler. Tarımla uğraşan bir millette sosyal ilişkiler, tüccar milletlere göre daha basit ve sadedir. Ziraat yapan milletlerin huy ve alışkanlıkları, işledikleri toprak gibidir; yani istikrarlı ve güvenlidir.

❖ Din, **İspanya**'da bir ahlakî amil olmadığından ahlaksızlık çoğaldı. **İspanyollar**, Araplara karşı kinde o kadar ileri gittiler ki, “hamama girmek, Arap Müslümanlarının yıkanmasına benziyor” diye diğer bütün Arap müesseseleri ile birlikte hamamları da yıktılar.

❖ **İngilizler**, kimseye dost olmazlar. Becerikliye, kuvvete ve başarılı olana saygı gösterirler. Hint'e, Mısır'a, Avustralya'ya vs. saldırırlar; zira “Hak, kuvvetlinindir” kavramı onların düsturudur.

❖ **Almanlar**, ince bir işte ehliyet gösteren işçiyi ve büyük başarılar gösteren talebeleri askere almazlar.

❖ **Ruslar**, “En iyi siyaset, namuslu olmaktır” düsturunu bilmezler.

❖ **İtalyan** filozofları, ahlâkta “toplumsal menfaati” esas alırlar. Fakat bunun üzerine güzellik ve mutluluk fikirlerini eklerler. **İtalyan** felsefesinde ahlâk, estetiğin emri altındadır.

Mahtumkulu Firakı, bir başka dördlükte ;

Pis hatın başa mähnetdir

Dünyaniñ malı nobatdır

Yigide ogul dövletdir

Mal gılınça, züryat galsın

Kötü kadın, başa mihnettir

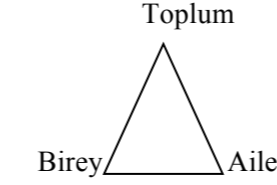
Dünyanın malı nöbettir

Yigide evlat, devlettir

Mal kalmasın, zürriyet kalsın

- **Bu mısralardaki iletiler;**
- **Kadının ailedeki yeri ve aile yapısı**
- **Dünyada her şeyin geçici/fani olduğu**
- **Soy ve neslin devamının önemi**

Bu verilerle toplumun omuriliğini oluşturan İdeal Birey (KADIN), İdeal Aile (YUVA) ve her ikisinin birleşmesiyle ortaya çıkacak “*İdeal Toplum*” şemasını çizmek mümkündür.

Değerli katılımcılar!

Büyük Türkmen Düşündürü **Mahtumkulu Firakı**, “*İSLAM EVİ > GÖNÜL EVİ*” dir, diyor;

Säher tur, Hudaya yalbar,

İslam öyüñ abat galsın

Yamanı goy, yağşa yol ber,

Şeytan işi berbat galsın

Seher kalk, Hüda'ya yalvar,

İslam evin abat kalsın!

Yamanı koy, yahşa yol ver,

Şeytan işi berbat kalsın! (ABAT GALSYN)

. **Kanaatimizce; bu dizelerden ideal bir insanın, bir Müslüman'ın takınılması gereken tavrından; kâmil bir bireyin yol haritasından bahsedilmektedir. Müslüman inancında İslamî bir bakış açısıyla;**

“Kur'an-ı Kerim'in Kalbi = Yasin Suresi,

Dünyanın Kalbi = Kâbe-i Muazzama” olarak telakki edilir.

bu gerçekten hareketle “İnsan Kalbini > İslam Evi” olan Kâbe-i Muazzamaya benzetiyor.

Kanaatimizce şair, “İSLAM EVİ” deyimine de, Beytullah “ALLAH'ın EVİ” tabirinden hareketle

ulaşmış olmalıdır; Çünkü Allah, mekandan münezzehtir. O halde Allah'ın evi mümin kulunun

kalbidir. Nitekim, hadîs-i kudsî olarak nakledilen bir rivayette; “Ben yere göğe sığmam. Bir mü'min

kulumun kalbine sığarım” buyurulmuştur.

Mahtumkulu, İSLAM EVİ” deyimini kullanırken babası , gönül için “DİN EVİ” deyimini tercih

etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki; Şairlerin ikisi de o kutsal evin sağlam olmasını istemişlerdir:

“**Din** öyünün sakçısıdır padişah,

Ol sebâp “emrin tutun!” diymiş ilâh” (Azadî, 1962: 27)

“**Din evinin** bekçisidir padişah,

O sebepten “emrin tutun!” demiş ilâh.”

“*Gönül Almak-Gönül Yıkmak veya Gönül Kırmak*” kavramlarına şairlerin gözünden bakalım: Azadî'ye göre;

GÖNÜL ALMAK tavafların başıdır. Gönül yıkmak veya kırmak ise günahların başıdır.

Yine **Devlet-Mehmet Azadî**'ye göre; GÖNÜL ALMAK günahattan, haramdan kaçınan, dinine bağlı olan

muttakilerin işidir :

“Bes gönül almak tovaflar başıdır,
Könül almak etkıyalar işidir.

Yıkmak anı, bil günälernin başı,
Mümün ersen, kılma zınhar bu işi.

Kâbe veyran etmeden mün mertebe,
Bir gönül yıkmak yamandır, ey dede!” (Azadı, 1962: 38–39)

“Bu gönül almak tavafların başıdır,
Gönül almak takvaların işidir.

Gönül kırmayı günahların başı bil,
Asla yapma, sen gerçekçi mümin ol!

Kâbe’yi viran etmeden bin mertebe,
Bir gönül kırmak kötüdür, ey dede!”

Devlet-Mehmet Azadı’ye göre; GÖNÜL BİR ŞİŞEDİR. KIRILDIĞI ZAMAN ESKİ HALİNE GETİRMEK ASLA MÜMKÜN DEĞİLDİR:

“Bu gönülün şişesinin her kim döger,
Durmaya anın üstüğe lagnat yagar.

Şişe snganın bitirmek bolmagay,
Herne câht etsen, yerige gelmegey.” (Azadı, 1962: 38–39)

“Bu gönülün şişesini her kes kırar,
Durmaksızın onun üzerine lanet yağar.

Şişe kırığı halletmek olamaz,
Ne kadar çabalarsan yerine gelemez!”

Mahtumkulu’ya göre ise; GÖNÜL, BİR BOSTANDIR / GÖNÜL, İMAN YETİŞEN BİR BOSTANDIR.

“Yok yerden can berip yetirdi nanı,
Könül bostanında biter imanı” (D40).

“Yoktan var edip, verdi yemek imkânı,
Gönül bahçesinde biter imanı.”

Bu örnekte GÜLÜN (çiçeğin) kendi yerini inanç kavramı olan İMANA bıraktığı görülmektedir. Başka bir deyişle gönül bostanında, gönül bahçesinde biten “gül” insanın imanını simgeler.

Demek, GÖNÜL, BİR BOSTANDIR. BOSTAN İSE BİR İNANÇ MERKEZİDİR. İMAN BİR BİTKİDİR. İMAN GÖNÜL BOSTANINDA BİTER.

Türk milli inancına göre, İslam dininin ortaya koyduğu prensiplere inanma, imanla gerçekleşir. İman ise gönle bağlı olarak biter, yetişir ve olgunlaşır. Bu nedenle gönül bir inanç merkezidir, insan inancını harekete getiren, olgunlaştıran bir merkezdir.

Mahtumkulu’ya göre, GÖNÜL, BİR SANDIKTIR

“İman gövher boldı annın beyanı,
Ustat kılsan, bizden habar beyledir,
Könül sandırkdır, menzil-mekânı,
Bizi ussat bilsen, habar beylerdir!” (H1)

“İman cevher, oldu onun beyanı,
Üstat kılsan, bizden haber böyledir,
Gönül sandıktır, menzil mekânı,
Bizi üstat bilsen, haber böyledir!”

Bu örnekte, insanın içine çeşitli eşyalar koyduğu “sandık” kelimesi, ‘dinin ortaya koyduğu prensiplerle ilgili inançların muhafaza edildiği yer anlamında’ metaforik olarak kullanılmıştır. Bu durumda GÖNÜL SANDIKTIR / SANDIK KAPSAYICI YERDİR / SANDIK İNANÇLARIN BULUNDUĞU HAZİNE DİR metaforları ortaya çıkar.

Kanaatimizce “Gönül”, Cenab-ı Hakk’ın nazargâhıdır. En büyük cinayet, bir gönül kırmaktır. Dolayısıyla Nazargâh-ı İlahî olan gönülü yıkmak, kâbeyi yıkmaktan daha fena bir iştir.

Bu minvalde Yunus Emre, insan gönülünün Kâbe olduğuna işaret ederek;

Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil

Kâbe, sonuçta maddi bir yapıdır, bir semboldür. Dolayısıyla asıl Kâbe Gönüldür. Bu yüzden gönülü kırmak, incitmek son derece büyük bir yanlıştır.

• Netice itibariyle bahse konu olan dörtlükle “Sıradan bir gönülün değil; Nefsini dizginleyen, onu terbiye eden bir insanın gönülünün ancak ‘İslam Evi’ olabileceğini” vurgulayarak; ideal bir birey portresini mısralarıyla bizlere resmediyor.

Bizi sabırla dinlediğiniz için teşekkür eder; saygılar, sunarız...

KAYNAKLAR:

- FOUILLEE, Alfred (2012) *Avrupa Milletlerinin Karakter ve Psikolojileri*. İdil Yay., İstanbul.
- AŞİROV, Annagurban (2013) *Mahtumkulu’nun Bütün Eserleri*, 2 cilt. Ankara. (Editörler: Doç.Dr.Berdi SARIYEV – Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL)
- GARRIYEV B., (1975) *Magtimguli*. İlim, Aşgabat.
- GARRIYEV B., KÖSAYEV M., (1959) *Magtimguli. Saylanan Eserler*. TSSR İlimler Akademiyası. Aşgabat.
- KÖSAYEV M., AHUNDOV B (1962) *Dövmammet Azadı. Vagzı-azat*. TSSR İlimler Akademiyası. Aşgabat.
- HAMZAYEV M. ve diğerleri (1962) *Türkmen dilinin sözlüğü*. TSSR İlimler Akademiyası. Aşgabat.
- LAKOFF G., JOHNSON M. (2005) *Metaforlar*. Hayat, Anlam ve Dil. Tercüme Gökhan Yavuz DEMİR. Ankara.
- MAGTIMGULI (1983) *Saylanan eserler*. İki tomluk.1–2. Türkmenistan, Aşgabat.
- MAGTIMGULI (2008) *Saylanan eserler*. Türkmen Devlet Neşriyat Gulluğu, Aşgabat.

GAGAUZYA KAZAYAK KÖYÜNÜN ARKEOLOJİ SANDIKLARI

Prof. Dr. Stepan VARBAN
Stepan BULGAR
(Moldova-Gagauzya)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

D

ünyada her hangi bir şehrin veya köyün mutlaka kendilerine ait olan anıt veya tarihi yerleri vardır. Tabii bunların korunmaları gerekir. Çünkü arkeoloji ürünleri her hangi bir yerde bulunmaz, sadece o yerlerde evvelden insanlar yaşamışlar ve toprağa verilmişler. Böyle yerlere arkeoloji anıtları denir, onların arasında günümüzde ortaya çıkarılanlar vardır. Toprak altında kalan yerleşim yerlerinde farklı kültürlerle ait olan yaşama yerlerinin izleri ve çok çeşitli araçlar ve aksesuarlar bulunur. Anıt kazılarında alınan sonuçlar araştırmacılara o uzakta kalan zamanları bilgi üzerinden açıyorlar.

Bölgelerin arkeoloji kültürleri her ne kadar da geniş ve derinden incelenirse o kadar da çok şans olabilir; o bölgenin gerçek tarihini açıklamaya ve aynı zamanda insanoğlu tarih açıklamalarında destek olabilir.

Özellikle bu konuda kurganlar ve mezarlar içinden çıkarılanlar büyük önem taşımaktadır. Özellikle de envanter ve malzemeler, silahlar, süslemeler ve seramik araçları.

Genelde arkeolojinin önemi belirli bir zaman süresine ve aynı bölgeye ait olmasıdır. Arkeoloji kültüründe önemli olan şeyler şunlardır: mezarların yapısı, diyanet kültürü, çalışma malzemeleri, seramik ve süslemeler. Arkeoloji kültürlerin kendilerine ayıt olan isimleri vardır. Çok sefer bu isimler onları tespit edilen yerlere veya o yerlerde olan önemli anıtlarla ilgilidir. Mesela Usatov kültürü,- 1920-de Ukrayna, Ödesa bölgesinde bulunan Usatovo köyünde ilk defa tespit edilmiştir. Ayrıca örnek olarak şu isimleri de sıralayabiliriz: Belozerski kültürü, Katakombna ve Yamna kültürü, Sarmatovskaya ve diğerleri... Bilindiği gibi bütün bu kültürler çok eski zamanlara aittir ve çok uzun süre insanoğlunun tarihinde yer almışlardır. İlginç ki yukarıda sıralanan tüm kültürler bizim günümüzde Bucak bozkırlarında, Kazayak köyünün çerçevesinde tespit edilmiştir. Kazayak köyü Moldova devleti, Gagauz Yeri Özerk Bölgesinde bulunmaktadır.

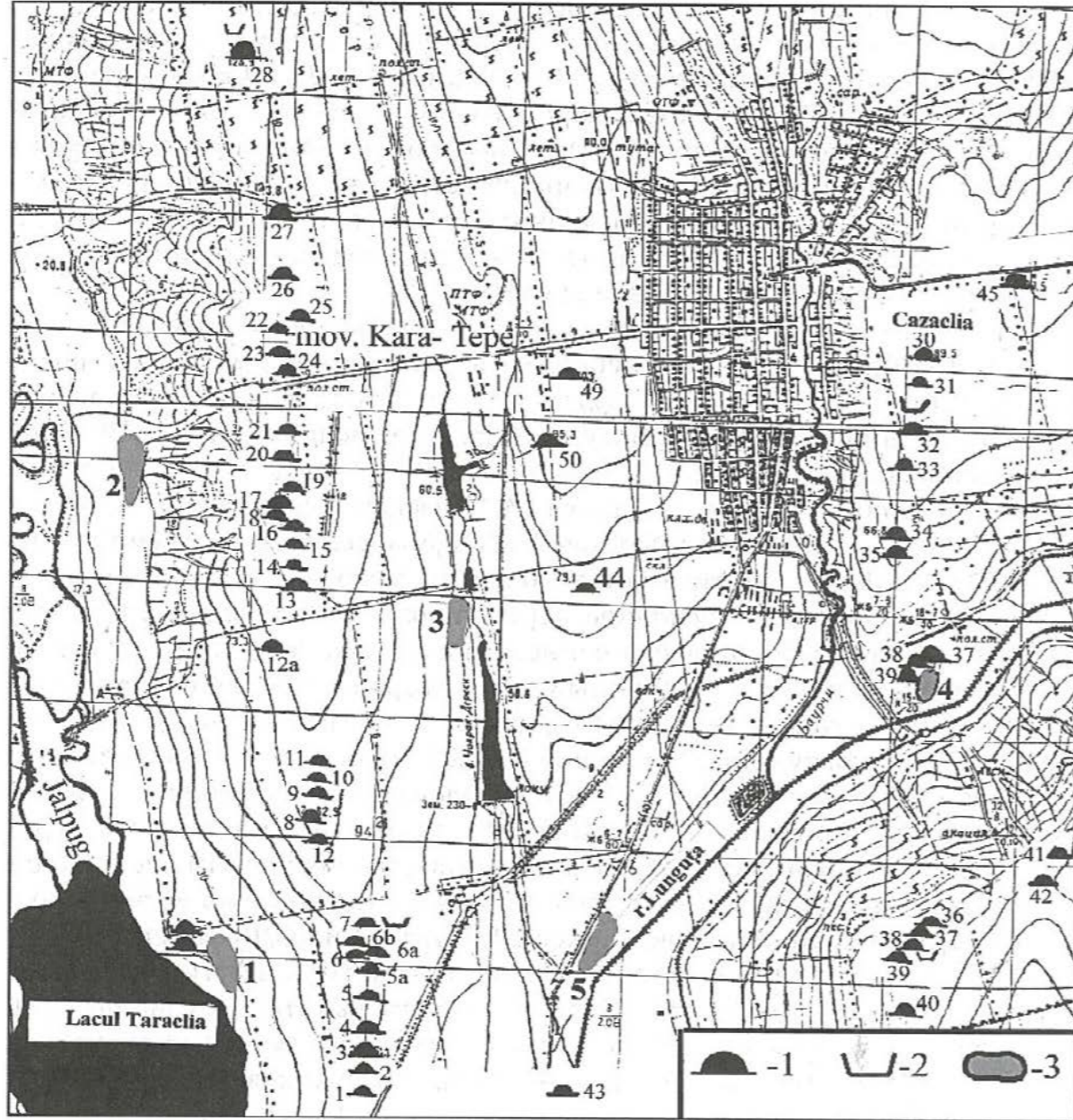
Kısa tarih

Karadeniz'in batı-kuzey bölgesinde 1787-1791 ve 1806-1812 yılları arasında (Rusya-Türkiye savaşları süresi) birçok Gagauz ve Bulgar köyleri kurulmuş. Kazayak köyü ismi yazılı olarak ilk defa 1812 yılında gözüktür, Tatar köyü "Kazayalı" [Д.Хайдарлы,2007]. Bu gün Kazayak köyünün yerleri Moldova devletinin güney tarafında bulunur, Gagauz özerk bölge kapsamında. Kazayak köyünün toprak kapsamı -107,6 kilometrekare. Toplam nüfusu - 7122 kişi ve gagavuzların sayısı - 7020 kişi. Gagavuzlar din olarak Ortodoks Hıristiyanları, halk olarak Türk kökenlerinden çekilirler.

Kazayak köyünde yaşayan insanların genelde şöyle soy isimleri vardır:

Adcem, Akbaş, Aksakal, Arabacı, Bıyıklı, Guboglo, Danacı, Dilsiz,

Erebakan, Kavalcı, Kalak, Kalpakçı, Kalın, Kanlı, Kara, Karapire, Kör, Kasım, Kel, Kol, Kuyucuklu, Kılıçık, Mandacı, Ormancı, Perçemli, Sert, Taşçı, Terzi, Uzun, Çilingir, Çoban, Çolak, Çorbacı, Yabancı ve bunlara benzeyen ta çok isimler var. Kazayakta kullanılan coğrafi yer isimleri' de genelde Türk kökenli dilleriyle ilgilidir: Avralık, Aydar yolu, Kara Türmen, Baurçu tarafı, Kongaz kula, Daalar düzü, Daalar alçağa, Beşyüz, Köpekçi kula, Yalpi Tarafı, Orta boy, Popaz merası, Aşayki Çair, Yurtluk, Bolgrad Yolu, Duan, Duan çayırı, Podiş, Tuzlu su, Çeşme yanı, Yeski podiş, Moldva, Çokrak deresi, Çayır bağlantıları, Kurtyalar ve b. Toponim "Kazayak" çeşitli sürümleri vardır. I.Dron,S.Kuroglo (1989) bakışına göre "Kazayak" ismi Nogay Tatarlar' dan (XIV -IXX asirlerde bu topraklarda oturmuşlar) çekilir- "Kazayaklı". Halk etimolojisine göre "Kazayak"- "Kaz" ve "Ayak", yani kaz ayağı demek. Böyle bir isim gelişmiş köyün yerleşim coğrafyasına göre, - üç nehir (Avralık deresi, Baburçu kula deresi ve Kongaz kula deresi) baştan tek olarak da sonra köyün içinde bireri toplanıyor ve araya kalan meydanlar bir kazayağı gibi oluyor.

Şekil 1. Kazayak köyün arkeolojik anıtlar yerleşim haritası.
(1-kurganlar;2-kurgan-zemin mezarları; 3-yerleşikler. [S.Bulgar,2013]

6 Mayıs, 2012, Kazayak köyü 200-ü il dönümünü kutladı. **Şaşırtıcı** ki şu 200 senelik bir süre, ana toprağımızın tarihin sadece yeni bir kısmıdır, çünkü son zamanlarda Kazayak köyün çevresinde yapılan arkeoloji kazılar **tarihimizi da çok evvellere taşıdı**. Seneler boyunca Kazayaklılar meraklan izlediler köyün etrafında çok sayıda olan kurganları ve onların peydalaşma üzerinde bazı versiyonlar kendi aralarında söylediler. Şuan tespit edilen kurganların ve tüm arkeolojik anıtların sayısı - 60-ı buldu. Yapılan kazılar 200 -300 m ve 5-6 km köyün etrafında yerleşmiş ve çevrede bir **arkeoloji kuşağı oluşturmuş**. (Şekil 1)

S.Agulnikovun açıklamalarına göre bugüne kadar Kazayak etrafında arkeoloji kazıları yapılan kurgan sayısı - 26 tane; tespit edilen ve kazıları yapılmayan kurgan sayısı - 24 tane; zemin(yer altı) mezar alanları - 4, onlardan 1 tanesi incelenmiş; Yerleşkeler sayısı - 6 tane. [S. Bulgar, F.Kılıçık - 2013].

1980-li yılların başında yapılan büyük ölçekli kazılar sahasında farklı kültürler ait olan 25 höyük araştırılmıştır. Eniolit ve geç Ortaçağ sürelerine ayıt olan 200'den fazla mezar içeren kurganlar incelenmiştir. [S.Agulnikov-1984, Beylekçi -1985]. Kurgan ve zemin mezarlarda birçok kültürlere ayıt olan definler tespit edilmiş; -Bozkır Eneolit, Usatov kültürü, Yamna ve katakomb kültürel topluluğu, Çok Rulolu Keramik Kültürü; Geç bronz Çağı süresinden - Sabatinovskaya ve Belozerskaya kültürleri. Erken Demir Çağı say, İskit-Sarmat zamanı kompleksleri ile temsil edilmiş. [Яровой Е.В., Кишинев 1985]

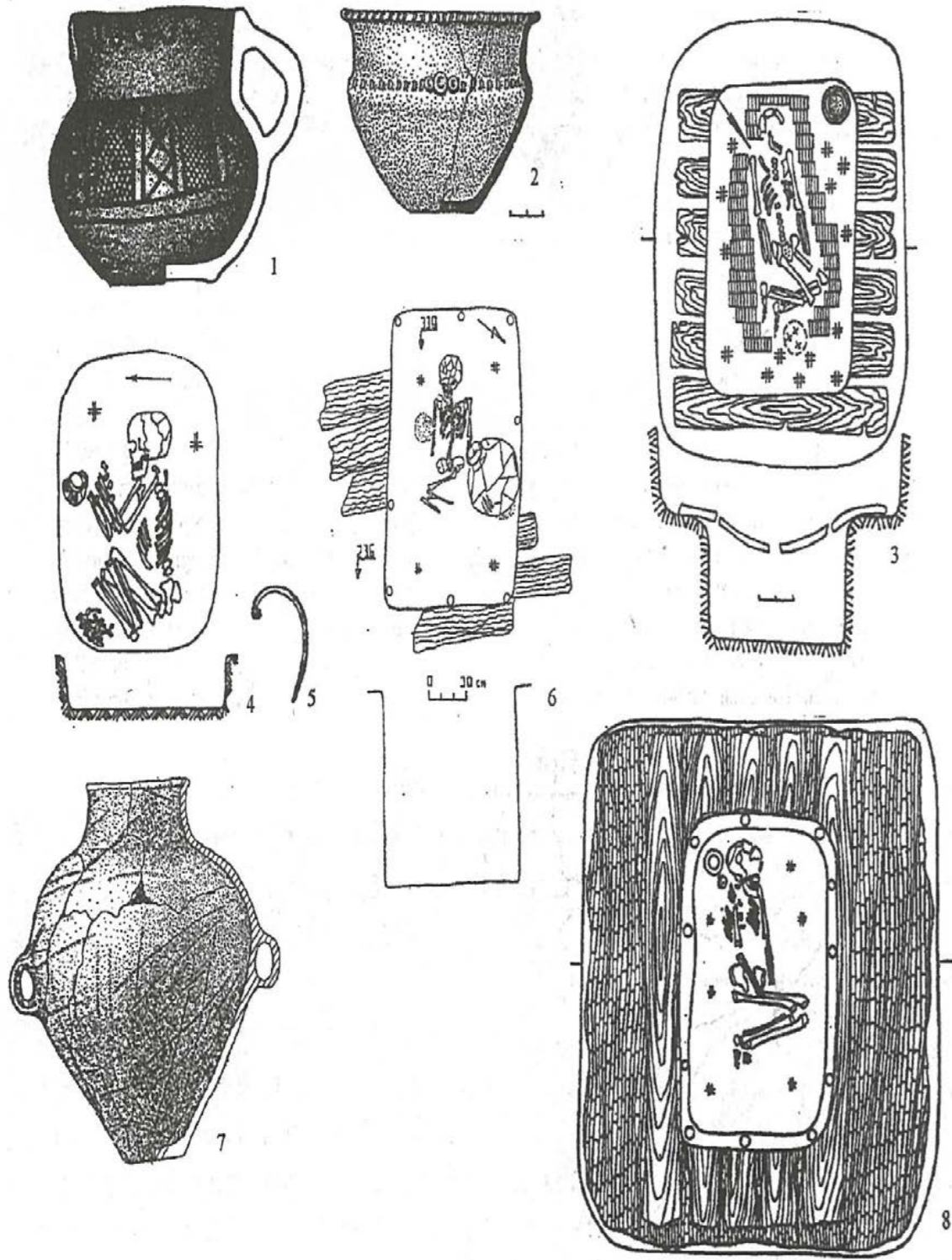
Çok ilginç gözüktür Hun ve Peçenek zamanlarına ve ortaçağa süresine ait olan mezar kompleksleri, hangileri tespit edilmiş 1985 yılında, 14-ü ve 18-i kurganlarda. Bu kazılar doğrular ki Bucak bozkır toprakları çok evvelki zamanlardan itibaren kırsalcılar kabilelerin yerleşim dikkatlerini çekmiştir. Arkeoloji araştırmaları sonuçlarına göre, Kazayak köyün çevresinde yapılan kazılarda altı kültür tabakasına ait olan Geç bronz Çağı döneminden (M.Ö. XII-XI as.) ve erken Roma döneminden (M.S. II - III as.) yerleşkeler tespit edilmiş. [Чеботаренко Г.М. и др., Кишинев 1990]

Böyle sonuçlara göre, yazarlar özetler ki Eskiçağ tarihin farklı dönemlerinde Prut ve Dnyester nehirleri arasında insanların yerleşikleri varmış. Aynı zaman Lunga ve Ialpuğ dereleri ve Baurci akışı havzalarının çevresinde Budjak Nogay Tatarları XVI-XVII yüzyılda geçici yerleşikleri tespit edilmiş. (S. Bulgar, F.Kılıçık- 2013).

Bu bazıları Eski ve Orta çağ bilgi hazinesi içeren, bilimsel anlamda çok değerli malzemeler olduğu unutulmalıdır. Bilinir ki anıtların tam olarak tarihini ve onların tarih dönemleri açıklamalarında önemi genellikle belli olur sadecim kazılar üzerinden. Bu bağlamda ve kanıtlamak üzere ileride Kazayak köyün Arkeoloji kompleksinde yapılan bazı kazılar sonuçları açıklanacak.

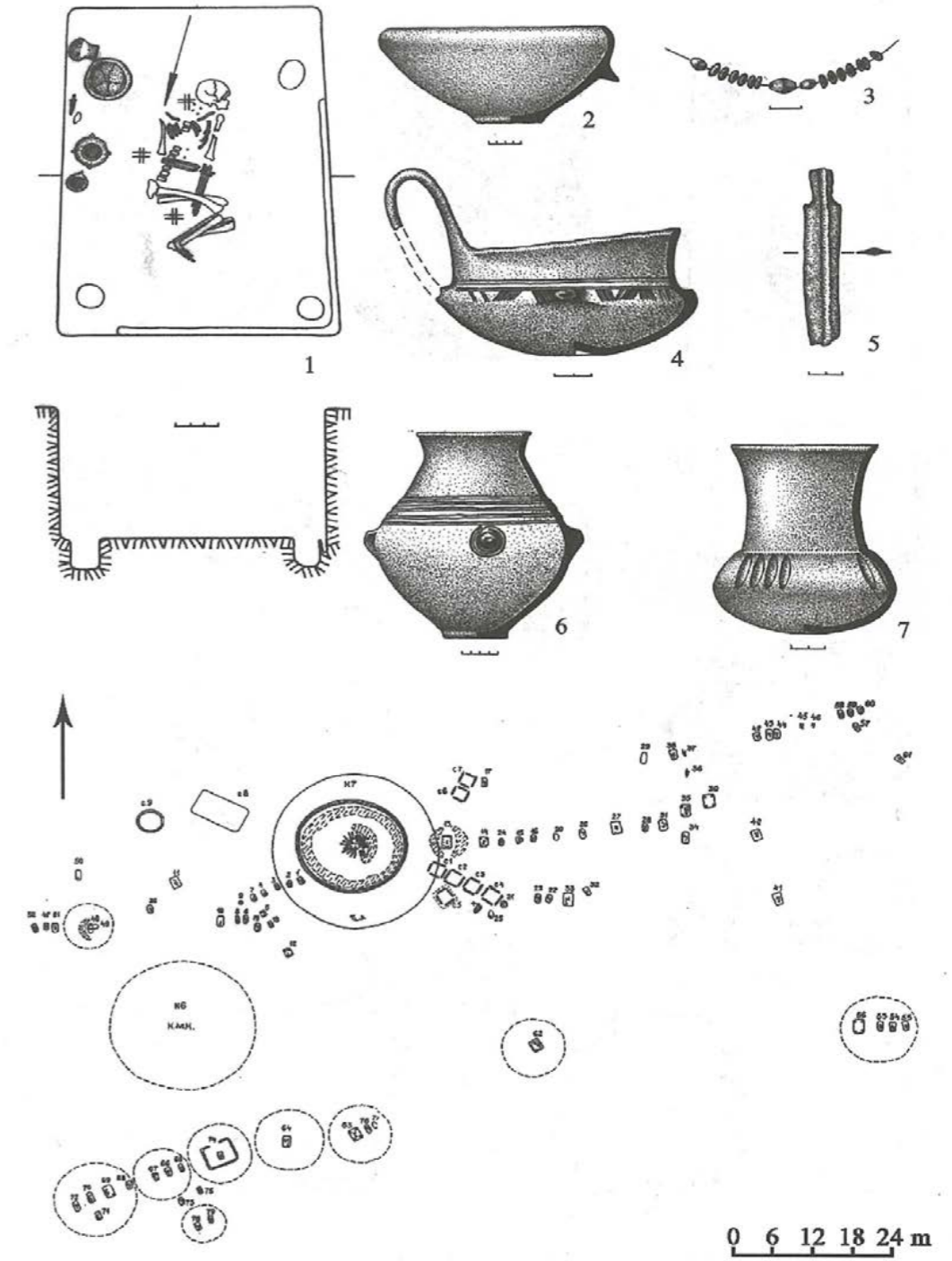
Daha önce belirtildiği gibi tüm tespit edildi anıtlar 0,25 ve 5-6 km arası uzaklıkta köyün etrafında yeğleşmiştir. Uzun süre kurganlar tarım alanlarında buldukları üzere ve sürekli üstlerinden sürüldükleri sebebiyle çok küçülmüşler. Kurganların ortalama boyu şuan 0,5 ve 7,0 m arasındır, çaplar üzeri say, 40 ve 90 m arasındır.

Tüm kazılan mezarlarda insan iskeletleri üze çıkmış ve çok sayıda farklı kültürlere ayıt olan aksesuarlar ve araçlar bulunmuştur.

Şekil 2. Usatovskii kültür definleri (1, 4-5) ve Erken Bronz çağı- Yamnyi kültür definleri (2, 3, 6-8). Kurgan №-17.

Harita olarak (Şekil 1), kurgan ve yer altı tespit edilen mezarlar (yerüstü ve yer altı birerde) sayısı 4 gözükür, alan olarak hepsi yaygın kapasitede bildirilir. Yani, örneğin 1-i höyüğün (kurganın) alanı 8782 metrekare oldu söylenir.

Şekil 3. Beloozerskiy kültür Definleri (1-7), Kurgan №-39 ve Kazayak arkeoloji mezar erleşimi genel planı.

Tüm arkeoloji kazılar bu mezar kompleksinde yapılmış Moldova Bilimler Akademisi, Etnografya ve Sanat Tarihi Enstitüsü tarafından (Savva, Agulnikov, Manzura-1984; Beylekçi, Agulnikov, Çirkov-1985). [Agulnikov-1986, 1996].

Şekil 4. Kazayak kurganlarından, Sarmat kültürüne ait olan definler: (1-4), kurgan-№10 içindelikleri; Dizgin, renkli tarzında kakma(5), defin №2-kurgan №14; (6-9) defin №15, kurgan-№17.(11-12)- Bronz broş toka (Kazayak arkeoloji mezarı, Belozerskiy kültürü); 13- Çan şeklinde askı.

Kazı yapılmasında sonuç olarak, Belozerskaya kültürüne ait olan 80 mezar ve çok sayıda ayinle ilgili yapılar incelenmiş. [Agulnikov-2003,139-163]. Aynı zaman hava fotoğrafçılığı üzerinden bahsedildiği bölge çevresinde ek olarak 150 metrekare alanında 9 tane büyük mezar yerleşke izleri tespit edilmiş.

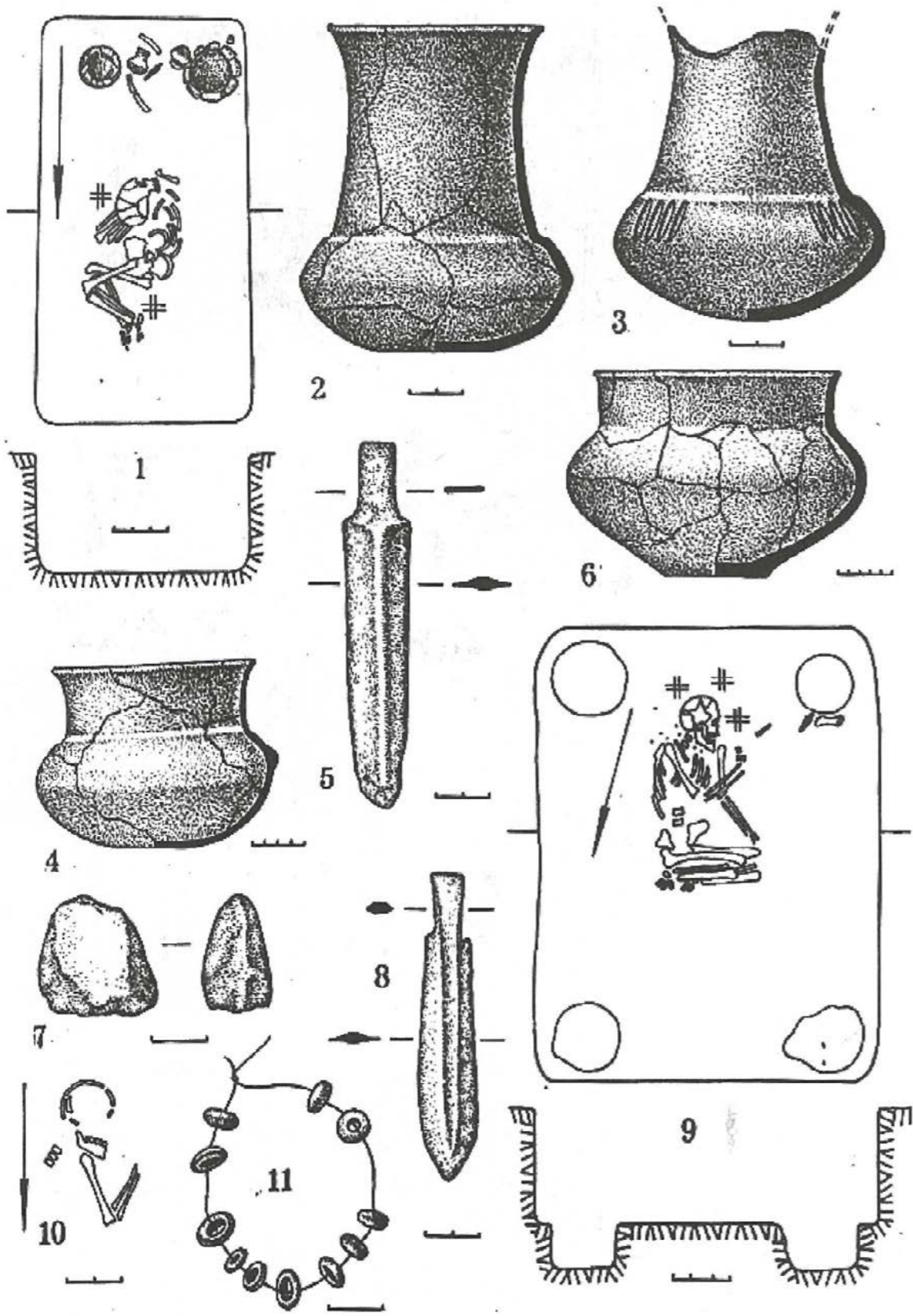
Bilim adamların bakışına göre, bu mezar kompleksinde gerekir yeni ve acil kazılar yapılsın, çünkü tarlalar daima sürüler ve kurganlar gittikçe yer üstünden silinir ve böylece bilim için kayıp olur. Bu grubun der anıtları da uzun süre sürülü haline olduğu için ancak günümüzde kaldığı izlerden tespit edilmiş. Mezarlar Yüzeyinde, antika ve geç antik amfora küçük parçalar toplanmış ve Agulnikov açıklamalarına göre (1993) bu anıtlar Skifo-sarmat zamanlarına aittir. Bu grubun der anıtları da uzun süre sürülü haline olduğu için ancak günümüzde kaldığı izlerden tespit edilmiş.

Tüm tespit edilen 6 tane erleşki çok tabakalı olduğu belirlenir. Da alta kalan ufuklarda çanak çömlek parçaları bulunmaktadır ve Geç Tunç Çağışı- Belozerski kültürüne aittir (M.Ö. XI-XII as.). Üste kalan tabaka Geç Roma (III-IV as.)-Çernyaevski kültüre aittir. Genel olarak bu anıtların alanları ortalama 150-160 X 40-60 metre alanlarına sahiptir. (S. Bulgar, F.Kılçık- 2013).

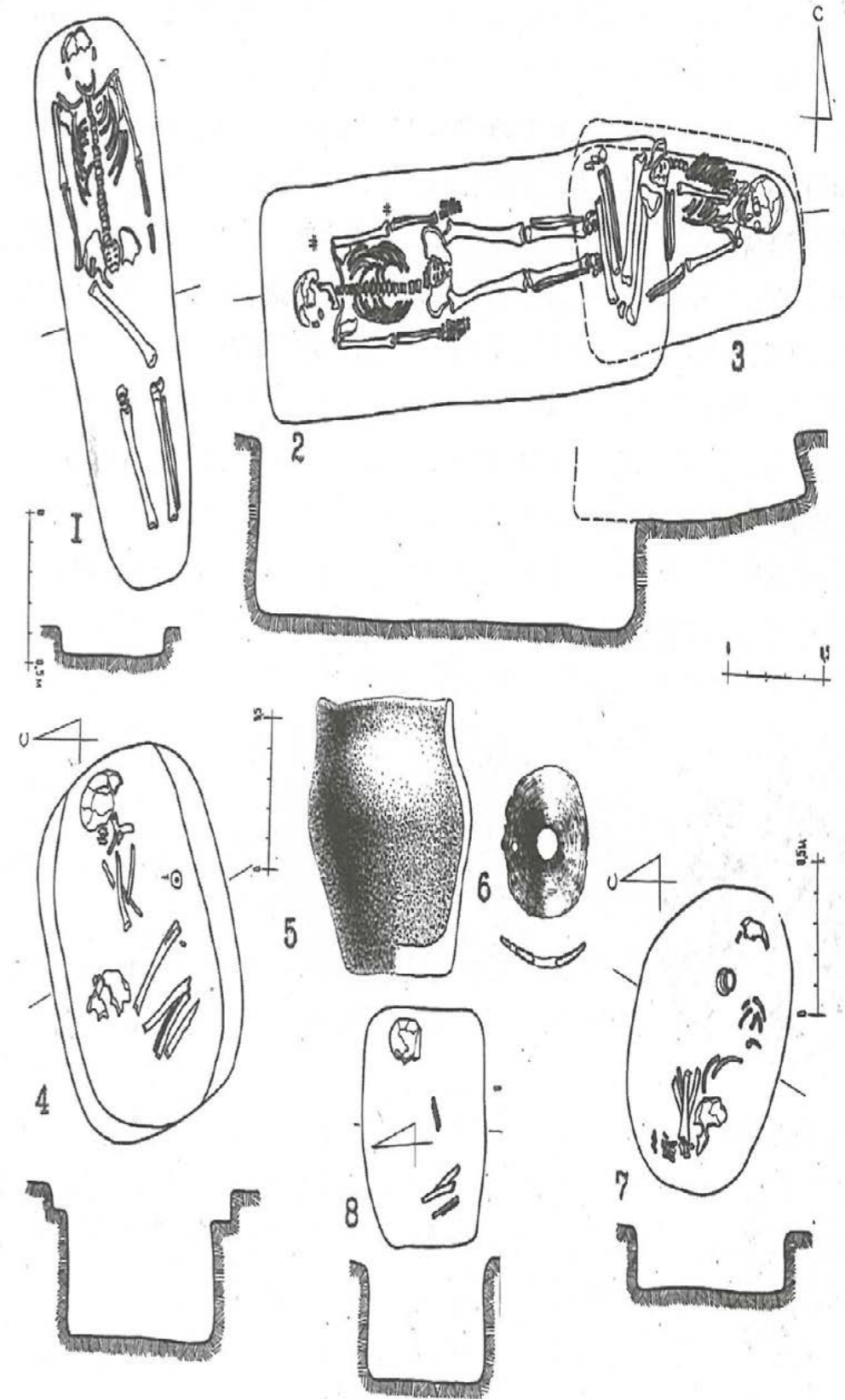
İlginç sonuçlar alınmış kurgan kazılardan da. En evvelki mezarlar tespit edilmiş -3,12,16 ve 17-i kurganlarda. Mesele, 12-i numaralı kurganın içindelikleri incelenmesi belirler onların Bozkır Enolit - Postmariupol grubuna aittir olduğunu. Bunlar Kuzey-Batı Karadeniz Bölgesi'nin bozkır bölgesinde en erken mezarlar bulunmaktadır. Kazayak köyün ve Taraklı şehri arasına kalan bir Höyük grubu (№2,3,9, 10,17,18) say Usatov kültürüne aittir tespit edilmiş (Dergaçev V.A.-1979). İlginç ki tüm bu mezarlarda 6-7 ve 11-12 yaş arasındaki çocuklarda gömülü ve bu höyük kompleksleri M.Ö. üçüncü bin yıla kadar uzanmaktadır.

Özellikle mezar içindeliklere dikkat ettiğimizde görürüz- ki bazı yerlerde aynı mezarlarda değişik kültürler bir araya gelmişler. Mesela Katakomb kültür definler (№№ 6,11,12) yerleştirilmiş Yamna kültüre aittir olan höyüklere. Definler taahhüt olmuş oval uzatılmış ve alt geniş olan hücreler. Mezar höyükleri gevşek toprakta oldukça giriş kapısı hayatta kalamamış. İki durumlarda, insanlar arkasında gömülü bir uzun pozisyon vardır. Altı numaralı Defin'de taş balta Katakomb kültürü için tipik bir envanter.

Önceden de baş etti mis gibi Kazayak köyü Anıt mezar kompleksinde 7 numaralı höyük, kapasite olarak dominant gözüktür. Toplam definler sayısı 79 olarak tespit edilmiş, 12-i kurgan ve 67-i yer altı mezarları. Burada dikkat edilmesi gereken en bol envanter, hançer, broş, yüzük, cam ve kehribar boncuklar ve üçten fazla seramik kaplar da dahil olmak üzere bir bronz öğeleri, dahil olmak üzere kadın mezar № № -1,2,3,14,26,32,39,54,55,64 adıdır. Belozerskoye sürede demir ürünlerinin nadir göz önüne alındığında, bu mezarlarda gömülü kadın yeterince yüksek sosyal statü vardı.

Şekil 5. Kazayak arkeoloji mezar yerleşiminden Belozersky kültürüne ait olan aksesuar içeriği (defin №34-35)

Şekil 6. Kurgan №19, Geç Taş Devri Defini (2); Mnogovalikovaya (çok rulolu) seramik kültürüne ait olan Definler (3,5-8); Ortaçağ göçebe Defini (1).

Gagauz yeri üreticileri ve bilim adamları Kazayak köyün tarihi kitabına büyük önem verdiler ve eminler ki kitapta olan birçok kaynak Gagauziyanın "Ana toprağı tarihi" kitabında da yer alacak.

Bu olmalı ki yazarlara katılıp, yayınlanan materyaller arkeoloji için genel olarak ve özellikle bilim için büyük bir bilimsel ve pratik önemi olduğunu görüyoruz. Böylece Kazayak köyü yakınlarında yeni arkeolojik bulurlar Kuzey-batı Karadeniz en hacimli ve önemli arasındadır, ve ciddi Sovyet sonrası topraklarının arkeolojik arşivleri tamamlar. Açıklamalar özellikle ilginç Tarihçiler için oldu, çünkü yakında basıdan çıkan Ğagauz Yeri okulları için tarih ders kitabı "Ana toprağın tarihi" iyi bir fırsat yakaladı. Bu çok kamu teşvik ediyor ve şimdi genç kuşak ciddi bilimsel kaynaklardan kendi ülkesinin tarihini daha derin bir bilgi sahibi ve bizim zaman ivedi sorunlara anlamlı cevaplar bulmak mümkün olacak. Ana topraklarımızda insanoğlu tarihi acaba ne zaman'lerden başlamış? Bizlerden önce bu yerlerde kimler varmış ve neler olmuş? Böyle soruların cevapları dünyanın birçok bölgelerinde hale açıktır. Bildiğimiz gibi tarih boşluklarını birçok zaman bazıları istedi şekilde kullanırlar. Günümüzün son 25 yılları içinde dünyada yeni paylaşım ve bölünmeler üze çıktı ve bunlarda milletler arasında kavga çıkartılar. Örnek olarak Moldova'da 1990-n başında Milletçiler Gagavuzlara dediler ki oturdukları toprakları terk etsinler. Elbet ki şuan birçok işler tarihimizde açıklandı, gençlerimiz artık bilecek dorusunu. Artık açıklandı ki bizden yönce Topraklarımızda birçok kültür oluşmuş ve tabi ki onların arasında Türk toplulukları da fazlısıyla varmış. Bu yüzden hiç kuşkusuz ana toprağımızı koruyup ve kültürümüzü güçlendirip tüm milletlerle beraber yaşadığımız yerlerimizde sağlam bir gelecimize devam etmeliyiz.

Bilgi çok olmaz, bilgi yanlış veya doğru olur. Yanlış bilgiler insanı yanlış yollara taşır ve milletler arası kavga açar. Doğru bilgiler insanlara hayatta doğru seçimleri yapmak için yardım eder ve iyi bir yaşam düzeni kurmakta katkıda bulunur.

Kaynaklar:

1. Agulnicov S., Simonenko A., A Late sarmatian bridle set from Moldova// Communications archeological Hungarian. Budapest, 1993.
2. Agulnicov S., Necropola culturii Belozerka de la Cazacalia. // Thraco-Dacica, vol. XIV, Bucureşt 1996.
3. Агульников С.М. Работы Казаклийского отряда. // АО СССР 1984, Москва 1986.
4. Бейлекчи В.С., Агульников С.М., Чирков А.Ю. Отчет о работах Буджакской новостроечной археологической экспедиции в 1985г. //Архив ИА и Э АНРМ, инв.№231, Кишинев 1985г.
5. Булгар С.С, Кылчик Ф.Д. История села Казаклия 1812-2012. Кишинев 2013.
6. Дергачев В.А. Отчет о раскопках Ялпугской экспедиции в 1979 г у п. Тараклия//Архив ИАиЭ АНРМ, инв.№143, Кишинев 1979г.
7. Савва Е.Н., Агульников С.М., Манзура И.В. Отчет о работах Буджакской новостроечной археологической экспедиции в 1984г. //Архив ИАиЭ АНРМ, инв.№212, Кишинев 1984г.
8. Чеботаренко Г.М., Яровой Е.В., Тельнов Н.П. Курганы Буджакской степи. Кишинев 1990.
9. Хайдарлы Д. Юг Пруто-Днестровского Междуречья в XVII- в начале IXX вв.: этномиграционные аспекты// Курсом развивающейся Молдовы. Т.2. Москва 2007, с.408-489.
10. Яровой Е.В. Древнейшие скотоводческие племена Юго-Запада СССР, Кишинев 1985.
11. Дрон И.В., Курогло С.С. Современная Гагаузская топонимия и антропонимия. Кишинев 1989, с.13.

GAGAUZ ADETLERİNDE SUYLAN BAALI İNANIŞLAR

Stefanida STAMOVA*
(Moldova / Gagauzya)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

İnsan geliştirmesinin peydandılar, üze çıktılar inanişlar da. Onların çoyu suylan baalı. Bizim dedelerimiz sulara büyük saygı göstermişler nasıl bir yaşam kaynaa gibi, dünnäädä bütün yaşam başlangıcıya gibi. Suylan baalı halk inanişlar bir kutsal inanişlardır. Su insanı ruhlandırêr, temizleer, kötülüklerden günahlardan paklêr.Çiftçiliklän hayvancılıklän yaşayan topluluya deni suyun önemi taa da büyük. Su yaşamak verer, ama o hep okadar dayma çirkin yıkıcı bir güçlük. Suya insan dua edärdi. Bu büyük kuvet insana deyni taa az zarar getirsin taa çok uygun olsun deyni. Bütün dünnya halkların inançların arasında su inançlara, adet ritüellerdä önemli ana rolü veriler.

İnanişlarımızda yer –su baalamında toprak hem su yan yana gösteriler. Topraan içindän sular (kaynak, çöşmä, pınar, çii- topraan sooluması) yer üzünä çıkarkan hem da yaamur göktän yerä inärkenä toprakalan katılarkana otları, açları, bitkileri, insanı, hayvannarı beslerlär. Bu sebeplän canlıların büüp geliştirici topraklän yer altı sular hem yaamuru getirän gök eski toplumlarının da ana inançlarını oluşturmuştur. Su kaynaklara, pınarlara, çöşmelerä gagauzlar dêêrlar “göz” – yerin gözü. Örnek: küün adı Beşgöz – beş çöşmä küün yanında varmış. Pınara, angısında su bitmiş deerlär “kör pınar”: yerin gözü kör olmuş. Eski inançlara görä yer gözün yardımınan yer üzündä yaşayan insannar ölülärlän konuşarmışlar.Çöşmä ya da bir pınar başı tepegözün duum yeri sayılmış. Pınar yeraltından gelän suları dalayısınan, yer üstü hem yeraltının bir kapusu, ya da bir baalantı yeri gibi görülür. Ama yeraltından gelän ruhlara deyni kaynayan sulardan yada pınardan çıkış yok. Hep okadar,eski inanişlarımıza görä, kötü ruhlardan koorunma deyni gecä vakıdı pınarın yanından geçärkenä dua etmä hem stavrozunu yapmaa laazımmış. Gecä vakıdı pınarın içinä bakmak , ya da pınardan su çekmäk olmazmış. Pınarlar, kaynayan sular türk halklarda çoyu zaman kutsal yerlerdir. Buradan çekiler gagauzların adetleri pınarların, kaynakların, çöşmelerin dolayansını donatmaa, gözelletmää, ikona kruça koymaa.

Klisä çöşmesi

Her bir kütüde bir çöşmä, sızıntı, pınar varmış angısının majik kuvedini insan inanarmış. Çadırdan karılar eskidän her yılın birkaç talığıylan gidärmişlär Taraklı küüya, neredä şifa çöşmä (Taraklı sızıntı) varmış. O sularlan soram ilaçlanarmışlar. Gagauzlarda pınar kazmak ustalı çok sayılmış. Usta, insanın simarlamasına görä, ayırmış yer neredä onun bildiinä görä yer altında su varmış. Yer altında su aramak bilgileri sadece pınar kazmak ustaları bilärmişlär. Bundan soram usta başlarmış kuyu kazmaa. Ona bütün maalä adamnarı yardım edärmişlär. Pınarı düzdüynän onun yanında kurban kesilirmiş. Pınara da ustanın adı verilirmiş: Arnautların pınarı (Kongaz küü), Dimitrinin pınarı (Beşgöz küü), Garçu Pantinin pınarı. Hep bölä çöşmeleri düzän insannarın adları çöşmelerä verilirmiş: Aleksinin çöşmesi (Kongaz küü), Deli Mitilerin çöşmesi (Çadır-Lunga), Sandinin çöşmesi (Karboliya küü) h.b. Bucakta var çok pınar, angılarını kazmış insan hayır için. Onnarın her birin tuzluca suyu koroyer insanın çanını da taa ruhlu yapêr onnarı kim içmiş o pınardan su.

Şindiki zamanda pınar yapması

Su kaynakların kultü tükülerimizde kaldı. Birisindä annadilêr, ki Allaa inmiş yerä ama hiç bir kimsey tanımamış onu. O zaman o gitmiş harmana da kazmış orada bir pınar, gidän geçän yolcular yakansınar, içsinnär o sudan da imdat kabletsinnär, Allahı ansınar, dua etsinnär. Besarabyali gagauzların folklorunda kaldılar eski inanışlar pınar yaptında kurban kesmâk. “Üç kardaş” türküsündä annadilêr ani üç kardaş pınar kazmaa başlamışlar, ama pınar yıkılmış, düşürmüş. Da o zaman büyük kardaş teklif etmiş kurban yapmaa o karıların birini angısı ilk onnara imâk getirecek. İlk gelmiş büyük kardaşın karısı Tudorka. O da kurban olmuş:

“Üç kardaş toplandılar

Bir manastır pınarı çekettirdilər.

İlk günü kazdılar – pınar yıkıldı.

İkinçi günü - genä yıkıldı

Üçüncü günü genä toplandılar.

Toplanıpta pek kahırlandılar:

- Neçin bizim o pınarımız yıkılsın?

En büyük batuları

Küçük kardaşlarına bölä dedi

-Angısının karısı taa ileri gelecek,

Onu da bu pınara kurban adıycez.

Ama o Tudorka

Hep ileri gider

Manastır pınarına

O da kurban olêr.”

Oguznamede ölä bir olay annatılır: “ Buura Hanın oolu Korı Tegin dooru söyleyip, söylämediini annamak için önce kör edildi sonra da bir zenciylän birlikte Endike gönderildi. Endek bozkırındaki Dev Kayısında üç çöşmä, üç aaç hem bunnarın yanında da üç maavi ejder vardı. Orada oolun dooru söylediini annaşıldı. Çöşmä yanındaki ejder, Korı Teginin kör olan gözünü yaladı hem iileştirdi.” Gagauzların da eski inanışlarına görä kutsal çöşmä suyunnan kör olan insan gözlerini yıkasa iileşecek. Metolojik persanağı Hızır su kaynakları baalı, çalışkan insannara bolluk, ii şanslar, bereket verir. Türk halkların arasında Hızır, yaygın bir inanca

görä, hayat suyu içerek ölmezleya ulaşmış; zaman zaman ilkyazda insannar arasında dolaşarak zor durumda olannara yardım eder, bolluk-bereket hem saalık daadêr. İlkyaz Hederlez yortusunda gagauzların adetinä görä sabaalen erken gün duumasında pınara yada çöşmeye gidilir, neredä läüzümmüş saalık için gözlerini suratını suylan yıkamaa. Eski inançlara görä Hederlez günü pınarlardan, çöşmelerdän sular hayat sular olurmuşlar. Bu gündä kırlardan çiçek ya ot toplayıp onnarı su içindä kaynattıktan soram suyu içilirsä ne var sa hastalıklar geçecek. Bu suylan kırk gün yıkanırnsan gençleşip gözelleşmeyinä inanır.

Gagauz inanışlara görä yaamur – o su angısı göktän aşaa ineer. Yaamur çöşmeleri, dereleri, denizleri besleer, suylan doldurêr. Denizdän Allaa genä gökâ geçireer maasuz insannarın yardımınnan, angılar suları tulumnarlan taşêrlar. Yaamur yayarkana imää harammış, neçinki inançlara görä bu vakit Allaa çalışarmış. YAamur için Allaha dua etmâk, Yaamur çarmak Pipiruda yortusu gagauzlarda var.

Gagauz küülerindä Pipiruda yapırmışlar Ay Tanas günündä (14.05- 15.05) 8-10 yaşında kızçaazlar kildän (çamurdan) yaparmışlar adama benzär 40-50 santimnik bir figuracık (kukla) Germaçu adlı, da koyarmışlar onu güneşä kurusun. Balkan halkların folklorunda var 4 personaj kim inançlara görä yerä tolu yaadîrê. Onnarın arasında en büyük, en önemli German. Eski frakiya dilindä “germ” – sıçak, ateşli. Germanın üfkesini çıkartamaa deyni onun günündä (12-14-15 May) kırda işlemää yasakmış. Her bulunar sa biri korkusuz, da çıkar sa kıra işlemää, küü içindän insan zorlan çevirmiş onu geeri, taligasını da bozarmışlar. Eski inanışlara görä tolu buzdan yaparmışlar öbür dünnedä günahker insannar. German verärmüş toluları bir saar ihtiarä yerä götürsün, da söylärmüş: “Götür orayı nereya dün götürmedin”. Saar adam sa işidärmüş: “Götür orayı nereya dün götürdün”. O üzerä tolu yaayarmış her zaman bir yerdä, hem orada neredä çok günahker insan varmış. Tolu buludunun önündä bir katal uçarmış. Onu gördüynän insan tüfeklärän patladarmış, korkudarmış kartalı, uçsun başka tarafa. Tolu yaayarkana da yer içinä keskin tarafınnan yukarı bir bıçak saplarmışlar – tolu yaamura dönsün deyni.

Pipirudaya karşı kildän adamcı güidirärmışlär, koyarmışlar bir küçücük sandıcaa, dolayanına koyarmışlar çiçek, yakarmışlar mumnarı da bütün gecä dizärmışlär, nicä haliz ölüyü.

İnanarmışlar, ani ne kadar taa çok göz yaş akıdaceklar, okadar taa çok yaamur yaayacak. Taa çok yaş çıksın deyni uşakların gözlerini uarmışlar yakıcı biberlän. Pipiruda adeti varmış hepsi gagauz küülerindä. Bir üüsüz kızçaazi koyarmışlar gelin, gelincik Gelini donadarmışlar eşilliklän: ottan düzärmışlär ona elbise, başına güidirärmışlär yapraktan bir fes. Valkaneştä gelinin güyimini yaparmışlar kalabaktan, buradan çekiler gelinin adı – kalabaklı. Çadır-Lungada gelinä ottan örärmışlär feneç(o otlara deyärmışlär pipiruda otu), elindä o tutarmış iki büyük yaprak, göz kapaklarına yapıştırarmışlar maavi, yanaklarına da - kırmızı boyalı yımırta kapçu. Uşaklar gezärmışlär birkaç sokak, herbir evin kapu önündä çalarmışlar adet türküsü, gelin dâ bu vakit oynarmış adet oyununu.

Pipiruda biz gezeriz

Allaha dua ederiz.

Ver, Allahım, yaamurcuk,

Tarlalara çamurcuk,

Teknelerä hamurcuk,

Çocuklara somuncuk.

Valkaneştä pipirudacı kızçaazlar oynarmışlar horu, angısının ortasında kalabaklı sallanarmış, durup erindä. Ev çorbacısı yıslaarmış pipirudacıları suylan da verärmış onnara oloy, yaa, süt, kaymak, piinir. Uşakların yanında varmış torba, oloy için şişä, süt için hem yımırta için çölmek (çorbacı yımirtaları kırarmış çölmää, kapçıkları da atarmış yol üstünä – tolu düümesin ekintileri). Unu verärmışler elektä. Pipirudacıların birisi, aktarıp unu torbasına, tukurlarmış elää geeri çorbacının tarafına. Elään düştüünä görä annarmışlar, nesoy olacek yılın berekedi: tepesi üstü düşürsä, yıl olacek bereketli, dibi aşaa düşürsä, kıtlık olacek.

Pipiruda adetini yaptıktan sora pipirudacılar gömürmişler Germançuyu gagauzların gömmäk ritüallerine uygun, nicä haliz ölüyü. Germançuyu ölüsünnän sandu küüdän dışarı suya yakın bir erdä gömürmişler, atarmışlar gölä, dereyä, bir kör pınara, götürürmişler kıra da orada salverürmişler su içinä, çukura. Bundan sora yaparmışlar pomana(anmak, hatır sofrası). Pomana ritüallerine katılmışlar büüklär dä. O imeklerden, ani toplarmışlar pipirudacılar, karılar yaparmışlar gözlemä, türlü tatlılar, toplanmış papşoy ununu düştürürmişler bozaya. Büük sofr kurarmışlar o evdä, neredä gecelemiş Germançu. İnförmantörlarin annattıklarına görä, Pipiruda adetini klisä izmetçileri yasaklamışlar. Şindiki vakıтта adet tamannanmêêr, ama insan onu islää tutêr aklısında.

Başka da türk boyları kuraklık olmasın deyni, kuraklı önmemäk için yaamur çaarma ritüalleri düzerler. Türkistandaki türk boylarında yaamur çaarma ritüalleri iki türlü yapılr: 1) yada taşlan, 2) kadınlarlan çocuklarla yapılan su yortusu, aamur çaarma yortusu. Ya ilkyazın, ya da yazın ilk haftalarında yortuya “sust hatın”, “çeje hatın”, “suv hatın” adlar verilir. Hep gagauzlarda gibi bir kukla yapılr. Onu taşıyan kadınlar küü sokaklarını dolaşarak adet türküsünü söylerler hem her evin önündä ev saabisi kukla üstündän su döker hem türlü imeelik verir. Bu yortuda, gördüümüz gibi, yerlerä göre ayrılıklar bulunsa da asıl maanası, eski kökleri birdir.

Halk inanışlarımızda, adetlerimizdä su ilaç gibi kullanılır. Suyun yardımınnan, su içinde hastalıklar eriteler, içiler, döküler, kaynadılır. Gagauzlarda şifalı suları belirlemäk için deerler “imdat verän sular”. Halk ilaççılar nazardan ilaçlamaa deyni yaparmışlar “su ottan”. Bunu yapmaa deyni üç pınardan “susan su”alarmışlar. Onun içinde türlü şifalı otlar kaynadarmışlar. Soram ilaççı bir hafta o suylan hasta insanı yıkarılmış. Hep okadar nazardan yıkarılmışlar insanı suylan angısının içinä bal hem rakı koyarmışlar. Suylan ilaçarmışlar ama suylan kötülük, büü dä yaparmışlar. Büü yaparkana kullanarmışlar yumurta hem “ölü su”. “Ölü su” –su angısı içinde ölüyü yıkarılmışlar yada tabuttan alınmış çiçää. Büülü suyu insanın evin önünä dökürmüşler. İnanç varmış ki insan büülü suyun dökülmüş yerinä basar sa – hastalancek. Halk inanışlara görä sayıarmış ki bu yerdä kötü ruhlar sofr kendinä kurarmışlar. İnsan basır sa onnarın sofrasına mutlaka hastalcecek. Ama hep o kadar olmazmış basmaa o yerä nereya giisi suları sıbdarmışlar.

Korku için içmä suyu kullanarmışlar. Bir tencereya 9 bardak su dökülmüş da ateştä kaynadarmışlar kalınca sadece 1 bardak su. Soram bu suyun içinä kayarmışlar şeker da 3 gün içinde hastaya içirdürmüşler. İçincä dua sölmüşler: “Ey Allahım korkumu içerim. Pakla benim canımı”. Hep korku için ilaçlamaa deyni yakarmışlar

ateştä kepek. Tütünä bakarak ilaççı annarmış nedän korkmuş hasta. Külleri toplayıp, katarmış onnarı suya da içirdürmüş hastaya. Küçük çocuk çok aalar sa onu geçürürmüşler “su deliindän”, ani akan sularlan yer içinde delik yapılmış, ya da köprü altından. İnanışlarımızda görä akan suların da büük majik kuvedi varmış.

Halk inanışlarımızda görä halk ilaççılar, büücülär suylan onun ruhunnan sözleşerler, ya ii bilgileri ya da kötü bilgileri ona vererler. Su bu bilgileri kabledip ya iileştireer insanı ya da hastalık kötülük getireer. Burada biz göreriz suyun bilgi etıştırisini, geçirisini.

İnsanın duumasından yaşamak boyunca onunnan barabar yan yana su bulunêêr. Vatizliktän ertesi günü uşaa yıkamak ritüali yapılr. Bu adet bir taraftan Hristiyanlıklan baalı ama onun majik karakteri da var. Bu gösterer ritüalin taa derin köklerini. Uşaa yıkarana su içinä koyêrlar buuday tenesi, para, kuş tüü, üç kırık yumurta kabınnan karışık, dört mum tutuşturêrlar. Yıkarana üflärilär uşaan üstünä kötü ruh gitsin ondan. Yıkamaktan sora suyu ya gül çiçään yada meyva fidanın kökünä dökerler. Çocuk gül gibi gözäl olsun, meyva gibi tatlı olsun deyni. Ondan öncä içerdä bulunan karıların üstünä bir feslen dalınnan bu sudan serpederler kısır olamsınnar deyni. Eski gagauz inançlara görä kısırılıktan ilaçlanmaa deni kaarı lääzımmış Hederlez günü sabaalen erken ya çii(çii suyu – yerin sooluması) ya da çöşmä suyunnan yıkansın. Eski türk inanışlara görä çocuk istemäk için kısır olan karı lääzımmış ya tek duran açın, ya alma fidanın, ya da pınarın, kaynaan, suyun yanında gecelesin. Hep o yerdä kurban kesilirmiş.

Düün adetlerimizdä dä su kültü izlerini göreriz. Gelinin hem güvenin düünä karşı cumartesi günü su içinde ritüel yıkanmak adeti varmış. Gelinin- güvenin herkezin evindä su hazırlanardı angısının içinä feslen, para, alma koyulardı. İnanç var ki gelinin kız arkadaşı bu su içinde ondan soram yıkanır sa mutlu, başarılı bir evlili olacek. Bir günä kadar onu gelin donadarmışlar. Almayı su içindän çıkararmışlar güveya iidirürmüşler. Sevgi içinde yaşamakları olsun, uşakları olsun deyni. Yıkanmaktan soram suyu fidan ya da gül kökünä dökürmüşler. Günümüzä kadar koorundu adetimiz gelinin güvenin önündä, ya da yola onnarın ardına su dökmäk.

Yola su dökmäk o da eski türklerin su kültü olarak bu günä kadar korundu diil sadece gagauzlarda ama Anadolu türklardä dä. Bu adetin başka türleri variantları var: gençlerin önünä bir kazan su koymışlar, guya da onu bağaklan urayıp aktarmış, ya da kazannan su verürmüşler gençlerin elinä, onnar da onu aul içinde aktarıp suyu yerä dökürmüşler. Suyu erä dökmäk bir önemli maanası var. Kötü ruhlar suya toplanıp, yerä dökülüp, yer içinde kayıp olarmışlar, gençlerin yaşamasına zarar yapmazmışlar. “Yol hem su” taa göktürk eski inanışlardan çekileer. Bu inanışları göktürk yazılarını V. Tomsen okumuştur. Bu bir düş yorumuydu: “Binek atı güneşli yerdä, yorgun argın dura kalmış. Tanrının gücünä görä daa üzerinde yol hem su görüp, taazä ot göreräk, varıp su içmiş, yaş ot iemiş, ölümdän kurtarılmıştı. Biliniz bu iidir.”

Düündän sora ertesi günü gelinin pınara, çöşmeye suya ilk gitmesi ritüali yapılr. Gelin kocasının kızkardeşinnan hem bir kaç senselesi pınara gidürmüşler. Yeni gelin su pınardan çekarmış. Senselesi onun üstünä çıkarılmış suyu serpedürmüş. Gelin da arpa tenesi hem para pınarın yanında yerä daadarmış. Koçasının vatanında su içmäk, dökmäk, suyulan islanmak o yeni yaşamaya katılmak, kocasının senselesinnän tanışmak maanasıdır. “Yer-Su” hem “Vatan” annayışların maanası bir. Yerimdän suyumdan ayrılmak - vatanımdan

ayrılmak. Yeni yerdä, yeni vatanda su içmək – yeni yaşamayı kabul etmək. Bu ritüali başka türk halklarda da bulêrız. Başkurt türklerdä yeni gelinnär kocasının yurdunda pınar ya da göl boyuna gidip su içinä para atarmışlar.

Günümüzdä Çadırda bu eski gagauzların adeti devamı var: düündä gelinnän güya pınara gidip su içêrlär.

Maasuz bu adeti devam etmää deyni Haydarlı Bolgar Georginin parasınnan Komrat- Çadır yolunda bir pınar yapılmış. Pınara “Panaiya pınarı” ad koyulmuş. Yoldan pınara bir alleya yapılı. Dollayanda güllär, laalelär ekili.

Bu pınar suyu atozlu, kutsal sayılır. Gençlär su ondan içêrselär mutlu kısmetli olaceklar inanımız var. Suyun temizlici, paklayacı maanası, funksiyonu çoktan bilinir. Suyun temizlik özelliklerini ölüm adetlerimizdä görêriz. Eskidän ölü evin içinde var sa kapu üstünä bir peşkir asarmışlar hem koyarmışlar su. Mutlaka lääzım olmuş su içêlsin. İnanç var ki ölmüşün canı suylan yıkanır hem peşkirä silinir. Hristiyanı kabletmektän soram su yerinä başlamışlar koymaa şarap.Şindiki zamanda ölüyü gelän insan su yerina şarap iceer. Ölüyü yıkamaktan soram suyu sapa bir yerä, neredä insan gezmeer dökerlär. Eski inanışlara görä ölmüşün canı suya gecer, suyun yardımınan öbür dünäyâ geçêr. Ölmüşün canı raadını bulsun, geri dönmesin, tılsım olmasın deyni, canlılara, yaşayannara dokumnasın, zarar etmesin deyni ölüyü mezara götürürkenä köşelêrdä, çatal yollarda su döküleer. Harcanmamış kalmış suyu ölüyü gömârkenä mezar içinä dökerlär. Maasuz ölüleri anmak için yortularda mezarın üstünä su döküleer. Ölmüşü sulamaa deyni, canı raatlansın deyni.

Folklorumuzda suylan baalı bir dizi atasözlerimiz var: “ Su gideer, kum kaleer”(neyin gidicää var ko gitsin, ne önemli o kalacak), “Sular yukarı gitmâz, aşaa gidâr”(her şey sırasında olacak), “Sular üüsektän akar, alçakta çıkar”(neyin önemi var o mutlaka üzâ çıkacak), “Susaan uşaan azına memä vermezlär”(istediini verselär), “Suya gidenin susaa varmış, yan yatanın yataa varmış”(ne lääzım sa işnsana başaracak) , “Su yerinä şarap vereer”(istediini vermer), “Şarap su diil çok içmeyecän”(çok su içmək haram diilmiş, çok şarap içmək – haram), “Su hem ilkin küçüklerä verilir, şarap – ilkin büyüklerä”(bir çocuk hem bir büyük insan birdän su istärsaydılar öncä küçüynä verilir), “Su içän insanı ilan da dalamarmış”(açan insan su içêer olmaz ona dokunmaa, ya da bir kötü laf söylemää, tartışma onunnan) h.b.. Su içmək protokolu varmış. Atasözümüz göstereer bu adetlerimizi. Bununnan dedelerimiz suya saygı göstürmüşlär Su içmä lääzım olmuş yudum yudum, yavaş, alatlamadıynan. Suyu yudum yudum içmək protokolu çok maanalıdır. Anadoluda da annelär uşaklara deerlär “Allaha şükrederek yudum, yudum için”.

Gördüünüz gibi suylan baalı inanışlarımız çok derindän gelerlär, hristiyanıktan öncä. Bizim gagauz eski inanışlarımıza görä su – o bir geçirici, bilgi kabledici, bilgi toplayıcı, bilgi koruyacı bilgi etiştirän, ortakçı. Suylan baalı halk ritüallerimiz, adetlerimiz derindän çekilerlär, yortularımız eski türklêrlän, başka türk halklarlan baalantımızı, ortak köklerimiz gösterêrlär. Tarihtä, zamanda çok diişikliklär olmuş ama hep okadar bu soy inanışlarımız milletimiz korumuş, bu günä kadar yaşattırmaa, etiştirmää çalışmış. Onnarın aslı maanası bekim unutulmuş, ama onnarsız günümüzdä dâ geçmeer ne bir konuşmak ne da bir yortu.

* *Çadın Kasabası Tarih hem Etnografya müzesi, Gagauz Yeri / Moldova*

DOĞU TÜRKİSTAN'DA RAMAZAN GELENEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Alimcan BUĞDA

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

III. asırda bir Türk devleti olan Karahanlılar'ın hakani Abdulkerim Satuk Buğrahan'ın İslam Dinini kabul etmesi ile, Müslümanlık ile şereflenen Doğu Türkistan milleti, o günden itibaren Ramazan ayını kendine özgü bir coşku ve titizlikle karşılamaktadır. Günümüzde de bu halk çok büyük baskı ve zorluklarla karşı karşı kalsa da Ramazan ayını aynı şekilde hatta daha büyük bir coşku ve titizlikle karşılamakta ve ihya etmektedir.

Beraat Gecesi (Tünek)

Uygurlar, Ramazan ayı gelmeden bu ay için hazırlıklarına başlarlar. Özellikle gençler ramazanın haberçesi olan Beraat Gecesi'ni bir bayram sevinciyle karşılarlar. Doğu Türkistan'da "Tünek" diye isimlendirilen Berat gecesinde Bütün evlerde hanımlar, bir önceki ramazandan kalan ve "Bereket Olsun" diye saklanan undan hamur yapıp parça parça yağda kızartarak "Kuymak" yaparlar. Sonra da yaptıkları bu kuymağı hem kendileri hem de komşularına ikram ederler ve hatta bu kuymağı ikindi namazından sonra kabir ziyareti yapılarak mezarlıkta toplanan yoksullara dağıtırlar. Daha sonra da yatsı namazına gelen cemaate de dağıtılır. Daha önce ölülerin ruhunu sevindirmek için "Yağ Puratma / yağ kokutma" olarak adlandırılan bu adet, İslami motiflere büründürülerek günümüzde de Beraat akşamları yaşatılmaktadır. "Tünek" gecesinde bazı büyükler ve orta yaşlılar camilerde toplanarak ibadet yaparlar, gençler de arkadaşlarının evlerinde toplanarak he ibadet hem de sohbet yaparlar. Çocuklar ise daha çok mahalle ve sokak aralarında eğlenirler. Çoğu gençler Meşale yakar, onun ışığında "Cuvaz Oyunu" denilen oyun oynarlar. Bu oyun, ucu sivrilendirilmiş dik bir ağacın (kalas) üzerine ortası delinmiş düz bir ağacı koyularak uçlarına iki insan asılır ve dönmeye başlanır. Bunlardan hangisi yere düşmeden daha çok dönerse o kazanmış olur. Bütün bu eğlenceler sabaha kadar devam eder.

Roza / Oruç

Biz büyük bir çınarın dallarıyız. Aynı duyguları paylaşır aynı tepkiyi gösterir, benzer davranışlarda bulunuruz. Hele bu davranışlar manevi hayatımızda daha da belirgindir. Tıpkı Türkiye'de olduğu gibi Doğu Türkistan'da da Ramazan ayının başlamasıyla beraber Müslümanlarda büyük bir manevi coşku meydana gelir. Maalesef Ramazan Orucunun başlaması konusunda Müslümanlar genellikle ihtilafa düşerler. Nedeni de Çin Devletinin Uygur Müslümanlarının diğer Müslüman ülkeleriyle aynı gün oruç tutmalarını engellemek istemeleridir. Bütün Ramazan akşamları Camilerde huşu ile Teravih namazı kılınır. Doğu Türkistan'da Teravih namazı, tam teravih ve kalta/kısa teravih diye iki şekilde kılınır. Tam teravihte Kur'an-ı Kerim Ramazan ayı içinde hatim olunur. Kısa teravihte ise, Fil süresinden

Nâs süresine kader süreler okunur. Türkiye’de olduğu gibi Kısa ayetlerle teravih namazı pek kılınmaz (mesela Rahman ve Şuara sürelerindeki ayetler). Tam teravih namazını genellikle yeni hafız olan öğrenci hafızlar kıldırırlar. Babaları ve Hocaları ise arkasında bulunurlar. Hanımlar ise genellikle teravih namazlarını evlerinde kılarlar.

Doğu Türkistan’da Çin devleti izin vermediği için imsakiye bastırılmaz ve dağıtılmaz. Eskiden şehir merkezindeki camilerde Nağra denilen davul ile insanlar sahura uyandırıldı. Zamanımızda ise Müslümanlar daha çok saat ve gökyüzüne bakarak sahura kalkmaktadırlar. Sahurlarda genellikle ağır (etli ve yağlı) yemekler yapılır ve yenir. Çocuklar Kalta Roza dediğimiz kısa oruç tutarlar, yani öğlene kadar veya bir süreliğine oruç tutarlar. Ramazan ayı içinde genellikle lokantalar gündüz açılmazdı. Son yıllarda Çin Devleti lokanta sahiplerini gündüz lokantalarını açmaya zorlamaktadır.

Uygur Müslümanları, oruçlarını tek başına evlerinde açmayı pek sevmezler. Komşularla veya akrabalarla birlikte oruç açmayı isterler. Dolayısıyla iftarlarda misafir kabul etmek ve misafir olmak çok yaygındır. İftardan önce evlerde Kur’an-i Kerim okunur, bol bol dua edilir, duayı genellikle “Aksakal” yapar akabinde iftar açılır, yemekler büyük bir neşe içerisinde yenilir. İftarlarda daha çok hafif ve sulu yemekler yenilir. Suyukaş / çorba ve Lenpun (nişasta unundan yapılan açılı yemek) iftar sofralarının olmazsa olmazlarındandır. İftardan sonra erkekler teravih namazı için camiye gider, kadınlar ise evde teravih kılarlar. Doğu Türkistan’da eskiden büyük katılımlarla ülkenin her tarafında camilerde toplu iftarlar yapılırdı. Ancak günümüzde Çin Devleti sadece Urumçi’de “Hantanrı Camii” gibi bazı camilerde topluca iftar yapmaya izin veriyor, diğer bölgelerde ise toplu iftar yapılmasını yasaklıyor.

Ramazan Tovlaş (Çağırma)

Doğu Türkistan’da Gençler ve çocuklar Ramazan’ın 5. Gününden itibaren Ramazan tovlamaya (çağırma) başlarlar. Her mahalledeki gençler bir araya gelir toplu bir şekilde “Barekalla” çağırarak ev ev dolaşırlar. Hane sahipleri çocuklara şeker, meyve, kuru yemiş ve para verirler.

Bir “Ramazan Tovlama /çağırma Şu şekildedir:

Ramazan Allah’ı Şehri Ramazan, (Ramazan, Allah’ın şehri Ramazan)
Hoş Mubarek padişahur Ramazan. (Hoş Mübarek Padişahur Ramazan)

Ramazan Eytikan kişi Hazreti Ali, (Ramazan çağırın kişi Hz. Ali)
Onundin kalğinin biz eytili. (Onundun sonrakini biz söyleyelim)

Ramazan Allah’ı Şehri Ramazan, (Ramazan, Allah’ın şehri Ramazan)
Hoş Mubarek padişahur Ramazan. (Hoş Mübarek Padişahur Ramazan)

Ramazan Eytip kelduk, işiking, (Ramazan söyleyerek, söyleyerek geldik kapınıza)
Koçkardek Perzent bersun Böşüküngde, (Koç gibi çocuğun olsun beşiğinde)

Ramazan Allah’ı Şehri Ramazan, (Ramazan, Allah’ın şehri Ramazan)
Hoş Mubarek padişahur Ramazan. (Hoş Mübarek Padişahur Ramazan)

Tünlükündin Ay Küreldi, Ay Küreldi, (Tuynuğunden ay gözüktü, ay gözüktü)
Hemme Öydin Muşu öy bay köreldi, (Tüm evlerden bu ev zengin gözüktü)

Ramazan Allah’ı Şehri Ramazan, (Ramazan, Allah’ın şehri Ramazan)
Hoş Mubarek padişahur Ramazan. (Hoş Mübarek Padişahur Ramazan)

Ak tohu apak tohu katektidu, (Ak tavuk apak tavuk kümeste)
Manga koygan tuhumun kapaktidu? (bana bırakılan yumurta kabakta mı?)

Ramazan Allah’ı Şehri Ramazan, (Ramazan, Allah’ın şehri Ramazan)
Hoş Mubarek padişahur Ramazan. (Hoş Mübarek Padişahur Ramazan)

Kadir Gecesi

Kadir Gecesi Doğu Türkistanlı Müslümanlar için çok önem arz eder. Bu gecede Müslümanlar camilere akın ederler. Ramazan ayında yapılan Kur’an-i Kerim hatimleri genellikle Kadir gecesinde bitirilir ve duaları yapılır. Özellikle hatim yapılan camilere insanların rağbeti daha da fazladır. Camide Kur’an-i Kerim hatmi yapıldıktan sonra cami cemaati hocaya cübbe giydirir, hediye takdim eder. Eğer hatim yapan hafız talebe ise, hafız olan talebenin babası hocasına cübbe giydirir ve hediye takdim eder, hocası da talebesine cübbe giydirir ki, bu talebenin hafız olduğumun onaylanması anlamına gelir. Teravih namazından sonra hafız olan talebenin evinde tüm camii cemaatine yemek verilir. Bununla birlikte Kısa Teravih yapılan camilerde de dualar yapılır. Çoğu Müslümanlar bu gecede uyumazlar ibadetlerle meşgul olurlar.

Ramazan Bayramı / Roza Hiyt

Uygur Türkleri arasında Ramazan bayramı hazırlıkları, bu ayın 20 sından itibaren başlar. Bütün gençler ve çocuklar bu bayramında giyecekleri bayramlık elbiselerini anne babalarına yeniden aldırır, bu elbiseleri giymek için büyük bir sabırsızlıkla bayramı beklerler. Bu iş çocuklar için o kadar önemlidir ki, çoğusu elbiselerini önceden teslim almak için terzi dükkanlarının önünden ayrılmazlar. Çocukluğumda hazır giyim olmadığı için ben de bayram geceleri terzinin dükkânının önünde beklediğim ve ağladığım çok olmuştur. Doğu Türkistanda genellikle Ramazan Bayramı Namazına yeni elbise giyilerek gidilir. Hemen herkesin bayramlık elbiseleri yenidir. Özellikle gençler mutlaka yeni elbiselerini giyerek namaza giderler. Hatta Uygurlar arasında “Bayrama yeni elbise olmazsa, yeni bir ip de olsa bağla” diye bir deyim vardır. Hanımlar bayrama bir hafta kala evlerini temizlemeye başlarlar. Bayramın ilk günü evler tertemiz ve pırıl pırıldır. Her evde mutlaka “Sanza” dediğimiz yağdan pişirilmiş erişte yapılır. Çünkü “Sanza sofraya koyulmazsa o evde bayram olmaz” diye bir anlayış vardır.

Bayram namazı şehir ve merkezlerdeki en büyük camide kılınır. Bu yüzden çok kalabalık olur. mesela Kaşgar Hiytgah Camiinde 50 binin üzerinde insan aynı anda tek cemaat olarak bayram namazı kılar. Bayram namazına gitmeden önce herkes mutlaka boy abdesti alır, yeni elbisesini ve başına “Doppa” denilen milli kıyafetini giyer, büyük camiye gider. Ev hanımı namaza giden erkeklere gitmeden önce “sünnettir” diye bir parça ekmek yedirir. Herkesin elinde mutlaka seccade bulunur. Namazdan sonra Cami önünde “Sama” denilen bir gösteri yapılır. Caminin minaresinden çalınan Nağra (davul) ve Sunay (Zurna) sesinin eşliğinde genç yaşlı herkes Sama gösterisine iştirak eder. Bu sama dansı akşama kadar devam eder. Bayram namazından dönenler eve gelmeden genellikle mezarlığa giderler ve ölümlerin ruhlarına ikram etmek için Kur’an-i Kerim okurlar. Eve gelir gelmez çocuklar anne, baba ve diğer büyüklerinden “Hiytlik / Bayramlık (harçlık)” alırlar. Ev hanımları Bayram kahvaltısı için özel yemek hazırlar.

Doğu Türkistanda hemen her evde mutlaka bayram sofrası serilir, sofranın tam ortasında “Sanza” adındaki taze erişteden sıvı yağda pişirilerek yapılan özel çörek konur, bu çöreğin etrafında her türlü kuru yemişler, meyveler ve tatlılar konulur. Bir evde sofraya Sanza konmazsa o evde bayram yapılmış sayılmaz. Uygurlar arasında Ramazan Bayramı üç gün devam eder. Sofra da üç gün serili kalır. Herkes komşularının ve akrabalarının evini ziyaret ederek bayramları kutlarlar. Bu ziyaretler genellikle kendi yakın dostlarla toplu halde yapılır. “Fatiheleşme” olarak adlandırılan bu ziyaretler Uygurlar arasında o kadar önemlidir ki, ondan dolayı mutlaka herkesin evine yapılır. Küskünler bile bir birlerinin evini mutlaka ziyaret eder. Küskünlük ortadan kalkar. Asıl bayram gençler için olur. Gençler ve çocuklar yeni ve milli kıyafetlerini giyerek arkadaşlarıyla bayram yapar. Doğu Türkistanda bu tür dini, günler ve bayramlar özellikle çocukların Milli kimlikleri ve İslamî aidiyetlerinin kuvvetlenmesi açısından oldukça önem arz eder.

Değerli dinleyenlerim! Bu anlattıklarım benim bizzat yaşadıklarım ve gördüklerimdir. 2000 yılından itibaren Çin devleti, terörü bahane ederek Doğu Türkistan’da dini alanı şiddetli bir şekilde kısıtladı ve yasakladı. Ancak Çin devleti her ne kadar dini yasaklamaya, örf – adetleri silmeye çalışsa da, Müslüman Doğu Türkistan halkı kendi inanç ve geleneklerini yaşamaya ve yaşatmaya devam edecektir, milli kimliklerini her zaman koruyacaktır. Bu bilinçte olan Doğu Türkistan halkının üzerine gök bayrak mutlaka bir gün nazlı nazlı dalgalanacaktır.

EL SANATLARININ YAŞATILMASINDA KURUMSAL ve EĞİTSEL KATKILAR (Institutional And Educational Contributions To The Continuity Of Handicrafts)

Doç. Dr. Erdem ÜNVER*

Atılım Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

eleneksel El Sanatlarımız, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinden gelen çeşitli uygarlıkların kültür miraslarını, kendi öz değerleriyle birleştirerek zengin bir mozaik oluşturdu. Geçmişin ürünü olan ve çok zengin çeşitliliğe sahip el sanatlarımız maddi kültür varlığımızın en değerli belgeleridir.

Binlerce yıldır birçok medeniyete vatan olan ülkemizdeki el sanatlarının korunması, geliştirilerek devam etmesi, yeni nesillere aktarılması ve dünya el sanatları arasındaki önemini koruması gerekiyor.

Teknolojiye dayalı endüstri üretiminin başlaması toplumsal değişkenleri hızlandırdı. Daha çok kazanmak isteyen sermaye yeni endüstri kentleri oluşturdu. Daha hızlı, daha ucuz, daha çok üretim yaparak tüketim alışkanlıklarını değiştirdi. Monarşik yönetim dönemindeki inanç, gelenek ve göreneklere bağlı el sanatları disiplini süreci yaşayan tüm ülkelerde kaybolmaya başladı (Turani 1999: 57).

Sanayi kentleri yeni üretim modeliyle zenginleşmeyi getirdi. Sermaye yerel düzeyden ulusal ve uluslararası bir boyuta geçti. Teknolojinin kaynağı olan bilim de çok yönlü gelişerek teknolojiye ve kültürel yapıya daha hızlı bir ivme kazandı. Pozitif bilimler, sosyal bilimler ve yaşamın tüm alanlarını kapsayan teknolojik gelişmelerle birlikte şekillenen toplumlarda bilime dayalı bir kültür anlayışı önem kazandı. Bu durum geçmişten bugüne ve geleceğe dönük araştırma ve koruma eksenli bir kültürel yaklaşımı getirdi. Yok olmakla karşı karşıya kalan el sanatları sözü edilen kültür anlayışıyla koruma altına alınmaya başlandı. Bu görevi oluşturulan farklı kurumlar yerine getirdi.

2- Kurumlar

Kültür amaçlı hizmet veren kurumlar uluslararası, ulusal ve yerel boyutlarda olmak üzere üç kategoride değerlendirilebilir. İslam Konferansı Teşkilatının ilk kültürel alt organı olarak 1976 yılında kuruluş teklifi kabul edilen, faaliyetlerine 1980 yılında başlamış olan İslam Sanat, Tarih, Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), ulusal düzeyde Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı, yerel düzeyde belediyeler genelde kültürel birikimini, özelde el sanatlarını yaşatma ve geliştirme amaçlı görevler üstlendiler. Kültür Bakanlığı amaca dönük destekler verirken, Milli Eğitim Bakanlığı örgün ve yaygın eğitim, belediyeler yaygın eğitim programlarıyla örgütsel faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca bazı vakıflar ve kültür merkezleri de sürece katkı sunmaktadır.

1.1 Uluslararası Kurumlar:

2.1.1 İslam Sanat, Tarih, Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

İslam sanat, tarih ve kültürleri hakkında geniş kapsamlı görev tanımlı kurumun sekiz farklı programından birisi el sanatları geliştirme programıdır. Program kapsamında üye ülkelerin geleneksel el sanatları hakkında seminerler, festivaller düzenlemek, yayınlar yapmak; el sanatları üretiminin ekonomik, kültürel ve sosyal yönlerini incelemek, sektörün korunması ve geliştirilmesi yönünde tavsiyeler yer almaktadır.

Merkez bu çerçevede 1994 yılında 1. Uluslararası El Sanatları Festivalini Pakistan'ın başkenti İslamabad'da 73 ülkeden 2000 sanatkârın katılımıyla gerçekleştirdi. Seramik, cam işleri, minyatür, halı- kilim, tahta işleme, deri işleme, metal işleme, kuyumculuk dallarında yaratıcılık, tasarım ve geleneksel teknikte yenilik kriterlerine dayanarak bir yarışma düzenledi.

Bunun dışında 1991 yılında Fas Rabat'ta "El Sanatları: Gelecekteki Gelişmeleri", 1995 yılında Mısır Kahire'de "İslam Mimarisinde Geleneksel El Sanatları", 1997 yılında Şam'da "İKK Ülkeler Geleneksel El Sanatlarında Arabesk", 1999 yılında "İslam Dünyasında Geleneksel Halı ve Kilimler", 2002 yılında İsfahan'da "İslam Sanatları ve El Sanatları" temalarıyla bir araya gelindi.

Mayıs-Haziran 2010'da Safiye Morçay Gülen'in Katı sergisini, Haziran 2010'da Uluslararası Kadın Hattatlar Sempozyumunu, Nisan 2012'de Serap Bostancı Tuluk Tezhip Sergisini (Yıldız Sarayı, Çit Kasrı- Beşiktaş), Nisan 2013'de Ekmelettin İhsanoğlu adına düzenlenen 9. Uluslar arası Hat Yarışmasını (Yıldız Sarayı- İstanbul) düzenledi (<http://ircica.org>).

2.1.2 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te düzenlenen 32. Genel Konferansı'nda, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etti. Türkiye 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulduğuna Dair Kanunla bu sürece önce dahil, 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf oldu.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, 4848 Sayılı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanununun 13. maddesine göre "Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü" icracı birim olarak çalışmalarını sürdürmekte ve konunun ulusal ayağını temsil etmektedir.

Kültür Bakanlığının çıkarttığı "Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemleri Hakkında Yönerge" 16.05.2009 tarih ve 94626 sayılı Bakanlık onayı ile yürürlüğe girdi. Somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının tespiti, değerlendirilmesi, belirli ölçütlere sahip olanların Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezine kayıt edilmesi, üretimlerinin teşvik edilerek yaşatılmasına katkı sağlanması amacıyla hazırlanan yönerge 1966'da kurulan merkezin daha sistemli çalışmasına imkân vermektedir. Genel Müdürlükçe beş yılda bir düzenlenen ve Yönergenin 2.bölümünde ifade edilen değerlendirme alanlarında birisi de El Sanatları geleneğidir (kulturturizm.gov.tr/TR46095).

1.2 Ulusal Kurumlar:

1.2.1 Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu

15 Mart 1955 yılında Ord. Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü ve arkadaşları tarafından "Türk Halk Sanatları ve Ananeleri Tetkik Cemiyeti" adıyla kuruldu. Kurum 31 Mart 1959 tarihinde "Türk Etnografya ve Folklor Cemiyeti", 1963 yılında "Türk Folklor- Etnografya ve Turizm Derneği", 1972 yılında "Folklor Araştırmaları Kurumu" ve 04 Şubat 2006 tarihinde "Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu" adını aldı.

Halkbilimi, Sanat, Edebiyat ve Genel Kültür konularında çalışmalarını yurt içi ve yurt dışında devam ettiren kurumun vizyonu, teknoloji ve bilim çağında kendi kültürüne, milletine bağlı genç nesillerin yetişmesine yardımcı olmak ve binlerce yıllık Türk Kültürünün unutulmaması, yaşatılması

ve tanıtılması için çalışmalar yapmaktadır (<http://www.Haberyoruk.com>). El Sanatları çalışmaları sözü edilen genel tanımlama içinde yer almaktadır.

2.2.2 Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi

Turizm ve Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır. Yurt içi ve yurt dışında halk kültürlerini araştırmakta, belgeler halinde gelecek kuşaklara aktarmak üzere arşivlemektedir. 1966 yılında kurulan merkezin çalışma alanlarında birisi de Geleneksel Halk Sanatlarıdır. Kurum aracılığıyla düzenlenen sergilerde El Sanatları ve Geleneksel Türk Süsleme Sanatları da vardır. Merkez her yıl belirlenen illerde araştırmalar yapmakta, el sanatları ustalarını ve ürettikleri el sanatlarını fotoğraf ve video kayıtlarıyla tespit etmektedir (kultur.gov.tr/halk-).

Maddi kültür bölümünde yer alan "Uluslararası Halk Kültürü Kongresi"nde ve çeşitli üniversitelerle ortaklaşa düzenlenen bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler ve el sanatları konusunda yapılan çalışmaların basımı gerçekleştirilerek yayın haline dönüştürülmektedir.

2.2.3 Türk Kültürüne Hizmet Vakfı

Vakıf Kültür Bakanlığının teşvik ve desteği ile 1985 yılında kuruldu. Yayınlar, taşınmaz kültür varlıklarının restorasyonu, geleneksel el sanatları atölye çalışmaları, araştırmalar, paneller, konferanslar, geleneksel sahne oyunları gibi konularda yapmış olduğu çalışmalarla işbirlikleri oluşturdu, öncülük ve koordinatörlük statülerini vakıf anlayışı içinde yürüttü.

Vakıf 1989 yılında restore ettirecek hizmete açtığı Caferağa Medresesi'nde hizmet vermeye başladı. Bugün yaklaşık 19 konuda eğitim verdiği sanat çalışmalarını 9 aylık dönemler halinde sürdürmektedir. Ebru, hat, tezhip, minyatür, Osmanlıca, porselen desenleme, kuyumculuk, seramik v.b. konularda verdiği eğitimlerle bugüne kadar 10.000 civarında öğrenci mezun ederek sanatın yaşaması ve yeni nesillere aktarılmasını sağladı.

Geleneksel ve akademik düzeyde verdiği eğitimlerden mezun olan öğrenciler öğretmenlik görevi yaparak, verdikleri eserlerle çeşitli ödüller kazanarak, kendi özel atölyelerini kurarak, yurtiçi ve yurtdışında öğrendikleri sanat dalında ülkemizi temsil ederek çalışmalarına devam etmektedirler (sektorelvitrin.com).

1.1.4 Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletme Müdürlüğüne bağlı Geleneksel El Sanatları ve Mağazalar Müdürlüğü (GES)

2005 yılında kuruldu. Yeni bir bakış açısı getiren kurum:

- Kültürel kaynaklara, el sanatlarına ilgiyi arttırmayı
- Geleneksel el sanatları ağı oluşturarak işbirliği olanaklarını arttırmayı
- Kültürel ürünleri, el sanatlarını ülke tanıtımında kullanmada katkı vermeyi
- El sanatlarında yeniliği, yaratıcılığı önemseyerek katma değer yaratmayı
- Geleneksel el sanatlarında küçük ve orta ölçekli girişimcileri, sürdürülebilir, dönüştürücü, öncülük eden, kültürel tanıtıma katkı veren anlayışla desteklemeyi
- İstihdam yaratarak yeni tasarım anlayışıyla rekabet avantajları kazandırmayı hedeflemektedir.

El sanatları üreticileri kuruma başvuru yaptıklarında uygun görülürse yurt içi ve yurt dışı fuarlara katılabilirler. Tezhip, minyatür, hüsn-i hat ve ebru olmak üzere dört dalda Geleneksel Türk Sanatları; şal dokuma, tel kırma, motifli yün çorap, harik, seramik, edirnekari, akçe kesesi, gergef işlemeciliği, oltu taşı işlemeciliği, sepet örme, ağaç oymacılığı, folklorik bebek, çini desenleme, ciltçilik, halı ve kilim dokuma, cura yapımı dallarında Geleneksel Sanatlar kursları düzenlemektedir.

İstanbul, İzmir ve Antalya'da yapılarak geleneksel hale getirilen Geleneksel El Sanatları Festivalleri yapılmaktadır (kultur.gov.tr/tr31082).

2.2.5 Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Meslek Liseleri, Çıraklık Eğitim Merkezleri ve yaygın eğitim veren kurumlar yanında üniversitelere bağlı Meslek Yüksek Okullarının

el sanatları eğitim sürecine önemli katkıları olmaktadır.

Meslek liselerinin dekoratif el sanatları, el sanatları, el sanatları teknolojisi, el sanatları ve çiçek, el ve makine nakışları, giyim ve ev aksesuarları, nakış bölümlerinden mezun olanlar "Geleneksel El Sanatları" ön lisans programlarına sınavsız geçiş yapabilmektedirler.

Geleneksel El Sanatları programları, geleneksel ve sanatsal değeri olan ürünleri araştıran, yeni tasarımlar yapan, el sanatlarının geleneksel boyutuyla teknolojiyi bir arada kullanabilen profesyonel elemanlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Eğitim kurumları ile birlikte ulusal ve uluslararası organizasyonlarla gerçekleştirilen eğitim projeleri de bu alanda küçümsenemeyecek araştırma ve eğitim hizmetleri vermektedir. Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP), Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesini Geliştirme Projesi (METEK), İnsan Kaynaklarının Mesleki Eğitim Yoluyla Geliştirilmesi Projesi (İKMEP) bunlardan önemli görülenlerdir.

MEGEP ülkemizin her yöresinde bölgeye özgü el sanatlarının teknoloji ile zaafa uğramasının önüne geçmeyi, unutulmuş değerleri yaşatmayı, ülke tanıtımına katkıda bulunmayı, üretimleriyle dünya markaları arasına girmeyi, evlerde atıl iş gücünü ekonomiye katmayı amaçlamaktadır. El sanatları projenin önemli alanlarından birisini oluşturmaktadır. Meslek liseleri düzeyinde el dokuma, halı desinatörlüğü, dekoratif el sanatları, el ve makine nakışı, sanayi nakışı, dekoratif ev aksesuarları bu alanda yer alan eğitim programlarıdır (<http://www.meslekciyiz.com>).

MEGEP çalışmaları kapsamında sektörel meslekleri saptayarak birinci, ikinci ve üçüncü seviye gruplarına ayrıldı. Araştırma ve anketlerle meslek yeterlikleri çıkartıldı. Açılan eğitim programlarının içerikleri buna göre düzenlendi. Süreç içinde sektörde yer alan kuruluşlarla iş birliği devam ettirildi. Yükseköğretimin beklentileri programa yansıtıldı.

Programdan mezun olanlar el sanatları teknikeri unvanı almakta, Halk Eğitim Merkezlerinde, özel sektörde, tekstil alanlarında görev alabilmektedirler.

METEK Projesi Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. Mayıs 2012- Mayıs 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmektedir. Proje kapsamında yabancı uzmanların liderliğinde çalıştaylar gerçekleştirildi. Okul yönetimleri, öğretmenler, öğrenciler, iş dünyası, sosyal ortaklar ve aileler projenin paydaşları olarak yer almaktadır.

İKMEP 2006-2008 yılları arasında Avrupa Birliği tarafından finanse edilen Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kuruluna yönelik gerçekleştirilen bir projedir. Proje sekiz pilot ilde (Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Şanlıurfa ve Maraş) uygulandı. Proje hayat boyu öğrenme perspektifinde, iş gücü piyasası ile meslek yüksekokulları ve meslek teknik ortaöğretim kurumları arasında istihdam amaçlı birlikteliğin sağlanması yoluyla mesleki eğitimin modernize edilmesi ve kalitenin artırılması hedefleri doğrultusunda uygulandı (<http://ikmep.meb.gov.tr>).

1.2 Yerel Kurumlar:

2.3.1 Belediyeler

Kültürel, sanatsal ve estetik bilinç kazandırmak, kültürel zenginlikleri korumak, geliştirmek, kadınları meslek sahibi yapmak, birlikte yaşam ve planlı çalışma alışkanlığı kazandırmak, toplumsal dayanışma, güven duygusunu geliştirme ve boş zamanları yararlı bir şekilde değerlendirmek amacıyla il ve ilçe belediyeleri bütçeleri oranında kurs faaliyetleri yaparlar. Bu kursların önemini ifade etmek amacıyla Ankara ve İstanbul Belediyeleriyle ilgili kısa bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları (BELMEK) 1994 yılında "Her ev bir atölye olacak" sloganıyla başlamış, 2012-2013 eğitim yılında 6 ana merkez, 160 kurs yeri, 31 dalda eğitim vermektedir (<http://www.ankara.bel.tr>).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İSMEK) 1996 yılında sosyal doku projesi olarak 3 kurs yeri, 3 dalda 141 kursiyerle başlamış, 2012-2013 eğitim döneminde 38 ilçede 233 kurs yerinde, 218 dalda 1.600.000 kursiyere ulaşmıştır. Adeta bir halk üniversitesi haline gelerek dünyada örnek bir kurumsal yapıya kavuşmuştur (<http://ismek>).

3- Sonuç

Binlerce yıldır Anadolu'da farklı etnik kökenli kültürler yaşadı ve bu kültürler tarihi öğelerin değişkenliği oranında bölgesel farklılıklarla bugünlere geldi (Oğuz 2004: 20). Ayrıca Türklerin Asya'dan getirdikleri farklı devletlere ait Şamanist, Maniheizt, Budist ve İslam etkileri, coğrafi etkilerle birlikte bu kültürel örüntünün önemli elemanları olarak belirleyici oldular (Barışta 1985: 2).

Sanayi devrimi ile birlikte el sanatları düzeninin bozulması evrensel boyutta bir tehdittir. Her ülke bu tehdidi ortadan kaldıracak önlemleri almaktadır. Ancak, önemli olan önlemlerin ve yapılan çalışmaların ülke geneline nasıl yansıtıldığı ve amaçların ne ölçüde gerçekleştiği, el sanatlarını geliştirerek sosyal hayata katabilme becerisidir.

Yapılan çalışmaların doğru olması, kağıt üzerinde kalmaması gerekmektedir. Örneğin Kültür Bakanlığının 81 ili kapsayan "Türkiye Geleneksel El Sanatları Haritası"nı hazırlaması el sanatlarına verilen önemin bir başka göstergesi olmakla birlikte, eleştiriye açıktır. Sonuç olarak asıl önemli olan el sanatları ürünlerini ekonomik bir metaya dönüştürmek ve onu yaşatacak gücü kendisine vermektir.

Kaynakça

Barışta, H.Ö., (2001), Türk El Sanatları, Kültür Bakanlığı Yayınları

Turani, A., (1999), Çağdaş Sanat Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Oğuz, B., (2004), Türkiye Halkının Kültürel Kökenleri 4, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul.

<http://ikmep.meb.gov.tr/tr/mem/index.php?option>

<http://ismek.ibb.gov.tr> 29.07.2013

<http://tr.ircica.org/library/irc42b.aspx> 29.05.2013

<http://www.ankara.bel.tr/kulturelhizmetler/belmek> 29.07.2013

<http://www.haberyoruk.com/yoruk/halk-kulturu-arastirmalari-kurumu> 02.10.2013

<http://www.kultur.gov.tr/halk-kulturu-bilgi-ve-belge-merkezi.htm> 29.05.2013

<http://www.kultur.gov.tr/TR31082/geleneksel-el-sanatları-ve-magazalar-isletme-mudurlugu.html> 29.05.2013

<http://www.meslekciyiz.com/el-sanatları-teknolojisi-megep-modulleri.html> 29.07.2013

<http://www.sektorelvitrin.com> 29.07.2013

http://www.aregem.kulturturizm.gov.tr/TR_46095/somut-olmayan-kulturel-miras.html 29.05.2013

ANKARA'NIN KÖYLERİNDE SİNSİN OYUNU Ateşle İlgili Eski Türk İnançları (Ateş Kültü)

Burhanettin BAYKURT

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Eski Türk inancına göre bir tek Gök Tengri'ye (Yüce Tanrıya) inanan Türkler, içinde yaşadıkları tabiatın Tanrı tarafından yaratıldığını kabul ederler ve kutsal sayarlar. Yer-su yüzünde yaşayan iyi ruhları bütündür. Bu inancı bir sonucu olarak dağ, ırmak, göl, pınar, ağaç, orman ve kaya kültlerine saygı geliştirmiştir. Ayrıca ateş kültürünün de onlar arasında önemli bir yeri vardır. Ateşin maddi ve manevi kirleri temizlediğine inanırlar. ¹

Eski Türk inancına göre ateş: koruyucu, şifa verici, bereket ve güç getiricidir, her şeyi temizler, kötü ruhları kovar. VI. Yüzyılda Batı Göktürk hakanına gelen Bizans elçileri ateşler arasından geçirilmişlerdi. Ateşe bakıp kehanette bulunmak da Türklerde çok eski bir görenektir. Şamanist Türk Kavimlerinin ayin ve törenlerini iki kısma ayırmak mümkündür; 1- Muayyen vakitlerde yapılması gereken ayin ve törenler (İlkbahar, yaz ve güz mevsiminde yapılan ayinler) 2- Tesadüfi olaylar karşısında yapılan özel ayin ve törenler (Kurban ve evlilik gibi). Şamanistlerin yaptığı her törende muhakkak ateş bulunur; kurbanlık hayvan herhangi bir ruh için olursa olsun bir parçası önce ateş ruhuna sunulurdu. Bu törenler sırasında şaman davul çalar, kutsal ruhlar için ilahiler söyler ve ateş etrafında dönerdi. Bu ayinlerde şaman'ın 12 kat göğe çıktığına ve burada Ülgen'e kurban takdim ettiğine inanılırdı. Yapılan ayin ve törenler üç gün sürer, üçüncü gün Şaman'ın şerefine büyük içkili ziyafet verilirdi. ²

Ateşin gücünden faydalanarak şifa bulma inançları da çok eskiye dayanmaktadır. **Başkurtlar ve Kazaklar yağlı bir paçavrayı tutuşturup, hastanın çevresinde "alas, alas" diye dolaştırırlar. Bu adete alaslama derler. Alas kelimesi Altay şaman dualarında da çok geçer. Bu kelime Anadolu Türkçe'sinde "Alazlama" olarak korunmuştur. Ateşte temizleme anlamına gelir.** ³ Günümüzde bu adet ve inançlar Ankara'nın köylerinde hala yaşamaktadır. Kazan köylerinde yaşlı insanlarla yaptığımız araştırmada eski Türk inançlarının günümüzdeki uzantılarının hala devam ettiğini tespit ettik. Köylerde ocak yanarken ateşe tükürmek, tırnak atmak, su dökmek günahdır. Ocak ateşine dökü-

¹ Mustafa Ardem, Geleneksek Türk Dini ve İslam, T.D.V. Haber Bülteni, Sayı: 55

² Abdulkadir İnan, Eski Türk Dini Tarihi, Ankara, 1976, s.43-54

³ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara-2000, s.68

len suyun, ahirette cehennem ateşini söndürmeye gelmeyeceğine inanılır. Ocağın küllü, evin hemen yanında bulunan küllük denilen yere dökülür. Akşam olunca küllüğe kül dökülmez ve küllükten geçilmez, cin çarpacağına inanılır. Ateş sönünce cinlerin ocak başında ve küllüklerde toplanacağına inanılır.

Ateşle Şifa Veren Ocaklar (ateşle bazı hastalıkları tedavi eden halk hekimleri): Vücudunun bir bölgesinde kaşıntı ve kızarıklık çıkan kişi Alazlama ocağına gelir. Ateşte kızdırılan bir demir parçası kızarmış bölgenin üstünde üç adet ihlas okunarak gezdirilir. Kuluç Yakma Ocağında ise bir kaşığın içerisine meşe közü konularak kuluç giren (tutulan-yel giren) bölgenin üzerinde gene ihlas okunarak gezdirilip ovalanırsa şifa bulunacağına inanılır. ⁴

Sıkıntıdan, zorluklardan kurtuluş olarak kabul edilen Türklerin Ergenekon'dan çıkış günü, Türk dünyasında o günden bu güne kadar "Sultan Nevruz" adı ile kutlanmaya devam eden geleneklerden biridir.⁵ Bütün Türk Cumhuriyetlerinde halen kutlanan Nevruz bayramlarında ateş üstünden atlamak geleneği de Türklerde çok eski ve önemli olan ateş kültünün günümüzdeki bir uzantısıdır. Sözlük anlamı olarak, yeni gün demek olan Nevruz, aynı zamanda baharın gelişini de müjdeleyen bir bayramdır. Gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart günü kutlanır. Nevruz bayramı her ne kadar bir Türk bayramı olsa da, Türklerin yüzyıllar süren siyasal egemenliklerinin bir sonucu olarak Fars, Arap, Afgan, Urdu ve Kürtlerce de benimsenmiştir. Nevruz bayramının kökenini Türklerin dışında başka bir halka veya kültüre bağlamanın ciddi bir bilimsel yanı yoktur. Bu konuda özellikle İran ve Mezopotamya unsuru öne çıkmaktadır. Çünkü bu bayram, İran ve Mezopotamya dışında çok büyük bir coğrafi alanda kutlanmakta ve bu coğrafi alanın büyük çoğunluğunda Türkler meskun bulunmaktadır. İrani ve Mezopotamyalı halkların Türk coğrafyasında her hangi bir siyasal egemenlikleri mevcut olmamıştır. Dolayısıyla Türk halklarının onlardan bu bayramı öğrenmeleri olanak dışıdır. Demirci Kava Efsanesi İran mitolojisinde acımasız yabancı hükümdar Zahhak'a isyan eden mitolojik kahramanın öyküsüdür. Hikaye, fars şairi Firdevsi'nin en önemli eseri olan Şeyhname'de yer alır. Zahhak Zerdüşçülüğün kutsal kitabı olan Avesta'da ve antik dönem Fars mitolojisinde yarı şeytan bir Babil kralı olarak yer almıştır. Firdevsi, hikayeyi yeniden yorumlayarak bu karakteri şeytani ve tiran bir Arap kralı olarak betimlemiştir. Nevruz bayramının Türkler dışındaki halklarda da aynı adla ve aynı tarihlerde kutlanması da bir tesadüf olmasa gerekir. Aslında bu kültürel etkileşimin bilimsel nedenlerini ve köklerini İran mitolojisinde adı geçen Damirci Kava'nın Kürt olduğunu iddia eden İngiliz İstihbaratının tezlerinde ve Kürtlerin ari ırktan olduklarını ve Ermenilerle amca çocukları olduklarını iddia eden Fransız Kürt Enstitüsünün tezlerin değil de Göktürkler devrinde taşlar üzerine kazınmış Yenisey Kitabelerinde aramak gerekir. Bu kitabelerden Eleğüş Kitabesindeki Göktürkçe yazıda şöyle denilmektedir. "**Ben bey olduğum için Kürt İlinin Hamı Alp Urungu'nun altın okluğunu belime bağladım. Otuz dokuz yaşında, yurduma doymadan, mavi semadan, güneşten, aydan, eşimden, oğlumdan, sizlerden ayrıldım.**"

Ankara'nın köylerindeki sinsin oyununu inceleyen Dinler Tarihi hocası Prof. Dr. Hikmet Tanyu'ya göre; **Ateş üzerinden çeşitli niyet ve maksatlarla atlamak, kötü etkilerden kurtulmak isteği yanında, çevresini dönmek, onun sinsin oyunu ve benzeri gibi oyunlar içindeki mevkii de önemli ve dikkate şayandır. Ankara'nın köylerinde oynanan sinsin oyununda ateşe karşı dönerek yapılan güreş peşrevi benzeri birtakım hareketler, çırpıntılar dikkati çekmekte, adeta ateşle ilgili tarihi bir ayinin kalıntısı intibasını vermektedir. Bu gibi adetler ve inançlarda, diğer Türklük aleminde de bir benzerlik ve yakınlık görülmekte ve kökleri Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır.** ⁶

Türkleri dini tarihinde ateşprestlik (ateşe tapınma) hiçbir zaman olmamıştır. Sinsin oyunu ilk önceleri Şamanist inançlara ve geleneklere dayanmakla beraber sonradan İslam Dinine geçişle birlikte Şamanizm unsurları, İslam dini ile uyumlu hale gelmiş bir ateş oyunu olarak önem kazanmış ve günümüze kadar gelmiştir. Sin sin'in kelime anlamı XI. yüzyılda yazılmış Divanı Lugat'ül Türk'de Singğ: (sinmek, saklanmak, pısmak) anlamında geçmektedir. Singğ-singğ oyununun esas unsuru da budur. Oyuna çıkan kişi ateşin alev ve dumanının

⁴ Yassı Ören Köyünden Şevket Söylemez,

⁵ Sedat Memiş, <<Kültürümüzde Nevruz Geleneği>> Diyanet Dergisi, S:135(Mart 2002), s.31

⁶ Hikmet Tanyu, <<Türklerde Ateşle İlgili inançlar>>I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV, Ankara,1976, s. 297-302

arkasına pusarak ve saklanarak görünmeden hasmına yaklaşır ve aniden hücum ederek onu yakalamaya ve yumruklamaya çalışır.

Sinsin oyunu eskiden Ankara'da Seymen alayı düzüleceği gece de oynanırdı. Seymen Alayı bir tören olup; ulusal güçlükler karşısında kendilerine baş olabilecek, kişiliğinde devlet kurabilecek bir güç bulunan kişiye katılmak ya da bu amaçla başa geçireceği gözü pek, vatansever bir önder seçmesi için yapılan özel toplantıya Seymen Alayı, Seymen düzülmesi denilmektedir. ⁷ Bu törenin Oğuzlar'dan, Selçullular'dan ve Osmanlılar'dan gelme bir yanı bulunduğunu tarihçi Enver Behnan Şapolya'nın kaleminden okuyalım.

"...milli felaket günlerinde , bir beyliğin ve bir devletin yıkılış sıralarında, halk yeni bir devlet kurmak ve başlarına yeni bir reis seçmek için Seymen Alayı kurulurdu. Bu alay yeni devleti kurar, yeni reisi seçerdi. Bu töre Türk'ün mucizeli bir mefkuresi idi. Seymen Düzülme, çok önemli bir içtimai hadisedir. Seymen Alayı Orta Anadolu Türklerinin toplu ve milli bir galeyanıdır. Bunun ufak bir şekli de düğün ve bayramlarda kurulurdu. Seymenler o gece "Sin sin" denilen bir ateş oyunu oynarlardı. O gece bir dağ yamacında veyahut bir tepede büyük bir ateş yakarlardı. Maşalama denilen demirden yapılmış büyük bir çanak vardır. Bu maşalamamın içine yağlı çıra koyarlardı. Bu ateşin etrafında davul ve zurna çalarak Zeybek oynarlardı. Bu ateşin üstünden atlayarak, bir nevi tura oyunu (kalın bir iple sırta vurma oyunu) oynayarak sabahı ederler. Bazen bu ateşe koç atarlardı. Sin sin oyunu eski Türk kavimlerinde de mevcuttu. Seymen Düzülmeyi yalnız Ankara anane olarak saklamıştır. Çünkü bütün Ankara civarı köyleri Oğuz boyları ile doludur." ⁸

Görüldüğü gibi kökeni çok eskiye dayanan ve sadece Ankaralıların yaşattığı bu toplumsal galeyan anında da coşkuyu artırmak için geceleri sinsin oynanmaktadır. Ateşe atılan koç ise, adeta eski Türk inanışlarında ateş ruhuna sunulan kurbanın izlerini yansıtmaktadır.

Günümüzde Ankara'nın Köylerinde Sinsin Oyunu

Sinsin; Ankara'nın bütün köylerinde düğünlerde gece yakılan ateş çevresinde davul zurna eşliğinde oynanan yiğitlik, cesaret, çeviklik ve kurnazlık gerektiren bir çarpışma ve ateş oyunudur. Müziğinde de buna bağlı olarak oyuncu ve seyircileri coşturan kahramanlık nağmeleri bulunur. Ankara köylerinde düğünler genellikle üç gün üç gece sürer, üçüncü gece kına gecesidir. İlk iki gece yatsı namazından sonra köy halkı ve okuyuntu (davetliler) davul çalmaya başlayınca köy meydanına veya düğün evinin yakınındaki bir alana toplanarak düğün sahibi tarafından yakılan sinsin ateşinin etrafında çember oluştururlar. Sinsin ateşi eskiden yere yakılırken şimdi varilin üstüne genişçe bir saç konularak yakılır. Bu ateşin üstüne devamlı yanık yağ ve eski araba lastiği atılarak ateşin canlı kalması sağlanır. Bu işi yapan görevliye yağcı denir. Sinsin başlamadan önce davulcular ateşin etrafında davul çalarak gösteri (savul) yaparlar.

⁷ Cemil Demirsipahi, Türk Halk Oyunları, Ankara..(İş Bankası Yayınları) 1975, s.348

⁸ Enver Behnan Şapolya, Atatürk ve Seymen Alayı

Kına gecesinin olduğu gün, yatsı namazında, camiden çıkan köy halkı, davulcular eşliğinde alınarak oğlan evinin önüne götürülür. Damadı ve sağdıçları evden çıkartmak için bir süre burada beklenir. Burada bekleyenler silah atarken, düğün evi de, adına maşalama denilen sıriğin ucuna bağlanmış çiraların tutuşturulmasıyla yakılan bir ateşi hazırlar. Kına ekibi (damat ve sağdıçlar) evden çıkınca bu maşalamayı elinde tutan delikanlı başı topluluğun en önüne geçerek onları kına yakılacak yer olan sinsin alanına götürür. Damat çıkartmaya gelen kalabalık da silah atarak damadı takip eder.

Sinsin alanına varılınca, maşalama sinsin ateşinin üstüne bırakılır. Damat ve sağdıçlar ateşin yanında önceden hazırlanmış olan sandalyelerin üzerine kibleye doğru dönüp otururken, köy halkı ve misafirler de ateşin

etrafında çember oluşturarak yerlerini alırlar. Hoca dua yaptıktan sonra kına yakılır ve davulcuların gösteri faslı bittikten sonra sinsin oyunu başlar. Davulcular da bir kenara çekilip sinsin ve Köroğlu havaları çalmaya devam ederler.

KÖROĞLU HAVASININ SÖZLERİ

Benden selam olsun Bolu Beyi' ne
Çıkıp su dağlara yaslanmalıdır.
Ok gıcirtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir.

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı.
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.

Köroğlu düşer mi yine şanımdan,
Ayırır çoğunu er meydanından,
Kırat köpüğünden, düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır.

Hey Hey, Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen rüzgarlardan hile sezerim
Demir külünk ile başın ezerim
Kervanı görünce kızar tozarım

Sinsini başlatmak için bir kişi ateşe doğru hızla yaklaşır kollarını yanlara doğru açıp ellerini birbirine çarpar ve ateşin etrafında dönmeye başlar. Dönerken sol elini belinin arkasına, sağ elini ise ateşe doğru havaya kaldırıp, ateşte ısınma ve karşısındakilere meydan okuma ve onları çağırma şeklinde sallayarak çeşitli vücut ve ayak figürleri ile ateşin etrafında dönmeye başlar. Sinsine çıkan kişi ateşin etrafında dönerken bir taraftan da karşıdan gelecek saldırılara karşı uyanık olmak zorundadır. Seyircilerden, ortada dans eden oyuncuya karşı çıkmak isteyenler arkadan veya yandan değil, onun görebileceği bir açıdan, ateşin arkasına saklanıp hızla gelecek karşısına çıkarlar ve onu kovalarlar. Yakalayabilirse arkasından avuç içi ile vururlar. Ya da hasmına vurma fırsatı bulduğu halde vurmayarak, elini vuracaktıymış gibi kaldırıp, vurmadan "Benim sana vurmam şanımdan değildir." gibilerden ahenkli bir dönüşle meydanda kalması, seyirciler tarafından alkışlanır. Burada asıl olan vurmam değil, onu yakalayabilmektir ki, çoğu kere yakalanacağı belli olunca kovalayan, adımlarını yavaşlatıp rakibinin rahatça kaçmasını sağlar veya vuracaktıymış gibi yapıp onu serbest bırakır. Bu hareket de "**Yiğitliğin vurmamla değil, başışlamakla olduğunu**" anlatan önemli bir mesajdır.

Oyuncu kendisine çıkan birini görünce hemen kaçarak kendisini seyirci halkasının dışına atar. Sinsine çıkan oyuncuyu rakibini sadece seyirci halkasına kadar kovalayabilir. Kaçan kişi de halkaya geçip oturur ve yeniden çıkmak için fırsat bekler.

Oyuncunun hareketlerinde ateşe karşı bir saygı yanında ona hakim olmanın bir gururu yanında, çevresindeki halka karşı da, sade bir ölçüde yiğitlik ve meydan okuma görülür.

Sinsin oyununda önemli bir kültür ögesi olan oyun çıkarmak (latife) ve kızdırmak da kendine yer bulur. Ortada dans eden oyuncu, damadın veya sinsine çıkmak istemediği anlaşılana birinin önüne gelip, onu tahrik edici hareketler yapar ve onu oyuna zorlar. Gene de çıkmak istemezse halk tarafından arkasından vurularak meydana iteklenir. Zorla sinsine iteklenen bu kişilere halk o kadar çok ilgi gösterir ki genelde herkes onu, özellikle de damadı yakalayıp cezalandırmak ister. Fakat her şey dostluk, arkadaşlık ve samimiyet sınırları içerisinde cereyan eder.⁹

Sinsin oyunundan sonra delikanlılar bazen ateşin etrafında halka olup seymen oyunu oynarlar. Oyun havasının ritmine göre halkayı daraltıp genişleterek gece geç vakte kadar oynarlar ve tabiri caizse kurtlarını iyice dökerler.

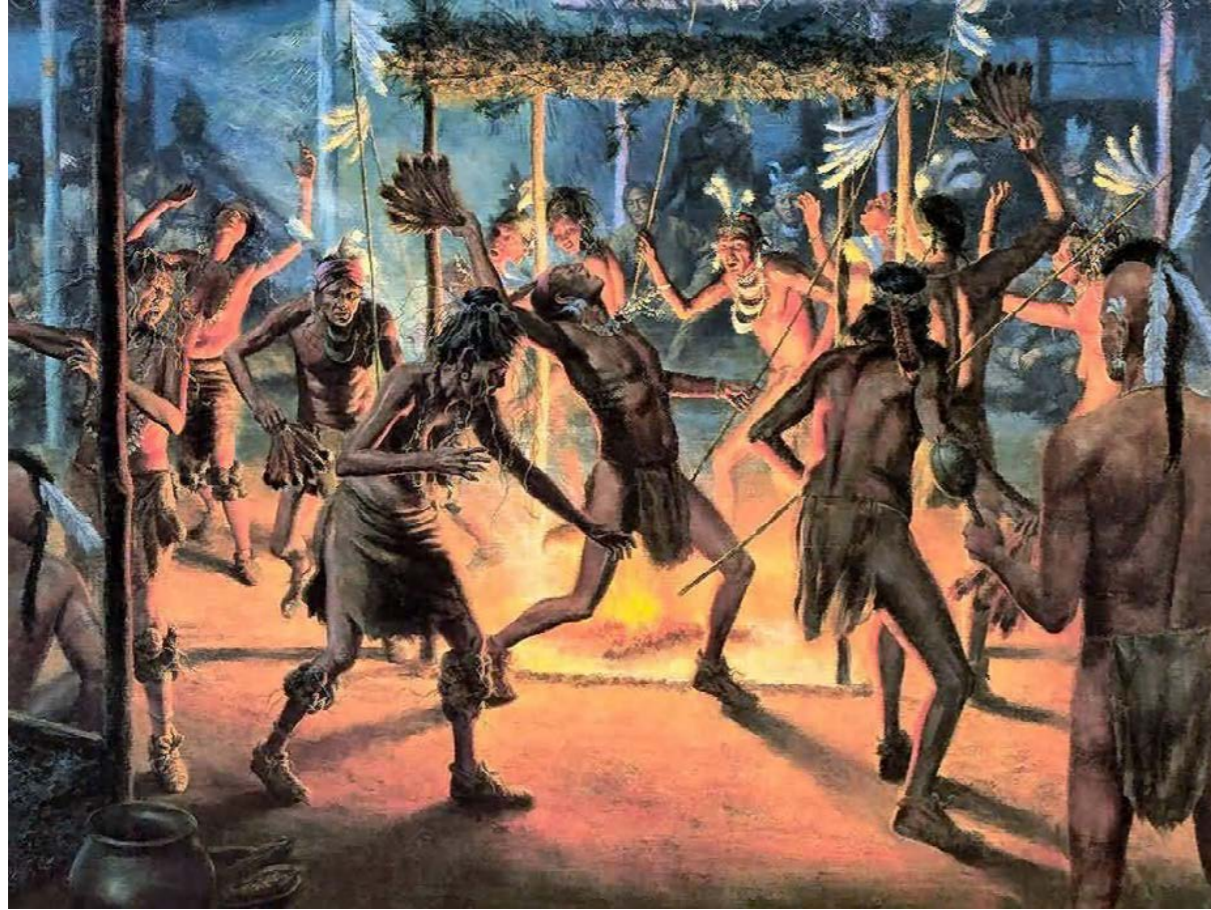
Sinsin oyunu, Anadolu'da ve Asya'dan Avrupa'ya bütün Türk Dünyasında oynanan ve yavaş yavaş unutulmaya başlamış bir ateş dansıdır. Amerika'nın kuzeyinde yaşayan Kızılderili kabilelerinin oynadığı Sinsine tıpa tıpa benzeyen Ateş Dansı da Kızılderililerle Türklerin soy ve kültür olarak birbirlerine ne kadar benzediğini ortaya koymaktadır ve ayrı bir araştırma ve tez konusudur.

⁹ Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri, 3. Cilt, 46. Sayfa, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1987

Günümüzde bazı Kızılderili Kabilelerinin Sembolleri ve Ateş Dansına ait fotoğraflar.

Beyaz Adam çatal dille konuşur. (Kızılderili Atasözü)

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA YAŞAYAN “KAZAN” KÜLTÜRÜ

(THE LIVING CULTURE OF THE “KAZAN” IN THE CONTEXT OF THE İNTANGİBLE CULTURAL HERİTAGE)

Çiğdem ŞİMŞEK¹

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi
Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi- Müze Müdürü

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

NESCO, (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) insanların binlerce yıllık deneyimleri sonucu oluşan kültürlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde üç sözleşme oldukça önemlidir. Birincisi 1972 yılında imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Korunması Sözleşmesidir. 186 devletin taraf olduğu, en yaygın kültür koruma programı olan bu sözleşmeye göre korunması gerekenler mimari eserler, resimler, yazılar, mağaralar, harabeler ve doğal çevredir. Anlaşılacağı üzere bu sözleşme maddi miras alanını korumaya yöneliktir. Bu sözleşmenin yürütüldüğü süreçte, daha çok folklor olarak adlandırılan, mirasın korunmasına yönelik bir sözleşme hazırlanması fikri doğmuştur. 1989 yılında UNESCO Genel Konferansı, folklorun korunması açısından bir dönüm noktası olan Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı'nı almıştır. 1994 yılında Yaşayan İnsan Hazinesi ve 1997 yılında İnsanlığın Sözlü Ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları programları ile bu tavsiye kararı desteklenerek görünürlüğü artırılmaya çalışılmıştır. 2002 yılında İstanbul'da yapılan Kültürel Çeşitliliğin Aynasında Somut Olmayan Kültürel Miras Kültür Bakanları Yuvarlak Masa Toplantısı bu sürecin en önemli adımı olmuştur ve böylece 2002 Eylül ve 2003 Haziran tarihlerinde Paris'teki UNESCO genel merkezinde üst üste yapılan dört hükümetlerarası uzmanlar toplantısında Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi'nin metni oluşturulmuş ve 2003 yılında yapılan UNESCO Genel Konferansı'nda bu metin kabul edilmiştir. 2003 ile 2006 yılları arasında taraf devlet sayısının gerekli orana ulaşmasıyla sözleşme yürürlüğe girmiştir. 2006 yılında sözleşmenin hükümlerini uygulayacak ve uygulama yönergelerini oluşturacak hükümetlerarası komitenin belirlenmesiyle toplantılar yapılmış ve önemli kararlar alınmıştır. Bunlardan en önemlisi her taraf devletin bir veya birden fazla somut olmayan kültürel miras envanteri hazırlaması kararıdır. UNESCO'nun ve sözleşmenin folklorun korunmasına yönelik en önemli uygulamasını ulusal koruma süreçleri bakımından bu konu oluşturmaktadır. Çünkü envanter hazırlığı, öncelikle belirleme, derleme, arşivleme, bilimsel çalışmalarla destekleme, örgün ve yaygın eğitim süreçlerine dahil etme, yaşamasına maddi katkı sağlama ve bütün bu süreçleri söz konusu mirası yaşatan toplulukla birlikte yapma ve yürütme anlamına gelmektedir. Bu yönüyle envanterler korumanın en önemli basamağını oluşturmaktadır. (Oğuz, 2009,s.79)

Somut Olmayan Kültürel Miras terimi, 2003 yılında UNESCO tarafından imzalanan bu sözleşmeye dayanmaktadır. Bu terim sözleşmede “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar,

gereçler ve kültürel mekânlar” olarak tanımlanmaktadır. Somut Olmayan Kültürel Miras ifadesi, sözlü kültür yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, beceri ve deneyimleri içermektedir. Konuya Türk kültürü açısından bakacak olursak somut olmayan kültürel miras teriminin; masal, destan, hikâye gibi sözlü ürünler; âşıklık sanatı, köy seyirlik oyunları, karagöz, meddah gibi gösteri sanatları; doğum, evlenme, ölüm, hıdrellez, mayıs yedis gibi toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; halk hekimliği, halk mutfağı, halk mimarisi gibi doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve usta çırak ilişkisi içinde öğrenilen ve seri üretime dayanmayan tüm geleneksel meslekler yani el sanatları geleneğini kapsamaktadır.

Koruma altına alınması ve müzelenmesi gerekenler yalnızca maddi kültür unsurları, eski eşyalar, harabeler değildir. Özellikle küreselleşme ve tek tipleşmenin hızla ilerlediği günümüzde korunması gerekenler kültürümüzün özünü oluşturan insanlığın sözlü ve somut olmayan mirasıdır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının en görünür alanı ise uygulamalı halk kültürü müzeleridir. 19. yüzyılda “ yaşatmak için saklamak” amacıyla derlenen halkbilimi ürünlerine yaklaşım yerini yavaş yavaş artık “ yaşatmak için yaymak” düşüncesine bırakmaktadır. Uygulamalı halk kültürü müze modellerinde halk kültürünü canlandırma teknikleri ile ziyaretçiler, edilgen ziyaretçi formundan çıkarak katılımcı ziyaretçi profiline geçmektedirler. Ziyaretçileri hikâyenin içerisine aktif bir biçimde dâhil ederek, Türk kültürünün bütün ürün ve unsurlarını uygulama yoluyla yeniden üreten ve aktaran bu müzecilik anlayışı kültür turizmine ve halkbilimine büyük katkı sağlayacaktır.

Bu kapsamda Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölüm başkanı Prof. Dr. Öcal OĞUZ ve bölümün diğer hocalarının da çalışmalarıyla “Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi” projesi hazırlanmıştır. Bu proje kapsamında müze kurulması için altı ay boyunca Ankara’nın ilçe ve köylerinde alan araştırması yapılmıştır. Alan çalışması; Bala, Beypazarı, Çamlıdere, Çubuk, Elmadağ, Evren, Gölbaşı, Gündül, Kalecik, Kazan, Kızılcahamam, Nallıhan, Polatlı, Şereflikoçhisar, Keçiören ve Akyurt ilçelerinde yürütülmüş ve yaklaşık 250 kaynak kişiyle görüşülmüştür. Alan çalışması Ankara merkez ve ilçelerinin kültürel mirasının tespitine yönelik bir “yüzey çalışması” olarak yürütülmüştür. “Süpürge tekniği veya kurtarma etnografyası “ olarak da tanımlanabilecek bu derleme yöntemi ile Ankara’nın somut olmayan kültürel mirası ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Köylere ve yaşça büyük kişilere odaklı yürütülen alan çalışması, kent merkezinin uzağında var olan ancak aktarım ortamı olmadığı için kaybolan geleneksel bilgilere dayalı uygulama modelleri geliştirme amacıyla gütmektedir.

Bu bildiriye, “Kazan” ilçesinde yapılan bu alan araştırmaları özelinden hareket ederek bilgi verilecektir. “Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi” Proje kapsamında, 31 Mart 2012 tarihinde Kazan’ın Ahi köyü, Sancar köyü, Uçarı köyü, Yakupderviş köyü, Karalar köyü, İmrendi köyü, Kılıçlar köyüne gidilmiştir. Alan araştırması için belirlenen köyler, ilçenin doğusu ve batısından olmak üzere eşit olarak seçilmiştir. Alan çalışması sırasındaki bu tercih köylerden toplanmak istenen bilginin farklılığı ve çeşitliliği konusunda oldukça önemlidir. Kazan’da yapılan alan araştırmasında 21’i kadın, 10’u erkek olmak üzere toplam 31 kaynak kişiyle görüşülmüştür. Görüşülen kaynak kişilerden, Kazan’da geçmişten bugüne yaşatılan kültürel miras derlenmiştir. Doğum, sünnet, asker uğurlaması, düğün, ölüm adetleri, geleneksel meslekler, tarım ve hayvancılık, çocuk oyunları, köy seyirlik oyunları, yemek kültürü, hıdrellez, yağmur duası, masal, halk hikâyesi, mani, destan, ağıt, bilmece, fıkra, türkü, tekerleme gibi sözlü ürünler kayıt altına alınmıştır.

Bu bildiriye, alan araştırmasından elde edilen verilerden yola çıkarak Kazan Folkloru, Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi’nin beş ana maddesine göre örneklendirilmiştir. Fakat konunun genişliğinden dolayı her konu üzerinde ayrıntılı durmak yerine birkaç örnek vermek uygun görülmüştür.

Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar

Somut olmayan kültürel mirasın en önemli alanlarından biri şüphesiz ki dil yoluyla aktarılan sözlü kültür ürünleridir. Söz, geleneği kuşaktan kuşağa aktaran güçlü bir araçtır. Ankara geneli yapılan alan araştırması sırasında en fazla sözlü gelenek ve anlatımlar Kazan ilçesinden derlenmiştir. Kazan’da halen masal, efsane, bilmece, fıkra, tekerleme, mani, türkü, halk hikâyesi gibi sözlü ürünler canlı bir şekilde yaşatılmakta ve anlatıcıların dilinden aktarılmaktadır.

Annelerin çocuklarını uyutmak için ürettikleri çarelerin başında kendine has bir ezgiyle söyledikleri ninniler gelir. Anneler günlük yaşamda yaşadıkları sevinçleri veya kederleri ninniler aracılığıyla aktarırlar. Bu nedenle ninni, somut olmayan mirasın aktarımında önemlidir. Kazan Uçarı köyünden derlenmiş bir ninni örneği :

“ Sallayı sallayı kolum şişti, kolumun kol bağı düştü, soysuz baban bizden geçti, ninni Ahmedim ninni,

ninni diye böyle dedim, seni haktan diledim, al bağırdan doladım, ninni Ahmedim ninni, ninni dedim dağlar taşlar ,dal dibinde döner kuşlar, senin dağın nerede kışlar, ninni Ahmedim ninni” (Kazan- Uçarı Köyü-Münire Uçarı)

Kazan Kılıçlar Köyünden derlenmiş başka bir ninni örneği :

“ Nenni nenni gelvedim, seni Hak’tan diledim, al bağırdan doladım, nenni guzum nenni nenni”

(Kazan-Kılıçlar Köyü- Fatma Bayın)

Sözlü gelenek ve anlatımlardan bir diğeri ise bilmeceleerdir. Kazan, bilmece türünün zengin olduğu ilçelerden birisidir. Kazan köylerinden derlenen bilmece örnekleri ise şöyledir:

Abdest alır ama namaz kılamaz (Cenaze) Duvara çakar, göğe bakar (Duman). Yazın gelir, kışın gider (Leylek). Dağdan gelir taştan gelir başı açık eniştin gelir (Kırılmış Keçi), Çim çim çukurda mısın? Ak pak yumurta mısın? Eller yaylaya vardı sen hala burada mısın? (Mantar). Alaca belece çıkıp gider yamaca(Yatak-döşek). Kapının arkasına sac koydum geleni gidene aç koydum (Ramazan). Çalı dibine yoğurt öğüttüm(Tavşan). (Kılıçlar köyü- Abdullak Kocabaş) Kaya kavrasın içine yağ bassın (Kulak). Dağda takılır, suda çipiler, arşın ayaklı, sırma bıyıklı (Tüfek,balık,leylek,tavşan). (Kazan-Uçarı Köyü- Münire Uçarı)

Kazan sözlü anlatımlar yönünden oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Halk hikâyeleri genellikle âşık adını alan usta anlatıcılar tarafından anlatılmaktadır. Günümüzde bu gelenek kaybolmaya yüz tutmuştur ancak Kazan’ın kimi köylerinde hâlâ anlatılmakta ve hatırlanmaktadır. Bu anlatımlardan biri Anadolu’da çok sevilen ve yaygın olan Tahir ile Zühre hikâyesi ile ilgilidir. Ankara’nın birçok ilçesinde rastlanan bu anlatının, özellikle Kazan’ın hemen hemen bütün köylerinde anlatıldığı tespit edilmiştir. Bunun dışında anlatılan bir diğer anlatı ise yine Anadolu’da çok yaygın olan Arzu ile Kamber Hikâyesi’dir.

Sözlü kültürün en önemli öğelerinden biri de masallardır. Binlerce yıllık halk deneyimlerini kuşaktan kuşağa aktaran en etkin araç olan masallar günümüz tüketim ve teknoloji çağı içerisinde hızla unutulmuş olsalar da köklü bir masal geleneğine sahip Ankara’nın Kazan köylerinde kısmen de olsa anlatıldığı ve zevkle dinlendiği tespit edilmiştir. Kazan İlçesinden yaklaşık 10 masal derlenmiştir. Bunlar “Kız Ali, Pamucak elli Fatma, Yolunan Kaz, Akılsız Canavar, Kuzu ile Canavar, Ayşe Fatma Anası, Keloğlan ile Köse, Keloğlan ile Arap, Ayı ile Tilki, masalıdır.

Sözlü kültürün en güçlü anlatılarından biri de efsanelerdir. Kazan’da yapılan derlemelerde özellikle köylerinin isimleriyle ilgili efsanelerin anlatıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan birkaçı şunlardır:

Kılıçlar köyünde ismi Kılıç Dede olan yiğit birisi varmış. Kılıç Dede cesur, kılıcının kuvvetiyle bilinen, köyün ileri gelenlerinden birisiymiş. Bir gün savaş olmuş. Burada şehit düşmüş ve köye Kılıç Dede ismi verilmiş. (Kazan-Kılıçlar Köyü-Fatma Bayın)

Yakupderviş köyü : “Battal, Hasan, Yakup Derviş adında üç kardeş varmış. Kafkasya’dan yola çıkarak Ankara dolaylarına gelmişler. Battal bir köyde ölmüş köyün adını Battal koymuşlar. Hasan köyünde de Hasan ölmüş onu adını da köye vermişler, Yakup Derviş’de bu köyde ölmüş onun adını da bu köye vermişler. Bu köyde Yağmur duasına bu dedenin yaturına gidilmektedir.” (Kazan –Yakupderviş köyü, Ayşe Kılıç)

Kazan’dan derlenmiş sözlü kültür ürünlerinden bir diğeri ise fıkradır.

“Gelinlerle kaynanalar toplanmış hep birlikte pikniğe gidiyorlarmış. Gelinlerin arabası önden gidince kaynanalar şoföre bizim arabamız önden gitsin demişler. Bu sırada kaza olmuş bütün kaynanalar ölmüş. Gelinler kaynanalarının başında oynamaya başlamışlar. Yalnızca bir tanesi ağlıyormuş sormuşlar herkes oynuyor sen neden ağlıyorsun? Gelinde benim kaynanam evde kaldı burada olsaydı o da ölürdü ben ona ağlıyorum”, demiş.

Toplumu yakından ilgilendiren sosyal olayların ezgiyle birlikte aktarıldığı türküler sözlü kültürün en önemli ürünlerindedir. Ankara il ve ilçeleri türkü bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Kazan’da derlenmiş bir türkü örneği:

“Armut idim indirdiler dalımdan.
Küçüktüm ayırdılar yârimden
Ben korkarım ayrılıktan ölümünden
Ayrılığı dağa taşta verseler
Hasreti uçan kuşa verseler

Ağla anam yaş dökülün koynuna.
Bir kızının emaneti boynuna.

Ayağına giymiş harayı,

Ağlaya ağlaya aştı gediği
Gene oldu düşmanların dediği.
Ağla anam yaş dökülsün koynuna
Bir kızının emaneti boynuna.”(Kazan- Uçarı Köyü, Münire Uçarı)

Gösteri Sanatları

Anadolu'nun birçok köyünde halen devam ettirilen köy seyirlik oyun geleneğinin tarihi binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Çocuk oyunlarından, köy seyirlik oyunlarına kadar birçok gösteri sanatının yaşatıldığı önemli merkezlerden biri olan Kazan'da bu alandan da önemli derlemeler yapılmıştır. Ak-kara çatışması, mevsim dönüşümünü simgeleyen kız kaçırmaya ve kızın kurtarılmasını simgeleyen köy seyirlik oyunları özellikle köy odalarında, köy meydanlarında doğaçlama olarak oynanmakta ve yaşatılmaktadır. Sinsin, yüzük oyunu, kabak oyunu, tura oyunu, köse oyunu, deve oyunu, Arap oyunu, yumurta oyunu, arı oyunu, değirmen oyunu, göçebe oyunu, topuk oyunu, elma oyunu, vb. birçok oyun Kazan köylerindeki halk tarafından alan araştırması ekibine aktarılmıştır.

Çocuklar için önemli bir eğitim ve kişisel gelişim aracı olan, sokaklarda oynanan çocuk oyunları günümüz teknoloji devrinde çocukları bilgisayar başından kaldırabilmenin en cazip yollarından biridir. Kazan'dan derlenen çocuk oyunlarından bazıları ise şöyledir: Met oyunu, çelik çomak, cirit, körebe, birdirbir, fişik, kaldırmaç, lelele (değnek sekme), Uçan halka, simit, ebe koşturmaya, dokuz taş, dombik,vb.

Toplumsal Uygulamalar ve Ritüeller

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm gibi üç önemli geçiş dönemi vardır. Bu üç dönem etrafında birçok inanç, adet, töre oluşmuştur. Kazan merkez ve köylerinde yapılan alan çalışmasında, geçiş ritüelleriyle ilgili çok zengin uygulama ve inançların olduğu tespit edilmiştir. Kazan'da doğum, cinsiyet tahmini, tuzlama, ad koyma, göbek bağı, kırklama, diş hediği, sünnet, asker uğurlama, kız isteme, nişan, çeyiz asma, güvey donatması, kakül kesme, bohça, sandık parası, erkek-kız kına geceleri, gelin hamamları, düğün, hidrellez, yağmur duası gibi geleneksel uygulamalar yaşatılmaktadır. Alanda çok fazla bilgi derlenen bu uygulamalardan, sadece bir kısmı örneklendirilmiştir.

Kazan'da hamilelik öncesi ve sonrası çocuğun cinsiyetini anlamaya yönelik bazı pratikler gelişmiştir. Hamile kadının karnı yaygınca kız, sivri ise erkek çocuğu olacağına inanılır. Doğumu köy ebeleri yaptırır, babaya müjde veren ise bahşiş alır. Doğan bebeğin teri kokmasını diye tuzlu suda tuzlanır. Göbek bağı, uzağa gitmesin diye evin bahçesine veya okuryazar olsun diye okul bahçesine gömülür. Bebek bezi olmadığı zamanlarda kullanılan, höllük olarak da bilinen, bebek toprağı ısıtılarak bebeğin altına bağlanır. Ad koyma geleneği önemlidir. Çocuğa isim doğumunu takip eden üç gün içerisinde büyükler tarafından kulağına ezan okunarak konur. Kırklama oldukça önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk kırk gün içinde albasması –alkarası gibi kötü ruhların anneye ve bebeğe zarar vereceğine inanılır. Bu nedenle doğum yapan kadın yalnız bırakılmaz, dışarı çıkarılmaz. Ve doğumdan sonra ki kırkıncı gün camiden toplanan kırk adet taş, bıçak, ayna, mavi boncuk, yüzük gibi eşyalar kalburun içine konur kalburun üstünden dökülen kırk tas su ile yıkanır yani kırklanır. Geç yürüyen çocukların ayağına ip bağlanır ve camiye götürülür yanına da yumurta konur. Camiden çıkan ilk kişi ayağındaki ipi keser çocukta yumurtayı kırar. Ve adak kurbanı kesilir. Dişinin çıkmasını kutlamak ve gelecekteki mesleğini tayin etmek adına komşular arasında diş hediği-diş buğdayı yapılır. Buğday ve nohuttan kaynatılan bu yemek akrabalar ve komşularla birlikte yenir. Çocuğun önüne bir tepsi içinde makas, altın, kalem, kitap konur. Çocuk hangisini seçerse ileride mesleğinin o olacağına inanılır.

Ankara köylerinde geçmişte mevlitlerle şimdi ise düğünlerle kutlanan sünnetlerde köy halkına yemekler ikram edilir. Sünnet çocuğu at üzerinde köyde gezdirilir, köy odasında kına yakılır, bahşiş toplanır. Kirve sünnet çocuğunun kıyafetlerini alır masraflarını karşılar.

Askere gönderilen gençlere asker kınası yapılır, köy odalarında eğlenceler düzenlenir, kurbanlar kesilir.

Yaşamın temel dönüm noktalarından biri olan evliliğe ilişkin adet ve geleneklerin Ankara merkez ve ilçelerinde son derece zengin olduğu göze çarpmaktadır. Kız bakma, söz kesme, nişan, çeyiz asma, gelin hamamı, kına gecesi, gelin alayı, gelin indirme, gerdek, düğün sonrası gibi birçok aşaması olan evlilik en önemli geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. Düğün adetlerinin tamamını anlatmak makalemin konusu dışına çıkacağı için mümkün değildir. Yalnızca düğün adetleri dahi bir makale konusu olabilecek ve incelenebilecek uzunluktadır. Ben Kazan'da yaşayan düğün adetlerini birkaç örnek vererek aktarmaya çalışacağım. “Erkek

evlenmek istediğini babasının ayakkabısını ev kapısının eşiğine çakarak belli eder. Kız istemeye erkeğin annesi, babası ve akrabaları gider. Kız istemeye lokum ve şerbetle gidilir, şerbet içilirse kız verilmiş demektir. Düğüne davet etmek için yol adı verilen birer metrelik kumaşlar komşulara dağıtılır. Kızın çeyizi köy halkı gelip görsün diye evlerin avlusuna bahçeye asılır. Cumartesi günü kına gecesi yapılırken pazar günü gelin ata bindirilerek gezdirilir. Kına gecelerinde geline kına yakılıp ağılatıldıktan sonra eline para veya altın konulur gelinde o parayı alır bereket olsun diye nişanlının cebine koyar. Kına yalnızca ellere değil gelinin başına ve ayaklarına da yakılır. Kızın kınasını başı bağlı denilen, evli, çocuklu ve mutlu birisi yakar. Erkek kınasının olduğu gün damat evinde bayrak kaldırılır. Erkek kınaları köy odalarında yapılır, davullar çalınır, sinsin gibi köy seyirlik oyunlar oynanır. Damat kör ustura ile tıraş edilir. Sağdıç damadın arkadaşlarından evli olanlardan seçilir. Gençler tarafından kaçırılan damat baklava karşılığında serbest bırakılır. Düğünler bir hafta sürer, davul zurna çalınır. Damat kız evine ekin biçmeye götürülürken kız da erkek evine soğan dikmeye götürülür. Düğünler bol yemekli olur. Değirmen oyunu gibi köy seyirlik oyunları oynanır. Gelin baba evinden çıkarılırken sandık parası, çeyiz parası istenir. Gelinin başından şeker ve buğday gibi saçılar saçılır. Gelinin kardeşi gelinin beline kırmızı kuşak bağlar. Geline kocasının evine girerken testi kırılır, çivi gibi sağlam olsun ölene kadar bu evde kalsın diye evin kapısına çivi çaktırılır, dilleri tatlı olsun diye gelinin ağzına bal sürülür. Düğünün ertesi günü kızın gelin olduğu belli olsun diye kâkülü kesilir. Gelin ve damat büyüklerin elini öpmeye giderler”.

Birçok alanda olduğu gibi ölüm etrafında da birçok uygulama oluşmuştur. Ölüm öncesi, ölümü düşündüren nedenler, ölüm anı, ölümün duyurulması, defin ve sonrası gibi pek çok aşamaları olan bu geçiş dönemi Kazan'da canlı olarak yaşatılmaktadır. Yaşayan ritüellerden bazıları şöyledir; 'Cenaze evinde bir hafta yemek yapılmaz, helva yapılır ve dağıtılır. Ölümün yedisini, kırkı, elli ikisinde yemek verilir, Mevlit okutulur. Ölen kişinin eşyaları yakılır veya fakirlere dağıtılır. Ağıtlar yakılır. Ölen kişinin gözleri açık gittiği zaman uzakta evladı varsa ve ölmeden yetişememişse “ona hasret gitti onun için gözleri açık gitti.” denir.

Kışın karanlığından ve kasvetinden kurtulup baharın aydınlığına kavuşulmasının kutlandığı bereketin ve yeniden doğuşun sembolü olan “Hidrellez” Kazan köylerinde de hâlâ uygulanmaktadır. Hızır ve İlyas peygamberlerin yeryüzünde bulunduğu inanan 5-6 Mayıs Hidrellez günü yeşillik alanlara, su kenarlarına gidilerek kurbanlar kesilir, güllerin altına dilekler çizilir, yumurtalar boyanır, tokuşturulur, ateş yakılarak üzerinden atlanır.

Yağmur, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Kazan köylerinde önemli bir bereket unsurudur. Kuraklık zamanı köyün en yüksek tepesine veya varsa bir türbenin yanına çıkılarak yağmur duası yapılır. Kurban kesilir. Eller ters açılır ve dua edilir. Rahmet yağsın diye çocuklar suya basılır, ceketler ters giyilir. Taşlar toplanır, okunur ve suya atılır. Yağmur duasına bulgur ve et götürülür, pişirilerek yenir.

Doğa ve Evrenle İlgili Uygulamalar

İnsanların geçmişten günümüze doğa ile bağlantıları vardır. Hem fiziki hem manevi bazı sıkıntılar karşısında çare üretmek, hastalıkları iyileştirmek için uygulanan, modern tıptan farklı olan her türlü uygulamaya halk hekimliği denir. Halk arasında ocaklı denilen kimseler tarafından hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılan uygulamalar vardır. Ocaklı kişiler yeteneklerini kendilerinden büyük ve bu işi yapan birisinden el alarak kullanırlar. Tedavilerin çoğu halk arasında koca karı ilaçları olarak da bilinen çeşitli otlardan elde edilen ilaçlarla yapılır. Kazan'dan halk hekimliği üzerine derlenmiş bilgiler şöyledir:

Isırgan (cıızlan), papatya, çanakkıran çiçeği, kekik, madımak, üzerlik, ayva yaprağı, kuşburnu gibi birçok bitkiden çeşitli ilaçlar yapılır. Yara, soğuk algınlığı, kaşıntı, yanık, kırık çıkık, baş ağrısı, romatizma, zatürree, diş ağrısı, sarılık gibi birçok hastalığın farklı tedavi yöntemleri vardır. Kazanda bulgur püskürtmesi, bakır basması, kırıkçı gibi ocaklar vardır. Bulgur püskürtmesi hastanın vücudunda yaralar çıkıp kaşınmaya başlayınca ocaklı kişi ağzına bulgur alır ve yaraya püskürtür. Bakır basmasında ise kaşıntı ve yara olan yere kırmızı bir örtü serilerek ısıtılan bakır basılır.

Köylerde veteriner bulunmadığı zaman hasta hayvanlar köyde ki işi bilen kişiler tarafından tedavi edilir. Baytar olarak bilinen bu kişiler kırık-çıkık, nazar, bitlenme, uyuz gibi birçok hastalığa çare bulurlar. Bu konuyla ilgili Kazan'dan elde edilen bilgilerden bazıları şöyledir:

“ Hayvanların ayağı kırıldığında un ve su karıştırılarak bulamaç yapılır. Temiz bir bezin üzerinde hayvanın kırık yerine sarılır. Nazar değen hayvanlar halsizleşir ve süttten kesilmeye başlar. Bu gibi durumlarda da dua okunarak hayvanların suratına her iki taraftan iki elle tokat atılır. Bu tedavi uygulanırken “inayeti Allah'tan” denir.

Hayatın her safhasında yer alan nazar, canlı veya cansız bir varlığın başına kötü bir şey gelmesine yol açan bakışlarla ilgili bir inanıştır. Kazan köylerinden elde edilen bilgilere göre nazardan korunmak için içde

ağacı, üzerlik, muska, at nalı, nazar boncuğu, ayna gibi nesnelere kullanılmakta, kurşun dökme gibi uygulamalar yapılmaktadır.

Kazan ilçesi halk mutfağı açısından çok çeşitli ve zengin bir yapıya sahiptir. Kazan düğünlerinde, toplumsal uygulamalar ve kutlamalarda çokça yapılan yemekler hoşmerim, etli pilav, fasulye, biber dolması, gateste, sütlü çorba, üzüm, tarhana çorbası olarak sayılabilir. Hacdan gelenler için ve bayram sabahlarında özel olarak yemekler pişirilir ve ikram edilir. Ahi köyünden Zeliha Gökdere'nin aktardığına göre Hoşmerim'in hikâyesi şöyledir;

“Bir kadın askerden dönen eşine evde başka bir şey olmadığı için peynir, irmik ve şekerden ilk kez yaptığı bir tatlıyı ikram eder. Bu tatlıyı ilk kez hazırlayan gelin çekingen bir şekilde “Hoş mu erim?” diye sorar ve tatlının isminin buradan geldiğine inanılır.”

El Sanatları

Alan araştırması sırasında Ankara ve ilçelerinde, belleklerde yaşayan bir çok sanat ve zanaat dalıyla karşılaşmıştır. Bunlar demircilik, kalaycılık, bakırcılık, sepetçilik, dokumacılık, semercilik, bebek yapımı, fiçı yapımı gibi sanatlardır. Bu el sanatlarının ortak özelliği azalmış ve kaybolmak üzere olmalarıdır. Kazan'ın bazı köylerinde halen bakırcılık ve kalaycılık az da olsa yapılmaktadır.

Sonuç olarak bir toplumun var olabilmesinin en önemli şartlarından birisi de kültürünün korunması, dinamik bir şekilde türetilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Küreselleşen dünya üzerinde millî kültür değerlerinin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır. UNESCO kültür koruma yaklaşımları açısından bakacak olursak, somut olmayan kültürel miras özelinde Ankara ve ilçelerinde yapılan alan araştırması ile Kazan folkloru derlenip yazıya geçirilerek koruma altına alınmıştır. Fakat kültürlerin korunması ve yaşatılabilmesi için mevcut bilginin derlenmesi ve kayıt altına alınması yeterli değildir. Bu anlamda Kazan kültürü yeni formlar içerisinde yeniden üretilerek yaşatılabilir hale getirilmelidir.

Kazan'da somut olmayan kültürel mirasın beş alanında da malzemeler derlenmiştir. Fakat özellikle teknolojiyle birlikte yok olan el sanatlarına az rastlanmıştır. Bu durumun aksine türkü, bilmece, masal gibi sözlü kültür ürünlerinin en fazla derlendiği ilçe Kazan'dır. Kazan'dan derlenen bu bilgilerin kimi sadece belleklerde yaşayan, kimi ise fiilî olarak yaşatılan geleneklerdir. Fakat bir gerçek vardır ki; belki de son zamanlarını yaşayan bu kültürel değerler, teknoloji karşısında yok olmak üzeredir.

Kazan folkloru çok kapsamlı ve geniş bir konudur. Bu nedenle makalede her ayrıntıyı anlatmak mümkün değildir. Benim asıl vurgulamak istediğim ise derlenen ve kayıt altına alınan bu zengin kültürün nasıl yaşatılacağı ve kuşaktan kuşağa aktarılacağıdır. Bu konuyla ilgili Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi kültürün uygulamalı olarak yaşatıldığı en önemli örneklerden birisidir. Çözüm önerisi olarak; Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi ile ortaklaşa projeler hazırlanabilir, Kazan haftası etkinlikleri düzenlenebilir, müze yetkililerinin tecrübelerinden istifade edilerek Kazan'a bir müze kurulabilir. “Yaşatmak için saklamak” yerine “yaşatmak için yaymak” düşüncesiyle, kültürün uygulama yoluyla yeniden üretilmesi ve aktarılmasına olanak sağlayan bu müzecilik anlayışı Kazan kültür turizmine büyük katkı sağlayacaktır.

Yukarıda bahsettiğim bilgiler yapılan derlemelerin yalnızca bir kısmıdır. Yapılan alan çalışması ile Kazan folkloru kayıt altına alınarak arşivlenmiştir. Asıl önemli olan ise bu arşivlerin yaşanır hale getirilmesi, korunması ve aktarılmasıdır. Aksi halde yazı üzerinde kalan bir kültür yok olmaya mahkûmdur.

Kaynakça

Oğuz, M. Öcal. Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?, Ankara :Geleneksel Yayıncılık,2009
Oğuz, M. Öcal. Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002

Kaynak Kişiler

Abdullah Kocabaş “ Kazan- Kılıçlar Köyü,57”
Ahmet Köylüoğlu “ Kazan-Ahi Köyü,1930”
Ayşe İlhan “ Kazan- Sancar Köyü”
Ayşe Kılıç “ Kazan- Yakupderviş Köyü,83”
Cemazel Öğmez “Kazan- Ahi Köyü”
Emine Boran “ Kazan-Ahi Köyü,1960”
Fahri Sadık “ Kazan- İmrendi Köyü”
Fatma Bayın “ Kazan- Kılıçlar Köyü,1935”
Hayati Özden “ Kazan- Kılıçlar Köyü,1940”
Ferziye Ertürk “ Kazan- Sancar Köyü,70”
Hanım Karaman “ Kazan- İmrendi Köyü,75”
Hulusi Saban“ Kazan-Kılıçlar Köyü”
Hüsniye Nehir “ Kazan- İmrendi Köyü,67”
İsa Bayın “ Kazan- Kılıçlar Köyü”
Kezban Karayağlı “ Kazan- Sancar Köyü”
Kezban Uluçam “ Kazan-Sancar Köyü,66”
Münire Başyar “ Kazan- Ahi Köyü”
Münire Uçarı “Kazan,Uçarı Köyü, 69”
Pakize Sadık “ Kazan- İmrendi Köyü,65”
Safiye Hatipoğlu “Kazan,Uçarı Köyü, 70”
Sıdika Ertürk “Kazan- Yakupderviş Köyü,61”
Şaheste Başyar “Kazan- Ahi Köyü,74”
Zehra Balcı “ Kazan- Yakupderviş, 74”
Zeliha Gökdere“ Kazan-Ahi Köyü,83”

KIZILCAHAMAM YÖRESİ KADIN GIYSİLERİ

Derya TANYOLU*

İnsanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biri olan giyim kuşam kullandıkları yörenin kültürel özelliklerini yansıması açısından da son derece önemlidir. Giysilerde kullanılan kumaşlardan tutunda şekilsel özellikler ve süslediği motifler bile yöre kültürü hakkında bizimle adeta konuşur.

Kızılcahamam kadın giysileri üzerine yapılan bu çalışmada “Yabanabad” olarak bilinen bu yöre kadınlarının giyim kuşam unsurları ele alınmış, şekil, kumaş ve kullanım alanı açısından incelenmiştir.

GİRİŞ

Kızılcahamam’ın ilk bilinen yerleşim yeri Demirciören köyü olup kaynaklarda Yabanâbâd olarak geçmektedir. Tarihte en önemli Anadolu beyliklerinden olan Candaroğulları Beyliği’nin sınırları içinde bulunan Yabanâbâd, beyliğin başta Osmanlılar olmak üzere diğer beyliklerle irtibat noktasındadır. “Yabanâbâd”ın adını ilk ne zaman aldığı bilinmemekle beraber, 1423 tarihli ilk tahrirde zikredilen “Yabanova” adının Selçuklulardan intikal ettiğini kabul edilmektedir. Kayıtlarda 1930 öncesi Yabanâbâd olarak görünen ilçenin ismi 1933 yılında değiştirilerek “Kızılcahamam” hâline getirilmiştir.

Ankara ilinin bir ilçesi olan Kızılcahamam, doğuda Çubuk, batıda Çamlıdere ve Güdül, güneyde Ayaş ve Kazan, kuzeyde ise Çankırı’nın Çerkeş ve Bolu’nun Gerede ilçeleri ile komşudur.

İlçenin sosyal dokusunda, kültürel özelliklerimizin ve geleneksel Türk-İslam motiflerinin, her dönemde özelliklerini kaybetmeden yaşanılmalı oldukları görülmektedir. Giyim kuşam alanı da bu zengin kültürden payını almıştır. Söz konusu kadın giyim kuşamı olduğunda, bu zenginlik kadına has bir zarafetle daha belirgin olarak göze çarpar.

Giyim-kuşam insanoğlunun en tabii ihtiyaçlarından biridir. Tabiatın sıcağından, soğuktan ve vahşi hayvanlardan korunma amacıyla örtünme, mahrem yerleri örtme şeklinde ortaya çıkan giyim-kuşam, zamanla süslenmeyi de kapsamına alarak hayatın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Giyim-kuşam ve süslenmeler, milletlerin kendi milli karakterlerini ve zevklerini yansıtır. Bütün milletlerde ortak olanlar yanında, bir nevi o milletin sembolü haline gelmiş renkler ve motifler de vardır.

Eski Türk boylarının hayatlarının büyük bölümü at üzerinde geçtiğinden kalın pantolon ve çizme giymek zorundaydılar. Yiyecek ve silahlarını asabilmek için deri kemerlere ihtiyaçları vardı. Daima açık havada yaşadıklarından dolayı soğuktan korunmak için kalın keçeden ve kürkten giyimler giymeleri gerekiyordu. Eski Türk kıyafetlerinin esasını yün, deri ve kürk meydana getiriyordu.

Osmanlı kadınının giyim kültürü Hitit, Hun, Urartu, Lidya, Frigya, Sümer, Göktürk, Uygur, Karahan ve Selçuklu kültürlerinin,

onların kadın giyimlerinin izlerini taşımaktadır. Osmanlı döneminde kadın giyimi ise, entari, şalvar, içlik, etek, ceket vb.giyim unsurlarından oluşuyor.

Giyim-kuşam tarihimizde önemli bir dönüm noktası da Tanzimat Fermanı'dır. Bu dönemde Avrupa giyim-kuşamı, milli unsurlarla karışmış, özellikle kadın giyim-kuşamında, çarpıcı farklılıklar görülmeye başlanmıştır.

19. yüzyılın ortalarında İstanbul'da ilk kez çarşaf denilen bir giysi ortaya çıkmıştır. Önceleri tek parça olan bu giysi Meşrutiyet'ten sonra iki parçalı bir dış giysi halini almıştır.

Kadınlara ait giyim-kuşam her zaman erkeklere göre daha fazla çeşitlilik gösterir. Anadolu'da kadın giyimi, bedenine ve ayağına giydikleri, bunların bezemeleri ve takıları ile oluşan bir bütündür. Kadın bu bütün içinde, gelenekleri ve toplumdaki yerine göre, neyi, nerede, ne zaman, nasıl giyeceğini yaşayarak öğrenir.

Sandıklardan günümüze ulaşan "Türk Kadın Giyimi"; entariler, şalvarlar ve bluzlar olarak ele alınabilir. Şalvarlarla giyilen iki etek veya üç etek entariler ise Ankara yöresinde karşılaşılan giysilerdir. Üç etek, iki tek, bindallı gibi giysiler, düğün, kına gibi özel günlerde giyilir. Günlük kıyafetler daha sade ve iş görme kolaylığına yöneliktir.

ÖZEL GÜNLERDE GİYİLEN KADIN GİYSİLERİ

Üç Etek:

Anadolu'ya özgü kadın giysilerimizden biri olan üç etek, geçmişte yabancı giysi olarak giyilmekte olup günümüzde yalnızca özel gün ve kına gecelerinde giyilmektedir. Bu giysi giyen kişinin ayak bileğine kadar uzanmaktadır. Önü boydan boya açık olan bu giysinin kenarlarından yırtmaç ile tamamlanmakta olup üç parça olarak hazırlanmıştır. (Şekil1)

Üç etek tabiri, elbisenin belden aşağı kısmının üç ayrı dilim şeklinde yapılmasından gelir. Ön iki parça, arka tek parçadan oluşmuştur. (Şekil2-3)Öndeki iki parça etek serbest bırakıldığı gibi, belde toplandığı da görülmektedir. Bunun amacı ön eteklerin yere değmemesi ve rahat hareket edilmesidir. Üç etek dokuma kumaşları dar enli olduğundan ön ortasına, ön ve arka yanlarına verev kesimli peşler eklenmiştir. Kumaşın akması ve daha dik durması için de Amerikan bezi ile astarlanmıştır. Normal genişlikteki kolun altına üçken kuşlar eklenmiştir. Üç eteğin peş ve kuş parçaları giysiye rahat hareket imkanı sağlamıştır. Üç eteğin yaka, kol ve giysi kenarına sim sırma yada kaytan ile süsleme yapılmıştır. Vücuda iyice oturur, yaka genelde hakim yaka olup, boyun kısmından 5-7 cm açıktır. (Şekil 4-5) Bu açıklık bel kısmına kadar daralarak iner. Ön boydan; yanlar ise bel kısmından açıktır. Etek boyları topuktan 7-8 cm yukarıdadır.(Şekil 6-7) Genellikle gömleğin üzerine giyilir. Mali durumu iyi olan ailelerde, üç etek üzerine, salta (cepken) giydikleri de görülmüştür. (Şekil 8-9)

Genellikle düğünlerde giyilen , 300 sene kadar (1650-1950) kullanılmış olup, kadife veya atlas kumaştan dikilen ve üzeri sim, sırma ve pul ile süslü bu entarilerin altına aynı kumaştan, büzme paçalı ve beli uçkurlu holta giyilmekte ve bunlar dizden bağlanarak dökümlü durmaları sağlanmaktadır.

Burada bahsi geçen "Holta", bir nevi şalvar olup, üste giyilen elbiseye uyum sağlamak için, aynı renk ve kumaştan yapılır. Paçaları büzmeli ve beli uçkurludur. Dizden bağlamak suretiyle topuklara kadar bol bir döküm meydana getirilmiştir.

Üç eteğin üstüne giyilen salta ise, genelde çuhadan yapılan ve çeşitli şekillerde işlenen bir tür kısa cepkene verilen addır. Ön kısmı iki, arka kısmı ise tek parçadan oluşur. Kollar uzun ve oymalı ya da düz, yaka ise dik yaka ya da yuvarlak yaka şeklindedir. Ön ve arka kısım, kollar ve yaka sim, sırma, inci boncuk, pul gibi materyallerle tamamen işlenmekte ve kenarlarına harç geçirilmektedir. Ankara ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinde de fermene, kesik yelek, cepken, sarka, kübetüb gibi isimlerle bilinen saltanın benzer özellikler taşıdığı ve kullanım alanının benzer olduğu anlaşılmaktadır. (Şekil8-9)

İki Etek:

Üç eteklerden 150 sene sonra giyilmeye başlanan iki etekler, kadife veya kalın ipekten dikilen, baştan geçme ve boy entarilerdir. Omuzları dikişsiz, etekler yandan diz boyu yırtmaçlıdır. İki eteğin altına yine holta, üstüne salta giyilir, bele ise gümüş kemer takılır. Etekler bu kemerin içine sokularak hem holta gösterilir, hem de rahat yürüme ve iş tutma sağlar.

Çantallı Entariler:

İki eteklerden sonra holtalar bırakılmış, yerini kadifeden yapılmış düz harbalı elbiseler almıştır. Bunlara "çantallı entariler" denir. Baştan geçme uzun boy entarileri olan çantallı entarilerde, belin iki yanından pililerle etek kısmına bolluk verilmiştir. Çantallı entari adı bu pililerden dolayı verilmiştir. (Şekil10)

Bindallı:

1850 den itibaren giyilmeye başlanan bindallı, genelde kadife, nadiren de atlas kumaştan, baştan başa bindal şeklinde sırma nakışlı boy entarisidir. (Şekil 11-12)Yaka kısmı bazılarında düz yuvarlak, bazılarında ise dört köşelidir. Düz yaka olanlar önden bele kadar, dört köşe yaka olanlar ise yandan göğse kadar açık ve kopçalıdır. Kolları hafifçe bol ve uzun olup, kol ve etek kenarları beyaz dantellidir. Bindallının üstüne genelde oyalı yemeni örtülür.

Bindal, Anadolu'nun büyük bir bölümünde "bindallı" olarak bilinmekle beraber, hazır olarak satıldığı için Ankara yöresinde "kutu içi entari" olarak da adlandırılmaktadır. Bindalda genel görünüş incelendiğinde, açık olan ön kısım iki parçalı ve arka kısım tek parçalıdır.(Şekil 11-12) Ön ve arka kısım bele kadar vücuda oturacak şekilde, belden aşağısı ise çan etek şeklinde uzanmaktadır. (Şekil 13)Ön kısmın arka gibi tek parçalı olduğu örneklerde bulunmaktadır. (Şekil 14)Ankara'da bindalda formdan daha çok baştan ayağa kadar ön ve arka kısımların işlemelerle kaplı olmasına önem verildiği görülmektedir.

İşlemelerin eski bindallara sırma, kalbtan, sim gibi malzemelerle usta terziler tarafından, daha yeni örneklerde ise sim,pul, inci, boncuk gibi malzemelerle makinalarda yapıldığı görülmektedir.

Yörede, İki etek, Üç etek ve Bindallı'nın çoğunlukla zengin kesim tarafından kullanıldığı görülür.

Etek- Ceket:

Bindallılardan sonra yörede etek-cekete elbiseler kullanılmaya başlar. Bunlar düz ve kalın münakkaş ipekli kumaşlardan yapılır. Etek-cekelerde korsaj bele sıkıca oturur ve etekler topuklara kadar uzanır. Yakası dik kollar ise dirseğe kadar dar, dirsekten yukarısı bol ve karpuz kolludur.

1890 dan itibaren bölgede siyah ipekten çarşaf da giyilmeye başlandığı tespit edilmiştir. Bu çarşafın etekleri oldukça geniş ve altı üstü bir torba şeklinde olup belden uçkurludur. Üst kısmı ise çar şeklinde başa geçirilip, gözler açıkta kalacak şekilde yaşmak vurulmaktadır. Çarşaf, pahalı ve kıymetli oldukları için her yere giyilmez, ancak düğün, hamam veya önemli bir ziyarete gidilirken giyilmektedir.

GÜNLÜK KIYAFETLER

Fakir ve orta halli aile kadınları günlük olarak "çinti-işlik" denen takım giyerler. Bunlar kalın, divitin denen kumaştan ve soğuğa karşı astarlı olarak dikilmektedir.

Çintiler, şalvar gibi, fakat kuyruğu biraz kısa olup bellerinde uçkur vardır. İşlik tabiri ise Türklerin çok eski bir giyim tabiridir. Gömlek şeklinde önü düğmeli veya kopçalı ve yakasız olur.Yaşlılar bele kuşak bağlar, üzerine ceket, başa da fes giyerek üzerini oyasız yemeni ile örterler.

Sokağa çıkarken cember (tülbent)(Şekil15-16) ile yaşmak tutulur, (ağız, burun gözlere kadar kapatılır.) üstüne de çar (Şekil17) örtülür. Sonraları çarın üstüne atkı alınmaya başlanmıştır.

GENÇ KIZ KIYAFETLERİ

Genç kız kıyafetleri basit ve sade olup, allı pullu elbiseler giymeleri ayıp sayılmakta ve düğün, nişan, kına, mevlid gibi meclislere gitmeleri de geleneklere aykırı görülmektedir. Olağanüstü hallerde gitmeleri gerektiğinde ise basma, pazen veya yünden yapılmış alelade elbiseler giyerler.

BAŞLIK, ÇORAP VE AYAKKABILAR

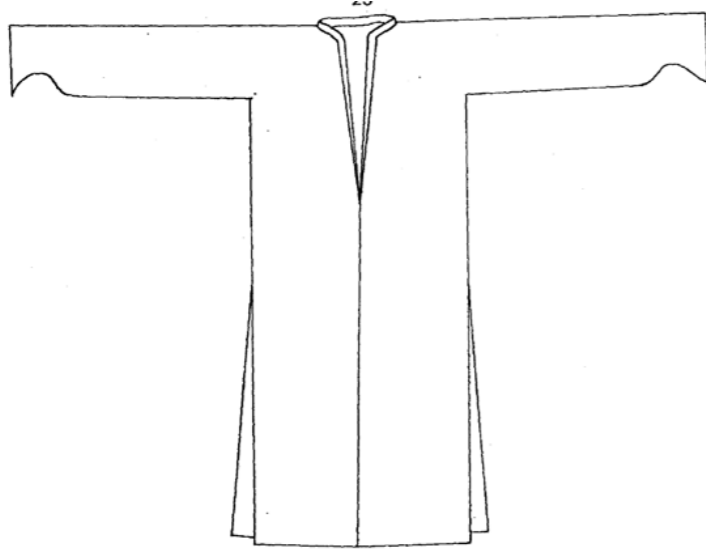
Kadın giyiminde başlıkların da mühim bir yeri vardır. Baş giyimleri muhtelif devirlerde birçok şekiller almıştır. Eskiden Türk kadınları ev içinde de başları açık gezmezlerdi. Bu sebeple fes, takke, hotoz, arakçin yemeni v. s. isimleri verilen muhtelif şekillerde başlıklar giyilirdi. Bu başlıkların tanzim edilişlerinde giyenin zevki ve bölgenin geleneği belirtilir, başlıklar her bölge ve her devirde başka bir incelik gösterirdi.

Kızılcahamam yöresinde, başa, ekonomik duruma göre ön tarafı yirmilik denen altın veya gümüşler dizili halde “tepelik” adı verilen fes geçirilir, tepeliğin üstüne çember.(şekil 15-16) onun üstüne de kıyıları oya veya nakışlı “çar” denen örtüler alınır.

Yün ve tiftik çorapların ise son derece süslü olduğu görülmektedir. (Şekil18-19) Desenleri; “Keklik izi, Gönül Çengeli, Kedi Bastı, Salkım Söğüt, Baklava Dilimi ve Elele.” gibi isimler alır. Ayağa ayrıca kundura ve mes-lâstik giyilir. Tabanı kösele ve topuklu, üstü yumuşak deri olan bu meslerin, yürütükçe gıcırdayanı genç hanımlarca tercih edilirdi.

SONUÇ

Bu çalışmada Ankara ili Kızılcahamam ilçesi kadın kıyafetlerinin tarihçesi araştırılarak, gelenekten geleceğe ulaştırılması hedeflenmiştir. Yapılan incelemeler göstermiştir ki; yörede bulunan geçmiş dönemlere ait bu giyecekler, bugün artık antika özelliğinde olup, ancak sandıklarda tutulmakta ve kimi zaman sergi ya da çeşitli gösterilerde giyilmektedir. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre eskiden giyim kuşamın pahalı, maddi gücün yetersiz olması ve dışarı ile temasın fazla olmaması gibi nedenlerle bu gün bizlere ulaşan kıyafetler oldukça nadirdir. Bu kültürel değerlerin geçmişten geleceğe aktarılması adına atılan bir adım olarak belediyenin yürüttüğü müze projesiyle karşılaşmış bulunmaktayız. En kısa zamanda yeni nesillerle buluşması dileğiyle..

Şekil 1: Üç Etek

Şekil 2: Üç Etek Ön Kısım

Şekil 3: Üç Etek Arka Kısım

Şekil 4: Üç Etek

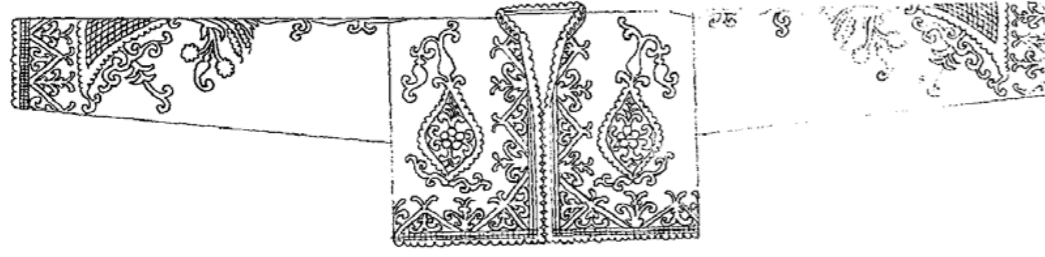
Şekil 5: Üç Etek

Şekil 6: Üç Etek

Şekil 7: Üç Etek

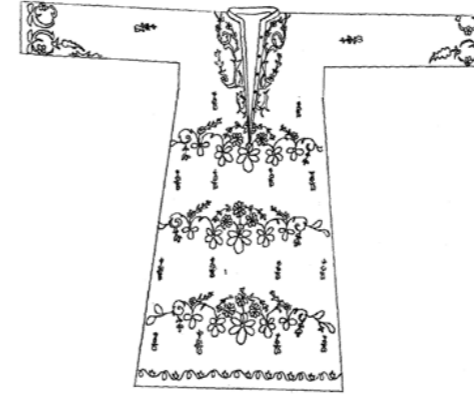
Şekil 8: Salta

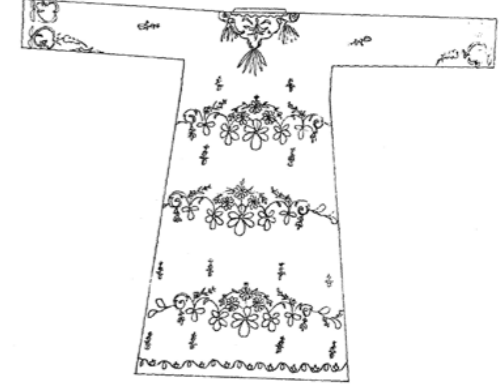
Şekil 9: Üç Etek Üzerinde Salta ve Kuşak

Şekil 10: Çantalı Entari

Şekil 11: Bindallı Ön Kısım

Şekil 12: Bindallı Arka Kısım

Şekil 13: Bindallı

Şekil 14: Bindallı

Şekil 15: Tepelik ve Çember

Şekil 16: Tepelik ve Çember

Şekil 17: Çar

Şekil 18: Yün Çorap

Şekil 19: Yün Çorap

KAYNAKÇA:

- Altuntaş, Yener ve Şahin, Yüksel ve Kahveci, Mücella.(1993). Manisa ili Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bayer, Füsün. (2010).Osmanlı kadınının giyim kuşamı (Tanzimattan Meşrutiyete). Yüksek Lisans Tezi.
- Eker, Muzaffer. Yabanabad 2000. Kızılcahamam Belediyesi Yayınları. s.105-107
- Erdoğan, Abdülkerim. (2011).Çamlıdere Tarih ve Kültür Atlası. Çamlıdere Belediye Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Olgaç, Pınar. (2012). Ankara ve Yöresi Kadın Giyimi. Kazan Belediyesi Kültür Yayınları. Ankara.
- Tizer, Gönül. (1974). Giyim- Kuşam ve Türk Kadın Kıyafetleri. Türk Folklor Araştırmaları. Sayı: 306. İstanbul.
- Türkoğlu, Sabahattin. (1994). Anadolu Folklorunda Kadın Giysilerimiz. Türkiyemiz Kültür Sanat Dergisi. Sayı:73.
- Yener, Enise.Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyiniş Tarzları. Ankara Üniversitesi Dergiler. Cilt 13. Sayı: 3
- Yurtoğlu, İbrahim. (2006). Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Kaynak kişi: Belkıs Tanyolu. 1936. Ankara.
- Kaynak kişi: Ali Yeşil.Ankara.

TÜRK MÜZİK KÜLTÜRÜNDE BOZLAK'IN YERİ VE VOKAL İCRA TEKNİĞİ

*Dr.Emel ŞENOCAK
İTÜ T.M.D.Konservatuarı Sanatçı*

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

G

çemişten günümüze,yaşanmışlığın her evresinde, geniş bir kültür birikimine sahip olan Türk topluluğu,duygu ve düşüncelerini, yaşam evrelerini, kendine özgü müzikal yapılarını, melodilerle birleştirerek, Türk müzik kültürünün belirlenmesini sağlamıştır.

Türk Halk Müziğinin Genel Yapısı;

Toplumun bulunduğu coğrafi şartlara göre tarihine, kültürünü, örf ve adetlerini, dinini, dilini, edebiyatını, ekonomik ve sosyal yapısının müzikle ifade edilmesine “Türk Halk Müziği” denir.

Mehmet Özbek’e göre; Türk Halk Müziği “Halkın estetik eğilimini yansıtan, bir yandan halkın yarattığı, öte yandan sevgi ile besimlediği,çoğunlukla dinlediği müzik” türüdür.(Özbek,s:88)

Beşikten mezara kadar gerçek yaşamdan konusunu alan duygu ve düşüncelerini müzikle ifade edip, dilden dile halk arasında söylenip kaynak kişisi belli olmayan anonim olarak günümüze gelen seslendirdiğimiz sözlü eserlere Türkü denir.

Türk toplumunun müzikal dili olan türkülerimiz, otantik ağız, hançere, melodi ve ritmik özellikleri bozmadan icra esnasında duygu ve düşüncelerin halka yansıtılmasına (vokal icrada), halk müziğinde tavrı denir.

Sözlü musıkide tavrı. Dil (söz unsuru), melodik yapı ve ritmik yapı öğelerinin bütünleşmesi ile meydana gelir. Dil unsuru (söz unsuru) bir milletin duygularını ifade etmesi kendi dili ile mümkündür. Müziklerin kullanıldığı söz yapısı kaynağını dil ve edebiyattan almıştır.

Milletlerin melodik yapıları, yaşadığı coğrafya, sosyal, ekonomik şartları, dini, edebi ve tarihi,diğer tarzlara göre, melodik yapı biçimini ortaya koymaktadır.

Türk Halk Müziğinin melodik yapısı dizi, tonolite, seyir renk ve ahenk bakımından çok zengindir. Türk Halk Müziğinde farklı karakterde ayak adı altında nitelendirdiğimiz farklı diziler ortaya çıkmıştır. Yahyalı Kerem, Düz Kerem, Kesik Kerem, Yanık Kerem, Bozlak, Misket, Müstezat, Muhallif, Kalenderi, Beşiri ve Garip.

Müziğin en önemli öğelerinden biri ritimdir. Ritmik yapı bölge ve yörelere göre değişim gösterir. Müzaffer Sarısözen’e göre Türk Halk Müziğinde usullerin üç esasa dayandığını söylemektedir. Ana usuller, Bileşik usuller ve Karma usuller.

Türk Halk Müziğinde usullerin temelini kapsayan Ana usuller, iki üç ve dört vuruşlarla bunların üçerli şekilleri çok, üçlülerle üçlülerin içerli şekli azdır. Türk Halk müziğinde yer alan 5,6,7,8,9 ve 10 zamanlı usuller diğer milletlerde ender görülmektedir.

Form yapısı bakımından türkülerimiz iki ana gruba ayırabiliriz.

Uzun Havalara: Melodik yapısı ve dizisi şekli belli, serbest usulle ezgilerimizin seslendirilmesine denir. Orta Anadolu ve Orta Toroslarda "Bozlak" Doğu Anadolu'da "Maya" Kuzey Doğu Anadolu'da ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde, Kerkük'te "Hoyrat", Teke bölgesinde "Elezbe", "Kesik Kerem", "Yanık", "Garip" gibi ağıtlar isimlendirilmiştir.

Kırık Hava: Türk Halk Müziğinin ritmik özellikler gösteren, ritim kalıpları ile ölçülebilen halk ezgilerine denir. Değişik bölge ve yörelere göre halaylar, teke zortlatmaları, horonlar, karşılamalar, sallamalar, kol havaları, samahlar, ilahiler, nefesler değişik isimlere göre ifade ettiğimiz bölgelere göre kırık havalardır. Türkülerimizin en belirgin özellikleri, geleneksel, anonim ve yöresel ağızlara sahip olması gerekmektedir.

Türküleri konularına göre şöyle sıralayabiliriz ;Lirik türküler (Ninniler, ağıtlar,aşk, sevdâ ve gurbet türküleri),Kahramanlık türküleri, Satırlık türküler (Taşlama ve mizansen türküleri),İş ve meslek türküleri (Esnaf), Olay türküleri (Kına,eşkıya, düğün, mezhep, tarih türküleri), Pastoral türküler (Tabiatı anlatan),Diktik türküler (eğitici, ders verici), Din içerikli türküler (Semahlar-İlahiler) .

Türk Halk müziğinde akord genellikle "Do" olarak kullanılmaktadır. Bağlamanın bozuk düzeninde bu akord "La" karar olarak isimlendirilir. Notaları yazılıp isimlendirildiği bu La sesi temel dizilerin teşkilinde karar perdesi olarak ele alınmıştır. Örneğin "Si" kararlı bir ezgi, bu "La" eksenine göre 1 ton yukarıdan icra edilirken Akor'un "Do" olmasından dolayı icracı bu ezgiyi piyanonun "Re" sesinden okumuş olur. Bu da gösteriyor ki halk müziğinde notaların "La" ekseninin haricinde yorumculara göre farklı tonlar ve akordlar bulunmaktadır. Bu tonlar yukarıda sözü geçen Halk Müziği dizilerinin (Misget-Müstezat) vb... gibi diziler dışındadır. Genel anlamda burada tranzpozisyon kendini göstermektedir.

Bozlak'ın Tanımı ve Kelime Anlamı;

Türk müzik kültürü içinde, Orta Anadolu ve Çukurova Bölgesinde Toroslarda yaşayan, Türkmen,Yörük ve Avşar boylarının, yaşanmışlıklarını, acılarını ve sevinçlerini, dile getirebilmelerinde, bozkırlardaki müzikal haykırışların, serbest ritim ve ezgilerle ortaya konmasında, bozlak köklü bir kültürü yansıtmaktadır.

Divan-ı Lügat-iT Türk kitabında Bozlak; "Bozla(di-r);ses vermek,bağırarak, bozlamak; Bozla(tı-ur) böğürmek" diye yazmaktadır.(Atalay, s:106)

Hocam, Muharrem Ergine göre; "Dede Korkut hikayelerinden olan "Kam Püre Oğlu Bamsa Beyrek Destanı'nda " ağlamak, bağırarak" manasında Bay Püre Beg ne ağlayıp bozularsın şeklinde" demiştir. (Ergin,Mu-harrem,s.116)

Derleme sözlüğünde; "Bozlak,Kırşehir ve Orta Anadolu'da uzun hava; Burdur ve Antalya'da bir çeşit kuş, iri serçe ,Muğla ve Erzincanda'da yağsız çıra, çam; Bolu, Kastamonu, Zonguldak ve Samsunda sürülme-miş boz tarla; Kayseri'de aba,yünden örme giyecek, kısa kollu hırka; Adana ve İçel' de hikaye gibi değişik manalarda kullanılmaktadır" (Derleme Sözlüğü,s:752) der.

Gazimihal'le göre; "Bozlak uzun hava türüdür. Hikaye edici bir hali vardır.Avşar oymaklarına bastır. Yörükler hep bir ağızdan da bozlak söyler, o zaman hafif tertip bir ritim olur. İniltiyle haykırma anlamına gelen "bozla-ma" fiiliyle alakalı bir kelime olsa gerek. Orta Anadolu'da bilhassa uzun hava halindedir. Çankırı, Kastamonu da bozuk tabiri bu anlamdadır." demiştir.(Gazimihal; S.14)

Bayram Bilge Tokel'e göre; "Feryat etmek, haykırarak, ağlamak, sızlamak anlamına gelen bozlak kelimesi, hem Dede Korkut'ta , hem Divan-ı Lügat-it Türk'te, boz(u) lamak (ses vermek), boz(u)latmak (bö-ğürmek) ve ağlamak, feryat etmek anlamlarında kullanılmaktadır.(Toker, s.78)

Atunç Emnalar'a göre;" Bir çok bölgede görülmekle birlikte, İç Anadolu ve Güney Anadolu'da toros-larda yaygın olan Avşar ve Türkmen oymaklarına ait olan bir uzun hava türüdür" der. (Emnalar,s:337)

Tarihi süreçte bozlak'lar ; Tarihi süreçte çeşitli medeniyetlerin yer aldığı Toros'lar Türk kültür ve medeniyetlerinde vazgeçilmez merkezlerdendir. Anadolu'ya yerleşen Türk boyları, kültürlerini gelenek ve gö-reneklerini, yaşadıkları merkezlere taşımışlardır.

Bu merkezlerin önemli kollarından olan Çukurova, Oğuzların, Bozok kollarından biri olan Avşar aşiretlerinin, yerleşim merkezi olmuştur. Türk'lerin tarih boyunca günümüze kadar uzanan kültür zenginlikle-rinde, Edebiyat ve Müzik yaşamlarının vazgeçilmezleri olmuştur.

Halk müziğimizde önemli bir rol oynayan Bozlak'lar Oğuzların Anadolu'ya göçüyle yayılmıştır.

Çukurova bölgesinde Toros'larda, Türkmen aşiretleri ve oymakları, yaşam biçimlerini ve kültürlerini, kendilerinden sonraki kuşaklara aktarabilmişlerdir. Karacaoğlu, Dadaloğlu gibi ozanlar , müzik kültürünün en önemli elçileri olmuşlardır.

Pek çok yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Bozla'ğın çıkış tarihi hakkında kesin bir bilgi-ye rastlanılmamıştır. Yörük Türkmenlerin, göç yoluyla Orta Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra, Abdallarca sürdürülen bir müzik kültürü, günümüze kadar ulaşmıştır.

Türk dünyası, kültür geleneklerini incelediğimiz zaman, melodi ve hançeri yapılarına göre, Kerim Önderin, "Azərbaycan" isimli kitabında; " Azərbaycan dediğimiz sahada yaşayanların büyük çoğunluğu, Aze-ridir. Bunlar,XI.yy'a kadar bu bölgeye gelmiş, Oğuz Türkleri ile diğer çeşitli Türk boylarının mensuplarıdır. Kozanlı, Tekelü, Baharlı, Kaçkar, Varsak, Avşar, Dulkadirli, Kozak vs. İsimler Azərbaycan'daki çeşitli türk-men boylarından bazılarıdır."(Öder; s.13)

Bozlak Kültürünün taşıyıcı kimlikleriyle Türkmenler ve Abdallar;

Orta Asyadan, kuraklık ve yokluk nedeniyle, göç eden Türkler için, Hüseyin Salman, Türklerin Ana-yurdu ve Göçler kitabında şöyle der. "Kısacası; kuraklığında etkisiyle beliren kıtlık , nüfus fazlalığı ve yurt daralmaları , savaşa ve şiddete dayalı baskılar ile yeni yurtlara ulaşma isteği başta olmak üzere çok çeşitli etkenler dolayısıyla Türkler, Orta Asya'dan batıya doğru uzun yıllar süren bir göç yaşamışlardır"(Salman,s.5)

Türk Halk Müziğinin en yaygın uzun hava türü olarak kabul edilen bozlak'lar, Türkmen boyları ve bu boylara bağlı aşiretlerin, özellikle,Abdal, Avşar ve Aydoğdu gibi aşiret kollarına mensup halk sanatçıları tarafından icra edilmektedir.

Türkmenler Orta Anadolu'ya göçle, kültür, gelenek ve göreneklerini bu bölgelere taşımış ve bölgenin kültürel değeri onlarla bütünleşmiştir. Bozlak'lar, bölgenin kalıcı müzik kültürü olarak benimsenmiştir.

Türk boyları arasında sürdürülen bu gelenek, daha sonra Abdallar tarafından, yaşatılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Türkmen boylarından olan Abdallar,temiz yürekli iyilik seven, fedakar bir topluluk olarak bilinmektedir. Bu aşiretle bağlı olan halk sanatçıları bu müzik kültürünün yayılmasında önemli katkı sağlamışlardır.

Erol Parlak'ın, Neşet Ertaş hakkında yazdığı kitapta, abdallarla ilgili, "Özgün bir topluluk olan "Ab-dallar" Anadolu müzik medeniyetinin beslediği en önemli kaynakların başında gelmektedir. Abdallar, dört bir yanına dağıldıkları yörelerimizin müzik kültürünü; sevgi.. saygı, barış ve kardeşlik duygusuyla dolu engin gönülleriyle hak yolunda çağlar boyu yeniden inşa etmişlerdir.Anadoluya has bir inanç ve görgü ile sürdür-dükleri abartıdan uzak ,sade yaşamları boyunca meslekten sanatkar olmaları ve bu mesleği kuşaklar boyu sür-dürmeleri sonucu, gelişerek çoğalan bir kültür hazinesi oluşturmuşlardır. Orta Anadolu Abdalları, ilginç form ve ses özellikleriyle Anadolu'nun Caz'ı olarak görülen bozlakların, halaylarını, türkülerini ve oyun havalarını, deyişlerini vb..Çukurova ve Barak Abdalları aşıklık geleneğinin incelikli söylemelerini, yanık Barak havalarını, yiğitlemelerini emek ve özveriyle yaşatmaktadırlar.Bu ezgilerde Anadolu'ya ait tarihi, kültürel dokuyu,arı, Türkmen dilinin inceliklerini bulmak mümkündür" demiştir. (Parlak;s.254-255)

Bozlak'ların Anadolu'daki Merkezleri, Türleri ve Yöresel Sanatçıları; Göçerlerin müzikal haykırışları, Orta Anadolu'da ve Güney Anadolu'da,Abdal topluluklarının çabalarıyla yaşatılmaktadır. Orta Anadolu'da, Ankara, Nevşehir, Kırşehir, Avanos, Keskin, Kırıkkale, Yozgat, Niğde, ,Sivas, Konya,Kara-man, Kayseri, Kastamonu ve Çorum.

Güney Anadolu'da, Çukurova, Gaziantep, Maraş bölgelerinde yaygın olan Bozlak, bölgenin, müzik kültürünü yansıtmaktadır.

Bozlak dediğimiz zaman akla ilk önce, Kırşehir ve Keskin gelmektedir. İlyas Sürmeliye göre; "Kırşehir, XI.yy.da Türk egemenliğine girmiş ve Asya'dan getirilen Türk özelliklerini devam ettiren, geliştiren, tanıtan önemli bir Türk ili olmuştur."(Sürmeli; s.32)

Gelenek ve göreneklerin yerleşim merkezi olarak gösterilen Kırşehir'in, bulunduğu topraklar XIII ve XIV. y.y.da ,gül bahçelerinin çok olması nedeniyle "Gülşehri" ismi iken, daha sonra, kuruyan topraklarla,"-Kırşehri" denilmiş ve yöresel dil nedeniyle "Kırşehir" olarak günümüze kadar gelmiştir.

İç Anadolu'nun, Dil, Edebiyat ve müzik kültürünün gelişmesinde, gelenek ve göreneklerin korunma-sında, önemli yerleşim merkezi olan Kırşehir, Türkmen'lerin merkezi olarakta bilinmektedir.

Ahırlığın merkezi olarak bilinen, Kırşehir için, Etem Basınoğlu " Çeşitli Yöreleriyle Kırşehir" kitabında şöyle der; " Bu teşkilatın kurucusu Ahi Evran buraya yerleşmiş, diğer taraftan Babailiğin kurucusu İlyas Baba bu-raya gelmiş, onun torunu tanınmış mutasavvıf şair Aşık Paşa burada yaşamış ve burada ölmüş, Mevlana'nın tilmizlerinden Süleyman Türkmani ve Mehmet Aksarayı, Kırşehir'e gelerek mevlevi tekkesi kurmuşlardır. Ahi Evran'nın arkadaşı, Hacı Bektaş Veli Kırşehirde yaşamıştır. Bektaşilik'te bu havalide hemen aynı zamanda kurulmuştur." (Basınoğlu; s:22)

Çukurova'da uzun hava türlerinde söylenen ezgiler,yüksek hava, makam, gayda, ağız ve bozlak olarak ifade edilir. Halk ozanlarına ve aşiretlere göre de, Senir Ağzı, Aşiret Gaydası, Üçgözoğlu Ağzı, Karacaoğlan, aşiret isimlerine göre; Türkmeni Bozlağı, Cerit Bozlağı, Umur Bozlağı, Düdem Bozlağı Yelri Bozlağı , Barak Ağzı , gibi.

Sınıflandırdığımız zaman, Kişi adlarına göre; Karacaoğlan, Dadaloğlu, Öksüz Ali, Deli Boran Bozlakları. Aşiretlere göre; Türkmeni, Avşar,Cerit, Karahacılı, Tecirli, Menemenci, Barak Ağzı Türkmeni Bozlakları, olarak sıralıyabiliriz. Yöre İsimlerine göre; Çukurova Bozlakları diyebiliriz.

Orta Anadolu'da; Kişi adlarına göre; Katırcıoğlu, Develioğlu,Şakir efendi Bozlakları. Aşiretlere göre; Avşar,Türkmen,Bayat, Bozok Bozlakları. Yöre işimlerine göre; Kırşehir,Yozgat,Everek, Şekerdağı, Niğde, Koçu dağı Bozlakları gibi.

H.Valit Bulut'un "KırşehirliOzanlar" kitabında; "Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Şeyh Ahmet, Gülşehri, Aşık Paşa, Aşık Musa, Aşık Seyit, Aşık Seyfullah, Aşık Hasan, Aşık Boyacı, Hamit'li Dursun Kaya gibi ozanların yurdu Kırşehir, Yağmurlu Yusuf, Sarı Veli, Muharrem Ertaş, Çekiç Ali, Neşet Ertaş, Bulduk Usta, Mazlum Usta, Ahmet Ertaş, Haydar Garip, Haydar Devenci, Duran Devenci, Abidin Ertem, Aydın Çekiç, Veli Ertem, BektaşAkyol, Ayvaz Başaran, Resul Başaran, Durmuş Garip gibi ozanlar yetişmişlerdir."(Bulut; s:5)

Erman Artun'a göre;. Çukurova bölgesinde, "Karacaoğlan geleneğinin ve Karacaoğlan çığırmanın, Adana âşıklık geleneğinde, âşıklığa başlama ve geleneği öğrenmede Karacaoğlan'ın etkisi konusunda âşıkların görüşlerine başvurduk. Âşık Feymani, Âşık Halil Karabulut, Âşık Gökşani, Âşık Süleyman Kaya, Âşık Nizamettin Kayacan Âşık Eyyubi, Âşık İbrahim Karalı, Âşık Ahmet, Hasan Hüseyin Çulhaoğlu, Âşık Ali Ambarcı, Âşık Borani, Âşık Haydar Aslan, Osman Taştan, Âşık Fidani, Âşık Abdulvahap Kocaman Âşık Salih Olçan[, geleneği öğrenmelerinde, âşıklığa başlamalarında Karacaoğlan'ın çok büyük etkisi olduğunu söylediler."(Altun;s: 61)

Bozlak'ların, Müzikal, Tema, Şiir, Ağız - Dil Özellikleri, Fonetik ve Diksiyon, olarak ele aldığımızda; Müzikal olarak, İnci bir makam karakteri gösteren Bozlaklar,usul de, serbest ritim özelliği göstermektedir.

Bozlak'lar, vokal icrada genellikle, tiz bölgedenki ses sahasına hakimdir. Bir buçuk oktavlık, ses sahasını kullanan vokal icracıları, Tiz oktavdaki ses düzenine göre, 5,7,11. Ses sahasında gezinirler. Orta Anadolu bölgesinde, bir derece daha pes, Çukurova bölgesinde bir derece daha tiz icra farklılıkları göstermektedir. Bu da coğrafi şartlar ve iklim koşullarına bağlanabilir.

Makam olarak, Kürdi, Muhayyer Kürdi ve Acem Kürdi makam dizileri kullanılmaktadır.

Teması; Göçerlerin,acı,üzüntü,doğum,ölüm,sevinç,ayrılık gibi yaşanmışlıkları yansıtmaktadır..

Şiir yapısı; Koşma nazım biçiminde,11 heceli , 4+4+3 veya 6+5 şeklindedir.

Ağız ve dil özelliği açısından ele alırsak , Bölgelere göre, diğer uzun hava türlerinden farklı bir dil unsuru görülmektedir. Bölgelerin kültür ve coğrafi konumuna göre, icralarda fonetik farklılıklar görülmektedir.

Dil Bilimcisi, Hocam Muharrem Ergin; Ağız ve şive kavramıyla ilgili şöyle der. " Şive bir dilin, bilinen tarihi seyir içinde ayrılmış olup bazı ses ve şekil ayrılıkları gösteren kolları, bir kavmin ayrı kabilelerinin birbirinden farklı konuşmalarıdır. Ağız ise bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklılıklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır."(Ergin; s:8-9)

Fonetik; Ses Bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil bilimcisi Ayça Özçimen'e göre Fonetik; " Konuşulan dilin sesleri ve diğer bir dil bilimiyle olan bağlantılarını inceleyen bir bilim dalıdır. Diksiyon ise, daha geniş kapsamda yer alarak ses organlarının doğru sesi elde edebilecek şekilde eğitilebilmesini, güzel ve etkili söyleyişin tüm özelliklerini öğretmek bu konuda beceri elde etmelerini sağlar. Fonetik ve Diksiyon, duyu ve düşünceleri yerli yerinde ifade edebilmek, Türkçe'yi en doğru şekilde kullanabilmek, sesi doğru ve güçlü kullanabilmek, yönlendirmek istenilen amaç doğrultusunda sözleri daha etkili bir şekilde karşıya ulaştırabilmek için başvurması gerekli iki önemli faktördür." (Özçimen;s.164)

Sesimizi ve vokalleri doğru kullana bilmemiz için ünlü ve ünsüz vokallere dikkat etmemiz gerekmektedir.

Ünlü Vokaller → A,e,ı,i,o,ö,u,ü, na pulmanik sesle melodi yapısını ortaya çıkarırlar. Her ünlünün kendine özel tınısı bulunmaktadır. Açık, koyu, yuvarlak, ince ve dar tınlama özelliklerine sahiptir.

A → Açık ve güçlü tınlayan bir ünlüdür orta damak ünlüsüdür. Vokal eğitiminde göğüs rejistiğini gelişiminde en önemli ünlüdür.

E → Düz ve geniştir. Dil damağın ön tarafında açık ve kapalı olarak artiküle edilir. (e) ünlüsü önde

tınılar. Sesin doğru yere oturduğunu hissettirir.

İ → İnce, dar ve düz bir ünlüdür dilin ve damağın ön bölgesinde oluşur. Parlak ve belirgin orta ses ünlüsüdür.

E → Açık ve kapalı olmak üzere iki E vardır.

Kapalı E → Dil ileri yükselir oluşumu öndedir.

Açık E → Dil geriye hafif gider ve vokal daha önde oluşur.

Vokal'da kapalı e önellidir.

O → Kalın, yuvarlak ve geniş dudaklar yuvarlak ağız açıklığı oluşur. Çok parlak ve gürdür. Kafa seslerini kuvvetlendirmek için kullanılan ünlülerden en önemlisidir. A ünlüsüne yalın kullanıldığı zaman göğüs sesini uyarır.

U → Yuvarlak, kalın ve dar'dır. Ağız yuvarlak ve açık pozisyonu alır. Çok parlak tınlamaz. Çok fazla kullanılmaz.

Ü → Yuvarlak, ince ve dardır. Dudak önde dil ilerde, çene açık olur. Kafa sesi pasajlarında kullanılır. Güzel ve yuvarlak tınlayabilen bir ünlüdür.

Ö → Yuvarlak, ince ve geniştir. Dudak yuvarlak pozisyonda, çene açık, dil yukarıdadır. Bu vokal tize çıkarken "e" nin yerine kullanılır.

İ → Düz, kalın ve dar'dır. Damak arkasındadır. Dil damağın arkasındadır. Melodi yapısına göre **kullanılır**.

Ünsüz Vokaller → Pulmanik sesler (Akciğerlerden gelir) Ses yolunda az boğumlanarak çıkan ses aygıtının herhangi bir yerinde engele çarpan bu yüzden ünlülere göre az ses veren fonem.

B – M – P → Ünsüzleri,

Önlerinde ünlü konursa çene ritmik açılım yapar. Dudağın ön bölümü hafif patlama yapar. Sesi dudağın ön kısmına yerleştirir. Ses çalıştırmasında çok kullanılır. M ünsüzü en güzel tınlayan ünsüzdür. Çene açılır, dudak kapalı, ve dişler birbirinden ayrıdır. Ünsüz rezonatörleri çalıştırır. Ses tellerinin ürettiği titreşimleri hissetmemizi sağlar.

F – V → (Bilabial) Dudaklar ve dişlerin kullanılmasıyla oluşur. Diş ve dudakların yer aldığı vokalleri önde tutmaya yarar.

L – N – R → Dil sert damakta ön dişlerin üzerinde şekillenir. Dil çalıştırılarak rahatlatılır. Tınlayan ünsüzlerdir. Burnun ön bölgesinde hissedilir.

T – D → Dişler birleşik ufak bir baskı yapılırdan gelen ünlü hafif patlama yapar. Sesi ön damak bölgesine yerleştirmek için kullanılır.

S – C – Z → Bu ünlüler dişler arasından hava üfler, dil gevşek çene ritmik açılım yapar. Bu ünlülerde gırtlak rahat olur. "C" ünsüzü de dişler fazla kapanır bu çeneyi sıkıştırır. "C" ünsüzüne dikkat etmek gerekir.

Y → Dilin orta bölgesinde damağın şekillenmesi bu ünsüz ünlüler için uygun bağlantı görevini yapar. Ağız içindeki nefesin kaçmasını önler. Nefesi yavaş yavaş kullanmaya yardım eder.

K – G → Dil damağın gerisinde yumuşak damağa yakın yerde şekillenir. Ses egzersizlerinde diğer ünsüzlerden sonra kullanılması ve dikkat edilmesi gerekir.

H → Boğazdan hava üfleterek oluşur, tını yok hava vardır. Gırtlak açık kalır. Sıkışık boğazları rahatlatmak için yararlıdır. İyi kapanmayan ses tellerinde hiç kullanılmaması gerekir.

Ses çalışmalarında ünlü (vokaller) önce kullanılır. A vokali çok tınlıyan bir vokaldır. E ve İ vokalleri orta bölgede parlar bu vokallerin genel tınısı değil öğrencinin bunu nasıl artiküle ettiği önemlidir.(Şenocak; s.57)

Müzikal icraların araştırılmasında,yöresel ve kültürel farklılıklar göz önüne alınarak, dil bilimcileri ile vokal eğitimlerinin disiplinler arası, çalışma yapımları gerekmektedir. Bu çalışmanın neticesinde bölgelere göre fonetik alfabetesi çıkarılmalıdır.

Vokal İcra Tekniğın; Terminolojide "Vokal eğitim" deyimini Fransızca kökenli "Chant" şarkı söyleme sözünden gelmektedir.

Vokal eğitimin temel öğeleri, insan sesi, solunum organları, vücut rahatlığı (yumuşaklığı), artikilasyon dur. Ses türleri, konuşma tonuna, tını rengine, vücut yapısına, ses tellerinin yapısına, registerin dağılına ve yumuşak damağın formuna bağlıdır.

İnsan'nın, şarkı söyleyebilmesi için, daha fazla hava, ses üretici ve ses düzenleyici bölümleri, büyük önem arz etmektedir.

İnsan sesinin oluşumunda üç ana yapı , Jeneratör sistem (Güçkaynağı Akciğer) , Vibratuvar sistem (Larenk, gırtlak), Rezanatör sistem (Larenks üzerindeki havalı boşluklar ve organlar) görev alır. Bütün bu sistemin beraber çalışması ile düzgün ses elde edilir. Görev ve fonksiyonları idare eden beyinde işitme ve konuşma merkezinin ortak çalışımı şarkı söylememizde en önemli rolü oynar.

Jeneratör Sistem; Konuşma ve şarkı söylemek için larenkste bulunan ses tellerinin (vokal kordların) titreşmesinin meydana gelmesinde, akciğerde bulunan havanın uygun basınçla gırtlığa doğru itilmesi ile meydana gelir. Şarkı söylemede ve konuşmada iletilen havayı fazla basınçla ve uygun şartla yukarıya doğru iter. Jeneratör sistem kaburgalar, adaleler, sinirler diafraqm, karın adaleleri, akciğerler, bronşlar ve trakca (ana nefes yolu)'ndan meydana gelmiştir.

Vibratuvar Sistem; Hava titreşimlerinin sese dönüşmesinde en önemli organ larenkstir. Sesin çıkarılmasında larenks iki şekilde görev almaktadır. Akciğerlerden gelen havanın kuvveti ile ses tellerinin kendi elastikiyeti ve ağırlığı ile oluşan titreşim. Beynimizin verdiği emir ile gırtlak sinirleri (Rekürrens siniri)nin hareketiyle ses tellerini titreştirir. Bu hareketlerin saniyede birçok defa işlevini görmesiyle ses telleri titrer ve ses ortaya çıkar.

Rezanatör Sistem; Bu bölgedeki organlar hançereden çıkan ses rezonans boşluğu dediğimiz (dil, dudak, ağız, burun) boşluklarda yarattığı titreşimle zenginleşerek olgunlaşır. Rezonans boşluklarında en önemli görevi üstlenen burun havanın içindeki tozları tutarak havayı temizlemek, ısıtmak ve nemlendirmek, sese rezonans kazandırır. Gırtlak, orta ve yukarı farenk, dil, alt çene, sert ve yumuşak damak. Rezonatör sisteminin çalışımında çok önemli yere sahiptir.

Rezonatör bölgeler, konuşma ve şarkı söyleme sırasında iki görev üstlenmiştir. Rezonatör olarak iş görürler ve ses tellerinde oluvokal primer tonun kuvvetlenmesine yararlar. Harflerin oluşumunda sesli harfler, alt çene ve dilin karakteristik bir tını bölgesi oluşturulması ile sessiz harfler ise aynı bölgelerde engeller yaratarak meydana getirirler. Dilde vokallere önemli görev düşmektedir.

Dil, dudaklar, dişler, iç damak tabanı ve tavanı ağız boşluğu sağlıklı bir çalışma ile kontrollü kullanabileceği artikülasyonlardır. Bu artikülasyonların yardımıyla kullanabilecekleri ünlü ve ünsüz vokaller. Bu vokaller vokal eğitiminde en önemli çalışma alanını kapsar. Bu vokal ve konsonlar kullanımı nefes tekniği ile artikülasyon yapılırsa ses sanatçısının sesinin ömrünü uzatır. Ses sanatçısı şarkı söylerken artikülasyonlarla beraber mimiklerini de kullanırsa okuduğu esere anlatım gücü katar.” (Şenocak;a.g.e s.37)

İnsan sesinde, register kavramı ses tellerinin değişik hareketlerine verilen isimdir. Ses aşağıdan yukarıya doğru hareket ettiğinde (1,5 oktav içinde) zorluklar oluşturur. Kişilerde, register değişimindeki ses tınısı, farklı çıkar. Bu değişim çalıştırıcının dikkatinden kaçmamalı mutlaka dikkate alınmalıdır. Dikkate alınarak hazırlık yapılmazsa aynı fonksiyon ile ses çıkması mümkün olmayacaktır.

Kulağımızın değerlendirdiği registeri sürekli çalıştırarak belli bir tonun farklı tonla başka bir ses tınısı yakalanarak devam edilir. Doğal seste kafa ve göğüs registerinden meydana gelmiştir.Eğitim görmüş seste bu kafa ve göğüs registerin geçişlerinde çalışılarak tek register şeklinde duyumu sağlanmalıdır. Ses tellerinin tüm kasları birlikte çalıştırılarak sese renk kazandırılır.

İnsan sesinin registeri'ni üç ana evrede ele alabiliriz.

Göğüs registeri; Göğüs kafesi bölgesinde vibrasyon hissedilir.

Orta Register; Konuşmanın gerçekleştiği temel ton burun bölgesindeki rezonasyon ile gerçekleşir.

Kafa registeri; Titreşim üst registerde çok fazla hissedilir.

Şenocak'a göre; “İnsan sesi, kişinin ruhsal ve zeka ile ilgili özelliklerini ortaya koyar. Her türlü duygumuzu ifade için kullandığımız ses, istenilen renge bürünerek, duygularımızı daha etkili bir hale sokar. His ve düşüncelerimizi ortaya koyarken duygularımız ve kalbimiz öne çıkar. İnsan sesi fiziksel ve fizyolojik, çalışmanın sonucu doğmaktadır. Normal ses parlak, pürüzsüz, canlı rahat yaş, cinsiyet ve görünümüyle uyumlu olmalıdır.

Çok büyük anlatım gücüne sahip olan insan sesi ve bu sesle elde edilen vokal müzik ses ve sözün birleşiminden doğan sanatın özerk kollarından biri olması özelliğini taşımaktadır. Yaşamın her evresinde, sihirli bir güce sahip olan insan sesi, en etkileyici enstürman olmuştur. Sesin ahengi ve güzelliği ile seçilen bu sanat dalı, solistlik geleneğini ortaya koymaktadır.

Güzel şarkı söyleme sitiline, Bel-Kanto sitil denir. Bu sitil, Postür, doğru nefes ve ses gücünü kontrol etmektir.

Postür; İnsan vücudunun dengeli olarak düzgün durmasıdır. Ses sanatçısının düzgün şarkı söyleyebilmesi için doğru duruş önemli bir faktördür. İyi bir postür, sanatçının kendine güvenini, huzurunu, düzgün nefesini ve güzel şarkı söylemesini sağlar.

Nefes; Düzgün nefes alan, doğru şarkı söyler. (Chisa Pesrurare sa cantate) Nefes almak doğal bir işittir. Ses kaslarının (Dokularının) titreşimi, sesin tınlamadı düzgün nefes ile gerçekleştirilir. Doğru ve düzgün bir nefes, ses tekniğinin temelini oluşturur. Vokal eğitimde; Göğüs, Kaburga ve Diafraqm nefesi kullanılmaktadır. En önemli nefes Diafraqm nefesidir.

Vokal icra tekniğinde, Bozlak; Kendine özgü, gırtlak, ağız ve hançeri özelliğine sahip olan Bozlak, ses genişliği ve özel usluba dayalı bir icra şeklidir.

Uzun hava türleri çalıştırılmasında; Vokal icracıya, teknik becerileri kazandırılırken, geleneksel icra uslubunun, bozulmamasına dikkat edilmelidir. Bilimsel verilerle desteklenen çalışma sonucunda, solist'in almış olduğu ses eğitimi çalışmasını, profesyonel yaşamına, aktarılması sağlanmalıdır.

Neşet Ertaş, Muharrem Ertaş, Haydar Deveci, Duran Deveci, Abidin Ertem, Aydın Çekiç, Veli Ertem, BektaşAkyol, Ayvaz Başaran, Resul Başaran, Durmuş Garip gibi ozanlar dinlenerek yapılan tespitler sonucunda; vokal icrada, gırtlak ve ön mask sesleri kullanılırken, vibrasyon ve tirille, orta rejester'a geçişler yapıyor.

Usta çırak ilişkisiyle günümüze gelen bu icra tarzı ,doğal olarak gelişmiş ve diğer uzun hava türlerinden ayrılmıştır. Solistler, tiz bölgeden, pes bölgeye geçerken, rahat ve kıvrak gırtlak namelerini, ustalıklı yapılmaktadır.

İcrası açısından, güçlü ses gerektiren Bozlak, icrasının ilk ezgisinde, genellikle, isyan ve haykırışın belirtisi olarak, aman,of, aydost diye bir nida ile başlar.

Yöresel sanatçıların, ses icraları açısından, doğal becerilere sahip olmaları, seslerini ve nefeslerini kontrol etmeleri, bu konudaki ustalıklarını göstermektedir.Tanrının onlara armağanı olarak nitelendirilebiliriz.

Son yıllarda, bu sanat dalına gönül vermiş genç icracılarda, taklit hakimiyeti görülmektedir. Özellikle sanatında doruk noktaya ulaşmış olan rahmetli, Neşet Ertaş'ın icra tarzı görülmektedir.

Radyo sanatçılarının, Bozlak icralarında , ağız ve lehçeleri İstanbul Türkçesiyle, icra edildiği için, kaynak kişiden alınan yöresel ağız ve şiveye fazla dikkat etmedikleri, kayıtlardan tespit edilmiştir.

Geniş ses sahası istenilen bu icra türü, icracıların sesini kullanmaları açısından , vokal tekniği bilgilenmeleri gerekmektedir.

Seslerini, daha uzun süre sağlıklı, kullanabilmeleri için, nefes ve sesi tekniğini, öğrenmeleri, kendi ses sağlıkları açısından önemlidir.

Bu çalışmalar yapılırken, dikkat edecekleri uygulamada,önce nefes tekniğinin, Jenaretör, Vibratör ve Rezenatör bölgeleri, ayrıca ; göğüs, orta ve kafa Registeri, geçişlerinin pürüzsüz, olması gerekmektedir.

Dil, dudaklar, dişler, iç damak tabanı ve tavanı ağız boşluğu artikülasyonların yardımıyla fonetik alfabetinde olan, ünlü ve ünsüz harflerle, vokal çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar, ses icracılarının sesinin ömrünü uzatır.

Sonuç olarak; Orta Anadolu ve Çukurova bölgelerine göçle gelen, Türkmen boyları ve bu boylara bağlı aşiretler, günümüzde yerleşik yaşam tarzını sürdürmektedirler.

Bu aşiretlere mensup Abdallar ve yöresel sanatçılar tarafından icra edilen bozlaklar, serbest ritimde, kendine has, hançere, tavır ve ağız özelliğine sahip,bir uzun hava türüdür.

Gelecek nesillere taşınabilmesi için, genç icracıların, kaynak kişileri çok iyi dinlemeleri ve bu alanda ses eğitimlerine dikkat etmeleri gerekmektedir.

Ses bilimcileri ve eğitimcilerinin, disiplinlerarası yapacakları çalışmalarla, yörelere uygun, fonetik alfabetine gerek duyulmaktadır.

Usta çırak ilişkisiyle, geçmişten günümüze kadar uzanan, köklü bir geleneğin yaşatılmasında ve yayılmasında, Bozlak ustalarının, Abdalların; Türk halk müzik kültürüne sağladıkları katkı asla yadsınmaz.

KAYNAKLAR

- ATALAY; Besim, "Divan-ı Lügat-it Türk; Türk Dizini İndeksi", T.D.K, Yay, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1986, s.106
- BASINOĞLU; Etem, "Çeşitli Yörelereyle Kırşehir", Filiz Yayınları, İst, 1981, s:22
- BULUT; H. Valit, "Kırşehirliler Ozanları" Filiz Yayınları, 1983, Ankara, s.5
- Derleme Sözlüğü; C.2, T.D.K. Yay, T.T.K, Basımevi, Ankara, 1965, s.752
- PARLAK; Erol, "Neşet Ertaş Bir Sanat Ağacıdır" adlı yazısı, Gönül Dağında Bir Garip, Türkiye İş Bankası Yayınları, s.254-255.
- EMNALAR; Atıncı, "Türk Halk Müziği ve Nazariyatı", Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir, 1998, s:337
- ERGİN; Muharrem; "Dede Korkut Kitabı I", Ankara, 1989, s.116
- ERGİN; Muharrem; "Türk Dil Bilgisi" İstanbul, 1962, s. 8-9
- ERMAN Artun: "Karacaoğlan'ın Şiirlerinin Kültür Kaynakları" Anayurttan Atayurda, Türk Dünyası Yıl 3, Cilt 2, Sayı 7, Şubat, Ankara 1995: 61.
- GAZİMİHAL; M.Ragıp, "Uzun Hava" Müzik Ansiklopedisi, C.2. Duygu Matbaası, İstanbul, 1947, S.14,
- ÖDER; Kerim, "Azərbaycan", Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1982, s.13
- ÖZBEK; Mehmet "Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü", Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayıncılığı, Ankara, 1998, s.88
- ÖZÇİMEN; Ayça, "Etkili- Anlaşılır Konuşma Eğitimi İçin Gerekli Temel Faktörler" Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:26, Konya, 2008, s.164
- SALMAN; Hüseyin, "Türk Adı, Türklerin Anayurdu ve Göçleri" Ankara, 2004, s:5
- SÜRMEİLİ; İlyas, "İlimiz Kırşehir", Filiz Yayınları, Ankara, 1971, s:32
- ŞENOCAK; Emel, "Avrupa Vokal Tekniğinin Türk Vokal Tekniğindeki Rolü" Doktora Tezi, Bakü Müzik Akademisi, Azərbaycan, 2007
- TOKEL; Bayram Bilge, "Neşet Ertaş Kitabı, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999, s:78

BEYPAZARI KUYUMCULUK SANATI VE TAKI KÜLTÜRÜ (CULTURE ART OF AND JEWELRY JEWELLERY BEYPAZARI)

Öğr. Gör. Gülhan GÜLDÜR*

* Gazi Üniversitesi Beypazarı Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Beytepe Mah. Kayhan Güven Cad.
No: 18 Beypazarı/Ankara gulhanguldur@gmail.com

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

T

arihi ipek yolu üzerinde, binlerce yıllık geçmişe sahip Beypazarı, ülkemizin kültürel zenginlikler ve doğal güzelliklerle dolu yerleşim merkezlerinden biridir.

Günümüzün değişen yaşam tarzlarına rağmen Beypazarı, kendi yörelerine ait takıları ve giysileri örf ve adetleri çerçevesinde yaşatmaya devam etmektedirler. Beypazarı özellikle telkari işlemeciliği ile ün yapmıştır. Fakat Beypazarı çok eski yıllardan beri kuyumculukla uğraşan merkezlerden biridir. Ancak eskiden uğraşılan bu sanat dalı içinde gümüş işlerinin önemli bir yeri olduğu ve sadece döküm, savat, mine, kabartma gibi tekniklerle gümüş takılar üretildiği, telkarinin geçmişinin çok eski olmadığı bilinmektedir. Telkari tekniği Beypazarı'nda 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren gelişmiş ve Beypazarı'nda üretilen takılar yurt içi ve yurt dışı piyasalarında aranan değerli ürünler haline gelmiştir.

Bugün ise, yöreye özgü giysilerle birlikte kullanılan telkari takılar ile birlikte kullanılan kabartma kemerler ve üretilen özgün takı modelleri Beypazarı'nın hem yöresel özelliklerini koruması hem de çağa ayak uydurabilmesi açısından ayrıca önem taşımaktadır.

ABSTRACT

On the historical Silk Road, which has a history of thousands of years Beypazarı, cultural treasures and natural beauty of our country is one of the settlements.

Despite the changing lifestyles of today Beypazarı, jewelry and clothes for their regions continue to live within the framework of the customs and manners. Beypazarı especially renowned for filigree engraving. But the one of the centers of Beypazarı preoccupied jewelers since the very earliest times. However, this art form was a preoccupied and just dump a lot of important work in the silver, niello, enamel, silver jewelry is produced using techniques such as embossing, filigree is known that a very old history. 20th Beypazarı filigree technique From the second half of the century, developed and produced in Beypazarı jewelry products in domestic and overseas markets, has become a sought-after precious.

If today is used in conjunction with the region-specific clothing embossed filigree jewelry and belts used in conjunction with models produced Beypazarı original jewelry and keep pace with the times in terms of protection as well as local features is also important.

Giriş

Tarihi ipek yolu üzerinde, binlerce yıllık geçmişe sahip olan Beypazarı, ülkemizin kültürel zenginlikler ve doğal güzelliklerle dolu yerleşim merkezlerinden biridir.

Köklü bir kültürel mirasa sahip olan Beypazarı; çevresiyle, bürgüsüyle, bindallısıyla giyim kuşamını; telkarisiyle, bakırcılığıyla, yemeniciliğiyle el sanatlarını; dolması, kurusu, güveci, kapaması ve höşmerimiyle mutfağını; kısacası sahip olduğu değerleri yaşayarak devam ettiren bir ilçedir.

Anadolu'da zamana direnmeyi başaran kuyumculuk merkezlerinin başındadır. Anadolu'da görülen Ahilik müessesesi Beypazarı ve Ankara'da önemli bir ağırlığa sahipti. Kuyumculuğun Beypazarı'nda Ahilik yoluyla kuşaktan kuşağa aktarıldığı konusunda yaygın bilgiler mevcuttur (Atasay, 2004: s.24). Kuyumculuk Beypazarı'nın eski el sanatlarından biri olmakla birlikte döküm, savat, mine, kabartma gibi tekniklerle gümüş takılar üretildiği, telkarinin geçmişinin ise diğer teknikler kadar eski olmadığı bilinmektedir. Telkari tekniği, 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren Beypazarı'nda uygulanmaya başlanmış ve benimsenmiştir. Bugün ise terk edilen diğer tekniklerin yerini telkari tekniği almış ve gelişmiş durumdadır.

Telkari zor bir teknik olmasına rağmen, birçok parçanın uyumlu bir kompozisyon oluşturacak şekilde bükülüp kıvrılması ve çok ince bir kaynakla birleştirilmesi sabır ve ustalık isteyen bir çalışmadır (Türe, Savaşçın; 2000: s. 37-38).

Beypazarı'nda telkari ile yapılmış tabaklar, fincan zarfları, şekerlikler vb. gibi süs eşyalarının yapımı günümüzde azalmıştır. Yörede taleple bağlantılı olarak, tamamen takıya yönelik üretim yapılmaktadır. Takı üretiminde de çeşidi talep belirlemekle birlikte daha çok bilezik, kolye ve küpe üretimi yapılmaktadır.

Beypazarı'nda telkari tekniğinin "kafes telkari" ya da "serbest telkari" denen türü uygulanmaktadır. Telkari yuvarlak ve oval şekiller üretilmesine elverişli olduğu için ürünlerin ana formları bu şekillere uygun olan yonca, yaprak, kalp, göz vb. formlarda yapılmaktadır. Bitkisel motiflerin yanı sıra geometrik ve kalp, göz, el, ay, yıldız gibi sembolik motiflerin de kullanıldığı ürünler, genellikle motiflerine uygun isimlerle adlandırılmaktadır. "Başak takımı, yonca, söğüt yaprağı, saç örgüsü" gibi...

Beypazarı Takı Kültürü

Yapılan arkeolojik araştırmalarda günümüzden 10 bin yıl öncesinden itibaren kadınların süs eşyaları olan taş boncuklar ve bezeli kemiklerle (o dönemin anlayışına göre mücevherleriyle) gömüldükleri anlaşılmaktadır. Dönemin ana tanrıça heykelciklerinde dahi kadınlar takılarıyla tasvir edilmişlerdir (Çınaroğlu, 2006: s.8).

Tunç Çağı'nda bakıra, gümüşe, altına hükmeden insanoğlu altına gümüşü katıp elektrumu, bakıra kalay katıp tuncu bulmuşlardır. Bu çağın Anadolu'daki en önemli uygarlığı hiç kuşkusuz Alacahöyük Uygarlığıdır. Alacahöyük'teki buluntular Anadolu'da Tunç Çağı'nda kuyumculuğun en ince örneklerini gözler önüne serer. Mezar buluntuları arasında çıkan ve "ikiz idol" diye adlandırılan objenin elbise süsü olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İlginç olan, buluntuların dinsel temelli obje olmalarının yanı sıra süslenme amacına da hizmet etmesidir (Atasay, 2004, s.10).

Tarihin eski çağlarından beri kadının giyimi - kuşamı ve süslenmesi yaşantısında önemli bir yere sahip olmuştur. Tarihi binlerce yıl öncesinden başlayan Türk toplumu, engin bir giyim - kuşam ve takı kültürüne sahiptir. Beypazarı'nda bu kültürün en güzel örnekleri hala kullanılmaktadır. Bu kıyafetlerin içinde düğün kıyafetlerinin ve takıların ayrı bir yeri ve özelliği vardır. Beypazarı geleneksel takıları özel gün kıyafetlerinin tamamlayıcı birer parçası olarak kullanılan ürünlerdir. Geleneksel kıyafetlerden olan bindallı elbise, kuyruklu bindallı ve ağaçlık ile birlikte kullanılan takıların başında altın kuşak, tılsım, inci, gremese altınlar, telkari takılar ve incili kolye ve bilezikler gelmektedir.

Beypazarı'nda düğün kıyafetlerinin önemli parçası olan kemerler (yöredeki adı altın kuşak) kabartma tekniği ile altından üretilmektedir. İnce levha halinde çekilen altın astar, 16x12,5 cm. ölçülerinde damla şeklindeki şablona göre kesilir. Zift üzerinde astar bombeleştirilir. Orta göbekteki desen astara aktararak etrafı pergelle çizilir. Desen iç taraftan motife uygun uçlarla vurarak kabartılır ve desen ortaya çıkartılır. Desenin iç tarafı ziftle doldurulur ve ateş tutarak ziftin astara yapışması sağlanır. Soğuduktan sonra ön taraftan çeşitli uçlarla vurarak desen rölyef olarak ortaya çıkartılır. Arkasındaki zift çıkartılır ve astarın çevresine yükseklik vermek amacıyla şerit halinde ezilmiş tel kaynatılır. Parçanın arkasına kuşağın geçirilmesi için köprü şeklinde astar ve başların karşılıklı kenarlarına kanca kaynatılır. Asitte ağartılarak temizlenir ve parlatılır. Yalnız son yıllarda altın pahalı bir metal olduğu için kabartma kemer yapımında bakır ve pirinç gibi ucuz metaller kullanılmakta, sonrasında ise altın yaldızla kaplanmaktadır.

Telkari tekniği ile ün yapmış Beypazarı'nda elbette ki telkari kemerler de vazgeçilmezler arasındadır.

Hem yöresel kıyafetlerle hem de modern kıyafetlerle birlikte kullanılabilen ve gümüşten üretilen telkari kemerler el işçiliği veya döküm tekniği ile üretilmektedir. Şekillerine ve kullanılan motiflere göre isimler alan kemerler; hürrem kemer, fişekli kemer, midyat kemer, yengeç modeli kemer, örgü kemer gibi geleneksel modellerin dışında günümüzde çok çeşitli kemerler de üretilmektedir.

Boyunda kullanılan en önemli takılardan ve olmazsa olmazlardan biri olan tılsım ise telkari tekniği ile üretilmektedir. Tılsım, sadece Beypazarı yöresine özgü bir takıdır. Beypazarılı gelinlerin en önemli takılarından ve nazar ve kötülüklerden koruduğuna inanılır.

Yuvarlak, armudi ve kalp formlarında üretilen tılsımın orta kısmında daha eski yıllarda cumhuriyet altını veya kalem işçiliği ile yapılmış bitkisel motifler ile süslenmiş bir astar bulunmaktadır. Kenar kısımlarda ise telkari tekniği ile bezenmiş süslemeler yer almaktadır.

Günümüzde ise tamamı telkari ile yapılmış tılsımlar göbek ve kenar kısımlarından oluşmaktadır. Göbek kısmında zarif ve ince telkari işçiliğinin yer aldığı çiçek (gül) motifi incilerle çerçevelenmiş ve kabartılarak kullanılmıştır. Kenarları ise yine telkari tekniğinden beşli veya altılı dilimli ya da armudi şekillerde oluşturulmuştur. Tılsımların göbek ve kenar kısımlarında süslemeler inciler, güverseler, pıtpıtlar ve değerli taşlar kullanılarak yapılmaktadır. Fakat inci tılsımın vazgeçilmez süsleyicilerindedir.

Boyunda kullanılan diğer takılar ise altın topraklarla birlikte kullanılan sıra inciler ve telkari kolyelerdir.

Bilezik, küpe ve yüzükler de telkari tekniği ile üretilmekte ve incilerle süslenmektedir. İncili küpe (çark küpe), incili bilezik olarak adlandırılan bu takılar Beypazarı'nda üretilen ve kullanılan özgün takılardandır.

Telkari tekniği çok zahmetli bir serüvene sahip olup, işe tel çekme ile başlanır. Potada eritilen gümüş, çubuklar halindeki kalıplara dökülür. Tel elde etmek için bu çubuklar silindirden geçirilir. Silindirden geçip belli bir kalınlığa ulaşan tellerin istenilen inceliğe ve uzunluğa ulaşması için hadde kullanılır. Tel haddenin deliklerinden kalından inceye doğru izlenen sırayla ve sabırla geçirilir. Bu işlemler sırasında tel sertleştiğinden dolayı yumuşatmak amacıyla ateşte tavllanır. Belirlenen modelin iskeletini (çatı) oluşturmak için 60-75 mikron arası tel kullanılır. Tel ne kadar ince olursa takının değeri de o kadar artar. Ana iskeletin (çatı) tel kalınlığı iskeletin içine yerleştirilecek tel kalınlığının iki katı kadar olmalıdır. İskeletin içini dolduracak motifler ise 28-35 mikron kalınlığındaki tellerden yapılır. Modele göre hazırlanan çatının içinin oluşturulması olağanüstü bir uğraş gerektirir. İç dolgularda kullanılan tellerin kimi zikzak şeklinde, kimi burgulu kimi de yuvarlak olarak hazırlanır. Dolgu telleri çift adı verilen penslerle biçimlendirilir. Ana iskelete göre damla, mekik, yuvarlak, vav gibi çeşitli formlarda dolgular hazırlanır. Parçaları birleştirmek amacıyla toz kaynak kullanılır. Toz haline getirilen kaynak boraksla karıştırılır. Kaynatılacak parçaların üzerine bu kaynak tozu ekilerek şalomenin alevinde eritilerek kaynatılır. Dolgu ve parçaları süslemede yardımcı unsurlar da kullanılır. Güverse denilen granüller telkari ürünleri süslemek amacının dışında parçaları birleştirmek amacıyla da kullanılır.

Beypazarı kuyumcu ustalarının ellerinde şekil bulup telkari ürünlerin süslenmesinde kullanılan en önemli parçalardan birisi de pıt pıttır. Yörede gül olarak adlandırılır. Çeşitli ürünlerin üzerine, küçükçük çiçek goncası şeklinde kondukları pıt pıt, o ürünlere estetik ve zerafet kazandırır. 25-30 mikron gibi çok ince tellerle özenle hazırlanan pıt pıt, saf gümüşten veya 22 ayar altından yapılır, işçiliğinin zor olması nedeniyle sert altından yapılması daha zordur. Tel iki kez ayrı ayrı spiral şeklinde sarılarak, daha sonra da istenilen ebatlarda kesilir, daha sonra bunlar güverse denilen toprakların üzerine kaynatılır. Ancak basit gibi görünmekle birlikte, pıt pıt asıl işçilikle kendini gösterir ve asaleti de yapan ustanın ellerinde gizlidir (Özkan, 1982).

Beypazarı'nda üretim geleneksel tekniğinden sapmadan küçük işletmelerde yapılmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte artık telkari ürünler de döküm tekniği ile üretilmekte, el işçiliği giderek yok olmaktadır. El işçiliği, tel yapımından itibaren ürünlerin oluşturulmasına kadar süreçte oldukça zahmetli ve emek gerektirmesine rağmen yeterli olarak karşılığı alınamamaktadır. Bu sebeple el işçiliği yapan ustalar azalmış başka mesleklere yönelmişlerdir. Bununla birlikte yalnızca el işçiliği ile çalışan yurt içi ve yurt dışı tanınmış kuyum firmalarına altın telkari üretimi yapan atölyeler de mevcuttur.

Sonuç

Bizler zengin bir kültürel mirasın günümüzdeki temsilcileriyiz. Beypazarı bu mirasa sahip çıkan ve devam ettiren önemli merkezlerden biridir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de giyim kuşam ve takı takma kültürünü devam ettirmektedir. Beypazarı kadınları düğün, nişan, sünnet düğünü, hatim töreni gibi

özel günlerinde bindallısını, kuyrukusunu, altın kuşağını, saltasını, ipekli bürgüsünü, altın ve gümüş telkari takılarını özenle sakladıkları sandıklarından çıkartarak geleneklerine uygun kullanmayı tercih etmekte ve aynı titizlikle saklamaya özen göstermektedirler.

Fotoğraf 1: Altın Kuşak

Fotoğraf 2: Yuvarlak, armudi ve kalp tılsım

Fotoğraf 3: İncili kolye

Fotoğraf 4: Telkari kolye

Fotoğraf 5: Telkari bilezik

Fotoğraf 6: Telkari küpe

Fotoğraf 7: Çark küpe

Fotoğraf 8: Fişekli kemer

Fotoğraf 9: Hürrem kemer

KAYNAKLAR

Atasay Kuyumculuk A.Ş. (2004). *Yaşayan Anadolu Takıları*. Ohan Matbaacılık.

Çınaroğlu, A. (2006) "İlk İnsanlar ve Mücevher" *Sarraf Kuyumculuk ve Mücevherat Kültürü Dergisi*. s.8-10.

Türe, A., Savaşçın, M. Y. (2000). *Kuyumculuğun Doğuşu*. Ohan Matbaacılık.

Özkan, S. (1982). Filigran-Telkari. *İlgi Dergisi*. 34 (Cilt), 33-35. İstanbul.

Kaynak Kişiler

İlyas SARIMEN (Kuyumcu Ustası / Beypazarı)

Muharrem AÇIKGÖZ (Kuyumcu Ustası / Beypazarı)

Yücel ERAS (Kuyumcu Ustası / Beypazarı)

Ali AKBAY (Kuyumcu Ustası / Beypazarı)

KARABAYIR BAĞBOZUMU ŞENLİKLERİ VE ANKARA KAZAN ÇEVRESİ KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

Bünyamin ZİLE

Sancar (köyü) Mahallesi

Karabayır Bağlarının bu günkü durumu

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

1. KARABAYIR BAĞLARI

Kazan İlçesi Sancar (Köyü) Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Karabayır Bağları; yaklaşık 3 bin dönüm bir arazi üzerinde kurulmuştu. Her bağ 1 dekar ile 10 dekar arasındaydı. Ama çoğunluk 1 ile 3 dekar arasındaki bağlardan oluşurdu. Yaklaşık 1.500 civarında bağ mevcuttu. Karabayır Bağlarında; Kazan, Çubuk, Kızılcahamam, Yenimahalle, Keçiören ilçesine bağlı köy ve mahalle sakinlerinin bağları bulunurdu. Yukarıda sayılan ilçelerden 55 köyün bağı vardı.

Kıraç arazide kurulan bu bağlardan dekara ortalama 3 ton civarında üzüm alınırdu. sofralık, pekmezlik ve şaraplık üzüm çeşitleri bulunurdu. Bu bağlarda; Karagevrek, Koca Hasan, Gül üzümü, Yumru Kara, Kara üzüm, Ak üzüm, Tilki Sıçıran, Ak Tokat, Çavuş üzümü, Kirli Ayşe gibi üzüm çeşitleri bulunurdu.

Gül Üzümü

Karabayır bağlarının batı sınırında hala 500 dönüm civarında bir bağ varlığını sürdürülmektedir. Bu bağlarda 50-60 yıllık omcalar hala durmaktadır. Bu bağların Karabayır bağlarındaki omca çubuklarından kesilerek buraya dikildiği anlatılmaktadır. Bağlarda bulunan bazı üzüm çeşitlerinin (Tilki Sıçıran, Kirli Ayşe) yöreye özgü çeşitler olabileceği yönündeki iddiaların konunun uzmanı bilim adamlarınca araştırılması gerekmektedir. Yapılan araştırmada bu üzüm çeşitlerine Ankara bölgesindeki üzüm çeşitleri içerisinde rastlanmamıştır. Başka bölgelerde de aynı isimlerde üzüm çeşidi bulunmamaktadır.

2. TARİHÇESİ

Bağbozumu şenlikleri; bağbozumu tanrısı olarak da bilinen Yunanlıların şarap tanrısı Diagonos'e dayanan bir eğlencedir. 2000 yıldan fazla geçmişe dayanan bir şenlik türüdür. Çıkış yerinin Ege bölgesi olduğu

bilinmektedir.

Karabayır bağlarının kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Karabayır bağları konusunda yazılı bir kaynak bulunmamakla birlikte Osmanlı tarafından tutulan 1840 yılına ait Ankara Temettü Defterlerinde Sancar köyü sakinlerinden bağ olanların bağ vergisi verdiği görülmektedir. Ayrıca Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ankara çevresindeki bağlardan bahsetmektedir.

Köyün Hititlerden kalma dövme kale kenarında kurulması, Ören mevkiinde Galat ve Bizans kasabasının kalıntılarına rastlanması ve yer altından çıkan şarap küpleri ve kaselerden bu bölgede antik çağlardan beri üzüm bağlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde köyde Türklerle Rumların iç içe yaşaması bağbozumu şenliklerinin Rumlar tarafından bu yöreye getirildiğini düşündürüyor. Bağbozumu şenliklerinin başlangıç tarihinin bilinmemesi, Osmanlı döneminde de yapıyor olması bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

1960'ların sonlarına doğru köylerdeki genç nüfusun şehirlere göçmesi, köylerde yaşlıların kalması, makineli tarıma geçilmesi ile birlikte buğday ekilen alanların artması nedeniyle çiftçilerin bağlara fazla zaman ayıramaması gibi nedenlerle; bağlar bakımsızlıktan kurumaya başlamış, 70 li yıllarda ise büyük bir çoğunluğu yok olmuştur. Bu gün batı tarafında yaklaşık 500 dönümlük bir arazide kalan kısmı hala varlığını sürdürmektedir. 60 lı yılların sonlarında ise bağbozumu şenlikleri de yapılmaz olmuştur.

Antik çağlara ait bir şarap küpü

3. BAĞ BOZUMU ŞENLİKLERİ

Sancar Köyünde bağ bozumu şenliklerine hazırlıkların bir ay önceden başladığı görülmektedir. Evler badana yapılır, bakır kaplar kalaylanır, yeni elbiseler dikilirdi. Çevrede düğün ve bayramlarda yeni elbise diktirilmediği, sadece bağbozumu için yeni elbiselerin diktirildiği görülmektedir.

Şenlikler Ekim ayının üçüncü ya da dördüncü haftasında yapılırdı. Bir hafta önce Kızılcahamam, Çubuk, Şorba pazarı (Bu günkü Pazarköy) gibi yerlerde ilan edilirdi.

Şenlikler 2 gün, bağbozumu ise 15 gün sürerdi. Yapılan yüz yüze görüşmelerde yöre halkı; "1950 li ve 60'lı yıllarda yaklaşık 5000 kişi bu şenlikleri seyretmeye gelirdi", diyor.

Bağbozumu ve şenlikler aynı gün bekçinin 3 el tüfek atmasından sonra birlikte başlardı. Hiç kimse bağ bozmak için daha önce bağlara giremezdi. Şenlik sırasında gece bağlarda yatılırdı.

Şenlikler sırasında 200 ile 300 civarında Erkeç (2 yaş üzeri burulmuş/enenmiş teke) kesilirdi. Sancar köyü sakinlerinden 83 yaşındaki Necati Demirci "ben 200 Erkecin kesildiğini bilirim" diyor.

Variyeti (varlıklı aileler) olan ailelerin genç ve orta yaşlı erkekleri; siyah köruklü çizme, haki kilot pantolan, lacivert ceket, ve oval tespih tanesi biçimli beyaz sedef düğmeleri olan ipek kumaştan dikilmiş kırmızı gömlek giyerlerdi. 60 lı yıllarda kırmızı ipek gömleklerin yerini beyaz ipek gömlekler almıştır. Zincirlerle koltuk altlarına çift ağızlı kama takarlardı. Başa kız kaçıran adı verilen şapka giyilirdi. Ayrıca sarı, kırmızı ve yeşil

yollu kumaştan yapılan poşu örtülürdü. Çoğunlukla Sancar köyü erkeklerinin poşu taktığı görülmektedir. 1962 yılında bağbozumu şenliklerine gelen misafirleri karşılama ekibi (Sancar Köyü)

Sancar Köyünde geliniyle birlikte harman aktaran bir çiftçi (1960)

Variyetli ailelerin kadınları ve kızları ise harbalı (bindallı) giyer, bellerine gümüşten hasır kemer takarlardı. Pullu ve oyalı beyaz Çar (tülbent) çarlanırlardı (örtünülendi). Harbalısı olmayan kadınlar ise üç etek giyerlerdi. Bağ bozumu şenliklerini kadınlar ve erkekler aynı bölgede ayrı ayrı yerlerde yapardı.

Bu şenliklere yöre halkı "dernek" adını verirdi.

Bağ bozumu şenliklerine her köy ayrı ayrı kabileler haline gelirdi. Şenlik alanına yaklaşıldığında her köyün efesi kaval ya da bağlama eşliğinde "atlama" oyunu oynayarak girerdi.

Bu şenliklerde erkekler arasında davul zurna eşliğinde karakucak güreşleri, at yarışları yapılır ve cirit oynanırdı. Yine bağlama ya da davul zurna eşliğinde yöresel Ankara oyunları oynanırdı. Bunların arasında en revaçta olanları "Ankara Havası" (Misket) ve iki ağızlı kamalarla oynanan "Kama" oyunuydu. Ayrıca "Zeybek Havası" ve "Cezayir" de en çok rağbet gören havalardı.

Kadın derneğinde ise def eşliğinde oyunlar oynanırdı. Yine nişanlı oğlu, kızı olanlar bu kalabalıkta gelinlerine ve damatlarına takı takarlardı (hediye sunarlardı). Gelinlere altın bilezik, oyalı yazma, damatlara gömlek elle örülmüş tiftik kazak ve çorap gibi hediyeler verildiği görülmektedir.

Yemek olarak; Erkeç etinden Ankara Tava, kavurma ve Közleme yapılırdı.

Yağ içinde yumurtayı haşlama

Somun ekmek olmayınca başlama

Yanı sıra kömüş (Manda) yağı ile oğul balı koysalar
Yükte yavrum yükte, pastırmalar bükte.

Gibi maniler söyleyerek kafiler yemeğe başlamadan önce sofraya sahiplerine şaka yollu sataştıkları görülmektedir.

4. ÇEVRE KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

a) **Kapalı Toplum Özelliğinin Kaybolması Ve Toplumsal Kaynaşma**

Karabayırlarında Ankara civarındaki 55 köyün bağları bulunduğu için çevre insanları arasında tanışma, buluşma kaynaşma, yardımlaşma gibi duyguları geliştirmiş ve çevre halkının köyü dışına açılmasına bir vesile olmuştur.

Yapılan yüz görüşmelerde 96 yaşındaki Çubuklu Zekeriya amca “Biz köyden uzaklaştığımızda, köyün minaresini göremeyince korkar dönerdik... Karabayırlar Bağbozumu Şenlikleri sayesinde çok uzaktaki bir derneğe (şenliğe) gitmesini öğrendik... Orada çok güzel gardaşlıklar (dostluklar) kurduk...” diye gözlemlerini anlatmıştır.

Bu şenlikler dolayısıyla çevre halkı arasında uzun yıllar süren ve hala sürdürülen büyük dostluklar, yöre halkının deyimiyle “gadaşlıklar” doğmuştur. Bu dostluklar sayesinde kış mevsiminde gadaşlık ziyaretleri artmış, dostların birbirlerini ziyaretlerinde bir haftalık yatılı gidip gelmeler olmuştur. Sonra dostlar birine buğday ekiminde ve hasadın kaldırılmasında yardıma gelmişlerdir. Bu dostların çocukları arasında gadaşlık geleneği seyrekte olsa hala sürdürülmektedir.

b) **Kadınlara Topluma Katılması**

Kadınların o tarihlerde şenliklere katılarak kendi derneklerini (şenliklerini) kurmaları; Ankara Kazan bölgesinde kadına verilen önemin bir örneği olarak büyük önem arz etmektedir. Bu veri bize Türk toplumunda kadının hiçbir zaman dışlanmadığını göstermektedir.

c) **Pazar İçin Üretim**

Kapalı toplumlarda görülen ihtiyaç için üretim modelinin bu bağlar sayesinde Pazar için üretime doğru yol aldığı görülmüyor. Karabayırlarında üretilen üzümlerin ve üzümden yapılan pekmezlerin; sofralık üzüm, pekmez ve ayrıca Ankara’daki şarap fabrikasına satılmak suretiyle değerlendirildiği görülmüyor.

Günümüzde Sancar köyünde yapılan ve çevre coğrafyasında yaşayan insanlar tarafından “Sancar Pekmezi” olarak adlandırılan pekmezin; piyasa fiyatlarının çok üzerinde alıcı bulunduğu görülmektedir.

d) **Kız Alıp Vermeler**

Bağbozumu şenliklerine gelenlerden evlenecek erkek evladı bulunan kadınların kadın derneğine (Şenliğine) gelen genç kızlar arasından kız beğendiği ya da o dernekteki kadınlardan yardım istediği görülmektedir. Bu suretle birçok genç kızın yaklaşık 30 km. uzaklıktaki köylere gelin gittiği sık rastlanan bir örnek olarak görülmüyor. Bu durum da çok uzaklardaki köyler arasında akrabalıklar doğurmuştur.

e) **Yemek Kültürüne Etkileri**

Üzümden üretilen pekmezin yemeklerde ve tatlılarda yaygınlaştığı görülmektedir. Haside, Katıhaside, Corkalak (Kedi Batmaz/Malak Hamuru), Öküz Helvası, Karga Beyni, kar ile pekmezin katılması gibi pekmez kullanılarak yapılan yemek ve tatlılar o dönemlerde yoğun olarak tüketilmektedir. Ayrıca yöreye özgü olan hoşmerim tatlısının üzerine tatlandırıcı olarak pekmez dökülmek suretiyle tüketildiği

ve özellikle Çubuk yöresi köylerinin hoşmerime pekmez dökmeden yemedikleri yapılan yüz yüze görüşmelerde dile getirilmiştir.

f) **Sportif Etkinlikler**

1960’ların sonlarına kadar süren bağbozumu şenliklerinde Karakucak güreşleri, at yarışları ve cirit oynandığı görülmüyor. 1800’lü yıllarda da yapıldığı bilinen bu etkinliklerin o tarihlerde bu yörede yapılan en büyük etkinlik olduğu yöre halkı tarafından dile getirilmektedir. Bu tür sportif etkinliklerin bölge halkı arasında yarışma ve rekabet gibi duyguları artırdığı görülmektedir.

g) **Yöre Diline Giren Benzetmeler**

Kazan, Çubuk ve Kızılcahamam yöresi köylerinde bir kalabalık görülse yöre halkı “Ne bu kalabalık Karabayırlar bağlarını bozuluyor?” diye soruyor. Ya da bir şenlikte bulunan yaşlı insanlar şenliğe beğenirlerse “Karabayırlar bağbozumu şenlikleri gibi güzel oldu” demekten kendilerini alamıyorlar. Bu benzetmelerin yöre yaşlıları tarafından sık sık kullanıldığı görülmektedir.

h) **Bağ Ve Ağaç Sevgisinin Yaygınlaşması**

Karabayırlarında bol miktarda meye ağacının da bulunması bölgede ağaç dikilmesini teşvik ettiği görülmektedir. Başta Ahi, Peçenek, Uçarı Yakup Hasan, Yakup Derviş köyleri olmak üzere birçok köyde küçük çaplı da olsa (40-50 dekarlık) yeni bağların dikildiği ve meyve bahçelerinin kurulduğu görülmektedir. Yapılan yüz yüze görüşmelerde özellikle Sancar köyü sakinlerinin ağaç ve bağ sevgisinden sık sık bahsedildiği görülmüştür.

5. SONUÇ

Geçmiş yüzyıllar öncesine uzanan Karabayırlar Bağbozumu şenlikleri; bölgede bir döneme damgasını vurmuş ve yöre halkının tek eğlencesi olmuştur. Aynı zamanda yöre halkının ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişmesinde öncü rol oynamıştır. Bu şenlikler için toplanan 5000 civarında kalabalık; o tarihlerde Türk halkının eğlenceye ve toplumsal kaynaşmaya ne denli yatkın olduğunun iyi bir göstergesi olmuştur.

Ayrıca bu şenliklere kadınların da katılıyor olması; Kazan bölgesinde kadına verilen önemin güzel bir örneği olarak geçmişten günümüze önemli mesajları da beraberinde taşımaktadır.

Ankara Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu’nun; tatlı bir anı olarak hafızalarda yerini alan Karabayırlar Bağbozumu Şenliklerinin yeniden hayata geçirilmesine ve gelenekleriyle, görenekleriyle birlikte gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlaması dileğiyle!..

TÜRK TOPLUMLARININ ORTAK DİLİ VE ORTAK EDEBİYATI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Abbas ABDULLA
(Azerbaycan)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Bir çox yazıçılarımız və alimlərimiz türk toplumlarının bir vaxt ortaq dili və ədəbiyyatı olduğunu görməzlikdən gəlirlər və inkar edirlər. Bir yandan bütün Türkiyə ilə bir millət iki dövlət olduğumuzu deyirlər, o biri yandan ortaq dilimizin, ədəbiyyatımızın olmadığını və heç vaxt yaranmayacağını deyirlər. Sual olunur: Bir millətin iki adı olurmu, iki dili olurmu? Bizlər Türkiyə ilə bir millətlik, adımız Türk, millətimiz Türk olmalıdır. Bəs nədən bizə Azərbaycan, ya da azərbaycanlı deyirlər? Azərilər İranda yaşayan fars toplumudur, bizim millətə heç bir dəxli yoxdur. Böyük alimlərimiz Fuad Köprülü və Fəxrəddin Kirzioğlu yazmışlar ki, Azərilərin Azərbaycan türklərinə heç bir dəxli yoxdur, onlar farsdilli azsaylı bir toplumdur. Təbrizdə və Ərdəbildə onlara əcəm deyirlər.

Türkiyə biricik ölkədir ki, bizə Azəri deyir. Halbuki bəzi dədələrimiz Türk olanda və özlərinə Türk deyəndə Türkiyəlilər özlərinə osmanlı deyirdilər. Bu gün biz özümüza azərbaycanlı deyən kimi. Bir şeyə diqqət edək: Yer üzündə 20-dən fazla ərəb dövləti var və həmsi özünə ərəb deyir, misirli, iraqılı millət yoxdur.

Bir vaxtlar bizim ortaq əlifbamız, ortaq dilimiz, ortaq ədəbiyyatımız olub. İraqda yaşayan Füzuli, Anadoluda yaşayan Qazi Bürhanəddin, Şirvanda Nəsimi, Kırırda Cevhər aynı dildə yazıb-yaradırlar. Qazi Bürhanəddindən bir örnək:

Ərənlər öz yurdunda ər tək gərək,
Meydanda nər kişi nər tək gərək,
Yaxşı, yaman, qatı, yumşak olsa xoş
Sərvərəm deyən kişi ərək gərək.

Fikir verin: bu dil bugünkü Azərbaycan türkcəsidir. “Kəndi” demir, “öz” deyir, “iyi” demir, “yaxşı” deyir və sairə.

Kırırılı Mustafa Cevhəridən bir örnək:
Bu gün mən bir bağa girdim,
Nə bağ duydu, nə bağban.
Gülün şaftalısın dərdim,
Nə bağ duydu, nə bağban.

Garacaoğlandan bir örnək:
Garacaoğlan der naşına
Çox işlər gəldi başına
Mənciyəzin baş daşına
Bayguş gonub ötər bir gün.

Gagauz Dionis Tanazoğlundan örnək:
Ana tərəfim
Sevgili toprağım.
Bucak vətənim
Cagenistan.

Aşığı Veysəldən bir örnək:
İftixar etdiyim böyük muradım,
Türkoğluyum, təmiz türkdür əcdadım.

Şəhid ismi yazılısaydı soyadım
Ganım ilə məzarımın daşına.

Binlərcə örnək vermək olar. Bu gün dünya Türkləri fərqli-fərqli əlifbalarla yazırlar. Əlifbamız bir olanda Ana dilimiz də bir olub. Təsadüfi deyil ki, Türkiyədə ədəbi dilə yazı dili deyirlər. Bu gün yazılarımız fərqli olduğu kimi ortaq türkcəmiz də fərqli-fərqli ləhcələrə bölünür. Türkman, Türkiyə ləhcəsi, Azərbaycan ləhcəsi, Özbək, Kırım, Türkmənistan və sairə ləhcələri.

Bu gün Türkiyə Türkləri ilə dünya Türkləri arasında biricik Köprü Türk dilidir. Bu Köprünü yıkmak və yakmaq istəyənlər türk ləhcələri arasındakı fərqləri daha da kabartır, şişirdirlər. Belələri Türkiyədə də var, başqa türk ölkələrində də.

Türkiyə biricik Türk dövlətidir ki, bir çox məsələlərdə, o cümlədən dil məsələsində başqa türk dövlətlərinə örnək ola bilər. Yazıqlar olsun belə deyən. Türkiyənin doğu, güney ləhcələri aşağı, yuxarı Azərbaycan ləhcəsi ilə eynidir. Ama Türkiyədə ən çox istinad edilən İstanbul ləhcəsi tamam başqadır. Nəcib Fazil Gısakürək 1973 sənəsində yazıb:

Ruhsal, parasal, soyut, boyut, yaşam, eğitim, ya bunlar türkcə deyil, yaxud bən türk deyiləm. Oysa əsil türk bənim, bunca işğalcılarım, Allah türkə acısın, yalnız bunu dilərim.

ANKARA KAZAN YÖRESİNDE “HALK HEKİMLİĞİ”

Öğr.Gör.H.Nurgül BEĞİÇ*

*Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, e-mail: begicnurgul@gmail.com

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

A

nkara-Kazan ve çevresi asırlardır pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ile birlikte gelenek ve görenekleri bu uygarlıklardan da etkilenmiş ve bu etkileşimler halk hekimliğine de yansımıştır. Halk hekimliği ve ocak inancı geçmişten günümüze kadar değişim ve dönüşüm ile gelmiş ve bu inanışlar günümüzde yaygın olarak kullanılmasa da bazı köylerde ocak sistemi halen devam etmektedir. Ocak sistemi atadan evlatlara el verilmesi ile devam eden bir gelenektir. Bu olaya “El verme” denir. Eli alan kişi bu olguyu devam ettirir ve kendisinden sonraki kuşaklara devreder. Bu inanışlar geleneği sürdüren büyüklerin ölümü ve diğer neslin bu konuya bakış açısı ile birlikte azalarak yok olmaya yüz tutmuştur. Bildiride bu konuyu seçmemdeki en büyük etken, insanların halk hekimliğine ve ocak sistemine olan inançlarının ve bu yolla şifa aramalarının günümüzün tıp imkânlarının gelişmişliği sebebiyle giderek azalması olmuştur.

İnsanların ulaşım zorluklarından dolayı şehre ve hastaneye çabuk ulaşamaması, ayrıca inançlarına çok bağlı bulunan Anadolu insanının bu ocaklardan şifa bulacağına inanmasıyla birlikte halk hekimliğine olan güven ve inanç oluşmuştur. Bu ocakların hangi köyde olduğunun ve hangi hastalıklara iyi geleceği halk tarafından çok iyi bilinmektedir. Anahtar kelimeler: Ocak, el verme, halk hekimliği, şifa, kazan

HALK İNANIŞLARI

İnsanoğlunun doğa ile arasındaki bağı güçlü kılmak, çözümlenemeyen olaylar karşısında bir çare üretmek için fiziksel ve manevi olarak kişilere uygulanan tedavi yöntemlerine Halk Hekimliği denilmektedir. Halk hekimliği, günümüzde imkânların sınırlı olması ya da ümitlerin tükendiği anda başvurulan bir yöntemdir. Modern tıbbın; “Bizim yapacağımız bir şey kalmadı.” demesiyle tükenen ümitler, halk hekimliği ile birlikte yeniden canlanır (Alptekin, 2010. 86,5).

Anadolu yüzyıllardan beri pek çok uygarlık yaşamış, bu uygarlıkların gelenek ve görenekleri birbirine geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Türklerin İslamiyet öncesi dönemlerine kadar giden ve Şamanizm'den de kalıntılar taşıyan halk hekimliği, İslamiyet sonrası dini motifleri de içine alarak günümüzde batıl olarak düşünülse de ocak sistemi olarak Anadolu'nun pek çok yerinde devam etmektedir. Asırlar önce modern tıbbın gelişmediği dönemlerde insanlar hastalıklarına çözüm yollarını aramış ve pek çok hastalığın üstesinden gelmeye çalışmıştır. Bu uygulamalar inanma merkezli gelişmiştir. Günümüzde, halk hekimliğini hurafe ve kocakarı ilaçları olarak değerlendirenlerin yanı sıra, bu ocaklara inananlar azımsanmayacak kadar çoktur. Bu inanışlar sadece insanların bedensel ve ruhsal problemlerini çözme odaklı değil, aynı zamanda hayvanları, bitkileri, evleri kısacası önemsenen her şeye cevap verecek şekildedir. “Halk tıbbı” ya da “yerel tıp” ta denilen uygulamalar “doğal halk hekimliği” ve “dinsel ve büyüsel uygulamalar” olarak iki bölüme ayrılır. “Alternatif tıp” olarak ta kabul

gören doğadaki bitkiler ve çeşitli maddelerin tedavide kullanılması doğal halk hekimliğini oluşturmaktadır. İslami motifleri ve Şamanizm kalıntılarını da içinde barındıran geleneksel inanç sistemleri üzerine inşa edilmiş, doğaüstü güçlerden faydalanmaya dayalı tedavi yöntemleri dinsel ve büyüsel halk hekimliği içinde değerlendirilmektedir. Tıbbın doktorlardan daha eski olduğunu belirten Don Yoder'e göre "halk tıbbı", halk arasında görülen hastalıklara karşı uygulanan iyileştirme metodlarının tümü ile hastalıklar üzerine olan geleneksel görüşlerin bütünüdür. Yazar, halk tıbbının "doğal halk tıbbı" ve "dinsel-büyüsel uygulamalar" olmak üzere iki çeşidi olduğunu vurgulamaktadır (1975. 25-27). İnsanoğlu doğasında bulunan güç sembolü olan imlere ilgi duymuş ve bunlardan yola çıkılarak pek çok şeye manevi semboller yüklemişlerdir. Bu semboller asırlardan beri kulaktan kulağa aktarılacak günümüze kadar ulaşmıştır. Nazar için üzerlik otu, at nalı, evin dışına asılan boynuzlar, eski ayakkabı, kaplumbağa kabuğu gibi inanışların çıkış noktası bilinmese de Anadolu'da halen canlı bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Anadolu'nun pek çok yerinde nazarın insanı ölüme bile götüreceği inancı yüzünden pek çok imler geliştirmişlerdir. Hastalıkların çoğunun nazar yüzünden geldiğine inanılarak ocaklara gidilmektedir. En yaygın olarak bilinen dinsel-büyüsel uygulama kurşun dökmektir. İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olup olmadığını önemsememiştir. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeksizin inanmıştır. İnsanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluğu hep ön planda tutmuştur. (Yardımcı, 1993: 279). Türkler, tarihleri boyunca birbirinden farklı birçok dinin ve inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Orta Asya'daki en eski Türk topluluklarının inanç sistemleri atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü olmak üzere üçlü bir din anlayışından oluşmaktadır. Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, kendi kültürlerini de yeni coğrafyaya taşıdılar. Anadolu coğrafyası birçok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin bulunduğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur (Artun, 2000: 41). Günümüzde yaşayan âdet ve inanmaların pek çoğu İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin kalıntısıdır. Yaşayan inançları sağlıklı değerlendirmek için İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinleri, inanışları incelemek gerekir. Türkler İslamiyet'i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm'in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm'in, dinsel büyüsel pratik ve törenlerden oluşan temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm'in, her şeyin serbestçe incelenmesi denenmesi esasına dayalı bir öğreti olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm'in etkisinde kalmıştır (Turan, 1990: 100- 104). Kültürü oluşturan en önemli öğelerden birisi dindir. Bir inanç sistemi olarak din yoruma kapalı bir alan oluştursa da insanoğluna evrende nedeni çözümlenmeyen olay ve olguları açıklamasında yardımcı olur. İnanç ve toplumsal kurallar günlük hayatla ilgili temel gereksinimlere özel yaptırımlar ve sınırlamalar da getirir. İşte bu nedenle din ve kültür arasındaki ilişkiler konusunda kültür, dinin özünü din de kültürün getirdiklerini kabul etmek zorundadır (Turan, 1993: 83). Arapça'da sıfat olan batıl, butlan sözcüğünden türemiştir. Butlan; haksızlık, boş olma, hükümsüz olma, anlamındadır. Batıl ise "boş-çürük-doğru ve gerçeğe karşıt anlamına gelmektedir. Ana Britannica Ansiklopedisi'ne göre "batıl: Gerçek olmayan, yasadışı, geçersiz, bozulmuş, boşa giden" anlamındadır (AB, 1992: 62). Genelde insanların batıl inanışlara inanması, ananeler, korku, bilinçsizlik ve eğitimsizlikle açıklanabilir. Tüm kutsal sayılan dinler gibi İslam dini de batıl inanışları yasaklamıştır. Hatta bazı batıl inanışları "Tanrı'ya şirk koşmak" olarak da yorumlanmıştır. Hâlbuki inanışların temeli farklı yerlerden gelmiştir (Güçlü, 1995: 7). Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarına derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001: 415). Dinimizde batıl inanışlara yer verilmez. Ne var ki Anadolu'nun her yöresinde İslam dışındaki inançların izine, kalıntısına rastlanmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla batıl inançların çoğunun temelinde bu İslam dışı inanışların etkisi vardır.

DİVANÜ LÜGATİ'T TÜRK'TE HALK HEKİMLİĞİ

Kaşgarlı Mahmut'un hazırladığı Türklerin ilk ve en önemli sözlüklerinden biri olan Divanü Lügati't Türk'te geçen halk hekimliği ile ilgili terimler aşağıdadır.

Kısaltmalar: B.A (Divanü Lügati't Türk Besim Atalay Tercümesi) K.M (Divanü Lügati't Türk Kaşgarlı Mahmut Matbu Nüshası)

Sorgu: 'Kan alan aygıt' manasına gelen sorgu... (B.A. 16 / K.M. 12)

Em: İlaç. Buradan ilaç yapan adama emçi denir. (B.A 38 / K.M 31)

Anğ: Yağı ile ilaç yapılan bir kuş adı. Bunun yağı avuç içine sürülürse yağ avucun arka tarafına da geçmiştir. (B.A 40 / K.M 32)

Eş: Eş, arkadaş. Anıñ ışın keçürdüm / Eşin yeme kaçurdum / Ölüm otın içürdüm / İçti bolup yüzi türü = Onun işini bitirdim, arkadaşını da kaçırDIM. Ölüm ağısını içirdim, yüzünü buruşturarak içti. Ölümü tattırmaK.(B.A 47-48/ K.M 35)

İğ: Hastalık. (B.A 48 / K.M 35)

Eğit: Göz dokunmaktan kurtulmak için çocukların yüzüne çalınan bir ilaç. Bu ilaç, safrana bir takım şeyler karıştırılarak yapılır.(B.A 51 / K.M 37)

Egir: Karın ağrısını sağaltmak için kullanılan bir kök. Egir bolsa er ölmez = Bir adamın yanında bu ilaçtan bulunursa ölmez; çünkü karın ağrısına tutulan adam omı yerse kurtulur. Bu sav ihtiyaç başgöstermeden hazırlamak gerek.(B.A 53-54 / K.M 39)

Isırık: Çocukları perilere ve göz dokunmasına karşı afsunlamak için ilaç yapıldığı zaman söylenir; çocuğun yüzüne tütsü verilerek 'ısırık' denir ki ' ey peri ısırılmış olasin' demektir. (B.A 99 / K.M 62)

İprük: Ekşi yemekten içine katılık gelen lişiye – içini sürdürmek için- yoğurt ile süt karıştırılarak verilen ilaç. (B.A 101 / K.M 63)

İlrük: Safra ve balgamı söktüren bir ? Tohumu, üzerlik tohumu. Uç dilince.(B.A 105 / K.M 65)

Ötrüm: İnsanın içini sürdüren ilaç. Süt ötrüm = Mercimeğe benzer, ishal veren bir ot. (B.A 106 / K.M 66)

Işgun: Şerbeti çiçek hastalığı için iyi gelen, çiçeği kırmızı bir ot.(B.A 109 / K.M 67)

Anğduz: Yerden kazılıp çıkarılır, karın ağrısına ilaç yapılır bir kök. Anğduz bolsa at ölmez = Andız olsa at ölmez. Çünkü bu kök toz haline getirilir, atın burnuna üflenir, at kurutulur. Bu sav, yolcu için hazır olmak lüzumunu bildirmek için söylenir.(B.A 115 / K.M 70)

Atgak: Karında biriken sarı su hastalığı...(B.A 118 / K.M 72)

Ordu: Ordu tal = hamam otu(B.A 124 / K.M 74)

Ülike: Ökse otu.(B.A 137 / K.M 81)

İnegü: Göbek üzerinde olur, kulunca benzer bir hastalık.(B.A 137 / K.M 81)

Anumı: Cüzam hastalığı.(B.A 137 / K.M 81)

Uragun: Hindistandan gelir bir ilaç.(B.A 138 / K.M 81)

Arubat: Demirhindi.(B.A 138 / K.M 81)

Arkaçak ? : Ağıza ilaç akıtmak için kullanılan içi delik bir aygıt. (B.A 144 / K.M 84)

Arzatal: Hamam otu. (B.A145 / K.M 84)

Üngüjin: Çölde insanı öldüren umacı, gulyabani.(B.A 146 / K.M 84)

Urumday: Kendisiyle ağunun zararı giderilen bir taş, panzehir.(B.A 159 / K.M 90)

Enüçledi: Otaçık özüğü enüçledi = otaçık göze inen perdeye ilaç koydu.(B.A 299 / K.M 151)

Uzuzladı: Ol anı uzuzladı = o, onun uyuzuna ilaç yaptı.(B.A 301 / K.M 152)

Bitik: Muska. (B.A 384 / K.M 193)

Belik: Yara yoklamak için kullanılan mil. (B.A 385 / K.M 194)

Çeçek: Çiçek hastalığı. (B.A 388 / K.M 195)

Sibek: Sübek, çocuğun içerisine işemesi için beşiğine konulan kamış.(B.A 389 /K.M 196)

Kezik: İnsanı titreten sıtma, gezek. (B.A 391 / K.M 197)

Sarığ Kezik: Sarılık hastalığı. (B.A 391 / K.M 197)

Beçel: Sünnet edilmiş kadın, hadım edilmiş erkek, iğdiş edilmiş at ve başka hayvanlar.(B.A 392 / K.M 198)

Sükel: Hasta.(B.A 394 / K.M 199)

Sigil: Siyil. (B.A 394 / K.M 199)

Keküş: Şişlik için sürülen bir ilaçtır; aksırgan otu. (B.A 407 / K.M 205)

Sorgu: Kan alacak şişe, kan alanların aygıtı. (B.A 425 / K.M 214)

Sirke: Başta türeyen bit yumurtası, sirke. (B.A 430 / K.M 216)

Çurnı: Türk hekimlerinin yaptıkları sürgünlük ilacı. (B.A 435 / K.M 218)

Xasnı: Çocukları semirtmek için, bir kese içerisine konularak ağızlarına verilen bir devadır, Hindistan'dan gelir. (B.A 435 / K.M 218)

Çalkan: Yaranın bir yerden başka bir yere yürümesidir. Ayağı şişen bir adamın kasıklarında şişlik belirmesi gibi. (B.A 441 / K.M 221)

Kürküm: Safran.(B.A 486 / K.M 244)

Awılkı: Kırmızı meyvaları olan, meyvasının suyu tutmaca katılan, göz ağrısına ilaç yapılan ve elbise boyanan bir ağaç. (B.A 489 / K.M 245)

Topulgak: Yaraya konulan bir ot, topalak otu. (B.A 502 / K.M 251)

Kanatgan: Bu ot ol burun kanatgan=Bu, daima burun kanatan ilaştır.(B.A 515 /K.M 257)

Sowuşgan: Soğulcan yüzünden olan sarılık hastalığı; bu, karında bir yilandır.(B.A 519 / K.M 259)

Kızlamuk: Kızamuk, kızamuğa benzer sivilceler. (B.A 528 / K.M 263)

Közöldürük: At kuyuruğundan dokunur bir bez parçasıdır ve göz kamaştığı, yahut ağrıdığı zaman gözün üzerine konur, közlük de denir. (B.A 529-530 / K.M 264)

ANKARA KAZAN VE ÇEVRESİNDE UYGULAMALAR

Ankara-Kazan civarı halk hekimleri köyün yaşlı kadın ve erkekleri zamanın köy ebeleriydi. Bu şifacı kişiler ocak olarak adlandırılmıştı. Hasta olan kişiler hastalıklarına göre o köye gidip şifacı nineler tarafından iyileştirilirdi. Bu hastalıkları ele aldığımızda;

Kulağı ağrıyan bebekler için kulağa anne sütü damlatılır. Kulağı ağrıyan yetişkinler için de, beyaz kuru soğan ocakta pişirilir ve cücük kısmı kulak içine yerleştirilir.

Mayasıl hastalığı için, maydanoz toplanıp lapa haline getirilir ve üzerine oturulur.

Çocuğu olmayan kadınlar köy ebesine götürülür, oğlan böceği yazdan toplanıp kurutulur ve bir çıkı içine konulup çocuğu olmayan kadının rahmine yerleştirilir. Böylece çocuğu olacağına inanılır.

Korku damarı için ani bir şok ya da korku geçiren kişi ocağa götürülür, kolundaki damar şifacı ebe tarafından dua ederek ovulur.

Bulgur püskürtmesi; Vücudunda küçük küçük çıkan sivilceye benzeyen yaralar kaşınmaya başlayınca ocağa gidilir. Ocaktaki kişi ihlas suresini okuyarak ağzına bulgur alır, tükürüp eli ile sıvazlar.

Kırık-çıkık için kırık-çıkıkçı ebelerle gidilir ve hastalıklı bölge çıtayla sarılır.

Suya bıçak bırakma; Hasta kişinin hastalığı bilinmiyorsa, su dolu bir kabın içine Kazan civarındaki dedelerin adına niyet edilip bıçak bırakılır. Sabah hangi yöne bıçak paslanmışsa niyet edilir ve o civardaki dedeye okunmaya gidilir.

Yılcık ocağı; Vücutta baş, kol ve bacak ağrısıyla kendini gösteren ve genellikle öğleden sonra şiddetlenen hastalığa yılcık denir. Tedavi için bu ocağa gidilir. Hasta şikayetini anlatır. Ocak hastayı kibleye çevirip yere oturtur. Euzü besmele çekip “Bu el benim elim değil, Fatma anamızın eli, evliyanın enbiyanın eli, yılcık dedemin eli” deyip, üç defa ihlas ve nas surelerini okur. Her okuyuştan sonra başından ayağına kadar elleriyle hastayı sıvazlar.

Kulunç yakma ocağı; Hasta yere yatırılır. Üzerine havlu koyulur. Kulunç giren yerlere ısıtılmış ütü gezdirilir. Nas ve ihlas suresi okunarak” Bu el benim değil Fatma anamızın eli” denir.

Gelincik ocağı; Kızamığa benzeyen ve küçük çocuklarda görülen kızamığa benzeyen küçük yaralar özellikle de küçük çocuklarda görülür. Ocağa giden hastanın yaralı bölgeleri kırmızı bir toprakla sıvanarak ihlas suresi okunur ve hastaya gelincik eti yedirilir.

Sarılık ocağı; Hasta olan kişi ocağa gider ve hastanın alını ve kulaklarının arkasından bıçakla hafifçe çizer ve duasını okur.

Köstü ocağı; Köstü (köstebek) denilen ve çibana benzeyen derideki şişkinliğin iyileştirilmesi için bu ocağa gidilir. Ocak üç ihlas okuduktan sonra ekmek arasında kurutulmuş köstebek etini hastaya yedirir.

Temre ocağı; Vücutta çıkan yaralara ocak bir metal parçasını eline alarak, ihlas suresini üç defa okuyup temreli bölgeye gezdirir. Dua okuduktan sonra temreye yavaşça tükürür. Üç günlük soğan ve sarımsak perhizi vererek şifa diler.

Alazlama ocağı; Alazlama, vücutta kaşınmayla başlar. Ocak bir metali ateşte kızdırıp kızaran metali üç defa ihlas okuyarak kaşınan bölgede üç defa gezdirir.

Siğil Ocağı; Ocak, siğil üzerine kuşburnu ve iğde çalısından bir dal koparıp dikenini ile siğilin üzerine üç ihlas okuyarak çizer. Bu dalları güneş görmeyecek bir yere saklar. Dallar kuruyunca siğilin kuruyacağına inanılır.

Bakır basması; Vücudun herhangi bir yerinde şişlik olursa, bakır bir kap ateşte hafifçe ısıtılır. Üç ihlas okunarak şiş yerin üzerine bastırılır.

Kurşun dökme; Nazar değen kimsenin üzerine bir örtü örtülür ve bir kabın içerisinde kurşun eritilir. Eritilen kurşun ihlas okunarak hasta kişinin başı üzerinden içinde su bulunan kaba dökülür. Kurşunun suya döküldüğünde

alacağı şekil hakkında fikir yürütülür. Nazarın çıkması için de kapının önüne suyu dökülür.

SONUÇ

Bu adetlerin her ne kadar batıl olduğuna inanılsa da, yüzyıllardan beri süre gelen halk inanışlarındandır. Günümüzde azalsa da halen uygulamaları devam etmektedir. Araştırma yaptığım sahada kurşun dökme, korku damarı, kırık-çıkık, kulunç yakma, yılcık ocağı ve köstü ocağı uygulamalarının devam etmekte olduğu gözlenmiştir. Bu işlemleri yapanlar çok yaşlı kişiler olup ömürleri el verdiği sürece devam edeceklerini söylemişlerdir. Halk inanışlarının bir çoğu tıbbın ileri seviyelerde gelişme göstermesi ve sağlık hizmetlerinin köylere kadar ulaştırılması sebebiyle altmış-yetmiş yıl öncesinde kalmıştır. Günümüzde pek itibarı kalmasa da, atalarımızdan kalan gelenek ve göreneklerimiz olarak kabul edilen bu inanışlar kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. İnsanoğlu her türlü ilerlemeye rağmen geçmişten gelen ve kodlarında taşıdığı birikimleri çaresiz kaldıkça uygulamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

ALPTEKİN, A. B. (2010). *Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği*, Milli Folklor Dergisi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık. c.11. s.86. s.5-19

ANA Britannica, (1992), İstanbul: Ana Yayıncılık.

ARTUN, E. (2000), *Adana Halk Hekimliğinde Atalar Kültü*. Adana Halk Kültürü Araştırmaları. Adana.

ATALAY, B. (2006), *Divan-ı Lügat’it Türk*. Kaşgarlı Mahmut. c.I,II,III. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

GÜÇLÜ, F.(1995), *Orta Anadolu’da Batıl İnançlar*, Ankara.

KILIÇ, A. (2001). *Isparta Yöresi Halk inançları*. Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi. Ankara: Evrak Yayınları.

TURAN, Ş. (1990), *Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

TURAN, Ş.(1993), “Çukurova Kına *Gelenğinde Ağıt Türküleri Geleniği*”, II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri.1991. Adana:Çukurova Üniversitesi Basımevi.

YARDIMCI, Mehmet (1993), “Çukurova’da Ölümle İlgili İnanışlar-Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili”, II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana: Adana Ofset.

YODER, D. (1975), “Halk Tıbbı”, *Folklor Doğru*, (Çev. Sibel Yoğurtçuoğlu; Ayfer Gülüm), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü, Kasım- Aralık, sayı: 43. s. 23-31.

Kaynak kişiler;

Ahmet Ünal,(1927) Yassıören Köyü

Elfize Doğan(1935) Yassıören Köyü

Emine Metin(1962) Yassıören Köyü

Sabiha Yaldır(1930) Örencik Köyü

Latife Atça(1943)) Örencik Köyü

Hasan Peker(1927)) Örencik Köyü

Hicabi Ertuç(1947) Örencik Köyü

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MUSLUKLAR

Mehmet DEMİR

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Tarihi musluklar üzerinde çalışma yapılırken, muslukların maden sanatıyla ve suyla olan ilişkisine değinmeden geçemeyiz*. Biz burada Türk maden sanatının tarihsel gelişimine, kullanılan malzemeye, yapım ve süsleme tekniklerine kısaca değineceğiz. Sonra musluğun suyla olan ilişkisine, suyun önemine değinip bu konudaki tarihsel süreci anlatacağız. Arkasından musluğun tanımını, ortaya çıkışını, malzeme, teknik ve süslemelerini anlatıp tek tek fotoğraflarını ve tanımlarını ortaya koyacağız. Sonuç kısmında bir değerlendirme yapıp muslukların Türk maden sanatı içindeki yeri ve önemi ortaya konacaktır.

1-Türk Maden Sanatına Genel Bir Bakış:

Geleneksel el sanatlarımız içerisinde madencilğin önemli bir yeri vardır. Türk maden sanatının tarihçesine baktığımızda İslamiyet'i kabul etmeden önce Orta Asya'da gelişmiş bir maden işçiliği görülür. "Atlı bozkır kültürünün egemen olduğu Orta Asya'da kurganlarda yapılan kazılarda madenden yapılmış süs eşyaları, at koşum takımları ve silahlarla ilgili eserler ortaya çıkarılmıştır"¹. Bu eserlerde çeşitli madenlerin ve tekniklerin kullanıldığı bir Avrasya hayvan üslubunun ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca demir üretimi ve işçiliği gelişmiştir.

Türklerin 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelmesi ile bir yandan Orta Asya diğer yandan İran ve Yakın Doğu erken İslam maden sanatı birikimlerine yerli Anadolu maden sanatı geleneği de eklenmiştir. Türklerin geldiği Anadolu maden yatakları açısından çok zengin olduğundan maden sanatı geleneği çok eski devirlere kadar iner. "Günümüzden yaklaşık 10.000 yıl önce Çayönü ve Çatalhöyük'te bakırın işlenmeye başladığını biliyoruz"². Daha sonraki yüzyıllarda gelişerek devam eden madencilik özellikle M.Ö. 3. Binde diğer madenlerin (Bronz, altın, gümüş, pirinç, demir) kullanılmasıyla büyük bir aşama yapmıştır. Bu gelenek ustadan çırağa geçerek daha sonraki kültürlerde de başarılı bir şekilde devam etmiştir.

Anadolu Selçukluları bütün bu birikimlerden yararlanarak maden sanatında başarılı örnekler ortaya koymuşlardır. Maden sanatına malzeme, teknik ve süslemeye yeni katkılar sağladılar. "Günümüze kalan az sayıda örneklerin her biri olağanüstü bir işçilik göstermekte, biçimleri, malzemeleri, süsleme teknikleri ve motifleri bakımından büyük çeşitlilikle karşımıza çıkmaktadır"³. Beylikler Döneminde ise maden sanatı gelişiminiz sürdürmüştür.

Osmanlılar ise kendinden önceki maden sanatı birikimini en iyi şekilde değerlendirmiştir. Gerek Anadolu'da gerekse Balkanlar'da

1*Sayın Galip TAMUR'un özel koleksiyonunda bulunan musluklardan yayınlamıştık. Kendisine teşekkür ederiz.

BODUR, Fulya; Türk Maden Sanatı, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayını-2, İstanbul, 1987.

2 KAYAOĞLU, Gündag; Maden İşçiliğinin Dünü Bugünü Yarını, Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını-1, Ankara, 1985 Sayfa: 439-444.

3 ERGİNSOY, Ülker; İslam Maden Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1978, Sayfa: 500.

maden yatakları işletilmiş ve atölyelerde başarılı örnekler ortaya konmuştur. Osmanlı'nın Klasik Döneminde saray ve çevresi için altın ve gümüşten eserler yapıldığı, bu eserlerin kıymetli taşlarla süslendiği görülmektedir. Bu eserlerde gelişmiş bir kuyumculuk işçiliği göze çarpmaktadır.

Diğer tarafta halkın kullandığı bakır eşyalar hem Anadolu'da hem Balkanlar'da çeşitli merkezlerde üretilmiştir. Mutfakta kullanılan bakır eşyalar (tabak, tepsi, tas, kazan, ibrik, sini, mangal gibi) geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Çok zengin örnekler ortaya konmuştur.

Türkler maden sanatında altın, gümüş, bronz, pirinç, demir gibi madenleri doğadan elde ederek işlemişler ve başarılı örnekler ortaya koymuşlardır. Yapımda dövme, döküm ve tornada çekme tekniği; süslemede ise kazıma, kabartma, kakma, deliklendirme, savatlama, telkâri, mine ve yıldız (tombak) teknikleri uygulanmıştır.

2-Suyun Önemi:

Su yaşam demektir. Suyun insan yaşamındaki önemi tartışılmaz. Uygarlıkların temelinde su vardır. İnsanlar geçmişte su kenarlarına yerleşmişlerdir. Büyük uygarlıklar su kaynaklarına yakın bölgelerde doğmuştur. Mısır uygarlığının oluşmasında Nil Nehrinin, Mezopotamya uygarlıklarının oluşmasında Fırat ve Dicle'nin katkısı yadsınmaz. Su kaynaklarının kuruması ve azalması göçlere yol açmıştır. Geçmişte suyun paylaşımı konusunda savaşlar çıkmıştır.

Yerleşik düzene geçişle birlikte su ihtiyacı daha da artmıştır. Su tarım içinde hayati öneme sahiptir. Anadolu'da Hititlerin Boğazköy'de ilk barajı, Urartuların Şamran su kanallarını yaptıklarını biliyoruz.

Anadolu'da suyla ilgili büyük atılımı Romalıların yaptığını görüyoruz. Suyla ilgili tesislerin (Su kemerleri, çeşmeler, sarnıçlar, hamamlar) yapımında büyük bir aşama kaydedilmiştir. Bu gelişme Bizanslılarla devam etmiştir. Özellikle İstanbul'da suyla ilgili anıtsal yapılar ortaya konmuştur.

Anadolu Selçukluları egemen oldukları şehirlerde cami, medrese, kervansaray, çeşme, hamam gibi sosyal yapılara büyük önem vermişlerdir. Bu yapılara su getirmek için suyuolları yapmışlardır. Özellikle pişmiş topraktan yapılan künklerle suyu getirmişlerdir. Selçuklu çeşmeleri günümüzde kalmamış, hamam örnekleri ise günümüze ulaşmıştır. Beylikler Döneminde ise Selçuklular Döneminde başlatılan çalışmalara devam edilmiştir.

Osmanlılar Döneminde özellikle İstanbul'da su sorununu çözmek için köklü çalışmalar yapılmıştır. Nüfus yoğun olduğu için su ihtiyacı artmıştır. İstanbul çevresinde bulunan su kaynaklarından, su kemerleri ve kanallarıyla şehir merkezine su getirilmiştir. Önceki kemerler yenilenmiş ve yeni tesisler yapılmıştır.

Getirilen su sarnıçlarda, depolarda biriktirilerek çeşmeler yoluyla halka ulaştırılmıştır. Osmanlılar egemen oldukları şehirlerde çok sayıda hamam, çeşme, şadırvan yapmışlardır. Özellikle İstanbul'da çok sayıda çeşme yapılmıştır. Su kaynakları sınırlı olduğu için suyun ekonomik kullanımı gerekmiştir.

Su önceleri oluklardan (çörten) akarken sonra olukların tıkaçla kapatılarak suyun boşa akması önlenmiştir. Bu düşünceden yola çıkarak suyu kontrol etmek, istenildiği zaman açıp-kapatmak amacıyla musluklar ortaya çıkmıştır.

3-Musluklar:

“Borulardan gelen suyu istenildiği zaman kesmeye veya akıtmaya mahsus olarak çeşmelerdeki boru ağızlarına takılan tunç veya pirinçten bir alettir. Üstünde bulunan kulak gibi kumandası burulduğu zaman içindeki delik yana gelerek suyun geçmesini engeller. Burularak açılıp kapandığı için eskiden burgu denirdi. Sonradan maslak (Arapça) kelimesinden gelen musluk kelimesi kullanılmaya başlanmış, burma kelimesi unutulmuştur”⁴.

“Su önceleri çeşme ve oluklardan çörtenler aracılığıyla durmaksızın akıtılmıştır. Suyun zor elde edilebilir ve tükenebilecek bir kaynak olması, bu değerlin idareli kullanımını ve su akımını ihtiyaca göre kontrollü kullanmayı zorunlu kılmıştır. Bu ise muslukların tasarımı ile mümkün olmuştur. Suyun aktığı oluk bölümünün bir vana görevi yapan ve istenildiği gibi açılıp kapanabilen dikine bir burma çubuk ile donanımı musluk tasarımının temelini oluşturur”⁵.

Anadolu Selçuklularında musluk yoktur. Su oluk veya lülelerden akıtılmıştır. Suyu kontrol etmek için tıkaç kullanılmıştır. Selçuklulardan kalan lüle sayısı yok denecek kadar azdır. Günümüze kalan az sayıda örnek bronzdan olup ejder başlıdır. Ejder figürü Anadolu Selçuklu Sanatında sıkça kullanılmıştır. Gönül ÖNEY, su oluşu şeklindeki ejder başlarının Uzak Doğu sembolleriyile ilgili olduğu kanaatinde dir⁶.

Musluğun Kanuni Sultan Süleyman Döneminde kullanıldığını kaynaklardan öğreniyoruz. Hicri 972 (Miladi 1564) tarihli emirnamede İstanbul çeşmelerine “Sade Lüleler” yerine burma lüleler taktırılmıştır. Bu emirnamede “Çeşmelere burma lüle takılmasına emri şerefim verilmiş idi” denilmektedir⁷.

Halkın çoğunluğunun “Burma lüle rızamız yoktur şeklinde şikâyetler gelmesine karşın uygulamadan vazgeçilmemiştir.” 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren burma lülelerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. H . 985 (M. 1577) tarihli başka bir belgede ise, Mimar Sinan'ın Süleymaniye Cami yakınındaki evinin yanında yaptırdığı çeşmeye aslan başı şeklinde bir lüle taktığı belirtilmektedir⁸.

Musluklar çeşme, şadırvan, sebil, lavabo, tuvalet, kurna, kazan semaver, fıçı gibi çeşitli yerlerde kullanılmıştır.

Çeşme, hamam ve benzeri yapılar için bronz veya pirinçten üretilen klasik bir musluk; “Bir gövde, bir iç takım ve bir volandan (burma) meydana gelmektedir. Gövde suyu borudan alıp ağızdan dışarı akıtan parçadır. İç takım olarak anılan kısım bir çeşit tapa görevi yapan muhtelif yapıdan bir salmastra grubudur. Volan ise sağa sola veya aşağı yukarı hareket ettirilerek suyun akmasını veya kesilmesini sağlayan parçadır⁹.

Osmanlı Dönemi muslukları genellikle bronz veya pirinçten yapılmıştır. Bronz, bakırla kalayın karışmasında elde edilen ve döküme uygun olan bir madendir. Pirinç ise, daha basit ve ucuz musluklar için kullanılmıştır. Pirinç bakırla çinkonun karışımından elde edilir.

Saray ve köşkler için daha değerli madenlerden musluklar yapılmıştır. Gümüş, bronz üzerine altın yıldız (tombak) musluklar İstanbul'da saray ve köşklere kullanılmıştır.

Muslukların hemen hepsi döküm tekniğinde yapılmıştır. Döküm, potada eritilen madenlerin istenen biçimde hazırlanan kalıplara dökülerek dondurulmasına denir¹⁰. Döküm tekniği ile çok sayıda eser aynı anda üretilebilir. Osmanlılarda döküm işleri “dökümcüler loncası” tarafından yapılıyordu. Bu loncanın H. 1203 (M. 1728) tarihli bir vesikaya göre Süleymaniye'de Odun Kapı civarında teşkilatlandığını görüyoruz¹¹. Ustalar tarafından titizlikle hazırlanan kalıplarda musluklar üretiliyordu.

Musluklar çeşitli biçimlerde üretilmiştir. Hayvan başlı muslukların (Ejder, yılan, koç gibi) yanı sıra geometrik ve bitkisel biçimli musluklara rastlıyoruz. Muslukların üzerine yer yer süsleme teknikleri uygulanmıştır. Kazıma, deliklendirme, kabartma ve matkapla delme tekniklerinin yapıldığı görülüyor.

Tarihi muslukların çoğu günümüze kalmamıştır. Musluklar değiştirilebilen, başka yerde kullanılabilen eserlerdir. Aynı zamanda eritilebilir olması nedeniyle çoğu musluk yerinden sökülmüştür. Sokak çeşmelerinde kullanılan tarihi musluklar yerlerinden çalınmıştır. Günümüze az sayıda musluk kalmıştır. Bunlarda dağınık durumdadır.

Sonuç:

Türk maden sanatının köklü bir geleneği vardır. Bir yanda Orta Asya diğer yanda Anadolu maden sanatı geleneği Anadolu Selçuklularının elinde yoğunlaşarak zengin bir malzeme, olağanüstü işçilik, yapım ve süsleme tekniklerinin çeşitliliği ile karşımıza çıkar. Bu gelenek Beylikler ve Osmanlılarla devam eder.

Suyun insan yaşamındaki önemi bilinmektedir. Anadolu Selçuklularında suyun en iyi şekilde değerlendirildiğini hamam, şadırvan, çeşme ve suyuollarının yapımından anlamaktayız.

Osmanlılarda özellikle İstanbul'da su gereksinimini karşılamak için çevredeki su kaynaklarından su kanalları ve kemerlerle şehir merkezine su getirildiği görülmektedir. Nüfus yoğun olduğu için suyun önemi artıyor. Hamam, sarnıç, çeşme, şadırvan, sebil gibi yapılar İstanbul'u süslüyor.

Su kaynaklarının yeterli olmaması nedeniyle suyun kontrollü kullanılması gerekiyor. Önce oluk ve lülelerden akıtılan su sonra musluklarla halka ulaştırılıyor. Muslukların ortaya çıkışı Kanuni Sultan Süleyman zamanında oluyor.

Günümüze kalan Osmanlı dönemine ait musluklar pirinç veya bronzdan yapılmış olup döküm tekniği ile üretilmiştir. Saray ve köşklere kullanılan musluklar ise gümüş ve bronz üzerine altın yaldızlıdır.

Osmanlı dönemi muslukları geometrik ve bitkisel biçimlidir. Muslukların ağızları ejder, yılan ve koçbaşı şeklindedir. Bunun yanı sıra ağız top ve sarık başlı olanlarda vardır. Bazı muslukların üzeri kazımayla bitkisel süslüdür.

7 REFİK, Ahmet; 10. Asrı Hicri'de İstanbul Hayatı, İstanbul, 1933, Sayfa: 29.

8 REFİK, Ahmet; 10. Asrı Hicri'de İstanbul Hayatı, İstanbul, 1933, Sayfa: 40-41.

9 Tarihi Gelişim İçinde Musluklar, Elginkan Vakfı, İstanbul, Mart 1993, Sayfa: 55.

10 ERGİNSOY, Ülker; İslam Maden Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1978, Sayfa: 25. Ayrıca Bkz. Anadolu'da Dökümün Beşiği, İstanbul, 2004.

11 TEZCAN, Hülya-BAYRAKTAR N.; Topkapı Sarayı Çeşme Muslukları Bedreddin CÖMERT'e Armağan, Ankara, 1980, Sayfa: 530-535.

4 ARSEVEN, Celal Esad; Sanat Ansiklopedisi, M.E.B. Basımevi, İstanbul, 1996, Musluk Maddesi.

5 ÖLÇER, Nazan; Suyun Sanatı Musluklar, E.C.A. Tarihi Musluk Koleksiyonu, Sayfa: 28.

6 ÖNEY, Gönül; Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1978, Sayfa: 54.

Gerek Selçuklu lüleleri gerekse Osmanlı dönemi muslukları belli bir estetik anlayışta yapılmıştır. Dönemlerinin zevkini yansıtan bu eserler maden sanatı ve sanat tarihimiz açısından önemlidir. Kalan örneklerin sayısı az olmakla birlikte fikir vermektedir. Çoğu kaybolan, eritilen, yerinden sökülen muslukların günümüze kalanları çeşitli müzelere ve özel koleksiyonlara dağılmış durumdadır.

Kaynakça:

- 1- Anadolu'da Dökümün Beşiği, İstanbul, 2004.
- 2- BODUR, Fulya; Türk Maden Sanatı, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayını-2, İstanbul, 1987.
- 3- ERGİNSOY, Ülker; İslam Maden Sanatının Gelişmesi, İstanbul, 1978.
- 4- KAYAOĞLU, Gündag; Maden İşçiliğinin Dünyü Bugünü Yarını, Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını-1, Ankara, 1985.
- 5- ÖLÇER, Nazan; Suyun Sanatı Musluklar, E.C.A. Tarihi Musluk Koleksiyonu.
- 6- ÖNEY, Gönül; Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1978.
- 7- ÖNGE, Yılmaz; Anadolu'da Ejder Başlı Çeşme Lüleleri, Selçuklu Araştırmalar Dergisi-1, Ankara, 1969.
- 8- REFİK, Ahmet; 10. Asrı Hicri'de İstanbul Hayatı, İstanbul, 1933.
- 9- Tarihi Gelişim İçinde Musluklar, Elginkan Vakfı, İstanbul, Mart 1993.
- 10- TEZCAN, Hülya-BAYRAKTAR N.; Topkapı Sarayı Çeşme Muslukları Bedreddin CÖMERT'e Armağan, Ankara, 1980.

Katalog:

Katalog 1

Eser Adı: Lüle Cinsi: Bronz-Gümüş

Ölçüsü: Uz. 9,5 cm. Ağız Çap. 3,2 cm. Arka Kısım Çap. 3,5 cm.

Dönemi: Selçuklu 13. Yy.

Tanımı: Boru şeklinde, ağız kısmına doğru daralıyor. Ağız kısmı yuvarlak biçimli olup dışa çıkıktır. Lülenin aynalığa geçen kısmı yuvarlak biçimli olup dışa çıkık şekildedir. Ağız ve dip kısmında zencerek motifi işlidir. Gövdenin üzerinde bütün yüzey dilimli çiçek rozetleriyle süslüdür. Rozetler arasında geçme motifler yer alıyor. Çiçek rozetler üzerinde gümüş kakma tekniği uygulanmıştır. Gövde de ezikler vardır. Dip kısmında küçük eksik parça vardır.

Katalog 2

Eser Adı: Lüle Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz. 3,5 cm. Ağız Çap. 3,7 cm. Arka Kısım Çap. 2,8 cm.

Dönemi: Osmanlı 15. Yy.

Tanımı: Bronzdan döküm tekniğinde yapılmış boru şeklinde ağız kısmı ejder başı biçimli, ejderin ağzı açık, gözü ve kulak kısmı işlenmiştir. Aynalığa geçen kısımda hafif çıkıntı ve karşılıklı iki yuvarlak delik vardır.

Katalog 3

Eser Adı: Lüle Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz. 7,7 cm. Ağız Çap. 5 cm. Arka Kısım Çap. 3 cm.

Dönemi: Osmanlı 15. Yy.

Tanımı: Bronzdan, döküm tekniğinde yapılmış, boru şeklinde ağız kısmı ördekbaşı biçimli, ördeğin ağzı açık, gözleri işlenmiştir. Aynalığa geçen kısımda halka şeklinde hafif bir çıkıntı vardır. Arka kısımda küçük bir eksiklik vardır.

Katalog 4

Eser Adı: Lüle Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz. 23 cm. Yük. 20 cm. Ağız Çap. 3 cm. Arka Kısım Çap. 3 cm.

Dönemi: Osmanlı

Tanımı: Bronzdan, döküm tekniğiyle yapılmış, kıvrımlı boru şeklinde, ağzı ejder biçimli, ejderin ağzı açık ve yuvarlak olup, gözler işlenmiştir. Ağız gövdeye bağlandığı kısımda halka vardır. Gövdede sırt ve karında iki çıkıntı vardır. Aynalık kısmı halka şeklindedir. Aynalığın arkasında kalan kısım boru şeklinde olup, bitiş kısmında eksiklik vardır.

Katalog 5

Eser Adı: Musluk Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz. 16,5 cm. Yük. 16 cm. Ağız Çap. 0,6 cm. Arka Kısım Çap. 1,6 cm.

Dönemi: Osmanlı

Tanımı: Bronzdan, döküm tekniğiyle yapılmış, gövde ve burma olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Ağız yuvarlak olup, etrafı halka biçimindedir. Burma yarım S kıvrımlı, bitiş kısmı Ejder şeklindedir. Ejderin gözü işlenmiştir. Ağızda küçük bir delik vardır. Gövde silindirik şeklinde aşağıya doğru daralmakta, gövde de ejder motifi yer almakta, aynalık kısmı halka şeklinde çıkıntılıdır.

Katalog 6

Eser Adı: Musluk Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz. 10 cm. Yük. 5 cm.

Dönemi: Osmanlı

Tanımı: Bronzdan, döküm tekniğiyle yapılmıştır. Ağız koçbaşı şeklindedir. Burmalıdır. Gövde silindir biçimlidir. Arkası boru şeklinde olup aynası yoktur.

Katalog 7

Eser Adı: Musluk Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz 23 cm. Yük. 22 cm.

Dönemi: Osmanlı

Tanımı: Bronzdan, döküm tekniği ile yapılmıştır. Ağızı ejder biçimli, boyunda üç çıkıntı vardır. Gövde dilimli olup arka tarafı boru şeklindedir. Aynası yoktur.

Katalog 8

Eser Adı: Musluk Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz. 16,7 cm. Yük. 16,3 cm. Ağız Çap. 2 cm. Arka Kısım Çap. 2 cm.

Dönemi: Osmanlı

Tanımı: Bronzdan, döküm tekniğiyle yapılmış, gövde ve burma olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Ağız kısmı sarık şeklinde, burma ajurlu, gövde aşağıya doğru daralan silindir biçimli, aynalık kısmı çıkıntılı, aynalığın arka kısmında kalan bölüm boru şeklinde olup, diş izleri vardır. Eser üzerinde hafif yıldız kalıntıları vardır.

Katalog 9

Eser Adı: Lüle Cinsi: Pirinç

Ölçüsü: Uz. Yük. 23 cm. Ağız Çap. Arka Kısım Çap.

Dönemi: Avrupa

Tanımı: Pirinçten, döküm tekniğiyle yapılmış, fıskiye biçimlidir. Başu kuğu şeklindedir. Boyun gövdeye doğru kıvrılmakta olup, aşağıya doğru daralmaktadır. Daralan kısımda dikdörtgen biçimde bir delik vardır. Gövde üzerinde 10 rakamı okunuyor.

Katalog 10

Eser Adı: Musluk Cinsi: Bronz

Ölçüsü: Uz. 15 cm. Yük. 9 cm. Ağız Çap. Arka Kısım Çap.

Dönemi: Osmanlı 19 Yy.

Tanımı: Bronzdan, döküm tekniğiyle yapılmış, gövde ve burma olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Ağız kısmı yuvarlak, burma kapı kolu şeklinde olup, gövdeye iki taraftan tutturulmuştur. Aynalık kısmı halka şeklinde çıkıntı halindedir. Aynalığın arka bölümünde dişler işlenmiştir.

ANKARA ETNOGRAFYA MÜZESİ

Mehmet Yücel KUMANDAŞ*
* Ankara Etnografya Müzesi Müdürü

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

M

ustafa Kemal Atatürk'ün ilk istirahatgahı olan Etnografya Müzesi Ankara'nın Namazgâh adı ile anılan tepede kurulmuştur. Söz konusu tepenin, kimi kaynaklarda "kayalık bir maşatlık" olarak adlandırılması bize Selçuklu öncesinde bu tepenin mezarlık olarak kullanıldığını anlaşılmaktadır. Daha sonra İzzeddin Keykavus'un bu tepede, Etnografya Müzesinin bulunduğu yerde bir medrese yaptırmış olduğu kaynaklardan öğrenilmektedir. Bu tepede halkın eskiden, kalker kayaların üstünde üç sıra halinde taşla örülmüş bir namazgâhta bayram namazı kıldıkları ve yağmur duasına çıktıkları edinilen bilgiler arasındadır. Tepe Osmanlılar döneminde Müslüman mezarlığı olarak ta bilinmektedir. Oldukça kutsal olan bu tepe üzerinde, özellikle milli mücadele yıllarında Namazgah Tepesi, önemli milli ve dini toplantılara, ayrıca törenlere sahne olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında da değişik kutsal törenler, yağmur duaları, askere uğurlama törenleri gibi olayların burada yapıldığı bilinmektedir.

Cumhuriyetten ilanından sonra Atatürk, Ankara'da bir devlet müzesinin kurulmasını istemekteydi. Cumhuriyetin ilanı ile başlayan teşkilatlanma devresinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak milli kültür kaynaklarını ve halk kültürünü incelemek, korumak amacı ile bir kültür müdürlüğü kurulmuş ve bu kültür müdürlüğü bünyesinde devrin fikir adamlarından oluşan sürekli bir kültür komisyonu oluşturmuştur. Ulu Önder Atatürk'ün Ankara'da milli bir müze kurulmasını istemesi üzerine, Türkiye'de milli karakteri ve milli tarihi yaşatmak üzere bir Etnografya Müzesi kurmak için hazırlıklara girilmiştir. Milli kültüre büyük önemin verildiği bu dönemde Etnografya Müzesi'nin bu konuda oynayacağı büyük rol anlaşılmış ve bunun için 1924 yılında milli eğitim bakanlığı, kültür komisyonu çalışmalarında önce bir etnografya müzesi binası yapılmasına karar vermişti. Bu kararı doğru bulan milli eğitim bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver ilk çalışmalara başlamış ve yeni müzeyi kurma konusunda İstanbul Dar-ül Fünun'dan arkadaşı olan Budapeşte Etnografya Müzesi uzmanlarından Macar Türkoloğu Gyula Meszaros'un yeni müzeyi kurma konusunda düşüncelerine başvurmuştu. Bu başvuru Meszaros'un Bakanlığa sunduğu 29 Kasım 1924 tarihli raporundan da anlaşılmaktadır. İlk hazırlıklar İstanbul'da yapılmış, hazırlanan bilgi ve teşkilat raporunda yapılması gerekenler bildirilmişti. Raporun başında "bir etnografya müzesi, eserlerini teşhir edeceği milletin sanat ve hatırasına, bir model olacak tarzda yapılması ve içinde saklayacağı milli eserleri her an sevdiren, benimseten bir görünümde olmalıdır" görüşü belirtilmiştir.

1925 yılın Nisan ayında Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı'ndan çağırılmış, Ankara İmaret Camisi'nde depo edilmiş, çürümeye mahkum olan eserlerin kurtarılması için bir müze binası yapmayı düşündüklerini, kendisinin de katılmasını dilediklerini bildirmişlerdir.

Yapılması düşünülen binanın şartnamesi, “müzeye konulacak eşya ve eserlerin çoğu dini ve milli eserler olduğundan, bu binanın da içindekilere uygun olması ve eski Türk mimarisinden alınan ilham ve etkilere haiz olması” şeklindeydi. Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, eski Türk mimarisinden aldığı ilhamla şartnameye uygun olarak projesini on beş gün içinde teslim etmiştir. Projesi kabul edilmiş ve yapının inşasına 1925 yılında başlanmıştır.

Atatürk’ün emri ile 25 Eylül 1925 tarihinde ilk devlet müzesi örneği olan Ankara Etnografya Müzesi’nin temeli, görkemli bir törenle atılmıştır. İlk temel harcını dökmek için malayı İsmet İnönü’ye Koyunoğlu kendisi vermiş ve ilk temel taşı koydurmuştur. Temelinden itibaren müze olarak planlanmış binanın temel atma töreni devrin milli eğitim bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver’in güzel bir konuşması ile son bulmuştur.

Hamdullah Suphi Tanrıöver; “Eski, yeni, acı, tatlı birçok müessir hatıraların izlerini taşıyan Ankara’ımızda devlet müzesinin ilk temel taşı atıyorum ve hayalim memleketin diğer köşelerinde birbirini takip edecek bu gibi ilim, sanat ve tarih abidelerini görmekle mesuttur” demiş ve bu cümlelerle Türk müzeciliğinin parlak geleceğini müjdelemiştir.

Arif Hikmet Koyunoğlu Müzenin inşaatı sırasında bir çok anıların olduğu, bu anılardan birinde; çok soğuk, karlı bir tipili bir gecede, müze binasının çatısını henüz tamamladıklarını, bazı pencerelerin çerçeve ve camlarının takılı, bazı pencerelerinde mukavva ve tahta ile örtülmüş olduğunu, içerde mermer taşçı ustaları, marangozlar çalışmakta iken kendisinin de kubbenin altında mermercilerin yapacakları işin çinko kalıplarını kestğini, havaya rağmen müzenin inşaatına gelen Atatürk’ün “Hikmet, ne oluyorsunuz? Bu havada çalışılır mı?” diye çıktığını, kendisinin “Ne yapalım Paşam, hükümetimiz bir senede teslim etmemi istedi, başka çare yok, hem biz hayatımızdan memnunuz paşam, otur da bir çay iç” dediğini, işçileri de çağırarak mangal başında oturup, çay içtiklerini, bu arada tipinin durduğu sırada, paşanın kapıyı açıp, ovaya doğru oturarak “Çocuklar, buraya güzel bir park yapsak, şu bataklık ovayı ağaçlandırsak nefis bir şey olur. Yazın bu kubbenin altı serin olur, gelip burada dinlenirim, bu güzel manzarayı seyredirim” dediğini, sonraları sık sık inşaata geldiğinde, “Bu kubbenin serinliği altında oturup, şu manzarayı seyrederek istirahat etmek ne güzel olur” diyerek her defasında aşağı ovaya baktığını anlatmıştır.

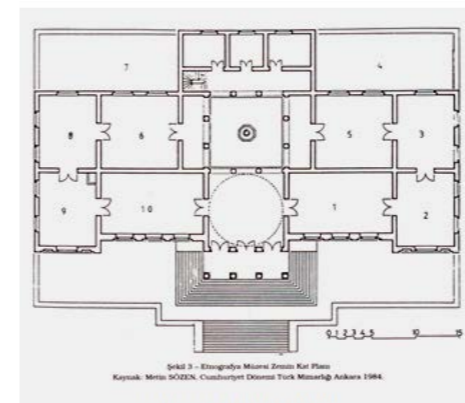
Diğer bir anısın da ise inşaat bitmiş, temizlik işleri yapılmakta iken Cevad Abbas Bey Atatürk’le binaya gelmiş ve mimar Hikmet Bey’e takılmak için Atatürk’e hitaben “Paşam, siz daima modern bir Türk mimarisinin öneminden söz edersiniz. Bakınız, hikmet, müze binasını eski medreselerimize benzetmiş” demiş ve bunun üzerine Atatürk’te “Bir mimar kendisinden istenilen stilde bina yapar. Biz bu müzenin eski Türk eserlerini içinde saklamak için, içindekilere uygun, eski Türk mimarisinden alınacak ilhamla yapılmasını istedik. Yani Hikmet’ten eski Türk mimarisi tarzında bir bina istendi. O da bu isteğe uyarak müze binasını yaptı. Bu müze binası içinde saklayacağı eserlerin etkisini de dışarıdan gösterecek bir binadır. Hikmet tenkite değil, bu eseriyle takdire şayandır” cevabını almıştı. Cevad Abbas Bey de zaten mimar hikmet bey’e şaka yaptığını söylemişti.

Bu sırada Etnografya Müzesi’nin kurulmasına hazırlık olmak üzere 2 Temmuz 1924 tarihli ve 648 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı emri ile İstanbul’da başlangıçta Prof. Celal Esad Arseven başkanlığında ve sonra 21 Mayıs 1925 tarihli ve 3585 sayılı emri ile İstanbul Müzeleri Müdürü Halil Ethem başkanlığında özel bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun satın aldığı 1250 parça eser önce İstanbul’da Dar-ül Fünun’da bir odada muhafaza edilmiştir. 1 Şubat 1924 tarihli anlaşma ile Macar Türkolog’un etnografya müzesini kurmakla görevlendirilmesinden sonra 12 ağustos 1926 tarihli emir ile bu koleksiyon Süleymaniye Külliyesinde bir binaya nakledilmiştir. Komisyonun bu çalışmaları devam ederken müze binasını yapımı içinde Ulu Önder Atatürk’ün de direktifleri ile Oldukça kutsal bir öneme haiz ve vakıf arazisi olan Namazgah Tepesi Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce 15 Kasım 1925 tarihli Bakanlar Kurulu kararı gereğince, Millî Eğitim Bakanlığı’na müze yapılmak üzere bağışlanmıştır.

Etnografya müzesinin mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu Cumhuriyet Döneminin en değerli mimarlarından. Arif Hikmet Koyunoğlu’nun bu planı hazırlarken Anadolu’nun geçmiş tarihini çok iyi bildiğini ve planda ilkçağdan itibaren tüm mimari özelliklerden örnekler kullandığını görmekteyiz. Bina dikdörtgen şeklinde, açık avlulu ve dört eyvan şemalı ve ana giriş eyvan üzeri kubbeli şeklinde bir plandır. Yapının taş duvarları küfeki taşı ile kaplanmıştır. Alınlık kısmı mermer olup üzeri oyma süslüdür.

Müze binasını bir sanat tarihçi ve bir müzeci olarak okuduğunuzda, Müze binası 854 m² bir alan üzerine inşa edilmiş, girişe göre enine dikdörtgen planlı bir yapıdır. Kesintili bir bodrum kat üzerinde önde tek katlı müze, arkada iki katlı idari kısım olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır Anadolu’daki ilk çağ’dan Cumhuriyet’e kadarki süreç içerisinde Anadolu topraklarında uygulanan dönemsel mimari uygulamalardan örneklerin yer aldığını görmekteyiz. İlk olarak, seçilen yerin Ankara’ya hakim bir tepe olması (Namazgah Tepesi), binanın anıtsal bir görünümde olması, yüksek bir platform ve merdivenlerle çıkılan sütunlu üçlü giriş özellikleri ile ilk çağ mimarisinin en önemli yapıları olan tapınakların giriş özelliğini yansıtmaktadır. Türklerin mimariye kazandırdığı dört eyvanlı plan şemasının bu binada da açık avlulu şekilde uygulandığı, sivri kemerli ve mukarnaslı sütun başlıkları, taç kapı özelliğindeki giriş, cephedeki simetrik uygulama ve çatı alınlığında kullanılan dendanlı süslemeler ile Selçuklu mimarisi özelliklerini, dört eyvanlı plan şeması, giriş üzerinin kubbe ile kapatılması ve kubbe içindeki kalem işi süslemeleri, cephe düzenlemesindeki dikdörtgen pencere uygulamaları ve cephedeki davetkar yapısı ile Osmanlı dönemi özelliklerini aksettirmektedir. Ayrıca müzenin batı cephesinde yer alan ve İtalyan Heykeltıraş Pietro CONANICA tarafından yapılarak 1927 yılında şimdiki yerine konulan ve halen Türkiye’nin en iyi heykeli olduğu kabul edilen at üzerindeki, Atatürk heykeli ve kaidesi üzerinde yer alan rölyefleri ile de bina ile tamamen uyduğu, rölyeflerdeki işlediği temalarla, heykelin cephesinin batıya doğru olması, heykelin kaide üzerine oturduğu yüzey ile sütunlu üçlü giriş zemininin aynı seviyede olması ve bir milletin dirilişinin öncülüğünü yapan, o dönemin ulusal lideri Mustafa Kemal ATATÜRK’ün anıtsal müze binasında atına binmiş şekilde çıktığı ve açık ufka doğru at koştuğu ve dolayısıyla Türk Milletinin de ufkunun açık olduğu vurgulanmak istenmiştir. Heykeltıraşın yabancı olmasına rağmen Türk Milletinin o zamanki halet-i ruhiyesini ne kadar iyi etüt ettiğini göstermektedir.

Etnografya Müzesi Planı

İtalyan Heykeltıraş Pietro Canonica
4 Kasım 1927

25 Eylül 1925 tarihinde temeli atılan müze binası Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu'nun projelerine göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Maliye Bakanlığı'nın desteği ile yaptırılmıştır.

Müzenin inşaatı 1926 yılında tamamlanmıştır. İnşaatın tamamlanmasından sonra Macar Türkolog Prof. J. Meszaros'un hazırladığı rapor doğrultusunda yapı 1927 yılında Etnografya Müzesi şeklinde düzenlenmiştir. İstanbul müzeleri müdürü Halil Ethem Bey başkanlığında kurulan komisyon tarafından müze için satın alınan eşyalar İstanbul'dan bu binaya getirilerek sergilenmiştir.

Betonarme olan binanın bodrum katı subasman seviyesinde koyu renk, üst kısımları, yanı zemin kat açık renk düzgün kesme taşla kaplanmıştır⁵². Bu açık renk taş, sarımtrak yumuşak cins bir taş olan küfeki taşıdır. Etnografya Müzesi'nin inşaatına başlanırken, araştırmalar sonucunda Ayaş yakınlarında küfeki taş ocakları bulunduğu, taşların bu ocaktan çıkarılıp, 10-12 saatte inşaat yerine kağnılarla taşındığı yapının mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından kaynaklarda ifade edilmiştir. Bu dönemde yapıların alt kat duvarları genellikle moloz taşla, üst katlar ise tuğla ile örülmüş ve üzerleri kesme taş ile kaplanmıştır. Bu dönemde Rönesans da ki gibi, genellikle bodrum katın yüzey kaplamasını oluşturan kaba taş sıraları, yapı subasmanına uygulanan rustik görünümü yansıtmaktadır. Burada bodrum katta koyu renkli Ankara Taşı (Andezit), kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.

Yapıda kullanılan diğer bir malzeme mermerdir. Pencere çevrelerinde, girişteki alınlık kısmında, basamakların tümünde, sütun ve sütun başlıklarında, kemerlerde, kubbeli ve sütunlu mekanların yer döşemelerinde hep mermer kullanılmıştır. Ön cephede üst kısımlarda mermer, yer yer kaplama malzemesi olarak da görülmektedir⁵⁵. Bodrumda sonradan yapılan kütüphanenin bulunduğu alt kısım da mermer kaplanmıştır. Yapıda kullanılan mermer, Koyunoğlu tarafından Marmara Adası'ndan seçilmiştir. Mermer bloklar adadan Ankara Garı'na getirilmiş, 10-20 tonluk koca bloklar trenden insan gücü ile indirilip, kağnılar ile tepeye taşınmıştır. Bu mermer parçalarını Marmara Adası mermer taş ocakları sahibi Salih Sabrı Karagöz temin etmiştir. Sergi salonlarının zemini, idari kısımdaki odalar ve kat merdiveni mozaiktir.

Ayrıca, Koyunoğlu tarafından inşaat sırasında Ankara yakınlarında Akköprü ve Çankaya'nın arkasında Frenközü köylerinde yeni tuğla ocakları kurulmuştur. Çatı, dıştan kiremitle kaplı iken bugün bakır ile kubbe ise kurşunla kaplıdır. Ana girişteki kapılar ve pencere çerçeveleri ahşaptır.

Yapıdaki genel aksesuar Koyunoğlu'na aittir. Örneğin kubbe üzerindeki bronz süslemelerin rölyef kalıplarını Koyunoğlu işleyip hazırlamış ve zamanın usta dökümcüsü Hakkı Usta dökmüştür. Taş ustaları İstanbul'dan gelmiştir. Müzedeki mermer işçiliği Koyunoğlu'nun Sanayi-i Nefise'de öğrencilik yıllarından başlayarak 40 sene kadar beraber çalıştığı Hüseyin Avni Usta'nın eseridir. Koyunoğlu burada mimarlığının yanında bir duvarcı ustası, betonarme demircisi gibi çalıştığından bahsetmektedir.

Yapının cephe düzenlemesinde, simetrik bir kütle anlayışı söz konusudur. Yapıların ana yola ya da meydana bakan cephesinin, mimari ve süsleme elemanları ile hareketlendirilmesi geleneği. Etnografya Müzesi'nde de görülmektedir. Bu nedenle ön cephe ile diğer cepheler farklı olarak ele alınmıştır. Öndeki yoğun süslemenin yanında arka ve yan cepheler daha sade bırakılmış olup, sadece pencereler ve ilk yapıldığında binanın arka köşelerinde olan ve sonradan eklenen salonlarla arada kalan alt ve üstü kum saati biçiminde köşe sütunceleri ile hareketlendirilmiştir. Oysa ön cephe düzenlenmesinde yoğun şekilde Osmanlı Mimarisi'nin yapısal ve dekoratif öğeleri kullanılmıştır. Dönemin üslup özelliklerinin tümü yapının ön cephesinde toplanmıştır. Ön cephe dikey olarak bölümlere ayrılmıştır. Orta bölümde ana giriş vardır. Bunun iki yanında birer ara bölüm, köşelerde ise tek pencereli dışa taşırılıp yükseltile bölüm görülmektedir. Her bölüm kendi içinde bir bütün olarak düzenlenmiştir. Ön cephede köşelerdeki salonlar ve ortada giriş bölümü dışa taşırılıp yükseltile olarak dönemin kütle biçimlemesi yansıtılmıştır. Bu biçimleme ile cephe daha çok hareketlendirilmiştir.

Yapının simetri eksenini oluşturan ana giriş, dönemin birçok yapısında olduğu gibi burada da taş kapı geleneğinin bir biçimlemesi görünümündedir. Yani girişi vurgulamak amacı güdülmüştür. Ön cephenin ortasındaki merdivenler, kemer ve sütunların düzeni bunun ifadesidir. Osmanlı mimari süslemesinin yoğun şekilde kullanıldığı ana girişlerin, öne taşırılıp yükseltilemesi bu dönem yapıları için bir tip oluşturmuştur. Etnografya Müzesi de bu özellikleri gösteren bir girişe sahiptir.

Yapıya, ön cepheden iki kademe halindeki 24 basamaklı mermer merdiven ile çıkılmaktadır. 12 basamaklı ikinci kademedeki merdiven üç yönlüdür. Merdiven başında, iki yanda aslan şeklinde üçer taş heykel bulunmaktadır. Mukarnas başlıklı dört sütun ve bunları birleştiren sivri kemerler, dışarıya taşırılan üç kemerli giriş sistemini oluşturmaktadır. Bu girişte, yan yana yerleştirilmiş üç ahşap giriş kapısı basık kemerlidir. Bu üç giriş kapısının üzerinde sivri kemer biçiminde çerçevelenen alınlık içerisinde çini süslemeler yer almaktadır.

Dönem yapılarının en özenle düzenlenen bölümlerini oluşturan ana girişler, bazen burada olduğu gibi Tarihi Türk Mimarisi'nden esinlenmiş taş kapılar biçiminde çözümlenmiştir. Bazen de bu girişlerin hemen üzerindeki kubbeler, girişi biçimsel yönden daha da pekiştirmiştir. Merdivenli, sütunlu, kemerli, kubbeli giriş düzeni burada da görülmektedir. Mukarnas başlıklı sütunlar, bunları birleştiren kemerler, kemerlerin bitimindeki prizmatik üçgenlerden oluşan friz, onun üstünde ortada uçları yarım palmet şeklinde sonuçlanan bir dikdörtgen alınlık ve dekoratif mimari öğeler ile bu merdivenli anıtsal giriş daha da vurgulanmıştır. Yapının ön cephedeki bu anıtsal girişinden başka arka cephede çift taraflı beşer basamak ile çıkılan basık kemerli sade bir giriş daha vardır.

Yapı, ön cepheye demir parmaklıklı dikdörtgen sekiz pencere ile açılmaktadır. Pencerelelerin etrafı mermer tabakalar ile çevrelenerek, dikdörtgen bir düzenleme getirilmiştir. Ana girişin iki yanında üçer, köşe çıkımlarında birer dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Girişin iki yanında yer alan üçer pencerenin altında dikdörtgen, üstünde sivri kemer formunda alınlık bulunmaktadır. Bunların tümü mermer dikdörtgen bordürler ile çevrelenmiştir. İki köşede yer alan çıkımlarda ise, aynı düzende birer pencere vardır. Bu tek pencerelerin iki yanında mihrabiye biçimli birer niş yer almaktadır. Bu pencere ve nişler tekrar dikdörtgen bir mermer tabakası ile çevrelenmiştir. Dikdörtgen pencereleri bir bütün olarak çevreleyen düz ya da profilli silmelerle oluşan bir düzenleme anlayışı bu dönemde sıkça kullanılmıştır. Girişin iki yanında, pencereler arasında ikişer çörten bulunmaktadır. Yan cephelerde ise, sonradan eklenen salonların duvarı hariç diğer kısımlar dörder dikdörtgen pencere ile hareketlendirilmiştir. Metin Sözen'in kitabındaki Etnografya Müzesi'nin yan cephe çiziminde, pencereler arasında yer alan bitkisel süslemeler bugün mevcut değildir. Bu süslemeler tasarlanmış, ancak gerçekleştirilmemiş olabileceği gibi daha sonra herhangi bir nedenle kaldırılmış da olabilir. Yan pencerelerde de ön cephe pencerelerinde görülen düzenleme vardır, ancak mermer kullanımı söz konusu değildir. Arka cephede ise, iki katlı olan idari kısım, alta giriş kapısının iki yanında basık kemerli birer, üstte ise ikili gruplar halinde düzenlenmiş, ince uzun altı dikdörtgen pencere ile dışa açılmaktadır. İdari kısım üst katta, yan cephelere ikişer ince uzun dikdörtgen pencere ile koridor ise merdiven boşluğu boyunca yükselen bir dikdörtgen pencere ile dışa açılmaktadır. Sonradan eklenen iki salon, çatıya yakın üçer yatay dikdörtgen pencere ile aydınlatılmıştır. Genellikle iş hanlarında yaygınlaşan uzun yatay şerit pencereler, sonradan eklenen bu salonlarda da kullanılmıştır.

Yapının altını tümü ile kaplamayan bodrum kat, sadece iki yandaki 2. 3 ve 8. 9 numaralı salonların altında dikdörtgen mekanlar şeklinde ikişer adet depo olarak tasarlanmıştır. Daha sonra, ön cephede ihtiyaç üzerine alt kısımdaki toprak boşaltılarak, burada müzenin eğitim faaliyetleri ile ilgili yeni kısımlar inşa edilmiştir. Ön cephedeki bu kısmın, soldaki bölümü kütüphanedir. Kütüphane anıtsal girişin solunda yer alan bir kaç basamakla inilerek girilen dikdörtgen şeklinde üç duvarı kitap dolapları ile çevrili bir salondur. Kısaca, bugün bodrum katında; kütüphane, eser depoları, kalorifer dairesi, mutfak ve tuvaletler yer almaktadır. Bodrumdaki bu bölümlere dışarıdan girilmektedir. Örneğin sol yan cephedeki ilk kapı kalorifer dairesi, ikinci kapı maden eserler deposu, üçüncü kapı ise çini ve cam eserler deposu girişidir.

Anıtsal merdiven düzeni, kubbeli giriş kısmı, yapıldığında üstü açık olan iç avlu ve iki katlı idari bölümün orta kısmının simetri eksenini oluşturduğu boyuna kesitte de anlaşılmaktadır.

Müze tamamlanmak üzere iken buraya gelecek eserler için görüşmeler yapılmaktaydı. Binanın bu sıradaki boşluğundan yararlanan Ressamlar cemiyeti, resim sergisi açmak için izin almış ve 1925 yılında açılan bu sergide İbrahim Çallı gibi ünlü ressamın da eserleri sergilenmişti.

Yapımı tamamlanan etnografya müzesine 1 Haziran 1927 tarihinde eski kültür müdürü Hamit Zübeyr Koşay müdür olarak atanmış ve 13 Mart 1931'e kadar görevde kalmıştır. Aynı yıl milli eğitim bakanlığı tarafından müzenin önünde Atatürk'un at üzerinde büyük bir bronz heykeli yaptırılmıştır. İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica'ya yaptırılan bu Atatürk heykeli 4 Kasım 1927'de açılmıştır.

15 Nisan 1928 yılında müzeyi ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) müze hakkında bilgi aldıktan sonra, Afgan Kralı Amanullah Han'ın Türkiye'yi ziyaretleri nedeniyle, müzenin hizmete açılmasını istemiştir. Müze 18 Temmuz 1930'da halka açılmış ve 1938 Kasım ayında müzenin iç avlusu, geçici kabir olarak ayrılincaya kadar açık kalmıştır. Atatürk'ün naşı, 1953'te Anıtkabir'e nakline kadar burada kalmıştır. Bu kısım halen Atatürk'ün anısına hürmeten sembolik bir kabir şeklinde korunmaktadır. Üzerinde beyaz mermer yazılmış şu kitabe bulunmaktadır:

"Burası 10.11.1938'de sonsuzluğa ulaşan Atatürk'ün 21.11.1938'den 10.11.1953'e kadar yattığı yerdir."

15 yıl süreyle Etnografya Müzesi Anıtkabir işlevi görmüştür. Devlet başkanlarının, elçilerin, yabancı heyetlerin ve halkın ziyaret yeri olmuştur. Bu süre içinde müzede çalışmalar sürdürülmüş; 6-14.10.1956 tarihinde, Uluslararası Müzeler Haftası nedeniyle, gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra müze tekrar halkın ziyaretine açılmıştır.

1948'de Etnografya Müzesi, Ankara'da bütün müzeli eserlerin korunduğu bir yerdi. Özellikle tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra (1925) toplanan birçok eşya da müzeyi zenginleştirmişti. Bektaşilik gibi bazı tarikatların birçok eşyası burada koruma altına alınmıştı. Müzeye, Ankara çevresindeki illerden, birer tarih belgesi olan mahkeme sicilleri de getirilmişti. Ayrıca müzede halk kültürü bakımından değerli el işleri ve oyaları bunlardan başka Türk Ahşap oymacılığının güzel örnekleri olan kapılar, minberler, tavanlar toplanmıştı.

Müzede etnografik eserlerden başka Anadolu'nun kazı alanlarından getirilmiş arkeolojik eserler de sergilenmekte idi. Yani bir devlet müzesi şeklinde olan Etnografya Müzesi'nde önceleri Ankara'da başka müze olmadığından etnografik eserlerin yanında arkeolojik eserler de teşhir edilmiş, özellikle Alacahöyük, Alishar, Ahlatlıbel gibi kazılardan gelen eserler de geçici olarak korunmuştu. Daha sonra arkeolojik eserler, Osmanlı devrinden kalma tarihi bedesten binasının restore edilmesi ile oluşturulan Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne gönderilmiştir.

Müzedeki yazma eserler koleksiyonunun 11. yüzyıldan başlayarak bu yüzyılın başına kadar cilt, tezhip, minyatür, yazı sanatımızın güzel örneklerini gösterdiği bilinmektedir. 1973 yılında yirmi bini aşkın esere sahip olan Etnografya Müzesi'nin. Türk tarihine, folkloruna ve sanatına ait oldukça geniş bir koleksiyonu kapsayan, Türkiye'nin en zengin ve en büyük etnografya müzelerinden olduğu müzede sergilenen eserlerin, etnografik ve sanat tarihi ile ilgili olmak üzere iki kısımda incelendiği, 1981'e kadar bu eserlerin müzede on salonda sergilendiği kaynaklardan edinilen bilgiler arasındadır. 1981'e kadar sergileme düzeni şöyle idi. Sağ bölümdeki salonlar müzenin asıl bünyesini meydana getiren etnografik eserlere, sol bölümdeki salonlar ise genel Türk-İslam eserleri ile tarikat eşyalarına ayrılmıştı. Sağdan itibaren 1. Salon; giyim salonu olup, altın ve gümüş işlemeli halk giysilerini, 2. Salon; Türk işlemlerini yansıtmakta olup, bu iki salonda gelin-damat kıyafetleri, çorap, yemeni, çevre, peşkir, bohça, yatak örtüsü, uçkur, kese, cepken, ayakkabı, terlik, ayna, gümüş takılar, Sandık, dolap, rahle gibi eserler bir arada sergilenmişti. 3. Salon; halı, kilim gibi Türk dokuma örneklerini. 4. Salon; bakır işlemlerini özellikle kazan, güğüm, leğen, sini, tepsi, sahan, tas, tabak gibi Türk mutfağına ait eserleri. 5. Salon; 17. yüzyıla ait bir Ankara evinin misafir odasını

yansıtmakta idi. Tasavvuf ve tarikat tarihi ile ilgili eserlere ve Türk-İslam sanatına ayrılmış olan sol taraftaki salonlardan 6. Salonda tarikatla ilgili eşyalar yer almakta idi. 7. Salon; Besim Atalay Salonu idi. Topladığı ve bir kısmını 1963'te hayatta iken hibe ettiği, geri kalanları da vasiyetnamesi ile müzeye bırakmış olduğu etnografik eserlerin yer aldığı salondur. Bu salonda ayrıca Çanakkale işi toprak ve seramik kaplar, çubuk uçları, ağızlıklar, cam, porselen ve çini eşyalar vardı. Burada ok, yay, tabanca, tüfek, kılıç gibi silahlardan oluşan çeşitli eserler de bulunmaktaydı. 8. Salon Türk yazı sanatının örneklerine, 9. Salon Osmanlı ahşap işçiliğine ayrılmıştı. 10. Salon ise, Selçuklu ahşap işçiliğine ayrılmış olup, Anadolu'nun ahşap sanatının güzel örneklerini yansıtmakta idi.

1981 yılında başlatılan iç ve dış restorasyon, 1982 yılında bitirilmiş ve gerek ışıklandırma, gerek sergileme açısından yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu sergileme düzeni bugün de kısmen devam etmektedir. Bugün kubbeli giriş salonunda hediyelik eşya reyonu ile bilet satış gişesi ve ziyaretçilerin dinlenebileceği oturma grupları mevcuttur. Atatürk'ün sembolik kabrinin iki yanında ise, Atatürk'ün ölümüne ait eski fotoğraflar sergilenmektedir. Müzede bugün eserler; giysiler ve işlemler seksiyonu, el dokumaları seksiyonu, madeni eserler seksiyonu, tekke eşyaları seksiyonu, cam eşyalar ve Besim Atalay seksiyonu, yazma eserler seksiyonu ve ahşap eserler seksiyonu şeklinde değerlendirilmiştir. Bu eserlerin çoğu ahşap çerçeveli, camerkanlar şeklindeki vitrinlerde sergilenmektedir. Kısaca, depolarda ve sergide Selçuklulardan günümüze kadar Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelmiş eserler bulunmaktadır.

Günümüzde ise Etnografya Müzesi, Türk sanatının Selçuklu Dönemi'nden zamanımıza kadar devam eden örneklerinin sergilendiği bir müzedir.

Anadolu'da düğün töreni ve Anadolu'nun çeşitli kentlerine ait gelin giysileri, Türk işleme sanatı, halı ve kilim sanatı, maden sanatı, kahve kültürü ve sünnet töreninin tematik şekilde oluşturulan sergi salonları müze girişinin sağ tarafında yer alır.

Girişin sol tarafındaki salonlarda ise, çini ve cam eserler, Osmanlı Dönemi hat sanatı örnekleri ile Selçuklu ve Beylikler Dönemi'ne ait nadide ahşap eserler Besim ATALAY'a ait koleksiyon eserleri sergilenmektedir.

1. salonda bugün Geleneksel Türk kıyafetlerinin bazı yörelerden örnekler verilerek sergilendiği giysiler seksiyonunda Ankara Seğmen ve Gelin giysisi, Karadeniz ve Erzurum erkek giysisi, Ege'nin zeybek giysisi, Harput sevaisi, üç etek entari dikkati çekmektedir. Bu kıyafetler kullanıldıkları döneme ait altın ve gümüşten küpe, kemer, toka, tarak, bilezik, ayna, gerdanlık, sigara tabakası, tüfek, çarık ve fes gibi eşyalar ile birlikte sergilenmiştir. Ayrıca aralara cam, bakır, pirinç, seramik eserler sedef kakmalı mücevher kutusu, lambalıklar, kadife üzerine sırma işli bohça ve yatak örtüsü, Antep işi yatak örtüsü ve seccadeler yerleştirilmiştir. Bu bölümün sol tarafında kına odasında tematik olarak bir kına yakma töreni, berber salonunda ise tematik damat tıraşı sergisi yer almaktadır. Eski devirlerden günümüze kadar, her çağda kadın güzel görünmek için süslenmiştir. Özellikle Anadolu'da kadınların yanı sıra erkeklerin de kötülüklerden korunmak amacıyla, üzerinde taşıdıkları gümüş süs eşyaları vardır. Müzemizde 18. yy sonu, 19. yy başına ait kadın ve erkeklerin kullandığı takılar önemli bir yer tutmaktadır. Küpeler, dizi altınlar, tılsımlar, saç süsleri, işlemeli başlıklar, taçlar, taraklar, gümüş ve maden düğmeler, yüzükler, köstekler ve bunların ucunda sallanan gümüşten elle yapılmış süsler, silah kabzalarında ve tütün tabakalarında görülen savat işçiliği, gümüş ve mercanla işlenmiş kırbaç uçları; kabartma motiflerle süslü, kıymetli taşların yanı sıra sedef, fildişi, mercan, akik gibi kabuk ve taşlarla zenginleştirilmiş altın ve gümüş takılardır.

2. salonda işleme seksiyonlarının yer aldığı vitrinlerde işleme sanatının güzel örnekleri vardır. Türk işleme sanatının Türklerin tarihi kadar eski olduğu kesindir. Türkler kullandıkları ve giydikleri eşyanın süslenmesine büyük önem vermişlerdir. Asırlar boyunca büyük gelişme kaydeden işleme sanatı Balkanlara kadar yayılarak uzun yıllar buraları da etkisi altında bırakmıştır. İşlemeler genellikle pamuklu, keten, ipekli, atlas, kadife, çuha gibi kumaş veya deri üzerine; çeşitli renkte ipek iplikler, altın, gümüş tel, sırma ve klaptanlar ile işlenirdi. Ayrıca, bu işler için özel teknik ve teşkilâtla çalışan sanatkârlar bulunurdu. Abani, arakiye takke ve seccade, ayakkabı, başörtüler, bohça, cepken, cüppe, çevre, duvak eğer takımları, elbise, kaftan, kavuk örtüleri, tütün kesesi, para, saat, mühür keseleri, nalın, nihale, ocak örtüsü, somat peşkir, terlik, tıraş takımı, uçkur, yatak takımları üzerine Bitkiler, Manzaralar, Canlılar, Sembolik motifler, Geometrik şekiller ve eşya şekiller ile süslenmiş işleme sanatının en güzel örneklerini müzemizde görebilmekteyiz.

3. salondaki el dokumaları seksiyonunda 18.-20. yüzyıla tarihlendirilen Bergama. Uşak. Kula. Milas. Gördes. Konya. Kırşehir, Sivas, Ladik ve Kars yörelerinden getirilmiş halı ve kilimler görülmektedir. Kök boyalarla boyanmış bu eserlerde geometrik ve bitkisel motifler ile hayvan figürlerine yer verilmiştir.

Halı ve kilimin Türk el sanatları içinde eski bir geçmişi vardır. Halı dokumacılığının en önemli ögesi olan düğümleme tekniğiyle yapılmış ilk halı örneklerine Hunlarda rastlanmaktadır. Altay dağlarının eteklerindeki Pazırık kurganlarında bulunan ve 3-4. yüzyıllara tarihlenen halı parçaları bilinen ilk düğümlü halı örnekleridir. Orta Asya'da yaşayan göçebe toplulukları arasında yaygınlaşan düğümlü halı dokumacılığı 11. yüzyıldan itibaren Selçuklularla birlikte Anadolu'ya girmiştir. Müzemizde; Gördes, Kula, Milas, Uşak, Ladik, Kırşehir, Sivas yörelerine ait halı sanatının en güzel örnekleri yer almaktadır.

Kilim, bilinen en eski dokuma türlerinden biri kabul edilmektedir. Araştırmacılar, insanların döşeme, örtü ve yaygı gereksinimlerini karşılamak amacıyla, yün iplikleri birbirinin arasından bir alttan bir üstten geçirerek kilim yaptıklarını, daha sonra bu ipliklerin arasına yün iplikleri düğümleyerek halıyı dokuduklarını söylemektedir. Orta Asya'nın Yukarı Altay bölgesindeki Pazırık kazılarında ele geçirilen bulgular arasında, göçebe bir yaşam sürdüren Türklerin kilim dokuma tekniğiyle oluşturdukları dokuma parçalarına da rastlanmıştır. Selçuklu Döneminde çok gelişmiş olan dokumacılığın en yaygın türlerinden birinin de kilim olduğu sanılmaktadır. Müzemizde; genellikle bordürlerde kanat, karga burnu, su kıyısı, bulut, ceviz, kirpik, kadın başı, çıtırptır, su yolu, kirkit, Türkmen küpesi, keklik ayağı, kirtme (kertme), deveboynu, sıçan dişi, burgu adı verilen motifler kullanılır. Eli belinde, kâküllü kızlar, çifte belli kız, koç boynuzu, gelin zülfü, zelif bağı, karı boşatan, keklik ayağı (muska), kuş çırnığı, turna katarı, tavşan topuğu, kurbağa, yıldız, karnıyarık, eysıran, anahtar, çapraz, çakmak, tarak, pıtrak, ergen bıyığı, geyik dişi, dokuz göbek, başak gibi motifler ise zeminde yer alan kilim örnekleri bulunmaktadır.

4. salondaki madeni eserler seksiyonunda öncelikle bir bakır işleme işi ile uğraşan bir ustanın iş yerinde bulunması gereken alet ve edavat tematik olarak sergilenmiştir. Geleneksel el sanatlarımız içinde madencilik önemli bir yeri vardır. Anadolu maden yatakları açısından çok zengin olduğundan, maden sanatı geleneği çok eski devirlere kadar iner. Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce Orta Asya'da maden işçiliği alanında başarılı örnekler ortaya koyduklarını görmekteyiz. Türklerin İslâm dünyasına girmesiyle maden sanatında parlak bir dönem başlar. Türk maden sanatında altın, gümüş, bakır, pirinç, bronz gibi madenler kullanılmıştır.

Yapımda döğme, döküm ve çekme tekniği süslemede ise kazıma, kabartma, kakma, deliklendirme, savatlama, telkârî, mine ve yıldız teknikleri uygulanmıştır. Müzemizde; Türk İslâm Dönemine ait madenî eserlerin en güzel örneklerini görebilmekteyiz. Bunun devamındaki vitrinde bir yer sofrası dikkati çekmektedir. Burada büyük bir sini içerisinde bardak, tabak, sahan ve tahta kaşıklardan oluşan bir Türk sofrası oluşturulmuştur. 10. yüzyıldan kalma tunç sürahi müzede sergilenen en erken maden sanatı örneklerindedir. 13. yüzyıla tarihlendirilen tunçtan yapılmış şamdanlar. 15. yüzyıldan bakır bakraç, tas ve şerbet kazanı. 18. yüzyıldan sefer tası, sabunluk, kahve tepsisi, ibrik, şerbet güğümü ise diğer maden eserlerindedir.

5. salonda ise, geleneksel Anadolu evinin bir odasının sünnet odası şeklinde canlandırıldığı bir düzenleme ile karşılaşılmaktadır. Burada gömme ahşap dolaplar, ahşap tavanlar ve kalem işi süslemeler, ayrıca oda içinde sünnet çocuğu yatağı, sedef kakmalı beşik, yanıyor izlenimi verilmiş mangal ile davlumbaz (şömine), geleneksel kıyafetler içinde ev hanımlarını canlandıran mankenlerden oluşan bir teşhir yer almaktadır.

6. salonda kahvenin pişirilmesi ile ilgili canlandırma bir bölüm yer almaktadır. İstanbul'da olsun Anadolu'da olsun eski Türk konaklarında ve evlerinde yapılan toplantılarda misafirlere büyük bir özenle pişirilerek ikram edilirdi. Kahvenin özel bir şekli ve hazırlamada kullanılan özel kapları vardır. Çiğ ve çekirdek kahve önce kahve tavalarında kavrulur, buradan kahve soğutuculara aktarılır, soğuduktan sonra değirmende öğütülerek toz haline getirilir ve kahve kutularında saklanırdı. Kahve pişirmede güğüm veya cezve kullanılırdı. Bazı bölgelerde kahve "kahve sitili" denen mangal ve güğüm takımlarında pişirilirdi. Telve dibe çöktükten sonra suyu kahve fincanlarına konularak ikram edilirdi. Fincanlar porselenden yapılmıştır. Bunlar kulpsuz olup gümüş, altın gibi maddelerden yapılan fincan zarfı içine konmaktadır.

Kahve Vitrini

7. salondaki cam ve çini eserler seksiyonunda ise, 13. yüzyıl Selçuklu Dönemine alt seramik tabak, vazo, tas, çanak gibi eserler ile Rakka seramikleri ve 15-16. yüzyıl Osmanlı Dönemi çinileri sergilenmektedir. Burada bitkisel ve geometrik kompozisyonlar, hayvan ve insan figürleri görülmektedir. Geç döneme alt 19. yüzyıl yapımı Çanakkale seramiklerinden özellikle hayvan figürü şeklinde testiler, tabak ve şekerlikler, yine 19. yüzyıl yapımı Yıldız Porselenleri, Beykoz camları, çeşm-i bülbüller, nargileler, maşrapa, ibrik, vazo, şekerlik gibi eşyalar bulunmaktadır. Burada ayrıca miğfer, ok, yay, zehgir, ok siperi, şeşper, topuz, teper, dizlik, zırh, tabanca, tüfek ve yağdanlık gibi eserlerin sergilendiği de görülmektedir.

8. Besim ATALAY ve silah seksiyonu; Hayatı boyunca toplamış olduğu nadir yazmaları Millî Kütüphane'ye ve Türk Etnografyası'na ait eşyaları ve levhaları Ankara Etnografya Müzesi'ne bağışlamıştır. Besim Atalay'ın müzemize bağışlamış olduğu değerli koleksiyonundan oluşan eserlerden bir teşhir yer almaktadır. Silah bölümünde ise Osmanlı döneminde kullanılan kılıçlar, baltalara.saldırmalar, kamalar, süngüler, mızraklar, teberler (savaş baltaları) kalkan ve zırhlar ile ok ve yaylardan oluşan bir teşhir yer almaktadır.

9. salondaki yazma eserler seksiyonunda 12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar tarihlendirilen Kuran, ferman, levha, arzuhaller ve icazetnameler sergilenmektedir. Ayrıca hokka, zarf açacakları, murakka, kalem kutusu gibi yazı takımları da burada yer almaktadır.

Arapçada çizgi, satır kelimelerine "Hat", el yazısı güzel olan sanatkâra da "Hattat" denmektedir. Hattatlık her devirde ilgi ve sevgi görmüş bir sanattır. Hattat olmak için mutlaka usta bir sanatkârın derslerine devam şarttır. Hattat olmaya hak kazanan kimseye hocası tarafından "icazetname" denen diploma verilir. Türkler, Arap yazısının üstün bir estetik düzeye ulaşmasını sağlamışlar ve onu güzel sanatların bir dalı haline getirmişlerdir. İslâmiyet'in ilk dönemlerinde geometrik karakterli kufî yazı kullanılmıştır.13. yy dan 19. yy a kadar hat sanatının en güzel örnekleri müzemizde bulunmaktadır. Ayrıca yazılan sayfaların, dağılıp bükülmesini önlemek üzere bir kabuk kullanma ihtiyacı doğmuştur. Bu kabuk ince bir mukavvadan ya da deriden yapılıyordu. Zaman içinde bu işlem "ciltçilik" zanaatına dönüşmüştür. Türkler 14. yy. dan başlayarak değişik amaçlara göre, değişik ciltleme yöntemi kullanmışlardır. Müzemizde cilt sanatının en güzel örneklerini de görebilmekteyiz

10. Müzemizde Ahşap Seksiyonunda, Selçuklu Döneminden başlayarak günümüze doğru; Kündekârî tekniği (hakiki ve taklit kündekârî), oyma tekniği (düz satırlı, yuvarlak satırlı, oyuklu, çift katlı, eğri kesim tekniği), kazıma tekniği, kakma tekniği, tarsi tekniği, kafes tekniği, çıtalarla yapılan kafes tekniği, kafes oyma (ajur) tekniği, maşrabiye tarzı kafes tekniği, ajur yapılandırma tekniği ve ahşap üzerine boyama tekniği ile yapılmış; geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiş; mimber, mihrap, kürsü, taht, sanduka, rahle, pencere ve kapı kanatlarının en güzel örnekleri mevcut bulunmaktadır.

11. Taş Eserler Seksiyonu;Harman dövme taşı, lahit, koyun ve Aslan heykelleri, çeşme, medrese, han, cami ve mezar taşı kitabesi gibi Türk İslam dönemine ait taş eserlerin en güzel örnekleri müzemiz bahçesinde sergilenmektedir.

Kısaca Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ilk müze binası olarak tasarlanan ve bu doğrultuda hizmete giren Etnografya Müzesinin amacı; Selçuklu ve Osmanlı Devirlerinden günümüze kadar olan zaman dilimi içinde geleneksel sanat ürünlerimizi toplamak, gerektiği hallerde neşretmek veya ettirmek, yerli ve yabancı ziyaretçilerin görüşlerine sunmak, eğitim, kültür ve turizm alanlarında yurdumuza hizmet etmektir. Atatürk'ün ilk anıtkabri olarak(Atatürk'ün naşının 15 yıl müzenin iç avlusunda korunması)kullanılması, müze koleksiyonlarında yer alan nadide eserleri Türkiye Cumhuriyeti'nin müze ve mimari binalarından biridir. Bütün bu özellik ve hizmetlerinden ötürü Ankara Etnografya Müzesi Türk Müzeciliğinde saygın bir yere sahiptir ve bundan sonrada yapacağı çalışmalarla örnek olmaya devam edecektir.

ANKARA'DA BİR SEDEFKÂR: EROL KADIOĞLU VE SEDEF KAKMA YAPIM TEKNIĞİ

(A SEDEFKÂR IN ANKARA: EROL KADIOĞLU AND THE TECHİQUE OF PEARL İNLAY)

Yrd. Doç. Dr. Meral BÜYÜKYAZICI¹
Arş. Gör. Songül ARAL²

¹ Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fak. El Sanatları Eğitimi Bölümü.

² Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fak. El Sanatları Eğitimi Bölümü.e-posta: saral@gazi.edu.tr

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ÖZET

El sanatlarının geçmişten, günümüze ve geleceğe aktarılmasında ustaların önemli rolleri vardır.

Geleneksel el sanatları içerisinde yer alan sedef kakma günümüzde fabrikasyon denilebilecek tekniklerle üretilmeye devam etmektedir. Özellikle Maraş ve Antep illeri başta olmak üzere İstanbul ve bazı illerde sedef kakma ürünler üretilmektedir.

Bu çalışmanın konusunu; geleneksel teknikleri kullanarak sedef kakmayı, Ankara'da küçük objelerle sürdürmeye çalışan Sedefkâr Erol Kadioğlu ve üretim tekniği oluşturmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak makineleşmenin artması, el ile üretimin giderek azalması, el işçiliğinin yoğun olarak kullanıldığı sedef kakma sanatına verilen önemin artırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle sedefkâr Erol Kadioğlu'nun hayatından ve sanatından, bu sanatın gelecek nesillere aktarılması ve yaşatılması açısından belgelenmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sedef, Kakma, Sedefkâr, El Sanatları, Erol Kadioğlu.

İ GİRİŞ

Geleneksel El Sanatlarımızdan Sedef Kakma; ahşap yüzey süsleme tekniklerinden biridir. Yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre Anadolu'da ki yapımı ve üretimi köklü bir geçmişe sahiptir. Özellikle, Osmanlı Döneminde muhteşem örneklerin yer aldığı ahşap eserlerin yüzeylerinin süslenmesinde sedef kakma görülmektedir. Küçük boyutlu eserlerde ise; Kur'ân-ı Kerîm mahfazası, rahle, tüfek, tabanca, ağızlık gibi eşyaların ahşap parçalarının süslenmesinde yoğun olarak sedef kakma kullanılmıştır. Dönemin gündelik yaşamında, çeyiz sandıklarında kullanılan sedef kakmanın genellikle varlıklı aileler tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Günümüzde, yaşam alanlarında yer alan tüm ahşap yüzeylerde sedef kakma sanatına rastlamak mümkündür. Günümüzde de çeyiz sandığı süslemesi olarak karşılaştığımız sedef kakma sanatının, Osmanlı Döneminden günümüze aktarılan bir gelenek olduğunu söylemek mümkündür.

Sedef genellikle deniz yumuşakçalarının kabuklarından elde edilmektedir. Kalkerli bir yapıya sahiptir. Kabukların iç yüzeyleri ışığı yansıtmaktadır ve sedef kakma sanatında kullanılmaktadır. Yazılı kaynaklarda, Sedef kakma sanatına ait çeşitli tanımlamalara ulaşabilmekteyiz.

Selhan'a göre(2010); "Kakma süsleme ahşap, taş, metal yüzey üzerine başka bir ahşap, metal, sedef, bağa, fildişi, kıymetli taşlar gibi malzemelerin oyulan boşluklara kakılması ile yapılır. Kakma da bir tür oymadır, ancak farklı olarak oyulan yüzeyler iskeleti oluşturan ahşabın dışında başka bir malzeme ile doldurulur." (s. 163).

Barışta (1998); "Midye kabuğundan elde edilen sedef, yaşlı büyük kaplumbağanın karın derisi kurutulularak yapılan bağ ve fildişi kakılarak oluşturulan teknik kakmadır"(s.77) olarak ifade etmektedir.

Erginsoy' un tanımlamasında (1978); “Madeni eserlerin üzerine açılan yivlerin veya çeşitli biçimlerdeki çukurların(yuvaların) içine başka cins ve renkte madenler kakılarak elde edilen süslemeye “kakma tekniği” denir.”(s.39).olarak açıklanmaktadır.

Bu tanımlamalar bize; ahşap yüzeyler üzerinde tasarlanan desenlere uygun olarak, istirdide kabuklarının parlak iç yüzeylerinden elde edilen ve sedef olarak tanımlanan malzemenin,şekillendirilip, oyulan yerlere çeşitli teknikler kullanılarak gömülmesine, metal teller kullanılarak bezenmesine ve temizleme işlemlerinden geçirilerek oluşturulan, ahşap süsleme tekniğine sedef kakma denildiğini açıklamaktadır.

Başlangıçta Osmanlılar, teknik alanda çok büyük yenilikler getirmeden bazı ufak değişiklikler yaparak Selçuklu geleneğini sürdürmüşlerdir. 16.üzyıldan itibaren Osmanlı ahşap işçiliği gelişme göstermiş bilinen tekniklerin yanısıra sedef, bağa, fildişi gibi malzemelerle kakma, gömme ve mozaik tekniklerini geliştirerek göz alıcı eserler yapılmıştır. Osmanlı ahşap işlerinde genellikle kakma tekniği kullanılmıştır. Tahta, sedef ve fildişi kakma olarak gruplandırılan bu tekniklerde desenler, perdahlanmış ağaç yüzeylerine ince bir kalemle çizilerek, daha sonra açılan yuvalara kakmalar titizlikle yerleştirilmiştir. Sedef, fildişi, kemik, bağa, şimşir, maun, altın, gümüş, yakut ve kıymetli taşlar da kullanılmıştır.(Sakaoğlu, 2000,193-199) Değerli taşlar kullanılarak yapılan teknik 16.yy klasik Osmanlı eserlerinde çokça kullanılmıştır. Sarayda sedefkârlara ait atölyelerin varlığını yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Üzerinde tarih bulunan sedef eşya sayısı çok az olmakla birlikte 16.yüzyıl başlangıç tarihi olarak eserlere rastlandığını, yazma eserler ve arşiv belgelerinden öğrenmekteyiz. Mimari eserlerde ki örneklerine ise 15.yüzyılın ikinci yarısında rastlandığını tarihi kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Osmanlı Döneminde yaygın olan sedef kakma tekniğiyle yapılan el sanatı ürünlerini yazılı ve görsel kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Yaman (2008); “Zernişânların padişaha bayram gününde takdim ettikleri hediyeler arasında ‘balık dişi saplı zernişân murassa sopa, zernişânlı abanoz ağacından murassa tarak,zernişân murassa ayna, bir zernişân bıçak, zernişân balık dişi saplı bıçak, ernişân çakmak, balık dişi zernişân tarak’ gibi hediyelerin olması, bu sanatkârların sadece metal üzerine kakma yapmadıkları, balık dişi, tarak gibi malzemeler üzerinde kakma yaptıklarının göstergesidir.” (s.71) olarak belirtmiştir.

Selhan, (2013) “Evliya Çelebi'nin yaşadığı dönemde İstanbul, özellikle büyük ve güzel “Akdeniz” istirdiyelerinden elde edilen kaliteli sedeflerin satın alındığı ve sedefin eski Türk ölçüsü olan okka ile ölçüldüğü meşhur bir yerdir. Balkan topraklarından gelen kuyumcuların Türk başkentinde sedef satın aldıkları bilinir”(s. 163)bilgisine yer vermiştir.

Barışta ise; (1998) “1640 tarihli Narh defterinde yer alan: Sadefkârî Şeşhane Eyyubi, ayine-i kebir sadefkârî, buhurdan-ı sadefkârî Bihari, Buhurdan-ı sadefkârî an abanoz, nalın-ı sadefkârî Bihari, sadefkârî münakkaş zenane nalın, sadefkârî kütüphane nalın, sadefkârî bilezik kutusu, iğ kutusu, sadefkârî Hoşap kaşığı, şeklindeki tanımlamalar bu teknikte yapılan sedef işlerinin cinslerini ve en önemlisi İstanbul Eyüp atölyelerinde yapıldığını ortaya koymaktadır.”(s. 81) açıklamasını yapmıştır.

Kuşoğlu'na göre;(1994)”1980’lerin başına kadar getiren son profesyonel kişi olarak Nerses Semercioğlu, 1950’lerden sonra değer kazanmaya başlayan bu san’atla geçimini sürdürmüş son ustadır. Sedef kakma tekniği üç tarzda yapılmaktadır. Gömme, kaplama ve macunlama olarak adlandırılmaktadır.”(s.13)

Tarih içersinde bu alanda çalışmış bir çok usta bulunmaktadır.Günümüzde de bu sanatla uğraşan ustalardan biri Erol KADIOĞLU’dur.

II EROL KADIOĞLU

Üsküp’de dünyaya gelen, Sedefkâr Erol Usta uyguladığı teknikle sanatının, dedesi Abdülmecit Efendi’den babasına, babasından kendisine miras kaldığını, küçük yaşlardan itibaren babasının atölyesinde çırak olarak başladığını ve kırk beş yılı aşan süredir sedefkârlığı icra ettiğini belirtmektedir.

Erol Kadioğlu Kültür ve Turizm Bakanlığında Geleneksel El Sanatları Sanatkârı olarak kayıtlı sedef kakma ustasıdır. Sedef kakmayı dedesi ve babasından öğrenmiştir. Sanatını severek devam ettirmektedir.

Kültür Bakanlığından emekli olduktan sonra sedef kakma ile daha fazla ilgilenbildiğini, bilgilerini paylaşmaya açık olduğunu, kendisinden sonra kaybolmakta olan bu sanatı öğretmek ve gelişmesine yardımcı olmak amacıyla çalışmalarına devam ettiğini ifade etmektedir.

Uyguladığı teknik hakkında herhangi bir yayını bulunmamaktadır. Hakkında yapılan yazılı bir yayım bulunmamakla birlikte radyo ve televizyonda yer alan el sanatları programlarında ve çeşitli kurslarda görev

almıştır. Bunlar:

- TRT 1 radyo’da sedefkârlık hakkında yapılan bir röportaj,
- TRT TV “Mavi Bilyeler” programında konuk (1989),
- Atlas dergisinde röportaj,
- 2006 yılında TSK rehabilitasyon merkezinde altı ay süreyle ‘Sedef Kakma kursu,
- Anadolu Sigorta’nın sosyal sorumluluk projesi “Bir Usta Bin Usta” kapsamında 2012 yılının ilk kursu “Sedef Kakma” (2012)
- Kültür Bakanlığı 2013 Sedef Kakma kursu Erol usta tarafından yürütülmüştür.

Ayrıca sedef kakma sanatı kendisine mütevazı ödüllerde kazandırmıştır. Bunlar:

- Turizm Bakanlığı başarı ödülü,
- TSK Rehabilitasyon Komutanlığı ödülü,
- İstanbul Rotary kulübü yılın sanatçısı ödülü,
- **Bir usta bin usta projesi ödülüdür.**

Erol Usta uyguladığı sedef kakma tekniğini tanımlarken; “genellikle ceviz, meşe, abanoz gibi ağaçlardan yapılan süs eşyalarının zeminine çizilen desenler dikkatlice oyulduktan sonra, istirdide kabuğundan yapılan ve aynı formda kesilmiş sedef, sıcak tutkal ile oyulan yere yapıştırılır. Pirinç telle sedefin etrafı süslenir. Önce kaba tesviyesi sonra da ince tesviyesi yapılarak cilalanır. Böylece sedef kakma işlemi sonlandırılmış olur”. Bu sanata getirdiği yeniliğin dedesi ve babası tarafından kendisine geçen ve uyguladığı sedef ile pirinç tel bezeme tekniğini, günümüzde uygulayan ustanın olmadığı yönündedir. Büküm verdiği pirinç teli, ahşaba çekiç yardımı ile yerleştirmektedir. Tanıdığı ustalar içinde kendisi gibi pirinç tel ile sedefin etrafını süsleyen ustanın olmadığını özellikle vurgulamaktadır.

Dedesi ve babasının yapmış olduğu işçilik ve küçük objeler dışında farklı bir çalışmaya fazlaca girmediğini, kendine has bu eşyalarla tanındığını ifade etmektedir. Çoğunluğu turistik eşya olan küçük eserleri çalıştığını belirtmektedir.

III EROL USTANIN UYGULADIĞI SEDEF- KAKMA TEKNİĞİ

1- Ahşap yüzeye desenin çizilmesi.

Erol usta, sedef kakma desenlerini genellikle kendisi oluşturmaktadır. Kullandığı ana motifleri bir araya getirerek, farklı kompozisyon desenlerini zihninde canlandırdığını bazı zamanlar ise kağıda çizim yapmadan obje üzerine çalıştığını vurgulamaktadır. Kakma deseni yapılacak yüzeye, kurşun kalem yardımı ile tasarladığı deseni aktarırken, ölçümler yapmakta obje yüzeyine eşit dağılımını gerçekleştirmektedir. Kullandığı süsleme desenleri, genellikle aynı motiflerin farklı biçimlerde düzenlenmesiyle elde ettiği bezemelerdir. Daire ve daireden oluşturulan badem, baklava dilimi, üçgen gibi çoğunluğu bütünü oluşturacak, geometrik temel birim motifleri olarak kullanılmaktadır.

2-Desenin oyulması

Süsleme yapılacak ahşap yüzeyin belirlenen bölümleri çeşitli biz ve oyma aletleri yardımı ile oyulmaktadır. Oyma işleminde elin bilekten hareketlerle çalışması kuvveti aza indirdiği için önemlidir. Oyulan motifin dıştan içe hareketlerle şekil alması önemli bir ayrıntıdır. Farklı büyüklüklere sahip uçları bulunan mengene yardımı ile daire şekilleri oyulmaktadır. Örneğin; bir dairenin badem şekline getirilmesi için, önce keskin uç ile sınırları çizilmekte, içe doğru bilekten kavislerle oyulmaktadır. Oyma işlemi mengenede eşit yükseklikte açılan daireleri aşmayacak şekilde belirli derinlikte olmaktadır.

3- Oyulan desene uygun olarak sedefe şekil verilmesi.

Sedefler oyulan motiflere göre keski burun ile elde küçük parçalar halinde kesilmektedir. Küçük parçalar, bileme makinesinde çarka verilerek, çok küçük parçalar ise elde törpülenerek, ahşap yüzey üzerindeki oyuklara uyup uymadığı kontrol edilerek şekillendirilmektedir.

4- Dolgu hamurunun hazırlanması

Sedef kakma yapılacak ahşap yüzeyin kendi ana malzemesi olan ahşap tozu veya talaşı bir ölçü, bir buçuk ölçü de ağaç tutkalı eklenerek çok koyu olmayan akışkan bir hamur elde edilmektedir. Spatula yardımı ile oyuklara konulmaktadır. Ahşap tozu; önceki çalışmalardan elde edilen tesviye ve zımparalama işlemi atıklarından oluşmaktadır.

5- Oyulan yüzey üzerine sedefin yerleştirilmesi

Ahşap yüzeydeki oyukların içine, bileme çarkında şekillendirilen sedefler ağaç tutkalı ile yapıştırılmakta ve kurumaya bırakılmaktadır.

6- Tesviye yapılması

Ahşap yüzey oyulurken veya sedef yapıştırma işleminden sonra yüzey üzerinde oluşan hafif yükseltiler ve pürüzler, tesviye denilen aynı seviyeye ulaştırma işleminden geçirilmektedir. Bu işlem için eyeler, zımparalar (kalın ve ince) ile objeyi tutturmak için işkence aletine ihtiyaç duyulmaktadır.

7- Tel hazırlanması

Rulo haldeki pirinç tel ikiye katlanıp, bir ucu elektrikli mengene ucunda ki kancaya takılmaktadır. Diğer uç ise herhangi bir yere sabitlenmektedir. Mengene açıldığında kancaya takılı uç dönmekte ve tele büküm vermektedir. Büküm verilen tel, elde sarılarak bir araya getirilip halka yapılmaktadır. Pens yardımı ile havagazi ocağında ısıtılmaktadır. Bu işlem, yaklaşık üç dakika kadar sürmekte ve sarılmış telin eşit ölçüde ısınması sağlanmaktadır.

8- Hazırlanan telin ahşap üzerine kakılması

Mengene yardımı ile sedef kakılmış ahşap yüzey üzerine ince uçlar kullanılarak, delikler açılmaktadır. Bu deliklere keski pense yardımı ile pirinç tel çok küçük parçalar (0.2-4mm) boyunda kesilmekte, yassı burun keski pense yardımı ile açılan delikler içine dikey olarak yerleştirilmektedir. Çekiç ile küçük darbeler ile ahşaba sabitlenmekte, tesviye işlemi tekrar edilmektedir.

9- Dolgu macunu çekilmesi

Hatalı olan satırlar, boşluklar, tesviyeden kaynaklanan eğri yüzeyler veya ahşap parçaların geçme yerlerinde oluşan boşluklar, kontrolden geçirilerek dolgu malzemesi ile doldurulmaktadır. Kurumaya bırakılan dolgulu yüzeye, elektrikli zımpara yardımı ile tesviye işlemi tekrar edilmektedir.

10- Boyama

Dolgu macunu tesviyesi yapılan ahşap yüzey üzerinde kalan toz ve çapaklar üstüğü denilen iplik yumağı yardımı ile temizlenir. Ahşap boyası, rulo veya kıl fırça ile sürülür. Kurumaya bırakılır. İnce tel yardımı ile sedef üzerleri parlatılır. Ağaç verniği sürülür. Kuruyan vernik üzerinden tekrar tel zımpara ile geçilir. İkinci kez renksiz vernik sürülür kurumaya bırakılır. Pamuklu bez ile silinerek parlatılır.

11- Hatalı oyma işlemi

Sedef kakma yapılacak yüzey üzerine yanlış desenlemeden, oymadan veya ahşabın atmasından kaynaklanan hataları gidermek için sedef yapıştırma karışımı kullanılmaktadır. Kullanılan karışım kuruduktan sonra tesviye ve boyama işlemi ile bu dolgu görünmez hale gelmektedir.

IV SONUÇ

Erol Usta sedef kakma sanatına ait görüşlerini ifade ederken: “Nesilden nesile büyük bir ustalıkla aktarılan sedefkârlık sanatı bizim içinde bir aile geleneği halini almıştır. Bu sanatın günümüzde yeterince ilgi görmediğini düşünmekteyim. Çocuklarımın ilgi göstermesini isterdim. Teknolojiye olan düşkünlük el sanatlarına olan ilgiyi azaltıyor diye düşünmekteyim. Üniversitelerde seçmeli ders olarak konulabilir kanaatimce, ayrıca bu işi sürdürecekleman yetiştirilmesine de önem verilmelidir...” olarak ifade etmektedir. Bir sanatın yaşaması için üreten yapan ustanın kendi kabuğunun içinde kalmasının tanınmayı engellediğini mütevazi bir dille

belirtmektedir.

Erol Usta zamanla maddi sıkıntı yaratan malzeme temininde maliyeti aza indirmek için farklı arayışlara girmiş ve işine aktarmıştır. Bunlardan en önemlisi pleksiglas(akrilik levha) olarak tanımlanan yapay malzemedir. Yüksek ışık geçirgenliğine sahip, keskin olmayan, işlenmesi kolay olan bu malzemenin beyaz renkte olanı sedef yerine kullanılmaktadır. Maddi gelir sağlamak amaçlı bu malzemeyi kullanmasından dolayı üzüntü duymakla birlikte bu sanatı öğrenmek isteyenler için başlangıç seviyesinde daha uygun bir malzeme olduğunu ifade etmektedir.

Günümüzde azalan ilgiye rağmen, usta sanatını sürdürmek istemekte bu amaçla maddi geliri düşük olan özel ve kamu kurslarında görev yapmaktadır. Ayrıca gelen özel siparişleri üretmek için çalışmalarına devam etmektedir. Geleneksel bir sanatı üretecek malzemenin elde edilemeyeşi de bu sanatların yok olma sebeplerinden biri olarak görülmektedir.

Ustanın sedef kakma yaptığı objelerde serbest formla oluşturulan desenlerin sayısı azdır. Desenler simetrik veya asimetriktir. Sıralı veya karma düzende bezeme yapmaktadır. Geleneksel bir sanatı, kullanılabilir objelerde uygulayarak maddi gelir elde etmektedir. Çalışmalarında kendine has özgünlük sergilemektedir. Bükümlü tel kullanarak yaptığı süslemeler sigara ağızlığı, zarf açacağı, ikili baharatlık gibi küçük objelerde ilgi çekici yüzey konturları oluşturmaktadır. Geleneksel tarzda üretim yaptığı çalışma ortamında zamandan kazanç sağlayacak elektrikli makineleri de kullanılmaktadır.

Anadolu şehirlerinden Maraş ve Antep işi sedef kakmanın geleneksel özelliklerini kaybettiğini, seri üretim yapılarak sanat ve estetik görüntünün yerini karmaşaya bıraktığını vurgulayan ustaya göre malzemenin yapay kullanılması zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Ancak tekniği uygulamadan ahşap yüzeyine genel oyma ve yapıştırma yapılmasının sanat özelliğini kaybetmesine sebep olduğunu düşünmektedir.

Erol Ustanın ilerleyen yaşı ve bu sanatı yapma yeterliliği göz önünde bulundurularak desteklenmesi gerekliliği düşünülmektedir. Bu düşünceyle uygun şartlarda hazırlanmış atölye ortamı ve malzeme temini ile geleneksel sanatın sürekliliğine destek fikri de tavsiye edilmektedir.

Günümüz teknoloji dünyasında bireylerin ruhsal ve bedensel tükenmişlik sergileyen durumlarında, el sanatlarının rehabilite ortamı oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak birçok kamu ve özel eğitim ve öğretim kurumlarında mesleki yeterliliğe sahip alanlarında uzmanlaşmış ustalardan destek alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi. (2004) C. 6- 19, İstanbul: Ana Yayıncılık.

Arseven, C.E. (1984). *Türk Sanatı*. İstanbul: Cem Yayınevi. s.239.

Barışta., Ö. (1998). *Türk El Sanatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.77- 89.

Başacı., T., Aras, R., Sönmez A. (1982). *Kakma ve Süsleme Motifleri*. Ankara:Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Matbaası.

Erginsoy., Ü.(1978) *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*. İstanbul:Kültür Bakanlığı Yayınları.s.39.

Özdeniz, E. (2004). *Türk Sedefçilik Sanat*, Antik Dekor Dergisi, S. 83, s:98-102.

Sakaoğlu, N. (2000). *Osmanlı'da Zenaatten Sanata*, İstanbul: Creative Yayıncılık. s:193-199.

Usal., Selhan Y. (2010). *Türklerde çeyiz sandığının kullanımı ve geleneksel süslemeleri*. ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi Cilt: 1 Sayı: 1

Yaman., B. (2008). *Osmanlı Saray Sanatkârları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.s.71.

Ekler Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Ahşap yüzeye desenin çizilmesi.

Fotoğraf 2: Desenin oyulması.

Fotoğraf 3: Oyulan desene uygun olarak sedefe şekil verilmesi.

Fotoğraf 4: Dolgu hamurunun hazırlanması.

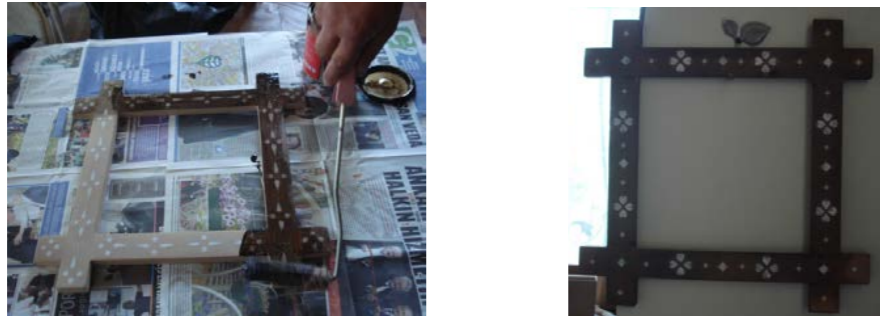
Fotoğraf 5- Oyulan yüzey üzerine sedefin yerleştirilmesi.

Fotoğraf 10: Sedef ve tel kakılan yüzeye dolgu macunu çekilmesi.

Fotoğraf 11: Kuruyan dolgu macununun elektrikli zımpara ile tesviyesinin yapılması.

Fotoğraf 12: Boyamanın yapılması ve boyamaya parlaklık kazandırılması.

GELENEKSEL KÜLTÜRÜMÜZDE ÇİÇEK MOTİFLERİNİN ANKARA MÜZELERİNDEKİ ÖRNEKLERİ

(The Samples of Flower
Motifs on Anatolian
Traditional Culture in
Ankara Museums)

1* Öğr. Gör. Yasemin KOPARAN

2** Yrd. Doç. Dr. Lale ÖZDER

1* Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü Öğretim Görevlisi.

2** Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Çiçek doğanın insanoğluna sunduğu en güzel armağandır. Türk toplumunun çiçeğe olan doğal tutkusuna dikkat edersek çok çeşitli alanlarda kullanıldığını görebiliriz. Geleneklerimizde, törelerimizde, çeşitli sanat eserlerimizde, deyimlerimizde, türkülerde özetle tüm yaşantımızda yerini almıştır.

Çağlar önce göçebe yaşayan toplumumuz dağlarda, ovalarda ilk açan kır çiçeklerini görmüşler ve doğadaki çiçeklerden, bitkilerden çok çeşitli alanlarda yararlanmışlardır. İlaç yapmışlar, boyalar elde etmişler, bazı bitkileri gıda olarak kullanmışlardır. Yaptıkları sanat eserlerinde çiçekleri motif olarak kullanmışlardır. Bu nedendir ki geçmişten günümüze çiçek motifli birçok eser oluşmuş ve bu eserler müzelerimizde koruma altına alınarak günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Bu çalışmada amaçlanan; Ankara il merkezinde bulunan Etnografya Müzesi, Anadolu Medeniyetler müzesi, Gazi Üniversitesi M.E.F Ülker Muncuk Okcuoğlu Etnografya Müzesi ve Beypazarı ilçesinde bulunan Etnografya Tarih ve Kültür Müzesinde bulunan çiçek motifli eserleri konu kapsamına alabileceğimiz kadarını tanıtmak ve çiçeğin geleneksel kültürümüzdeki yerini belirtmektir.

GİRİŞ

Toplumların kendilerine has bazı kültürel özellikleri vardır. Gelenek ve göreneklerle devam eden her türlü dil, duygu, düşünce, folklor, inanç, geçmişi bugüne, bugünü geleceğe taşımakta halk kültürü açısından önemli unsurlardır (Demirel, 1995:2).

Kültür, toplumun bir üyesi olan insanın doğanın yarattıklarına karşılık ortaya koyduğu ve toplumdan edindiği maddi ve manevi her şeydir. Bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve göreneklerle, yemek yeme alışkanlığı, giyinme, diğer bir deyişle insanla ilgili her şey kültürü oluşturmaktadır (Güvenç, 1991:101). Kültürün bir ögesi olan sanat ise insanın duygu, düşünce ve heyecanlarının ruhsal deneyimlerinin başkalarına aktarılabilmesidir (Aytaç, 1981:2).

Asırlar boyu gelenek ve göreneklerimiz olduğu kadar, din ve inançlarımızın etkisi altında gelişip, şekillenen el sanatlarımızın en önemli ögesi olan süsleme sanatlarımız son derece zengin ve estetik yapıya sahiptir. Süsleme sanatlarında desenin en önemli unsuru motiflerdir. Motifler ise bir süsleme işinde tekrar eden resim ve şekillerin her biridir. Türk süsleme sanatlarında görülen motif ve özelliğini, Türk sanatlarının İslami düşüncesinin etkisi altında

kısıtlanarak resim ve heykel alanında gösteremediği hünerlerini, tamamen bezeme sanatında yoğunlaştırması sonucu, büyük ve çok güçlü üsluplar meydana getirmesine bağlayabiliriz.

Süsleme sanatlarında görülen motiflerden birçoğunun ilk örnekleri 8. Ve 9. Yüzyıllarda Uygur Türkleri tarafından yapılmış çeşitli sanat eserlerinde görüyoruz. Bunların arasında Hata-i ismi verilen Uzak Doğu kökenli stilize çiçekleri başta yer almaktadır (Keskiner, 2001:1).

Çiçek doğanın insanogluna sunduğu en güzel armağandır. Bir zamanlar Türkler doğada açan kır çiçekleri içinde yaylalarda yaşamışlar. İlk zamanlar dağlarda, kırlarda, ovalarda görmüş olduğu güzel çiçekleri hayranlıkla seyretmekle yetinen insanoglu, yerleşik hayata geçmesi ile birlikte bu güzelliklerin en güzelini evine, bahçesine misafir etmekte gecikmemiş. Karın doyurmak gibi bir işlevi olmasa da, gözü ve gönlü fazlasıyla doyuran bu bitkilerin yıllarca kültürlerini yapmıştır (Ceylan, 1999: 8).

Çiçekler sevgililer, sevenler ve sevilenlerin duygularını ifade etmek için de kullanılmıştır. Karşısındakini sevindirebilmek için saksılarda yetiştirilen canlı çiçekler verilip gönüller alınmıştır. Zamanla, İslamiyet'in de kabulü ile çiçek hayatımıza her şekli ile girmiştir. Bilindiği gibi çiçek motifleri İslamiyet'ten öncede kullanılmıştır, ancak İslamiyet'in kabulü ile insan ve hayvan figürlerinin yasaklanması, çiçek motiflerine daha fazla ağırlık verilmesine yol açmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı zamanındaki minyatürlerde, camilerde, çeşmelerde, hamamlarda, mezar taşlarında, çadırlarda, toplarda, tüfeklerde, kılıçlarda, kalkanlarda, dokuma kumaşlarda, işlemelerde, halılarda, kilimlerde v.b. daha birçok süslemelerde çeşitli çiçek motifleri yer almaktadır. Bu çiçek sevgisi yalnızca saray, konak, köşk hayatına bağlı kalmamış, halk yaşamında, halk törelerinde, halk dilinde, halkın el sanatlarında, edebiyatımızda da yer almıştır.

Bugün bile Anadolu'muzda kızlarımızın yaptıkları yüzlerce çeşit çiçek oyası çiçek sevgimizin çok güzel birer örneğidir. İğne, tığ, boncuk, çaput oylar, kır çiçeklerini, meyve ağacı çiçeklerini, saksı çiçeklerini, bahçe çiçeklerini aynen şekillendirir (Tansuğ, 1988: 12).

Çiçek motifleri her zaman bir sanatçı için eşi bulunmayan objelerden oluşmuştur. Sanatçılar doğadan aldıkları ilhamla eserlerinde, yeri geldiğinde imkansız başarımlar ve şaheserler yaratmışlardır. Kültürümüzü yansıtan ve günümüze kadar ulaşabilen örnek eserlerimiz müzelerimizde yer almaktadır. Bu bakımdan makalemizde; Ankara il merkezinde bulunan Etnografya Müzesi, Anadolu Medeniyetler müzesi, Gazi Üniversitesi M.E.F Ülker Muncuk Okcuoğlu Etnografya Müzesi ve Beypazarı ilçesinde bulunan Etnografya Tarih ve Kültür Müzesinden beşer örnek alınarak, toplam yirmi örnek değerlendirilmiştir.

1. Etnografya Müzesinde Bulunan Çiçek Motifli Eserlerden Örnekleri:

Ürünün Adı	: Berber örtüsü
Envanter No	: 19036
Müze Geliş Şekli	: Hediye
Müze Geliş Tarihi	: 17-05-1967
Tarihlendirme	: XIX. Yüzyıl
Kullanılan Malzeme	: İnce dokuma bez, renkli iplik
Kullanılan Renk	: Açık-koyu mavi, turuncu, yeşil kahverengi, krem, sarı
Kullanılan Teknik	: İşleme
Boyutları	: 95 x 95 cm

Berber örtüsü olarak kırmızı renk ince bir kumaş seçilmiş ve kenarına sarı sim ile elde makine dikişi yapılmıştır. Motif olarak bir dal, dalın en alt kısmında büyük yapraklar, hemen üstünde stilize olarak tomurcuk laleler, tomurcukların kenarında küçük yapraklar, üstte tekrar büyük yapraklar ve en üstte boynunu yere eğmiş, turuncu ve beyaz renkte tek bir lale yer almaktadır. Bu motif kumaşta belli aralıklarla devam etmiştir.

Ürünün Adı	: Entari
Envanter No	: 24474 (A)
Müze Geliş Şekli	: Satın alma
Müze Geliş Tarihi	: 11-04-1984
Tarihlendirme	: -
Kullanılan Malzeme	: Kadife kumaş, sarı sim, pullar
Kullanılan Renk	: Turkuaz, sarı
Kullanılan Teknik	: Dival işleme
Boyutları	: 129 x 50 cm

Turkuaz rengi kadife üzerine sarı sim ve pul ile dival tekniğinde işlenmiş olan elbisenin önü ortadan ayırık iki su şeklinde kıvrık dallar, yapraklar, yarı stilize gül ve yıldız çiçeği motifleriyle bezenmiş olup gülün dalları fiyonklarla bağlanarak süslenmiştir. Bu işleme elbisenin arka kısmında da tekrarlanmıştır.

Ürünün Adı	: Uçkur
Envanter No	: 14339
Müze Geliş Şekli	: Satın alma
Müze Geliş Tarihi	: 25-10-1948
Tarihlendirme	: XVI.- XVII. Yüzyıl
Kullanılan Malzeme	: İpek iplik
Kullanılan Renk	: Kırmızı, beyaz, mavi, sarı, lacivert
Kullanılan Teknik	: Dokuma
Boyutları	: 150 x 0.97 cm

Uçkurun iki başı çiçek motifleriyle süslü olup, kenarında stilize çiçeklerle işli ince bir bordür vardır. Motifte bir vazo, vazunun içinde hata-i ve yarı stilize lale, lalenin üzerinde bir dal, dalın ortasında yine yarı stilize bir lale ve iki yanında karanfiller yer almaktadır. Vazonun iki yanından kıvrık dal uzanmakta ve dalın üzerinde yarı stilize karanfiller, üzüm salkımları, nar motifleri, yapraklar ve kıvrık dalın en üstünde de stilize çiçek motifleri işlenmiştir.

Ürünün Adı	: İpek seccade
Envanter No	: 14339
Müze Geliş Şekli	: Satın alma
Müze Geliş Tarihi	: 25-10-1948
Tarihlendirme	: XVI.- XVII. Yüzyıl
Kullanılan Malzeme	: İpek iplik
Kullanılan Renk	: Kırmızı, beyaz, mavi, sarı, lacivert
Kullanılan Teknik	: Dokuma
Boyutları	: 150 x 0.97 cm

Hereke halı olan ipek seccadenin en dışında zincir motifli bir kenar suyu ve sonra içlerinde yıldız bulunan yuvarlak madalyonlu mavi bölge bulunmaktadır. Bunu takip eden dar bir zincir kısmından sonra kırmızı zemin üzerine beyaz, mavi, sarı, kırmızı ipekle işli büyükçe hata-i çiçekleri ve yaprak motifleri bulunmaktadır. Kenar bölgesini hatırlatan bir çerçeve içinde lacivert üzerine çeşitli büyüklüklerde, değişik hata-i çiçekleri ve kıvrık yaprak motifleri bulunmaktadır.

Ürünün Adı	: Kapı kanadı
Envanter No	: 11203
Müze Geliş Şekli	: Müzeler direktörlüğü tezkeresiyle
Müze Geliş Tarihi	: 21-12-935
Tarihlendirme	: XV. yüzyıl

Kullanılan Malzeme : Tahta
Kullanılan Renk : Kahverengi
Kullanılan Teknik : Oyma ve kabartma
Boyutları : 17 x 136 cm

Ceviz tahtasından yapılan, Ordu eski Pazar cami kapı kanadının kenarında geniş bir bordür yer almaktadır. Bordürdeki süsleme oyma ve kabartma tekniği ile işlenmiş, stilize grubu penç çiçeği ve yapraklardan oluşmaktadır.

2. Anadolu Medeniyetler Müzesinde Bulunan Çiçek Motifli Eserlerden Örnekleri:

Ürünün Adı : Toprak kap
Envanter No : 27.2.71
Müze Geliş Şekli : Satın alma
Müze Geliş Tarihi : 03-04-1971
Tarihlendirme : -
Kullanılan Malzeme : Toprak
Kullanılan Renk : Kahverengi
Kullanılan Teknik : Kabartma
Boyutları : h: 7.8 cm ağız çapı:11.8

Nallıhan ilçesine bağlı Karahisar köyünde bulunmuş olan mağara kasesi, devetüylü hamurlu ve kırmızı astarlı olup, rengi alacalıdır. Kasenin yüzeyinde kabartma süsler bulunmaktadır. Altında ise papatya çiçeğine benzer bir çiçek yer almaktadır.

Ürünün Adı : Testi
Envanter No : 71.43.66
Müze Geliş Şekli : Kültepe kazısında bul.
Müze Geliş Tarihi : 1966
Tarihlendirme : Frigyalılar devrine ait
Kullanılan Malzeme : Toprak
Kullanılan Renk : Kırmızı, siyah, krem
Kullanılan Teknik : Boyama
Boyutları : -

Kültepe kazısında bulunan Frigyalılar devrine ait olan iki kulplu büyük testinin yüzeyi boyama tekniği ile süslü olup, hayvan motifleri yer almakta ve hayvan motiflerin üzerinde papatya çiçeğine benzer yedi yapraklı çiçek bulunmaktadır.

Ürünün Adı : Çift kulplu vazo
Envanter No : 6391
Müze Geliş Şekli : Boğazköy kazıda bul.
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : Galat devri
Kullanılan Malzeme : Toprak
Kullanılan Renk : Toprak rengi, beyaz, kırmızı
Kullanılan Teknik : Boyama
Boyutları : h: 70 cm alan çapı: 33.5 cm

Galat devrine ait olan çift kulplu vazo, kırmızı astarlı olup yüzeyi beyaz ve kırmızı boya ile süslenmiştir. Vazonun boyun kısmında stilize çiçek, yaprak ve kıvrım dallara yer verilmiş, göbek kısmında ise yıldız çiçekleri birbirine dallar ve yapraklar ile bağlanmıştır.

Ürünün Adı : Sütun başlık
Envanter No : 87.1.91
Müze Geliş Şekli : -
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : -
Kullanılan Malzeme : Taş
Kullanılan Renk : -
Kullanılan Teknik : Kabartma
Boyutları : -

Ankara çevresinde bulunan taş sütun başlığın dört yanı kemerle çevrelenmiştir. Kemerin üzerinde, kemere sarılmış çiçek dalları ve bu dalların üzerinde tomurcuk çiçekler mevcuttur. Kemerin ortasında ise altı yapraklı bir adet yıldız çiçeği yerleştirilmiştir. Kemer ve sütun başlığının üst bordürü arasında da, tek olarak altı yapraklı yıldız çiçeği bezemesi bulunmaktadır.

Ürünün Adı : Çini tabak
Envanter No : -
Müze Geliş Şekli : -
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : Cumhuriyet dönemi
Kullanılan Malzeme : Toprak, boya
Kullanılan Renk : Mavi, beyaz, kırmızı, yeşil
Kullanılan Teknik : Boyama
Boyutları : -

Cumhuriyet dönemine ait olan tabak Kütahya çinisidir. Çini tabağın çevresinde mavi zeminli ve üzerinde beyaz, kırmızı renk geçmeler olan bir bordür yer almaktadır. Tabağın dibinde ise beyaz zemin üzerine işlenmiş yarı stilize üç küçük, üç büyük kırmızı karanfil, yarı stilize beş adet mavi lale, stilize çiçekler, yaprak ve dallar bulunmaktadır.

3. Gazi Üniversitesi M.E.F Ülker Mumcuk Okcuoğlu Etnografya Müzesinde Bulunan Çiçek Motifli Eserlerden Örnekleri:

Ürünün Adı : Kadife çanta
Envanter No : 230
Müze Geliş Şekli : Hediye
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : 20.yüzyıl
Kullanılan Malzeme : Kadife, simli iplik
Kullanılan Renk : Yeşil, krem
Kullanılan Teknik : Maraş işi işleme
Boyutları : 19 x 11 cm

Yeşil zeminli kadife çanta oval olup, Maraş işlidir. Çantanın yüzeyi sekiz adet damla dilimlere ayrılmış olup, her bir dilimin içinde sarı sim ile kıvrık dal işlenmiştir. Dalların üzeri ise gül, lale ve yapraklarla bezenmiştir.

Ürünün Adı : Örtü dokuma
Envanter No : 555
Müze Geliş Şekli : Satın alma
Müze Geliş Tarihi : -

Tarihlendirme : 20.yüzyıl
Kullanılan Malzeme : Keten kumaş, renkli iplik
Kullanılan Renk : Yeşil, sarı, kahverengi
Kullanılan Teknik : İşleme
Boyutları : 113 x 40 cm

Örtü dokumanın her iki başı motifle bezenmiştir. Örtünün kısa kenarına yan olarak üçer tane ve uzun kenarına dik olarak birer tane motif işlenmiştir. Motifi, kıvrık dal üzerine çeşitli büyüklükte yapraklar, bir sarı, bir mavi minik, bir yavruağzı, bir mavi orta boy stilize çiçekler ve bir tanede yarı stilize yavruağzı renginde karanfil oluşturmaktadır. Ayrıca bu motifler sarı sim ile yapılan ince bir su ile çevrilmiştir.

Ürünün Adı : Ceket (milli kıyafet)
Envanter No : 449
Müze Geliş Şekli : Hediye
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : 20.yüzyıl
Kullanılan Malzeme : Kadife, simli iplik
Kullanılan Renk : Mor, sarı
Kullanılan Teknik : Maraş işi işleme
Boyutları : ön uz.:74 cm
arka uz.:74 cm en:65 cm kol boy.:46 cm

Mor kadife üzerine tüm yüzeyi Maraş işi ile işlenmiş olan ceketin süslemesinde, bir vazo üzerine uzun bir buket ve bu buket içersinde, güller, papatyalar, yapraklar ve dallar yer almaktadır. Ayrıca süslemede vazunun kenarından aşağıya doğru taşmış şekilde tasvir edilen kıvrık dallar, yapraklar, gül ve papatyalar sarı sim ile muntazam şekilde işlenmiştir.

Ürünün Adı : Terlik
Envanter No : 598
Müze Geliş Şekli : Hediye
Müze Geliş Tarihi : 18-01-1984
Tarihlendirme : 20.yüzyıl
Kullanılan Malzeme : Pul, simli ip, atlas kumaş
Kullanılan Renk : Eflatun, sarı
Kullanılan Teknik : İşleme
Boyutları : -

Eflatun atlastan yapılan yetmiş yıllık olduğu söylenen bir çift terliğin ön kısmında birer fyonk konmuştur. Süsleme olarak da sarı simli ip ve sarı pullar ile ortada stilize bir çiçek, çevresi dal ve yapraklarla işlenmiştir. Oldukça yıpranmıştır.

Ürünün Adı : İğne oyası
Envanter No : 259
Müze Geliş Şekli : Hediye
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : 20.yüzyıl
Kullanılan Malzeme : İplik
Kullanılan Renk : Mor, beyaz, yeşil
Kullanılan Teknik : İğne oyası
Boyutları : 14 adet çiçek oyası

14 adet sümbül çiçeğinden oluşan iğne oyasıdır. Mor ve beyaz ile işlenmiş olan sümbül çiçeğinin sapında bir tomurcuk sümbül ve bir de yaprak yer almaktadır. 10'ar cm ara ile işlenmiş olan sümbüllerin arasında muma benzer sekiz adet yeşil ile işlenmiş direkler bulunmaktadır.

4. Beypazarı Kültür ve Tarih Müzesinde Bulunan Çiçek Motifli Eserlerden Örnekleri:

Ürünün Adı : Mezar taşı
Envanter No : 364
Müze Geliş Şekli : Hediye
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : 1224
Kullanılan Malzeme : Taş
Kullanılan Renk : Mavi, beyaz
Kullanılan Teknik : Kabartma
Boyutları : 125 x 35

1224 yılına ait olan mezar taşı mavi ve beyaz renkte olup rengi solmuş ve bazı yerlerinde rengi çıkmıştır. Dikdörtgen olan mezar taşı Arapça yazılarla süslenmiştir. Boyun kısmından sonra geçilen baş bölgesi ise yapraklarla zemin oluşturmuş ve ortasına stilize çiçek grubundan penç motifli işlenmiştir.

Ürünün Adı : Halı
Envanter No : 231
Müze Geliş Şekli : Bağış
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : 100 yıllık
Kullanılan Malzeme : Dokuma iplikleri
Kullanılan Renk : Kırmızı, sarı, yeşil, mavi, beyaz, siyah
Kullanılan Teknik : Dokuma
Boyutları : 200 x 1.40 cm

Kırşehir Mucur yöresine ait olan 100 yıllık seccade halının kenarında dört kırmızı düz, dört de renkli, desenli bordür yer almaktadır. Renkli bordürlerde geometrik ve stilize çiçekler yer almaktadır. Ortada bir göbek oluşturulmuş ve göbeğin içinde yine stilize çiçekler ile bezenmiştir.

Ürünün Adı : Pirinç karyola başlığı
Envanter No : -
Müze Geliş Şekli : Bağış
Müze Geliş Tarihi : -
Tarihlendirme : -
Kullanılan Malzeme : Pirinç
Kullanılan Renk : Altın sarısı
Kullanılan Teknik : -
Boyutları : 100 x 150 cm

Pirinçten yapılmış olan karyola başlığı tamamen çiçek motifleri ile bezenmiştir. Başlığın orta kısmına iki grup ve altı adet karanfilden oluşan bir demet bulunmakta, dalın kökünden her iki yana uzanan kıvrık dal görünümünde çerçevenin içinde yıldız benzer stilize çiçek ve ortasından fıskıran üç dal stilize lale yer almaktadır. Onların hemen yanında yine yuvarlak bir kıvrım dal ortasında karanfil bulunmaktadır.

Ürünün Adı	: Havlu
Envanter No	: -
Müze Geliş Şekli	: Hediye
Müze Geliş Tarihi	: -
Tarhlendirme	: -
Kullanılan Malzeme	: Havlu kumaş, simli ip
Kullanılan Renk	: Beyaz, sarı
Kullanılan Teknik	: İşleme
Boyutları	: 80 x 40 cm

Gelin odasında bulunan çeyizlik havlunun iki başına sarı sim ile beşer motif işlenmiştir. Her bir motifte bir dal üzerinde papatya ve motifin bitimine kadar devam eden ay ile çevrelenmiştir. Çiçek motifleri birbirine yıldız çiçeği ve kıvrım dallar ile bağlanmıştır.

Ürünün Adı	: Şalvar - ceket
Envanter No	: 24
Müze Geliş Şekli	: Bağış
Müze Geliş Tarihi	: -
Tarhlendirme	: -
Kullanılan Malzeme	: Kadife kumaş, renkli iplik, simli ip
Kullanılan Renk	: Mor, yeşil, kırmızı, sarı, pembe
Kullanılan Teknik	: İşleme
Boyutları	: ceket boyu: 47 cm kol boy uz: 50 cm Şalvar boy uz: 70 cm paça geniş: 40 cm

Takım olan şalvar ile ceket mor kadifeden yapılmıştır. Ceketin kol, yaka ve etek uçlarına sarı simli ipten bordür işlenmiştir. Kıyafetin bütün yüzeyine serpmeler olarak sarı simli ile bir dal ve dalın üzerine yapraklar ile tek bir stilize çiçek işlenmiştir. Bu motiflerin arasına ise renkli ipliklerle işlenmiş üç dal çiçek ve yapraklar grup olarak yer almıştır.

Konumuz kapsamına aldığımız Ankara'daki dört müzede yapılan araştırma sonucunda çiçek motiflerinin tüm el sanatları eserlerinde kullanıldığı görülmüştür. Eserlerde çoğunlukla gül, karanfil, lale, papatya ve hata-i çiçeklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kaynaklara göre bu çiçeklerin yoğun olarak kullanılmasının sebebi şu şekilde belirtilmektedir.

Gül Hz. Muhammed'in sembolü olarak bilinir. "Gül peygamber efendimizin yüzüdür, gülsuyu da teridir" derler (Tansuğ, 1988: 16). Kuran'a göre ise güller, peygamberin göğe çıkışı sırasında oluşmuşlardır. Peygamberin ter damlacıklarından beyaz güler, atının terinden sarı güller, Cebrail'in terinden ise kırmızı güller oluşmuştur (Ther, 1993: 25). Bu nedenle gülin kutsal olduğu ve motiflerde yoğunluk gösterdiği bilinmektedir.

Karanfiller XVI. Yüzyılın sonu ile XVII. Yüzyılın ilk yarısında çok kullanıldığı bilinen bir çiçek motiftir. Yapraklarının kenarları tırtıllı, muhtelif renkte oluşu ile güzelliği cezbetmektedir. El sanatlarında da eşi bulunmaz bir motif olarak yerini almıştır.

Lale koca bir döneme adını vermiştir. Türk tezvinatında, XIII. Yüzyıldan itibaren Selçuklu abidelerinde el yazması kitaplarda ve kitap kapaklarında lale motifi görülmeye başlanmıştır. Ayrıca lalenin çok yaygın kullanılmasının bir özelliği de, lale sözcüğünün yazılışı Arapça "Allah" ile aynı harflerden oluştuğu ve tersine doğru okunduğunda "hilal" sözcüğünü vermesidir.

Sonuç olarak çiçek motiflerinin kullanımı, İslamiyet'in kabulü ile insan ve hayvan figürlerinin yasaklanmasıyla daha fazla ağırlık verilmesine yol açmış olsa da, çiçeklerin manevi olarak taşıdıkları anlam ve görsel güzelliklerinin de etkisi yadsınmaz.

KAYNAKLAR

Aytaç, Ç., (1981). **Sanat ve Uygarlık**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Ceylan, G., (1999). **Osmanlı'dan Günümüze Dört Mevsim çiçekler**. İstanbul: Flora Yayınları.

Demirel, Ö., (1995). **Genel Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Stad Yayıncılık.

Güvenç, B.,(1991). **İnsan ve Kültür**. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Keskiner, C., (2001). **Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Koparan, Y., (2004). **Geleneksel Kültürümüzde Çiçek Motiflerinin Kullanım Alanlarından Örnekler ve Dekoratif Sanatlar Eğitiminde Kullanımı**. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tansuğ, S., (1988). **Türklerde Çiçek Sevgisi ve "Sümbülname"**. Ankara: Ak Yayınları.

There, U., (1993). (Çeviren: Fatma Artunkul). **Türk İşlemeleri**. İstanbul: Yeni Çığır Kitapevi.

TARİHTEN BUGÜNE RÜŞVET

M.Aydm KURAN

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

R

üşvet, örgütlenme yoluna girmiş bütün insan topluluklarında varlığını daima sürdürmüş ve en eski sosyal dertlerden birisidir. Rüşveti; yetkili birisine başkası tarafından toplumun yasa, usul ve kurallarına aykırı bir tarzda yarar vadedilerek veya sağlanarak bir işin yaptırılması şeklinde tanımlayabiliriz. Rüşveti alan devlet memuru ise, işlenmiş bir suçtur ve cezalandırılması gerekir. Zira, bu suç yasaları ve kamu düzenini bozacağından, diğer suçlardan daha vahim ve daha tehlikelidir.

Bu suçun işlenmesinde ve önlenmesinde toplumun ileri ve gelişmiş bir yapıya sahip olması da fazla bir önem taşımamaktadır. Çünkü bu suçta, psikolojik sebepler de rol oynamaktadır. İnsanın yaradılışı icabı kendi menfaatini her zaman önce düşünür. Böyle olunca da rüşvet suçu, alınan tedbirlerle az işlenir hale gelebilir. Fakat hiçbir zaman ortadan kalkmaz.

Rüşvet suçu, her çeşit kamu hizmetlisi tarafından işlenebilir. Ancak adalet hizmetini yerine getirenlerce işlenmesi hali çok daha vahimdir. Adli rüşvet kamu düzenini toptan sarsar. Adli rüşvetler, diğer çeşitleri gibi sosyal düzenin bozulduğu zamanlarda iyice artar. İktisadi krizler ve savaşlar toplum dengesini bozduğu zaman paranın değeri etkilenir. Enflasyon, bir yandan memur ve işçi sınıfının gelirini düşürürken, büyük sermayeyi gittikçe güçlendirir, bu dengesizlikle zenginler servetlerini diledikleri gibi kullanırken, memur, işçi ve orta direk ıstırap ve zarurete düşer. Devlet memurları arasında rüşvet alma olayları çoğalır.

Bir kısım sosyologlar, bürokrasi çarkının ağır dönmesinin, sakıncalarını gidermek için, rüşvete bir dereceye kadar göz yumulmasını söylemektedirler. Ancak bunun dozunun, rüşvet alan kişideki maddî eşitsizlik duygusu ve menfaat hırsı, gibi psikolojik sebepler doğrultusunda nasıl ayarlanacağı düşündürücüdür.

Yazının başında belirttiğimiz gibi örgütlenme yoluna girmiş bütün toplumlarda görülen rüşveti, ilk çağlarda kurulan büyük uygarlıklarda da tespit ediyoruz. Hint hukukunun kanun kitaplarından Arthaçastra'da, İran'da Ahemenitler devrinde yazılan eserlerde, Mezopotamya'da Hamurabi kanunlarında, Filistin'de Tevrat'ta rüşvetten söz açılmaktadır. Tevrat'ta rüşvet için, "rüşvet, tıpkı, balık oltasındaki yem gibidir. Onu yutan, asla kurtulamaz" şeklinde bir benzetme vardır.

İlk çağın büyük uygarlıklarından birisini yaratmış olan Mısırlılar gelişmiş bir devlet düzenine sahiptiler. Geniş devlet-örgütü içinde çok çeşitli görevleri olan memurlar arasında rüşvet alanlar da bulunuyordu. Papiruslarda, tahıl yazmanlarının rüşvetçiliğinden ve mezar hırsızlığı yapan birisinin tutuklanmasından sonra, kendisini

gözlemekle görevli bir memura çaldığı mallardan bir kısmını vererek kurtulduğundan bahsedilir. Mısır'ı idare edenler vatandaşını refah iyi değilse, malı, mülkü olmayanların başkalarının zenginliklerini görünce, ihtirasa düşeceklerini, fakir yöneticinin adaletinin zayıf olacağını ve rüşveti verenin tarafını tutacağını bildiklerinden, dolgun maaş almalarını sağlamaya çalışmışlardır.

Eski Yunan ve Roma'da da rüşvet ve benzeri suçların işlenmesi çeşitli kanunlarla önlenmeye çalışılmıştır. M.Ö. 59 yılında Sezar tarafından çıkarılan bir yasa ile valileri şikayetler doğrudan senatoya yapılacaktır. Para cezaları çok ağırlaştırılmış ve sürgün de öngörülmüştü. Rüşvetçi senatör üyesi senatodan ihraç ediliyor, Yargıç ise ölümlü cezalandırılıyordu...

İslâm'da Rüşvet

İslâm'dan önce Arap topluluklarının sosyal düzenleri kabile çerçevesinde gelişmişti. Her kabilenin başkanı, kamu görevlilerinin hemen hepsini görüyordu. Şeyh denilen kabile başkanı, yargı hizmetini de yerine getiriyordu. Ayrıca büyük kabilelerde kadılar da vardı. Bunlar gelenek ve göreneklere göre hüküm verirdi. Eski Araplar'ın kabile anlayışı dolayısıyla toplum ilişkilerinde çoğunlukla dürüst davranışlar sergileyecekleri tabiidir. Ancak insanın zaafı, şeyh ve kadıların taşıyacakları ve bu devirlerde de zaman zaman yolsuzluklar yapıldığı söylenebilir.

Hz. Muhammed'in Medine'ye yerleşmesinden sonra devlet düzenine geçmek için bazı gelişmeler olmuştu. Peygamber, zekât, toplamak üzere kimi kişileri görevlendirmişti. Bu görevlilerin elde edilen geliri doğru ve inanılır bir şekilde toplaması için, zekâtın bir bölümü bunlara ücret olarak verilmişti. Bu sıralarda peygamberin "Rüşveti verene de alana da Allah lanet etsin" şeklinde bir hadis söylediği iddia edilmiştir. Anlaşıyor ki, sosyal örgütlenme başladıkça, yöneticilerde rüşvet almak bozukluğu kendini göstermiştir.

Dört halife devrinde Hz. Ömer'den sonra rüşvetin arttığını görüyoruz; Devletin sınırları içine İran ve Suriye girince, Bizans ve Sasanî devlet kurumları Arapları etkilemeye başlamıştır. Halifeler, kadıları bizzat tayin ettiği gibi, valiler de kadı atayabiliyordu. Çok sağlam-kişilikli bir kadının valinin etkisinde kalmayacağını yanı sıra, bunun aksi de oluyordu. Emevî ve Abbasîlerde rüşvetin politik amaçlar ve karışıklıkları önlemek için kullanıldığı olmuştur. Miladî 961 yılında Bağdat- Başkadılığının 200.000 dirheme senelik satıldığı görülmüştür. Rüşvet sözünden dahi çekinen kimi kadılar, haset edilmesin diye maaş almamışlar; kendi el becerileri ile meydana getirdikleri eserleri satarak geçinmişlerdir. Hasan bin Abdullah adlı kadı bunlara güzel bir örnektir. Esasen: ulema sınıfından değerli hukukçular ve gerçek din adamları görevin zorluğunu, rüşvet almanın bu meslekte çok kolay olduğunu bildikleri için görev kabul etmemişlerdir. Bunların arasında El Şabi, Ebu Hanife ve İslâm tarihçisi Taberî, halifenin Bağdat kadılığı teklifini geri çevirmişlerdir.

Şu anda Kazan'da bulunduğumuza göre, Ankara'nın ad ve ün yapmış; rüşvete iltifat etmeyen ve ettirmeyen kadılarından İbadullah Şeyh'1600'lü yıllar) Abdullah Hilmi Efendi'yi (1800'lü yıllar) rahmetle anıyoruz. Ankara Kadılarından bâzıları ise, 1590'lı yıllarda, esnafın ileri gelenleriyle işbirliği yaparak, eşkıyaya karşı halkı teşkilâtlandırma, üretim ve zenaat dallarında tedbirler alma gibi faydalı işlerde bulunmuşlardır.

Çin'de Rüşvet

Çin'de rüşvete, iç çekişmelerin çokluğu ve iktisadî buhranların sıklığı dolayısıyla sıkça rastlanır. Yöneticiler birbirlerine sık sık rüşvet verirlerdi. Özellikle yönetici olmak için rüşvete başvurulurdu. Gümrükler büyük rüşvet kapılarındandı. Rüşvetle, ölüm cezasına mahkûm olanlar bile kurtuluyordu. Çin, rüşveti dış siyasette de kullanmıştır. Türkler'i birbirine düşürmek için rüşveti, aracı kılmışlardır. Doğu Türkistan Çin boyunduruğuna düşünce (XVIII. yüzyılın sonraları) rüşvet, Çinli yöneticiler aracılığı ile yerli memurlar arasında gelişmiştir. Bu husus, daha önce Çin egemenliğine düşen Türk toplulukları için de geçerlidir.

Orta Asya'da ilk kez Türk adıyla devlet kuran Göktürk devleti zamanında ve 720-732 yılları arasında dikilen Orhun yazıtlarında, Çinlilerin yabancı kavimleri, hediyeleri ile kendilerine nasıl bağladıkları şöyle anlatılıyor:

"Çin milletinin söz tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. –Ağısı yımşak ermiş. – Tatlı sözle, yumuşak ipek

kumaşla, kendine uzak milleti o şekilde yakınlılaştırmış. Daha sonra kötü şeyleri o zaman ortaya çıkarılmış. İyi, bilgili ve cesur insanı yürütmemiş. Bir insan böyle duruma düşerse kabilesine, akrabasına ve milletine uzak düşermiş. Tatlı söze, yumuşak ipeğe aldanıp çok Türk öldü."

Yazıtta "ağı" kelimesi sıkça geçmektedir. Kelimenin hediye anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kültigin yazıtının güney cephesinde yazılı yukarıdaki ibarede, yabancından alınan hediye' adeta diplomatik; amaçlı bir rüşvet gibi kabul edilmektedir.

Göktürk Devleti'ni yıkan Uygurlar'ın yerleşik hayata geçmesinden, sonra, Budizm ve Maniheizm dinlerinin kabulü üzerine Çin'in-Türkler üzerine etkisi artmıştır. Bu etki sırasında Uygurlar'ın rüşveti de tanıdığı tabiidir.

Uygurlardan sonra kurulan Karahanlı ve Selçuklu devletlerinde rüşvetle devamlı mücadele yapılmıştır. Nizamülmülk, tanınmış eseri,"Siyasetname"sinde mutlak adaleti savunmuştur. Bu ünlü vezir, halkı korumak için, kadıların şeriat hükümlerine riayet etmelerini, rüşvetten kaçınmalarını istemiştir. Rüşvetçilere, halkın gözü önünde dayak atırılıp, aldıklarının geri verilmesi ve görevden alınması gibi cezalar, rüşveti biraz da olsa önliyordu. Kadı tayinlerinde, hediye kabul etmeyen, dindar ve tamahkâr olmayan kişilerden seçilmesine dikkat edilirdi.

Ortaçağın rüşvetle yoğrulmuş bir devleti de Bizans'tır. Bürokratlardan kimileri devletten aylık alırken, kimileri de halktan, hizmetlerine karşılık aldıkları ücretle yaşarlardı. Aylığı azımsayan ve hizmet karşılığı ücreti diledikleri gibi arttıran görevlilerle; devlet, zaman zaman çeşitli yollarla mücadele etmişse de, bu durum biraz olsun engellenmiş, ancak devletin yozlaşması iyice belirginleşmiştir. Maliye memurlukları, hassa askerlikleri gibi makamlar parayla satılırdı. Vergi toplayıcıları normalin üstünde vergi aldığı gibi, kendi harcamalarını da mükellefe ödetiyorlardı. Bizanslı bir şairin belirttiği, gibi, devleti çökerten sebeplerden birincisi kıskançlıkta, İkincisi para hırsıdır diyebiliriz. Bizans'taki rüşvet hususunun, bu devletin yüzyıllarca yönettiği topraklarda daha sonra kurulan Osmanlı Devleti ile yakın ilişkisi vardır. Fuat Köprülü, "Bizans müesseselerinin, Osmanlı müesseselerine tesiri" adlı eserinde bu durumu incelemektedir.

Rüşvet belâsının, Osmanlı Devleti'ne daha kuruluşun kısa bir süre sonra musallat olması pek şaşırtıcı değildir. Zira Selçuklu ve Bizans'taki rüşvet benzeri bozukluklar Osmanlı toplumunu da etkilemiştir. Çandarlı Kara Halil Paşa'nın, yaya askeri sınıfını kurarken, kadıların, rüşvet alarak kişileri, orduya yazdığı Neşri tarihinde belirtilmektedir. Aşıkpaşazade'nin naklettiği bir söylentiye göre, II. Murat her yıl kutsal şehirlere göndereceği para konusunda sıkıntıya düşünce, veziri Çandarlı Halil Paşa'dan ödünç isterken, ona "sakın rüşvet akçasından vermeyesin". Şeklinde bir uyarısı olmuştur.

Rüşvetin Kanuni Süleyman zamanında dahi devam ettiğini Gazi Giray'ın "Kafir, İslam ülkesini yağmalarken siz, Allah tanımayan teres herifler rüşvet alıp oturuyorsunuz" şeklinde yakınmasından anlıyoruz. İngiliz elçisi Henry Lello, XVII. asrın başlarında. Osmanlı 'ya rüşvetin hakim olduğunu söylemiştir. Bu hastalık Sultan İbrahim zamanında iyice artmış ve devletin çöküşüne kadar sürmüştür. Bir dönme olan Selanikli Hasan Bey'in, Cezayir'e tayin edilmek için sadrazama 50.000 duka altını verdiği Peçevî tarihinde de belirtilmektedir. Peter Belon adlı bir doğu bilimci 1600'lerde yazdığı kitabında, Kudüs'teki sancak beylerinin yerlerinde, kalmaları için İstanbul'a sık sık hediye gönderdiklerini, vezir ve sadrazamların dahi makamlarını koruma düşüncesi ile saraydaki gözdelere hediyeler dağıttıklarını kaydetmektedir.

Osmanlı'da askerî alanda da rüşvet görülmektedir. Askerlere rüşvet vererek ayaklanma için onları tahrik; etmek, rüşvet olarak askere izin vermek, Yeniçeri Ocağı'nı devşirme toplama sırasında çocuklarını bu ocağa vermek istemeyenlerden para, almak bilinen rüşvet örneklerindedir.

Mali işleri yürütmekle görevli defterdarlardan kimilerinin, ayarı bozuk sikkelerle asker maaşını ödemeye kalkması, vergi toplayıcılarının, bazı mükellefleri vergiden muaf kılmak için rüşvet alması da görülmüştür.

Bayındırlık işlerinde, bugün olduğu gibi bina yüksekliğini rüşvetle değiştiren mimar başlarının yanı sıra, eşkıyalık yapanların bu işe devam etmeleri için soyduklarının bir kısmını yöneticilere vermeleri, kadıların rüşvetle tayini, onların da yardımcılarını rüşvetle seçmeleri bilinmektedir.

Hristiyan Teb’ada Rüşvet

Osmanlı Devleti’nde yaşayan gayrimüslimler arasında rüşvetin daha yaygın olması tabii idi. Zira Ortodoks kilisesi, Bizans devrinden kalan örgütünü ve rüşvet illetini yaşatmaya devam etmiştir. Kilise hizmetlileri türlü yolsuzluklar ederler, görevleriyle ilgili türlü suçlar işlerler, topladıkları vergiyi kısmen zimmeterine geçirirlerdi. Ölüyü gömmek için rüşvet isteyen, rahipler bile görülmüştü. Stephan Schulz, Dorostamus Gerlach, George Weeler gibi yazarlar, gayrimüslimlerin muhteris ve paraya düşkün bir karakter taşımaları nedenleriyle, Osmanlı yöneticilerini rüşvete alıştırmaya ve teşvikte önemli rol oynadıklarını belirtirler. Patrik seçiminde, devlet yöneticilerine rüşvet ve hediyeler verilirdi. Rüşvetler, yöneticilere ve kadırlara verilirken, çoğunlukla Museviler aracı olurdu. Sarayda işe bu işi haremdeki “Kızlar Ağası” yürütürdü.

Taht kavgalarında rüşvete başvurulduğu görülmüştür II. Murad’ı bir hayli uğraştıran Küçük Mustafa olayında, Mustafa’nın yakın adamı Şarabdar İlyas’a rüşvet verilmiş, o da efendisini sultana teslim etmiştir. II. Beyazıt, kardeşi Cem’i teslim almak için Rodos’a ve Fransa’ya büyük paralar yedirmiştir; Cem’in zehirlenmesinde rüşvet-para silahının çalıştığı anlaşılmaktadır. Yavuz Sultan Selim’in babası II. Beyazıt’la taht kavgasına başlamadan önce, yeniçerileri kendi tarafına çekmek amacıyla bir hayli para harcadığı, tahta geçtikten sonra, Musevi bir doktora önemli bir miktarda rüşvet vererek onu zehirlediği inanılır kaynaklarda yazılıdır.

Adalet işlerini yürütmekten sorumlu kadı yardımcıları olan; mahkeme kâtipleri, mübaşirler ve çevirmenler de rüşvete bulaşmışlardır. Kadı’nın bir diğer-yardımcısı Subaşılardı. Asayişe aykırı hareket edenleri kadının huzuruna çıkararak bu kişiler, rüşvetle, kanunsuz bir hareketi örtbas ettikleri, hapishanede yatan - kimilerine - birkaç günlüğüne izin verdikleri -bugün olduğu gibi- ağır cezalı hükümlülerden kimilerini kaçırdıkları olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, ortalama 600 yıl üç- kıtayı yönetmiş bu devletin adalet sisteminde bazı olumlu yanları da vardı. Mahkemelerde savcı ve avukat olmadığından sistem çabuk yürüyor, ve adalet sürüncemede, kalmıyordu. Philip de Fresne adlı tarihçi Osmanlı’da dürüst kadıların bulunduğunu, bunların rüşvetin kalkması için zaman zaman devletin üst kademesi ile dahi mücadeleye giriştiklerini belirtir.

Osmanlı Devleti ile çağdaş olan-İslam ve Hristiyan devletlerinde de rüşvet vardır. İran ve Mısır’daki rüşvet cinsleri birbirine çok benziyordu. Bu ülkeleri gezmek isteyen gezginlerden, kutsal yerleri ziyaret eden hacılardan dahi rüşvet alınırdı. Avusturya askerlerinin rüşvet karşılığı esir Türkler’i serbest bıraktıkları, 1529 Estergon, 1566 Zigetvar, 1594 Yanikkale kuşatmalarında kale komutanının Osmanlı’dan aldıkları rüşvetle şehirleri teslim ettiklerini, Lubenau ve Knolles adlı tarihçiler belirtmektedir. Tarihçi Sagredo “Türklerde böyle haller görülmez” diyerek üzüntüsünü dile getirir. 1602’de Budin kuşatmasını kaldıran Mareşal Rosswum, Türklerden rüşvet aldığı iddiası ile Prag’da idam edilmiştir.

Akdeniz ülkeleri arasında rüşvetin en büyük ustaları İtalyanlardı. Roma’dan beri gelen rüşvetçilik o kadar yaygındı ki, memurlar devletçe satılır, cinayetlere göz yumulur, ve adalet işlerinde rüşvet kolayca dönerdi. Papa’nın başkanlığında kurulan komisyonlarda, görevli kardinaller ve onların yardımcılara verilmek üzere rüşvet ödenekleri ayrılırdı. Fransa ve İngiltere’deki rüşvet ve benzeri olaylar, diğer Hristiyan ülkeleriyle her bakımdan benzerlik gösteriyordu. Rüşvet olaylarının en az görüldüğü yer, Almanya’dır. Bu husus 1791 yılında, Berlin elçimiz Ahmet Azmi Efendi’nin dikkatini çekmiş; Osmanlı’da rüşvetin en sonunda devletin felaketine sebep olacağını acı bir dille anlatmıştır.

Osmanlı Devleti’nde rüşvetin, en aza indirilmesi için devamlı tedbir, alınmıştır. Halkın şikâyetleri ne şekilde, olursa, olsun kendilerine ulaşan padişahlar, gerekirse müfettişler yollar, ya da oradaki güvenilir bir memura -teftiş ettirirdi..Aksaklık tespit edildiği takdirde “adaletname” denilen; rüşvet ve yolsuzlukları yapanların şiddetle cezalandırılacağını bildiren ve sert bir üslupla kaleme alınan ihbar yazıları oraya gönderilir, suçu sabit olanlar cezalandırılırdı. Kadırlara, ölçülü hareket etmeleri,- sık sık Kur’an okumaları, hediye almamaları, Şeyhül İslâm tarafından hatırlatılırdı. Ayrıca büyük ve rüşvetin bulaştığı şüphesi olan dâvâlar, bir çeşit Yargıtay olan Divanı Hümayun’da görüşülürdü. O yüzden bu dâvâlara yalancı şahitler katılmaktan korkarlardı. III. Selim devrinde, kadırların sınavları daha da ciddileşti, sınavsız kadı tayini yapılmıyordu. Bayramlar bahane edilerek saray yakınlarına verilen hediye geleneği kaldırıldı. Ayrıca kadırlara, fazla toplandığı ileri sürülen

vergilerle ilgili denetimlerde ve vakıf mallarında yapılan yolsuzlukların soruşturulması hususlarında yeni yetkiler verildi. Bazı durumlarda bu yetkiler Beylerbeylerine ve Sancakbeylerine de sağlandı.

Rüşvetle savaş II. Mahmut ve Tanzimat döneminde de devam etti. Ehliyesiz memurların devlet yönetimine girmesini engellemek, rüşvetten caydırmak için ceza kanunnameleri çıkarıldı. Oldukça başarılı sonuçlar alındı; yakınmalar azaldı. Ancak, 93 savaşının meydana getirdiği iktisadi yıkım, rüşvetin tekrar çoğalmasına sebep oldu. Memurların aylıklarını düzenli alamamaları, kamu hizmetleri üzerinde olumsuz etkiler yapmaya başladı. Tedbirler gevşedi; rüşvet devlet yıkılana kadar artarak devam etti.

Yazımızı, merhum Orhan Şaik Gökyay tarafından latin harflerine aktarılan Katip Çelebi’nin “Mizan’ül Hakk, fi ihtiyari’ül Ahakk” - En doğruyu sevmek için hak terazisi- adlı eserinden alınan ve gençlerimizin daha iyi anlaması için tarafımdan yeniden sadeleştirilen bölümü ile özetliyoruz:

Fıkıh alimlerinden ve “Eşbah” yazarı merhum İbn Nüceym Mısırî, son zamanlarda, rüşvet alıp yürüttüğü için bu konuda bir risale yazarak işin gerçeğini araştırdı. Biz burada o risaleyî kısaltarak çevirdik.

Rüşvet; re harfi esre ile okunarak, hakem yerinde bir kimseye veya başkasına, kendi tarafına bir hüküm veya isteğini elde etmek için verdiği şeydir. Gerçek anlamda rüşvet, hakkı boşa çıkarmak, haksızı haklı göstermek için verilen şeydir. İmam Ebu Nasr, rüşvet yardım için verilen şeydir; hediye de bu şart yoktur, diyerek rüşvet ile hediye ayırmıştır. Rüşvet, Kur-an ve Sünnetçe haram kılınmıştır. Kur-an’da ulu Tanrı’nın sözleri; “Cennetten kovulmuş şeytandan Allah’a, sığınırım. Aranızda, birbirinizin mallarını haksız olarak yemeniz için, onlardan bir kısmını hâkimlere vermeyin” ayetidir. Peygamber (S.A.V.) bu konuda şöyle buyuruyor: .

Allah, rüşveti alana da, verene, de lanet etsin.

Allah, rüşvet alanla verene ve ikisinin arasında rüşvet aracılığı yapana da lânet etsin.

Rüşvetin çeşitleri vardır. İmam Kadıhan ve başka fıkıh âlimleri, rüşveti üç bölümde incelemişlerdir:

Birinci bölüm; iki tarafa da haram olandır. Mesela bir kadı rüşvet verip, devletten bir fayda sağlarsa kadı olamaz. Verdiği için haram işlemiş olun. Alana da haramdır.

İkinci bölüm; hüküm vermek için kadının rüşvet almasıdır. Bir kadıya davasını kendi lehine çevirmek için verilse, vermek ve almak haramdır. İster haklı, isterse haksız olarak hükümsün, hüküm işlemez.

Üçüncü bölüm; almak haram, vermek caiz, olan rüşvettir. Mesela, bir kimsenin canına ve malına ait bir zarar korkusu varsa ve bunu önlemek için o kişi rüşvet verse haram değildir; alana, haramdır. Yine bir kişi, gücü yetmediği için bir zalime malının bir bölümünü verip, kalanını kurtarsa günahkâr olmaz.

Halkın çoğunluğu, hangi rüşvetin, mutlak haram olduğunu pek bilmez. Bilenlerde “kavga ne lâzım” öyle veya böyle diye, gizlice alırlar, verirler. Bir zararı ve cezası görülmediği yerde, çok kimse tereddüt etmeyip kabul eder. Etmeyenlerin çoğunluğu da, dindarlığından ve Allah korkusundan değil, ‘‘halk duyar da, dediğim rüşveti sonra hazmedemem’’ diye korkar.

Rüşvetin her türlüünü ortadan kaldırmak, halkın padişahının ve iş başında bulunan kişilerin birinci vazifesi olmalıdır. Zira rüşvet, hakkı ortadan kaldırıp, haksıza yer verdiği için düzeni bozar, devleti zayıflatır. Rüşvetin altında fesat beslendiğinden ondan kaçmak gerekir.

KAYNAKLAR

Ahmet Mumcu: Osmanlı Devleti’nde Rüşvet. Ankara, 1969.

Muharrem Ergin: Orhun Abideleri. İstanbul, 1973.

Kâtip Çelebi: Mizan’ül hak, fi ihtiyar’ül Ahakk. Ankara, 1972.

Özdemir, Rıfat XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara.

BELÇİKA'DA TÜRK LÜK VE MÜSLÜMANLIK

Kamil SAYIN
(Belçika)

ERHABA Sevgili Dostlarım, Sözlerimin başında Âşıklık geleneğinin vaz geçilmezi olan ve hoşlama denen şiirimle sizlere;

Bu gün Kazan İlçesine
Hoş geldiniz, Hoş geldiniz
Teşrif edip davetine
Hoş geldiniz, hoş geldiniz.

Ne güzel Sizlerle olmak
İlim, irfandan ders almak
Asilliktir Dosta gelmek
Hoş geldiniz, hoş geldiniz.

Dost Kâmil'im umut dolu
Menzille Kazan'ın yolu
her biriniz Hakk'ın gülü
Hoş geldiniz, hoş geldiniz...

Diyorum ve bizleri burada bu güzel ortamda bir araya getiren, Kazan Belediye Başkanımız, Sayın Lokman ERTÜRK beyefendi ile Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Başkanı Profesör Doktor Sayın İrfan Ünver NASRATTINOĞLU hocama, değerli protokol üyelerine, değerli katılımcı hocalarıma ve tüm misafirlere sonsuz saygılarımı sunuyorum.

” Gelin Tanış Olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim sevelelim
Dünya kimseye kalmaz.”

Diyen sevgili YUNUS EMRE'mizin sesine kulak verelim ve gelin tanış olalım.

1955 Ocağında Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinde dünyaya gelmişim. Henüz üç yaşında iken Babam Musa Kazım Sayın'ın işi gereği Ankara'ya yerleşmişiz. İlk; orta ve Lise eğitimimi Ankara Birinci Sanat Enstitüsünü bitirerek noktaladım. Noktaladım derken maddi imkansızlık nedeni ile eğitim hayatımı 1973 yılında bitirmiş oldum.

Aynı yıl Ankara Belediyesi E.G.O.Genel Müdürlüğüne bağlı olan Otobüs işletmesinde teknik eleman olarak göreve başladım ve aynı yıl sevgili eşim Döne Hanımla evlendim. Askerliğimin bitiminden sonra 1978 Martında babalarımızın başlatmış oldukları gurbet kervanına katılarak Belçika'nın Bürüksel şehrine yerleştim ve halen Bürkselde ikamet etmekteyim.

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Belçikada Türklük ve İslamiyet hakkın daki görüşlerimi de Sizlere arzedeyim.

Belçikaya gelen Türkler özellikle şu iki değerlerine sınıksız sarılmışlar ve kaybetmemek için ellerinden gelen çabayı harcamışlardır.

Bunlardan bir tanesi; milli duyguları, Vatana, Bayrağa ve Milli değerlere olan bağlılıkları. Diğeri ise Dini inançları ve Dini değerlere bağlılıklarıdır.

Dertlerini anlatacak duruma gelinceye kadar geçen ilk bir,iki yılın ardından çalıştıkları fabrikaların yetkilileri ile konuşup Cuma namazlarını kılabilmeleri için bir yer ve izin almayı başarmışlar. Daha sonra kilise papazlarından müsaade alarak Bayram namazlarını kiliselerde tahsis edilen yerlerde kılmışlar. İlerleyen yıllarda belediyelere müracaat ederek kendilerine 99 yıllığına verilen binaları cami şekline getirerek Dini vecibelerini yerine getirmişler.

Bu gün geldiğimiz noktada artık her mahallede kendi olanaklarımızla satın aldığımız bir camimizin yanı sıra artık iki minareli, dört minareli Camilerimiz inşa edildi. Ayrıca her Cuma ezanlarımızın minarelerimizden okunması iznini de almış bulunmaktayız.

Diyanet İşleri Başkanlığımızın da yardımları ve Din işleri Müşavirliğimizin denetimleri ile camilerimizde her hafta bir bayan hoca tarafından, bayanlar için vaazlar verilmekte, hafta sonlarında da her yaşta insanımıza dini eğitimler verilmektedir.

Burada şairliğimle ilgili bazı hususları da sizlerle paylaşmak isterim;

Büyük Halk Ozanlarımızdan Rahmetli Âşık Veysel ŞATIROĞLU, Âşık Mahzuni ŞERİF ve Dayım Âşık Yoksul Derviş'ten etkilenecek 11 yaşlarımda şiir yazmaya başladım. 1972- 1973 yılında yerli malları haftası nedeni ile Sümerbank'ın açmış olduğu yarışmada Liseler arası Türkiye birinciliği, 1988 yılında da Günaydın gazetesinin açmış olduğu yarışmada Avrupa birinciliğini kazandım. "Gönül Penceresi" ve "Tasavvufta Gerçek" isimli iki kitabım var. Kitaplarım Belçikada Devlet Bakanı Sayın Robert DELATHAUWER tarafından satın alınarak bütün belediye ve okulların kütüphanelerine konuldu. Bana ödenen para ise tarafımdan belediye okullarına bağışlanmıştır.

Şiirlerim üç antolojide, birçok mahalli gazete ve dergide yer almıştır. Ayrıca Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Öğretim üyesi Sayın Yardımcı Doçent Doktor Fatma Ahsen Turan'ın öğrencisi tarafından yüksek lisans tezi yapılmıştır.

Şiir yazmanında bir tiryakilik olduğuna inanıyorum ve yazmaya devam ediyorum.

Sizlere Göçün 50. Yılında yazmış olduğum şiirimi okuyarak sözlerimi noktalıyorum.

GÖÇ'ÜN ELLİNCİ YILINDA

Gelin görün halimizi
Göç'ün ellinci yılında
Büktü gurbet belimizi
Göç'ün ellinci yılında

Anne gitti Baba gitti
Ocaklarda baykuş öttü
Bu hasretlik cana yetti
Göç'ün ellinci yılında

Dik durduğumuza bakma
Gözler takma saçlar ekme
Ağzımızda dişler çakma
Göç'ün ellinci yılında

Vekiller, Bakanlar seçtik
Belediyeleri açtık
Artık yönetime geçtik
Göç'ün ellinci yılında

Şükreyledik halimize
Sahip olduk dilimize
Bir tercüman hepimize
Göç'ün ellinci yılında

Villa, arsa, evler aldık
Bize yar olacak sandık
İş, güç derken cahil kaldık
Göç'ün ellinci yılında

Nice engelleri aştık
Vallahi, billahi şaştık
Doktora, hekime düştük
Göç'ün ellinci yılında

Hep karamsar olmayalım
Düşmanlığı bilmeyelim
Kara cahil kalmayalım
Göç'ün ellinci yılında

Girifkarız türlü derde
Misafir gideriz Yurda
Belçika'lı olduk birde
Göç'ün ellinci yılında

Saç döküldü, bel бүküldü
Dizlerden derman çekildi
Gün aşmak için dikildi
Göç'ün ellinci yılında

Aynı yolu güdüyoruz
Artık veda ediyoruz
Birer, birer gidiyoruz
Göç'ün ellinci yılında

Darılıp gücenme bize
Dost Kâmil'im saygı Size
Selam olsun Hepinize
Göç'ün ellinci yılında

AZƏRBAYCAN MÜHACİR FOLKLORUNUN BAZI AKTUAL PROBLEMLERİ

Prof.Dr. Cəlil NAĞIYEV
(Azərbaycan)

Bax: Gülağa Hüseynov. Əhməd Cəfəroğlunun folklorşünaslıq irsindən, Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2007; Ülkar Əliyeva. «Azərbaycan yurd bilgisi» dərgisinin folklorşünaslıq məsələləri, Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2009; Fəridə Hicran (Vəliyeva). Azərbaycan mühacirət folklorşünaslığı, Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2009; Almaz Hüseynova. Azərbaycan mühacirət folklorşünaslığı, Filologiya üzrə elmlər doktoru dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya, Bakı, 2013

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

A

zərbaycan mühacirətinin bir sıra elmi paradigmaları ilə bağlı olan çoxsaylı problemlər sistemi son vaxtlara qədər demək olar ki, ən az toxunulan, araşdırılan sahələrdən biri olmuşdur. Bu problemin əsaslı tədqiq tarixi, yaxın keçmişimizə – müstəqillik dövründən sonraya təsadüf edir¹ (1) . Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda milli mühacirət məsələsinin araşdırılması tam mənada yasaq olunmuş problemlər sırasına daxil idi. O dövrün siyasi mühiti elə idi ki, vətəndən kənarında mühacir həyatı yaşayan ziyalılarımızın, alim və yazıçılarımızın həyat və yaradıcılığını, ictimai və siyasi fəaliyyətini nəinki öyrənmək, tədqiq etmək olardı, hətta onların adlarını belə çəkmək olmazdı. Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında seyrək şəkildə təsadüf edilən bu mövzu ilə əlaqədar xatırlamalar isə əsasən mövcud hakim (sovet) ideologiyanın tələblərinə uyğun olaraq təqdim edilir və sırf tənqidi səciyyə daşıyırdı. Sovet siyasət maşını, kommunist ideologiyası Azərbaycan mühacirəti anlayışını nə qədər inkar etməyə, sosialist mühiti üçün bu arzuolunmaz faktı insanların beynindən çıxartmağa, yaddaşlarından silməyə cəhd etsə də, müəyyən səbəblər üzündən doğma yurd-yuvalarından didərgin düşmüş, qərblilik həyatı keçirməyə məcbur olmuş bu milli ziyalılarımızı ən tünd, qara rənglərlə ləkələməyə çalışsa da, onların əlahiddə yüksək xidmətlərini unutmura, əziz xatirələrini ürəklərdən silə bilmədi. Necə ki, sovet dövründə yasaq edilən müqəddəs dinimiz, Novruz və Qurban bayramlarımız, «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanımız nəinki unuduldu, əksinə daha da çox sevildi, yaşadı və əzizləndi.

Azərbaycan mühacirət tarixi çox-çox qədim zamanlardan etibarən başlansa da, əsas etibarətlə sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra xüsusilə dərinləşdi və yeni-yeni çalarlarla zənginləşdi. Hələ sovet hakimiyyəti qurulana qədər bir sıra çox görkəmli Azərbaycan ziyalıları – siyasi xadimlər, alimlər, yazıçılar Rusiyada, Türkiyədə, İraqda, İranda və bir sıra bir sıra Şərqi və Qərbi ölkələrində yaşamış və yaxud yaşamağa məcbur olmuş, aktiv şəkildə ictimai-siyasi fəaliyyətlə məşğul olmuş, vətən həsrəti ilə alışıb-yanmış, yaşadıkları yerlərdə həm də elmi və bədii yaradıcılıqla məşğul olmuşlar. Əsasən XIX əsrin sonları XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda milli özünüdərk prosesi sürətlə genişlənməmiş, milli burjuaziya yaranmağa, dövlətçilik ənənələri inkişaf

etməyə başlamışdır. Həmin dövrdə Avropanın bir sıra qabaqcıl ölkələrində təhsil almış milli ziyalılarımız, vətənimizi dünyanın inkişaf etmiş sivil dövlətləri səviyyəsinə qaldırmağa çalışmış, M.Ə.Rəsulzadənin, Ə.Hüseynzadənin, M.Topçubaşovun və Azərbaycanın bir sıra digər görkəmli şəxsiyyətlərin rəhbərliyi idə son nəticədə Şərqdə ilk demokratik cümhuriyyətin (Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti) yaranmasına nail olmuşlar.

Bolşeviklərin və xüsusilə də rus-sovet ordusunun birbaşa müdaxiləsi və iştirakı sayəsində Azərbaycan milli hakimiyyətinin fəaliyyəti 23 aydan sonra dayandırıldıqdan sonra sovet siyasi quruluşunu qəbul etməyən, vətənimizin yenidən müstəmləkə halına düşməsi ilə razılaşmayan ziyalılarımızın müəyyən bir hissəsi başladıkları milli mübarizəni davam etdirmək məqsədilə mühacirətə getməyə məcbur olmuşdur. Bu insanların əksəriyyəti milli Azərbaycan dövlətinin qurucuları və öz dövrünün qabaqcıl ziyalıları, mütəfəkkirləri idi. Bu ziyalılar ömürlərinin sonuna qədər mühacir həyatı yaşamağa məcbur olmuş, son nəfəslərinə qədər azad, müstəqil vətən uğrunda mübarizə apararaq fəal siyasətlə yanaşı həm də elmin müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərmişlər. Geniş intellektual potensiala, dərin elmi erudisiyaya və yüksək yaradıcılıq qabiliyyətinə malik olan bu insanlar həm sovet, həm də İran siyasi rejimləri tərəfindən qadağan edilmiş sahələrdə bədii və elmi yaradıcılıqla məşğul olmuşlar.

Azərbaycan nəhayət yenidən öz müstəqilliyini qazanandan sonra bu ziyalıların həyat və yaradıcılığı tədqiqatçıların araşdırma obyektinə çevrilmiş, son iki onillik ərzində bu sahədə bir sıra çox qiymətli elmi-tədqiqat işləri yaranmışdır. Belə tədqiqatlar əsasən mihacirətdə yaşayan ictimai-siyasi xadimlərimiz və mütəfəkkir-alim və yazıçılarımız olan Ə.Hüseynzadə, M.Ə.Rəsulzadə, C.Hacıbəyli, Ə.Ağaoğlu, M.B.Məmmədşad, H.Baykara, Ə.Yurdsevər, Ə.Cəfəroğlu, İ.Melikoff və s. bu kimi çox görkəmli ziyalılarımızın həyatına və fəaliyyətinə həsr olunmuş, onların elmi və bədii yaradıcılıqları haqqında tarixi gerçəkliklər üzə çıxarılmışdır.

Mühacir mütəfəkkirlərimiz siyasi, elmi və ədəbi fəaliyyətlə yanaşı, həm də publisistika sahəsi ilə də fəal şəkildə məşğul olmuş, o dövrün ən aktual siyasi və sosial problemlərinə həsr olunmuş dərin məzmunlu məqalələrini özlərinin təsis etdikləri bir sıra çox ciddi mühacir mətbuatında çap etdirmişlər. Azərbaycan mühacir ziyalıları əsasən siyasi səciyyə daşıyan tarixi, fəlsəfi, sosioloji və ədəbi-bədii əsərlər yazsalar da, elmin müxtəlif sahələrinə aid dərin məzmunlu tədqiqat işləri də hazırlayıb nəşr etdirmişlər. Elmin digər sahələrində olduğu kimi, mühacir ziyalılar Azərbaycan dilinin qramatikasını, ədəbiyyatını, tarixini, etnoqrafiyasını zəngin şifahi xalq yaradıcılığını da dərinləndirib öyrənmiş, milli folklor nümunələrini toplayıb nəşr etdirmiş, folklorşünaslıq sahəsində də peşəkar səviyyədə araşdırmalar aparmışlar.

Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı ilə, elmin bu sahəsinin müxtəlif problemləri ilə hələ XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq bir sıra görkəmli Qərb şərqşünasları məşğul olmağa başlamışdır. F.Ditsin, E.Rossinin, T.Nöldekenin, A.Xodzkonun, V.V.Bartoldun və V.M.Jirmunskinin «Kitabi-Dədə Qorqud» və «Koroğlu» dastanları sahəsində apardıqları tədqiqatlar xüsusilə diqqətəlayiq hadisədir. Məhz bu ənənənin davamı olaraq Azərbaycan folklorşünaslıq elmi peşəkar səviyyədə araşdırılmağa başlansa da sovet-kommunist rejiminin ağır senzura şərtləri sayəsində bu proses ölkəmizdə xeyli zəifləmişdir. Belə ki, bəzi peşəkar folklorşünaslarımız repressiyaya məruz qalmış (S.Mümtaz, H.Zeynalı), bəziləri müvəqqəti olaraq susmağa məcbur olmuş (H.Arashlı, M.H.Təhmasib), bəziləri isə qismən də olsa yeni ideologiyaya uyğun olaraq fəaliyyətlərini davam etdirmişlər (V.Vəliyev, M.Həkimov və s.).

Milli ruhun ən tipik daşıyıcısı olan şifahi xalq yaradıcılığı daim Azərbaycanın mühacir ziyalılarının maraq dairəsinə daxil olmuş, onlar bir tərəfdən doğma vətənin xoş ətrini bu abidələrdən almış, digər tərəfdən isə heç bir siyasi-ideoloji basqının təsiri olmadan sərbəst şəkildə elmin bu çox ciddi sahəsində araşdırmalar aparmışlar. Sovet Azərbaycanında deyilməsi, yazılması yasaq olan problemlər mühacirlərimizin yaradıcılığında xarici ölkə mətbuatında və nəşrlərində işıq üzünə görə bilmişdir. Mühacirətdə yaşayan Azərbaycan ziyalıları

milli folklor nümunələrinin araşdırılmasına, öz içlərində yaşadıqları azadlıq ideallarının gerçəkləşmə vasitəsi kimi baxmaqla yanaşı, həm də elmi bir missiyanı yerinə yetirirdilər: Azərbaycan folklorunu dərinləndirib öyrənir və dünyaya tanıdırırdılar.

Azərbaycan mühacirət folklorşünaslığı ilk növbədə tədqiq sistemliliyi, metodoloji özünəməxsusluğu və elmi-nəzəri professionallığı ilə diqqəti cəlb edir. Bu əsasən həmin araşdırmaçıların peşəkar Qərb folklorşünaslığı mühitində formalaşmaları, onların təsiri altında yazıb-yaratmaları ilə əlaqədardır. Demək olar ki, əksər mühacir ziyalıların yaradıcılıq konsepsiyaları əsasən siyasi səciyyə daşmışdır. Bu siyasi təmayül mühacirət folklorşünaslığında da aşkar şəkildə müşahidə edilməkdədir. Amma bu siyasi təmayül hakim dövlət ideologiyasının sifarişi olmadığına görə, daha çox milli hisslərə və vətənpərvərlik duyğularına əsaslandığına görə həmin tədqiqatların elmi xarakteristikasına heç də mənfi təsir göstərmirdi.

Folklorşünaslığın bütün sahələrində siyasi-ideoloji tendensiyalar müşahidə olunmaqdadır. Sovet ideologiyası ilə tənzimlənmə meyli folklorumuzun həm lirik növünün təqdimatında, həm də nəsr və epik janrların ifadəsində açıq-aydın şəkildə müşahidə edilməkdədir. Mühacirət folklorşünaslarımızın əsas xidmətlərindən biri də xalq ədəbiyyatımızın təqdimində süni siyasiləşmə tendensiyasının qarşısını almaq cəhdləri olmuşdur. Doğrudur, xaricdə yaşayan ziyalılarımız da öz siyasi və vətəndaş mövqeyindən çıxış edərək folklor materiallarından da təbliğat vasitəsi kimi istifadə edir, onları müəyyən qədər siyasiləşdirir və ideologiyalıdırırdılar. Bu siyasiləşmə təbii ki, ilk növbədə vətənpərvərlik, milli təəssübkeşlik səciyyəsi daşdığına görə həmin əsərlərin ideya-məzmun istiqamətini zədələməirdi.

Azərbaycanın siyasi mühacirləri olan Ə.Hüseynzadə, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Ağaoğlu, C.Hacıbəyli, M.B.Məmmədşad, Ə.Cəfəroğlu, Ə.Yurdsevər, H.Baykara və s. kimi çox görkəmli ictimai, siyasi, mədəniyyət və elm xadimlərinin həyat və yaradıcılığı, xüsusilə də onların Azərbaycan folkloru ilə bağlı fəaliyyətləri bu günə qədər əsaslı şəkildə araşdırılmamışdır. Xüsusilə xarici ölkələrdə (Almaniyada, İngiltərədə, İspaniyada, Türkiyədə və s.) yaşayan mühacirlərimiz tərəfindən nəşr olunan mətbu orqanları haqqında və bu orqanlarda folklorşünaslıqla əlaqədar çap olunan materiallar elmi-metodoloji baxımdan araşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Mühacirətdə yaşayan Azərbaycan ziyalıları və folklorşünas alimlərimiz bir tərəfdən xalqın milli ruhunu daha qabarıq şəkildə özündə əks etdirən xalq ədəbiyyatının araşdırılmasının dünya folklorşünaslığında qəbul edilmiş metodologiyasını formalaşdırır, digər tərəfdən bu müstəvidə həmin ədəbiyyatın ayrı-ayrı janr və növlərinin araşdırılması ilə məşğul olurdular. Bu ziyalıların başlıca məqsədlərindən biri də folklor materiallarının toplanması vəzifəsi olmuşdur və onlar folklor arxivi olan doğma xalq mühitindən, vətəndən uzaqlarda yaşasalar da, bu sahədə də mühüm işlər görə bilmişlər.

Azərbaycan folklorunun nadir incilərindən olan əmək nəğmələrinin mühacirət mühitində tədqiq edilməsi və onların forma və məzmununa və janr-növ xüsusiyyətlərinə görə ayrı-ayrı araşdırılması problemi də dərinləndirən tədqiq edilməmiş sahələrdən biridir. Sovet Azərbaycanında da folklorumuzun bu növü kifayət qədər ətraflı şəkildə araşdırılma da bu sahədə də müəyyən boşluqlar, çatışmamazlıqlar olmuşdur ki, mühacir folklorşünaslarımız öz tədqiqatlarında bu boşluqları doldurmağa çalışmış, hətta bu sahədə yeni tədqiqat tendensiyalarının yaranmasına nail ola bilmişlər. Xüsusilə bu sahədə görkəmli filoloq alim professor Ə.Cəfəroğlunun çox böyük xidmətləri olmuşdur. Türkiyədə (İstanbul Universiteti) və Almaniyada (Berlin və Breslau Universitetləri) təhsil almış bu mühacir ziyalımız hələ 1930-cu illərin əvvəllərindən başlayaraq ömrünün sonuna qədər folklorun bu növü sahəsində bir-birindən qiymətli elmi-tədqiqat işləri hazırlamış və onları dünyanın müxtəlif dillərində, müxtəlif ölkələrində çap etdirmişdir (Bu sahədə o, 1929-cu ildə Breslauda («Gəncə dialektində 75 Azərbaycan bayatısı bir dil açıqlaması ilə» adlı doktrorluq dissertasiyası müdafiə

etmişdir).

Əsasən türkoloq-dilçi alim kimi məşhur olan Ə.Cəfəroğlu, folklorun lirik janrının əsas nəzəri və təcrübə istiqamətləri ilə də dərindən məşğul olmuş, bayatılar, holavalar, sayaçı sözləri, xalq mahnıları, laylalar və s. kimi bayatı formasında olan kiçik lirik növlər səhəsində bir sıra dəyərli tədqiqatlar aparmışdır.

Mühacirətdə yaşayan şair Almas Yıldırım da folklorla marqlanmış, hətta bu mövzuda «Bayatılar (Azərbaycan xalq maniləri)» adlı monoqrafiya da çap etdirmişdir. Xalq şeirinin bu növü ilə Əli Volkan da məşğul olmuş «Azərbaycan xalq şeiri və maniləri» adlı kitab çap etdirmişdir. Eləcə də X.Aslan, B.Həqqi, M.Ə.Rəsulzadə² də folklorun bu növünü araşdırmış, bu mövzuda maraqlı elmi əsərlər yazmışlar.

Azərbaycan folklorunun qismən az öyrənilmiş bir sahəsi – mərasim folkloru da mühacir folklorşünaslar tərəfindən dərindən araşdırılmışdır. Ə.Əgəoğlunun, Ə.Cəfəroğlunun, M.Ə.Rəsulzadənin və B.Həqqinin Azərbaycanın milli bayramları və bir sıra digər dini mərasimlər, inanclar haqqında tədqiqatlar xüsusi elmi-nəzəri əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Ə.Əgəoğlu hələ 1892-ci ildə Londonda keçirilən Şərqsünasların IX Beynəlxalq Konqresində «Şiə dinində Məzdəki inanclar» (Les Croyances Mazdiennes dans la Religion Chiite) mövzusunda elmi məruzə etmiş, burada Azərbaycan mərasimləri, xüsusilə də Novruz bayramı haqqında ətraflı məlumat vermişdir. Folklorşünaslığımızın bu nəzəri problemləri ilə də Ə.Cəfəroğlu, B.Həqqi, C.Hacıbəyli və s. kimi məşhur mühacir ziyalılarımız məşğul olmuş, bu sahədə maraqlı tədqiqatlar aparmışlar. Xüsusilə, mühacir folklor araşdırmaçıların əsərlərində yer almış tanrıçılıq, şaman duaları, atalar sözlərimiz barədə olan fikirlər diqqətəlayiqdir.

Mühacirət folklorşünaslığında aşıq yaradıcılığının ayrı-ayrı problemlərinə həsr olunmuş çox qiymətli tədqiqatlar var. El ədəbiyyatımızın bu özünəməxsus sahəsi də mühacirətdə yaşayan ziyalılarımızın maraq dairəsinə daxil olmuş və onlar bu problemlərlə bağlı çox maraqlı araşdırmalar aparmışlar. El şairlərimiz Qurbani, Aşıq Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Bağdad xanım haqqında mühacirətdə yaşayan M.S.Sənan, M.Şakir, M.M.Fəxrəddin və Ə.Yurdsevər³ tərəfindən çox qiymətli tədqiqatlar araşdırılmışdır. Ə.Cəfəroğlu və X.Aslanın bu sahədə də əhəmiyyətli araşdırmaları var. Onların tədqiqatlarında xalq çalğı alətlərimiz, aşıq sənətkarlığı və el şairlərimizin həyat və yaradıcılıqları haqqında da məlumatlar öz əksini tapmışdır. Ə.Cəfəroğlunun bu sahədə çap etdiyi «Tərəkəmə ağzı ilə hüdütbodyu saz şairlərimizdən Qurbani və şeirləri» məqaləsi bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Hələ çox qədim dövrlərdən etibarən Anadoluda məskunlaşan Azərbaycan kökənli əhalisi arasında bu gün də yaşayan və inkişaf edən aşıq sənəti mühacir folklorşünaslarımız tərəfindən toplanmış, onların əksəriyyəti çap etdirmiş bu nadir nümunələr ətraflı şəkildə araşdırmışdır. Beləliklə, mühacir folklor tədqiqatçıların araşdırmalarında Qurbani ilə yanaşı, Xəstə (Dədə) Qasım, Sarı Aşıq, Aşıq Alı və Aşıq Ələsgər kimi görkəmli el şairlərinin həyat və yaradıcılıqları haqqında orijinal fikirlər söylənilmişdir. Bu baxımdan Ə.Cəfəroğlunun aşıq Bağdad xanım haqqında fikirləri də diqqətəlayiqdir. Mühacir aşıqlar və xalq üsyanları ilə bağlı yaranan aşıq şeirləri, eləcə də Şeyx Şamil haqqında əsərlər mühacir folklorşünaslar tərəfindən araşdırılmışdır. Eyni zamanda, folklorşünaslığımızın tarixi üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən Azərbaycan aşıq sənətinin başqa xalqlara (hətta etnik baxımdan qohum olmayan) təsiri məsələsi də mühacir folklorşünaslarımızın tədqiqat obyektinə olmuşdur.

Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığında geniş yayılmış və nəsr şəklində yaranmış folklor nümunələrinin mühacir folklorşünaslar tərəfindən araşdırılması məsələsi də çox aktualdır. Belə ki, məlum

olduğu kimi, Azərbaycan folklorunun nəsrə yaranmış əfsanələri, rəvayətləri, mifoloji mətnləri, nağil və lətifələri öz dərin məzmunu və bədii kamilliyi ilə seçilir və mühacir folklorşünaslarımız xalq yaradıcılığının bu istiqamətinə də xüsusi diqqət yetirmiş və bu sahədə də maraqlı tədqiqat əsərləri yazmışlar. Xüsusilə, bu sahədə M.Ə.Rəsulzadənin, M.B.Məmmədzadənin, M.H.Türkəqulun, Ə.Alpoutun, Ə.Əgəoğlunun, S.Rəfiqin, B.Həqqinin, X.Aslanın və xüsusilə də Ə.Cəfəroğlunun⁴ araşdırmaları diqqəti cəlb edir.

Azərbaycan dastanları ilə yanaşı digər türk xalqlarının da dastan yaradıcılığının Azərbaycan mühacir ziyalıları tərəfindən dərindən öyrənilməsi qeyd edilmiş və onların bu sahədə əhəmiyyətli elmi nəticələr əldə etməsi göstərilmişdir. İ.Melikoffun «Dədə Qorqud kitabı» üzərində düşüncələr, H.Nitqinin «Türklüyün ərəb ozanı Dədə Qorqud», Ə.Cəfəroğlunun «Kitabi-Dədə Qorqud» və «Koroğlu» dastanları ilə əlaqədar əsərləri, eləcə də M.Ə.Rəsulzadənin, M.B.Məmmədzadənin, H.Baykaranın, T.Keykurun Azərbaycan qəhrəmanlıq və məhəbbət dastanları ilə bağlı tədqiqatları da xüsusi elmi əhəmiyyət kəsb edir.

² Ahmet Cfauroğlu. Tehlil ve tenkitler, «Azərbaycan Yurt Bilgisi», İstanbul, 1932; Mehmet Emin Resulzade. Azerbaycan Kültür Gelenepleri ve Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı, Ankara, 1984; Bayatılar (Azərbaycan halk manileri), Derleyen: Elmas Yıldırım, Elazığ, Turan Basım evi, 1947

³ Mehmet Sadık Sanan. Azerbaycan Saz Şairleri, «Azərbaycan Yurt Bilgisi», İstanbul, 1932, yıl 1, sayı 2; Mehmet Şakir. Aşık Kurbaninin üç menzuresi, «Azərbaycan Yurt Bilgisi», İstanbul, 1932; yıl 1, sayı 4-5; Ahmet Cfauroğlu. XVI asır Azeri Saz Şairlerinden Tufarkanlı Abbas, «Azərbaycan Yurt Bilgisi», İstanbul, 1932, yıl 1, sayı 2; Hudut boyu saz şairlerimizden Dede Kasım, «Zeutue dalı», 1948, № 1-2

⁴ Selim Refik Refioğlu. Azerbaycan Edebiyatı (Seçilmiş mısralar), Bursa, Emek Basımevi, 1941; Mirza Bala Mehmetzade. Milletlerin uyanmasında dastanlar, «Azərbaycan», Ankara, 1970; Mustafa Hakkı Türkekul. Azerbaycan musikisi, «Azərbaycan», Ankara, 1953

*Baki Asya Üniversitesi Rektörü

VALTER SKOTTUN TARİHİ ROMANLARININ FİKRİ YÖNLERİ

Agşin ALİLEV
(Azərbaycan)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

A

ngiliz edebiyatının milli yüzünü yansıtan Valter Skott tarihi roman türünde orjinal eserler yazmıştır. Yazarın eserlerindeki arsa, forma, onun ileri sürdüğü fikirler, tarif nesnelere hem İngiliz, hem de diğer uluslar için önem arz etmektedir. Aynı zamanda V.Skottun romanları XIX yüzyıl edebiyatında tarihi roman türünün gelişmesinde önemli bir aşama oluşturuyor. Onun romanları XVIII yüzyıl aydınlanma romanlarına nispeten yeni bir önemli aşamadır (3, s. 18).

V. Skottun daima geçmişe başvurması, onun sadece tarihle ilgilenmesi demek değildir. V. Skott çeşitli tarihi dönemleri düzgün tarif etse de, tarihin doğal gelişimini doğru başa düşse de, geçen günleri büyük bir rağbetle tarif ediyor. O, mutlakiyet usul-kontrolünü ve onun taraftarlarını idealize etmeye eğilim göstermektedir. Yazıcı zadegan mutlakiyetini romantik şekilde idealize ediyor.

1800 yılından sonra kendini bütünüyle edebi yaratıcılığa hasreden W. Scott 1802 yılında birkaç yıl içinde İskoçya'nın ücra yerlerini dolaşarak topladığı halk şarkılarının ikicildiyini çıkardı. Yazıcı bu şarkılar kitabını "İskoçya'nın sınır nağmeleri" adlandırır. Bu eserin üçüncü cildi 1803 yılında çıkmıştır. Bu məcmuəyə dahil edilmiş halk şiirinin asıl örneklerinde İskoçya tarihine ait çok zengin malzeme var. Bu nağmeler mecmuasından sonra yazar peşpeşe "Sonuncu menestrelin şarkısı" (1805), "Marmion" (1808), "Göl kızı" (1810), "Rokbi" (1813), "Vaterlou meydanı" (1815), "Adalar hakimi" (1815) adlı romantik manzumelerini yazıyor.

"Sonuncu Menestrelin şarkısı" (1805) eseri yazara, eski Şotlandiyayı çok güzel tarif ettiğine göre büyük şöhret kazandırdı. Yazıcı "Marmion" eserinde şotlandiyalıların İngilizler aleyhine yürüttükleri mücadeleyi, "Göl kızı" eserinde kralın feodallarla mücadelesini, "Rokbi" de XVII yüzyılda İngiltere'de yaşanan devrimi tarif etmiştir. Tüm bunların açıklaması, poemanın sözlü

halk edebiyatı ile ilgili olması, Ortaçağa büyük ilgi V.Skottun poemalarının gelecekte geniş levhaları kapsayan tarihi romanlar yazması için bir hazırlık aşaması ve geçiş dönemi idi (6, s. 24).

Yazar “Sonuncu Menestrelin nəğməsi”, “Marmion”, “Göl kızı” ve “Adalar şahı” gibi manzumelerinden sonra birinci romanı “Ueverli” ni 1814 yılında yayınladı. İlk romanının beklenmedik başarısı Skottu cesaretlendirdi ve o, birbiri ardına bir çok romanı okuyucuların hizmetine verdi. Fakat Skott bu romanları yazarken çağdaşı olduğu dönemin şartlarına aykırı olan hiçbir şeyi kaleme almıyordu. Çünkü o, buna göre takip ve baskılara maruz kalacağını biliyordu. Onun “Lammermur gelini” romanı da bu tipli romanlardan biri idi. Skott “Ueverli” tarzında roman yazmaya devam ediyordu. Bu romanların seri yazılmasının ekonomik nedenleri de vardı. Öyle ki, Skott ömrünün sonlarına yakın üye olduğu “Ballantayn kardeşliği” şirketinin sekteye uğraması ile ilgili olarak büyük miktarda borcunu ödemek için eserler yazıyordu.

V. Skott 28 roman, birkaç anlatı ve öykü yazmıştır. Onun “Ueverli, yahut altmış yıl önce” (1814); “Qay Mannerinq, yahut Münecim” (1815); “Siyah Cüce” (1816); “Antika” (1816); “Puritanlar” (1816); “Edinburgh hapishanesi” (1818); “Rob Roy” (1818); “Ayvenqo” (1819); “Montrous efsanesi” (1819); “Lammermur gelini” (1819); “Abbat” (1820); “Manastır” (1820); “Kenilvort “(1821);” Peveril Pik “(1822);” Korsanlar “(1822);” Quentin Dorvard “(1823);” Sent-Ronan suları “(1824);” Redqontlet “(1824);” “Hemail “(1825); “Adaklı” (1825); “Vudstok” (1826); İki çodar “(1826);” Dağlı dul kadın “(1827);” Pert güzeli, veya sevgililer günü “(1828);” Kaba kral “1829; “Parisli kont Robert” (1831); “Tehlikeli kule” (1831); “Malta’nın ablukası” (1832) adlı romanları vardır (7, s 35).

Skott İskoçya’nın kültürel mirasını korumak görevini üstlenen ve bu görevi beceriyle yerine getiren kişilerden biri olmuştur. Skott hakkındaki farklı fikirleri ve hatta yazarın kendi romanlarında bile ilgi çeken ikili karakteri döneminin siyasi kurallarını dikkate alarak değerlendirmek gerekir. Bir grup insanlarda Skottun ingilislərlə birləşmə tərəfdarı olduğu fikri oluşsa da, yazarın asıl amacı bu olmamıştır. Hatta Hof Mak Diarmid gibi bazı milliyetçi İskoç ədəbiyyatşünasları Skottu İskoçya’nın ingilisləşdirilməsi sürecine hizmet etmekte ve bu süreci hızlandırmakta suçlamışlar (2, səh.171). Bununla birlikte, E.M.Forster Skottun beceriksiz bir yazar olduğunu kaydetmiştir (3, s. 69). Skott düşünceli bir insan gibi bu birleşmenin kaçınılmaz olduğunu görmüştür. Fakat yazar İskoçya’nın ister istemez bu birleşmeye dahil olacağını yakîn etse de, o öz vatanının bu umutsuz durumundan büyük endişe duymuştur. Yazıcı kendi romanlarında her geçen gün kendi kültürel mirasını kaybeden İskoçya için adeta yas tutuyordu.

Skottun döneminin yasalarına dikkat ederseniz ki, yazarın tarihi roman gibi yeni bir edebi janrı yaratması o dönem için büyük bir yenilik sayılıyordu. Tüm bunlara rağmen Skott yenilikten imtina etmeyerek kendi romanlarını yazmaya devam ettirerek bu romanlarda konu olarak esas Şotlandiyayı seçmiştir.

V.Skottun romanları konusuna göre birkaç gruba ayrılır. Onun romanlarının çoğu kendi vatanı İskoçya’nın geçmişine hasredilmiştir. Bunlar İskoçya romanları denilen seriyi oluşturuyor. “Ueverli, yahut altmış yıl önce”, (1814), “Qay Mannerinq” (1815), “Antika” (1816), “Puritanlar” (1816), “Rob Roy” (1817) ve başkaları bu seriyi içerir.

Yazıcının İskoçya’nın tarihine ait yazdığı tarihi romanlarından biri de “Puritanlar” romanıdır. Romanda 1679 yılında yaşanan olaylardan bahsediliyor. İşte bu yılda İskoçya’da, 1660 yılında restore edilmiş Stüartlar hanedanı aleyhine puritanlar isyan qaldırmışlar. XVII yüzyılda İngiltere’deki sınıfsal mücadeleler dini sloganlar altında gidiyordu. Kiliseye dayanan feodalizm ile mücadele götürmekte dini slogan kullanmak elverişli idi. Dini reformlar sloganı altında çıkış yapan burjuva yapısı taraftarları iki amaç güdüldü. Birincisi, bu sloganla kendilerine çoklu taraftarlar toplamaktan, ikincisi, devrimin asıl amacını ve sınırlı burjuva yanlarını gizlemekten ibaretti. XVII yüzyılda burjuvazinin götürdüğü bu dini mücadele puritanlık adı altında meydana çıkmıştı. Puritançılık birleşik bir hareket değildi. Bu hareketin sağ kolunu iri burjuvazi teşkil ediyordu, onlar feodalizmin aleyhine gitseler de, devrimden korkuyorlardı. Sol kolunu ise halk temsilcileri oluşturuyordu, onlar ülkede devrimci yolla tabanlı sosyal değişiklikler yapmak talebini ileri sürüyorlardı.

Bu açıdan V.Skottun “Puritanlar” eserinde genç İskoçyalı Henri Morton temel suret olarak dikkati çekmektedir. Onun kaderi ülkede respublikaçılarla monarxiyaçıların arasında giden mücadelenin geniş fonunda verilmiştir. Önceleri mutedil bir puritançı olan Henri Morton sonradan isyancıların yöneticilerinden birine dönüşüyor. Yaşam deneyimi ona önceleri tutulduğu siyasi pasiflik hastalığından kurtarmaya yardımcı olur. Kral hâkimiyetinin gaddarlığı, kral birliklerinin azgınlığı onu mücadelede aktif yer almaya sevk ediyor. V.Skottun başka eserlerinde kahramanın yüzünü ve sevgi tarihini olayların hızlı, coşkun gelişimi gölgede bıraktığı gibi, burada da burjuva ve feodal cephelelerinin mücadelesi gölgede bırakmıştır. Eserde bu iki sosyal cephenin temsilcileri verilmiştir. Bir tarafta mutlakiyetçi general Kleverhauz, diğer tarafta ise puritan isyanının başkanlarından biri olan Berli duruyor.

Acımasız ve kibirli zadegan Kleverhauzun şahsında yazar kendi ağalığını ve eski kudretini elde tutmak, sınıfsal düşmanlarına, halk hareketine, nasıl olursa olsun, acımasızca divan tutmaya hazır olan monarxiyaçıların iğrenç taassubunu bildirdi. Bu surette karşı Berli konmuştur. Yazıcı Berlin’in şahsında puritanların çıkışının tarihsel olarak doğal olduğunu bildirdi.

V.Skottun bazı romanlarında ise İngiltere’nin geçmişi açıklanmıştır. Bu romanlara “Ayvenqo” (1819), “Manastır” (1820), “Rahip” (1820), “Kenilvort” (1820), “Vudstok” (1826) eserleri içerir.

Bu açıdan “Ayvenqo” romanı V.Skottun en ilginç ve önemli eserlerinden biridir. Yazıcı bu romanda İngiltere’nin bu karmaşık rekonstrüksiyon dönemini, perakende feodal malikanələrinin birleşik bir krallığa dönüşmesi sürecini düzgün yansıtmıştır. Eserdeki olaylar XII yüzyılda, yani Ortaçağ İngiltere’sinde feodal kurallarının olduğu dönemde cereyan etmektedir (5, s 12).

Aynı bu dönemde İngiltere topraklarında birkaç yüzyıldan beri yaşayan anqlosaklarla, XI yüzyılın sonunda İngiltere’yi tutmuş normand yolcuları arasında kızgın mücadele gidiyordu. Bu, anqlosaks feodalları ile normand feodalları arasında giden mücadele idi. Bu mücadeleyi ister normand, gerekse anqlosaks feodalları ile serf köylüler arasında mevcut olan toplumsal ziddiyetler daha da mürekkepleştirirdi.

Milli çelişkiler toplumsal çelişkilerle çarpazlaşırdı. Aynı zamanda kral Richard feodallara karşı savaşarak kendi yönetimini tek bir merkeze dönüştürmek uğruna mücadele ediyordu. İngiltere’de merkezleşme süreci tarihsel ilerici olaydı, çünkü bu İngiliz milletinin oluşmasına zemin hazırlıyordu.

Romadaki temel çatışma ülkede mevcut olan milli ve sosyal çelişkilerden kaynaklanmaktadır. V.Skott eski anqlosaks asil temsilcileri ile (Başkan, Atelstan), normand feodallarının (normand şövalyesi Fron de Bef, de Malvuazen, de Brasi) arasındaki çelişkileri tarif etmekle gösteriyor ki, eski kural kanunları restore etmeye çalışan sakson hanedanının ve sakson əsilzadələrinin tüm talepleri mahvolucudur. Tesadüfi deyil ki, sakson krallarının son temsilcisi Atelstan romanda tembel, obur, faaliyet göstermek kabiliyetini kaybetmiş bir avare gibi açıklanmıştır.

Hatta eski anqlosaks əsilzadələrinin asil yönlerini içeren, ulusal onurunu ve dede-babadan kalma toprağını korumaya kalkan Sedrik bile kendisinin cesaretine, qətiliyinə ve sağlamlığına rağmen, yaşanan olayların önlenmesi için hiçbir iş görmek iktidarına sahip değildir. Normandiyalılar üstün gelirler ve bu zafer tarihsel yasadır. Bu zafer feodalizmin mürekkep kurallarını, mükemmel istismar biçimlerini, silki ierarxiyanı içeren yeni sosyal kural yasaların zaferi idi.

V.Skott sadece istismarcı normand feodallarının değil, aynı zamanda anqlosaks feodallarının da keskin toplumsal səciyyəsinə verir. V.Skott kaide-kanunlarının ve ahlakının gerçek levhalarını yaratıyor. Eserde Ortaçağ kanlı ve karanlık dönem olarak tarif edilmiştir. V.Skottun romanında feodalların aşırı derecede keyfi yapmaları, şövalye qəslərinin haydut dayanan dönüşümü, köylülerin hukuk ve dilenci kökünde olması, şövalye yarışlarının gaddarlığı ve büyücülüğün müthiş sahneleri hakkında net tasavvur veriliyor. Dönem tüm ödettiğini ile birlikte tecessüm etmektedir.

V.Skott kendi romanlarında diğer Avrupa ülkelerinin tarihine de müracaat etmiştir. “Quentin Dorvard” ve “Hemail” eserleri de bunlara aittir. “Quentin Dorvard” eseri Fransa’nın tarihine, “hemail” eseri ise Avrupalıların Müslüman ve Doğu ülkelerine karşı yürüttükleri “Haç Seferleri”ne hasredilmiştir.

“Quentin Dorvard” romanında olaylar Fransa’da XI Lüdoviğin iktidarı döneminde cereyan ediyor. Valter Skott olayların 1468 yılında gerçekleştiğini göstermektedir. Tarihin net gösterilmesi V.Skottun romanında rastgele değildir. Onun başka romanlarında olduğu gibi, “Quentin Dorvard” romanında da olayların gerçekleştiği ülkelerin yaşam ve məişətinə ait bir çok gerçek olgular, tarihi simalar, net ve gerçekçi çizimler vardır.

Eserde yazar İskoçya ve Fransa hakkında, XIX yüzyılda Belçika ile birleşmiş, XV yüzyılda ise bağımsız egemen eyalet olan eski Lyej hakkında konuşuyor. Bunlardan bahsettiği tüm durumlarda V.Skott, ölkənin sosyal-siyasi yaşamını, məişətini tarihi ve kültürel anıtlar temelinde, gözlerimiz önünde canlandırmaya, o dönemin kural kanunları ve insanların şahsında yerel koloriti, milli-mahalli özellikleri ifade etmeye çalışıyor.

V.Skott kendi ülkesini yürekten sevdiği gibi, Batı Avrupa’nın başka ülkelerinin de tarihini iyi biliyor ve geçmişini eşsiz bir ustalıkla canlandırmayı başarır. O, okuyucunun dikkatini ve beğenisini sadece içeriğin ilginç ve tasvirlerin ustalıkla verilmesi ile değil, eserlerinde tarif edilmiş tarihi olayların dramatizmi ile de çekiyor.V.Skott uzak geçmişin sanatsal levhalarını ihya etmekle, tarihi gelişimin kanunauygunluğunu, tarihi açıdan kademeli olan yeni güçlerin ölümüne mahkum eski kuvvetler üzerinde zaferinin gerekli olduğunu gösteriyor.

“Quentin Dorvard” romanı da yeniliğin yıpratıyor üzerinde zaferinin doğal ve gerekli olduğunu teyit ediyor. Bu romanda XV yüzyılda perakende halinde olan feodal Fransa’nın artık

merkezi kral hakimiyetine tabi olan tek milli monarşi halinde birleştirilmesi uğruna mücadelenin başlangıcı sözkonusudur. Fransa’nın birleştirilmesi o zaman için çok olumlu bir hal idi. Yazıcı birim Fransa düşmanlarının - kendi özel çıkarlarını inatla korumaya çalışan eski feodal görevlilerinin nasıl düzenli bir biçimde yenilgiye uğradıklarını gösteriyor.

Valter Skottun tarihi romanlarının çekiciliği bir çok yönden ondan ileri gelir ki, o, aynı yüzyıllarda büyük tarihi olaylar hakkında konuşurken, bunları kendi kahramanlarının hayatı ile sıkı əlaqələndirməyi başarır. Bu kahramanların kaderi ise tarihi mücadelenin gidişi ile ilgili çözümler ve ona bağlı olur. Valter Skott tarihi olaylara soğuk bir gözlemci gibi kenardan bakmıyor, bu olayların katılımcılarının gözleri ile bakıyor, kendisi ile birlikte okuyucuyu da heyecanlandırıyor, sevindiriyor ve üzüyor. Onlarla birlikte, rəğbet beslediği işin başarıyla sonuçlanacağına inandırıyor.

Aynı bu romanda da tarih ile kahramanların kaderleri birbiriyle ayrılmaz biçimde kaynayıp-karışmıştır. Romanda yer alan kişilerin taleləri Fransa kralı ile onun düşmanı olan burqundiyalı Herzog Karlın arasında giden siyasi mücadelenin sonucundan asılıdır. Okuyucu ise, romanın katılımcılarına çok sık yakınlık duyar, onların bazılarını sevmeye, bazılarını nefret etmeye başlar.

«Hemail» romanı tamamen farklı bir konuya, yani Ortaçağın en önemli olaylarından biri olarak kabul edilen Haçlı seferlerine hasredilmiştir. Skott bu eserde sadece temel dikkati farklı bir konuya yönlendirmemiş, aynı zamanda Haçlı seferlerinin en ünlüsü sayılabilecek “Üçüncü Haçlı Seferi”nden söz etmiştir. «Hemail» romanında Doğu’ya ait motif ve konulara daha çok rastlanır ve tercih Doğu’ya veriliyor.

“Hemail” romanı Selahaddin Eyyubi’nin kimliğini şərqilərə mahsus olumlu nitelikleri ile ortaya koyan ve böylelikle Doğu’ya farklı bir bakış açısı sağlayan bir romandır. Skottun asıl amacı da budur ve roman boyu bunu okuyucuya bilerek hissettirir. Kennet ile Selahaddin’in ilk kez karşı karşıya kaldığınızda onlar birbirine karşı kızgın savaşa giriyor. Fakat her ikisi birbirini mağlup edemeyerek, sonda dost olurlar. Yazıcı Batı’nın yenilmesini istemediği gibi, Selahaddin’in şahsında Doğu’nun mağlup edilmesine de razı değil. Skott bu ilk karşılaşma ile birlikte Səlahəddinlə Kennet arasındaki ilişkiler zincirinin ilk halkasını oluşturmuş oluyor. Yazıcı, bu iki farklı insanı romanın gidişatı boyunca tekrar karşı-karşıya getirerek ve özellikle Kenneti Selahaddin Eyyubi’nin, bir deyişle Batını Doğu’nun yardımına ihtiyaç duyacak bir konumda sunuyor (6, s 48).

“Hemail” Skottun “Haçlı romanları” adlı iki romanından biridir. Eser Üçüncü Haçlı Seferi’nde Kral Richard’ın yönetimi altında Səlibçilər ordusunun Selahaddin Eyyubi’nin İslam ordusu ile karşılaşmasını tarif etmiştir. Romanda savaş meydanlarının veya askeri çarpışmaların tasvirine geniş yer verilmez. Tarihi romanın tarih eseri olmadığını çok iyi idrak eden Skott, yansıttığı tarihi olayı eserine sadece bir fon sağlayacak şekilde tarif etmiştir. Kısacası, Skottun romanı sanatsal düşüncenin ürünü olup gerçek olaylardan ve kişilerden bahsettiği kadar uydurma olay ve insanlardan da bahsediyor. Üstelik, uydurma olay ve kişilerin gerçek olay ve insanlardan daha çok ön plana çıkması sanatsal eserlerde sıkça rastlanan bir durumdur. Bu romanda yazar tüm bunların üstesinden çok güzel gelmiştir. Romanda yazar okuyucuya “Üçüncü Haçlı Seferi” ortamında olduğunu hissettiriyor, bu savaş ve savaşta yaşanan olaylar ise arka plana geçirilir. Yazar romanda “Üçüncü Haçlı Seferi”nde yer almak için öz yurdu İskoçya’nın terk ederek bin kilometrelerce uzaktaki Filistin’e giden Kennet

adlı bir “Tempolu” cəngavərinin hikayesini vermek istemiştir. Skott, baş kahraman gibi romandaki tarihi kimlikleri değil, Kenneti ön planda bildirdi.

Selahaddin Eyyubi'nin Səliblər aleyhine çatışmalarda göstərdiği igidliklər və elde etdiyi başarılar Səliblərin beğenisini kazanmış ve hep Müslüman doğusuna olumsuz tutum besleyen Avrupalılar bu yanlış fikirlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Fakat, «Hemail» eserinin dikkati çeken temel özelliği, Skottun bu eserini Doğu təəssübkeşliyinin etkisine maruz kalmadan yazması ve Doğu ve oryantal hakkında uzun süre Avrupa edebiyatında hep mevcut olan yaklaşımın dışında pozisyon sergilemeyi başarmasıdır (7, s 31).

Edebiyat listesi.

1. Skott Valter. Quentin Dorvard. Çeviri edeni - Mikail Rzaquluzade, Bakü, “Gençlik” 1976. - 536 s.
2. **Аникст А.А. История английской литературы. — М.: Учпедгиз, 1956.-483 с.**
3. **Lukacs G. The Historical Novel. Harmondsworth: Penguin Books Ltd, 1969. - 235 p.**
4. **Lukacs G. The Theory of the Novel. Cambridge, 1994. – 124 p**
5. **Sir Walter Scott. Ivanhoe. Penguin Popular Classics. Penguin Books, 1994. -528 p.**
6. **Stevick Ph. The Theory of the Novel. New York, 1967. – 170 p**
7. **Writing K. The Scottish Tradition in Literature. Ed., 1958. - 198 p.**

Anahtar kelimeler: Walter Scott, tarihi romanlar, “Ayvenqo”, arsa, fikir.

Ключевые слова: Вальтер Скотт, исторические романы, “Айвенго”, сюжет, идея.

Key words: Walter Scott, historical novels, “Ivanhoe”, plot, idea.

Резюме

Алиев Акшин Рафик ог.

Вальтер Скотт считается основателем жанра исторического романа. Он посвятил себя литературному труду с 1800 года. Он написал 28 романов и несколько рассказов. Его романам, делятся на несколько групп по тема. Большинство романов Скотта были посвящены истории его родной Шотландии.

Summary

Aliyev Agshin Rafiq

Walter Scott is considered the founder of the genre of the historical novel. He has devoted himself to literary work since the 1800 years. He wrote 28 novels and several story. According to the subjects, his novels are divided into several groups. Most of the novels have been devoted to the history of his native Scotland.

MİLLİ FOLKLOR VE ONUN TERBİYE AMAÇLI HUSUSİYETLERİ

Doç.Dr. Dawletmurat T. ALLANAZAROV*
(Karakalpakistan)

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Halk arasında her milletin mayası hükmünde ilk önce onun “ana dili” biliniyorsa, ikinci olarak onun “milliy medeniyeti” bilinir. Çünkü onlar, derinden oluşturulup, halkın kendine öz tarihi yoluyla örtüşüp, onun mutluluguna, üzüntüsüne, ve başka isteklerine hemahenk şekillenip, asırlar boyunca geliştirilmiştir.

Folklor (halk bilimi) bu – herhangi bir halka bakmaksızın, onun yerleşim durumuna, hayat derecesine, medeniyetine, gördüklerine, yaşadıklarına, ve kendine öz durumlarına bağlı yüze çıkan, yaşanmış, evlatdan evlada devredilip, muhafaza edilmiş bir halk icadıdır.

Bahsi geçen meselelerin hayat yolundaki birikmiş şekilleri, halk geleneklerine ve örf adetlerine dönmüş. Bu örf adetler her ulusa ait olarak, her insanın dünyaya geldiğinden başlayarak, delikanlılık çağındaki, aile kurduğu zaman, çoluk-çocuk sahibi olduğundaki davranışları, niyetleri, mutlulugu, üzüntüsü, hepsi birikmiş vaziyette folklorlarda şekillenmiştir.

Folklorun ömürle hemahenkliği onun hayatta zorunlu yaratılmışlığının göstergesidir. Halkın hayat yolu ne kadar genişlemişse, folklorun çeşitleride o kadar çoğalmış ve gelişmiştir.

Folklor asırlar boyu devam eden halk icadı olduğundan, onun uzanmış terakki yolları zamana göre sınırlanmamış. Hakesa o aceleci olmadan, devamlı sabit adımlarla hayatın tüm boyutunu kapsayarak, anlamlı, görkemli, bilge sıfatıyla her neslin yanında, yetenek sahipleri tarafından manası geliştirilerek, öz terakkisine dahada yoneldiğini görüyoruz.

Folklorun esas nesnesi: halk yaşamı. Bundan dolayı onun her icadında, ilk sırada insanın hayata bakışı şekillendirilmiş. Onun hayattaki ana vatana, anne babaya, helal zahmete, hakkaniyete, gerçek dostluga, küçük ve yaşlı gibi kavramlarına örnek davranışlarına bakarak, birden bire onlara yönelerek terbiye alıyoruz.

Halk icadının maksadıda amacıda işte bundan ibaretdir yani hayat yolundaki toplanılan tecrübeleri gelçek nesil için bırakıp, yol göstermek.

Folklorun araştırılacak ve öğrenilmesi gereken tarafları hayli çok. Folklor devamlıdır, hayal ürününden ibaret degildir, aksine, yukarıda bahsettiğimiz gibi, hayatın canlı, uygulamalı derin eseridir. Çünkü, onun önünde hayat yolunun şimdiki yürüyüşünden başka nüsha olmamıştır.

Bu bakımdan folklorın „ana dilimizle“ attığı adımı aynı, takdiri aynı inkişaf etmiş desek mubalağa etmiş olmayız. Ana dilimiz her sözün manasını hayattan tecrübe edinerek bulduğundan, folklorlarda kendine öz zenginliğini hayattan insanların insanı sevgilerinden toplamış. Folklor onları, güzel söz ve görkem beceri icatlarında barıştırap, halkı istediği manalı güzel hayat yoluna yönlendirip, milliy medeniyetimizde tırnaklarını cilalamış. Demek, folklor her halkın

milliy medeniyetinin mayasını oluşturan, halk hazinesidir.

Folklorun „Ana dille“ aynı takdiri paylaştığı örnekleri çok. Her ikisinde hayatta zaruret olarak doğmuş. Her ikisinde halk icadi, halk mülkü ve en ihtiyaç duyulduğu manevi yemişi. Bundan dolayı folklorun çoğu çeşitinde ikisi birlikte hareket ederek, ulusa hizmet ediyor.

Folklorin terbiye amaçlı hususiyetleri

Insan hayatta ulusa, onun bilgeligine dayanarak gelişmişse, ulus kendinin devamını gelecek neslin gelişmiş boyundan bekler. Bundan dolayı folklorun en esas amaçlarından biri, gelecek nesli terbiye ederek, onları doğru yönlendirmektir. Bu yolda görevini, insan ömrünün dönemlerine bakarak, ona uygun çeşitde oluşturur. Yani, insan eriştiği yaşına göre bu milliy mirastan kendine uygunun seçerek terbiye edinir. Çünkü, yaşa göre o kendi terbiye tesirini kaybediyor.

Folklorun en başdaki türemiş üsluplarının biri bu beşik üslubu. Çünkü bu üslup geçmiş zamanlardan beri her insanı doğumundan başlayarak, kendi kucağına alarak sakinleştirip, dünyaya gözünü açtığından, ilk adımı atana dek ona yaran olmuş.

Abu Ali ibn Sina „Tib bilimleri kanunu“ kitabında şöyle diyor: „Çocuğun isteklerini tatmin etmek için iki üslubu kullanmalı, ilk olarak yavaş başlamasını, ikinci olarak onun yorulmasını kendi geleneklerinize hemahenk yapın diyor. Böylece çocuk hem spora hem müzige bağımlılık eğiliminde yetişir“.

Ninni – çocuklar doğulduktan sonra onları meşgul etmek, uyutmak, sakinleştirmek için annesi tarafından söylenir, çocuk bunu duyarak kabul ediyor. Bunlar sade ve terbiye amaçlı olarak nasihat mısralarından oluşup söz ustaları analarımız tarafından daima geliştirilmiştir.

Nağmeler, hemahenk tempodaki nağmeler sade formda söyleniyorlar. Müziğin ahengi, çoğunlukla kvarta, kvinta, seksta aralığında olduğundan, her anne kendi ahengine uygun ses perdesinde söyleye gelmiştir.

Ninnide söz heceleri, nağmenin uygun tempodaki ritmik akıma uyuşması lazım. Aksi halde, nağmeyle söz uyuşmazsa, ninni tesirli olamıyor.

Yeri geldiğinde soylememiz lazım bir husus daha var, anne ninniye ne kadar ihlaslı soylerse, tesiride o kadar artıyor. Çünkü ninni, masum bebeğin bu dünyadaki ilk adımı. Bebek, ninniyide, cember etrafındaki hareketleride, onların duygusal tesirine göre kabul ediyor. Seviyorsa gülüyor, istemiyorsa ağlıyor.

Duyguyla ses perdesi (ton), bunlar, insanın manevi dünyasının aşikar derecedeki yansımalarıdır. Bundan dolayı ilk başta bebeğin duygu dünyasının gelişiminde, bu duygular bebekte düşünce ve yansımaların oluşturulmasında hizmet etmiştir. Ve yinede, bunlar normal olarak, sözün manasını ve tesirini güçlendirmekte esas cihazdır.

Bebek ninnideki söz manasını anlamasa bile, annenin ihlasına yogurup söylediği ahengdeki ses perdelerini kavraya biliyor. Bu durum, yukarıda bahsini etdiğimiz folklor çeşitlerinin nüshalarından, kendisinin hakiki manadaki amacına, hayatın canlı uygulamalı icraatıyla eriştiğinin tekrar ispatıdır.

Bebegin büyüme dönemine göre, beşik üslubunda, ninniden başkade bulmaca şeklinde işlenmiş her türlü fiziki eksersizler vardır. Ninni çocuğu sakinleştirerek uyutsa, bulmacalar, eksersizlerin ritmine göre söylenerek, düzenli hareket etmesini sağlar. Bunlar her türlü beden eksersizleridir, oturarak hareket, diz üstünde at koşturmak, dengesini kaybederek hareket etme, kaddini dikeltmek, sürüklenmek ve hakeza. Böylelikle bu eksersizler çocuğun gündüzki hareketleri ve geceleyin uyku düzenine uygunlaşıyor. Sonraları bu, halkın ihlası sayesinde kendi hüsnüne güzellik ekleyerek gelişiyor. Gerçekten de, folklorun hangi çeşitine bakarsan bak, onun esas damarları ilk önce „Ana vatan“ hissini taşıyor. Bundan dolayı bizim mukaddes vazifemiz, ona saygıda kusur etmeden, koruyup kollamak, ve onu onu bir güzel öğrenmektir.

**Nökis Devlet Pedagoji Enstitüsü, Karakalpakstan, Özbekistan*

KAZAN KELİMESİ ÜZERİNE ETİMOLOJİK VE TARİHSEL BİR YAKLAŞIM

Derya COŞKUN1*

1* Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, - Erzurum

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Dilbilim çalışmaları içerisinde önemli bir yere sahip olan etimoloji, toplumun ortaya koyduğu maddi ve manevi kültür öğelerinin bireysel düşüncelere yansımada oldukça önemli bir konumdadır. Dil, toplumsal ve bireysel olmak üzere iki ayrı olgunun devamlılığı sonucu gelişen bir dinamiktir. Sözcüklerin etimolojik olarak incelenmesi onların bir yandan farklı dil gruplarında tanımlanmalarına neden olurken bir yandan da kelimenin sosyal hayatta daha anlamlı kullanılmasına imkân sağlamaktadır.

Kelime incelenmelerinde etimoloji kadar önemli olan bir başka olgu da kelimenin sahip olduğu tarihi kimliktir. Bu düşünceden hareketle farklı kabullerin olduğu ve ispata muhtaç olan Kazan kelimesinin etimolojik ve tarihsel yapısı analitik bir boyutta incelenmek suretiyle bildirinin ana teması ortaya konulacaktır. Yapılan araştırmalarda çoğunlukla “büyük derin kap, geniş bakır kap” anlamlarını ihtiva eden bu kelime, farklı varsayımların ortaya atılması sonucu kökenine ilişkin ortak kabul gören bir anlam kazanamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Etimoloji, Kazan, Sınır, Geniş Bakır Kap.

Abstract

Linguistics, etymology, which has an important place in the work of the society revealed elements of material and spiritual culture, is a very important reflection of individual ideas. Language, social and continuity of individual cases, which is a result of two separate dynamic. On examination of the etymology of words in a different language groups being described their cause on the one hand, while the use of the word is intended to allow a more meaningful social life.

The etymology of the word review of audits of the word is as important as the history of the case to another identity. With this in mind the different assumptions, and to prove that the etymological and historical structure of the boiler is in need of an analytical paper size by examining the main theme is introduced. The research is mostly “big deep pot, a large copper pot” containing the meaning of this word, as a result of different assumptions could be based on the commonly accepted sense of the origin of ambiguous.

Keywords: Etymology, Kazan, Border, Large Copper Pot.

Kazan Kelimesinin Etimolojisi

Kazan kelimesinin etimolojisi üzerine birçok görüş ve rivayet olmasına rağmen bu alanda yapılan araştırmalar henüz bir netlik kazanmamıştır. Kelimenin kökeni kimi zaman bir devletin adına kimi zaman coğrafi bir bölgeye kimi zaman da bir nesneye dayandırılmak suretiyle açıklanmıştır. Bu durum kelimenin çok yönlü bir duruş kazanmasına neden olmuştur.

Araştırmalar kelimenin ilk olarak XI. yüzyılda Hakanî lehçesinde “su aşındırması sonucu oluşmuş çukur ya da yarık yer” anlamında kullanıldığını ortaya koymaktadır¹. Bu anlamlandırma kelimeye coğrafi bir duruş kazandırmış, yer şekillerinin isimlendirmelerde sahip olduğu değeri ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra Amerikalı tarihçi E. L. Keenan kelimenin İranî bir kökene sahip As dilinden geldiğini ifade ederek bu tezini eskiden Kuban ve Azov çevresinde yaşayan Bulgarların İtil- Volga nehri civarına geldikleri sırada Kafkaslarla yakın ilişkiler kurarak İranî kabilelerden bazı kelime ve terimleri benimsemiş olmalarına dayandırmıştır². Kelimenin “dönemeç, kıvrım, dirsek ve viraj” anlamlarına gelen Gadzan kelimesinden geldiğini savunan Keenan, kelimenin önce Bulgarcada sonra da eski Çuvaşçada yine aynı anlamlara sahip Xusan/Xosan kelimelerinden oluştuğunu ve zaman içinde Kazan adını aldığını ifade etmiştir³. Kelimenin kabileler arası siyasi etkileşimler sonucu farklı dillerce kabul edilerek kullanılmaya başlanması dünya dilleri arasındaki kaçınılmaz etkileşimin sonucudur.

Kazan kelimesi incelenirken tarihi bir kimlikle bağdaştırılmak istenmiş bu nedenle kelimenin etimolojisi Akhunlar’a kadar dayandırılmıştır. Bu araştırma üzerinde duran Tatar tarihçi M. Zekiyev, Kazan adını iki kısımda incelemiştir. Zekiyev, Ku-şan/san/sün olarak incelenen kelimenin ilk hecesinin “açık sarı, beyaz” anlamlarına geldiğini ikinci hecesinin ise “Hun” anlamında olduğunu ifade etmiş, bu görüşünü desteklemek amacıyla da Orta İtil Havzasında bulunan Kaşan, Kazan ve Kazansu gibi toponimlerin Akhunlar’dan kaldıklarını ifade etmiştir⁴. Kuşan/Kasan/Kazan gibi isimlerle anılan Kuşanların İtil- Ural bölgelerine yerleşmeleri I-III. yüzyıllar arasındadır⁵. Bu nedenle Zekiyev’in kelimenin kökeni üzerine yaptığı çıkarımların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Zira kelimenin kullanılmaya başlanması ile Akhun devletinin yaşadığı tarihi süreç arasında yaklaşık 1000 yıl kadar bir zamanın olması bu çıkarımın kabul edilebilme ihtimalini zayıflatmaktadır⁶.

Kazan kelimesinin Tatarcası da dâhil olmak üzere pek çok Türk lehçesinde “büyük derin kap, geniş bakır kap” anlamına geldiğini söylemek mümkündür⁷. Bu açıklamayla doğrudan bağlantılı olarak R. Habieve kelimenin kökeni üzerine yaptığı açıklamada kelimeyi “büyük boy, sınır, hudut” anlamlarına gelen Mançur dilindeki “Gasın” kelimesine dayandırmıştır. Ona göre kelime bölgeye doğrudan gelen boylarla taşınmış daha sonra da Moğolların bölgeyle tanışması sonucu Moğolcada benzer sese sahip “etrafi duvarlarla çevrili” anlamında kullanılmıştır. Kelime, Altın Orda döneminde ise sınır, müstahkem, mevki ve karargâh anlamlarında kullanılarak son halini almıştır⁸.

Kazan kelimesinin etimolojisi üzerine yapılan araştırmalar arasında en kabul gören açıklamanın Tatar tarihçi A. Halikov’a ait olduğu görülmektedir. O kelimenin “Kaz” kökü “an” ekinden oluşmak üzere iki

1 Sir Gerard Clauson, *An Etimological Dictionary of pre- Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, 682; Serkan Acar, “Kazan Adının Kökeni”, *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2010, Sayı: 26, Ankara 2010, 28.

2 İtil- Bulgarların Kafkaslarla yakın ilişkiler kurmuş olmaları ve onların dilinden etkilenmeleri sanatlarına da yansımış, yapıların oluşumunda Kafkas etkisi görülmüştür. Bkz; R. G. Shageyeva Valeyeva, *The Decorative Applied Art of The Kazan Tatars*, Moscova 1990, 9; Baheddin Ögel, *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 2003, 244-246.

3 Edward L. Keenan, “Kazan- The Bend”, *Harvard Ukrainian Studies*, Volume III/IV Part I, Cambridge 1979-1980, 480-82-90; Clauson, 682.

4 Mirfatih Z. Zekiyev, “*Bolgar- Tatarların Etnogenez ve Genel Gelişme Aşamaları*”, *Türkler II*, Ankara 2002, 434.

5 Mirfatih Z. Zekiyev, *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, Çev. Ahsen Batur, İstanbul 2006, 120.

6 Bu konuyla ilgili Serkan Acar “Kazan Adının Kökeni” adlı çalışmasında bu varsayımın kabul edilemez ve dayanağı olmayan bir savunu olduğunu bu çıkarımın hissiyat ve zanna göre ortaya konulduğunu ifade etmiştir. Bkz; Acar, 31.

7 Acar, 27.

8 R. Habieve, “*K Etimoloji Termina Kazan*” *Problm İstori Kazani: Sobremenny Vzglyad*, Kazan, 2004, 88-90.

kısımda incelenebileceğini savunmuştur. Onun ifadesine göre bu ek Türk dillerinde bölge, ulus anlamlarına gelmektedir. Kazan kelimesi “çik başı, (sınır başı)/ çik buyı, (sınır boyu)” anlamlarında kullanılmıştır. O bu isimlendirmeyi yaparken Kazanka⁹ nehrinin kuzeyinde Bulgar topluluklarının sınır olduğunu varsaymıştır¹⁰.

Kazan Kelimesinin Tarihsel Anlamlandırılması

Dil, hem bireysel hem de sosyal olmak üzere çok yönlü bir dinamiktir. Bu durum kelimenin etimolojisinin yanı sıra tarihsel dayandırmalarının da olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Kelimenin sahip olduğu tarihi yapıdan bahsederken toplumun içinde yaşadığı coğrafi bölgelere verilen adlandırmalar göz ardı edilemez. Bu nedenle coğrafi bölge adlandırmalarında burada varlık gösteren siyasi oluşumlar oldukça etkili olmuştur.

Dil dağarcığımızda yer alan birçok kelimenin birden fazla anlama sahip olması ve kolektif yapının kattığı değer kelimenin birçok kişiliğe bürünmesini sağlamıştır. Toplumsal bir kişiselliğe sahip anlamlandırma coğrafi bölgelere verilen adlandırmalarda yerini bulmuştur. Bu nedenle farklı coğrafi bölgelerde olmasına rağmen aynı isimle anılan bölgelerin sahip olduğu ortak coğrafi özellikler bu kader ortaklığında yerini almıştır.

Kazan kelimesi hem coğrafi yer olarak hem de siyasi teşekküllerin bu adla *anılması dolayısıyla önem taşımaktadır. Aynı zamanda bir eşyaya verilen ad olmasının* yanı sıra o eşyanın fiziksel görüntüsünü andıran jeolojik yapıyla bütünleşiyor olması farklı olguların aynı isimle anılmaları sonucunu doğurmuştur. Birçok dilde kendine yer eden bu kelimenin “yemek yapmaya ve ya herhangi bir şey kaynatmaya yarayan derin kulplu kap” anlamı taşıyor olması¹¹ toplumun nesnelere verdiği isimlerin, benzerlikleri dolayısıyla coğrafi sahalar için de kullandıkları gerçeğini ortaya koymuştur. Bu nedenle Kazan kelimesinin anlamlandırılmasında topoğrafik şartlar etkili olmuştur. Tataristan’da yer alan Kazan¹² ile Ankara’nın ilçelerinden biri olan Kazan adının birbiriyle doğrudan bağlantısı olmamasına rağmen dolaylı olarak açıklandığında coğrafi formların etkisinin her iki isme de kader ortaklığı yaşattığı savunulabilir. Ayrıca Kazan isimlendirmelerinde anlatılan rivayetlerin birbirine benzerlikleri farklı iki coğrafyanın aynı noktada birleşmelerine de olanak sağlamıştır.

Tataristan’daki Kazan adı üzerine anlatılan rivayetlere göre; Batu Han¹³, Kazan şehri yakınlarında konaklamış bu sırada kazanlarını düşürmesi sonucu buraya Kazan adı verilmiştir¹⁴. Tatar tarihçi A. Ahmerof’un şehre neden Kazan adının verildiğine dair yaptığı aktarımda şehir yöneticisinin hizmetkârlarından birisinin ırmağa kazanını düşürmesi sonucu bu ismin verildiğine dikkat çekmiştir¹⁵. Kaynakların bu ismi açıklamada yetersiz oluşu rivayetlerin ve mitolojik açıklamaların artmasına ortam hazırlamıştır.

Moğollar 1243 yılında yapılan Kösedağ savaşı sonrası Anadolu’da hâkimiyet kurmuşlardır. 1256-1335 yılları arasında İlhanlılar’ın bölgeyle yakından tanışmaları sonucu Anadolu’nun siyasi aktörleri durumuna

9Halikov, bazı dilbilimcilerin bu nehrin adının Kazanka değil de Kazan ve Kazan-Yılga şeklinde adlandırdıklarını aktarmıştır. Bkz; A. Halikov, *Kazan Ne Zaman ve Nerede Meydana Gelmiş*, Çev. Şamil Alukay, Kazan, XIX, Ankara 1977, 47.

10 Halikov, 48; Acar, 28.

11 Günay Karaağaç, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara 2008, 472.

12 Kazan adının kökeni üzerine ortaya atılan ilk tahminler Kazan şehrinin yanında kurulmuş olan Kazanka adındaki bir akarsudan aldığı yönündedir. Kazan şehrinin kurulduğu coğrafyanın derin bir kabı andırıyor olması da şehrin bu adla anılmasına neden olmuştur. Bkz. İsmail Türkoğlu, “Kazan”, *DİA*, C. XXV, 134; Mihail Hudyakov, *Kazan Hanlığı Tarihi*, Çev. Ayaz İshakî, Haz. İlyas Kamalov, Ankara 2009, 235; N. P. Zagoskin, *Sputnik Po Kazani*, Kazan 1895, 17; Acar, 28.

13 Batu Han, Altın Orda Hanlığı’nın kurucusu ve ilk hükümdarıdır (1227-1256). Cengiz Han’ın torunu ve Cuci’nin oğlu olan Batu Han’ın annesi Cuci ulusunun ünlü kabilelerinden biri olan Kongiradlar’dan Elçi Noyan’ın kızı Erkin Kuçin (Ögey Kuçin) Hatun’dur. Batu Han’ın XIII. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Bkz; A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev. Hasan Eren, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2000, 37-39; W. Barthold, “Batu”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 351.

14 Şehabeddin-i Mercanî, *Müstefâdü’l Ahbâr Fi Âhval-i Kazan ve Bulgar*, Metni Yayınlayan: E. N. Hayrullin- Türkiye Türkçesine Aktaran: Mustafa Kalkan, Ankara 2008, 125; Mercanî’nin eserini kullanan Ayneddin Ahmerov da bu rivayeti değiştirmek suretiyle aktarmış, ona göre Han’ın hizmetkârlarından biri su kenarında kazanlarını yıkarken kazanını suya düşürmüş ve bu tarihten sonra hem nehrin hem de şehrin adına Kazan denilmiştir. Bkz; Ayneddin Ahmerov, *Kazan Tarihi*, Haz. Fatih Ünal, Ankara 2009, 30. Acar, 29.

15 Ahmerov, 8.

gelen Moğol askerleri ve yöneticileri Anadolu'nun hem siyasi hem de kültürel yapısında bazı etkileşimlerde bulunmuşlardır¹⁶.

İlhanlı hükümdarları arasında reformcu bir kimliğe sahip olan Gazan Han İslamiyet'i kabul etmesinin ardından¹⁷ Kuzey Kafkaslarda ve Kazan bölgesinde İslamiyet'i yaymak amacıyla Gazi ve Seyidleri bu bölgelere göndermiş ve böylece bu bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmiştir. Kalenin etrafında bir dış şehir oluşturmak suretiyle bu yerleşim yerine Gazan Han'a izafen Gazan adı verilmiş, bu ad zaman içinde tahrife uğrayarak Kazan adını almıştır¹⁸. Zeki Velidî Togan Kazan şehrinin "Sayın Yurdu" olarak anıldığını ve "Sayın" adı ile kastedilen kişinin Batu Han olabileceğini, aynı zamanda şehrin adının Ebulgazi Bahadır Han'ın zikrettiği Çağatay hanlarından Kazan (1334-1336) ile ilgili olma durumunu ihtimaller dâhilinde göstermiştir¹⁹.

Ankara'nın Kazan ilçesinde Gazan Han'a ait sikke buluntuları Zeki Velidi Toğan'ın ifade ettiği savı güçlendirerek buraya da onun adına izafen "Gazan" denilebileceğini ve zamanla bu adın değişime uğrayarak Kazan adı ile anılma ihtimalini güçlendirmektedir. İlhanlılar'ın Orta Anadolu'daki hâkimiyet sahalarının genişliği göz önüne alındığında bu çıkarım oldukça mümkün görünmektedir. Başka bir rivayete göre de Moğol hükümdarı Timur, Osmanlı hükümdarlarından Yıldırım Bayezid ile 28 Temmuz 1402 tarihinde yaptığı Ankara savaşı²⁰ sonucunda Osmanlı ordusunu yenmiştir²¹. Savaş sonrası bölgeden çekilen Osmanlı ordusu askerleri doyurmak amacıyla yemek yapılan devasa kazanları savaş alanına bırakmışlar, orduya ait bu kazanların bölgeye bırakılmasıyla ilçe bu adla anılmıştır²². Osmanlı ordusu ve Timur arasında cereyan eden Ankara savaşının Çubuk-Kazan arasında yer alan Mire dağı çevresinde gerçekleşmesi²³ bu görüşü güçlendirmiştir²⁴. Bu rivayetler Tataristan'da yer alan Kazan şehri üzerine anlatılan rivayetlerle benzerlik göstermektedir.

İlçenin adı üzerine anlatılan başka bir rivayette Ankara savaşına katılan Kazan Türkleri savaşın başlangıcında Yıldırım Bayezid'in yanında yer almışlar²⁵ savaş esnasında saf değiştirmek suretiyle Timur'un tarafına geçmişlerdir²⁶. Bu değişim savaşın Timur tarafından kazanılmasına neden olmuştur. Bu sayede Kazan Türkleri bölgeyle yakından tanışma imkânı bulmuşlar ve buraya yerleşerek bölgenin Kazan adıyla anılmasında etkili olmuşlardır. Ayrıca Kazan Türklerinin bu bölgede Kazan adını verdikleri bir köy kurmaları da bu savın doğruluk ihtimalini güçlendirmektedir.

16 Halil Çetin, İlhanlı Hâkimiyeti Altında Anadolu'da Siyasetin Temel Dinamiği: Göçebe Moğol -Türkmen Çatışması, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, Ankara 2012, 1203-1216.

17 Mevlana Muhammed, *İslam'ın Yayılış Tarihi*, C. III, Toket Yayınları, İstanbul 1972, 964.

18 Bu durum hakkında ileri sürülen görüşlerden biri de şehrin adının Cengiz soyundan bir yönetici tarafından verilmiş olduğudur. Bkz; Ahmerov, 8.

19 Zeki Velidî Togan, "Kazan Hanlığında İslam Türk Kültürü", *İTED*, C. III, S. 3-4, 1959-1960, İstanbul 1966, 180.

20 İsmail Aka; "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnamesi", *Belgeler XII/15, (1981-1986)*, 1-23; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1947, 128; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 310; Ankara savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Tahsin Tunali, *Ankara Savaşı*, Hayat Tarih Mecmuası, Ocak 1972; Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Sabah Yayınları, Ankara 1994; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, İskit Yayınevi, Şehir Matbaası, İstanbul 1957; Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, C. I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983; Herbert Melzig, *Ankara Meydan Muharebesi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1941.

21 Sadettin Baştürk-Kenan Ziya Taş, "Fetret Dönemi ve Sonuçları", *Türkler*, IX, Ankara 2002, 252-258.

22 www. Wikipedia. com. tr.

23 Hammer, tarihte burada meydana gelmiş önemli bir savaştan daha bahseder. Ankara'nın kuzeybatısında zamanında Pompey'in Stella tepesinde Mitridat ordusuna galip geldiği yerde Bayezid ve Timur kaşı karşıya gelmişlerdir. Bkz; Hammer, 359.

24 Ankara Savaşının 1580'lerde yapılan tasvirini hakkında bilgi için bkz. Hoca Sadedin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, C. I, Kültür Bakanlığı, Eskişehir 1992, 266-267.

25 Yılmaz Öztuna, *1402 Ankara Muharebesi (Beyazıt ve Timur'un Ölümü ve Fetret Devri)*, Kenan Matbaası, İstanbul 1946, 22.

26 Mehmed Neşri, 167; Uzunçarşılı, 313.

Sonuç

Kelimelerin etimolojik anlamda incelenmesi, sahip olduğu tüm edebi ve tarihi değerlerin ortaya konulması anlamını taşır. Bu nedenle aynı medeniyet dairesi içinde yer alan kelimelerin siyasi oluşumlar arasındaki etkileşimler dolayısıyla farklı toplumlar ve diller arasına girmesi kaçınılmaz olmuştur. Böylece farklı toplumlarda farklı dil guruplarında yer alan kelimeler yaşadıkları etkileşim dolayısıyla anlamsal bir zenginlik kazanmıştır. Bu zenginliklerden bir tanesi de Kazan kelimesidir. Pek çok rivayetle açıklanmaya çalışılan bu kelime kimi zaman coğrafi şekil, kimi zaman bir obje, kimi zaman da bir topluluğun adı olması dolayısıyla kozmopolit bir yapı kazanmıştır. Kaynakların yetersizliği sebebiyle açıklanmasında genellikle rivayetler ve mitolojilere ihtiyaç duyulan bu kelime, çoğunlukla İranî, Hint- Avrupaî dil guruplarına dâhil edilmeye çalışılmıştır. Fakat çoğunlukla Tatar araştırmacılar tarafından incelenmeye değer görmüş bu kelimenin Türkçe olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Kazan kelimesinin birden fazla olgunun adlandırılmasında kullanılması kelimenin araştırmaya muhtaç olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

ACAR, Serkan, “Kazan Adının Kökeni”, *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2010, Sayı: 26, Ankara 2010, ss. 27-33.

AKA, İsmail, “Timur’un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi”, *Belgeler XI/15, (1981-1986)*, ss. 1-23.

AHMEROV, Ayneddin, *Kazan Tarihi*, Haz. Fatih Ünal, Ankara 2009.

BARTHOLD, W. “Batu”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 351-353.

BAŞTÜRK Sadettin - TAŞ, Kenan Ziya, “Fetret Dönemi ve Sonuçları”, *Türkler*, IX, Ankara 2002, ss. 252-258.

ÇETİN, Halil, İlhanlı Hâkimiyeti Altında Anadolu’da Siyasetin Temel Dinamiği: Göçebe Moğol -Türkmen Çatışması, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, Ankara 2012, ss. 1203-1216.

CLAUSON, Sir Gerard, *An Etimological Dictionary of pre- Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1947.

HABİEV, R. “K Etimologüi Termina Kazan” *Problm İstorü Kazani: Sobremenny Vzglyad*, Kazan, 2004.

HALİKOV, A. *Kazan Ne Zaman ve Nerede Meydana Gelmiş*, Çev. Şamil Alukay, Kazan, XIX, Ankara 1977.

HUDYAKOV, Mihail, *Kazan Hanlığı Tarihi*, Çev. Ayaz İshakî, Haz. İlyas Kamalov, Ankara 2009.

KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara 2008.

KEENAN, Edward L. “Kazan- The Bend”, *Harvard Ukrainian Studies*, Volume III/IV Part I, Cambridge 1979-1980, ss.484-496.

HAMMER, Joseph Von Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Sabah Yayınları, Ankara 1994.

HOCA SADEDİN EFENDİ, *Tacü’t-Tevarih*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, C. I, Kültür Bakanlığı, Eskişehir 1992.

MELZİG, Herbert, *Ankara Meydan Muharebesi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1941.

MERCANÎ, Şehabeddin-i, *Müstefâdü’lAhbâr Fi Âhval-i Kazan ve Bulgar*, Metni Yayınlayan: E. N. Hayrullin-Türkiye Türkçesine Aktaran: Mustafa Kalkan, Ankara 2008.

Mufassal Osmanlı Tarihi, İskit Yayınevi, Şehir Matbaası, İstanbul 1957.

MUHAMMED, Mevlana, *İslam’ın Yayılış Tarihi*, C. III, Toker Yayınları, İstanbul 1972.

NEŞRÎ, Mehmed, *Neşrî Tarihi*, C. I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

ÖGEL, Baheddin, *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 2003.

ÖZTUNA, Yılmaz, *1402 Ankara Muharebesi (Beyazıt ve Timur’un Ölümü ve Fetret Devri)*, Kenan Matbaası, İstanbul 1946.

TOGAN, Zeki Velidî, “Kazan Hanlığında İslam Türk Kültürü”, *İTED*, C. III, S. 3-4, 1959-1960, İstanbul 1966, ss. 174-204.

TUNALI, Tahsin, *Ankara Savaşı*, Hayat Tarih Mecmuası, Ocak 1972.

TÜRKOĞLU, İsmail, “Kazan”, *DİA*, XXV, ss. 134-136.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

VALEYEVA, R. G. Shageyeva, *The Decorative Applied Art of The Kazan Tatars*, Moscova 1990.

www. Wikipedia. com. tr.

YAKUBOVSKİY, A. Yu. *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev. Hasan Eren, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2000.

ZAGOSKİN, N. P. *Sputnik Po Kazani*, Kazan 1895.

ZEKİYEYEV, Mirfatih Z. “Bolgari- Tatarların Etnogenezi ve Genel Gelişme Aşamaları”, *Türkler II*, Ankara 2002, ss. 425-442.

ZEKİYEYEV, Mirfatih Z. *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, Çev. Ahsen Batur, İstanbul 2006.

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU`NUN “ANKARA” ROMANINDA KRONOTOP

Dr. Eşqane BABAYEVA*
(Azerbaycan)

*Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nizami adına Edebiyat Enstitüsü Türk Halkları
Edebiyatı Bölümü Azerbaycan/Baki

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

İ Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının büyük yazarlarından biri de Yakup Kadri Karaosmanoğlu olmuştur. Onun yaşadığı, eserlerini ortaya koyduğu dönem Türkiye'nin sosyal hayatında, aynı zamanda edebi medeni hayatında çok önemli olayların ortaya çıktığı bir devreye tesaduf etmektedir.

Elbette, Milli mücadele ardından Cumhuriyetin ilanı, Avrupalılaşmak, modernleşmek gibi önemli meseleler edebiyatın da ana temasına dönüştü. Bu konular büyük yazar Yakup Kadri romanlarında da kendine özgü şekilde ele alınmağa başladı.

Yakup Kadri'nin çok önemli romanlarından biri de “Ankara”dır. Eserde Avrupalılaşmanın getirdiği yozlaşma ele alınmaktadır. Üç ayrı dönemin ele alındığı bu romanda genel mekan Ankara'dır. Ve Ankara imge şeklinde kullanılmıştır.

Aslında eserlerde çoğunlukla İstanbul konu edildiği halde, bu eserde, zıt medeniyetler, zıt bakışlar çatışması Ankara mustevisinde ele alınmaktadır.

Makalede Cumhuriyet döneminde Ankara temi, özellikle de Yakup Kadri'nin “Ankara” romanı esas alınarak incelenecektir. Eserdeki çatışmalar zaman ve mekan bağlamında araştırılacaktır.

Anahtar sözler: Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, Yakup Kadri, Türk romanı, Ankara, kronotop.

THE CRONOTOP İN THE YAGUB KADRY KARAOSMANOĞLU`S NOVEL “ANKARA”

Abstract

One of the great writers of Cumhuriyet period of Turkish literature was Yakup Kadry Karaosmanoglu. In the period when he took out his works wascropped upvery important events in Turkish social life and at the same time in the literary cultural life.

Of course announcement of the Republic and the problems like Europeanization, modernizationafter National fight was the main subject of the literature. These subjects were taken specifically out in the great writer Yakup Kadry`s novels.

One of the Yakup Kadry`s important novels is Ankara. The novel deals with the disadvantages of Europeanization. In the novel futures of three main period were taken out and the place where events took place was Ankara .And it was shown as character.

Indeed in the most of the novel İstanbul always were taken as subject but in this novel fight of the contrary views, contrary cultures scene was Ankara. The confrontations are going to be investigated on the plane of place and time.

Key words: Turkish Literature of Cumhuriyyet period, Yakub Kadry, Turkish novel, Ankara, kronotop.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU (1889-1974) dünyada hızlı dönüşümlerin ve birçok kanlı savaşların ortaya çıktığı bir dönemde yaşamıştır. İkinci Dünya savaşı, Rusya’da 1917 yılında yaşanan Bolşevik devrimin dünyada estirdiği fırtınalar, 1930’larda totaliter faşist rejimlerin yükselişi vs. En önemlisi dünyadaki bu hızlı ve tüm toplumları derinden etkileyen gelişimlerin yanısıra Türkiye de hızlı bir değişim aşamasına girmekte idi.

Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü, Meşrutiyet yılları, 31 mart İrtica Ayaklanması, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, Cihan Harbi vs. Türk Cumhuriyetinin kurulması ve bağımsızlık uğrunda mücadele yılları.. Kısacası, bu dönem Türkiye’nin hem içtimai-sosyal, hem de edebi-medeni hayatında büyük önem taşımaktadır. Türkiye’li araştırmacı Rauf MUTLUAY Türkiye’nin bu devrini şöyle özetlemektedir:

“İmparatorluktan Cumhuriyete üç kıta coğrafyasından Misak-ı Milli sınırlarına, teokratik monarşiden layık demokrasiye, ümmetten ulusa, Osmanlıcadan Türkçeye, İslam tutuculuğundan, Batı uygarlığına geçmişlerin bütün süreçleri hep bu dönemde yarandı.” (Mutluay: 1973, 15)

Elbette, tüm bunlar Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nu bir çok bakımdan etkilemekte ve eserlerinde kendine özgü şekilde ifade olunmakta idi. Her şeyden önce, Yakup Kadri Karaosmanoğlu vatansever bir kişiliğe sahip idi. O, Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’da başlattığı kurtuluş mücadelesine gönülden destek olmuş, bu mücadeleyi yansıtan romanlar yazmış, insanları milli birliğe çağırda bulunmuştur. Filhakika, 1908 Devrimi’ni izleyen on yıl içinde Türkiye’nin başına gelenler çok trajiktir. Yukarıda kaydettiğimiz gibi Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı yenilgisi, Çanakkale Savunması ve nihayet başkentine kadar işgal edilmiş bir devlet... Türkiye’nin pek çok bölgeleri İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan ordularınca ele geçirilmişti. Böyle bir durumda çöküşten kurtuluşa uzanan direnişin merkezi yalnız Ankara idi. Yakup Kadri eserleriyle Ankara’nın kalemlili savaşçılığına üstlenir? Bunula da Milli Mücadele uğrunda savaşa atılır. Bu mücadelenin yansımaları eserlerinde, özellikle de “Ankara” romanında kendini gösterir.

1.1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun edebi şahsiyeti

Milli mücadele adamı olan Yakup Kadri hem edebiyatçı, hem de siyasi bir düşünür olmuş. Bir takım mevkilerde bulunmuştur. O, “İkdam” gazetesinde verdiği yazılarıyla İstiklal Savaşını anlatarak bu mücadeleyi destekler. Belli bir süre Tetkik-i Mezalim Komisyonunda görev alır. Kütahya, Simav, Gediz, Eskişehir, Sakarya yörelerini dolaşarak eserler kaleme alır. Ardından TBMM’ye Mardin milletvekili olarak girer. 1931-1934 yıllarında Manisa milletvekili olur. 1932 yılında Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tekin ile beraber Kadro dergisini kurar. Şunu kaydetmemiz gerekir ki, Yakup Kadri ideolojisinin ana hatlarını anlatan bu dergi onun yaratıcılığında önemli yeri kapsar. O, siyasi fikirlerini açık bir şekilde bu dergide yayımlar. Bu sebepten, bir süre sonra, yazılarında savunduğu bazı görüşler, devlet yetkilileri tarafından aşırı bulunur. Derginin imtiyaz sahibi Yakup Kadri, 1934’te Tiran’a elçi olarak atanır ve böylece dergi kapatılır. Yakup Kadri, 1934’te Tiran’a atanmasından sonra sırasıyla; 1935’te Prag, 1939’da Lahey, 1942’de Bern, 1949’da Tahran ve 1951’de yine Bern elçiliklerine getirilir. 1955 yılında da Bern elçisiyken emekliye ayrılır ve yurda döner. Gazete ve dergilerde yazılarını sürdürür. 1957 yılında “Ulus” gazetesinin başyazarlığını üstlenir. 1960 İhtilali’nden sonra, Kurucu Meclis Millî Birlik Komitesi Temsilciliği yapar. 1961-1965 döneminde Manisa milletvekili olur. 1962 yılında partinin Atatürk ilkeleri ile ters düştüğünü iddia ederek CHP’den istifa eder. 1965 yılında siyasetten çekilse de, 1966 yılında yeniden Anadolu Ajansı yönetim kuruluna başkan seçilir.

Yazarın biyografisini incelediğimizde onun siyasi bir düşünür, bir ideoloji adamı olduğu kanaatine ulaşırız.

Onun siyasi faaliyetinin yanısıra edebi yönü daha dikkat çekicidir. Yakup Kadri’nin “İstimdad” (1910), “Eylül” (1910), Erenlerin bağından (1922) vs gibi mensur şiirleri, “Ahmet Haşim” (1934), “Atatürk” (1946) gibi monografileri, çeşitli makaleleri, “Bir Serencam” (1913), “Rahmet” (1923), “Milli Savaş Hikayeleri” gibi hikaye kitapları vardır.

Yakup Kadri aynı zamanda anılarını da kitaplaştırmıştır. O, Çocukluk hatıralarını 1957’de “Anamın Kitabı”nda, gençlik ve edebiyat anılarını 1969’da “Gençlik ve Edebiyat Hatıraları”nda, Millî Mücadele döneminde Ankara’daki çalışmalarını 1958’de “Vatan Yolunda” kitabında, politika hayatını “Politika”da 45 Yıl” kitabında, diplomat olduğu dönemiyse 1955’te “Zoraki Diplomat” eserinde yayımlar.

Yakup Kadri Türk Edebiyatında büyük roman yazarı olarak ün kazanmıştır. “Sanat şahsî ve muhteremdir” ilkesini savunan Yakup Kadri’ye göre romanın ve iyi romancının birinci vasfı bir şahsiyetin, bir

mizacın, bir hayat telâkkisinin ifadesinin olmasıdır. İyi bir romanda tipler, vakalar tamamı tamamına hayatta oldukları gibi cereyan ettikleri gibi değil, sanatkarın kafasındaki kompozisyon hususiyetlerine göre şekil ve mahiyet alırlar. Romancı insanî unsurları hayattan alıp kendi benliğinin potasında bir nevi kimyevî tahlil ve terkipten geçirerek kalıplara döker (Kudret, 1967: 114-115).

Ömrünün sonuna kadar “Sanat şahsî ve muhteremdir” ilkesini savunan Yakup Kadri’nin on romanı olmuştur: “Kiralık Konak” (1921), “Nur Baba” (1922), “Hüküm Gecesi” (1927), “Sodom ve Gomore” (1928), “Yaban” (1932), “Ankara” (1934), “Bir Sürgün” (1937), “Panorama I” (1949), “Panorama II” (1952) ve “Hep O şarkı” (1956).

Makalemizde ele alacağımız romanlardan biri de, Milli Mücadelenin dönüm noktasını anlatan utopik roman “Ankara”dır.

1.2. Yakup Kadri’nin “Ankara” romanında kişiler, karakterizasyonlar

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun sayca altıncı romanı olan bu eser farklı ve değişken karakterleriyle dikkati çekmektedir. Eserin başkışısı İstanbullu bir ev hanımı olan Selma’dır. Selma Bankası Muamelat Şefi Ahmet Nazif beyin karısıdır. Altı aylık ayrılıktan sonra Selma İstanbul’dan eşinin yanına gelir. Selma’ya göre Ankara bir kurtuluş parolasıdır. İstanbul’da her kesten hep Ankara kelimesini duymaktadır. Bu sebepten o Ankara’yı kendi zihninde ideallaştırarak, onu masal iklimi gibi tasvir etmektedir. Fakat Taceddin mahallesine, tahtakurularının mekan saldığı bu eski mahalleye Ankara’ya gelince fikirlerinin iflase uğradığını anlar. Selma ve etrafı arasında bir çatışma ortaya çıkar.

Eserdeki kişileri incelediğimizde ilk önce dikkati yabancılaşıma problemine çekmek gerekir. Zaten eserdeki bireyin kendisiyle, etrafıyla ötekileşmesi, yabancılaşıma sorunu Yakup Kadri’nin “Yaban” romanından başlar. “Ankara” ve “Panorama” romanlarında da devam ettirilir.

Bu tem “Ankara”da Selma ile eşinin konuşmasında şöyle belirtilmektedir:

“- Öyle ama, onlar bizi kendilerinden saymıyorlar, bize “yaban” diyorlar.

- O da ne kelime kuzum? Sahi geçen gün, aşağıda avluda konuşuyorlardı. Şöyle pencereden kulak misafiri olayım dedim. Söz arasında ikide bir bu kelimeyi söyleyip duruyorlardı. Zannettim ki, Yunan’a yaban diyorlar.

- Yok, onlarca yaban biziz. Zaten, bu kadar kötü bir söz değil. Yaban, Ankara lehçesinde sadece yabancı demektir.” (Karaosmanoğlu: 2012, 31)

Bu ötekileşme, eserin ilk bölümünün sonlarında eşi ile Selma arasında yaşanır. Selma ve düşman işgali karşısında kayıtsız kalarak kendi çıkarlarını düşünen toplumun bireylerinin imgesi olan Nazif ler arasında çatışma başlar.

“Selma Hanım, kocasından ne kadar uzak olduğunu, onu ne kadar sönük, ne kadar şahsiyetsiz ve miymıntı bulduğunu asıl bugün anlıyordu. Onun ütülü ve tozsuz pantolonundan, beyaz gömleğinden, saçlarının o intizamlı taranışından ve yumuşak, pembe cildinden tiksiniyordu.” (Karaosmanoğlu: 2012, 95)

Başlangıçta sıradan bir ev hanımı olarak sunulan Selma eserin gedişatında güçlü bir karaktere, vatansever, fedakar bir milli mücadele adamına dönüşmektedir. Selma’nın kocasından uzak olduğunun, onu sönük, şahsiyetsiz ve miymıntı bulduğunun farkına varması, içinde gizli bir uyanışa neden olur. Selma’ya göre kocasının “ütülü tozsuz pantolonu, beyaz gömleği ve intizamlı taranan saçlarından ibaret oluşu” ve bu dış görünüşün altında boş ve faydasız bir kişiliğe sahip oluşunun bilincine varması onu kocasına tamamen yabancılaştırır. Ev hanımlığından vatansever bir kişiye dönüşüveren Selma’yı bu mücadelede küçükük bir katkıda bulunmak, faydalı ola bilmek duygusu sakinleştirir. Bu narin hanım 3-4 gün Eskişehir, daha sonra Cebeci hastanesinde hastabakıcılığı yaparak faydalı olmağa çalışır. Ardından ikinci eşi Hakkı bey’den boşanan Selma Cumhuriyetten sonra meydana öğretmen olarak atılır.

Eserdeki olaylar Selma hanımın etrafında cereyan etmekte, onun gözlemleriyle sentez edilmektedir.

Romanda dikkati çeken kişilerden biri de Hakkı bey’dir. O, otuz beş yaşlarında, genç binbaşı bir subaydır. Selma hanım’daki milli uyanışı sağlayan da başlangıçta Hakkı bey olmuştur. Kendi sağlam karakteri ve atılgan kişiliğiyle mükemmel subay karakteri olan Hakkı bey, ikinci bölümde, Bağımsızlığı kazandıktan sonra değişen kosullarla, modenleşmeğe başlar, kendi manevi değerlerini kaybeden bir insana dönüşür. Hakkı beylerin, Murat beylerin, içinde bulunduğu bu toplum modenleşmeyi, avrupalılaşımağı taklitçilikde, züppelikte gören bir topluluktur. Genç binbaşı subayına aşık olup, evlenen Selma ikinci kez de hayal kırıklığına uğrar. Eserde milliliğin, vatanseverliğin imgesi olan Selmalar ve Avrupa’ya ayak uydurmağa çalışan, “modenleşen” ve modenleştikce kendinden sıyrılan Hakkı beyler, Murat beyler arasında çatışma başlar.

“Yarabbi, asker üniforması içinde her hareketi o kadar şahsi, o kadar kusursuz olan bu adamı sivil kıyafet, ne kadar acayıpleştirmiş, salaklaştırmış, kendiliğinden ayırıp sunileştirmisti.”(Karaosmanoğlu: 2012)

Veya, Selma salin ortasında güzel bir kadınla danseden eşini göstererek der;

“İşte, o adam, şimdi bu hale geldi. Bu hale düştü. Bakınız, bu gülümsemelere, bu dudak kıpırdatmalara, bu yapmacıklara, bu kırılıp dökülmelere... Onu böyle gördükçe, bu cemiyette bir soysuzlaşma unsuru mevcut olmadığına, bir şeyin bozulup yumuşadığına hükmetmemek mümkün müdür?” (Karaosmanoğlu: 2012, 141)

Halbuki, eserin başlangıcında Hakkı bey mukemmel kişiliğe sahip bir binbaşydı. Birinci bölümde Selma`ya atbinme öğreden Hakkı bey`le Selma`nın diyologundan bir alıntıya bakalım:

“Hakkı bey, genç kadına doğru eğilerek donuk ve endişeli bir sesle sordu:

- Söyleyin bana, denildiği gibi, sahiden orada Türk hanımları ecnebi zabitleriyle dans mı ediyor?” (Karaosmanoğlu: 2012, 62)

Hemin bölümde genç subay Avrupai yaşam tarzına özen gösterenlerden bahsederken, sadece sözleri ile değil jest ve mimiki ile bile itirazını gösterir.

Fakat ikinci bölümde Hakkı beyin sadece karısına değil, kendisine de yabancılaştığını görmekteyiz. Aşağıdaki alıntıda Hakkı beylerin topluluğu tüm gerçekliği ile resmedilmektedir:

“Bu yeni Türk muhitine yeni girmiş bazı ecnebler, Hakkı Bey`e: Bu Almancayı Berlin`de mi öğrendiniz? veya Selma Hanım`a: Hiç şüphesiz Paris`te giyiniyorsunuz, değil mi? diye sordukları vakit, Türklerce, sanki, medeniyet yolunda bir geniş adım atılmış gibi oluyor; eşte dostta bir düğün dernektir gidiyordu. Lakin bazen, bu muvaffakiyetlerin gene Türkler arasında bir nevi rekabet, bir nevi kıskançlık hisleri de uyandırdığı oluyordu. O vakit, bütün aileler arasında bir giyim kuşam yarışısıdır başlıyordu” (Karaosmanoğlu: 2012, 106)

Eserde, çok samimi, güzel bir aile olan Murat bey`lerin de bu topluluğa ayak uydurduğu, hep sosyete partilerde, balolarda bulunduğu belirtilir. Murat bey ve ailesinin simasında kökünden kopan daha bir aile sergilenmektedir.

Eserde dikkati çeken önemli karakterlerden biri de genç muharrir Neşat Sabit`tir. Yazar, bu karakterle Ankarayla ruhu arasında munasebet kuran örnek bir türk aydını göstermektedir.

1.3. “Ankara” romanında mekan ve zaman

“Ankara” romanı esasen zaman ve mekan açısından dikkati çekmektedir. Aslında romandaki çatışmalar mekan ve zaman bağlamında değerlendirilmelidir. Eserdeki mekanlar ve Türkiye`nin en sıcak olaylarının ortaya çıktığı dönemler öylesine seçilmemiştir. Utopik bir roman olan “Ankara”da olayların geçtiği mekanlar bir simgedir. Semböldür. Hatta Selma hanım`ın evlendiği Ahmet Nazif bey, önce hayranlık duyduğu, milli mücadele duygularının intiba duyduğu, daha sonra tamamen kendinden kopan Hakkı bey ve milli-manevi değerleri kendinde toplayan genc muharrir Neşat Sabit bile o dönemin özelliklerinin, batılılaşma Sürecinde Türk toplumunun birer simgesi olarak sunulmaktadır. Savaşlar, Cumhuriyetin kurulması, diğer tereftenden Türkiye`nin Batılılaşma sürecine geçişi, Türk toplumunun Avrupai yaşam tarzına özen gösterişi gibi problemler bu eserde real tablolarla resmedilmiştir.

Eserdeki olaylar üç farklı dönemde ortaya çıkmaktadır. Yazar farklı dönem açısından eserini üç kısma ayırmaktadır:

Birinci bölüm : Sakarya savaşı öncesi (1922`ye kadar).

İkinci bölüm : Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllar (1926`ya kadar).

Üçüncü bölüm : Cumhuriyet sonrasının 14 ve 20. Yılları (1937-1943`e kadar).

Kısaca söylemek gerekirse, romanın konusu bu üç dönemin Ankara`sıdır. Yukarıda kaydettiğimiz gibi yazar, eserdeki çatışmaları mekan anlayışı bağlamında ele alır. Her üç bölümde mekan Ankara olsa da, olaylar bu şehrin farklı yörelerinde geçer. Romanın her üç bölümündeki olaylar yazarın her bölümde ayrı bir kişilik olarak karşımıza çıkardığı Selma Hanım`ın çevresinde geçer. Selma “masal iklimi” sandığı Ankara`ya geldiğinde dehşete gelir. Yazar, Selma`nın gözüyle etrafı resmeder:

“... Ecnebi işğali altında bir zindan haline gelen İstanbul`da, bir kaçış ve kurtuluş parolası gibi kulaktan kulağa fısıldanan, her fısıldanısta gözlerde bir ümit ve intizar ışığı parlatan ve o gizliliği kendisine esrarlı bir cazibe veren Ankara kelimesi, ideal Ankara`nın adı, zihninde bir hayal ülkesi olarak yaşayan bu yeri adete masal iklimi haline sokmuştu.” (Karaosmanoğlu: 2012, 17)

Selma memlekete varar-varmaz intibaları değişir. İnebolu, ardından Taceddin mahallesi tiksintilerle resmedilir:

“Lakin, o ilk İnebolu gecesi Selma Hanım`ın taze ruhunun bütün taravetine ve tatlılığına rağmen türlü bedeni işkenceler içinde bir kabus gibi geçti. Binanın delik deşiklerine sinmiş abdesthane kokusundan bir

saniye kurtulamadılar. Pencereleleri açtılar, olmadı, kapadılar, olmadı.” (Karaosmanoğlu: 2012, 22)

Veya, çarşıya inip istediği hiçbir şeyi bulamayan Selma`nın üzüntüleri...

“Nihayet, bütün gamlı revü yakındaki bir caminin minaresinden gelen ezan sesiyle sona erer ve her şey bir ölüm ıssızlığına, bir mezar karanlığına bürünüp giderdi. Ankara geceleri... Ah, bir gramofon olsa. Bu dilek her akşam yemeğinden sonra genç karı koca arasında hemen hiçbir harfi değişmeksizin tekerrür eder dururdu: Ah, bir gramafonumuz olsa!...

Lakin, gramafon, kolonya suyu gibi, kokulu el sabunu gibi, dişmacunu gibi Ankara`da bulunamaz bir lüks matahıdır”. (Karaosmanoğlu: 2012, 33)

İlk bölümde, Selma için Ankara sadece sıkıcı bir mekandır. At belinde eşi ve genç subayla Çankırı`yı seyrederken, Selma`nın yüreğine bir ağır gurbet acısı çöker.

Selma genç muharrirle konuşmasında da İstanbul hasretini dile getirmektedir.

“İşte ben de kaç aydır bir türlü bu nostalijiden sıyrılamıyorum. Her an İstanbul, her an İstanbul... ve Ankara`nın her noktasında bu mukayese merakı... tuhaf bir his...” (Karaosmanoğlu: 2012, 79)

Selma aylardan beri Ankara`ya gelmesine rağmen bir türlü buraya alışamaz. Hep kendini bu aleme yaban hissetmektedir:

“Sanki, bu alem bana küs ve ben ona dargın gibiyim. Hem, bu Anadolu peyzajlarının dili yok. İstanbul`da her taraf konuşur. Her taraf, size bir şey söyler. Sanki, taşı-toprağı canlı gibidir.”

Bu kelimeleri duyan genç muharrir eserin anafikrini odaklayan cevabı verir:

“-Buraların da bir dili vardır ama, biz anlayamıyoruz. Ömrünüzde bir kere olsun, halis Anadolu türkülerini candan dinlediğiniz oldu mu.? Bu kısır derenin, şu cılız ağaçların ve bunların ardındaki taşlık dikenlik tepelerin bütün sıtması onlardadır ve bütün ihtirası..

...Bir Anadolu köylüsünün yüzüne hiç dikkatle baktığımız oldu mu? Bir Anadolu köylüsü diyorum; kadın olsun, erkek olsun, çocuk olsun, hepsinde öyle bir ifade görürsünüz ki saffetine, sadeliğine, hatta basitliğine, iptidailiğine rağmen, vekarı, olgunluğu, derin ve ıstıraplı çizgileriyle sizi korkutur.” (Karaosmanoğlu: 2012, 79)

Daha sonra genç adam çılgınlıkla bu toprağın ruhunu, dilini şu oduncu Anadolu çocuğu bilir, taşların, dağların sırrını yalnız o bilir, der. Bununla, yazar sanki Türk toplumuna çağrıda bulunur, Ankara`nın ruhunu yalnız ona munis olanlar bilir, der.

İkinci bölümde, artık Cumhuriyetin ilanı yapılmış, Ankara hızla gelişmeğe başlamıştı:

“Bu kış, Noel ve yılbaşı balolarına, Ankara`da, her seneden daha zevkli bir hazırlanı vardı. Çünkü, bu eğlenceler henüz açılmış, olan Ankara Palas`ın büyük hall ve salonlarında yapılacaktı.” (Karaosmanoğlu: 2012, 109)

“Yeni Ankara başdöndürücü bir süratla inkişaf ediyordu.” (Karaosmanoğlu:2012, 127)

Aynı bölümde bir balo gecesi Selma o genç muharrire rastlar. Aralarında geçen diyalogda da Ankara somutluktan soyutluğa geçer. Selma, inkılap sonrası bir zamanlar yaşadığı Taceddin mahallesinin değişip-değişmediğini sorar. Genç muharrir Neşat Sabit , büyük bir acıyla Ankara için hiç bir şeyin değişmediğini, inkılabı ise hiç bir zaman hayatın dış şekillerini değiştirmek manasına almadığını belirtir.

Bu kısımda, özellikle de Yenişehirin manzarası resmedilirken, bu yerin hep bir ıssızlık ve sessizlik içinde olduğu gösterilir. Sanki, kurulan evler bile sahiplerinin ruhunu yansıtarak, birer benlik ve benlikçilik kalesi gibi gözlemlenmektedir: “Yeni Ankara, o eski Ankara`nın bir müteakmil şekli olmak lazım gelmez miydi? O milli ateşin hararetinden bu buzdan şehir maketi nasıl çıkmıştı?” (Karaosmanoğlu: 2012, 150)

Bu zenginliğin içerisindeki manevi fakirliği, ruhi kopukluğu derkeden Selma İstanbul`a babasına gitmeği düşünse de, artık orada kalmak ona manevi intihar gibi gelir. Ve bir zamanlar Ankara`ya yaban olan Selma, artık onu ruhunu yakalamıştır.

“Ama ben mutlaka Ankara`da kalmak isterim kararını verir. (Karaosmanoğlu: 2012, 159)” Hatta, bir zamanlar hiç beğenmediği Taceddin mahallesinde yaşamağı düşünür. Bu kısımda Ankara`da değişip, gelişen kökünden kopan toplulukların karikatürü çizilir.

Romanın üçüncü bölümünde utopik bir Ankara resmedilmektedir: “Selma hanım, yalnız, çocukluğunu bildiği bu delikanlının yüzüne değil, hemen Ankara`nın herkesine ve herşeyine aynı şefkat ve dikkatle bakıyordu. Yolu üstünde yükselen her yeni bina onun mülkü, her yeni dikilen ağaç onun bahçesinden alınmış bir fidan, her yeni yetişmiş genç onun mektebinden çıkmış bir vatan evladı idi.”

“Öyle ki guya, Ankara`nın yapılması ve gelişmesi onun kendi davası idi. Bunu böyle telakki etmeyenlere veyahut bu umumi ve ihtiraslı dava içinde şahsi menfaatlerinin çukuruna saplanıp kalmış olanlara acıyarak

bakıyordu. Çünkü böyleleri, ona 1926 Yenişehir sakinlerini hatırlatıyordu” (Karaosmanoğlu, 2012, 177)

Son kısımdaki mekanın tasviri bir mutluluk simgesi olarak takdim edilmektedir:

“Selma Hanım`la Neşet Sabit, Kaledibi`nin Cebeci`ye bakan yamacında geniş taraçalı bir apartmanda oturuyorlardı. Burası, sabahtan akşama kadar güneş içinde idi. Ve mahalleler birer anıteatrı halinde inşa edildiği için öndeki bina arkadakinin manzarasını kesmiyor, herkes kendi evinin penceresinden ufku seyredebiliyordu. Ve Ankara ufuklarına bakarken eskisi gibi insanın yüreğine bir gariplik çökmüyordu..” (Karaosmanoğlu; 2012, 185)

Çünkü püf nokta, Anadolu topraklarının ruhunu yakalaya bilmekte idi.

SONUÇ

Bu eseri incelediğimizde İyirminci asır Türk Roman Tarihinde önemli yeri olan Yakup Kadri`in Milli Mücadelesinin dönüm noktasının Ankara olduğunu görmekteyiz. Bu eserde “Ankara” somut bir mekan olmaktan çıkarak, daha derin manevi değer kazanır, Türkiye`nin, Milli Mücadelenin simgesine dönüşür. Yazar, bu eseriyle utopik bir çizgi çizerek, görmek istediği Türkiye`yi resmeder. Yazara göre, kalkınma sadece düşmana direnişle ortaya çıkmaz. Kurtuluş ve zafer sadece dış güçleri defetmekle elde edilemez. Aynı zamanda kalkınma ve modernleşme davasına katılmak, manevi değerleri korumaktır. İnkılap ise dış görünüşlerin refaha varması demek değildir. Şunu da kaydetmemiz gerekir ki, Yakup Kadri bu eserini yayınlattıktan, otuz sene sonra ikinci baskısını yaparken eserin evveline büyük bir acıyla böyle bir not düşürmüştü:

“Ben o zamanlar, bir gün gelip öleceğini aklımdan bile geçirmediğim Atatürk`ün öncülüğü ve rehberliğiyle bu ideal Türkiye`ye yirmi yıl içinde varacağımızı umuyordum. Şimdi, o yirmi yıl üstünden bir yirmi yıl daha geçmiş bulunuyor. Fakat biz, sosyal, kültürel ve ekonomik devrim şartları bakımından, hala romanımın ikinci bölümünde verdiğim ve karikatürünü yaptığım Ankara`nın içinde tepinip durmaktayız.” (Karaosmanoğlu: 2012, 9)

KAYNAKLAR

- AKI, Niyazi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İnsan-Eser-Fikir-Üslup, İletişim Yayınları, 2001.
AKTAŞ, Şerif, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987.
AKYÜZ, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995.
ALPARSLAN AYTEKİN. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve romanlarında Osmanlı`dan Cumhuriyete geçiş. Yüksek lisans tezi, İzmir, 2007.
BALCI, Yunus, Türk Romanında Aydın Problemi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
BANARLI, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
ÇETİN, Nurullah, Roman Çözümleme Yöntemi, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2008.
Doğumunun 100. yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1989
ENGİNÜN, İnci, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983.
KAPLAN, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri, Dergâh Yay, İstanbul, 1991.
KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri. Ankara, 29.baskı, İletişim yayınları, İstanbul, 2012
KUDRET, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, C.2, Varlık Yayınları, İstanbul, 1967.
MORAN, Berna. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
MUTLUAY Rauf. Tanzimattan günümüze kadar türk şiiri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.
SAĞLAM Nazlı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanlarında gerçekçilik. Ankara, 2008.
TANPINAR, A.Hamdi. Edebiyat üzerine makaleler, 1969.

BEYPAZARI YÖRESİ SARAÇLIK MESLEĞİ (SADDLERY İN BEYPAZARI)

Öğr. Gör. Fadim AKCAI

1Gazi Üniversitesi Beypazarı Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, 0(312)762 79 71, fakca@gazi.edu.tr

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

A

nkara'nın şirin bir ilçesi olan Beypazarı, Bağdat yolu üzerinde bulunması ve kervanların bu yolu sıkça kullanması nedeniyle, farklı kültürlerin izlerini taşımış ve önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Geçmişte taşımacılığın at, eşek gibi binek hayvanlarıyla yapılması, saraçlık mesleğinin öneminin ve eskilere dayandığının bir göstergesidir. Türkler için önemli bir yer tutan bu mesleğe saraçlık, özellikle at takımları, araba koşumları, eğer gibi deriden ve meşinden yapılan eşyalara da saraç denilmektedir. Rengârenk deriler, aynalı- boncuklu nazarlıklar, duvar süsleri; ustaların gönül zenginliğiyle hayvanını bile süslemiş Anadolu insanının sanata ve güzelliğe düşkünlüğünü de ifade etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarından olan saraçlık mesleğini, geçmişteki ve günümüzdeki kullanım alanlarını ve yapımını inceleyerek gelecek nesillere aktarabilmektir. Veriler, Beypazarı literatürü, saraç ustalarının görüşleri, müze incelemeleri, projeler, fotoğraf ve kamera çekimleri ile derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Beypazarı, Deri, Saraçlık

Giriş

İlk çağlardan itibaren, taş ve ağacın kullanımından sonra en çok kullanılan doğal malzeme olan deri, insanlar tarafından keşfedilerek doğa koşullarına karşı korunmak amacıyla çadır, giyim gibi ihtiyaçlar için kullanılmıştır.

Türk kültür ve sanatında büyük önem taşıyan deri işçiliği, orta Asya'da ki yarı göçebe yaşamın ve ekonominin temeli olan hayvancılıktan dolayı kullanım amacı teknik ve süsleme bakımından gelişmiş ve birçok alana dağılmıştır. O dönemde, pantolon, elbise, çanta, çizme, başlık, kap kacak, at koşum ve eyer takımları, eyer altı örtüleri gibi eşyalar deriden yapılmıştır (Özdemir, 2007:240).

İlk çağlarda, deri üretim merkezi olan Anadolu'da M.Ö 1000=1200 yılları arasında en parlak dönemi yaşayan Hititlerde tabaklama ve alüminyum sanatı çok ilerlemiştir. Tarihi kaynaklardan edinilen bilgilere göre M.Ö 1400'15 yıllarda Urga, Diyarbakır ve Van illerinin olduğu bölgelerde yaşayan Mitanni'ler de deri ile yapılan işlerin çok ileri olduğu görülmektedir. Anadolu'ya hâkim olmuş Selçuklu ve Osmanlı döneminde ise Ahilik sistemiyle giderek güçlenmiştir ve dericilik sanatı gelişmiştir. Osmanlı ordusunun ana kullanım malzemesi haline gelen bu alan, Anadolu'da küçük atölyeler de devam ederken İstanbul'un fethinden sonraki yıllarda Fatih Sultan Mehmet İstanbul saraçhanesini yaptırarak adına saraçhane-i kebir denmiş ve bir fermanla bütün saraçlar buraya nakledilmiştir. Saraçlığa ait bütün eşyaların sadece bu saraçhanede yapılacağı ve bu işin ticaretinin yapılmayacağı da bu fermanla bildirilmiştir. İmtiyazlar 1906 yılına kadar sürmüştür (Günay, 2004:2).

Saraçlık

Ankara'nın ilçesi olan Beypazarı'nın eskiden önemli bir ticaret üzerine bulunması bu yörede saraçlık mesleğine verilen önemi ve değeri göstermektedir.

Saraçlık sanatı, insanların yararına kullanılacak evcilleştirilmiş hayvanların gücünden ve hızından en iyi biçimde faydalanabilmek için, eğer ve koşum takımları üretmek başlamıştır. Fakat zamanla farklılaşan toplum ihtiyaçlarıyla değişiklik göstererek çeşitlenmiştir. Saraciye, doğal ve suni deri, farklı tekstil malzemeleri ile plastik, ağaç ve metal cisimler kullanılarak giysi ve ayakkabı dışında kullanılan ve süs eşyası üreten bir sanayi alanı olarak tanımlanmıştır.

Saraciye olarak isimlendirilen eşyalar Uluslararası tasnif sistemine göre şu şekilde gruplandırılmıştır.

1. Kasalı veya kasasız spor ve seyahat çantaları ve bavullar,
2. Evrak ve okul çantaları,
3. El portföyleri ve bayan çantaları,
4. Cüzdanlar, portmoneler ve para çantaları,
5. Askılı veya askısız erkek el çantaları,
6. Kasalı veya kasasız mücevher, kıymetli eşya ve müzik alet kutuları
7. Kemer ile saat kayışları
8. Koşum ve eğer takımları ile tasmalar
9. Spor ve avcılık malzemeleri
10. Büro malzemeleri (Sümen takımları, kalemlikler, dosyalıklar, ajanda, bloknotlar vb.)
11. Süs eşyaları, hediyelik eşyalar, anahtarlıklar vb. eşyalar

Bu eşyalar incelendiğinde genelde değerli eşyaları korumak veya taşımak amacıyla imal edildiği görülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1996: 48).

Beypazarı yöresi saraçlık mesleği

Geçmişten geleceğe uzanan Batı'dan Doğu'ya, Doğu'dan Batı'ya kervanların geçtiği, tarihi ipek yolu üzerinde bulunan Ankara'nın ilçesi Beypazarı, Anadolu kültürünü, sanatını yaşayan ender yerleşim yerlerinden biridir (Cankara, 2009:20).

Bu yörenin önemli bir ticari merkez olması ve tarıma elverişli toprakların bulunması, yörede saraçlık sanatının, önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bir zamanların gözde mesleği olan saraçlık, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, çirak yetişmediği için veya ustaların mesleği bırakması gibi sebeplerle Beypazarı'nda da giderek azalmıştır.

Beypazarı'nda saraçlar, genelde hanların yakınlarında, demirciler sokağı olarak anılan yerde sanatlarını icra ederlerdi. Yörede altmış yıl önce yaklaşık on beş saraç varken günümüzde hayvan gücünden, hızından yararlanmanın azalması nedeniyle iki saraç ustası kalmış ve saraçlar çarşısı özelliğini kaybetmiştir (Torun, 2011:179).

Geçmişte bu yörede özellikle, hamut ve at koşum takımları bunların dışında tabanca kılıfı, fişeklik, avcı malzemeleri, heybe, yular gibi deri ile yapılabilecek birçok ürün yapılmıştır. Bu ürünlerin yapımında özellikle manda derisi kullanılmıştır. Eskiden yapılan kağrı ve at arabası, faytonu çeken hayvana takılan hamut, günümüzde teknolojinin gelişmesiyle unutulmaya yüz tutmuştur. Günümüzde ise, yöredeki saraçlar, taleplere göre ürünler üretmektedirler. Özellikle köpek tasmaları yapılmakta ve bunların yanında keçiye takılan çan kayışı, tongurdak denilen ve koyuna takılan yedek kayışı, beygir, merkep, at, eşek için yular, buzağı için tasma, kemer, çakı ve cep telefonu kılıfı, anahtarlık, kol için bileklik gibi ürünler yaparak mesleklerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Beypazarlı saraçlar bu mesleğin, uluslararası tasnif sistemine göre sanayide kolay üretilebilecek (çanta, cüzdan, bavul vb. gibi) ürünler ile birlikte sınıflandırılması nedeniyle yok olmakta olan meslekler sınıfına alınmadığını ve mesleğin can çekiştiğini ifade etmektedir (A. Üstek ile kişisel iletişim,01 Temmuz 2013).

Bu meslekte kullanılan malzemeler Beypazarı yöresinde, geçmişle günümüz arasında pek farklılık göstermemiş teknolojik bir gereç kullanmadan geleneksel yöntemlerle devam etmektedirler. Bu araçlar şunlardır;

Kesim araçları : Deri kesim bıçağı, deri kesim makası, bıçak, makas, falçata
Oyma ve delme araçları : Biz, zımba, Çelik kalem

Birleştirme araçları : Klips ve perçin gibi şeyleri sıkıştırmak için kullanılan gereç, deri iğneleri, deri dikiş makinesi

Diğer araçlar : Bileğitaşı, Çekiç, çelik, cetvel, danaeli (Kerpetene benzeyen ince uçlu araç), ege, keski, kerpeten, masat, mala, masat, muşta, pense, pergel, tel kesme pensi, tornavida gibi gereçler kullanılmaktadır.

Yörede eskiden, öncelikli olarak at takımları, araba koşumları, eyer, bunların dışında meşinden ve deriden çeşitli eşyalar yapılırdı (A. Üstek ile kişisel iletişim,01 Temmuz 2013).

Bunlar şu şekilde sıralanır;

At Koşumları

At koşum takımlarının bazı parçaları, arabayı çeken veya sabana bağlanan hayvana da koşularak zirai alanında da kullanılıyordu. Bu parçalar, günümüzde de istenirse aynı şekilde kullanılabilir. Binek hayvanı olarak kullanılan atın koşum takımları, bazı bölümlerde metallerin yanında geniş ölçülü deri kullanılmıştır. Hayvanın bedeninin zarar görmemesi için metal kısımlar ile bunların bağlantılarında deri altlıklar kullanılmıştır.

Yörede eskiden beş çeşit at eyeri yapılmıştır. Bunlar;

Osmanlı Eyeri : 60-70 kg yük taşıyan ve üzerine biniline bilen en kullanışlı eyerdir.

Çerkez Eyeri : Gösteriş ve keyif için kullanılan eyerdir.

Alafranga Eyer : Zenginliğin ve saltanatın ifadesi olan eyerdir.

Ruscuk eyeri : 20-25 kg yük ile birlikte rahatça bilinen eyerdir (Torun, 2011: 179).

İspanyol Eyeri : Yarış atlarına takılan rahat ve hafif eyerdir (A. Üstek ile kişisel iletişim,01 Temmuz 2013).

Gem Kayışı: Atın baş kısmında kullanılan ağızlıktır. Suluk hayvanın dudağına geçirilen kısımdır (Torun, 2011:179).

Atın baş kısmında kullanılan deri parçalar. Atın başına geçirilen bu başlık atın ağzından olan gem ve onun parçaları olan ağızlık, burunluk, alınlık, yular, tasma, suluk zincirleri gibi parçalardan oluşmaktadır.

At alınlığının ortasına bağlanan veya gemin kaymasını önlemek için atın kulakları ile perçemin arkasından geçen kayıştır. Beypazarı'nda altı çeşit başlık takımı bulunmaktadır.

Bunlar;

Düz başlık, pullu başlık, Erzurum başlığı, İpek işlemeli başlık, Erzincan başlığı, Püsküllü Maraş başlığı çeşitleri vardır. Bu takımlarda burunluk, alınlık, boğaz altı ve dili toka bulunmaktadır (Torun, 2011:179).

Burunluk ve Tasma: Burnun üst kısmından geçirilen bu kısım gemin ucuna ilave edilen bir kayışla bağlanır ve başka bir kayışla da alınlığa bağlanır. Eğer gem takılmazsa, burunluğa yularda bağlanabilir (Yıldız, 1993:105). Yukarı çekmek için kullanılan parça, atı durdurmak için kullanılan dizginin bağlandığı kısımdır (M. Atıcı ile kişisel iletişim, 02 Temmuz 2013).

Suluk zinciri: Atın gemine bağlanan zincir veya deriden yapılan parçadır.(1 usta ütsek) At başlıkları deriden süsleniyordu. Bazen çan ve zilde takılabiliyor (Yıldız, 1993:106).

Dizgin ve Kolanlar

Dizgin: Gemin ucuna takılır. Atın beden 4 kısmından geçer ve baş kısmına sabitlenir. Hayvanı çeken kayıştır (Yıldız, 1993:108).

Kolan: At koşumlarının bir parçası olan kolan çekim veya binek hayvanının göğüs kısmının altından geçer. Kolana farklı süsler asılır (Yıldız, 1993:108).

Boyunduruk Kayışları: Ata koşumu takıldıktan sonra, arabaya atların koşulması için kullanılır (M. Atıcı ile kişisel iletişim, 02 Temmuz 2013).

Kamçılar: Hayvanı yönlendirmek, harekete geçirmek ve hızlandırmak için kullanılır. Deriden yapılan kamçı, at için kullanılır, yaklaşık 70 cm uzunluğunda olur ve saç örgüsü yapılarak arkasına ağaç parça eklenir. Araba için ise kırbaç kullanılır ve yaklaşık 1.80 uzunluğundadır (M. Atıcı ile kişisel iletişim, 02 Temmuz 2013).

Tarım Alanında Kullanımı

Boyunduruk Kayışları: Zirai alanda kullanılan çekim hayvanları ile saban gibi gereçlerle birlikte tarla sürmek için kullanılır. Derinin kullanıldığı en önemli kısım boyunduruk kayışıdır. Bu işler için kullanılan koşum atınkinden farklıdır. Çift sürmek amacıyla kullanılan boyunduruklar sabana ve ya arabaya koşulan öküzlere takılır. Hafif ve sağlam bir ağaçtan yapılan boyunduruk kayışlarla sıkıca bağlanır. Kayışlar boyunduruk üzerindeki deliklere tutturulabildiği gibi halkalarda bağlanabilir. Eğer çift boyunduruk varsa alttaki ve üstteki boynu çevreler (Yıldız, 1993:111).

Hamut: Atların boyunlarına geçirilen ağaç veya üzerine meşin geçirilen elips şeklinde araba koşumlarıdır (A. Üstek ile kişisel iletişim,01 Temmuz 2013).

Hamut Yapımı: Temeli ağaçtır. Yapımında sap (sazlık bitki), kamış, keçe, meşin ve üstlük deri kullanılır. Bir hamut yapımı için en az altı saat gereklidir. İlk önce ağaç, hayvanın boğaz numarasına göre kesilir ve bağlantıları yapılır. Ardından göğüs kısmına gelecek saptan simidin üzerine önce kese sonra deri kaplanır. Ardından simit ağaca monte edilir. Sonra yastık kısmını yapmak için aynı parçanın iç kısmı yani boyun kısmına gelecek şekilde üzerine sap yerleştirilerek keçeyle kaplanır. Yastık kısmı biter ve üzeri dana veya buzağı derisi ile kaplanır (Fotoğraf 1). Kaplanan yerlere dikiş atılır. Kulak ve bağlantı kayışları takılarak hamut hazır hale getirilir (A. Üstek ile kişisel iletişim,01 Temmuz 2013).

Sonuç

Sonuç olarak, geçmişte yapılan ürünler teknolojinin de gelişimiyle, günümüzde kullanımı azalmış ve talebe göre farklı ürünler üretilmeye başlanmıştır. Geçmişte at takımları, araba koşumları eyer gibi eşyalar sıklıkla yapılırken günümüzde köpek tasmaları, kemer, kılıf vb. gereçler üretilmeye başlanmıştır (Fotoğraf 2, 3, 4, 5, 6).

Bu mesleğin, uluslararası tasnif sistemine göre sanayi ürünleri ile birlikte sınıflandırılması nedeniyle yok olmakta olan meslekler gruplarına girmediği görülmüştür. Fakat yörede altmış yıl önce 15 saraç bulunurken günümüzde 2 saraç bulunmakta ve bu meslekte artık çırak yetişmemektedir.

Geçmişte ata verilen önemi ve sevgiyi ifade eden ve Türklerde önemli bir yere sahip olan saraçlık, gelişen teknolojiyle birlikte günümüzde giderek azalmış ve eski önemini yitirerek gelecek nesillere aktarılamayacağı sınıyalarını vermiştir.

KAYNAKÇA

Bektaş, B. (2000). *Deri sektörü dış pazar araştırması*. Ankara: İGEME.

Cankara, M. (2009). *İpek yolunda bir kültür otağı Beypazarı çok özel bir coğrafyada bir doğa müzesi*. Ankara: Beypazarı Yöresi Dayanışma Derneği.

Günay, D. (2004). *Sektörel araştırmalar- Deri ve deri işleme sanayi sektörü*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü Yayınları.

Özdemir, M. (2007). *Geçmişten günümüze dericilik*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özçörekçi, M., Öngüt, E. (2005). *Dünyada ve Türkiye’de deri ve deri ürünleri sanayiinin gelişme eğilimleri ve geleceği*. İktisadi Sektörler Ve Kordinasyon Genel Müdürlüğü

Serin, E. A. (2008). *Dericilik sektörü ve toplam kalite yönetimi*. Ankara: Asil Yayın.

Torun, E. (2011), *Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı*. Ankara: Öncü Basımevi.

Türkiye Kalkınma Bankası AŞ. (2006). Ankara

T.C. Başbakanlık Devlet planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (1996). *Deri ve deri mamulleri özel ihtisas komisyonu raporu (Yayın No: Dpt: 2436-Öik:493)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Uysal, G. (2002). *Türkiye ekonomisinde deri ve deri mamulleri sanayinin yeri ve araştırılması*. Ankara: TÜBİTAK.

Yıldız, N. (1993). *Eski çağda deri kullanımı ve teknolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

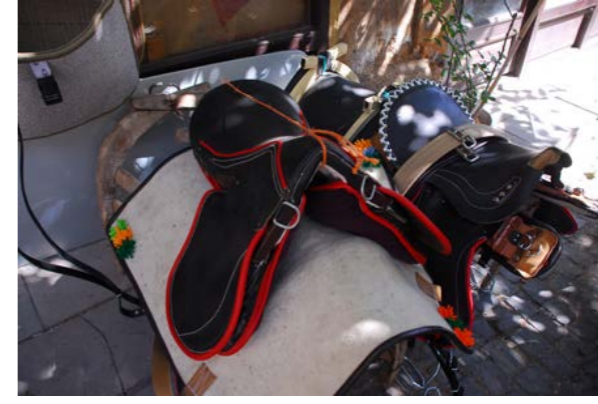
KAYNAK KİŞİLER

Ahmet ÜSTEK, Beypazarlı saraç ustası, (01 Temmuz 2013), Ankara.

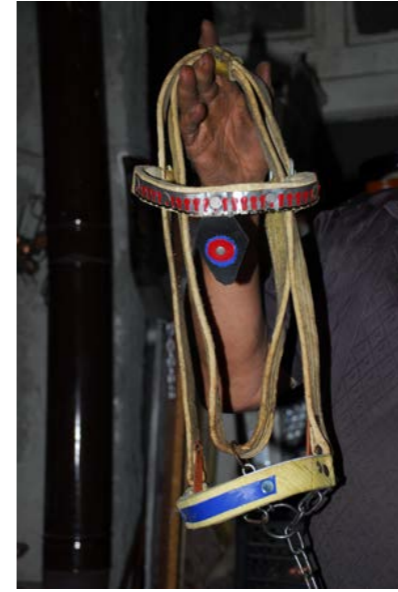
Mesut ATICI, Beypazarlı saraç ustası, (02 Temmuz 2013), Ankara.

Fotoğraf 1. Hamut yapımı

Fotoğraf 2: Eyer

Fotoğraf 3: At koşumları

Fotoğraf 4: Koyun Tasması

Fotoğraf 5: Kemer

Fotoğraf 6: Köpek Tasması

ANTALYA MÜZESİ'NDE BULUNAN İŞLEMELİ PEŞKİRLER (EMBROIDERIED NAPKINS IN ANTALYA MUSEUM)

Yrd. Doç. Dr. Gülizar Çelebilik1*
Sema Civelek2*

1* Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, galtun@selcuk.edu.tr

2** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Program Mezunlu

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

ABSTRACT

Embroidery is defined as adornments made on various types of weaving such as mats, leathers etc. by using silk, woolen, linen, cotton and metal threads and various pins in accordance with some application method.

Embroidery was always applied in accordance with the Turkish beliefs, traditions and conventions. Therefore, it always reflected the culture of the country which shapes the social life of the society. In various parts of Anatolia, people still try to preserve embroidery art and ensure, its sustainability trough regional works. Turkish women visualize their acclaim by decorating objects in all walks of life with embroideries; they bring in a new point of view which makes any subject valuable. Embroidered napkins are prominent presents of Anatolian women to Turkish art and culture. Embroideries are used in cultural circles of different regions as expression and means of communication have reached to national level on its own power without any support from an institution, and now going on their ways at international level.

Hand decorations reflect the culture of community forming its social life applied in direction of belief and traditions around three main periods of life, birth, marriage and death. Napkins which are among the Turkish decoration art which is the elongation of the aesthetic acclaim of Turkish community, are products of social, economical and cultural environment just like other decoration styles. Today we coincide many examples of them in museums, private collections and some of them in regions where they are used in daily life.

Napkin is defined as a rectangular cloth prepared for drying hand and face after washing, made of cotton or linen, two narrow ends of which are decorated with border processing.

The purpose of the announcement is to introduce the embroidered napkins in Antalya museum. In this context the characteristic properties of a group of art pieces created by Turkish culture in physical fields such as material, technique, color, smell, subjeck and composition and also its importance in traditions.

Key words: traditional Turkish embroideries, Antalya museum, napkin

GİRİŞ

Geleneksel kültürün ürünü olan el sanatları, toplumlar arasındaki farklılıkları ortaya koyan unsurlardır. Toplumların kültürel gelişiminin somut örnekleridir. Geleneksel kültürü yansıtan el sanatı eserlerin korunması ve tanıtılması büyük önem taşımaktadır.

Dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak sosyal ve kültürel alanlarda görülen hızlı değişim el sanatlarını da etkilemektedir. Ülkemiz açısından da söz konusu olan bu değişim ile Türk El Sanatları 20. yy. da önemini kaybetmeye başlamış; günümüzde

ise unutulmaya yüz tutmuştur. Geleneksel Türk El Sanatları; halıcılık, kilimcilik cicim-zili-sumak, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, çinçilik, seramik-çömlek yapımıcılığı, işlemecilik, oya yapımıcılığı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımıcılığı, taş işçiliği, bakırcılık sepetçilik, semercilik, maden işçiliği, keçe yapımıcılığı, örmecilik, ahşap, ağaç işçiliği ve arabacılık vb. sıralanabilir.

Bugün azalarak devam eden geleneksel el sanatlarından olan işleme sanatının yurt içinde ve yurt dışında, resmi, özel müze ve koleksiyonlarda koruma altına alınan birçok örnekleri bulunmaktadır. Antalya Müzesi, Etnografya Bölümünde, depoda ve sergilenmek amaçlı vitrinlerde uçkur, peşkir, bohça, makrama, çevre vb. çeşitli tekniklerle uygulanmış işleme örnekleri bulunmaktadır. Ancak bu eserler üzerine istenilen düzeyde, bilimsel çalışma ve dökümantasyon işlemleri yapılmamıştır. Bu problemin çözümüne yardımcı olmak amacıyla 2011 yılında “Antalya Müzesi’nde Bulunan El İşlemleri” konulu yüksek lisans tezi ile müzede bulunan makrama, uçkur ve peşkir türleri incelenmiştir (Civelek, 2011:1-223).

Bildirinin amacı; Türk işleme sanatının tarihi süreci içerisinde geleneksel olarak uygulanmış olan Antalya Müzesi’nde bulunan işlemeli peşkir örneklerinin; kullanılan gereç, uygulanan teknik, seçilen renk, motif ve kompozisyon özellikleri açısından tanıtılmasıdır.

Antalya, Akdeniz Bölgesi’nde bir kıyı ilimizdir (Fotoğraf 1). İlin sınırları, Doğuda İçel, Kuzeydoğuda Konya, Kuzeyde Burdur ile Isparta, batıda Muğla illeriyle, güneyde ise Akdeniz kıyılarıyla çevrilidir. Yüzölçümü; 20.591km², nüfusu; 753.600 (1980) olan Antalya ili, Akseki, Alanya, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, Kaş, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Serik (<http://www.antalya.gov.tr>) (Şekil 1) ilçelerinden oluşmaktadır.

Şekil 1. Antalya İli ve İlçeleri
(<http://www.turkiye-rehberi.net/harita>).

Fotoğraf 1. Antalya İli’nin genel görünümü
(<http://www.antalyailoz.gov.tr>).

Antalya ve çevresi, yüzyıllarca geriye uzanan bir süreç içinde önemli uygarlıkların kurulup geliştiği bir alan olmuştur. Yörede, Anadolu’daki ilk insan olan Homo Sapiens’ten ve Homo Neanderthalis’ten izler bulunmaktadır. Bu izler, yörenin aşağı yukarı elli bin yıllık bir uygarlık geçmişi olduğunu göstermektedir. Yöreye dağılmış yüze yakın antik kent, insanlığın görkemli geçmişi günümüze yansır. Lidyalıların ve Perslerin egemen olduğu dönemlerin ardından Helenistik Dönem başlamış, bunu Roma ve Bizans egemenlikleri izlemiştir. Yörede, VII. yüzyıldan sonra Müslüman-Arap etkisi görülmeye başlamış, XI. yüzyıldan sonra da Türk-İslam kültürü egemen olmuştur. Böylece Müslüman Türkler ile başlayan yeni dönemde kültürel yapı, günümüzdeki çizgilerini kazanmaya başlamıştır. Antalya’da yaşam biçimini büyük ölçüde Türkler ve özellikle Türkmenler belirlemiştir. Göçerliklerini sürdüren aşiretler, inanışları, beslenmeleri ve el sanatlarıyla özgün bir yaşama biçimi geliştirmişlerdir. XII. yüzyıldan sonra Anadolu’ya gelip Antalya ve çevresine yerleşen Teke Yörükleri yöreye adlarını verdikleri gibi kültürlerini de yaymışlardır (Uysal ve Uysal, 1983: 48-49).

1923 yılında kurulmuş olan Antalya Müzesi, Türkiye’nin önemli ve ilk kurulan müzeleri arasındadır. Önceleri bir kilise olan ve şimdi ibadete açık bulunan Alâeddin Camii, Müze yapısı olarak kullanılmış, 1939 yılında Yivli Minarenin bulunduğu Selçuklu Külliyesine taşınmıştır. Pamphylia, Pisidia, Lykia, Perge gibi bazı antik çağların, zengin yapıtlarını kapsayan müze, gün geçtikçe zenginleşmiş, 1972 yılında da düzenleme ve sergileme işlerine başlamıştır (İnan, 1974: 30-31).

Karain, Öküzini, Beldibi gibi Paleolitik çağ kalıntısı buluntular, Elmalı-Sema höyük kazılarında

bulunan Kalkolitik çağına ait vazo ve eşyalar da sergilenmektedir. Antalya Müzesi, Antalya ve çevresindeki kurulmuş ve yıkılmış tüm medeniyetler ile ilgili eserleri bulundurmaktadır (Budak, 2001: 26).

Arkeolojik zenginlikleriyle eşsiz bir açık hava müzesi ve uluslararası bir kazı merkezi olan Müze, 1988 yılında “Avrupa Konseyi Yılın Müzesi” ödülüne layık görülmüştür (<http://www.antalyamuzesi.gov.tr>).

Müzenin etnografya salonunda; Selçuklu ve Osmanlı çini örnekleri, çeşitli ev eşyaları, halılar, kilimler, Antalya ve çevresinden toplanmış Türk giysi ve yaşam geleneklerine ait eşyalar ayrıca Antalya evi ve Yörük yaşamına ait kesitler sunulmaktadır.

Fotoğraf 2. Antalya Müzesi
(<http://tr.wikipedia.org>).

Fotoğraf 3. Antalya Müzesi Etnografya Bölümü
(<http://www.antalyakultur.gov.tr>).

Bugün Türkiye müzelerinde bulunan işlemeli örnekler, geçmiş kuşakların süsleme niteliklerini ve Türk bezemeciliğinin eriştiği klasik düzeyi göstermektedir. Birçok müzede örneklerine rastladığımız peşkir; elleri, yüzü yıkadıktan sonra kurulamak için hazırlanmış, iki dar ucu bordürlerle bezenmiş, keten ya da pamuklu dokumadan yapılmış dikdörtgen formunda örtülerdir. Peşkirler arasında sumak peşkir adı verilen, yer sofrasının çevresini kuşatacak ve oturanların hepsinin dizlerine örtecek büyüklükte hazırlanmış olan çeşitleri de vardır (Barışta, 1999:222).

Peşkir kelimesi, Anadolu Selçuklu Dönemi’ne ait kaynaklarda rastlanmakta (Barışta, 1995:158) Farsça pişe/gir öne alınan, önde tutulan anlamı ile yemek yerken öne alınan, el, yüz yıkarken ıslanmamak için öne tutulan, yıkandıktan sonra da kurulanma nesnesi (Eyüboğlu, 1998:555) olarak tanımlanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde saçaklı veya saçaksız türleri bulunan peşkirler, sırma, renkli ibrişim ve ipek ipliklerle gergeflerde işlenmiştir. Topkapı Sarayı örnekleri arasında yer almaları ve daha yoğun işlemler ile bezenmelerinden dolayı saray peşkirleri olarak tanımlanmışlardır. Peşkirlerin abdest aldıktan sonra kurulanma amacı (Önder, 1995:158) ile kullanılmaları peşkirlere verilen önemi arttırmıştır. Daha küçük ebatlarda adı yağlık (Barışta, 1999:234) olan peşkir çeşitlerinin de, toplu yer sofrasında oturanlara tek tek peçete olarak (Araz, 2009: 13) verildiği bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde peşkirler, genellikle sofrada adetleri içinde yemek peçetesi kullanım fonksiyonları ile daha ön plandadır (Sözen ve Tanyeli, 1996:189).

Avrupalı gezginlerin, Anadolu’ya yaptıkları seyahatlerde gözlemlerini kaleme alarak oluşturdukları gezi notlarında ayrıca Osmanlı İmparatorluğu Dönemine ait yazılı kaynaklarda peşkirlerin kullanım alanı özelliklerinden bahsedilmektedir. Az sayıdaki kadın gezginden biri olan Lady Mary Montagu, 1717-1718 yılları arasında, Kral I.George’un Babıali’ye elçisi olan eşiyle birlikte Türkiye’ye gelmiştir. Daha sonra anılarını yazdığı Doğudan Mektuplar (1784) adlı eserinde; Sultan’ın sarayındaki işlemleri ayrıntılı olarak görünüş ve işlevleri ile tanıtmış, Sultan’ın eşleriyle bulunduğu bir sofrada kendisine ipek ve altın işlemeli mükemmel şekilde bezenmiş ince muslin kumaştan elbezleri sunulduğunu ve kendisinin bunları işlevleri için fazla değerli bulduğunu, kullanmakta çekimser davrandığını belirtmiştir (Ther, 1994: 16).

Muradgea d’Ohsson (1740-1807), Tableau General de l’Empire Ottoman (Paris, 1787) adlı eserinde, Dönemin âdet ve geleneklerini ayrıntılı bir biçimde aktarır. Osmanlı sarayındaki sofrada adetlerini anlatırken, hizmetkârların konuklara ibrikle su sunarak ellerini yıkamalarına yardımcı olduklarını ve kurulamak üzere güzel işlemeli bir havlu sunduklarını, daha sonra her bir konunun dizlerini örtmesi için peşkir verildiğini ve sofraya bu şekilde oturulduğundan bahseder (Ther, 1994: 18).

Elde edilen bilgilerden, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi saray ve çevresinde işlemeli peşkirlerin sofrada âdet ve geleneklerinde önemli bir yere sahip olduğu öğrenilmektedir. Bugün teknolojinin getirdiği hızlı yaşam gerekliliğinin sonucu olarak işlemeli peşkirlerin yerini, el havluları ve kâğıt peçeteler almıştır (Altun, 2004:525).

Anadolu’nun çeşitli yörelerinde etnik grupların ve yerel unsurların, gelenek/görenek, ortak belleğin

(Oğuz 2007:5-8) farklılığı, el sanatlarının oluşumu ve gelişiminde önemli rol oynamıştır. Buna bağlı olarak işleme sanatında her yörenin kendine özgü tür, teknik, renk, desen ve kompozisyon özelliklerini ortaya koyacak çeşitlilikte örnekleri bulunmaktadır.

Türk işlemlerinin yöresel ve bölgesel özellikleri hakkında sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. Her bölgeyi içine alan katalog çalışmaları ve motif dökümleri yeterli ölçüde değildir. Türk kültürünü belgeler nitelikteki bu eserlere daha kolay ulaşılabilmesi için her bölgeyi içine alan analizli kataloglar oluşturulmalıdır.

Antalya Müzesi envanterine kayıtlı ve yöreye özgü toplam yüz bir adet peşkir bulunmaktadır. Müze yetkililerinin izni dâhilinde, depodaki dolapların raflarında ve bohça içerisinde saklanan on üç adet peşkir, gözlemlere dayalı tarama modelinin uygulanması ile incelenmiştir. Peşkirlerin tamamının görülebilmesi bildirisi kapsamında içinde yer alan eserlerin sayı bakımından geneli temsil etmemesi sonucunu ortaya koymuştur. Çalışmanın elde edilen bulguları incelenen eserler ile sınırlı kalmıştır.

ANTALYA MÜZESİ'NDE BULUNAN PEŞKİRLERİN İŞLEME ÖZELLİKLERİ

İşleme; her cins kumaş ve deri üzerine, elde veya makinede iğne veya tığ ile kasnak, gergef ve kâğıt yardımıyla gerilen zemin üzerine iplik, sim, sırma, tel kullanılarak çeşitli tekniklerin sayılarak, sayılmadan düz veya kabarık bir şekilde uygulanmasıyla oluşan süsleme sanatıdır (Arseven, 1975: 843; Barışta, 1984: 2; Çelebilik, 1996: 32).

Her toplumun geçmişine paralel olarak gelişen, kendine özgü kültür birikimi, gelenek ve göreneklere sahiptir. Bu özellikleri uyguladıkları el sanatı eserlerine yansıtılmışlardır. Türkiye'de çeşitli müzelerde bulunan değerli eşyalar ve sanat eseri niteliği taşıyan birçok maddi kültür varlığı bunu kanıtlamaktadır. Türk kültürünü gelecek kuşaklara aktarma ve maddi kültür varlıklarını koruma adına müzeler önemli bir görevi üstlenmişlerdir. Müzeler, toplumların geçmişlerini tanımları, geçmişle ve yaşadığı gün arasında bağlantı kurmaları açısından önemli kurumlardır.

Antalya Müzesi'nde bulunan peşkirlerin envanter bilgilerinde yapılış tarihi bulunmamaktadır. Tarihlendirme çalışmasında incelenen eserlerin özellikleri yazılı kaynaklarda bulunan 19. ve 20. yüzyıllara ait işlemlerin özellikleri ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda tür, gereç, teknik, konu, biçimlendirme ve kompozisyon özellikleri değerlendirilmiştir. Analoji tekniği ile işlemlerin zemininde kullanılan dokumalar ve işleme ipliklerinin hammaddesi, teknik ve renkler değerlendirilmiş sonuç olarak bildiri kapsamı içinde yer alan peşkirler, 20. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Eserlerin birçoğunda gerek saklama koşullarından gerekse işleme sırasında kullanılan metal tel ve ipliklerden kaynaklanan lekeler ayrıca işleme iğne tekniklerinin sökülmesi olduğu görülmektedir. Metal gereçlerin hava teması sonucunda oksitlenerek karardığı ve işlemlerin zemininde lekelerle yol açtığı gözlenmiştir (Fotoğraf 4). İyi durumda olan eser sayısının azlığı işlemede kullanılan gereçlerin zamanın etkisine karşı dayanıklı olmadıklarını göstermektedir.

Peşkirlerin; en ölçümlerinin 35 cm. ile 50 cm. arasında, boy ölçülerinin ise 75 cm. ile 160 cm. arasında değiştiği tespit edilmiştir. Eserlerin zemininde; pamuk ve keten dokumaların yanı sıra yollu (çizgili), keten-pamuk, ipek-pamuk karışımı dokumaların da kullanıldığı görülmektedir. İşlemlerde; ipek, pamuk, yün ve sentetik iplikler, metal bükümlü ipek iplik ve metal yassı tel kullanılmıştır. Ana ve yardımcı motiflerin etrafında, bordürlerin içerisinde geometrik biçimli serpmelerde genellikle madensel kaynaklı metal yassı tel kullanılmıştır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 4. Zeminde lekelenmeler,
25.38.72 envanter nolu peşkir.

Fotoğraf 5. Metal yassı altın rengi tel,
920 envanter nolu peşkir.

İşlemlerde, genellikle serbest stil yuvarlak ve yumuşak "C" ve "S" kıvrımlara uyum sağlayan düz-verev sarma, düz-verev pesent, gidip-gelme gözeme, balıksırtı, iğne ardı ve muşabağın ilk sırası iğne tekniklerinin uygulandığı görülmektedir. Dokumanın iplikleri sayılarak yapılan iğne tekniklerinden; düz-verev hesap iğnesi, verev pesent, muşabak, tek çapraz iğne ve sayılarak yapılan çiğerdeldi iğnelerine ikinci planda yer verilmiştir. Bir eserin işleminde iki ile beş adet arasında değişen iğne tekniğinin bir arada uygulandığı görülmektedir. Birçok iğne tekniğinin bir eserde bir arada uygulanması ustalıklarla sağlanmıştır (Fotoğraf 6-7).

Fotoğraf 6. Düz-verev sarma, verev pesent
iğne tekniği, 3.24.77 envanter nolu peşkir

Fotoğraf 7. Düz-verev hesap iğne tekniği,
892 envanter nolu peşkir

Düz hesap iğne; motiflerin düz ve dikey hatlarının, verev hesap iğne tekniği ise motiflerin diagonal hatlarının işlenmesinde uygulanmıştır. Çiçek, dal ve yaprak iç boşlukları düz ve verev sarma iğne teknikleri kullanılarak dolgulanmıştır (Fotoğraf 7).

Sayıllı sarma çeşitlemelerinden olan susma iğne tekniği, işlemlerdeki motifleri tamamlamak ve ara boşlukları zenginleştirmek için dikdörtgen, kare ve üçgen çeşitlemeleri ile uygulanmıştır.

Kenar temizlemelere ait teknikler, dar ve uzun kenarlar olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Dar kenarların temizleme ve süslenmesinde; saçak bırakarak (Fotoğraf 8) ve bükerek, makinede baskı ve elde çırpma dikişi, elde baskı teyeli ve farklı bir kumaşın kenara applike edilerek uygulanması ile yapılan tekniklerdir. Uzun kenarlarda ise; makinede baskı dikişi, elde baskı teyeli ve applike tekniği uygulamaları görülmektedir.

Zeminlerde pamuk, keten ve keten-pamuk, ipek-pamuk karışımı dokumaların doğal renkleri görülmektedir (Fotoğraf 9).

Fotoğraf 8. Dar kenarlarda saçak bırakılan,
5.5.72 envanter nolu peşkir.

Fotoğraf 9. İpek-pamuk karışımı dokuma,
9.5.72 kumaş envanter nolu peşkir.

İşlemede kullanılan renkler; gülkurusu pembe, yavruağzı, bayrak kırmızısı, çingene pembe, domates kırmızısı, koyu kiremit kırmızısı, pembe, toz pembe, kehribar sarısı, saman sarı, altın sarısı, krom sarı, limon sarısı, boncuk mavi, gece mavisi, gök mavi, petrol mavisi, eflatun, mor, turuncu, fıstık yeşili, yağ yeşili, çağla yeşili, çini yeşili, yaprak yeşili, küf yeşili, nefti yeşil, yaprak yeşili, gümüş rengi, beyaz, gri, kızıl kahverengi, krem, sütlü kahverengi ve siyahtır.

Renklendirmeler çok renkli (polikrom) bir sistemle uygulanmıştır (Barışta, 1999: 144). Çok renkli işlemlerde, yardımcı renk ve gereç olarak, altın ve gümüş rengi madeni iplik ve teller kullanılmış böylece işlemlere ışık, gölge ve derinlik kazandırılmış, doğaya karşı anti-natüralist bir yaklaşım sergilenmiştir. Yan yana yerleştirilen motiflerdeki renklendirmeler atlamalı ve düzgün renk tekrarları ile uygulanmıştır (Fotoğraf 10-11).

Fotoğraf 10. Atlamalı renk tekrarı,
7.5.72 envanter nolu peşkir.

Fotoğraf 11. Düzgün renk tekrarı,
890 envanter nolu peşkir.

Peşkirlerde yoğunlukla bitkisel bezeme motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Kadeh çiçeği, gelincik, gül, hanımeli, karanfil, kasımpatı, kır çiçeği, küpe çiçeği, mimoza, mor salkım, narçiçeği, "C", "S" kıvrımlı ve düz dal, filiz, gül goncası, gelincik tomurcuğu, sarmaşık yaprağı ve çeşitli çiçeklere ait yaprakların yanı sıra enginar ve nar gibi meyve motifleri de kullanılmıştır (Fotoğraf 12). Geometrik bezeme konuları, çeşitli soyut biçim ve şekillerden meydana gelen motiflerdir. Eserlerde kullanılan dikdörtgen, düz çizgi, eşkenar dörtgen, kare, üçgen ve zikzak motifleri geometrik bezemeler olarak sıralanabilir. Ayrıca nesnel bezeme konularından saksı motifi yer almaktadır.

Geometrik biçimlerden en çok dikdörtgen, kare ve üçgen biçimlerinin kullanıldığı, kenar bordürü oluşturacak şekilde yerleştirilen surlarda genellikle zikzakların kullanıldığı görülmektedir. Karma bezemeler oluşturacak şekilde, saksıdan çıkan çeşitli çiçek motiflerinin yer aldığı motifler de işlenmiştir (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 12. Stilize enginar meyvesi motifi,
3.24.77 envanter nolu peşkir

Fotoğraf 13. Karma bezeme saksıdan çıkan çiçek motifleri,
10.5.72 envanter nolu peşkir

Seçilen bitkisel motifler, doğadan özümşenerek stilize edilmiş, anti-natüralist bir yaklaşımla somut; geometrik bezemeler ise soyut biçimlendirmelerle yansıtılmıştır.

Eserlerin iki kısa kenarına yerleştirilen motifler, birden fazla motifin yinelenmesi ile oluşturulan düzgün ve bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyonlara sahiptir (Fotoğraf 14-15). Kompozisyonlarda aynı motifin ya da ana ve yardımcı motiflerin yinelenerek yerleştirildiği görülmektedir. Peşkirlerin dar kenarlarını, genellikle kompozisyonu tamamlayıcı ince ya da kalın bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Bağlantılı sıralamalı bordürlerde sivri uçlu (Fotoğraf 7) ve köşeli (Fotoğraf 5) zikzaklar (Mülayim, 1982: 70,73), az sayıda örnekte de eşkenar dörtgen biçimlerinin düzgün sıralamalar ile bordürler içerisine yerleştirildiği görülmektedir. Bordürlerin çevresi, düz çizgi ile sınırlandırılarak çerçeve içine alınmıştır (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 14. Bağlantılı sıralamalı bordür,
921 envanter nolu peşkir.

Fotoğraf 15. Ana motiflerin düzgün sıralamalar ile
yerleştirilmesi, 893 envanter nolu peşkir.

SONUÇ

Antalya, gerek tarihi abideleriyle gerekse zengin ve modern müzesiyle Türkiye'nin birkaç büyük turistik kentlerinden birisidir. Antalya'da turizmin etkisiyle yöre insanı dış çevreyle yakın ilişkiler içine girmiştir. Toplumsal yaşamdaki bu canlılıkla birlikte kültürel yapıda bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Turizm olgusu bölgeye kentli yaşama biçimlerini benimsetmiştir. Günümüzde işlevselliğini yitiren geleneksel kültür öğeleri içinde yer alan birçok işleme türü, kent merkezlerinde yerini çağdaş değerlere bırakmıştır.

Yeni yaşam biçimi ile işlevleri değişen peşkirler de günümüzde ev eşyalarının üzerine kaplayıcı nitelikte ev dekorasyonunda kullanılmaktadır. Ayrıca el işlemleri yapım zorluğu ve yapımının uzun zaman almasından dolayı sandıklarda saklanmakta veya farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Duvarlarda pano, koltuklarda yastık işlevi kazandırılmış örneklerle de rastlanmaktadır.

Antalya Müzesinde bulunan ve tamamı anonim olan eserlerin envanter kayıtlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda sahiplerinden satın alma yolu ile müzeye 1970-1977 yılları arasında kazandırıldığı öğrenilmektedir. Ayrıca envanter bilgilerinde eserlerin koleksiyona geliş ve envanterin hazırlanma tarihi aynı yıla tarihlendirilmiştir. Yapımına 1965 yılında başlanan Antalya Bölge Müzesi 1971 yılında tamamlanmıştır. 1972 yılı başında düzenleme ve sergileme işlerine başlanmıştır (İnan, 1974: 31). Bu da eserlerin daha önceki dönemlere ait olabileceğini ve eserlerin biriktirilerek resmi kayıtlara aynı tarihte kaydedildiğini düşündürmektedir.

Eserler üzerinde bugüne kadar hiçbir onarım yapılmadığı gözlenmiştir. Bu da Türkiye'de bulunan müzelerdeki işleme örneklerinde restorasyon çalışmalarının yapılmadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Sosyal hayatın ve kültür tarihimizin bir parçası olan işleme sanatının peşkir türlerine ait özellikler, Antalya Müzesi'nde bulunan ve sınırlı sayıda ulaşabildiğimiz eserler ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde bulunan ve milli kültürümüzü temsil eden el sanatı eserlerinin varlığı nitelik ve nicelik açısından yeterince bilinmemektedir. Bu eserlerin bilimsel olarak ele alınması, incelenmesi ve yayınlanması büyük önem taşımaktadır. Anadolu'ya ait bölgeler bu şekilde detaylı incelenecek olursa, işlemler konusunda anlaşılmaş pek çok konu aydınlanacak, yanlış edinilmiş bilgiler ayıklanabilecektir.

Müzelerimizde, koleksiyoncularda, antikacılar ve yurdumuzun dört bir köşesinde halkın elinde olan, gün yüzüne çıkmayı bekleyen işlemler bulunmaktadır. İşleme sahiplerinden elde edilen bilgilerin doğru şekilde alınması ve bu konuda yapılan araştırmalarla karşılaştırılarak yöresel özelliklerin tespiti gerekmektedir. Zaman geçtikçe bu işlemlerin hangi yöreye ait olduğunun tespiti zorlaşacaktır.

El işlemeli eserlerin zamanın etkisiyle kısa zamanda yıprandığı ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı göz önüne alındığında bu eserlerin sadece müzelerde teşhirde ya da depolarda değil, yaşanan ortam içinde kendi değer ölçülerimiz ve kaynaklarımızla besleyip, geliştirilerek çoğaltılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Altun, Gülizar (2004). Konya İli Antikacılarında Bulunan Hesap İğne Tekniği İle Uygulanmış Peşkirler. Konya Kitabı VII. Özel Sayı, Konya, Konya Ticaret Odası, s.523-540.
- Araz, Nezihe (2009). Osmanlı Mutfağı. Yayına Hazırlayan: Nihal Çevik Kadioğlu, Hünkâr Beğendi: 700 Yıllık Mutfak Kültürü. Ankara. S.7-19.**
- Arseven, C. Esat (1975). Sanat Ansiklopedisi, Cilt.2, İstanbul.
- Barışta, H.Örcün (1984). Türk İşleme Sanatı Tarihi. Ankara.
- Barışta, H.Örcün (1995). Selçuklu Dönemi İşlemleri Üzerine. IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri. S.Ü, Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya, s.157-164.**
- Barışta, H.Örcün (1999). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemleri. Ankara.**
- Budak, Hüseyin (2001). Antalya (Gezi Albümü) Doğası ve Tarihi, İstanbul.**
- Civelek, Sema (2011). Antalya Müzesi'nde Bulunan El İşlemleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Konya.**
- Çelebilik, Gülizar (1996). Konya İli Antikacılarında Bulunan Hesap İşi Ürünleri ve Özellikleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı. Ankara.**
- Eyüboğlu, İ. Zeki (1998). Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. İstanbul.**
- İnan, Jale (1974). Antalya Bölge Müzesi. Türkiyemiz, S. 12 (Şubat), s.30-36.**
- Mülayim, Selçuk (1982). Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler. Ankara.**
- Oğuz, M.Öcal (2007). Folklor: Ortak Bellek veya Paylaşılan Deneyim. Milli Folklor, S: 74, s.5-8.
- Önder, Mehmet (1995). Peşkir. Antika ve Eski Eserler Kılavuzu. Ankara.**
- Sözen, M.; Tanyeli, U. (1996). Peşkir. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul.
- Ther, Ulla (1994). 16. ve 20. Yüzyıl Gezi Edebiyatında Yerli Türk İşlemleri. Türkiyemiz, 72, Yıl:24. İstanbul, s.14-19.**
- Uysal, Fuat, M. (1983). Bir kentin Portresi. Antalya.**
- Uysal, Nazan; Uysal, M.(1983). Antalya Yaşadığımız Kent. Ankara.**
- <http://tr.wikipedia.org>
- <http://www.antalya.gov.tr>
- <http://www.antalyailoz.gov.tr>
- <http://www.antalyakultur.gov.tr>
- <http://www.antalyamuzesi.gov.tr>
- <http://www.turkiye-rehberi.net/harita>

UYGURLARDA MEŞREP GELENEĞİ

Yrd.Doç.Dr.Murat ORHUN*
(Doğu Türkistan-Çin H.C.)

*İstanbul Bilgi Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

M

Meşrep geleneği Uygur kültüründe çok önemli konuma sahip koyu sanatsal içerikler içeren bir etkinliktir. Meşrep Uygurların yerleştiği bölgelere göre farklı olsa da, genel olarak bir çok konuda benziyor. Çok uzun geçmişe sahip olan Uygur meşrebi, bir çok gelenekleri içeriyor. Tarihi kaynaklarda, Uygurlar kabile şeklinde göçebe halinde yaşarken, tanrılara ibadet etmek ve savaş galibiyetlerini kutlamaları yapmak amacıyla bir araya gelerek çeşitli etkinlikler düzenleyerek meşrep geleneğinin temelini attıkları teyit edilen. Genel olarak eskiden köylerde birer ailede gerçekleştiriliyordu. Geleneksel olarak köylerde hasılatlar toparlanırken, düğünler, sünnet ve kızların nişanı gibi etkinlikler üzerine gerçekleştiriliyordu. Meşrepler çok çeşitlidir. Bazı meşreplerde erkek ve bayanlar beraber eğlenirken, bazı meşrepler sadece erkeklere özeldir. Örneğin, 30 erkek meşrebinde bir Yiğit Başı (meşrep başkanı, genelde o bölgenin sevilen, saygı duyulan ve bilinen büyüklerinden seçilir), Passip Bey (inzibat şefi) ve 30 genç erkekten oluşur ve milderde makamlarına göre otururlar. Bu çeşit Meşrep erkeklerin etkinliği olduğundan, bayanlar katılmaz ancak ev sahibinin hanımı ve çocukları Meşrep için yemek pişirmek gibi servis yaparlar. Meşrepte sosyal etkinlikler yapılırken, o bölge ile ilgili sorunlar da gündeme getirilir ve çözümlenmek için önemli kararlar alınır. Meşrepte alınan karar o bölgede kabul edilir. Bu bildiride, Uygur meşrebinin tarihi geçmişi ,düzeni, tarihi rolü ve şimdiki durumu incelinir ve Uygur kültüründeki rolü yorumlanır. Örnek olarak Otuz erkek meşrebi ile Dolan meşrebi anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Uygur meşrebi, Uygur gelenekleri, Meşrep yapısı, Dolan meşrebi, Otuz oğul meşrebi.

Tarihi Geçmişi

Meşrep sözcüğü Arap dilinden kabul edilmiştir ve günümüz Uygurcasında “toplanmak”, “istişare” ve “bir araya gelmek” gibi anlamları içermektedir. Son zamanlarda daha çok, şarkı, geleneksel dans, koşuk söyleyişi gibi sosyal etkinliklerinin yoğunluk kazanması ile ve geleneksel kültürlerin harmanlanmasından şekillenen, halk içinde çok yaygın olan uzun geçmişe sahip bir etkinliktir. Meşrep anlam olarak, müzik, dans, şarkı, koşuk, türkü, çeşitli halk oyunları, eğlence, söyleyiş, söz yarışması gibi çok çeşitli etkinlikleri içerir. Meşrebin içeriğinin zengin ve çeşitli olduğundan, Uygur halkı tarafından çok sevilir ve katılım çok büyük oluyor. Bu neden ile meşrep, Uygur edebiyatı, sanatı ve kültürünü yaygınlaştırmak ve geliştirmek için önemli konuma sahiptir. Meşreplerin Uygur kültürüne bu kadar derin ve geniş yer almasının nedeni tarihi geçmişlere dayanır. Meşreplerin tarihi ile ilgili kapsamlı yazılı kaynaklar bulunmuyorsa da , meşreplerin şimdiki durumu, halk arasında söylenen öykülere, Çin yazılı tarihlerine ve diğer Türk milletleri ile ilgili kaynaklara dayanarak, karşılaştırarak, Uygur meşrebinin geçmiş ile ilgili belli bilgiler edinebiliriz.

Genel olarak, Türk milletleri avlanmak ile geçindiğinden, çok eski zamanlarda özel bir başarı elde edildiğinde, bay bayanlar bir araya gelerek kutlama merasimlar düzenledikleri biliniyor. “Oğuzname” destanında , Oğuzhan tüm halkı davet ederek düzenlediği “büyük düğün” merasimin da, pek çok kişilerin bir araya gelerek “çeşitli yemekler yedikleri, şarap ve kırmızı(at sütü) içtikleri” beyan ediliyor. Bu çeşit bilgiler 5-6- yüz yılına ait tarihi kaynak “Vei yıl namesi” nin “Gavçi (eski Uygurlar)” tezinde şöyle geçiyor: “Onların kabileleri bir araya gelerek, merasim yapıyorlardı, şarkı söyleyerek dans ediyorlardı”. Bu çeşit merasimler Doğu Türkistan’da bulunan süslü mağaralarının duvar resimlerinde bile gösterilen. Yanı Uygurlar’ın bu gelenekleri Budist olarak yaşanan Uygurların kültüründe yer alan ve duvar süslemelerinde bu etkinlikler resim olarak kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmud’un yaşadığı dönemlere geldiğinde meşrep daha çok gelişmiştir. “Divanü Lügati Türk” de geçen “Surquk” sözcüğü şöyle anlatılıyor: “akşam yemekleri ve kışın sıra ile verilen yemeklerdir, Türk halkları arasındaki bir gelenektir”. “Divani Lügati Türk” de meşrepler ile ilgili koşuklarda geçiyor.

Örneğin:

Tüm çalgılar ayarlandı
Kova, tencere dizildi
Sensiz gönlüm bozuldu
Gel, rahat eğlenelim

Kova ağzı gaz gibi
Fincan dolu göz gibi
Üzüntüyü bırakarak
Gece gündüz eğlenelim

Üç sıra olarak seslenelim
Ayağa kalkarak zıplayalım
Arslan gibi kükreyelim
Üzüntüler kaçtı, sevinelim

Yukarıda örnek olarak anlatılan şiirden, meşrebin bay bayan bir arada, şarkı - danslar ile şaraplar içerek mutluluk içinde eğlendiğini anlıyoruz.

Modern Meşrebin Şekillenmesi

10-yüz yılın sonlarına doğru İslam dininin yaygınlaşmasıyla, Uygurların İslamdan önceki gelenekleri İslam kurallarından etkileniyor. Bundan dolayı doğal bir şekilde meşreplerde de bazı değişiklikler oluyor. Örneğin bay - bayanların beraber eğlendiği, saz çalarak şarkı söylediği yanı İslam kurallarına aykırı olan şeyler çıkartılıyor. Bundan dolayı meşreplerde farklılıklar ortaya çıkmaya başlıyor. Uygurların yerleştiği bölgelerin geniş olmasından dolayı, meşrebin gelişmesi de bölgelerin gelişmesinden ve bölge geleneklerinden etkilenerek bölgelere göre özel meşrep çeşitleri şekillenmiştir. Bunlar içinde, Dolan meşrebi, Kumul’un “Mas bayramı” ve “Kök meşrebi”, Kaşgarı’n meslektaşlar meşrebi, köylüler meşrebi, Kadınlar meşrebi, İli otuz oğul meşrebi, Kuçar meşrebi, Lopnur meşrebi çok yaygındır. Bu meşrepler içinde Dolan meşrebi özel yapıya ve düzene sahiptir. Bunun nedeni ise, Doğu Türkistan’da bulunan Dolan bölgesinin başka bölgelerden uzaklarda olması, İslam dininden pek etkilenmemesidir. Yanı Dolan meşrebinde bay - bayanlar beraber eğlenirler.

Büyük Dolan meşrebi genel olarak, çoğu zamanlarda bayramlarda, düğünlerde yada çeşitli başarıları kutlamak için yapılır. Bu çeşit meşreplerde katılım çok büyük oluyor ve komşu bölgelerden de katılımlar oluyor. Dolan meşrebi içerik olarak, şarkı - dans, eğlence ve ceza uygulamaları gibi 3 bileşenden oluşuyor. Şarkı - dans bölümünde, Uygur klasik şarkılardan on iki mukamdan parçalar çalınır. Önce bir-iki kişi dans başlatır, sonar bayanlar eşlik eder. Şarkı kesintisiz söylenir, şarkı bitene kadar kim durmaksızın devam edebilirse, o kişi kazanmış oluyor. Genelde şarkılar uzun söylendiğinden, son aşamaya kadar pek az kısı dayanır.

Dans gösterisi sonar, eğlence kısmına geçilir ve çeşitli halk oyunları yapılır. Örneğin, söyleyiş, koşuk söylemek, güreş yapmak, çay oyunu gibi. Çay oyununda, katılımcılar sıraya dizilirler ve bir-birine çay iletirler. Bu süreçte çay dökülürse, o kişi “cezalı” olarak belirlenir. Eğlencenin amacı, oyun kuralını bozan veya özen göstermeyen ve ya oyundan çekilen kişilerin tespit etmedir.

İli Otuz oğul meşrebi

Otuz oğul meşrebi, Doğu Türkistan’da bulunan İli bölgesine özel yerel meşrebidir ve sadece erkekler katılır. Bu neden ile oğullar meşrebi olarak adlandırılır. Genel olarak güz aylarında hasılatlar toparlandıktan sonar başlanır ve seneye ilk baharda ekimler başlanana kadar devam eder. Bu meşrep yapı olarak, meşrep beyi, yiğit başı, darıgey bey, köl beyi ve paşşap’lardan oluşurlar. Bu kişilerin hepsinin özel görevleri bulunuyorlar. Meşrep beyi: “Otuz oğul meşrebinin” en yüksek konumlu unvanıdır ve tüm meşrebin denetimini yapar ayrıca meşrep ili ilgili devalara bakarlar.

Yiğit başı: Meşrebi düzenleyicidir ve meşrebi organize ederler.

Darıgey bey: meşrebin şarkı - dans, müzik gibi sosyal etkinliklerinden sorumludur. Bu neden ile bu bey, meşrep yapılacak köyde yada bölgede bulunan, müzik ve danslardan iyi anlayan sanatçılardan seçilir.

Köl beyi: Meşrebin maliyesinden sorumludur. Meşrebe gerekli yemekler, etkinlikler ile ilgili servis yapacakların ayarlanması gibi işlerin yapılmasıdır.

Paşşap beyi: Meşrebin düzenini sağlamak, genelde “polis” gibi görev yapmak, cezaları uygulamak. “Otuz Oğul Meşrebine” üye olmasının sınırı yoktur. Ancak meşrebe katılanların sayısı 30-40 kişiden geçmez. Meşrebe katıla bilmesi için, katılmak isteyen kişi babası ile gelir, önce yiğit başına sonra meşrep beyinde başvuruda bulunur. Katılmak isteyeninin kesinlikle bir yeteneği olması gerekiyor. Hiç bir yeteneği olmazsa, kuşlar gibi öter yada bir çeşit oyun gösterir. Meşrep sürecinde çok çeşitli oyunlar oynanır. Kimse kurala uymazsa yada istenen şarkıyı söylemezse, yarışmalarda kayıp ederse ceza verilir. Cezalı kısmında, nasıl bir cezanın uygulanacağına

yiğit başı karar verir. Yiğit başı genelde herkesin saygı gösterdiği saygın birinden seçilir. Cezayı Paşşap Bey uygular. Ceza alan kişiler, yiğit başının emrine göre, çeşitli eğlenceler gösterir, şarkı söyler ve dans eder. Hiç itiraz etme hakkı bulunmuyor. Çoğu zaman, komik olan eğlencelerin yapılması istenir. Örneğin, erkek ise, kadın gibi dans etmesi, kadın sesi ile şarkı söylemesi gibi.

Cezanın amacında, Meşrebi daha eğlenceli yapmak ve meşrep ehlini daha eğlendirmektir. Bu neden ile, cezaya çarpıtılanlarda cezaları seve-seve çekerler. Ancak Paşşap Beg kolay-kolay çekilmiş kavgaları kolay-kolay kabul etmezler. Bir cezaya bağlı olarak birden fazla cezayı peş-peşe çekmek zorunda kalabilirler. En son olarak otuz oğul ricası ve kanaati üzerine cezası çekilmiş sayılır. Sonuç olarak cezanın temel amacı kişilere, ahlak nizam hakkında bilgi vermek, kurallara uyumasını teşvik etmektir.

Günümüzde Meşrep

Günümüzde meşrep yoğun olarak Doğu Türkistan'ın çeşitli bölgelerinde, Çin yönetiminin İli ilinde ve Kazakistan'ın Uygurlar yoğun olarak yerleştiği bölgelerde varlığını sürdürüyor. Doğu Türkistan'daki meşrep ile Kazakistan'daki meşrep hemen-hemen aynıdır. Ancak Doğu Türkistan'da meşrepler çok kısıtlı şartlarda ve gizli olarak gerçekleştiriliyor. Bunun temel nedeni de 1997 yılında yaşanan Gulca olayıdır. Yani bu Gulca olayı temelinde meşrep yer almaktadır. Doğu Türkistan'da dini eğitimlerin yasaklanmasından dolayı, bir çok gençler içki içmek, uyuşturucu kullanmak ve ahlakı yönden çöküntüler yaşamak gibi sosyal olaylar yaygınlaşıyor. Bu çeşit olaylara imkan sağlayan sözde "oltrush" adında eğlenceler düzenliyor. Bu eğlenceler gençlerin maneviyatını bozmaya neden oluyor. Be neden ile, milli değerine sahip çıkmak isteyen gençler ve şuurlu kişiler Meşrebi canlandırıyor. Yiğit Başıda gençleri bu kötü alışkanlıklardan durdurmak için, güzel programlar yapıyor. Meşreplerde, "Kuran"dan ayetler okuyor ve gençlere anlatıyor. Toplamın çok saygısını kazanıyor. Yiğit başı, bölgelerde bulunan Uygurların durumlarını inceliyor, yardıma ihtiyaçlı olanları tespit ediyor ve çeşitli yardımda bulunuyorlar. Okul ücretini ödeyemeyen öğrencilere yardım ediyorlar ve teşvik ediyor. Millete zarar veren kişileri tespit ederek, kendi kuralları çerçevesinde para cezası uyguluyorlar. Böylece ciddi bir yapılanmaya gidiyorlar. Bu yapılanma Çin hükümetinin dikkatini çeker ve ileride önlenemez halı ayaklanmasına neden olmasından korkarak, meşrepleri yasaklıyorlar. Bu neden ile 1997 yılı Gulca olayı yaşanıyor. O olaydan sağ kurtulanlar Kazakistan'a sığınıyor ve bu meşrep bünyesinde çalışmalarını sürdürüyor. Kazakistan'da şuan her bölgede yiğit başı bulunuyor ve bölgenin sosyal problemleri ile ilgileniyorlar. Örneğin sosyal yardımlaşma, bayramlaşma, evlilik, cenaze, kültür çalışması gibi. Genelde her bölge, kendi yiğit başlarının kararına saygı duyarlar ve her çeşit etkinliklere kesinlikle davet ederler.

Sonuç

Uygur meşrebi tarihten beri Uygurların bir araya gelmesini, kendi aralarında kaynaşmasını, dayan aşmasını ve dolayısıyla kendi sosyal geleneklerini sürdürmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Günümüzde bile zor koşullara rağmen bu geleneği sürdürmektedir.

Kaynaklar

1. <http://en.wikipedia.org/wiki/Meshrep>
2. <http://www.barmu.cn/text/Read.aspx?id=336>
3. Abbas Munyaz Türkiykan, Kutsal toprak Aksu, Aksu ili birinci lise derslik kitabı.

KAZAN'DA ÖLÜM VE DEFİNLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR (Beliefs And Practices Related To The Death And Funeral in Kazan)

Doç. Dr. Mustafa SEVERİ

¹ Gazi Ün. Güzel San. Fak. FOV Böl.

Ölüm, insan hayatının son safhasını meydana getiren olaydır ve insan hayalinin, hakkında belki de en fazla çalıştığı bir durumdur. Durumun kabul edilmesi veya isyanla karşılanması psikolojisiyle insan, ölüm olayı çerçevesinde birçok inanış ve âdet geliştirmiştir. Bütün toplumlarda ölümle ilgili inanışlara bakıldığında, inanışların oluşması ve şekillenmesi üzerinde korkunun büyük bir etki yaptığı görülür.

Türk kültüründe ölüm ve bu bağlamda gerçekleştirilen kut-törenler, (ritüeller), defin ve mezar şekilleri, gerek İslâm öncesi gerekse İslâmiyet'in kabulü sonrasında yaşanan coğrafî yapıya, insanî ilişkilere ve bu çerçevede inanç açısından etkileşimlere, vb. göre farklılıklar gösterir.

Çalışmamızda Ankara-Kazan'da ölüm, ölümün algılanışı ve ölüm sonrasındaki süreçte cenazenin defni, yöredeki mezar şekli, genel Türk inanç ve uygulamaları çerçevesinde değerlendirilecektir.

İslâmiyet öncesi Türk topluluklarında ölümün algılanışı, cenazenin defni, vd. hususundaki inanç ve uygulamalar çeşitlilik gösterir. Bunun sebebi, bu toplulukların oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olmaları, bu coğrafyalarda değişik vesilelerle (göç, ticaret, savaş, vd.) farklı topluluklarla ilişki içerisinde olmalarıdır. Ancak her ne kadar farklı coğrafyalarda yaşıyor olmaları veya farklı topluluklarla ilişkiye girmeleri söz konusu olsa da ölümün kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu ve ölüm sonrası bu dünyadakine benzer bir hayatın devam edeceği yönündeki inançlar bütün Türk boylarında ortakdır.

Eski Türklerde ölüm, ölümden sonra devam edeceği düşünülen hayat için bir eşik olarak düşünülüyordu. Çünkü hayat birbirinin devamı olan, birbirini bütünleyen, iki dönemli bir süreç olarak algılanıyordu. Eski Türkler, ölümün kötü ruhlardan kaynaklandığına inanırlardı. Yeraltının hâkimi Erlik, yeryüzüne gönderdiği kötü ruhlar aracılığıyla yaşayan insanların ruhlarını alır, onları yeraltına götürürdü. Ruhun bedeni terk etmesi şeklinde algılanan ölüm sonrasında ruh, Tanrı katına, ata ruhlarının yanına veya Erlik'in hâkim olduğu yer altına gidiyordu. Ölen kişinin ruhunun, kam tarafından ata ruhlarının yanına götürülünceye kadar evde, çevrede dolaştığına inanılırdı. Başiboş dolaşan ruh, yaşayan akrabalarına zarar verebilirdi. Bu yüzden kam, ölen kişinin ruhunu çeşitli merasimlerle etkisiz hâle getirirdi. Kamlar, ruhu ya Tanrı katına ya da ata ruhlarının yanına götürmek yönünde çaba gösteriyorlardı. Kişinin dünyadayken toplumsal hayatta üzerine düşen ödev ve sorumlulukları yerine getirip getirmediğine bakarak kamlar o kişinin ruhuna gereken itenayı gösteriyorlardı. Çünkü, dünyadayken

kişinin yaptığı veya yapmadığı iyi ve kötü amellere göre ölümden sonraki hayatta ödüllendirileceğine veya cezalandırılacağına inanıldığından böyle davranılıyordu.

Ölüm ve defin hususunda, İslâmiyet'in kabulü ve sonraki süreçte İslâmî kural ve yasaklara uygun inanç ve davranışların yanında eski inançlar ve uygulamalar da günümüze kadar süregelmiştir. Çoklukla batıl, hurafe, vd. olarak nitelendirilen bu inanç ve uygulamalara çalışmamızda mekân olarak seçtiğimiz Kazan'da da rastlanılmaktadır ve gerek İslâmî gerekse İslâmiyet öncesi eski inanç ve uygulamaların uzantıları bir arada varlıklarını sürdürmektedirler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, son yıllarda (özellikle 1970'lerden bu yana) çeşitli etkenlere (teknolojik gelişmeler, uluslararası iletişimde ve ilişkilerdeki hızlı değişimler, üretim ve tüketimdeki akıl almaz pazarlar ve pazarlama imkânları, vd.) bağlı olarak toplumsal ve kültürel yapımızdaki dönüşümlerin, bu inanç ve uygulamaları (gerek İslâmî gerekse İslâmiyet öncesi inanç ve uygulamalar) daha pratik hâle dönüştürdüğü, ancak aynı zamanda zayıflatığıdır.

Günümüz Kazan'ında ölüm ve sonrasında, cenazenin defnine ilişkin inanç ve uygulamaları kaynak kişilerimizden edindiğimiz bilgilere göre değerlendirecek olursak, özellikle Türk kültüründe "sıralı ölüm" adı verilen ve belli bir yaşa, yaşlılığa bağlı olarak kişinin ölümü normal karşılanmakta ve ölüm hadisesi öncesinde eğer kişi yatacak kadar güçsüz veya hasta ise ve öleceğine ait bir beklenti varsa, ölüm yatağındaki insanın can çekişmesini önlemek, can vermesini kolaylaştırmak ve çabuklaştırmak için kişinin başucunda Kur'an-ı Kerim okunmakta, kişiye zemzem içirilmekte ve arada bir kelime-yi şehâdet getirmesi yönünde kişiye yardımcı olunmaktadır. Eğer kişi, can çekiyor da bir türlü canını teslim edemiyorsa, yanında bulunanlar, yeğnilik verici dualar olarak adlandırdıkları Yasin, Ayetü'l Kürsü, İhlas gibi sureleri okumaktadırlar.

Yörede ölüm vukû' bulduğunda, ölenin yakınlarının ağlaması, feryat etmesiyle komşular ölüm hadisesinden haberdar olur. Ölen kişinin can çekişmesi uzun sürmüşse, zaten dost, akraba haberdar edilmiştir. Ölümü duyan komşular hem ölünün yakınlarını teskin etmeye hem de yapılacak işlere yardım etmeye gelirler. Ölünün uzaktaki yakınlarını, köyün veya mahallenin imamını haberdar ederler. Ölümün çevreye daha çabuk duyurulması için imamdan salâ vermesi istenir. İmamın salâsını duyan herkes bir ölüm hadisesinin vukû' bulduğunu anlar. Şimdilerde ölüm haberini duyurmada imamın sala vermesi yanında belediye de bu konuda halka yardımcı olmakta; ölen kişinin yakınlarının belediyeye müracaatları hâlinde belediye, ölenin kim olduğunu, cenazenin ne zaman ve nereden kaldırılacağını şehrin her tarafında duyurmaktadır.

Yörede herhangi bir kişi ruhunu teslim eder etmez, gözleri sıvanarak kapatılır. Sıcağı sıcağına gözleri kapatılmazsa, gözleri açık kalır ve ölü, mezara gözleri açık gider. Bu, yörede iyi karşılanmaz. Ölen kişinin gözünün arkada kaldığına, yani dünyada muradına eremediğine inanılır. Kişi ölünce, üzerindeki çıkarılarak "rahat yatağı" adı verilen yeni hazırlanmış bir yatağa, sedire veya düz bir yere başı kibleye gelecek şekilde yatırılarak elleri iki yanına uzatılır. Bu, mezarda yatacağı şekli alması, vücudun bu şekilde soğuması, kalıplaşması için yapılır.

Başının altına yastık konulmaz. Üzerine çarşaf örtülür. Ölünün karnına bıçak veya makas konulur. Ölünün karnı üzerine konulan nesnelere dikkat edilirse demirdendir. Ölünün şişmesini üzerine konulan bu demirin önleyeceğine inanılır. Diğer yandan Eski Türklerde ölüye ilişmeye, bedenine girmeye çalışan kötü ruhların, ölünün üzerinde demir olursa cesede yaklaşamayacaklarına inanılırdı. Ölünün ayakları yan yana getirilerek başparmakları birbirine bitiştilerle bağlanır. Çenesi de bağlanarak gözleri kapatılır. Eğer çenesi açık kalırsa, cesede cinlerin, şeytanlar gireceğine inanılır. Ölüm salâ verilerek duyurulur. Salâ verilirken ölen kişinin yakınları, komşuları veya köyde mezar işlerini yapan kişiler, ölünün mezarını kazmaya giderler. Bu arada da ölünün başucunda Kur'an-Kerim okunur.

Defin merasimini, "hazırlık" ve "defin" olarak ikiye ayırabiliriz. Kişinin ölümünden yıkayıp kefenlenerek tabutunun musalla taşına konmasına kadar olan safhayı hazırlık, cenaze namazının kılınması ve mezarlığa götürülüp defnedilmesi ve defin sonrası uygulamaları da defin veya son safha olarak değerlendirmek mümkündür:

1. Hazırlık

Ölü, sünnet üzere, yani başı kibleye gelecek şekilde, başı güneye, ayakları kuzeye gelecek şekilde, mezara nasıl yatırılırsa öylece tenesir tahtasına yatırılır. Yıkayıp, gerekli temizliği (koltuk altları etek temizliği) yapılır; tırnakları kesilir, gusül abdesti aldırılır. Cesedin muhtelif yerlerine pamuk konulur veya tıkanır. Bunun sebebi, akıntı, vb. çıkmaması ve abdestinin bozulmaması içindir. Kazan'da eskiden erkek ölüyü genellikle köyün veya mahallenin imamı yıkardı. Kadınlarda ise ölü yıkayanın din görevlisi olması zarureti yoktu. Köyde veya mahallede bu işi bilen yaşlı kadınlar vardı, ölüyü onlar yıkardı. Şimdilerde ise, belediyeye haber verilmekte; belediyeden gönderilen ambulansla veya ölü yakınlarının tedarik ettiği bir araçla ölü, hastanenin veya sağlık ocağının gasilhanesine götürülmekte ve orada görevlilerce yıkayıp kefenlenmektedir. Kefenlenirken yörede genellikle kefenin arasına çörek otu, gülsuyu, zemzem serpilir. Eskiden ölüyü yıkamak için kazanlarla su ısıtılırdı. Ölü yıkandıktan sonra artan su başka ölümler olmasın diye hemen dökülürdü. Günümüzde ölü genel olarak gashanelerde yıkandığı için böyle bir uygulama yapılmamaktadır.

Ölüm vuku bulduğunda ölü yakınlarının telaşlı olacağı ve o esnada kefen tedarik etmelerinin belki de mümkün olmayacağı düşünülerek eskiden yaşlılar kendilerini ölüme hazırlar, "Öldüğüm zaman yakınlarıma yük olmayayım, hazır olsun" diye kefenini hazır ederdi. Bazı kişiler eskiden Hacc'a giderlerken kefenliklerini yanlarında götürürler, kefenliklerini orada zemzemle yıkayıp getirirlerdi; böyle yapmalarının sebebi, zemzemle yıkanan kefenlikle defnedilen insanların cehennemde yanmayacaklarına olan inançtı. Şimdi böyle bir uygulama görülmemektedir. Diğer yandan önceden kefenlik almak, bir kenarda saklamak da artık söz konusu değil.

Yörede İslâmî inançlara göre ölünün mümkün olduğunca kısa sürede gömülmesi gerektiğine inanılır. Diğer yandan, cesedin, şişmemesi, kokmaması, toprağına bir an önce kavuşması için de ölünün defni konusunda acele edilmektedir. Ancak, eskiden kişi akşam öldüyse yıkayıp kefenlendikten sonra sabaha kadar evde veya köyün camiinde bekletilir. Sabah öldüyse öğle namazı, öğleyin öldüyse ikindi namazı sonrasında kılınacak cenaze namazına yetiştirilmeye çalışılırdı. İkindi sonrası öldüyse ertesi güne bırakılır ve ertesi gün öğle namazını müteakip defnedilirdi. Bazen de uzaktaki yakınlarının, cenaze namazında ve define bulunabilmeleri için ölü, makul bir süre bekletilirdi. Fakat günümüzde ölü gerek hastanede veya sağlık ocağında gerekse evde yıkayıp kefenlendikten sonra en yakın morga konulmaktadır. Uzakta oğlu, kızı, yakınları varsa, cenazeye yetişebilsinler diye morgda eskiye oranla daha uzun süre bekletilebilmektedir.

2. Namaz ve defin

Kefenlenen ölü, tabuta yerleştirilir. Tabut, camiinin önündeki musalla taşının üzerine konur. Öğle veya ikindi namazına denk getirilerek, cemaat olması için namazdan sonra cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı, "ölen için duadır. Ayakta kılınır ve dört tekbirlidir (Soymen 1972: 65). İmam, cenazenin önünde durur. Cemaat de imamın arkasına saf olur. İmam, cenaze namazına niyet ederek ilk tekbiri alır. Tekbirden sonra imam ve cemaat ellerini göbeklerinin altında bağlarlar; "Süphanek" okunur. Bundan sonra eller kaldırılmadan ikinci tekbir alınır; "Salli" ile "Barik" okunur. Sonra üçüncü tekbir alınır ve bir dua okunur. Sonra dördüncü tekbir alınır ve eller bırakılarak önce sağa sonra sola selam verilerek namaz bitirilmiş olur. Namaza kadınlar ve çocuklar katılmazlar. Namaz kılınınca, cenaze kaldırılır. Götürülürken ardından yüksek sesle "Akıbeti hayır getirsin, hayırlı olsun; Allah korktuğundan kurtarsın" denir. Cenaze götürülürken hemen herkes cenazeyi taşımaya gayret eder. En az on adım cenazeyi taşımanın büyük sevap olduğuna inanılır. Kadınlar cenazeyi taşımaya katılamaz, mezarlığa da gelmeleri uygun değildir.

Tabutun üzerine ceket veya başörtüsü konularak ölen kişinin cinsiyeti belli edilir. Diğer yandan tabutun üzerine konulan ve tabut taşınırken birileri tarafından alınan ceket veya başörtüsü, dünya malının dünyada kaldığını, ölen kişinin bu dünyadan kısmetinin kesildiğine de işaret olarak da değerlendirilir. Ölen kişi genç, nişanlı veya yeni gelin ise, tabut ağaç dallarıyla, çiçeklerle süslenir veya gelinlik örtülerek, gelin telleri takılarak ölenin gelin veya nişanlı olduğu belirtilir. Şehit cenazelerinin defin merasimlerinde tabut bayrağa sarılır ve çiçeklerle süslenir. Son yıllarda şehit mezarlarını taşlarına şehidin resmi de konulmaktadır.

Ölüm vuku' bulunca, ölünün yakınları mezarın hazırlanmasıyla meşgul olurlar. Çevrede bu işleri yapmalarıyla tanınan ehil insanlar vardır. Onlara müracaat edilir. Mezar, normal boyda bir kişinin beline kadar bir derinlikte ve genellikle ölünün başı Batı'ya, ayakları Doğu'ya gelecek şekilde kazılır. Hazırlanan mezarın

güney yüzünün dibinde, yörede “sapıtma” adı verilen ve ölünün sığabileceği genişlikte bir boşluk açılır. Ölü, bu boşluğa sağ kolu üzerine yatırılır, yani yüzü kibleye getirilmiş olur. Kefenin bağları çözülür. Ölünün sırtına, devrilmemesi için bir dizi taş, briket veya tuğla konularak toprakla desteklenir. Ölüyü mezara yakını olan kişiler (oğlu, kardeşi, yeğeni, vb) koyar. Ölü toprağa yerleştirildikten sonra bir ucu mezarın kuzey cephesinin dibine, bir ucu da mezarın güney cephesinin üst yanına gelecek şekilde (45°) tahtalar (70-75 cm) dizilerek, eski döven konularak veya tuğla veya briketle örülerek üzerine toprak atılır. Böyle bir uygulamada toprak ölünün üzerine değil, mezarın yan tarafına atılmış olur. Cenaze defnine katılanlar, başta ölen kişinin yakınları olmak üzere sırayla mezara üçer kürek toprak atarlar. Daha başka ölümlerin olmaması veya mezara toprak atmanın sevabının diğer kişiye geçmemesi yönündeki inanış gereği toprak atan kişi küreği yere bıraktıktan sonra diğer kişi küreği alarak toprak atar; kürek elden ele geçirilmez. Toprak atılırken kürek dize dayanmaz. Mezar belirgin olsun diye üzeri toprakla yükseltildikten sonra her “iki başına birer taş dikilir ve bir ibrik su dökülür. İmam dua okuduktan sonra cemaat dağılır” (Erdoğan 2009: 561). Cenaze merasimine katılanlar mezarlıktan cenaze evine gelerek hem başsağlığında bulunurlar hem de burada ölen kişinin akrabaları ve komşularca getirilen yemeği yerler. Cenaze evinde bir hafta yemek yapılmaz. Komşular bu bir hafta birbirlerini haberdar ederek cenaze evine yemek getirirler. Bu arada cenaze evinde ışıklar söndürülmez.

Mezar, ölü gömüldükten sonra bir yıl, iki yıl bekletilir. Bu zaman içinde toprak yerine oturur. Daha sonra mezar, ölü sahibinin ekonomik durumuna göre yaptırılır. Yörede, genel olarak her köyde her ölü için ayrı bir mezar kazılır; yani ölüleri üst üste koymak yoktur. Yörede ölü, mezarlığa kadar tabutla götürülüp orada tabuttan çıkarılarak gömülür; yani tabutla ölü gömülmez. Bedeni bozulmuş, yani parçalanmış ölü de yine kefene sarılarak gömülür. Çünkü, İslâmî inanca göre, insan topraktan gelmiş yine toprağa karışıp gidecektir. Mezara ölü konulup üstü örtüldükten sonra, cemaat ve imam, yere oturur. İmam burada «Yasin» ve “Mülk” surelerini on bir defa, İhlas ve Muavvizeteyni (Nas, Felak) okur, ölünün ruhuna bağışlar. Kabir başında bulunan cemaatle birlikte dua ve istiğfarda bulunur. Sonra cemaatle birlikte “Fatiha” okur. Bu sureden sonra imam dışında herkes mezarlıktan ayrılır. İmam, mezarın başında kalır ve ölüye “talkın” (Ar. telkinât) verir. Cenazeyi defnettikten sonra mezarlıktan dönülürken aynı yoldan dönülmez. Eğer aynı yoldan dönülürse, ölümlerin devam edeceğine inanılır. “Ölü ruhunun dirileri izleyememesi için, mezarlıktan dönüşte, gidiştekinden başka bir yol kullanılır” (Eliade 1999: 239). Eski Türk inancında da ata ruhlarına karşı duyulan saygının yanında onlardan korkular, onları gücendirecek davranışlardan kaçınılırdı. Gittikleri âlemden geri dönmeleri, yaşayan insanları rahatsız etmemeleri için ellerinden gelen gayreti gösterirlerdi. “İnsanlar yeni ölenlerden korkar, eskiden ölmüş olanlara ise, saygı gösterir ve koruyuculuklarını beklerler” (Eliade 1999: 239).

İslâmî inanca göre ölü, mezara konulunca sorgucu melekler gelir ve ölüyü sorguya çekerler. İmam, ölünün dilinin dolaşmaması, kolay cevap verebilmesi için ölüye üç kere annesinin adıyla “Ya falanın oğlu/kızı” şeklinde seslenir ve sonra Arapça olarak şu duayı okur: “Üzür *mâ künte aleyhi* şehâdete *en lâilâheillallah ve enne Muhammeden resulallah ve enneke nadyte billahi rabben ve billislâmi dinen ve bi-Muhammedin nebiyyen ve bil-Kur’ani imâmen*”. Yani, mealen “*Ey falan oğlu/kızı falan, dünyada iken bağlı olduğun dinini, Allahın birliğine ve Hz. Muhammed (S.A.V)’in O’nun peygamberi olduğuna iman ve ikrarını hatırla. Sorgucu melekeler, ‘Rabbin kim, dinin ne, nebîn kim, kitabın ne?’ dediklerinde, ‘Rabbim Allah, dinim İslâm, nebîm Muhammed, kitabım Kur’an-Azim ü şan’ de*” diyerek ölüye talkını vermiş olur.

3. İskat ve Devir

Ölü gömüldükten, imam talkını verdikten sonra ölü evinde ölünün “iskat veya devr”ine oturulur. İskat, kelime anlamı olarak düşürmek demektir. Bu, mutlaka yapılması gereken bir uygulama olmamakla birlikte, vefat eden kişinin öbür dünyada rahat etmesi, azap çekmemesi için yapılır. Kişi hayattayken bazı ibadetlerini yerine getirmemiş olabilir. Mesela, namaz kılmamış veya kılamamış, oruç tutamamış, zekâtını verememiş veya kurbanını kesememiştir. Zamanında yapılamayan bu ibadetlerin karşılığının ödenmesi ile telafisi, bu borçların düşürülmesi maksadıyla ölü yakınları Allah’a niyazda bulunurlar. Kişi ölmeden önce yerine getiremediği ibadetleri için malından, parasından belli miktarda fakirlere veya hayır kurumlarına verilmesini vasiyet edebilir; fakat, herhangi bir kimse böyle bir vasiyeti etme fırsatı bulamamış ve vefat etmişse, mirasçıları veya yakınları tarafından belirlenen bir meblağdan da ıskat yapılması mümkündür. Ölen kişi, erkek ise, çocukluk devresi olan on-on iki yaş, kadın ise dokuz yaş, öldüğü yaştan çıkarılır. Kalan yaşın namazı hesap edilir ve her namaz için kişinin öldüğü yılın vitir sadakası kadar bir bedel belirlenir. Günlük namaz hesap edilirken altı vakit üzerinden

hesap edilir; çünkü vitir namazı da bir vakit olarak değerlendirilir. Hesap yapılıp da belirlenen miktar, eğer ölü yakınlarının ödeyemeyeceği kadar fazla ise, (ki çoklukla fazladır; sözelimi yetmiş yaşındaki bir kişinin ıskatı hesaplandığında milyonları bulur) devir usulüne başvurulur. Devir, döndürmek, çevirmek anlamındadır. Bir çıkın içine konulan belli miktardaki para, imam tarafından halka şeklinde oturan kişilere sırasıyla defalarca “falan oğlu/kızı falanın namaz kefareti olmak üzere bu parayı aldın kabul ettin mi?”denilerek verilir. Karşıdaki kişi de “Aldım kabul ettim” der. Devir bu sözlerle çıkın verilip geri alınarak tamamlanır. Namaz kefareti bittikten sonra, aynı para, kişinin namazı, orucu, zekâtı, yerine getiremediği yeminleri, kurbanları, yapamadığı ibadetleri için de devredilir. Devir işi bittikten sonra devre katılan kişiler veya ölü sahipleri çıkın içinde devredilen parayı vefat eden kişinin hayrına fakirlere dağıtırlar.

Cenaze çıkmış evde eskiden yemek pişirilmezdi. Ölü evine komşular yemek getirirlerdi. Şimdi de komşulardan yemek gelmektedir. Bunun yanında ölü evinde de taziyeye gelenlere daha çok pratik yemek diyebileceğimiz etli pide ve içecekten (ayran, kola) oluşan yemek ikram edilmektedir. İkrâm edilen yemekler ölen kişinin ruhuna gönderilir.

c)- Ölüm sonrası yas tutma, aş verme, vb. inanç ve uygulamalar

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi, Kazan’da da ölenin ardından, ölenin yakınları ve akrabalarınca tutulan yasın süresi, genel olarak kırk gün olarak belirtilmiştir. Ölünün kırkının çıkmasıyla verilen yemek, okutulan mevlit, yasın da bittiğini göstermektedir. Ölen kişinin aile içindeki yeri ve önemi, genç veya yaşlı oluşu, cinsiyeti, ölüm şekli, yasın süresinin uzun veya kısa olmasını belirlemektedir. Ancak, yas süresi konusunda tam bir kesinlikten söz etmek mümkün değildir. Ekonomik, psikolojik, dinî ve içtimaî durumlar, yasın şeklini de süresini de belirlemektedir. Genel olarak ölüm vakasından sonraki ilk dinî bayramdan sonra, yasın bittiği söylenebilir.

Ölümden sonraki ilk bayrama kadar, ölü yakınları bazı davranışlardan, kimi hareketleri yapmaktan kaçınırlar. Ölümü umursamaz tavırlar içinde olmak, müzik dinlemek, cici bicili şeyler giyinmek, vb. şeyler, hem ölen kişiye saygısızlık hem de topluma saygısızlık olarak telakki edilir. Toplum bu konuda ölü yakınlarını bir nevi baskı altına almakta, kendi yapısına ve geleneklerine aykırı davranışı da kınamaktadır. Evde radyo, televizyon açılmaz, hamama gidilmez, erkekler tıraş olmazlar. Eskiden erkekler, ölünün kırkı çıkıncaya kadar tıraş olmazlardı; ancak günümüzde çalışılan işyeri, günümüz şartları buna imkan vermemekte, dolayısıyla erkekler mecburen tıraş olmaktadır. Ölü yakınları, çevredeki düğün veya eğlencelere gitmez, ellerine kına yakmaz, süslenmezler. Ölümünden sonraki ilk dinî bayrama ölü yakınları özel bir önem verirler. Ölen kişinin olmadığı, onsuz kutlanan ilk bayram olması sebebiyle akrabalar, komşular, ölü yakınlarını yalnız bırakmaz; bu ilk bayramda birlikte olurlar. Gelenlerden Kur’an-Kerim okumasını bilenler, Kur’an-Kerim okuyarak ölen kişinin ruhuna bağışlarlar. Ölü yakınları bu ilk bayramda, komşulara bayram ziyaretine gitmezler.

Yasın müddeti konusunda erkeklere bakarak kadınların daha hassas olduklarını, ölüm olayını daha yoğun yaşadıklarını söyleyebiliriz. Birçok olay ve durumda olduğu gibi, ölüm konusunda da erkekle kadın cinsi arasındaki farklar ve bu farklara ek olarak içinde bulunulan psikolojik, toplumsal ve ekonomik şartlar, her iki cinsin yaşla ilgili tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Kadının yaratılış olarak daha içe dönük ve hissi oluşu, toplumsal yaşayışımız gereği erkekten daha fazla evde bulunuşu, buna karşılık erkeğin daha çok dışarıda olması sebebiyle benzer olay ve durumlarla birçok kere yüz yüze gelmesi, gerçekçiliği, dışa dönüklüğü, ekonomik sorumluluğu, geçim derdi, yastan daha kısa sürede uzaklaşmasını bir ölçüde mecburi kılmaktadır.

Ölüm hadisesi sonucunda yapılması düşünülen nişan ve düğünler ileri bir tarihe ertelenir. Çeşitli sebeplerle, (damadın veya gelinin yurtdışından gelmesi, ekonomik sebepler, vd.) ertelenmesi mümkün olmayan nişan ve düğünler çalgısız, eğlencesiz olarak yapılır. Komşular da böylesi durumlarda ölü yakınlarının acısına saygı gösterir; mecburi durumlarda ölü yakınlarından müsaade ister, özürlerini belirterek düğün veya nişanlarını yaparlar.

Eski Türkler, ölülerine “aş verme”yi en önemli görev sayar ve “yoğ/yuğ” töreni dedikleri törenler düzenlerlerdi. İlk çağlarda aş, doğrudan doğruya ölüye verilir, yani ölünün mezarına konulur veya dökülürdü.

Bugün Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi yörede de ölüyü anmak üzere ölüm ertesi belirli günlerde (yedinci, kırkinci, elli ikinci veya yıldönümü) aş verilmesi, ilk çağlarda ölümlere aş verme töreninin değişmiş, gelişmiş şeklidir. İslâmiyet'in Türkler arasında yayılmasından sonra bu tören, İslâmî bir görünüme bürünerek "sevabını ölü ruhuna bağışlamak üzere fakirlere yemek, helva vermek şeklini almıştır" (Durdu-Durdu 1998: 71).

Yörede, ölen kişinin ailesi, yakınları yedinci, kırkinci, elli ikinci günlerde yemek verirler. Yedinci günde ölen kişinin yakınları komşulara yufka (şebit) arasına helva koyarak dağıtırlar. "Ölüm tarihinden başlayarak her gün Yasin-i şerif okunur." (Erdoğan 2009: 561). Ölümün kırkinci günü Yasin tamamlanarak "kırk mevlidi" okutulur. Kırk aş denilen yemekler yapılır; komşular davet edilir Ölümün yedi, kırk ve elli ikinci günü Kur'an, okutulur. Elli ikinci günde ölünün etinin, kemiğinin birbirinden ayrılacağına, burnunun düşeceğine; el, ayak kemiklerinin ayrılacağına; bu durumda iyi âmel sahibi olan kişinin ruhunun acı çekmeyeceğine, kötü âmel sahibinin ise, büyük ıstıraplar çekeceğine inanılır. Bu nedenle ölünün ruhunu rahat ettirmek için özellikle ölünün kırkında ve elli ikinci gününde mevlit okutularak yemek verilir.

d)- Başsağlığı dileme

Ölü sahibi kederli insanların acılarını paylaşma, üzüntülerini hafifletme amacıyla ölü sahibi ailenin dostları, akrabaları, komşuları, ölü evine giderek ölü sahiplerine başsağlığı dilerler. "Başınız sağ olsun, Allah başka acı vermesin, Allah geride kalanlara ömür versin, Allah sabır versin" gibi kalıp sözlerle dilenen başsağlığının yanında, ölü sahiplerinin acısını hafifletecek, onları teselli edecek, avutacak sözler, hayatın devam ettiğini, ölenle ölülemeyeceğini belirten, ölümün bir yazgı olduğu, metanetle karşılanması gerektiği yönünde sözler de söylenir. Başsağlığı dileme, "sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı hem de yas süresini azaltmaya yönelik bir âdettir (Örnek 1974: 405). "Dost acı günde belli olur" atasözüne uygun olarak ölü yakınlarının acısını paylaşmaya, başsağlığı dilemeye gereken özen gösterilir. Köyün dışında, gurbetteki insanlar da iletişimin imkânlarından faydalanarak ölü yakınlarını arayarak başsağlığı dilerler. Başsağlığı dileme, komşuluk ilişkilerinin güçlenmesini, akrabalar arasındaki bağın pekişmesini sağlamak yönüyle de önemlidir.

Yörede mezar ziyareti, özellikle mübarek olarak kabul edilen günlerde yapılır. Arife günü ikinci namazından sonra, bayram sabahı, kandil günleri mezarlıklara gidilmektedir. Normal günlerde de özellikle Perşembe ikinci vakti mezarlıklar ziyaret edilmektedir.

Sonuç

Ölüm ve sonrasındaki inanç ve uygulamalar incelendiğinde, bu inanç ve uygulamaların geri planında bin yıllar öncesinden taşınıp getirilen en eski inanç ve uygulamalarla, sonradan girilen medeniyet çevresinden edinilmiş inanç ve uygulamaların bir sentezine ulaşırlar. Bu yönüyle bu inanç ve uygulamalar gelenekseldir. Yani toplumsal hayatta etken olan insanların, geçmişten alarak geleceğe aktardıkları inanç ve uygulamalardır. Bu yönüyle toplumsal canlılığı ve dayanışmayı, birlikteliği sağlamada etkindirler. Çünkü ölüm ve defin, bireysel değil toplumsal bir organizasyon çerçevesinde algılanarak gereği yerine getirilmektedir. Bu bağlamda ölüm ve sonrası inanç ve uygulamalar açısından Kazan, kendine has özellikleri olmakla birlikte genel Türk kültüründeki ölümün algılanması ve sonrasındaki uygulamalarla paralellik arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- DURDU, A., B. DURDU 1998, "Geçmişten Günümüze Ölüm Âdetleri ve Kemaliye Köyü'nde Ölüm", Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Kültür Bak.,Yay., Ank., s.47-101.
- ELİADE, Mircea 1999, Şamanizm, İmge Yay.,Ank.
- ERDOĞAN, Abdülkerim 2009,Geçmişten Günümüze Kazan, Kazan Bel. Bşk. Kültür Yay., Ank.
- ÖRNEK, Sedat Veyis 1974, "Anadolu Folklorunda Yas." *I. Uluslar Arası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Kültür Bak. Yay., Ank.,s. 399-409.
- SOYMEN, Mehmet 1972, Cep İlmihali, Diyanet Yay., Ank.

Kaynak Kişiler:

1. Ahmet Ünal, 1947 Karalar köyü/Kazan, ilkokul, çiftçi.
2. Satılmış Aktaş, 1945, Karalar köyü/Kazan, ilkokul, çiftçi.
3. Salim Yılmaz, Yazıbey Mah./Kazan, 1943, ilkokul, çiftçi.
4. Şaban Bal, 1961 Kazan, yüksekokul, imam-hatip.

KIZILCAHAMAM VE ÇEVRESİNDE HALK TAKVİMİ (GÜN BİLGİSİ)

Muzaffer EKER*

*Emekli Öğretmen, yazar, yerel araştırmacı /Kızılcahamam

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Ekonomik ve sosyal şartlar gereği geçmişte tamamen doğal hayatın içinde yaşayan halkımız, yılın farklı bölümlerindeki yoğun işleri dolayısıyla, çok iyi bir zaman ayarlaması yapmak zorunda idi.

Bu günkü anlamda bir teknolojinin kullanılmadığı o günlerde, adeta zamana karşı yarış etmesi gerektiğinden, yılı belli periyodlara bölüp, ekonomik çalışmalarını bu zaman dilimlerine uygun olarak serpiştirmiştir.

Hangi mevsim ve hangi mevsimin hangi bölümünde ne gibi işlerin yapılacak olmasının planlanması sayesinde, doğal şartlara karşı hazırlıklı olarak hayatını devam ettirebilmiştir.

Suların belli zamanlarda azalıp çoğalması, kar ve yağmurun yağacağı zamanı gözleyip tesbit etmesi, günlerin uzayıp kısalcacağı ve ısınıp soğuyacağı zamana göre işlerini koordineli bir biçimde bütün bir yıla yaymıştır.

Böylece ortaya bir hayat tarzı (kültür) konmuş oldu. Geleneksel tarım ve hayvancılıkla uğraşan halk, güneş ve ayın hareketlerinden kaynaklanan ve adına çoğu yerde Gün bilgisi (Çoban hesabı) denilen zaman ayarlamasını kullandı.

Eskiler tarım ve hayvancılıkla ilgili bütün işlerini bu takvime göre ayarlar ve yürütürler. Kasım'ın ne zaman girdiğini, zemherinin kaçtığı olduğunu, Nevruz veya Gündönümüne kaç gün kaldığını çok iyi bilirler.

Ekimden dikime, hayvanların dışarı salınmasını, koç katımını, ağaçların budama ve aşı zamanlarını bu takvime göre ayarlarlar. Hesapları da hiç şaşmaz. Yeni takvime de akılları ermezdi. Merhum büyükbabam bu konuda ayırım yaparken; "Hükümet takvimi ve Allah'ın takvimi" ifadesini kullanırdı.

Halk takviminde bir yılda 4 mevsim var. İlkbahar bölgemizde, İlkyaz olarak bilinir. Ardından Yaz ve sonra Güz adı verilen Sonbahar, en sonra da Kış gelir.

Bu gün bilgisinde yıl Kasım ve Hızır diye iki kısma ayrılıyordu.

179 gün Kasım (Ruz-ı Kasım), 186 gün de Hızır (Ruz-ı Hızır) olarak isimlendirilirken; Kasım'dan başlayarak 90 gün (6 Kasım-5 Şubat arası) kış olarak hesaplanır.

Miladi takvimde bir yıl 12 ay iken halk takviminde 45 er günlük 8 zaman dilimi vardır.

Haftanın günleri de çevredeki pazarların isimleri ile anılabilmekteydi. Mesela Pazartesi=Gireği (Güdül pazarı), Salı (Salı Pazarı-Kazan), Çarşamba=Çerkeş pazarı, Perşembe=Çeltikçi pazarı, Cuma=Şorba pazarı ve Cumartesi=Gerede pazarı gibi.

Bunun yanında ailede yakın çevrede yaşanan önemli olaylar da, bu halk takviminin zaman dilimleri ile isimlendirilmektedir. Düğün, doğum veya ölümler, yangın, hastalık, sel, deprem gibi olaylar,

meydana geldikleri zaman dilimi ile anılıyor. (Zemheride düğünü oldu, Nevruz’ da doğdu, Gündönümünde yangın oldu, Hıdrellezde askere gitti, Cemrelerde öldü vb.)

“Geldi Kasım çoğaldı hasım, Kasım gelir kesim başlar, hısım gelir bizde kışlar” deyiminde de görüldüğü gibi geleneksel hayvancılık ve tarımın belirlediği köy hayat tarzında Kasım ile başlayan kış mevsimi, dert mevsimidir.

Hasımın çoğalması dertlerin artması anlamını taşır. Endüstriyel teknolojiye sahip olmayan geleneksel ekonomide hayvanlara yer, yem sağlamak ve onları yeterince ısıtabilmek büyük meseledir. Bu nedenle; “Kasım gelir kesim başlar” derken, köylü bakamayacağı davarı kış boyu yem yedirmektense satmayı ya da kesmeyi yeğlemiştir.

Kışın öyle her evde soba vs. ısınma araçlarını bulabilmek ne mümkün. Ancak kalabalık (arkalı) ve güçlü ailelerin evlerinde soba veya ocak yandığı için yoksul ve muhtaçlar bu evlere gidip hem ısınır hem de öğün savarlar (Yemek yerler).

Özellikle 2. Dünya savaşının sıkıntılı günlerinde dul ve sailler zengin evlerine gelip hem ısınır hem de karınları doyurulmuş. O döneme göre (İstanbul, Bursa gibi ilim merkezlerinde okuyup) “oldukça yüksek kültür ve eğitim sahibi olan insanlar, muhtaçları özellikle çağırıp ihtiyaçlarını gidererek gönderirlermiş.”¹

Kış mevsimi için hemen her yerde kullanılan “Karakış” tanımı, olumsuzluk sıfatı olarak bilinir.

Bazı kışlar sıcaklık zemherinin ortasına kadar sürer ki, buna Zemheri sıcaklığı denir.

Çok soğuk geçen kışlarda ise hayvan, yiyeceği fazla tüketir.²

Zemheride yağmur yağması ise iyiye yorulmaz ve “Zemheride yağmur damlayacağına, kan damlasın” denilir. Çünkü bu dönem yağın yağmur aşırı soğuk ile donacağından toprak altında ekili taneler donar ve ürün olmaz. Kar ise bilindiği gibi ekili taneler için yorgan görevi yapar.

Özellikle bölgemizde sıkça duyulan “Samanın iyisini Mart’a koy, Marta koymazsan ala dananın gönünü (derisini) dış kapiya arda koy (as)” sözü, halkın kışın son ve en güç dönemi olan Mart ayındaki sıkıntısını çok iyi anlatır.

“Üç elli yaz belli” sözü ile de Nisan başını işaret eder ki, toprağın canlandığı ve hayvanların dışarıda yatmaya başladığı zamandır.

Bu geleneksel gün bilgisinde her yıl özellikle yaşlı kesimin çok iyi bildiği bir Cemre olayı yaşanır. Cemre “Ateş parçası” demektir.

Gerçekte ay yörüngesindeki değişikliklerden kaynaklanan Cemre’de güneş, güneyden kuzey yarımküreye geçer ve bu sırada Balıklar burcuna girmesiyle de bir takım hava-ısı değişiklikleri yaşanır. Bu değişiklikler Cemre ile anlatılır.

Bir yılda üç Cemre yaşanır.

1.Cemre (20 Şubat) havaya düşer ve hava ısınır.

2.Cemre (27 Şubat) suya düşer ve su ısınır.

3.Cemre (6 Mart) toprağa düşer ve toprak ısınır.

Çoğunlukla kar henüz erimemişken görüp baharın gelmekte olduğu sevincine kapıldığımız çiğdemleri bu cemre günlerinde görürüz kırlarda.

Cemre döneminde bir takım özel günler de vardır. Mesela, Mart 11 de başlayıp 8 gün süren “Kocakarı soğuğu” gibi. Rivayete göre; yaşlı bir dul kadının 7 keçisinin hepsi, bu belirtilen günler içinde birer birer donarak ölür.

Bölgemizin geleneksel tarım ve hayvancılığa dayalı hayat tarzında gün bilgisi, ekonomik meşgaleye paralel uygulanır. Mesela, çobanın, dağda sürüyle kalma süresi, koç ve teke katma ve ücret (hak) alma günleri bu aylarla hesaplar. Sürü sahibi tarafından Hıdrellez (6 Mayıs) günü tutulan çobanlar, güzün Kasım’ da bırakılır ya da yeni dönem için işe devam eder.

Köy halkı ihtiyacı olan parayı komşusundan Gündönümü veya harman sonuna kadar ister. Çünkü Gündönümünde koyun ve keçilerinden kırktığı yün ve tiftiği ile o yıl doğan kuzuları, harman sonu da kaldırdığı ürünü satıp para kazanacaktır.

Fidan dikimi, budama ve aşılama gibi işler de havanın durumuna göre yapılıyor. Ağaçlar Kasım-Mart arasında (su yürümediği için) budanabilir. Su yürüyünce budanan dal kurur. (Anestezi gibi. Dal o zaman uyuyor). Keza fidan dikimi de kasım ve mart aylarında yapılır.

Aşılama işlemi de ağaç uyanmadan, göz (tomurcuk) patlamadan (hava almasın diye) Mart ayında

yapılır. Etrafı kapatılan aşı yeri, hava almayınca tutar ve kaynar. (ameliyatlı yerin sargı içinde kaynaması gibi)

Halkımız bazı yağış ve ürün durumlarına göre de mevsimlerin nasıl geçeceğine dair hükümler yürütmüştür. Yaşananlarla edinilen tecrübelerle göre; Kış yağışlı geçerse kurak geçer. Pelit çok olursa, erik, ahlat, armut çok olursa kış sert geçer. Sabah tan yeri kızarırsa o gün yağışlı olacağı söylenir. (Tanlık kızarıyor) denir.³

“Nevruz’da arpa ya yerde ya elde.” Denilerek Nevruz’un arpa ekim dönemi olduğu belirtilir.

“Kasım yüzeli (Üç elli) yaz belli” derken de, kış mevsiminin yüzelli gün sürdüğü, Kasım’da başlayıp bazı bölgelerde April beşi olarak isimlendirilen Nisan başında bittiği düşünülür.

Nevruz; Farsca kökenli bir terkip olup Nev (yeni) ve Ruz (gün) kelimelerinden meydana gelir ve baharın başlangıcını işaret eder.

Uzun süren kış ve kar yağışından sonra ilk Nisan yağmuru suyu, bereketli olduğu inancı ile bazı yörelerde şifa diye içilir. Bereketi ürünlere geçsin diye bu su yoğurt, peynir mayasına katılır.⁴

Belki de köyümüzde geçmişte görülen, “bahar yağmuru ve ısı ile kabaran yonca toprağı denen kaba topraktan veya yedi ayrı köstebek yuvası toprağından çamur yapılıp vücudun şişen yerlerine sürülerek iyi olacağına inanılması”⁵ bu yüzden.

Doğudan rüzgar eserse sert/soğuk yağış, batıdan (aşağıdan) eserse ılık yağış olacağına inanılır.⁶

Baharda, özellikle Nisan ve mayıs aylarında görülen uzun süreli yağmurlara “Kırkikindi” yağmurları denilir. Gün içindeki yüksek ısı dolayısıyla ikinci vakti yağın bu yağmurlar halk tarafından çok makbul görülür. Kısa sürmesi ve yavaşlığı nedeniyle çevrede zarar oluşturmayan yaklaşık kırk gün sürdüğü için bu isimle anılır.

Bu dönemde yağın yağmurların makbul oluşu, “Nisan yağar, Mayıs övünür” şeklinde bir tekerleme ile sanki tescil edilmiştir. Mayısın övünmesi, baharla birlikte görülen yeşillik ve bereketidir.

Bostandaki sebze Eylül’ün ilk haftasında Mihrican soğuğu başlamadan toplanır. Mihrican, eylül başlarında yetişen rengi turuncuya yakın bir çiçektir. Tarhana mevsiminde yetiştiği için, bölgemizde tarhana çiçeği olarak da bilinir.

Yüksek yerlerde güz (sonbahar) ekimi olmaz. Harmandan geç kalkıldığı için çok soğuk olur. Güz ekimi ancak sıcaklığın uzun sürdüğü alçak bölgelerde olabilir.

Bahar ekimi ise, toprağın kabarıp tavlandığı zaman olan Nevruz’un 15 inden sonra (5 Nisan’ dan sonra) olur.

Gündönümünden (21 Haziran) 10-15 gün sonra sıra ile arpa, fiğ, nohut, mercimek biçiliyor.⁷

Durmuş Büyük, 1930-40 lara kadar güz ekiminin bilinmediğini söylüyor. O yıllarda sadece ilkbaharda ekim yapılır, yağış olmayınca da kıtlık olurmuş.

Gündönümünden önce (21 Haziran) Sumter buğdayı ekilir. Bu buğday esmer olur ve 45 günde başak verir, ekmeği de yumuşak olur.

Tohumun ne zaman ve hatta hangi günün hangi vaktinde ekilmesi gerektiği konusunda da yerleşmiş oldukça ilginç tecrübeler var. Mesela Gündönümü olan 21 Haziran’ da öğleye kadar ekilmesi gereği şu olay ile sanki tescil edilmiş:

“Kırköy’ de Semerci Koca (Mustafa) tam 21 Haziran’ da Hotulca’ ya sumter buğdayı ekmeye giderken eşi o gün günün döneceğini belirterek gitmemesini, giderse de öğleye kadar ekmesini tavsiye eder

Fakat Semerci de bu ikaza aldırılmayıp akşama kadar tarlayı hem sürmüş hem de ekmiş. Karısının sözlerinin doğruluğunu denemek için, öğleye kadar ektiği yeri, bir çomak sokarak belirlemiştir.

45 gün sonra gerçekten, tarlada öğleye kadar ekilen yerde başaklı buğday olurken, öğleden sonra ekilen yerde başak vermemiş ve ot kalmış.”⁸

Hıdrellez 15 de mal (hayvanlar) “göge” (çayıra) salınır. Baharda yaz, güzde kış ekini ekilir.

Yüksek yerlerde hayvanların dışarıda yatmaya başlaması Haziran başlarını bulabilir. Alçak yerlerde ise Hıdrellezden Kasım ayına kadar.⁷

Alçak yerlerde çayırda Hıdrellezden hemen sonra su salınır. 45 gün sonra (Gündönümü) ot biçilir. Güvem köyleri ve Yıldırım bölgesi gibi yüksek yerlerde ise ot biçme süresi, su tutmadan 3 ay sonra başlıyor.

Bölgemizde çeltik ekimi hava ve suyun iyice ısındığı (Şimdi artık terk edilmişse de) Mayıs ayında yapılıyordu.

Hıdrellez, yaylaya çıkmak için uygun zamandır. Mayıs yağını almak için yaylaya böyle erken çıkılabilir. Bu ayda taze otlarla beslenen hayvanın sütünden yapılan yağ çok kıymetlidir ve kışlık yağ bu bahar sütü ile hazırlanır.⁹

Hidrellez

Hızır ile İlyas Peygamberin adlarından oluşan Hidrellez, halk takviminin ikinci ayıdır.

Rivayete göre 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece, çiçeklerden örülmüş hırkalı, kırmızı pabuçlu ve ak sakallı Hızır ile, keçi derisinden uzun gömlekli, uzun değnekli ve uzun boylu İlyas'ın buluşma gecesidir.

Halk inancına göre, uğurun ve tüm güzelliklerin simgesi olan bu iki dost arkadaş "Ölümsüzlük suyu" (Ab-ı Hayat) içtiklerinden ölümsüzler arasına katılmış, yılda bir defa buluşmaya andları olan iki kutsal kişidir.

Bu buluşma gününe doğa üstü bir anlam atfedilmiştir. Bu günde hastaların iyileşeceğine, hasretlerin kavuşacağına, gönüllerin birleşeceğine, uğursuzlukların biteceğine, kismetlerin açılacağına, üzüncülere umar bulunacağına, bereketin artacağına ve benzerlerine inanılır.

Bu nedenlerle yurdumuzun çeşitli yörelerinde 6 Mayıs Hidrellez günü değişik biçimlerde kutlanır ve birden çok amaca yönelik uygulamaları yapılır. Mesela çoğunluğunu genç kızların oluşturduğu gruplar, yanlarına yiyecek, içecek ve çalıp oynayacaklarını da alıp kırlara ve su başlarına giderler. Genç erkeklerin kendilerini uzaktan izlemelerine de ses çıkartmazlar.

Çünkü, uğurlu sayılan bu günde kızların kismetleri açılır, belki de, o gece, genç erkekler, analarının kulaklarına beğendikleri kızın adlarını fısıldarlar.

Bölgemizde görülen bir Hidrellez eğlencesi, kadınların yumurta yarışı yapması. Yumurtasına sinek konan kazanır. Bazı kadınlar uyanıklık ile yumurtayı şekerli su ile yıkayıp sineklerin kendi yumurtalarına konmasını sağlarmış.¹⁰

Ayrıca suda kaynatılmış soğan kabuğu ve bazı bölgelerde kaya kınası (liken) ile boyanan yumurtalar, karşılıklı tokuşturulur ve kırılan yumurta sahibi oyunu kaybedermiş.¹¹

Hidrellez'e bölgemizin bazı yerlerinde Kütlem/Kütlüm denir.

Nevruz ile Hidrellez arası yağış çok kıymetlidir.

"Adama sormuşlar:

-Bu sabanın fiyatı kaç?

-Nevruz ile Hidrellez arası bir yağmur yağarsa, bu sabanın değerine güç yetmez,"¹² demiş. Bahar yağmurunun önemi herhalde daha iyi anlatılamazdı.

Sonbahardan kış mevsimine geçiş döneminde, iklime göre havaların mevsim normallerinin üstüne çıktığı zamanki sıcaklara "Pastırma Yazı" denir. Aldatıcı olan bu geçisi sıcaklarda bazı ağaçların yer yer çiçeklendiği görülür. Pastırma imalatı için uygun iklim şartlarını taşıdığı için bu isim verilmiştir.

Koç katımı

Kuzu ve oğlakların soğuğa ve açlığa dayanıksız oluşlarından dolayı, yavrulama zamanlarının denetimi alınması (Kuzu ve oğlakların ilkbaharda doğması) amacıyla koçlar belli bir zamanda sürüye geri salınıyor.

Bazen bu denetim işe yaramayıp, koç katımından önce hamile kalan koyunlar da olabiliyor. Özellikle erken hamilelikte, kışın doğan yavrular için büyük riskler var. Hele Nisan yağmurlarında ıslanan yavrular kolayca ölebiliyor. Bu yüzden ilk bahar yağmurlarında sürü sahipleri çok dikkatli olurlar. Anam, bahar yağmurlarında koşarak sürünün yanına gittiklerini ve ıslanan yavruları ağlayarak koyunlarına koyup ısıttıklarını anlatırdı.

Davar sert yayılınca ve heyecanlı, savsalı gezerse o sene kışın çok sert geçeceği anlaşılır.

Haziran ayında davar dağa çıkınca, poyraz rüzgârını alan serin yerlerde yatırılmış. Ekim ve Kasım aylarında ise davar rüzgâr almayan kuytu ve güne bakan yerlere yatırılmış.

Yağışlı havada davar sırtından ne kadar ıslanırsa ıslansın etkilenmez. Ancak tırnağından ıslanırsa kötü olur. Üşüyen hayvan büzüşüp hasta olur.

Doğum yapacak olan davarı sürü ile dağa salmazlar. Buna rağmen sürü ile dağda doğum sancısı tutan davar çok heyecanlı olur. Doğum yapabilecek çalı dibi, kovuk gibi güvenli yerler arar. Açıkta doğum yaparsa her türlü tehlikeye açık olacağını içgüdüsel olarak bilir.¹³

İnekler baharı yiyince göveler. (Boğaya gelir) Mayıs ayında çekilen inekler 9 ay gibi bir hamilelik süresinden sonra buzağılarla. Göve gelme olayı bazen da nadiren Kasım ayı içinde olabiliyor. Kış ortasında doğan buzağılar evde bakılır. Hatta odanın bir köşesinde onlar için çiten denilen bir bölüm hazırlanır.

Kaynakça

- 1-H.Tekin Gencer Emekli öğretmen Kızılcahamam 1940
- 2-Adil Bakır Çiftçi Kızılcahamam (Yıld. Demirciler) 1934
- 3-Mustafa Kadercan Terzi Kızılcahamam (Kırköy muhtarı) 1955
- 4-Ruşen Sağlam emekli öğretmen Kızılcahamam (Mahk. Ağacın9 1958
- 5-Mustafa Gökmen emekli demirci esnafı Kızılcahamam (Taşlıca) 1922
- 6-Erol Demirhan
- 7-Nazim Çakır emekli esnaf Kızılcahamam (Yıld. Olucak) 1930
- 8-Erol Demirhan emekli işçi Kırköy-Kızılcahamam
- 9-A. Bakır
- 10-Ruşen Sağlam
- 11-Şefika Eker ev hanımı Kızılcahamam (Taşlıca) 1930
- 12-M. Kadercan
- 13-Erol Demirhan

KAZAN VE ÇEVRESİ (ZİYARET YERLERİ ETRAFINDA GELİŞMİŞ) HALK İNANMALARINDA MİTOLOJİK İZLER

Dr. Yaşar KALAFATI

¹ Dr. Türk Halkbilim araştırma Kültür ve Strateji Merkezi,

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

B

u bildiride Kazan ilçesi yakın-uzak çevresi ile coğrafi çalışma alanı olarak ele alınmış, bu coğrafyada yatmakta olan ziyaret yerlerinin genel bir tanımı yapılmış, halkın inancında yaşamakta olan bu mekânlarla ilgili inançlar tespit ve kısaca tasnif edilmiştir. Yapılan bu inanç tespitlerinden hareketle mitolojik bulgu aranılmasına geçilmiştir. Böylece halk inanmalarından hareketle mitolojik katmanlaşma aralanmaya çalışılarak, bölge halkının kültürel kimliğine şekil veren ve geçmişten gelmiş olan inanç ve uygulamalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, Türk kültür coğrafyasının Ankara öncelikli sair bölgelerindeki benzerleri ile metin içerisinde karşılaştırılması yoluna gidilmiştir.

METİN:

Ziyaret yerleri ki bir beldenin ve giderek ilişkileri nedeniyle bir ülkenin manevi mimarlarıdır. Onları tümünü bir çalışmada ele almak yayınlara yansımış olanlarla da yetinmiş olsanız ha deyince kotarılabilecek bir husus değildir. Biz çalışmamızda bunlardan bazılarını mitolojik bulgu arayışından hareketle durmaya çalışacağız¹.

Ankara'nın manevi mimarları değince Mutasavvıflardan; **Seyyid Hüseyin Gazi, Horasan Erleri, Kırmızı Ebe (Kırgız Ebe), Saraç Sinan, Baklacı Baba, Erdede Sultan (Hallaç Mahmut), Taptuk Emre, Ahi Yakup, Ahi Yusuf bin Ahi İshak, Ahi Hüsameddin, Şeyh İzzettin, Hüseyin Bin Seyyid Şemseddin, Ahi Yusuf, Bacım Sultan, Ömer Şeyh, Caferi Sadık, Ahi Şemseddin, Ahi Bacı (Fatma Bacı) Hacı Tuğrul Baba, Baba Yakup, Şah Kalender Veli, Abalı Baba (Hacı Baba), Ahi Mesut, Gül Baba, Seydi Yusuf Dede, Koyun Baba, Felekeddin Bey (Ahi Arap-Kesik Baş), Hacı Bayram-ı Veli, Yazıcı Selahattin, Abdulkadir b.Yusuf İsfahanî, Baba Nahhas Ankaravî, Kazancı Baba, Şeyh Elvan, Baba Kibel, Ahmet Baba, Molla Zeyrek, Ali Efendi Dede, Hasan Dede, Yusuf Dede, Yakup Abdal Samud Bali, Ahi Elvan, Karaca Ahmed, Kara Davut, Ankaravî Şeh Ahmet Çelebi, Edhem Baba, Bünyamin Ayaşi, Es-seyyid eş Şeyh Hüseyin Nakşibendi, Hüsameddin Ankaravî, Şeyh Muhyiddin Efendi, Aziz Mahmut Hudaî, Derviş Nidaî, Taceddin-i Veli, Şeyh Mehmet Baba, İsmail Rusuhi Dede, (İsmail-i Ankaravî), Şeyhülislam Yahya Efendi, Meyyal Dede, Şeyh Ahmet Kilimî, Ayvaşıl Dede (İvar Dede), Alışoğuşu, Ahmet Nuri Baba, İncik Sultan, Tıybi Mehmet Efendi, Tirtzade Hüseyin Efendi, Beypazarlı Ali Efendi, Müderriszade (Şeyh Mustafa Efendi), Osman Vehbi Efendi, Halveti Mehmet Efendi, Kasım Baba, Hasan Ziyaeddin Efendi, Şeyh Mehmet Tayyip Baba, Şeyh Şemseddin Efendi (Bayramoğlu), Seyyid Abdurrahim Arvasi, Arabacılar Kahyası İsmail Ağa (Gül), Taceddin Şeyhi Mustafa Taceddin Efendi (Gül), Ahmet Kayhan, Dr. Münir Derman, Mustafa Asım Köksal, Hacı Hasan Burkay, Abdullah Çetin Farukî**

¹ Ankara Büyük Şehir Belediyesi, **Manevi Mimarlarıyla Ankara**, Ankara Büyük şehir belediyesi, Ankara, 2007

gibi 80 zatın ismi akla gelir. Bunlardan bir kısmının kabirleri Ankara ve yakın çevresinde olmasa da ruh-i manevileri bütün Anadolu'da olduğu gibi Ankara'dadırlar.

Ankara'da yetişen mutasavvıflar ise; **Akşemşeddin, Eşrefoğlu Rumî, Şeyh Emir Sikkinî** (Ömer Dede), **Şeyh Lütfullah Efendi, Yazıcızade Muhammed Efendi, Ahmed Bican, Germiyanoglu Şeyhi, Akbıyık Meczip Sultan, İnce Bedreddin, Kızılca Bedreddin, Şeyh Yusuf Hakikî, Şeyh Ulban Şirazî, Şeyh Müsihiddin Halife, Kemal Halveti (Kemal Ümmî) Bardaklı Baba**'dır². Bu 14 şahsın nüfus kütük kayıtları Ankara'da olmasa da Ankara'nın manevî atmosferinde yetiştikleri söylenebilecektir. Ziyaret yeri olmaları itibariyle hepsinden hareketle şüphesiz açıklama yapılamaz ancak bize göre zikredilmeleri gerekirdi.

Biz bu ulu zatların büyük bir kısmından Ahi Türbeleri, Horasan Eri Türbeleri, Bayramî Türbeleri, Bektaşî Türbeleri, Kesik Baş olarak bilinen türbeler, Ulu kadın Kişiler³ ve benzeri konu başlıkları münasebeti ile açıklamalar yapmıştık. Bu defaki arayışımız ilave edilmiş yeni ilmeklerle birlikte, belirtildiği üzere mitolojik ipuçları içerikli olacaktır.

Bölgedeki birçok manevi değeri de bulunan kimse Anadolu'nun diğer bazı bölgelerinde de olduğu gibi ya tasavvuf ehli veya askerandandırlar. Tasavvuf ehlinin menkıbevi hayatı bilinmiyor ise o tür kimselerin türbeleri etrafında ayrıca inanç yumağı oluşmamaktadır. Gazi ve şehit mezarları etrafında oluşan halk inanmaları ise oldukça sınırlıdır ve bid'ad, hurafe, şirk kapsamında da mütalaa edildikleri için din görevlilerince mücadele alanı kapsamında düşünülmüşlerdir. Bununla birlikte Ankara Samanpazarı Demirtaş Mahallesi Yüzbaşı sokakta bulunan **Kırklar/Kadılar Kabristanı**, Anakara Kalesi Adapazarı semtinde bulunan **Yediler Kabristanı**, Rüya ve sahiplilik motifleri ile bağlantılı olan Kızıl Bey, Öksüzce Baba, Seccade Sultan, Ahi Tura ve diğer Ahi mezarları ziyaret karakterli mekânlardır. Bunlar ya rüyaya girerek yerlerinin keşfinde yol göstermişler veya rüyaya girerek yol göstermişlerdir. Bir kısmı ise mezar yerlerine müdahale edilmesine tepki göstermelerdir. Kazan Tekke köyündeki Horasan Erleri'nin soyundan olduğu ifade edilen **Turhasan Bay**, Aynı soydan **Yeğen Bey**, Keza Horasan Eri olduğu ifade edilen **Seyyid Siyami**, Bala Kartal Tepe'de yatmakta olan **Kartal Dede**, Aşerme inancı ile bağlantılı **Karyağdı Hatun/Karyağdı Sultan**, Ankara Altındağ Belediye sınırları içinde yatmakta olan **Tezveren Sultan, Cincime Sultan, Koyun Baba, Saime Sultan**, Çocuk istemi için gidilen **Hoş Ebe**, Avşar'da Dut **Dut Dede** ve diğerlerinin mezarları etrafında halk inançları oluşmasına rağmen bu inançlar mitolojik kodlar olacak türden değildirler⁴.

Aşerme veya Umma'nın insan nefsi ile ilgisi bilinirken kişiğünün bilhassa kadın kişinin özel durumlarının eski İnanç sistemi ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Şamanizm'de de kadın kişiye ve bilhassa özel halleri döneminde farklı bir konum belirlendiği bilinmektedir⁵.

Felekeddin Bey (Ahi Arap-Kesik Baş) yatır da mitoloji masasında irdelenmeye alınabilir. Kesikbaş olarak bilinen yatırlar Allah rızası için cihat edip şehit düşen ve buna rağmen gövdesinden ayrılmış başı ile savaşılabilen ulu zatlarıdır⁶. Böylece bilinen fiziki ölüme rağmen kişiğün kutsal adına savaşırken ölmemiş kabul edilir. Bu tür ölümler İslamiyet'ten evvel ki Türk inanmalarında var mı idi? Kutsal Ötügen için savaşılırken yurdun cansız bilinenleri dâhil bitki, hayvan ve insanları adeta topyekûn savaşa katılıyorlardı. Bu savaşa evvelce bu dünyadan göçmüş ülkenin çeşitli ruhları da yaşayanlarla birlikte katılıyorlardı. Buna göre kutsal için savaşta bu dünyada olmayanlar da yer alabiliyorlardı. Savaşa katılan Kesik Baş da ruhuyla savaşmış oluyordu. Bu iki izah arasında bağlantı kurulup kesik Baş inancının uzak geçmişin inançlarının devamı olduğu söylenebilir mi? Türk destanlarından Mitolojik döneme kadar uzanmamış olsa da Genç Osman Destanı'nda kahraman "kelle koltuğunda 3 gün savaşmakta" dır.

Bunlardan **Kartal Dede** konusu üzerinde Kazan yerleşim yerinin inanç etimolojisi ele alınırken Kazan konusu ve onun mitolojik irdelenmesi münasebeti ile tekrar durulacak, Ulu zatların isim alışları konusunda **Koyun Baba** örneğinde olduğu gibi, Don Değişme motifi kapsamında ele alınacaktır. **Karyağdı Hatun/Sultan** konusuna ise umma(aşerme bahsi itibariyle açıklık getireceğiz.

Turhasan veya Durhasan ismi daha ziyade Dursun, Yaşar gibi isimlerde olduğu gibi çocuğu veya erkek çocuğu yaşamayan ailelerde çocukların yaşamaları amacıyla konulur. Böylece ölüm iradesi olan güce

2 Ankara Büyük Şehir Belediyesi, **Manevi Mimarlarıyla Ankara**, Ankara Büyük Şehir Belediyesi, Ankara, 2007,

3 Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar**, Berikan, Ankara, 2011; **Anadolu Kültür Coğrafyasında Erenler**, Berikan, Ankara, 2012; (A.Turan ile) **Anadolu Kültür Coğrafyasında Manevi Mimarlar ve Halk İnanmaları**, Berikan, Ankara, 2013

4Ankara Büyük Şehir Belediyesi, **Edebi ve Tarihi Şahsiyetleri İle Ankara**, Ankara Büyük Şehir Belediyesi, Ankara, 2007,

5 Yaşar Kalafat, **Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm, Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, Yeditepe, İstanbul, 2004

6 Yaşar Kalafat, Siirt Yöresinde yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", **Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar**, Berikan,, Ankara, 2011, s. 159-171

mesaj verilmiş olur. İslamiyet'te Eren isminde olduğu gibi isimden hareketle mesaj verme uygulaması vardır. Ancak Kaya, Çınar gibi bazı tabiatla, Aslan, Kartal, Börü gibi hayvanlarla ilgili isimlerin pagan dönemden kalma, oldukları putperestlik izleri taşıdıkları gerekçesi ile uygun bulunmadıkları da bilinmektedir. Eski Türk inanç sisteminde kara iyelerin cazibe olmamaları için erkek çocuklarına geçici çirkin isimlerin konulduğu da bilinmektedir.

Tur Hasan Bay yatır ismine gelince, Kaz Dağı Türkmenlerinin çeşme ve mezarlarında, Sarı Kız Dağı ve çevresinde Kazayağı resmedilir. Biz de Ceyhan bölgesinde **Dur Hasan Baba**'nın türbesi etrafında yaptığımız çalışmalarda buraya da **kazayağı damgasının** kazılmış olduğunu gördük. Esmâ Şimşek Anadolu'da İncelemesini yaptığı birkaç Durhasan Baba'nın mezarında Kazayağı Damgası tespit etmiş olmasına rağmen, biz Kazan Tekke köyündeki Horasan Erleri'nin soyundan olduğu ifade edilen **Turhasan Bay** ile ilgili böyle bir tespiti henüz yapamadık.

Ancak, Sarkışla-Sarıkaya/Kürtler köyündeki Âşık Hüseyin Gürsoy (1902–1942) mezarında Kazayağı damgası vardır. Bu damgayı Tahtacı dini liderlerinin mezarlarında ve etnograf ilerinde görmek mümkündür.

Tahtacı Türkmenleri gibi Salur Türkmenlerinin bir kısmında da Kaz'ın ongun olduğu tespitinden hareketle, Yozgat Salurları arasında yapmayı planladığımız alan çalışmasında konu özel olarak ele alınacaktır.

Bala-Kartaltepe'deki **Kartal Dede** ziyaret yerinin bu ismi alması, taşınması Kartal'ın da Kaz gibi bir dönemin ongun olan kuşlar sınıfından bir hayvanın ismini almış olabileceğini düşündürmektedir. Şüphesiz bunlar olasılıklardan birisidir. Tespiti yapılan her hayvan ismi muhakkak bir onguna çağırım yapmayabilir. Bu isimlendirilişlerin farklı izahları da olabilir. Ancak Ongun olabileceği üzerinde durulan kaz gibi hayvanların aynı sınıftan diğer hayvanlarla birlikte Türk kültür coğrafyasında bir devamlılığı vardır.

Hamit Zübeyir Koşay'dan aktarılan bilgilere göre Kartal Dede, Selçuklular dönemi erlerindedir. Kartal tepe ala'nın en yüksek yeri ve anılan mezar da tepenin dorundaymış. Etrafı Taşlarla çevrili üstü açık mezar halen yok olmuş bulunduğu alan parka dönüştürülmüştür. Yöre halkı uzun süre yağmur Duası için bu tepeye çıkarılmış⁷.

Yakutlara ait mitolojide de kartala ait motiflere rastlanır. Onlara göre ilk şaman Dünyaya kartal tarafından indirilmiştir. İnanışa göre, Şaman olacak çocuğun ruhunu kartal yer. Şaman bir kayın ağacı veya karaçam bulunan bir ormana doğru uçarak, bu ağaçlardan birine konar. Yumurtlar ve yumurtadan bir erkek çocuk çıkar. Çocuğu vahşi hayvanlardan koruyarak büyütür. Büyüyen bu çocuk ilk kam olur.⁸

Kartal Dede'nin cet, ecdat alışını irdelerken hayvan Ata miti'nden hareketle⁹ Kurt Ata, Geyik Ata gibi Kartal Ata'nın da olabileceği izahı yapılabilir.

Türk kültür tarihi çalışmalarının her alanında kartal yer alır ve bunlar mitoloji bağlantılıdır. Bu konuda Üçüncü¹⁰ ve Aksoy¹¹ tarafından yapılmış iki değerlendirmeden kısa alıntılar aktarmak istiyoruz.

Hunlara ait I. Pazırık Kurganı'ndan çıkartılan bir eğer örtüsü üzerinde kartal ile grifon mücadele sahnesi verilmiştir. Noin Ula Kurganı'nda ise kartal-geyik mücadelesi, yünlü bir kumaş üzerine aplike şeklinde işlenmiştir.¹²

Noin Ula kurganından çıkarılan yünlü kumaş üzerinde kartal, geyik mücadele sahnesi vardır. Bugün ki Moğolistan'da, Orhun Anıtı çevresinde bulunmuş olan Kültigin'e ait taç üzerinde, kanatlarını iki yana açmış görkemli bir kartal figürü bulunmaktadır.¹³

M.S. VIII asırda Uygurlara ait Hoço Mabedinin tavan kısmında alçı üzerine boyama şeklinde çift başlı

7Ankara Büyük Şehir Belediyesi, **Edebi ve Tarihi Şahsiyetleri İle Ankara**, Ankara Büyük Şehir Belediyesi, Ankara, 2007, s.27

8 Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 1995, s.77 Zikreden kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal "Tam Türk mü değil mi?" Kartal Sembolizmi.

9 Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnanmalarından Hayvan Üslubunda Mitolojik Devridayım-1**, Barikan, Ankara, 2013, s. 207-217

10 Prof. Dr. Kemal Üçüncü, "Kartal Sembolizmi, Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Kartal "Tam Türk mü Değil mi?" **Odatv.com**

11 Doç.Dr. Mustafa Aksoy, "Kartal Sembolizmi, Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki kartal "Tam Türk mü Değil mi?" **haberakademi.com**

12 Nejat Diyarbekirli, **Hun Sanatı**, İstanbul 1992, s.129. Kemal Üçüncü Derlemesinden, Zikreden Kemal Üçüncü "Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal "Tam Türk mü değil mi?" Kartal Sembolizmi.

13 Nejat Diyarbekirli, **Hun Sanatı**, İstanbul 1992, s.129. Zikreden Kemal Üçüncü, Zikreden Kemal ÜçüncüTürk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal "Tam Türk mü değil mi?" Kartal Sembolizmi.

kartal figürü görülmüştür.¹⁴

Kartal motifi Göktürklerin bir kolu olan Şato Türklerinde mühim bir yer teşkil eder.¹⁵

Kartal da çok iyi bir nişancıdır. Mitolojide sadece kartal yuvasında doğan kişilerin iyi bir nişancı vasfına sahip olabileceği düşünülmektedir. Yine kartalla alakalı olarak farklı bir efsanede Şamanist unsurlar görülmektedir. Çok önceleri ne hastalık ne ölüm varmış; fakat zamanla ruhlar yeryüzüne çıkıp insanlara kötülük getirmeye başlamışlar. Bunun üzerine Tanrı, insanlara yardım etsin diye gökten bir kartal göndermiş. Kartal yeryüzüne inince insanlarla anlaşmış, birleşmek istemiş, fakat insanlarla kartal birbirlerinin dilini anlamamışlar. Kartal Tanrı'nın yanına dönüp, Tanrıya yeryüzünde olan bitenleri anlatmış. Daha sonra Tanrı kartala yeryüzüne inmesini ve orada karşılaştığı ilk insanla yaşamasını söylemiş. Bunun üzerine kartal kanatlarını açıp yeryüzüne inmiş ve ağacın altında uyuyan bir kadınla karşılaşmış. Daha sonra bu kadınla yaşamaya başlamış ve kadın kartaldan gebe kalmış. Ayı ve günü dolan kadının bir erkek çocuğu olur. Çocuk zamanla büyüyerek yeryüzünün en büyük atası ve Şaman'ı olur.¹⁶

Yakut Türklerinde önemli bir yere sahip olan kartalın, şehirlerin ortalarına dikilen sırık üzerinde, ağaçtan yontulmuş figürü bulunurdu. Sırığın tepesinde bulunan bu kuşa “**gök kuğu**” adı verilirdi. Bu kuş çift başlı şekilde yapılırdı ve sırık dünyanın direği olarak tasavvur edilirdi. Sırık göğe kadar uzanırdı. Bu gök sırığı sembolik olarak yedi ve sekiz dallı yapılırdı. Sırığın her bir dalı göğün katlarının temsil ederdi. Sırığın tepesinde bulunan kartal, kırmızı renge boyanırdı. Gök kuşunun oturduğu katta, Tanrı, ruhlar ve Tanrı'nın çocukları dolaşırdı. Çoğu zaman bu ruhlar kuş şeklinde uçarak yeryüzüne iner yeni bir çocuk doğacağı zaman, çocuğun ağzına ruh üflerdi. Öyle anlaşılıyor ki, bu çift başlı kartal, kuş şeklindeki ruhların koruyucusu idi. Mitolojide yer alan “**Gök Direği**” şeklinde tasavvur edilen sütun “Hayat Ağacı”nı temsil etmektedir.¹⁷

Azerbaycan ve Anadolu Türk düğünlerinde Şah Bezeme diye bilinen bir uygulama vardır. Buna göre **Bey Şah**'ı bezenir. Çok kere 9 dallı olan bir ağaç dalının beher dalına meyve türü tatlılıklar asılır. Damat düğün evine geldiğinde bu bezenen dal havaya kaldırılır ve görevli “here/herkes bir Allah desin” diye bağırır ve davetliler “Allah Maşallah” diye bağırırlar. Böylece yeni evlilere bol çocuklu bol rızıklı mesut bir hayat dilenmiş olunur.¹⁸

Yakutlarda kuş gibi tasavvur edilen ruhlar daha ziyade kartal şeklindedir. İlkbahar ve güz mevsimlerinin meydana gelmesi kartalın temsil ettiği ruhun iradesine bağlıdır. Kartal bir defa kanadını sallarsa buzlar erimeye başlar, ikinci defa sallarsa ilkbahar meydana gelmektedir. Kartal yakut geleneğinde güneşin ve Gök Tanrı'nın sembolü sayılmıştır

Yakutlara göre en korkunç ant kartal adıyla içilen yemindir. Kartal adıyla yok yere yemin edenlerinin ocağının söneceğine veya neslinin kesileceğine inanılmıştır. Yakutlardan biri evinin yanında kartal görse, ona et ziyafeti vermek zorundadır. Herhangi bir kişi yanlışlıkla kartal öldürse, şamanı çağırır ve tören yapılarak kartal bu ayınla kaldırılır. Kısır kadınlar kartala başvurarak ondan çocuk isterlerdi. Bundan sonra dünyaya gelen çocuğa kartaldan türemiş denirdi.¹⁹

Turanî halkların kadim mitolojisinde arketipsel bir motif olarak kartal motifi Sümerler ve Türkler tarafından paylaşılmıştır. Aynı sembol Etrüsklerde de mevcuttur. Roma'ya bu yoldan geçmiş olması muhtemeldir. Şamanist kurban ritüelinde, kartal mühim bir unsurdur. Bu törenlerde şaman davuluna vurarak, manzum dualar okur ve bildiği bütün ruhları çağırır. Kartal çağrılan bu ruhlar arasındadır. Çünkü kartal **Tanrı Kuşu**'dur. Şaman bu törenlerde yanında kartal tüyü ve kartal pençeleri bulundurur.²⁰

Doğu Anadolu'da ana dili Kürtçe olan Türklerde çocuğun kırkı çıkarılırken, diğer canlıların kırkı ile bebeğin kırkı karışmasını diye uçan ve kaçan bilinen bütün göksel ve yersel canlıların bu arada kartal'ın da ismi

14 Gönül Öney, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, ...”, s.159.Zikreden Kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

15 Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, C.I**, Ankara 1993, s.585–586.Zikreden kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

16 Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, C.I**, Ankara 1993, s.597. Zikreden kemal Üçüncü, Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

17 Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi, C.I**, Ankara 1993, s.598 Zikreden kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

18 Yaşar kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu –İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012 s.415–440

19Abdülkadir İnan, **a.g.e**, s.119 Zikreden Kemal üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

20 Sadettin Buluç, “Şaman”, **MEB, İslâm Ansiklopedisi, C.X**, İstanbul 1970, s.315.Zikreden kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

anılır. Bu uygulama bazı Karapapak toplumlarında da vardır.²¹

Ayrıca şaman davullarında gezegenleri sembolize eden rozetler görülür ve bu rozetler kuş şeklindedir. Ayinlerde şamanın giydiği elbise kuşu sembolize ederek, şaman bu kuşun yardımı ile gökyüzüne veya yeraltına seyahat eder. Mezar taşlarında görülen kuşlar ölünün gökyüzü seyahatinde ona rehberlik eder. Şamanlara göre her insanın koruyucu bir ruhu vardır. Kartal da koruyucu ruhlar arasında görülmüştür. Bundan dolayı silahlarda görülen kartal figürü koruyucu ruh anlamına gelmektedir. Tuğlarda kullanılan kartal figürleri kudret ve asalet sembolü sayılmıştır.²²

Göğün rakipsiz hâkimi olan kartal sonsuzluğun sembolü sayılmıştır. Kartal sadece uçan kuşlar için değil, yeryüzündeki diğer hayvanlara da korku vermektedir.²³

Kartal'ın bu özelliğini Anadolu Türk halk kültürünün çeşitli sözlü kültür örneklerinden izleyebiliyoruz. Rüya da görülen kartal, zengin, güçlü kuvvetli bir kimseye çağırım yapar. Yüksek bir mevki şan, şeref ve övgüye işaret eder. Rüya da kartala sahip olmak geniş mülk anlamına gelir.²⁴ Bir kimse rüyasında kartalla mücadele etse amirinin onu rahatsız edeceğine ona sorunlu bir kimseyi musallat edeceğine inanılır. Kartalla birlikte yukarıdan aşağıya düştüğünü gören kimsenin maksat ve gayesinin hâsıl olmayacağına inanılır.²⁵

Kartal'ın gaga, pençe gibi bazı vücut aksamaları nazarlıklarda koruyucu ve tılsım ve büyülerde ise sırlayıcı güç unsuru olarak kullanılır.²⁶

Bir dönemin ongun veya tös'leri arasında da yer alan kartalın tabu özelliğinin Anadolu halk inançlarında da izler bıraktığı söylenebilir.

Kartal figürlerin bazen ikili mücadele sahnesi şeklinde verildiği görülmektedir. Bu mücadele sahnelerini oluşturan hayvanlardan biri kartal, diğerleri ise geyik, boğadır. Göksel karakter arz eden yani güneşi simgeleyen kartal, zaferi içinde barındırır. Yersel karakterli hayvanlar (geyik-boğa) ve edilgenliği temsil eder. Yüceltilen göksel hüviyetli bu hayvanlar kabile arasında birer töz veya ongun kabul edilmiştir.²⁷ Çift başlı kartalların mitolojide ve sanat eserlerinde kullanılmasının iki nedeni bulunmaktadır: 1.Gücünün, kuvvetinin ve fevkaladeliğinin artması için çift başlı şekilde kullanılmıştır. 2. Simetrik mevcudiyetten dolayı.²⁸

Ayrıca çift başlı kartalların sivri kulaklı çizilmesi şaman kültüründen kaynaklanmaktadır. Figürlerdeki kulaklar puhu (Kısa bacaklı, tıknaz vücutlu bir baykuş türü kuş) kulağı olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü Altay Şamanizmin'de en önemli varlığın, yaratıcı Tanrı ile insanlar arasında ilahi aracı olan ve onları kötü ruhlarla karşı koruyan puhudur. Şamanın, hastalık yapan kötü ruhları kovalaması, yani hasta çocukların iyileşmesi için puhu beslediği bilinmektedir. Puhu kartaldan farklı olarak, kısa bacaklı, tıknaz vücutlu olmasıdır. Şamanizm'de kutsal kuşun kartal-puhu karışımı olmasının diğer anlamı ise şu şekildedir: Bilindiği üzere bin metre yükseklikten tarladaki fareyi görece kadar dünyadaki mahlûklar arasında en keskin göze sahiptir. Ancak bu hâkimiyet yalnız gündüze inhisar etmekte ve geceleri gökyüzünün hükümranlılığı kartalın tam bir benzeri olan ve ayrıca yüzlerde metre uzaklıktan kırırdayan bir farenin sesini dahi duyabilen puhuya geçmektedir. Şamanizm bu iki kuşu birleştirerek gece ile gündüze hâkim olan kutsal bir figür ortaya koymuştur.²⁹

Türk geleneğinde kartalın astronomik(Hem büyüklüğü hem de göksel bir varlık oluşu ifade eder) boyutu vardır. Hun mezarlarında bulunmuş çok önemli üç kartal resmi astronomik semboller ifade etmektedir. Bu kartal kabartmalarının altındaki ay ve yıldızlar göğü temsil ederken, ters konmuş yıldızlar gece ve gündüzü

21 Yaşar Kalafat, **Azerbaycan-İran-Anadolu –İrak Halk İnançları Hattı**, Berikan, Ankara, 2012 s.415–440

22 Gönül Öney, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, ...”, s.167-168. Zikreden kemal Üçüncü, Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

23Bahaeddin Ögel, “Türklerde Kartal ve Kartal Arması”, **Türk Kültürü**, Ankara 1972, s.592 Zikreden Kemal Üçüncü, Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

24Muharrem Kasımlı **Azerbaycan Türklerinde Rüya Tabirleri**, yayına hazırlayan C.Alyılmaz, Erzurum, 1996 S. 53

25 S. Çögenli, A. Bayram, **Rüya Tabirleri Ansiklopedisi**, Zaman .yıl ? İstanbul, s. 445

26Ahmet Eker, Nazar (Göz Değmesi) Kayseri ve Çevresinde Nazar İnanç ve Uygulamaları.) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 200 s. 30–31

27 Ahmet Çaycı, **Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri**, Ankara 2002, s.99 Zikreden kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

28 Bahaeddin Ögel, “Türklerde Kartal ve Kartal Arması”, s.217–218 Zikreden Kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

29Sargon Erdem, “Çift Başlı Kartal ve Anka Üzerine”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.8, İstanbul 1994, Zikreden Kemal Üçüncü Türk Tarih Kurumu'nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

temsil eder.

Eski Türklere göre gece ile gündüz göğün üzerinde durmadan döner ve gece kapladıktan sonra karanlık oluşmaktadır. Hun mezarlarında bulunmuş bu kabartmada dünya üzerinde dönen, kara ve ak renkli kartal görülmektedir.³⁰

Üçüncü, kartal konulu tespitleri ile ilgili kanaati özetlerken, “Kartal motifinin bütün zaman ve coğrafyalarda Türklerin ortaklaşa paylaşılan ve kullanılan bir sembol olduğunu kaynakların tanıklığıyla söyleyebiliriz. Politik, keyfi kararlarla birtakım uygulamalarla tarihi ve kültürü yok sayabilirsiniz. Bunun tarihte pek çok örneği vardır. Lakin kültür idari ve politik kararları aşan bin yıllar içerisinde gelen bir gelenektir. Karar alıcıların ismi unutulur veya muzip ve mizahî bir gülümseme ile hatırlanır. Kültür bütün görkemiyle geleceğe akar.”³¹ demektedir.

Aksoy’un kartal logosuna dair tespitlerine geçmeden kartalın mitolojik boyutuna dair açıklamalar yapmaktadır.

“Berkut, Kara Kuş olarak da bilinen Kartal, Ülgen **Ülgen’in Oğullarından birisi olarak bilinir.** Şamanlar yani kamlar, Karakuş taklidi yaparak Ülgen’e ulaşırlar.

Altaylı Türkler’de Ülgen’in oğullarından beheri Altay boylarından birisinin koruyucusu olarak kabul edilir. Yakutlarda en itibarlı kuş kartaldır. Mesela onlara göre Kartal kanatlarını bir defa sallarsa buzlar erimeğe başlar, İkinci defa sallarsa ilkbahar gelir.³²

Elazığ yöresinde sobanın önüne dökülen kül kesinlikle kartal kanadı ile temizlenmeye kalkışılmaz. Temizlemeye kalkan kimse uyarılır. Kartal kanadı herhangi yere sürülemez inancı vardır³³.

Özbekistan’da yaşayan bir efsaneye göre bir dönemler Türkistan’da bir Burgut Ata yaşarmış. Onun çok büyük taş bir kazanı varmış. Acıkan ve susuyan tüm canlılar Burgut Ataya konuk olurlarmış. Bir yıl çok uzun süren bir kuraklık olmuş canlılar çözüm bulması için Burgut ataya baş vurmuşlar. Ata da Tanrı’ya başvurup, “Tanrım benden haklı olarak su istiyorlar, benim gücüm onlara su bulmaya yetmiyor. Bize su, yağış ver. Benim sana verecek benim sana verecek hiçbir şeyim yok. Yağış ver söz veriyorum 40 gün kırk gece senin için tek ayak üzerinde duracağım” der³⁴.

Kartal Türk mitolojisinde Güneş ve Gök Tarının sembolüdür. Başkurtlardaki bir hikâyeye göre Kıpçak boylarının ilk atası olan **Maykı Bey**, ormanın nişanı olarak bir boya kartalı verir. O kartal ormanı korur. Bir gün öldüğünde ormanında ellerinden çıkacağına inanırlar. Anlaşıldığı gibi kartal aynı zamanda orman ruhunu temsil ediyor. Kartal tüyleri şaman ayinlerinde kullanılır. Kartal at sürülerinde koruyucu iyesisidir. Bu sebeple ayinlerde “güzel yeyeli atlar ve uzun boynuzlu hayvanlar göndermesi istenir”. Bazı Yakut soylarına göre kartal koruyucu ruh sayılır. Kısır kadınlar çocuk için kartaldan yardım isterler. Bazı Şamanların yani kamların kartaldan türediğine inanılır. Kartal öldürmek büyük suçtur.³⁵

Kıpçaklardaki Maykı bey tespiti Anadolu’daki Kartal Dede tespiti ile Kartal Ata miti konusunda tamamen örtüşmektedir. Kartal Dede’ye sadece Rahmet Duası için değil çeşitli hacetler için başvurulduğunu bu arada çocuk istemi ile de buraya adak yapıldığına, benzerlerini emsal olarak düşünüyoruz. Kıpçak ve Oğuzların kartal konusundaki halk inanmaları, kartalın öldürülmemesi gerektiği noktasında da birleşmektedir. Anadolu’nun birçok yerinde bu arada Artvin yöresinde kartal öldürmek hayra yorulmaz.

30 Bahaeddin Ögel, **a.g.m.**, s.118 Zikreden kemal Üçüncü, Türk Tarih Kurumu’nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

31 Prof.Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ, KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Müdürü, Odatv.com

32Dr. Mustafa AKSOY <http://www.haberkademi.net/> <http://www.mustafaaksoy.com/>

33 Kaynak kişi; Prof. Dr. Abdulkadir Yuvalı

34 Malik Muratoğlu, Yaşar kalafat, Cevdet Türkeroğlu, Özbekistan-Anadolu karşılaştırmalı Türk Halk İnançları,, İstanbul, 1996

35 Dr. Mustafa AKSOY <http://www.haberkademi.net/> <http://www.mustafaaksoy.com/>

Kartalın Türk kültüründeki yerine işareti bakımından armalar önem arz etmektedir. Onun tespitleri arasında; “Döner Kümbet (Kayseri), Hüdavent Hatun Türbesi (Niğde), Çifte Minareli Medrese (Erzurum), Yedi Kardeş Burcu (Diyarbakır) gibi mimari eserlerde çift başlı kartal figürü kullanılmıştır. Avrupa Hun İmparatorluğu (M.S. 375–469) Bayrağı sağ tarafa bakan tek başlı kartaldır, Türk Hava Kuvvetlerinin armasında aynı kartal yer alır. Hava Harp Okulu logosunda kartal vardır. Polis teşkilatının armasında da çift başlı kartal vardır.³⁶

Kaz- Kazan bağlantısının mitolojik ilişkilendirmesini yaparken; Türk yaratılış destanı’nda kaz, kaz kuşu olarak geçer. Dünyada hiçbir şey yokken **Erlık** ve Ülgen iki kaz olarak belirirler. Bu tespit kazın Türk kozmolojisinde başlangıçtan itibaren yer aldığı göstermektedir. Bu tespiti eyit eden başka bulgulara da yer vereceğiz.

Kergiller Türk toplumunun kutsal hayvanı **Karadas (Kara Ağaçkakan)** dır. Bunun, Kerkil mitolojisinde kahramanın sadık yardımcısı olduğuna inanılır. Bu Türk boyunun inancına göre soyları **Altın Göl**’ün yanında yaşamakta olan Büyük Ağaçkakan’dan gelmektedir. Bu boyun damgası **Kas/Kaz**’dır.³⁷

Almatlar Türk toplumunun da kutsal hayvanı **Kaz**’dır. Bunların tamgaları ise **Kamalı Haç**’dır³⁸.

Köbekler Türk toplumunun kutsal hayvanı **Kuu/Kuğu**’dur. Altay mitolojisinde Kugular ve Kazlar özel saygı görürler. Bunların diğer bazı hayvanlarla birlikte dünyanın oluşumuna katıldıklarına inanılır. Bu bilgi de keza Kaz’ın Türk kozmogoni ve kozmolojisinde yeri olduğunu gösterir. Kuğu ve Kaz mitolojide kutsallığın, ilâhiliğin ve dişiliğin simgesidirler. Köbökler’in simgesi **Supagay/Haç**’tır³⁹.

Angır, Kamizm’de Angır diye bilinen kuş vardır. Öterken ağlar gibi bir ses çıkarır. Avlanılmaz ve eti yenilmez. Öldürülmesi halinde felaket getireceğine inanılır.⁴⁰

Angut: ,Kars’ta angut diye bilinen ördek veya kaz türünden bir kuş vardı. Eti yenilmeyen bu hayvanın avlanması inanç itibarıyla yasaklanmıştır. İlk baharda suların sellerin bol olduğu dönemde görülen kaçıp kendisini korumayı pek beceremeyen bir kuştur.

Angut, Aras Vadisi’nin genelinde de bilinir ve yabancı Kaz ile karıştırılır. Angutlar ilkbahar’da kar sularının erimesi ile taşan çayların sel suları ile sürüklenerek gelirler ve çok kere tek olarak görülürler. Bunlar için “eşini kayıp etmiş sürüden kopmuş” denir. Adeta kendilerini suyun akışına bırakmışlardır. Onun avlanmasının çok günah olduğuna inanılır. Eti yenilmez. Halk arasında “Angut angut dolaşma” diye amaçsız ve bilinçsiz oluşmaları anlatan sözler vardır. Bütün bu bilgiler Angut’un bir dönemin ongunlarından olabileceğini düşündürmektedir.

Sarıkamış Kafkas halklarından Osetler’de Angut içerikli tekerlemeler vardır. Bu tekerlemelerde güzel kız çocuklarının görünmeyen güçlerin muhtemel zararlarından korunmak için anguta övgü yapıp korunmak istenilen çocuğun hiç de güzel olmadığı açıklanır. Bu tür metinlerdeki ses özelliklerinin farklı alfabelerle seslendirilmelerindeki zorluklar bilinmekle beraber;

36 Dr. Mustafa AKSOY <http://www.haberkademi.net/> <http://www.mustafaaksoy.com/>

37Yaşar Kalafat; İ. M. V. Noyan Güven, “Altay Türk Halk İnançlarından Anadolu’ya dair Bazı Tespitler”, **ARİŞ Dergisi**, S. 6, Kasım 2011, s. 60–76.

38Yaşar Kalafat; İ. M. V. Noyan Güven, **a. g. m.**, s. 60–76.

39Yaşar Kalafat; İ. M. V. Noyan Güven, **a. g. m.**, s. 60–76.

40Yaşar Kalafat **a. g. e.**, s. 96.

“Neğdi hazder Angutey
Kuşların güzeli, safi Angut’tur.
Türken (korunmak istenen çocuğun ismi) bassin novgutey
Hume genen subutrey
Tarlayı süren saban kısıdır, demiri topreğin derinliklerine ulaşamayabilir.
Türkani pestogor umurey
Türkan’ın yüzü kirlidir.

Kökü, bir bölümü ile Atlı Göçebe Bozkır kültürüne dayanan Türk kültürlü halkların halk inanmalarında basmak ve basılmanın olduğu, hayvanların da insanları bilhassa belirli dönemlerinde basarak onlara zarar verebilecekleri inancının olduğu da bilinmektedir. Görünmeyen bazı kara iyelerin muhtemel zararlarından korunmak için bazı güzelliklerin saklanmak istendiğine dair de bilgiler vardır. Mesela güzel bebeğin, güzel gelinin güzelliklerinin, yeni doğum yapmış bol sütü inegün sütünün kem gözlerden korunmaları için onlar belirli bir yöntemle kömür kullanılarak adeta geçici olarak kirletilir. Keza bu maksatla güzel çocuklara geçici çirkin isimler konulur. Diğer taraftan bilindiği gibi ongun olan varlıkların özelliklerinden birisi de onların zararlarından korunmak ve güçlerinden yararlanmaktır.

Ankara Nallıhan’da **geyik** ve **güvercin** gibi donuna girilebilen hayvanlar avlanılmaz etleri yenilmez. Yakına konan **karga** ve **baykuşun** ötmesi uğura yorumlanmaz.

Donuna Girme, sözlü kültür verilerinde, bazen kılığına girme, padişahın halktan birisi gibi giyinmesi örneğinde olduğu gibi, bazen görünümüne girme **Hızır (a.s)** in farklı yaşlarda görünmesi gibi ve bazen de alem değiştirme **Hacı Bektaş Veli’nin** Güvercin donuna girmesi gibi şekilde tezahür etmektedir.

Trabzon’un ulu zatlarından Haçkalı baba, kuş donuna girerek hocasına gitmekte idi. Hoca Ahmet Yesevi **Turna Donuna** giriyordu. Abdal Musa **Geyik Donuna**, Hacı Bektaş Veli **Güvercin Donuna**, Abdulkadir Geylani ise **Akdoğan Donuna** girebiliyorlar, don değiştiriyorlar Geyik olabiliyorlar veya geyiklerle söyleşebiliyorlar. Birlikte ve bir arada yaşayabiliyorlar. Kayaya ve duvara binip onları at gibi sürebilirken yılanı da kamçı gibi kullanabiliyorlar.⁴¹ **Kaz donuna** girebilmek Türk inanç kültüründeki don değişme inancının bir parçasıdır. Kaz donuna girme tespitinden de hareketle Türk kültürlü halkların inançlarında “don değişme” nin mitoloji-tasavvuf buluşmasına örnek olduğu söylenebilir.

Donuna girme motifi Türk mitolojisinde var mı idi? “Şaman ilahilerinde geniş yer tutan şamanın gökyüzüne uçmasında, kaz yardımcı unsur olarak yer alır. Kayra Kan kendisine benzeyen bir varlık yarattı ve ona kişi adını verdi. Kişi ile suyun üzerinde iki kaz gibi uçtu. Şamanist boyların bir kısmının totemi kazdır. Türkler kazı, beylik ve mutluluk sembolü olarak sayarlar. Şaman davullarının üzerinde kaz resmi de vardır. Kaz şamana güneşin doğacağını bildirir. **Kaz** şamanın şekline bürünür hayvanların başına geçer”, demektedir.⁴²

Bu tespiti destekleyen hususlardan birisi de “**Kuş Yenkmesi**” inancıdır. Doğu Karadeniz’in bilhassa ormanlık bölgeleri ile Artvin yöresinde Kuşların kuşları, kuşların insanları basabileceklerine dair bazı inançlar vardır. (Bu konu ayrı bir çalışmada ele alınacaktır.)

Oğuz boylarından Kayı, Bayat, Alkaevli ve Karaevli’nin ongunu Şahin’dır. Yazır, Döğer, Dodurga ve Yaparlı’nın ongunu **Kartal**’dır. Avşar, Kızık, Beğdili ve Karkın’ın ongunu **Tavşancıl**’dır. Bayındır, Biçene, Çavındır ve Çepni boylarının ongunu **Sunkur**’dur. Salur, Eymür, Alayundlu ve Üregir boylarının ongunu Üç Kuş’tur. Iğdır, Bügdüz, Yıva ve Kımık boylarının ongunu ise Çakır’dır⁴³.

Kartal avcı kuş olması itibariyle doğancı olarak kullanılırdı. Erkek kuşlar avcı olarak yetiştirilirdi. Avcı

41 Ali Çelik, “Trabzon’un İnanç Önderlerinin Geçmişte ve Günümüzdeki Fonksiyonları”, **Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Sempozyumu** (23–28 Ekim 2001), Ankara, 2001, s. 237–259.

42 Nilüfer Yıldırım, **Anadolu Masallarında Şamanizmin İzleri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), F. Ü. SBE. TEABD, Elazığ, 2004, s. 387–389.

43 Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy tekiatları Destanları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992

kuşların ak renkte olması, soğuk iklime ve yedikleri hayvanın renginin açık olmasına bağlanmaktaydı.⁴⁴

Bütün bunlardan Türk kültürlü halkların halk inanmalarında ongun döneminden kalan mitolojik veriler arasında Kuşların da bu arada Kaz ve Kartal’ın da bulunduğunu görebilmekteyiz.. Bu inançların günümüz toponomi ve onomastiğinde yaşadığını da Kazan örneğinde olduğu gibi görebiliyoruz. Kazan adının Anadolu’da yaşıyor olması bize göre tamamen bir inançla göç olayıdır. Benzerlerinde olduğu gibi kaz da donuna girilebilen varlıklardandır. Bu dönemi dedem Korkut Destanında olduğu gibi destan ve efsaneler giderek çeşitli sözlü kültür verilerinde izleyebiliyoruz.

Nallıhan’da yaşayan ulu kişiler; **Taptuk Emre, Bacım Sultan, Şeyh Cafer Sadık, Şeyh Ömer, Hoş Ebe, ve Hasan Dede**’dir. Bu zatların türbeleri etrafında oluşmuş halk inançlarında mitolojik objeler bulamadık⁴⁵.

Kazla ilgili inançlar halk inanmalarında devam etmektedir. Kars yöresinden yapılmış halk inancı bulgularına göre ördek ve kazlı evinden bereket eksik olmaz. Rüya kaz görmek varlık ve itibara dalalet eder. Rüya kazın kaybolması ise yoksulluğa yorumlanır. Kazların hareketlerinden yola çıkılarak hava tahminleri de yapılır. Güney-kuzey istikametinde yürüyen kaz grubu yağışlı havalara haber vermiş olur⁴⁶ Böylece kazın bereket simgelediği ve gelecekte haber vermede aracı olabileceği inancı olduğu söylenebilir.

Kartal, Türk kültür tarihinin çeşitli alanlarında yer alan ve mitolojik döneme kadar uzanan bir objedir. Kemal Üçüncü ve Mustafa Aksoy kartalın Türk kültüründe sembol oluşuna dair iki ayrı derleme yapmışlardır. Her iki çalışmanın da mitolojik boyutları oluşları itibariyle ilgili kısımlarını yazımıza aldık.

SONUÇ:

Kazan ve çevresi ziyaret yerleri etrafında gelişmiş halk inanmalarında mitolojik izler arayışımız sonucu ‘Kesik Baş’, ‘Don veya Âlem Değişme’ Aşerme veya Umma’ gibi kişioğlu ile ilgili inançlar üzerinde derinleşmeye çalıştık. Ayrıca ‘Kaz’ ve ‘Kartal’ gibi mitolojik kuşlar üzerine irdelemeler yapabileceğimiz durumda kaldık. Kartal Ata mitolojik objesine ulaştık. Zira şimdilik bunlara dair izler bulabildik. Bu obje ve temalar üzerinde derinleşebildik. Çalışmamız bu konuda evvelce yapılmış çalışmalara katkı sağlamış olmakla birlikte bize göre yeni çalışmalarla derinleştirilmeye muhtaçtır.

Metinde de belirtildiği gibi bölge Ulucanları büyük ölçüde tasavvuf erbabı zatlardır. Ayrıca İslami katman özellikle bu bölgede mitolojik izleri ciddi şekilde silmiş veya örtülenmiştir.

Çalışmanın verimini artırmak için Kazan çevresini geniş tuttuk buna rağmen tamamen yeni denilebilecek bulgudan ziyade bulunabilenleri mevcut şifrelerle çözmeye çalıştık. Çalışmamızın hâsılası daha ziyade ilişkilendirme ve bakış açısı geliştirme şeklinde olmuştur.

44Emel Esin, “Kuşçu Türk Sanatında Atlı Doğancı İkonografisi”, s.170–171. Zikreden kemal Üçüncü, Türk Tarih Kurumu’nun Armasındaki Çift Başlı Kartal ‘Tam Türk mü değil mi?’ Kartal Sembolizmi.

45Ankara Büyükşehir Belediyesi, **Edebi ve Tarihi Şahsiyetleri İle Ankara**, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 2007,

46 Güzin Sühran Belli; Oktay Belli, **Kars Bölgesinde Kaz Kültürü**, İstanbul, 2012, s. 116–117.

KAZAN'DA DELİKANLI TEŞKİLATI

Dr. Lokman ERTÜRK

Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 2013

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde özellikle köy ve kasaba yaşamı içinde sosyal dayanışmayı, kaynaşmayı ve birlikteliği sağlayan bir teşkilat olan Delikanlı Teşkilatı, Anadolu'nun hemen her yerinde yaygın, tarihsel niteliği olan bir kurum olarak görülmüştür. Kenya Nairobi'de Kasım 2010 yılında Unesco tarafından yapılan konferansta "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması" başlığı altında işlenmiş bir konu olması Delikanlı Teşkilatı'nın özelliğini ve önemini daha da pekiştirmiştir.

Geleneksel Sohbet Toplantıları, 2010 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kayıt ettirilmiştir. Yörelere göre adlandırmaları, sayıları, yaş sınırı, toplanma sıklıkları değişen erkek gruplarının yılın özellikle kış aylarında ve rutinleşen bir periyotta belli kurallar çerçevesinde bir araya gelerek sanal akrabalıklar kurdukları sosyal/kültürel ve ekonomik işlevli geleneksel toplantılardır. Kapalı mekânlarda yapılan ve halk müziği, halk dansları, oda içi oyunlar gibi unsurları bünyesinde barındıran bu toplantılardaki amaç iş dışında kalan zamanı sohbet ederek ve eğlenerek değerlendirmek, eğlenirken eğitmektir. Topluluğa katılacak kişilerin belli bir gruptan olma zorunluluğu yoktur. Sadece dürüst, sır saklamasını bilen, iyi ahlaklı kişiler olmasına özen gösterilir. İlk bakışta bir boş zaman geçirme uğraşısı olarak görülse bile günümüze kadar gelmiş olması bu toplantıların toplumsal hayat içerisinde önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Delikanlı Teşkilatının yaptığı toplantılarda herhangi bir ayırım gözetmeksizin toplumda barış ve hoşgörü inşası sağlanmaktadır. Ülkemizin her köşesinde var olan bu kurum, geleneksel sohbet toplantıları adı altında anılmakta ve yöreye göre Barana, Cümbüş, Muhabbet, Oturak, Gezek, Fefene, Erfane, Arfana, Delikanlı Teşkilatı, Gençler Heyeti, Sıra Yâranleri, Velime Geceleri, Kürsübaşı olarak adlandırılmaktadır.

Delikanlı Teşkilatı, birçok akademisyen tarafından Ahilik kültürünün günümüze yansıyan bir örneği olarak görülmekte, Ahi töre ve kurallarının uygulandığı teşkilatlar olarak nitelendirilmektedir. Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu'nda yalnızca Kazan'da Delikanlı Teşkilatı konusu üzerinde durduk ve araştırmalarımızı bu alanda yaptık. Bu açıdan Ahilik Kültürüne değinilmeyecektir. Teşkilat örf, adetler gibi yazılı olmayan kuralları ve uygulama şekilleri açısından yerleşim yerlerinde farklılıklar gösterse de, Kazan'ı kapsamı açısından ortak noktalar ön plana çıkarılacaktır.

Bildiri hazırlanırken, Kazan'ın 5 farklı köy ve mahallesinden, Delikanlı Örgütüne bir şekilde tanıklık etmiş kişiler ile görüşülmüştür. Kumpınar Mahallesinden 100 yaşındaki Mustafa Dinçer ve Tekke Köyünden 72 yaşındaki Doğan Altıntaş bizzat Delikanlıbaşı görevini yürütmüşlerdir. Bu saygıdeğer kişilerden aldığımız

bilgiler ve dokümanları derleyerek hazırladığımız bildiri de en çok yararlandığımız kaynak, Ankara 1973, A. Ü. D. T. C. F. Yayını olan ve Prof. Dr. Ali Rıza Balaman'ın 1970'li yıllarda İlçemiz Örencik ve Tekke Köylerinde yapmış olduğu araştırmalarıdır.

Köylerde Delikanlı Teşkilatı

Eski zamanlarda Mürted Ovası'nda birçok eşkıya çeteleri türemiş, köyleri basıp soyarlarmış. Bu eşkıyalara karşı köyü korumak için o zamanın delikanlıları birlik olmuşlar, bir baş'a bağlanmışlar ve bunun adına da Delikanlıbaşı demişler.

Üyelik Koşulları:

Köy Delikanlı Teşkilatına üye olmak zorunlu değildir. Üyelik koşulları çok katı olmamakla beraber kimi kurallara bağlıdır.

Örnekler:

Delikanlı olmak (Evlü olmak bir sakınca değildir).

Hırsızlık, ahlaksızlık, ırz ve namus düşmanlığı yapmamış olmak.

Delikanlı Başının uygun göreceği salmaya razı olmak, itirazsız hissesine düşecek olanı ödemeği kabul etmek.

15-16 yaşına gelen erkek çocuk kendiliğinden örgüte aday olur. Aday, ilk kez delikanlı başına bundan böyle kendisinin de örgüt üyeliğine katılacağını duyurur. Ve 'cezama razıyım' diyerek peşinen örgüt'ün kurallarına uyacağını bildirir. Kötü halleri yoksa Delikanlı Başının olumlu cevabı sonunda aday, kendisini bu örgütün üyesi sayar. Kötü tavır ve davranışları olan kişiler bu teşkilata zaten dışlanmış oldukları için hiç yaklaşamazlar.

Üyelikten çıkarılma:

Bu durumlar farklı olabilir.

Üyelikten ceza yoluyla çıkarılabilir. Yüz kızartıcı hareketlerde bulunan üyeler (Kocası askerde bir geline kötü gözle bakan ve sataşan, hırsızlık, yolsuzluk yapanlar önce sınıdır, kınanır, ya da dövülür. Yine uslanmazsa, üyelikten çıkarılır.

Delikanlı Örgütüne girecek çağda oğlu olan baba, oğlunu bir – iki kez örgüt toplantılarında, toplantı odasının kapı eşiğinde ya da yakınında görmesiyle kendini bu toplantılardan uzak tutar ve bir gün de hissesine düşen salmayı (üyelik ödentisini) ödemeceğini söyleyerek, örgüt üyeliğinden ayrılacağını anırtır (ima eder). Bu tür üyelikten çekilmiş olanlar, önce yönetici grubunda bulunmuş iseler, önemli dernek (eğlence toplantıları)lerde özel postayla davet edilirler. Belirli özürlü olmayanlar bu çağrıya uymak zorundadırlar. Dernekte statü sahibi bir konuk varsa, ona saygı göstermiş olmak için derneğin o akşamki yönetimi en yaşlı eski yöneticiye önerilir. O bunu ya kabul eder, ya da daha genç eski bir başın ya da mevcut Delikanlı Başının yönetmesini ister.

Göçler yoluyla doğal olarak üyelikten ayrılmalar olmaktadır.

Delikanlı Teşkilatında Yönetim

Bir başkan ve bir yardımcısından kurulu olan yönetici grup(Örencik Köyü'nde yardımcı sayısı ikiye çıkıyor), parmak kaldırılarak yapılan açık oylama ve açık tasnif sonunda üyeler arasından seçilir. Bir defa seçilenler bir yolsuzlukları görülmedikçe yahut kendileri ayrılmak isteğinde bulunmadıkça değiştirilmezler. Sandıktaki paraya hile karışır, delikanlıların idaresi düzgün yürütülmezse, bütün delikanlılar ağız birliği edip Delikanlıbaşını görevden alırlar.

Yeni delikanlı başı, aday gösterilir ve güvenoyu istenir. Delikanlıbaşı, beraber çalışacağı yardımcısını kendisi seçer. Başkan, istediğinde yardımcısını değiştirebilir.

Delikanlıbaşı

Delikanlıbaşı, kendi öz kültürünü taşıyabilen ve her hareketiyle örnek kişi olabilecek niteliklere sahip olan kişilerden seçilir. Daha çok açık oylama ile seçilen bu önder, dürüst, doğru ve açık sözlü olmalı ve düzgün konuşmalıdır. Ailesi geniş ve güçlü olanlar tercih edilir. Çeşitli emirleri verir ve bu emirlere kesin olarak uymak zorunluluğu vardır. Örneğin Örencikte derneğe davet edilecekler, birisinin dernekten dışarı çıkarılması, birisinin derneğe sokulmaması, tabancanın nereye atılacağı, sazcular ve oyuncular hakkında emirler verir.

Dernek, ferfene ve benzeri toplantıların nasıl yapılacağı, hangi kümenin hangi konuklarla ilgileneceği, yabandan gelin getirilecekse oraya hangi kümenin gideceği, bayramlarda ulaşıkluların (nişanlı) el öpme törenleri sırasında kimlerin hangi kümelerde bulunacağı delikanlı başı tarafından belli edilir ve düzenlenir.

Teşkilatın Gelir ve Giderleri

Gelirler

Eskiden (1940'larda) Delikanlı Örgütüne bağlı üyelerden ekonomik güçlerine göre, her yıl salma yapılır, para toplanırdı. Örneğin, 1940'da baş salma 50 kuruştur. Salmaya katılacak ekonomik gücü olmayanlardan para alınmaz ama onun yerine fazla angarya işler yükletilirdi (temizlik yapmak, su taşımak, kahve pişirmek gibi) Bu durumda olanlar ancak yöneticiler tarafından bilinir. Salmaya katılmadıkları hiçbir türde açıklanmazdı.

Eğer başka bir köye kız verilirse, bu kızın nişan şerbetine ve düğüne gelen misafirlere o köyün delikanlıları hizmet eder. Köyden başka yere gelin gidecek kızın kayınbabasından alınan "Zırtapoz"(genelde "Delikanlı Parası" adı kullanılıyor) parası, başlıca gelir kaynağıdır. Yabana verilecek kızın sözü kesilir, şerbeti içilir içilmez köy delikanlı örgütü başı, dünürücü başı –müstakbel damat, damat babası veya yakın bir büyüğü dışarıya çağırır, 'Uğurlu, kademli olsun, Ağa'der. Ve kendilerini görmesini ister. Eğer bu kişi varlıklı birisiyse, hiç söz etmeden çıkarır verir, değilse pazarlık başlar. Pazarlık etmeden zırtapoz parasını veren düğün sahibi itibar görür, sayılır ve eksiksiz hizmeti yerine getirilir. Delikanlı Teşkilat üyeleri, kız verilen evin maddi durumunu bilir, bu yüzden zenginden daha fazla para istenirken, fakir olduğu bilinen erkek evinden para talep edilmezdi.

Gerektiği anda hemen yapılan salmalarla da gelir sağlanır.

Örneğin yapılması düşünülen bir ferfene ya da dernek için gerekli paraların toplanması.

Giderler:

Yoksul delikanlıların düğünlerine karşılıksız yardım edilir.

"Fenfene" gibi özel eğlence harcamaları,

Köyün delikanlılarınca, özellikle kış geceleri yapılan eğlence toplantılarıdır. Köyün delikanlıları ferfene yapma isteklerini Delikanlıbaşı'na bildirirler. Hangi gün ferfene yapılacağına karar verilir ve teşkilatın parası varsa eğlence için kullanılır, teşkilatın parası yoksa delikanlılara salma salınır. Hızlıca toplanan

paralarla eğlence organizasyonu yapılır. Delikanlılar eğlencede yenilecek yemekleri genellikle ailelerine yaptırırlar. Aralarında yaptıkları iş bölümü ile kimin tatlı, kimin tuzlu yiyecek getireceği önceden tespit edilir. Ferfene genellikle köy halkına rahatsızlık vermeme düşüncesi ile köye uzak bir evde yapılır. Eğlencede köy oyunları oynanır, sazlı sözlü eğlenilir.

Dernek harcamaları,

Köyde bulunan nişanlı delikanlı ile birlikte Bayramlarda yabandaki kız evine Delikanlı başının uygun gördüğü kişilerle birlikte gidilir, birlikte yemek yenilir. Yemekten sonra gelin adayı gelen misafirlere tepsi uzatır. Delikanlılarda gelin damat adayına yakınlık derecelerine göre uygun görülecek miktardaki parayı tepsiye koyarlar. (Yapılan bu etkinlik “fes atma” adıyla anılır.)

Nişanlı çift aynı köyden ise, yine damat adayı ile birlikte kız evine Delikanlı örgütü üyeleri gider, gitmeden önce içinde fındık, fıstık gibi çerezlerin bulunduğu bohça hazırlarlar ve yemekten sonra bu bohçaları kız evine bırakırlar.

Bayramlaşma töreni bittikten sonra köyün delikanlıları ve misafirler evde yada köy odasında eğlenirler, bu eğlencede mutlaka silah atılır. Toprak damlar zamanında silah tavana atılır, son zamanlarda evlerin yapısının değişmesi tavanların kiremit olması bu alışkanlığı değiştirmemiş. Delikanlıbaşı misafirlerini en iyi şekilde ağırlamaya çalışır. Bu toplantılara “dernek” denilir.

Bağbozumu, harman sonu, hıdrellez gibi kır eğlenceleri için,

Bağbozumu ve kır eğlenceleri olarak nitelendirilen bu eğlenceler genellikle başka köylerden gelen delikanlılarla birlikte yapılır, köyün durumuna göre, hindi alınır veya kuzu çevrilir, baklavalar veya ballı tirit yaptırılır. Köy delikanlılarıyla birlikte oyunlar çıkarılır eğlenceler tertip edilir.

Arkadaşlara verilen ziyafetlerdeki giderler ve çalgıcılara ödenen paralardan oluşur.

Giderleri Delikanlıbaşı ile yardımcısı yapar, her masraf yapıldıkça hesap gözden geçirilir, şu kadar para vardı, şu kadarı şuraya harlandı ve şu kadar kaldı diye delikanlılara hesap verilir.

Delikanlı örgütünün Görevleri:

Köyde, gençler, arasında birlik beraberliği sağlama
Köye gelen yabancı gençlerden köy kızlarını korumak,
Yaşlı kişilerin beceremeyeceği işleri yapmak.
Köyler arası dayanışmayı sağlamak ve pekiştirmek.
Askere giden gençler için eğlence düzenlemek.

Yabana kız verirken, kızın babasından alınan delikanlı parası karşılığında, kızın ailesinden gelen misafirleri ağırlamak.

Köyler arası dostluk ve beraberliği kaynaştırmak amacıyla köyden köye gençler konuk olarak giderler. Bunu da köy delikanlıbaşı ayarlar, önce elçiler gidip delikanlı başıyla temas kurar sonradan toplu halde köye gidilir. Bu ziyaretler kısa süreli olmakla birlikte, uzun da sürebilir. Ayrılrken delikanlı başı bu kez onları davet eder. Gençleri delikanlıbaşı talimatlarıyla köydeki gençler misafir eder, yatacak yerleri ve yemekleri delikanlı teşkilatı üyelerince hazırlanır.

Toplantılar, eğlenceler, köyler arası misafirlikler neticesinde delikanlı dernekleri, kültür, sosyal yaşam ve türküler bir şahıstan ötekine geçmelerine vesile olmuştur.

Delikanlı Teşkilatı, yerine getireceği bu görevlerinden ötürü topluluğa kendisini kabul ettirmiştir. Teşkilat, sürekliliğini ve etkinliğini kaybetmemek ve yaşamak için görevlerini önemser ve uygulamalarda kesinlikle ödün vermez.

DELİKANLI TEŞKİLATI YABANA GELİN GETİRMEYE GİDERKEN

Delikanlı Teşkilatının düzenleyici etkinliğine örnek vermek için yaşlı danışmanlar, şu örneği anlatırlar:

1930’larda, Delikanlı Baş Hidayet Atalay zamanında, komşu Yassıören’e kız verirken istenen zırtapoz parası Pazarlığında bir anlaşmazlık sonucu Delikanlı Baş’ı’nı küçük düşürücü konuşmalar olmuş. Düğün sırasında Köy Delikanlı Örgütü üyelerinin intikamı çok kötü olmuş: büyük kavga çıkmış. Öyle ki, davul kasnakları davulcuların boyunlarına geçirilmiş, zurnacıların zurnaları kırılmış, Yassıören Köy Delikanlı üyeleri köy çıkışına kadar kovalanmış... Sonunda Delikanlı Baş’ının isteği fazlasıyla yerine getirilmiş, özürler dilenmiş, düğüne yeniden başlanmış.¹

SONUÇ OLARAK

Milli kültürümüzü; gelenek, görenek, yardımlaşma, beraberlik, erdemlilik, ahlaklı olmak gibi en güzel biçimde yansıtan Delikanlı Örgütü şimdilik isimsel olarak varlığını korumakta.

Ülkemizdeki toplumsal değişmeler Delikanlı Örgütüne de yansımıştır ve bu örgüt azalmaya hatta yok olmaya yüz tutmuştur. Özellikle Delikanlı Örgütünün kurulduğu ve yaşatıldığı köylerimizden merkeze doğru yapılan göçler neticesinde köylerde genç nüfus sayısı azalmıştır. Bu bölgede yaşayan gençlerimiz ise televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçlarını kullanmayı tercih etmekte ve bir araya gelmemektedirler.

Görüştiğimiz kaynak kişilerde, Delikanlı Teşkilatının şehre doğru yoğun göç neticesinde yok olmaya yüz tuttuğunu belirttiler. Doğan Altıntaş’ın “yirmi yıldır bu köyde düğün olmuyor, genç yok ki, herkes düğünü şehirde yapıyor, salona gidiyoruz, burada artık delikanlıya, delikanlı başına iş düşmüyor ki bitti.” cümleleri teşkilatın neden son bulduğuna bir örnek teşkil ediyor.

ÖZGEÇMİŞLER

ZUHALARDA

1953 Yılında Samsun'da doğdu.

Eğitim

1994 Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Bölümü, Lisans-Konya
1999 Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans-Konya
2007 Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora-Konya

Akademik

1996-2000 ilk ve orta öğretim kurumlarında resim öğretmenliği
2000-2005 K.Ç.Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Kurucu Müdürü ve Müdürlüğü
2005 Öğretim Görevlisi, Selçuk Üniversitesi GSF, Konya
2009 Yardımcı Doçent Dr. Selçuk Ün. G.S.F.Konya
2012 Doç.Dr. Selçuk Ün. G.S.F.Konya

Ondört adet kişisel sergisi bulunan sanatçının otuzdokuz ulusal karma sergi ve onaltı uluslararası sempozyum, çalıştay ve karma sergilere eserleriyle iştirak etmiştir.

Yurt Dışı Yarışmalı Sergiler

1. VoVa Mini Art Nemzetközi Miniatura Biennelan, Macaristan, sergileme
2. 3. Lessedra International Painting & Mixed Media Competition, sergileme

Ödüller

*The Fine Art International Contest 2008 Antonia Gualda Compeser, (Uluslararası AntoniaGualda 2008 Güzel Sanatlar Yarışması) Granada-İspanya üçüncülük ödülü
*11. Balaton Szalon Vonyarcvashegy Bienalle 2010, 3. Ödülü

KAZAN SATI KADIN MÜZESİ VE RESİM ÇALIŞTAYI İÇİN

Kazan Ankara'nın küçük ilçelerinden biri. Temiz, sakin, yeşilliği, parkları, lezzetli yemekleri ile dile gelen şirin bir ilçe. Bu küçük ilçede büyük işlere imza atıldı bu yıl. Bir ülkenin beldenin gelişmişliği kültür ve sanata verdiği değer ile ölçülür. Ayrıca Müze kurmak, geçmiş geleceğe taşımak tüm dünyada gelişmişliğin de en önemli göstergesidir.

İlk Kadın Milletvekillerimizden Kazanlı Satı Kadın adına yaptırılan "Satı Kadın Müzesi" için düzenlenen Uluslar arası 7 düvel Resim Çalıştayı, katılan sanatçılar ve çalışmalarını izleyen Kazan halkı için çok başarılı geçti.

Çalıştayı yurt dışından ve yurt içinden değerli sanatçıları ağırlarken sunulan ortam hem çok güzeldi, hem de çalıştaya ilgi son derece iyiydi. Bu çalıştayı yapılışına önyak olan Öğretim Görevlisi Nurgül Begiç'e, çalıştayı yapılışında katkılarını esirgemeyen ve içtenlikleri ve sanatseverlikleri ile gönüllerimizde taht kuran Kazan Belediye Başkanı ve Kazan Kaymakamına ve eşlerine, emeği geçen tüm sanatseverlere teşekkür eder, bu çalıştayı Türkiye'deki diğer il ve ilçelere örnek olmasını dilerim.

Doç. Dr. Zuhâl Arda
Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Yıldız Asangali

Asangali kızı Yıldız Oruzbayeva 1955 yılında Biskek'te aydın bir bilim adamları ailesinde doğmuştur. Tıp eğitimi alan Yıldız, 15 yıl psikiyatri doktoru olarak çalışmıştır. Kader, sanatçıyı Heykel Sanatçısı Momunbek Akmatkulov ile bir araya getirmiştir. "Değişim zamanında" Yıldız, kocasının ve diğer sanatçıların eserlerini sergilediği bir Sanat Galerisinde kurarak kaderini kesin bir şekilde değiştirmiştir. Fakat hayatındaki koklu değişiklik, 2000 yılında çok eski bir hayalini gerçekleştirerek eline fırca ve boyayı aldığı anda meydana gelmiştir.

Şükran Pekmezci (Atay)

Özgeçmiş

Şükran Pekmezci, 1946 yılında Çankırı'da doğdu. İlkokuldan sonra Çankırı Merkez Ortaokulu'nda öğrenim gördü. 1994'te çok sevdiği mesleğinden ayrılarak emekli oldu. 1994-2000 yılları arasında ek ücretli olarak Gazi Üniversitesi Mesleki ve Yaygın Eğitim Fakültesi'nde baskı resim dersleri verdi.

Şükran Pekmezci, 1981 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği Türkçe kitabı yazma ve resimleme yarışmasına yazar Beşir Göğüş ve eşi Hasan Pekmezci ile katıldı. 14 yazar ve ressam ekibinin katıldığı bu yarışmada birinci oldular. Bu çalışmalar ders kitabı olarak tüm Türkiye okullarında yıllarca okutuldu. Ayrıca çeşitli çocuk kitapları resimledi. TRT'de uzun süre yayınlanan, çocuklara yönelik sanat programlarında hazırlayıcı ve sunucu olarak görev aldı.

Şükran Pekmezci, öğrencilik yıllarından itibaren jürili yarışmalı sergilere seçildi. Öğretmenliğinin ilk günlerinden bugüne kadar iki çocuk annesi olmasına rağmen sanat çalışmalarını aksatmadan sürdürdü. 1968'den itibaren DYO, 1970'lerden itibaren çeşitli yıllarda Devlet Resim Sergilerine kabul edildi. Ankara, İzmir, İstanbul, Çankırı, Zonguldak Ereğli, Bolu, Konya, Muğla gibi illerimizde kişisel sergiler düzenledi ve karma sergilere katıldı. 4'ü özel Kataloğlu olmak üzere 30'dan fazla kişisel sergi düzenledi. Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği üyesi olarak tüm dernek sergilerine katıldı, sergi kataloglarında yer aldı. Eşi ile birlikte yıllardır planlı bir şekilde yurt dışındaki müzeleri ve sanat merkezlerini gezme olanağı yarattılar. Atina, Selanik, Roma, Floransa, Milano, Siena, Venedik, Hamburg, Berlin, Münih, Londra, Brüksel, Amsterdam, Volendam, Prag, Varşova, St. Petersburg-Moskova, Mondrogi, Kiji, Goritsy, Yaroslavi, Uglich, Viyana, Budapeşte, Monako, Paris, Nis, Cannes, Madrid, Toledo, Barselona, Kahire, Luksor, İskenderiye, Fas (Rabat, Marakeş, Kazablanka, Tanca, Essodoria), Küba (Havana, Cienfuegos, Santa Clara, Trinidad, Varadero) Pekin, Xian, Guilin, Şangay, Havana (Küba) da önemli müze ve sanat merkezlerini görme ve inceleme olanağı buldular.

Şükran Pekmezci evli ve iki çocuk annesidir.

Sempozyum ve Çalıştay Hakkında

Uluslar arası Kazan Sempozyumu ve Çalıştayında yapılan eserler Kazan'da değer kazanmış, kültürel değerlere ve halk kültürünün yaşatılmasına örnek olmuştur. Sayın Belediye Başkanı Lokman Ertürk ve Nurgül Begiç'in değerli katkıları, ilgileri için teşekkür ederim.

Yrd.Doç.Dr. Pınar OLGAÇ

ÖZGEÇMİŞ

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Resim Bölümünden mezun olduktan sonra, İzmir Cumhuriyet Kız Meslek Lisesi ve Ankara Olgunlaşma Enstitüsünde resim öğretmenliği yaptı. İtalyada Accademia Della Modadan Moda Desinatörlüğü diploması aldı.Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Sanatta Yeterlilik diploması aldı. 2006 yılında Yardımcı Doçent olarak Gazi Üniversitesinden emekli oldu. Yayımlanmış 10 adet kitabı, makaleleri ve çok sayıda tasarımları bulunmaktadır.Yurt içi ve yurt dışında kişisel sergileri ve karma sergilere katılımı vardır.

Kültür Bakanlığı “Caca Beyin Belgeseli” nin kostüm tasarımı ve sanat danışmanlığını yapmıştır.Türk Tarih Kurumunun “Türk Kadınının Giyim Kuşamı” ve “Şerefettin Sabuncuoğlu” belgesellerinin kostüm tasarımlarını hazırlamıştır.PTT’nin 10 yıl boyunca pul ressamlığını yapmıştır.İtalyada düzenlenen 21 ülkenin katıldığı “Avrupanın en güzel gelinliği” yarışmasında tasarımıyla birincilik ödülünü kazanmıştır. İstanbulda tekstil sektöründe uzun yıllar hizmet verdikten sonra şuan Ankara Atılım Üniversitesinde Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümünde Yrd.Doç.Dr. olarak çalışmaktadır.

Yrd.Doç.Dr.Pınar OLGAÇ

ÖZGEÇMİŞ

Öğr.Gör. H. Nurgül BEGİÇ

1964 yılında Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara’da tamamladı. 1986 yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi El Sanatları Bölümünden mezun oldu. Kız meslek liselerinde 8 yıl öğretmenlik yaptı. 1994 yılında Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi’nde Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı. 1999 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “ Konya’lı Keçe Sanatçısı Mehmet Girgiç ve Eserleri “ adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı.

Keçe dalında “ Kültür Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı” ünvanı verildi. 12 kişisel sergi düzenledi. Sekiz tanesi yurtdışında olmak üzere yaklaşık 60 karma sergiye katıldı.

Davet edildiği Amerika Birleşik Devletleri’nde kişisel sergi ve work-shop düzenledi.

Avrupa Birliği Projeleri kapsamında İrlanda’da keçe ve el sanatları alanında çalışmalar yaptı. Amerika Birleşik Devletleri, İrlanda, Macaristan, Almanya, Fransa, Slovakya, Çekoslavakya, Makedonya, Fransa, Bulgaristan, Suriye, İtalya, Belçika ve Almanya olmak üzere birçok ülkede uluslararası sempozyum ve sergilere katılarak Türk Keçeciliği’ni uluslararası boyutta tanıttı.

Amerika’da basılan “ 500 Felt Object “ adlı kitapta Türkiye’den tek özgün keçe tasarımcısı olarak yer aldı.

Yapmış olduğu “ Keçe Serpuş “ Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nce 2011 yılında ABD’de düzenlenen Türk Haftası’nda sergilendi.

Tasarlamış olduğu “ Tokat Baskılı Keçe Şal “ eseri Kültür ve Turizm Bakanlığı’nce sergilenmeye ve DÖSİM Mağazalarında satışa sunulmak üzere üretilmeye değer bulundu ve kendisi tarafından üretildi.

Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Somut Olmayan Kültürel Miras Tespit Komisyon Üyesidir.

“Geçmişten Günümüze Konya Keçeciliği “ adlı kitabı Konya Büyükşehir Belediyesi’nce basım aşamasındadır.

Keçe hakkında çok sayıda yurtiçi ve yurtdışında makale, bildiri ve konferans vermiş, çok sayıda radyo ve televizyon programına sanatçı ve akademisyen olarak katılmıştır.

2011 yılından beri Kazan Belediye Başkanlığı’nın sanat danışmanlığını yürütmektedir.

Halen Hacettepe Üniversitesi’nde Türk Halkbilimi dalında Doktora yapmaktadır.

Evli ve 1 çocuk annesidir.

OBEYDOLLAH TOJİYEV
ÖZGEÇMİŞ

Özbekistan Taşkent şehrinde 19 Nisan 1971 yılında doğdu. Orta okul bitirdikten sonra 1986'da güzel sanatlar kolejinde 1990'a kadar okudu. 2 yıl okulda öğretmenlik yaptı ve sanat galerinde çalıştı.

Çalıştay Düşünceleri;

Çalıştay organizasyonundan çok memnun oldum ve teşekkür ediyorum. Eklemek istediğim böyle organizasyonlar sokaklarda, parklarda halkın arasında olursa bence daha güzel olur.

ALAYBEY KAROĞLU;

Prof. Dr. Alaybey Karoğlu 1961 yılında doğdu. 1990 yılında Yardımcı Doçent, 2006 yılında Doçent ve 2011 yılında Profesör unvanlarını alan sanatçının Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında 19 adet ve Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında 18 adet bildirisi bulunmaktadır. 16 kişisel sergisi bulunan Alaybey Karoğlu'nun ulusal ve uluslararası 83 sergiye eserleriyle iştirak etmiştir. Altı adet bilimsel ve mesleki kuruluşa üye olan sanatçı halen, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yönetim Kurulu Üyeliği, Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığı, görevlerine devam etmektedir.

Ödüller

1989 Türk Standartları Enstitüsü yarışması , Eşit Ödül, ANKARA

1991 Kültür Bakanlığı Mevlana Resim Yarışması , Mansiyon , KONYA

1992 Kültür Bakanlığı Mevlana Resim Yarışması , Mansiyon , KONYA

1997 TRT-DSİ Genel Müdürlüğü GAP Resim yarışması, 1.lik Ödülü, Diyarbakır

2006 Türk Eğitim-Sen Resim Yarışması 1.lik Ödülü ANKARA

KAZAN SATI KADIN ÇALIŞTAYI İÇİN

Ülkeler ve şehirler yetiştirdiği değerlerle anılırlar. İlk kadın milletvekillerimizden Satı Kadın adına Ankara'nın Kazan ilçesinde yaptırılan Satı Kadın Müzesi bu açıdan anlamlıdır. Müzenin ilk resimlerini oluşturacak olan Eylül 2013 te düzenlenen Uluslar arası Satı Kadın Çalıştayı, hem Kazan yöneticilerinin hem de halkının sanata verdiği değeri göstermektedir.

Son derece güzel bir ortamda uluslar arası ve ulusal birçok sanatçının biraraya gelerek güzel bir ortamda gerçekleştirdikleri eserler müzeye kalacak. Bu çalıştayın gerçekleşmesinde emeği geçen başta Kazan Kaymakamı ve Belediye Başkanına, çalıştayın mimarı Öğretim Görevlisi Nurgül Begiç'e ve tüm çalışanlara, Kazan Halkına teşekkürlerimi sunuyorum, böyle organizasyonların tüm il ve ilçelere örnek olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Alaybey Karoğlu
Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğ. Üyesi
Karatekin Üniversitesi Güzel SanFakültesi Dekanı

BÜLENT SALDERAY

1975 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde doğdu. 2010 Gazi Üniversitesi Engelli Bireyler İçin Görsel Sanatlar Eğitimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğüne atandı, 2011 Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Sanat Bilimleri Bölümüne Bölüm Başkanı olarak atandı. Üç kişisel sergisi bulunan sanatçı, dokuz adet ulusal ve uluslar arası sergiye eserleriyle iştirak etmiştir. Halen Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde akademik ve sanatsal çalışmalarına devam etmektedir.

David Ugrelidze özgeçmiş

1959 Gürcistan doğumludur. 1983 Tiflis Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitiren sanatçı, kitap illüstrasyonu ve heykel çalışmalarının yanı sıra tiatro dekor ressamı olarak görev yapmıştır.1996 yılından beri Türkiye'de yaşamını sürdüren Davit Ughrelidze'nin açtığı sayısı 30-a yaklaşan kişisel sergisinde yer alan eserleri Gürcistan, Rusya, Fransa, İtalya, İspanya, Küba, İsrail, Hollanda, İngiltere ve Türkiye'de özel koleksiyonlarda yer almaktadır.

David Ugrelidze

Çalıştay Hakkında;
Anadolu insanı, doğa ve kültürünü en yakından tanıma ve duygularını paylaşma imkanını Kazan'da yaşadım.
Onların karakterlerini, gizemi ve sıcaklığını tablolarımda yansıttım.
Kazan Belediyesi sanat çalışmaları için çok güzel, etkileyici bir organizasyon gerçekleştirdi.

FATMA EMEL ERTÜRK

Bursa da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Türkiye'nin farklı illerinde tamamladı. Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Resim Bölümünde bitirdi. 1975-1979 yılları arasında resim öğretmenliği yaptı. 1979 yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Bölümünde asistan oldu. 1984 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde birinci yüksek lisansını, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde ikinci yüksek lisansını tamamladı. 1987 yılında Gazi Üniversitesinde sanatta yeterlik alan F.Emel Ertürk, 1993 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde sanat eğitiminde doktora yaptı. Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesinde lisans ve yüksek lisans dersleri vermiş. Sanat Eğitimi ve Grafik Tasarımı Eğitimi alanlarında yüksek lisans tezleri yönetmiştir.

Ulusal ve Uluslar arası kültür-sanat, halk kültürü, sanat eğitimi kongrelerine bildiriler ile katılmıştır. Sanat Eğitimi Derneği, Suluboya Ressamlar Grubu, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu, Sanatçı Öğretmenler Grubu üyesidir.

2007 yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesinden emekli olmuştur. Atılım Üniversitesinde Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesinin ve aynı fakültesin Grafik Tasarımı Bölümünün kuruluşunda görev almıştır. Sanat eğitimciliğine halen Atılım Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümünde öğretim üyesi olarak devam etmektedir.

Eğitimciliğinin yanında 15 kişisel sergi açan ve pek çok karma resim sergisine katılan F. Emel Ertürk sanat çalışmalarına da özel atölyesinde devam etmektedir.

GÜLAY YÜKSEL

1951 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ankara Kız lisesi , sonrada Gazi Eğitim Enstitüsü Resim- İş Bölümünden 1973 yılında mezun olmuştur. Sonraki yıllarda, Ankara'da birçok lisede resim- iş öğretmenliği yapmıştır. 1984 yılında Almanya'ya giden sanatçı, ülkede yaşadığı üç yıllık süre zarfında görme engellilere resim ve modelaj konusunda eğitim veren bir okulda (Neuwid- Almanya şehrinde) staj yapmıştır. 1996 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'ndan emekli olan sanatçı öğretmenliği bırakmamıştır bir süre Ankara Özel Tevfik Fikret Lisesi'nde öğretmenlik yapmış ,2000 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamış ve orada yedi yıl görev yapmıştır. Sanatçı beşi Almanya'da olmak üzere 56 kişisel sergi açmıştır. Pek çok yurtiçi ve yurtdışı grup sergilerine katılımı vardır. Romanya Hükümetinin davetlisi olarak Tescani International art Camp 2000 ,International Colony of Art Kicevo 2011 , Makedonya, International Fine Arts Colony of Strumicia2012 ,Makedonya organizasyonlarına katılmıştır. İki eseri George Enescu (Romanya) Müzesine 3eseride Makedonya devlet müzesine alınan Sanatçının İzmir Resim Heykel Müzesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi Giresun üniversitesi ,müzelerinde, T.C. Kültür Bakanlığı Koleksiyonu'nda, ABD, Romanya, Kanada, Almanya, Fransa, Finlandiya ve daha birçok banka ,belediye ve özel koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır. TRT Türk te yayınlanan Tuvaldeki Türkiye Belgeselinin ressamı olarak 39 bölümde yaptığı çalışmalar TRT koleksiyonundadı Türkiyede yapılan birçok sanat çalıştayında da katılımları olan sanatçı, Atölyesinde çalışmalarını sürdürmektedir .Sanatçı evli ve üç çocuk annesidir.

HASAN PEKMEZCİ

1945 yılında Konya-Beyşehir (Manastır)-Üzümlü’de doğdu.
İlkokuldan sonra okuma olanağı bulabileceği tek kapı olan İvriz Öğretmen Okulunu kazandı.
1965 yılında Urfa’da ilkokul öğretmeni olarak “öğretmenlik” yaşamına başladı.
Aynı yıl GEE Resim-İş Bölümü’nü kazandı.
1868 yılında Arifiye Öğretmen Okulu Resim öğretmenliğine atandı.
1978’de yetiştiği kurum olan GEE Resim Bölümü öğretmenliğine seçildi.
1987’de Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesine geçti.
1987’de Doçent,
1995’te Profesör unvanlarını aldı. Lisans ve lisansüstün eğitimde pek çok öğrenci yetiştirdi.
Alanı ile ilgili Serigrafi, Desen, Ressam Sühendan Fırat kitaplarını yayınladı. Sempozyumlarda, panellerde pek çok bildiri sundu. Sanat ve sanat eğitimi üzerine makaleleri yayımlandı.
İlkini 1971 yılında açtığı sergilerini aksatmadan sürdürerek günümüze kadar yurtiçinde ve dışında 55 kişisel sergi düzenledi ve yüzlerce karma ve grup sergisinde yer aldı. Ülkemizin önemli yarışmalarında 20’den fazla ödül kazandı.
İspanya’dan Kore’ye kadar pek çok ülkedeki müzeleri, sanat ve kültür merkezlerini gezme olanağı yarattı.
İstanbul Çapa Öğretmen Okulu Resim Semineri’nden sınıf arkadaşı ressam Şükran Pekmezci ile evli. İki kız, iki torun sahibi.

ÇAĞSAV Vakfı kurucu ve yönetim kurulu üyesi, Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği üyesi olarak tüm dernek sergilerinde ve çeşitli sergi kataloglarında yer aldı.

Handan Canan SAVACI

1962 yılında doğdu. 2006 yılında Konya Çimento Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi’nden emekli olan sanatçı aynı zamanda öğretmendir. İki kişisel sergisi bulunan ressamın, ondokuz uluslar arası ve ulusal sergiye eserleriyle katılmıştır.

Resim ve Tarih Konusunda Yazıları

Biri Bilim Diğeri Sanat, Resim ve Tarih” , Konkort Dergisi, S: 11, “2011
Hayme Ana’dan Haseki Sultanlara Harem-i Hümayun”, Konkort Dergisi, S: 12, 2011
Osman Hamdi Bey, Konkort Dergisi, S.13,2011
Çirkinliğin Tarihi, Konkort Dergisi, S.14, 2011
Kanlı Ova: Kosova, Konkort Dergisi, S: 14, 2011
Siyahkalem, Konkort Dergisi, S: 15, 2011

Momunbek Astar

Özgeçmiş

1978 senesinde Moskova Surikov Devlet Sanatlar Bölümünde Büyük Boyutlu Resim Eğitimi aldı.

1986 yılında Kırgızistan Ressamlar birliği üyeliğine kabul edildi.

1978-1995 Devlet Sosyal binalarının yirmi beşten fazla tamamlanmış tesislerin duvar resmi, vitraj, mozaik süslemelerini yaptı (iç ve dış cephe)

1991 "M" Sanat Galerisini açtı

1978 - 1998 yılları arasında Katıldığı sergiler sırasıyla ; Bişkek - Almatı - Moskova - Petersburg - Prag - Poznan - Taşkent - Berlin - Kula Lumpur.

Rusya Ve Kırgızistandaki sanat galerileri ve müzelerde eserleri sergilenen sanatçının, Kırgızistan, Rusya, Amerika, Almanya, Türkiye, İngiltere, Frans, Malazıya, Çinde ve başka ülkelerin özel koleksiyonlarında eserleri bulunmaktadır.

1999 yılından itibaren sanatçı İstanbulda ve Ankarada yaşamaya başladı.

Hala Ankara'da kendi atölyesinde çalışmalarına devam etmektedir.

1999 - 2010 **yılları arasında** otuzbir karma sergiye katılan sanatçının ondört kişisel sergisi bulunmaktadır.

ADMIR MUJKIĆ

Kişisel Bilgiler

Uyruk: BOSNA

Doğum Tarihi : 23.05.1972 .

Eğitim

2000-2006 (prof Class of . Dzevad Hozo) baskıresim için Güzel Sanatlar Saraybosna , Bosna ve Hersek , Bölümü Akademisi Postraduated

1995-1999 (prof Class of . Dzevad Hozo) baskıresim için Güzel Sanatlar Saraybosna , Bosna ve Hersek , Bölümü Akademisi mezun oldu.

1985-1989 , Tıp Fakültesi Bihać'tan mezun oldu.

Sanatçı 20'nin üzerinde kişisel sergi açmıştır. Grup sergileri ise toplamda 12 tanedir.

Yaptığı resim çalışmaları nedeniyle sanatçı 15 'ten fazla ulusal ve uluslar arası ödül almıştır.

ADNAN DUPANOVİC

Özgeçmiş;

Bosna i Hersek Bihać içinde Born1978 doğumlu. Güzel Sanatlar Saraybosna Akademisi prof sınıfında mezun oldu. Avdo Žiga 2001.

Bihać güzel sanatlar yüksek okulunda profesör olarak çalıştı.

Şu anda Şehir galerisinde bir küratör olarak ve Bihać Üniversitesi'nde asistan olarak çalışıyor. Ressam ve grafiker.

Bosna-Hersek ve diğer ülkelerde çok sayıda sergiye katıldı. ULUBiH (BH Sanatçıları Derneği) Üyesi. Özgün baskı alanında iki ödül kazandı. Birçok sanat çalışmaları ve sempozyumlara katıldı.

Bülent SALDERAY -KKTC

Uluslararası sanatsal etkinlikler, farklı ülkelerden gelen sanatçıların birbiri ile kaynaştığı, farklı kültürlerin birbiri ile etkileşimde bulunduğu, farklı bakış açılarının ortak bir zeminde bulunduğu, yöresellikten evrenselliğe doğru uzanan organizasyonlardır.

Uluslararası Yedi Cihan Kazan Sanat Çalıştayı da bu bağlamda farklı ülkelerden gelen birçok sanatçıyı bir araya getirmiştir.

Kazan Belediyesinin himayelerinde gerçekleştirilen bu etkinlik, Kazan Belediyesinin sanata ve sanatçıya verdiği değeri ve önemi göstermek adına oldukça önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte; çalıştayın Satı Kadın Müzesine eser kazandırmak amacı ile gerçekleştirilmesi, etkinliğin Kazan İlçe halkına açık olması, halkın; özellikle de öğrencilerin çalıştay çalışma alanını gezmeleri konusunda teşvik edilmeleri, belediye başkanından diğer tüm çalışanlara kadar her bir kimsenin güler yüzlü, duyarlı ve samimi yaklaşımları, organizasyona davet edilen tüm sanatçıların (gencinden yaşlısına) büyük bir uyum içerisinde olmaları da bu organizasyonun diğer önemli temel öğelerini gözler önüne sermektedir.

Uluslararası Yedi Cihan Kazan Sanat Çalıştayı ve sergisi, konunun kamu oyundaki yansımaları, ortaya çıkan eserlerin kalitesi ve organizasyon yetkililerinin başından sonuna kadar gösterilmiş olan sıcak ve dost yanlısı tutum, beni hem bir kişi hem de bir sanatçı olarak çok etkilemiştir. Emeği geçen herkese böyle bir organizasyonu düzenlediklerinden ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine de bu organizasyonda yer verdiklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalıştay Hakkında

Kazan Belediye Başkanı Dr. Lokman Ertürk'e, Çalıştayın küratörü Öğretim Görevlisi Sayın Nurgül Begiç'e ve Çalıştay günlerinde mükemmel misafirperverlikleriyle bizi ağırlayan Kazan Belediyesi çalışanları ve tüm Kazanlılara çok teşekkür ediyorum. Muhteşem günlerdi... Bir Tarihçi-Ressam olarak Satı Kadın Müzesine resim yapmak ve tarihimizin ilk kadın milletvekillerinden birini resmetmek benim için inanılmaz bir onurdu. Ayrıca Çalıştay'da hocalarımla ve hocalarımın hocalarıyla çalışmış olmak ise bir başka onurdu. Ülkemizin başkentinin bir ilçesinde sanata ve sanatçıya verilen değeri görmek ayrı bir güzellikti... Teşekkür ederim... bu güzelliğin yayılması dilek ve arzularıyla, umarım tekrar buluşuruz.

H.Canan SAVACI

Sempozyum ve Çalıştay Hakkında

Kültürel sahiplenme, geçmişten bugüne ve geleceğe dönük toplumsal kimlik sahiplenmesidir. Halk kültürüne yönelik bu tür çalışmalar yöresel normları hedefler gibi görünse de kalıcılığın, ulusal ve evrensel yönelimin önemli bir yöntemidir.

Yerel yönetimlerin sempozyum ve çalıştaylarla hizmet alanlarını genişletmesi çağdaş bir yaklaşımı ifade ediyor. Sempozyumlarda elde edilen bilgiler ve belgeler, çalıştaylarda yapılan eserler sadece Kazan'ın değil ülkemizin kültürel zenginliği olacaktır. Başta Sayın Başkan Lokman Ertürk olmak üzere Nurgül Begiç ve emeği geçen herkese teşekkür borcumuzun olduğunu düşünüyorum.

Doç.Dr. Erdem Ünver

Eser Künyesi

Adı: Geçmişten Geleceğe Kazan

Tekniği: Yağlı Boya

Ebat: 80 x 80 cm

Yılı: 2013

Doç. Dr. Erdem ÜNVER

Eğitimi:

1977 Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Öğretmenliği

1988 Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Resim-iş Öğretmenliği

1992 Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Master Programı

1997 Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programı

Görevleri:

1977-1997 Ortaokul ve Liselerde Eğitimcilik ve Yöneticilik

1997-2008 Niğde Üniversitesi Öğretim Üyeliği

2008 -... Atılım Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyeliği Çalışmaları:

Yayınlanmış iki kitabı, bilimsel makale ve bildirileri vardır.

Kişisel resim sergileri açtı, fuar, grup ve karma sergilere katıldı.

SANAT SEVGİ VE İLGI İSTER KAZAN SANAT ÇALIŞTAYI İÇİN

29. Eylül.2013-2.Ekim.2013

Öncelikle belirtelim ki bazı yazılar, seçilen konu ve amaç nedeniyle akademik çerçevede, kendi kuralları ve kendi disiplinleri içinde gelişir. Bu yazı ise bir akademik çalışma olmaktan çok bir ilçe Belediyesi tarafından düzenlenen bir sanat serüveninin hem düzenleyenler hem de katılan sanatçılar açısından kısa bir öyküsü niteliğindedir.

Sanat alanı, sanatın karakteri ve sanatla uğraşanların duygusal yapılarının özellikleri gereği sevildiğini, ilgi ve değer verildiğini hissettiği yerde yüreğini, coşkusunu sınırsız ortaya koyanların örnekleriyle doludur. Bu özellik tüm insanlık tarihi boyunca, her toplumda ve her uygarlıkta benzer şekillerde gelişir. Ters durumlarda da alıngandır, kırılındır. Bu alanda durumu tanımlayan; "Marifet iltifata tabidir" gibi; İbn-i Sina'ya (980-1037) atfedilen "Zanaat itibar gördüğü yerde eğleşir, görmediği yerden kaçır, gider" gibi süregelen çok anlamlı sözlerimiz de var. Hacı Baktashi Veli'nin (1209-1271) Nişabur-İran'dan ve Mevlana'nın (1207-1273), babası Bahaeddin Veled (1151-1231) ile Horasan'dan kalkıp Konya'ya gelmelerinde de böyle itibar gösteren bir devlet erki ile böylesi bir toplumsal kabulün önemli payı vardır.

Batı 12. yüzyılda Ortaçağ karanlığını yaşarken; bugün de Anadolu'da bir uçtan bir uca bütün ihtişamı ile hayranlıkla izlenen Selçuklu kültürü "nerede bir akil adam varsa" baş tacı sayıyordu. Bu nedenle Selçukluların düşüncede, şiirde, inançta, mimaride, seramikte sanatçıları-zanaatçıları, bilgeleri koruyan ve onlara kucak açan tavrı için Batı toplumlarının 15-16. yüzyılda yaşadığı Rönesans'ı daha 12.yüzyıldan itibaren Anadolu'da yaşadığı ve yaşattığı söylenebilir.

*

Bundan yıllar önce sanatçılardan, çeşitli meslek gruplarından ve hepsi alanında sivrilmiş sanatsever-idealist birkaç arkadaşımızla bir ilçenin belediyesine sanatsal anlamda destek olabilmek, ilçedeki sanat etkinliklerine katkıda bulunabilmek gibi bir düşünce ile harekete geçtik. En azından "yoksul köy çocukları olan bizleri yatılı okullarda yetiştirip, belli statüler veren toplumumuza karşı sorumluluk duygumuzla katkı verebiliriz" düşüncesiyle... Bu amaçla başkandan randevu istedik. Belirlenen günde belediyede beklemeye alındık. Kapıda 2-3 saat bekletildikten sonra huzura kabul edilebildik. Sağa-sola emirler yağdıran ve oldukça gergin görünen başkan, karşısına dizilmiş bizlere döndü ve "Siz ne istiyorsunuz" dedi, sert bir ifade ile.

Ne diyeceğimizi şaşırдық. Yine de meramımızı anlatmaya çalıştık, çok özet olarak, sanatın bir toplum için öneminden ve toplumsal duyarlık için etkilerinden başlayarak. Başkanın "sanatı zurnanın son deliği" olarak gördüğü o kadar belliydi ki bu konuda herhangi bir yardıma da ihtiyacı yoktu. Anlamsız anlamsız yüzümüze bakıyordu. Başka o kadar çok iş vardı!

Bir daha oralara adım atmadık.

*

Bu yıl Ağustos ayının sonlarına doğru Kazan Belediyesi'nden görevliler aradı bizi. Bir "Sanat Çalıştayı"na davet için. Karşımızdaki ses o kadar içtendi ve bizi öyle tanıyordu, öyle güzel sözler söylüyordu ki "ancak çok emeğimiz geçen bir öğrencimiz olabilir", diye düşündük. Eşim Şükran Pekmezci'nin sağlık sorunu nedeniyle resim yapması bile yasaktı, buna rağmen hiç bekletmeden teklifi kabul ettik.

Sonra resmi yazılarla-telefonlarla devam etti ilişkilerimiz, hazırlık sürecinde.

"Çalıştay nerede, hangi ortamda, hangi koşullarda yapılacak" kontrol etmek istedik, tüm katılımcılar adına.

Memnuniyetle davet ettiler, gittik; uzun yıllardır tanışıyormuşçasına bir ilgi gördük. Her şey gereğince planlanmıştı.

Çalıştayın ilk günü, aynı içten ilgi yurt içinden ve yurt dışından bütün katılımcılar-misafirler için de geçerliydi.

Ortam, atmosfer bir yana, bu doğal insanlarla bir arada olmak bile güzeldi. Yakın köyler gezildi, buralardaki muhtarların ve köyden insanların candan ilgisi de her katılımcıyı mutlandırdı.

Kazan ilçesinde Belediye'nin sosyal tesisinde yurt içinden ve yurt dışından katılan bütün sanatçılar; Kazan Belediye Başkanı Sn. Lokman Ertürk, Kazan Kaymakamı Sn. Veysel Beyru, Kültür Müdürü Sn. Hüseyin Yüce çalıştayın düşünce mimarı Nurgül Beğiş, Sn. Dilşad Taş Polat ve belediyenin tüm yetkililerin katılımı ile oluşan atmosferde eserlerini ortaya koyma coşkusu başladı. Bütün sanatçılara çok elverişli çalışma ve dinlenme ortamı yaratıldı.

"Bir formaliteyi, bir seremoniyi yerine getirmek gibi kaygıları olmayan, yöneticilerle, içten insanlarla birlikte olmanın çalışmalarına olumlu katkısı bütün sanatçıların ortak değerlendirmesidir", diyebiliriz. Bu duygularla ki iki-üç gün gibi çok sınırlı bir sürede, her sanatçı geride çok kaliteli birer eser bırakmak kaygısıyla kendileri ile yarışarak, çok başarılı çalışmalar ortaya koydu. Çalışmalar çok geniş katılımlı bir tören ve sergi açılışı ile Kazanlılara sunuldu. Burada seçilen kadronun uyumu, özverisi, sanat coşkusu elbette önemliydi ama asıl önemli olan bütün görevlilerin bu işi neden ve niçin yaptıklarının bilincinde olmalarıydı. Her gün Belediye Başkanı, Yardımcıları, Kazan Kaymakamı, Kültür Müdürü ve belediye yetkililerinin sanatçılarla birlikte olması, değer vermenin ve değer bilirliliğin örneklerini oluşturdu. Böylesine bir ortamda sorunsuz bir çalıştay yaşanmasına ve Kazan Sanat Müzesi için 30 başarılı eserin ortaya çıkmasına zemin hazırlandı.

Bu gibi sanat ve kültür hareketleri devamlılık içinde belli bir birikime ulaşır. Gelir-geçer bir heves olarak kaldığı takdirde etkinliklere içtenlikle katılan sanatçıları üzer. Bu ivmenin devamının getirilmemesi, kesintiye uğraması hayal kırıklığı yaratır ve daha sonraki olası çabaları da engeller. Bu nedenle dileğimiz bu güzel atmosferin devam ederek Kazan'a kazandırılacak sanat ve kültür hareketliliğinin yanında başarılı bir sanat müzesi oluşturulmasıdır. Böylesi ilgi ve desteklerin devamı ile Kazan'ın Ankara'nın yanı başında örnek bir eğitim-kültür-sanat ve teknoloji kenti haline geleceğine inanıyoruz.

21. yüzyıl Dünyasında ,ülkemizin gelişmiş ülkeler arasına giremeyişinin bir çok sebebi var. Bunlardan biride sanata ve sanatçıya gereken önem ve desteğin verilmeyişidir. Üzülerek görüyorumki Eğitim politikalarımız bile bunu işaret ediyor. İlk ve orta öğretimde sanat eğitimi dersleri nerede ise yok denecek kadar azdır. Sanat eğitimi gençlere özgün olmayı, özgür düşünebilmeyi , yaratıcı olmayı, iş bitirici disiplinli uygulamayı,düşüncenin sentez aşamasını kullanmayı öğretir. Türkiyemizin bu özelliklere sahip gençlere her zaman ihtiyacı var. Sanatın ve sanatçının ne olduğunu bilen bireylere ihtiyacımız var.

Bazı yerel yönetimler ise son yıllarda bu ihtiyacın farkına varmışlar,sanata ve sanatçıya destek olmak için güzel projeler hayata geçirmeye başlamışlardır.

Kazan Belediyesi de halkın nabzını iyi yoklayan ve yapılacakları iyi inceleyen bir belediye olarak bu projeyi başlatmıştır.İlk kez olmasına karşılık, projeyi uluslar arası düşünmeside, bu çalışmaya olan inancının, , bilinç ve duyarlılığının göstergesidir.

Ben bu projeyi başlatan destek ve emek veren her kese teşekkür ediyorum . Çalıştay sırasında,gösterilen ilgi ve misafirpervelige ise ayrıca teşekkür ederim. Kendimizi evimizde hissetmemiz çok güzeldi.

Yükselen bir ivme ile nice sanat çalıştayları diliyorum. Bu projeye resimlerimle katıldığım için onur duydum.bir büyük hayalim var. Bir çok ilimizde bile olmayan bir(çağdaş sanatlar müzesi) ni ,KAZAN da görmek. Teşekkürlerimle

GÜLAY YÜKSEL.

Çalıştay Düşünceleri . Jonal Buenafe

Kazan çalıştayını düzenleyen ve davet eden bizleri ağırlayan ekibe başta belediye başkanı ve kaymakam bey olmak üzere çok teşekkür ediyorum misafirperverliklerini ve güleryüzleri unutmayacağım

JONAL BUENAFE

Filipinli ressam 1971 yılında Manila'da doğdu. 1994 Sto. Tomas Üniversitesi Güzel sanatlar ve desinatörlük Akademisinden mezun oldu. Honkong, Malezya, Endonezya, Kuveyt, Dubai'de birçok kişisel ve Karma Resim Sergisine katıldı. Türkiye'de ise birçok Karma Resim Sergisine katıldı. Sanatçı çalışmalarında gördüğü ve hayal ettiği imgeleri " püskürtme etkisi" tekniği ile detaylandırmaktadır. Filipinler, Amerika, İtalya, İngiltere, Japonya, Kuveyt, Dubai, Avustralya, Endonezya, İran ve Türkiye'de özel koleksiyonlarda ve çeşitli müzelerde resimleri bulunmaktadır. Türkiye'de yaşamakta ve çalışmaktadır.